

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Електронне науково-практичне видання

СТУДЕНТСЬКИЙ АЛЬМАНАХ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«НАУКА І МОЛОДЬ – 2023:
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН»**

Відео-конференція

ВИПУСК 8

14 квітня 2023 р.

м. Київ

УДК 373/.378.013:316.422](082)(0.034.44)

Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції
«Наука і молодь – 2023: пріоритетні напрями глобалізаційних змін»
затверджено рішенням Вченої ради Навчально-наукового інституту менеджменту та
психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Протокол № 4 від 10.05.2023 року**РЕЦЕНЗЕНТИ:**

Тетяна РОЖНОВА, директор ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО УМО, кандидат педагогічних наук, доцент

Оксана АНУФРІЄВА, завідувачка аспірантури та докторантури ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доцент кафедри економіки, підприємництва та менеджменту ННІМП ДЗВО УМО, кандидат педагогічних наук, доцент

Інеса НОВІЦЬКА, завідувачка відділу аспірантури та докторантури, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка кандидат педагогічних наук, доцент

УКЛАДАЧ:

Тетяна МАХИНЯ, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

ОРГАНІЗАТОР КОНФЕРЕНЦІЇ:

Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Збірник містить матеріали за такими тематичними напрямками:

- управління закладами освіти та педагогіка вищої школи в умовах глобальних викликів;
- спеціальна освіта та інклюзивне навчання: виклики та перспективи;
- тренди, ризики та детермінанти соціально-економічного розвитку організації в умовах цифрової трансформації;
- психологія нових можливостей: тренди наукової творчості сучасної молоді;
- трансформація систем публічного управління та адміністрування і управління проектами в умовах війни та поствоєнний період;
- пріоритетні напрями глобалізаційних змін у наукових дослідженнях молодих учених ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Наука і молодь – 2023: пріоритетні напрями глобалізаційних змін: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Київ, 14 квітня 2023 р.). Випуск 8. К.: Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2023. 565 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp>

**Матеріали подано в авторській редакції
Висловлені у виданні думки належать виключно авторам**

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за дотримання академічної доброчесності, підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ ТА ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

БАШЛИК Марія	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	14
ВИХРИСТЮК Оксана	ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МУЗЕЇВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ЗА КОРДОНОМ	18
ВІРОЛАЙНЕН Оксана	РЕЗУЛЬТАТИВНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ЗЗСО В УМОВАХ ОСВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	20
ВОРОБІЙОВА Наталія	УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ	23
ДЕРКАЧ Наталія	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ЗЗСО В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	28
ЕЛЬХАЛДІ Наталія	СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНИ	32
ЗАХАРОВ Віталій	ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАПСИХОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТИКИ	37
ІНОЗЕМЦЕВА Анастасія	ОСВІТНІЙ ДИЗАЙН В ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ	40
КАЛЮК Катерина	ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	42
КВЯТКОВСЬКА Анна	ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ: РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	46
КЛИМЕНКО Олена	ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	48
КОСМАЧОВА Анна	ФОРМАТУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ КОЛЕДЖУ НА ЗАСАДАХ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ	52
КРИВЕНКО Олександр	КРИТЕРІЇ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ МОДЕЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ У РАМКАХ ТИПОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ЕТИКА І ПРЕДМЕТИ МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ»	56
КУЗЬМІНА	ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СТИЛЮ	62

Світлана	УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	
ЛЯПКА Тетяна	ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	64
МАКОВЕЦЬКА Світлана	ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	69
ПЕРИМБАЄВА Вікторія	PR ЯК ЗАСІБ ПОКРАЩЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	73
ПОЛІЩУК Ліна	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	77
ПОХОДОЩУК Тетяна	МОТИВАЦІЯ ПЕДАГОГІВ ЯК ЧАСТИНА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСПІХУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	80
ПОЧЕКАЙЛОВА Анна	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	84
РІЗНИЧУК Віталій	ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРИВАТНИМ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	86
РЯЗАНЦЕВА Надія	ЦІННІСНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	90
САГІНА Ніна	ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЕКТІВ У ШКОЛАХ ШВЕЙЦАРІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ	93
ТАРАН Тетяна	АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ЯК ЗНАЧИМОЇ МЕТАСТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ	95
ТОРБА Ангеліна	УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	98
ТУРКОВСЬКА- ЯКОВЧУК Наталія	УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА	102
ТЯМОЛОВА Ірина	АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	105
ФЕДОРЮК Марія	ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЛЬНОСТІ	109
ФЕДОРЯЧЕНКО	ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДОМ	111

Людмила	ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ, ЇХ ФОРМИ І МЕТОДИ	
ЧУПИРА Вікторія	АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ СТИЛЮ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	115
ЯКУБА Юлія	ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ	118
СЕКЦІЯ 2. СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА ТА ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ		
АЛЕКСЄЄВА Ольга	ПРОБЛЕМА АУТИЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	121
БЄЛУХА Світлана	СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	127
БОГАЧУК Оксана	ПСИХОЛОГО ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСОБЛИВОСТІ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	130
ГАБРИАДЗЕ Олеся	НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	133
ГАВРИЛЬЦОВА Марина	АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	135
ГРИБАН Світлана	ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ З ДЦП	139
ДОНЧИК Валентина	ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В СИСТЕМІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ	142
ЖУКОВА Галина БУЛГАКОВА Тетяна	РОЗВИТОК І НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	146
КОЛІСНИК Олена	ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОСЛІДОВНІСТЬ ФОРМУВАНЬ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ	149
МАШЕВСЬКА Наталія	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НЕВЕРБАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ	152
МЕЛЬНИЧЕНКО Наталія	КОМУНІКАТИВНА СФЕРА ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА	155
МИЛОКОСТ Ольга	ВПЛИВ ЗМІН В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ НА АДАПТАЦІЮ СТУДЕНТІВ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	157

РУТИНА Олена	ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ІРЦ	161
РЯБКО Тетяна	АРТ-ТЕРАПІЯ – ЯК ФОРМА КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-АУТИСТАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА	163
СИПЛИВА Юлія	ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ	167
СКАРЖЕВСЬКА Марія	КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ЗМІСТ, СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ	169
ЦАП Ірина	ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИК АРТ-ТЕРАПІЇ ТА АРТ-ПЕДАГОГІКИ В РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПОРУШЕННЯ	173
ШЕВЧУК Олександр	ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИКИ	176
ШУШАРІНА Любов	ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	179
ЯСТРЕБ Вероніка	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	183
СЕКЦІЯ 3. ТРЕНДИ, РИЗИКИ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ		
ГУМЕНЮК Ірина	РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПІДТРИМЦІ БІЗНЕСУ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	186
ДРАГУНОВА Віра	ПРОЄКТУВАННЯ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	189
ДРАГУНОВА Мирослава	ІННОВАЦІЙНІ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ	191
КААЛ Хамді	СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СФЕРІ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	194
КОТЛИК Діана	АВТОМАТИЗОВАНА ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ОБЛІКУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ	196
ОНИЩЕНКО	ЧИННИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ІТ-КЛАСТЕРІВ В УМОВАХ	199

Владислав	НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	
ПІДОПРИГОРА Руслана	ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР УСПІШНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	202
СОЛОМАХА Катерина	ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ В БІЗНЕСІ	204
ТАЛАХ Віталій	СУТНІСТЬ МОТИВАЦІЇ ЯК ОСНОВНОЇ ФУНКЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ	207
ТРЕМБЛЮК Роман	АКТУАЛІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ВІ-СИСТЕМ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ	211
ФОМЕНКО Дар'я	РОЗВИТОК ЛЮДИНИ ЯК ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ПРАГНЕННЯ ДО ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	214
СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЯ НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ: ТРЕНДИ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ		
БАЛАШОВА Наталія	ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ДО ГРОШЕЙ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	217
БУБЛІЙ Анна	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ДРУКОВАНОЇ РЕКЛАМИ ПІДЛІТКАМИ	222
ВДОВЕНКО Юрій	ФОРМУВАННЯ ЕКОПСИХОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ЯК ЧИННИК ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДЦЮ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	226
ВИНОГРАДОВА Анастасія	САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ	229
ГОЛОВКІНА Наталія	РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ЖІНОК ЯК ЧИННИК ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ	234
ГРИБАЧОВА Олена	ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ ЖІНКИ В ЮНАКІВ З НАРЦИСИЧНИМ ПРОЯВОМ ОСОБИСТОСТІ	237
ДАЦЕНКО Катерина	ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ УСПІШНОСТІ ПЛАВЦІВ	240
ДЕГТЯРЬОВА Ія	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ І ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІВНОСТЕЙ ДОРΟΣЛИХ	244
ДОВГОПОЛ Алеся	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОТЕРАПЕВТІВ	249
ЄРМАКОВА Олена	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	254
ЄФІМОВА Анна	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНЦІВ	257

ДО УМОВ МІГРАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ У США

ЖДАНОВ Дмитро	РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПІДПРИЄМЦЯ	260
ЗАЙЦЕВ Ігор	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОДУ ОСОБИСТОСТІ З КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ	263
ЗАРІНОВА Марія	ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ	266
ЗІНЬКОВСЬКА Марія	ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА САМОІДЕНТИФІКАЦІЮ ТА САМООЦІНКУ МОЛОДІ	269
ІЛЯШКО Діана	ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	270
ІСАЄВА Алла	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ ДО НАДАННЯ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДОПОМОГИ	273
КОЗАЧА Олександр	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОКРАСТИНАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ	276
КОЗИРЕВА Катерина	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ЛІКАРІВ ПІД ЧАС ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН	280
КОЛЕСНІК Єлизавета	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО СІМЕЙНІ РОЛІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	283
КОТЧЕНКО Марина	ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИХОРАННЯ ФАХІВЦІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ	287
ЛІСПЬКА Маргарита	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ	292
МАКУШОВА Алла	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АСЕРТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ	295
МАМАЄВА Євгенія	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ПІДЛІТКІВ	298
МАРГІТИЧ Юліана	РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	301
МАРЧЕНКО Тетяна	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АГРЕСІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	305
МУРАДЛІ Фіруза	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІГУ	308
ОЛІЙНИК	ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ	311

Наталія	МЕРЕЖ	
ОЛШЕВСЬКА Валентина	ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО - ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ	315
ПАВЛОВ Ігор	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОСВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ	319
ПЛЯЄВА Альона	ПОДОЛАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ПРОЯВІВ ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН У МОЛОДІ	322
ПОКРОВСЬКА Катерина	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ (ОРГАНІЗАЦІЇ)	325
РИКОВА Світлана	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	329
САВЧЕНКО Дар'я	ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	333
САЄНКО Анжела	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ	336
СВІТІНА Олена	ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ	340
СЕРГІЄНКО Ганна	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ МАЙБУТНІМИ ПСИХОЛОГАМИ З РІЗНИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	343
СЕРЖАНСЬКА Катерина	ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ БЛИЗКОСТІ ЯК ЧИННИКА ПРОДУКТИВНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН У ПОДРУЖНІЙ ПАРІ	346
СИДОРЕНКО Валерія	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ТА ДЕЗАДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	351
СИТНІКОВА Зоя	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ У ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	354
СІМЕНЧУК Анастасія	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНИХ КОНФЛІКТІВ У НОВОСТВОРЕНИХ СІМ'ЯХ	357
СТЕПАНЕНКО Наталія	ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОЇ РЕСУРСНОСТІ ПСИХОЛОГА В УМОВАХ ВІЙНИ	361
СТЕЦЕНКО Ірина	ВНУТРІШНЬОСОБИСТІСНІ ФАКТОРИ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕРШОГО КУРСУ ДО НАВЧАННЯ У ЗВО	364
СТРОК Василина	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ	369

САМОТНОСТІ ПІДЛІТКАМИ

ТРУБНИКОВА Анастасія	ОСОБИСТІСНА ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ЧИННИК НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	374
ЦАРЕНКО Ліка	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	379
ЧАБАНЕНКО Яна	РОЗВИТОК ЗДАТНОСТІ ДО САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	384
ШВЕЦЬ Ольга	ЕВОЛЮЦІЯ УЯВЛЕНЬ І КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ У РОЗУМІННІ ФЕНОМЕНУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ	387
ЯКУЩЕНКО Анастасія	ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	391
ЯРМАК Марія	РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ПРЕВЕНЦІЇ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКА ІТ-ІНДУСТРІЇ	394
ЯЩЕНКО Тетяна	ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	398

СЕКЦІЯ 5. ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ І УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

АКСАНОВ Ілля	ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РИЗИКІВ НА ВСІХ ЕТАПАХ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ	402
БЕВЗ Павлина	УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЄКТАМИ В ГАЛУЗІ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ	405
БОГОЛЄПОВА Аліна	ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ТА ВІДКРИТІСТЬ ВЛАДНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ	409
ВАШУЛЕНКО Оксана	СУТНІСТЬ ТА ГОЛОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО МЕДИЧНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ	412
ВІКТОРОВ Іван	УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТОМ СТВОРЕННЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	415
ВІЛЬХОВА Тетяна	МІСЦЕ УКРАЇНСЬКОГО МАЛОГО БІЗНЕСУ У МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГАХ	417
ВІХОВСЬКИЙ Олег	НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ З ГРОМАДСЬКІСТЮ: АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ	421
ВОВЧЕНКО Ірина	ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ЩОДО РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	425

ГОРБЛЮК Сергій	РОЛЬ ТА ПРИНЦИПИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ МІСТ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ПОЛІТИЦІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	428
ГУНЬКО Анатолій	ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ТРЕНІНГОВИХ ПРОГРАМ В УДОСКОНАЛЕННІ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМАНДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	431
ДУБІНСЬКИЙ Сергій	ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	435
КІКОТЬ Анна	ВИЗНАЧЕННЯ РЕКЛАМИ ТА ЇЇ РОЛІ У МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЯХ	438
КНИШ Тетяна	ЛІДЕРСЬКА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ	440
КОСЕНКО Катерина	ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В РОЗВИТКУ НІЖИНСЬКОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ	443
КРИВИНА Наталія КРИЗИНА Олена	ДУАЛЬНА СИСТЕМА В ПІДГОТОВЦІ МЕДИКІВ УКРАЇНИ	445
КУЛИК Ілля	ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	448
ЛЕВИЦЬКИЙ Дмитро	«ПОКИНУТЕ ЖИТЛО» В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ І ПОНЯТТЯ	451
ЛЕОНЕНКО Яна	ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ФОРМУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ КОМАНДИ	455
МАРКЕВИЧ Марина	ПРОГРАМИ ГРАНТОВОГО ФІНАНСУВАННЯ ДЛЯ ЗЕЛЕНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	458
МАРТИНОВА Дарина	ПОКАЗНИКИ СТАНОВИЩА МОЛОДІ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОНІТОРИНГУ Й ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ	461
МИХАЙЛЕНКО Марина	ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ПОДОЛАННЯ ТУБЕРКУЛЬОЗУ ЯК СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОЇ ХВОРОБИ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ	464
НІКІФОРОВА Маргарита	ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	468
НІЩИМЕНКО Ольга	СТАЛИЙ РОЗВИТОК ГРОМАДИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ПОВОЄННИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	471
НОВОСІЛЕЦЬКИЙ Максим	ЗАКУПКА, ЛОГІСТИКА І УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК ПРОЄКТУ	475
ОВЧАРОВА Жанна	ВИКЛИКИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ЯК ПРЕДМЕТ	478

ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

ОДНОРОГ Галина	МОДЕРНІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	481
ПЕРІНСЬКА Оксана	ФОРМУВАННЯ БАЛАНСОВОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ	484
ПЛАХОТНЮК Олександр	ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ	487
РОМАНЧУК Валентин	ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВІЙНИ	489
СВІНЧЕНКО Інна	ДЕТЕРМІНАНТИ, ЗАВДАННЯ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ	493
СКОРЕЦЬКИЙ Денис	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛОГІСТИЧНОГО ПІДХОДУ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	498
ТРИГУБЕНКО Микола	ІННОВАЦІЙНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	501
СЕКЦІЯ 6. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ УЧЕНИХ ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»		
БАГІНСЬКА Алевтина	ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО УСВІДОМЛЕНОГО МАТЕРИНСТВА У СТАРШОКЛАСНИЦЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	505
БОЛТЯНСЬКИЙ Вадим	ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ СПРОМОЖНОЇ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	508
БОРОВИК Андрій	ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	511
ВОЛГІНА Наталія	ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ЕЛЕКТРОМЕХАНІКІВ	515
ГУСАРЧУК Людмила	МОДУЛЯЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗМІН У МЕТОДАХ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ У 2023-2029 РОКАХ	517
ДЕРЕКА Катерина	СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ КОЛЕДЖІВ	521
ДРОЗД Павло	МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ	523

	ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ	
КАДАЦЬКА Тетяна	АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ НАВИЧОК У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	526
КЛЄСМАН Ольга	РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАЛУЧЕНОСТІ ПЕРСОНАЛУ В ІТ КОМПАНІЯХ УКРАЇНИ	527
КОРОЇД Тетяна	ТЕХНОЛОГІЯ ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ТВОРЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ УЧИТЕЛІВ	532
КУРАКІНА Валерія	ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ	535
ЛУК'ЯНЧИКОВА Тетяна	ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПРИКЛАДІ СНАТ GPT В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	539
МАКСИМОВ Дафна	МЕТОД ХІБУКІ-ТЕРАПІЇ, ЯК ОДИН З НАЙЕФЕКТИВНІШИХ МЕТОДІВ ДЛЯ РОБОТИ З ПСИХОЛОГІЧНОЮ ТРАВМОЮ У ДІТЕЙ	542
НОВОСЕЛЕЦЬКИЙ Дмитро	ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В ШКОЛІ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕВАЖНО У ДИСТАНЦІЙНІЙ ФОРМІ	545
ОСАДЧУК Валентина	ВІДКРИТІ УНІВЕРСИТЕТИ США В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ	548
ПАХОМОВ Ілля	ПРОФЕСІЙНІ ЦІННОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ РЕЦИДИВІСТІВ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ПРОГРАМАХ «ДУХОВНЕ ВІДРОДЖЕННЯ» ТА «ПРОФЕСІЯ»	551
ПИР Андрій	ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ АРТИСТІВ ЦИРКУ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	555
ШЕВЧЕНКО Олександр	ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЖУРНАЛІСТІВ, ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	556
ШУЛЬГІНА Олена	ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	560

СЕКЦІЯ 1.
УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ ТА ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

БАШЛИК Марія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КИРИЧЕНКО М. О., ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти», професор кафедри філософії і освіти дорослих ЦПО ДЗВО УМО, доктор філософії, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Вже декілька років поспіль державою поставлено у пріоритет здійснити цифровізацію освітньої діяльності закладів освіти. Це має на меті скоротити часові витрати педагогічних працівників на оформлення звітності, полегшити та прискорити процеси комунікації між учасниками освітнього процесу, забезпечити адміністрацію закладів освіти оперативною, достовірною та цілісною аналітичною інформацією про навчальний процес, запровадити доступність дистанційного навчання, а також оптимізувати використання матеріальних ресурсів (зокрема, паперу) та полегшити збір статистичної інформації органами управління у сфері освіти про поточний стан та актуальні потреби освітніх закладів для прийняття управлінських рішень [1].

Так, Наказом МОН від 8 серпня 2022 року № 707 закладам загальної середньої освіти (надалі – ЗЗСО) дозволяється повністю перейти на електронний формат ведення 14 типів обов'язкової ділової документації шляхом запровадження електронної освітньої інформаційної системи (надалі – ОІС), яка відповідає вимогам законодавства, зокрема про захист даних.

На українському ринку представлені різні електронні платформи. Найпопулярнішими з них є сервіси Нові знання, Моя школа, НІТ: Навчання і технології, HUMAN, E-schools, Smart School, Всеосвіта, Єдина школа, School Today, shodennik.ua тощо. Більшість з них не лише цифровізують електронний документообіг, а й пропонують послуги для збереження та розробки навчальних матеріалів, проведення навчальних занять дистанційно. Також освітні заклади можуть використовувати інші платформи для розміщення навчальних матеріалів (Moodle, Office 365, Google Class) та застосовують додаткові програми для проведення онлайн-занять (сервіси ZOOM, Google Meet, Teams, Moodle тощо).

Деякі ОІС, що мають спеціальний програмний модуль, можуть бути підключені до центральної бази даних програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (далі –

ЦБД АІКОМ) [2], який збирає, зберігає та обробляє освітню статистику. Крім того, в рамках розвитку програмно-апаратного комплексу «АІКОМ» ДНУ «Інститут освітньої аналітики» на замовлення МОН розробив додатковий програмний продукт E-Journal, що дозволяє закладам освіти безкоштовно впроваджувати електронну звітність [3].

Разом з тим, за нашими розрахунками на основі інформації ДНУ «Інститут освітньої аналітики» [4], 97 % ЗЗСО володіють комп'ютерною технікою, також 74 % ЗЗСО мають доступ до швидкісної інтернет-мережі (понад 100 МБіт).

Однак, за результатами останнього моніторингу роботи закладів освіти на початку поточного навчального року, проведеного Державною службою якості освіти, було виявлено, що електронні журнали і щоденники використовують у роботі лише 46 % українських шкіл. Найвищі показники впровадження електронної звітності досягнуто у м. Києві (100%), Запорізькій (100%), Одеській (88%) та Чернівецькій (80%) областях. При цьому в деяких областях цей показник сягає менше 10 % (Тернопільська, Хмельницька, Київська, Івано-Франківська та Кіровоградська області) [5].

Метою нашого дослідження було з'ясувати основні причини, що перешкоджають цифровізації навчального процесу, та виявити шляхи оптимізації даного процесу.

Під цифровізацією освіти мається на увазі впровадження цифрових технологій в усі освітні процеси.

Для проведення даного дослідження було використано метод глибинного інтерв'ю з керівниками ЗЗСО, а також застосовано метод контент-аналізу форумів, обговорень, групових чатів цільової аудиторії (зокрема, керівників закладів освіти, педагогічних працівників та батьків), теоретичні методи узагальнення, статистичні методи. Загалом було опитано керівників 5 приватних ЗЗСО, що користуються різними ОІС, та 10 комунальних ЗЗСО.

Структура глибинного інтерв'ю передбачала дослідження рівня цифровізації таких процесів освітньої діяльності, як документообіг, планування, впровадження електронної звітності, формування розкладу та управління ним, оцінювання, користування освітньою аналітикою, облік даних (по учням, класам, працівникам, матеріально-технічної бази, бібліотеки тощо), можливість здійснення дистанційного навчання, управління кадрами, організація внутрішньої комунікації між учасниками освітнього процесу (адміністрація – педагоги, педагоги – учні, педагоги – батьки), а також управління додатковими послугами (харчування, шкільний транспорт, гурткова діяльність тощо). По кожному блоку питань вивчалася суб'єктивна задоволеність існуючим програмним рішенням, а також проблеми та невраховані запити ЗЗСО, які не дозволяють у повній мірі налагодити цифрове управління певним освітнім процесом.

Дослідження показало, що приватні і комунальні ЗЗСО мають різні перепони на шляху до цифровізації освітньої діяльності.

Так, більшість сучасних ІОС розраховані на цифровізацію типового навчального процесу (зі сталим розкладом дзвінків, класно-урочною системою навчання, загально-рекомендованою системою оцінювання, типовими шаблонами свідоцтв досягнень тощо). В приватних школах часто реалізується власна програма та запроваджуються особливі форми навчання, оцінювання, надання зворотного зв'язку тощо. Серед проблем, які викликають найбільше незадоволення існуючими ОІС, називалися наступні:

1) розклад: часто неможливо згенерувати автоматично і доводиться складати вручну та дублювати в додаткових документах через такі причини, як змішаність шкільних уроків та гурткових занять у школах повного дня, різна тривалість занять (основних та гурткових), непостійність розкладу дзвінків для різних днів і різних класів, необхідність врахувати обмежений робочий час працівників за сумісництвом або їхню зайнятість на кількох локаціях школи тощо; неможливість оперативно змінювати розклад у випадку взаємозамін, тимчасових змін у зв'язку з хворобою педагогів, проведення одноразових заходів (як-то екскурсія, проєктна діяльність) тощо;

2) система оцінювання: школи мають право запроваджувати власну систему оцінювання (наприклад, 100-бальну, оцінювання додаткових компетентностей, багатокомпонентне оцінювання тощо) з можливістю переведення її у традиційний формат. Однак електронні журнали та щоденники переважно налаштовані на типовий формат, що унеможливає надання через ці інструменти зворотного зв'язку відповідно до оголошеної батькам та учням системи оцінювання. Це призводить до дублювання документації, запровадження власних паперових щоденників або аналогових електронних документів, що зберігаються в Office 365, Google Class або іншій хмарній технології;

3) свідоцтва досягнень: також передбачається можливість адаптації типового документи під власні потреби ЗЗСО, що не передбачено існуючими ОІС. Так, деякі заклади доповнюють перелік навчальних компетенцій, що оцінюються, розробляють окремі форми графічної презентації успішності учнів, доповнюють візуальну інформацію розгорнутими текстовими коментарями про результати навчання, сильні сторони та зони розвитку конкретного учня;

4) часто електронна звітність, навчальні матеріали, онлайн-навчання (за потреби) та комунікація між класом та вчителями здійснюється на різних ресурсах, що потребує багаторазової реєстрації та аутентифікації, іноді – створення окремих персональних профілів в різних програмах, що ускладнює процес входження в електронну систему ЗЗСО;

5) налаштування ролей в електронній системі також передбачує традиційний формат розподілу відповідальності та доступу до інформації. В приватних ЗЗСО часто предмети можуть викладатися декількома педагогами, може бути посада помічника або вихователя, який також відповідальний за коментування дня, поведінки учня, участі у виховній діяльності тощо, але не має змоги це робити через ОІС, так як такі функції не передбачені програмою;

6) так як сучасні ОІС знаходяться в стані розробки та постійній адаптації до змін в освіті та запитів користувачів, часто в програмах зустрічаються недоопрацювання або помилки, які під час роботи викликають роздратування або необхідність дублювання інформації;

7) деякі функції керівництву закладів надійніше продовжувати виконувати традиційним, звичним способом (наприклад, вести особові справи учнів, вчителів, скликати на наради, збирати запити щодо потреб та оповіщати про прийняті рішення через усні повідомлення або комунікаційні групи в месенджерах);

8) деякі функції керівництво не бере до уваги, не усвідомлює потребу або не знає, як їх можна використовувати для ефективного оперування управлінською інформацією. Наприклад, у більшості шкіл на початковому рівні знаходиться цифровізація кадрової роботи: зокрема, планування

індивідуальної траєкторії розвитку працівника, налаштування системи внутрішнього навчання, процедури здійснення внутрішньої атестації тощо.

При цьому ж деякі розробники ОІС пропонують унікальні інструменти для закладів освіти, наприклад: планування та відстежування індивідуальної навчальної траєкторії учня, фіксація індивідуальної активності на уроці, отримання зворотного зв'язку від учня щодо проведеного уроку тощо.

В комунальних та державних ЗЗСО більшою проблемою є недостатня забезпеченість технікою усіх педагогічних працівників та учнів (у випадку дистанційного навчання), проблеми з інтернет-покриттям та безперебійністю зв'язку (особливо в умовах військової агресії), а особливо – складність перенавчання працівників, супротив новому серед педагогів тощо.

Більшість комунальних ЗЗСО серед тих, що підключилися до ОІС, перейшли тільки на електронні класні журнали та щоденники, а інша ж документація продовжує створюватися в паперовому вигляді. Частина закладів освіти продовжує дублювати інформацію і в друкованих журналах, і в паперових аналогах, що створює зворотний ефект від задуманої мети цифровізації: перенавантаження вчителів та брак часу. Ще частина закладів підключили електронну звітність експериментально лише в деяких класах.

Узагальнюючи результати нашого дослідження, можна виділити наступні спільні проблеми для ЗЗСО, що перешкоджають цифровізації освітньої діяльності:

1) технічні проблеми: недостатня забезпеченість технікою педагогів та нестабільний або слабкий інтернет-зв'язок, особливо в умовах військової агресії; недовершеність програмних продуктів, недосконалість автоматизованих процесів;

2) організаційні проблеми: невідповідність цифрових рішень альтернативним навчальним програмам, способам організації внутрішніх процесів, композиції розкладу, вибору форматів навчання, систем оцінювання та надання зворотного зв'язку; відсутність єдиного продукту, що враховує та автоматизує усі освітні процеси і задовольняє вимоги конкретного закладу освіти та законодавства України;

3) соціальні проблеми: складність перенавчання педагогічних працівників, психологічний супротив впровадженню нових рішень; недостатній рівень обізнаності у функціоналі програм та відкритим можливостям для оптимізації освітньої та управлінської діяльності.

Для вдосконалення процесу цифровізації освітньої діяльності рекомендовані наступні кроки:

1) проведення всебічного аналізу різних допустимих законодавством України форматів організації освітньої діяльності в ЗЗСО з подальшим описом усіх варіацій освітніх процесів та розробкою узагальненої максимально повної інформаційної моделі функціонування ЗЗСО, що має враховуватися розробниками ОІС;

2) розробка технічних інновацій в питанні забезпечення ЗЗСО безперервним швидкісним інтернет-зв'язком;

3) дослідження реального стану забезпеченості педагогічних працівників та керівництва ЗЗСО персональними ПК або ноутбуками та планування кроків щодо усунення нестачі;

4) розробка ефективного алгоритму впровадження інноваційних рішень, що включає як навчання й супровід педагогічних працівників, так і процедуру відслідковування рівня оволодіння програмою, адаптації до нового способу діяльності, знання та повноту використання функціоналу програми тощо;

5) організація навчальних семінарів для управлінців ЗЗСО щодо можливостей оптимізації управлінських процесів завдяки впровадженню ОІС шляхом скорочення часових витрат на документообіг та комунікацію, налаштування швидкої аналітики, вивільнення часу для ефективного аналізу та планування діяльності закладу тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у закладах загальної середньої освіти в електронній формі : наказ Міністерства освіти і науки України від 08.08.2022 р. № 707. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1029-22#Text>
2. Про затвердження Положення про програмно-апаратний комплекс «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» : постанова Кабінету міністрів України від 02.12.2021 р. № 1255. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-2021-%D0%BF#n9>
3. Державні безкоштовні електронні щоденники та журнали для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://e-journal.iea.gov.ua/>
4. Інформаційний бюлетень: Відомості про матеріально-технічну базу та використання сучасних інформаційних технологій в закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО) Міністерства освіти і науки, інших міністерств і відомств та приватних закладах» (2022/2023 н.р.) : складено ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <http://surl.li/gvung>
5. Довідка про результати вивчення питання щодо організованого початку 2022/2023 навчального року у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти : складено Державною службою якості освіти. URL: <http://surl.li/fdcgc>

ВИХРИСТЮК Оксана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ІВАНИЛОВА О. А., доцент кафедри економіки, підприємництва та менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат економічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МУЗЕЇВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ЗА КОРДОНОМ

За роки незалежності в Україні інтенсивно здійснюється модернізація освітньої галузі, зумовлена глобалізацією та прагненням до євроінтеграції. Сучасне суспільство потребує принципово нового підходу до організації

освітнього процесу. На основі концепції модернізації здійснюється перехід до системи освіти, яка відповідає сучасним запитам людини, суспільства і держави, потребам інноваційного розвитку та міжнародним зобов'язанням України у сфері освіти. Тому виникла необхідність вдосконалення методики професійної підготовки майбутніх спеціалістів засобами музейної педагогіки.

Спираючись на вітчизняний педагогічний досвід, з метою підвищення якості освіти майбутніх фахівців, педагоги України широко використовують новітні методи, форми і методи навчання з використанням засобів музейної педагогіки.

Позитивним моментом є підбір рекомендацій щодо використання музейних ресурсів для проведення виховної роботи зі здобувачами. У розділі «Цінності в скриньці» Крістель А.-Б. Віллі описав методику використання музейних експонатів на уроках природознавства та рекомендував для демонстрації «використання спеціальних програм (алгоритмів), які б дозволяли грати в ігри, виконувати з ними інтерактивні вправи, підбирати різноманітні цікаві матеріали для їх розгляду в класі». Ці програми включають також одягання дітей у відповідний одяг, перегляд історичних матеріалів, розігрування сценок, проведення диспутів» [3].

При проведенні аналізу зарубіжної науково-педагогічної літератури встановлено, що сучасні американські педагоги наголошують на необхідності модернізації освітніх музеїв з урахуванням технічних можливостей і передових технологій. Зокрема, у виданні Г. Уейна Клафа «Best of Both Worlds: Museums, Libraries, and Archives in a Digital Age» зазначено: «Ще до появи сучасних цифрових технологій провідні музейні експерти визнали необхідність реорганізації музеїв відповідно до до технічних можливостей епохи та переосмислити їх використання в суспільстві Основну роль у модернізації музею відіграють цифрові технології» [1].

Дослідження сучасних тенденцій музейної педагогіки США, Великої Британії, Канади, Німеччини, Франції дало змогу виділити ще одну важливу рису – налагодження тісної наукової співпраці між закладами вищої освіти та музеями різних країн. Розвиток цифрових технологій «сприяв подоланню формалізму в початковій, середній та старшій школі, у державних та приватних закладах вищої освіти... завдяки швидкому розвитку комп'ютерних програм можна оновити освітні ресурси та представити оновлену модель освіти щодня...» [1].

Дослідники сучасної англійської педагогіки К. Белламі та Ч. Оппенгейм [2] у науковому дослідженні «Learning to Live: Museums, youth and Education» («Навчання жити: музеї, молодь і освіта»). представила специфіку роботи з учнями різного віку. Як і інші закордонні освітяни, вони пояснювали, що нинішні музеї виконують інші функції в суспільстві: «Освітня функція музеїв значно змінилася за останні два століття» [2], тепер можливості музеїв стимулювати молодь до інтелектуальної діяльності, наукової роботи, і активна участь виходять на перший план у суспільному житті.

Особливої популярності серед зарубіжних науковців набула особистісно-орієнтована психолого-педагогічна концепція освітнього простору музею. На думку зарубіжних дослідників, відвідування музеїв сприяє утвердженню дитини в суспільстві, вчить її правильно поводитися в суспільстві, знаходити спільну мову з однолітками, сприяє згуртуванню класного колективу. В європейському освітньому просторі музейна педагогіка виконує також важливу освітню та виховну функцію. Найбільшими і найвідомішими музеями при західноєвропейських університетах є британський Музей

природної історії Піта Ріверса при Оксфордському університеті та Зоологічний музей Кембриджського університету.

Отже, аналіз науково-педагогічної літератури, діяльності відомих музеїв, навчальних музейних установ засвідчив, що сьогодні музейна освіта набуває особливої популярності.

ЛІТЕРАТУРА

1. About the Museum of Natural History. URL: <https://naturalhistory.novascotia.ca/about-museum>.
2. Bellamy K. Oppenheim C. Learning to Live Museums, young people and education. London, 2009. 167 p.
3. Crystal L. B. Willie. Thinking about starting a museum/ Edmonton-Alberta, 2003. 37 p.
4. Desvallées A. and Mairesse F. Key Concepts of Museology. Armand Colin, 2010. 90 p.

ВІРОЛАЙНЕН Оксана, методист вищої категорії сектору експериментальної педагогіки відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України

Науковий керівник:

КИРИЧЕНКО М. О., ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти», професор кафедри філософії і освіти дорослих ЦПО ДЗВО УМО, доктор філософії, доцент

РЕЗУЛЬТАТИВНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ЗЗСО В УМОВАХ ОСВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Зважаючи на глобальні виклики, спричинені воєнним станом в Україні, світовою пандемією та загальним соціальним станом, особливою необхідністю є впровадження цифрової освіти у структуру формування якісних освітніх послуг у закладі загальної середньої освіти. У зв'язку з цим, реформування системи освіти в Україні потребує нових підходів до управління закладами загальної середньої освіти в умовах змішаного навчання. Підвищується значущість оцінки якості базової середньої освіти в умовах змішаного навчання як важливого чинника удосконалення механізмів організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в сучасну історичну добу.

Епоха цифровізації процесу надання освітніх послуг у закладі загальної середньої освіти включає впровадження різних форм навчання (дистанційного, мережевого, заочного, індивідуального) як складових змішаного навчання в Україні і відкриває нову сторінку у формуванні вітчизняного освітнього простору. Використання в освітньому процесі елементів змішаного навчання спонукає здобувачів освіти до самостійної роботи, сприяє індивідуалізації процесу засвоєння знань, формує навички

інформаційної культури, налаштовує на оволодіння інноваційними засобами здобування та застосування навчальної інформації. Упровадження змішаного навчання в освітній процес в цілому сприяє забезпеченню високого інтелектуального рівня особистості, відкриває перед нею широкі можливості для отримання освітніх послуг у необмеженому географічному просторі, відповідає індивідуальним освітнім потребам, сприяє розвитку індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти.

Зважаючи на виклики часу, у сфері освіти необхідно розробити та обґрунтувати нову класифікацію об'єктів управління, побудованих на інтеграційних і концептуальних засадах із урахуванням нового етапу розвитку інформаційного суспільства.

До об'єктів управління в сфері закладів загальної середньої освіти слід віднести знання, інформацію, контент, культуру організації будь-якого типу. Культура закладу загальної середньої освіти як складне загальнонаукове соціокультурне явище та її різновиди прямо пропорційно залежить від рівня культури керівника закладу освіти, суб'єктів управління та освітнього процесу закладу загальної середньої освіти з їх персоніфікованою конкретизацією, організаційною культурою освітньої інституції. Організаційний, інноваційний та технологічний види розвитку, розвиток мета компетентностей суб'єктів управління, розвиток соціальної, громадянської та інших видів компетентностей суб'єктів управління як показник цілеспрямованої роботи персоналу закладу загальної середньої освіти. Розвиток емоційного, розумового та соціального інтелекту, інформаційні, фінансові, людські, технічні ресурси та інфраструктура базована на даних і сховищах даних, проектах, організаційних комунікацій, маркетингової діяльності керівника закладу загальної середньої освіти, які дають змогу моделювати управління ЗЗСО в умовах змішаного навчання.

До об'єктів управління слід віднести освітній процес у закладі загальної середньої освіти, розвивальний процес суб'єктів освіти в умовах змішаного навчання, навчально-дослідницьку діяльність суб'єктів управління, організаційну діяльність суб'єктів управління. Важливими є і процес планування уроку, процес організації уроку, процес планування діяльності суб'єктів закладу загальної середньої освіти, процес педагогічної діяльності вчителя.

Одним з найважливіших об'єктів управління є процес навчально-пізнавальної діяльності здобувача освіти, процес розвитку їхньої творчої діяльності, процес розвитку емоційного, соціального або розумового інтелекту, що визначають специфіку експериментального закладу освіти, на базі якого проводиться педагогічний експеримент задля розроблення й апробації ефективності освітньої інновації.

Специфікою інноваційного експериментального закладу є вдосконалення чи оновлення освітньої теорії та практики шляхом застосування інновацій. Освітні інновації, у свою чергу, новостворені або вдосконалені освітні, навчальні, виховні, психолого-педагогічні та управлінські практики, дають поштовх для створення нових моделей, технологій, методів, що покликані підвищувати якість, результативність та ефективність освітньої діяльності. Завдяки їх впровадженню змінюється результативність освітнього процесу.

Створення, удосконалення чи інновації освітніх, дидактичних, виховних систем неодмінно вносить корективи у зміст освітнього процесу в цілому, зокрема змінює педагогічні технології, як наслідок – методи, форми, засоби розвитку особистості, організації навчання і виховання; технології

управління закладом освіти. Специфікою суттєвої зміни очікуваних результатів освітньої діяльності є реалізація творчих здібностей педагогів, спрямованих на розробку власних педагогічних інновацій у вигляді нових навчальних планів і програм, педагогічних технологій, методичних посібників; впровадження їх до практики роботи закладу загальної середньої освіти, розвиток інноваційної культури [1] для впровадження змішаного навчання як нової форми навчання.

Важливою ідеєю є впровадження нової форми навчання в освітній процес закладів загальної середньої освіти шляхом інтеграції дистанційної, очної, заочної, мережевої та індивідуальної форм навчання у формування морально-духовного світогляду здобувачів освіти. Для організації даної форми навчання необхідною є наявність ефективного зворотного зв'язку, який надає можливість учневі індивідуалізовано отримувати інформацію щодо правильності свого руху шляхом від незнання до знань. Створення нової освітньої системи, а фактично якісно нового закладу, де дитина ефективно розвивається, навчається і виховується відповідно до індивідуальних особливостей і нахилів – одна з головних задач сучасного суспільства [2]. Сьогодні впоратися з означеними завданнями спроможний такий заклад, в основі діяльності якої знаходиться концепція відкритої освіти, яка здатна до швидкого реагування на соціально-економічні ситуації в суспільстві, індивідуальні та групові освітні потреби й запити.

Подібні моделі змін надають новий імпульс якісного розвитку освіти, вони ефективніші, доступніші, мають індивідуальний підхід і кидають виклик перевіреним традиційним методам. Ефективне функціонування в умовах освітньої трансформації до реалій часу і специфіки будь-якої освітньої системи залежить від управління нею. Особливої актуальності набули останнім часом проблеми удосконалення управління освітніми організаціями у зв'язку із сталими змінами в технологічному та суспільно-економічному житті суспільства [3].

Для успішного впровадження системи інноваційної діяльності, що передбачає низку змін управлінської складової у межах реалізації проекту задля розроблення й використання у масовій практиці освітнього продукту необхідний якісний аналіз, що означає процес порівняння (зіставлення) фактично досягнутих результатів із запланованими). Ці дії, кожна з яких сама по собі є процесом, дуже важливі для успіху організації, їх називають управлінськими функціями. Кожна управлінська функція також є процес, тому що складається із серії взаємопов'язаних дій. Процес управління – це є загальна сума всіх функцій. Управління закладом загальної середньої освіти в умовах змішаного навчання – це взаємопов'язані дії керуючої і керованої систем, узгоджені спільною метою діяльності учасників освітнього процесу шляхом інтеграції форм для індивідуалізації навчання, що націлені на перспективу створення індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти та спрямовані на формування навички здійснювати особистісне інтелектуальне дослідження для отримання власних, унікальних знань.

Припущення щодо результативності управління ЗЗСО в умовах змішаного навчання окреслюємо на прогностичному етапі, який передбачає обґрунтування гіпотез щодо можливих розв'язань проблеми, аналіз ситуації, врахування змін, які відбуваються в управлінському процесі ЗЗСО в умовах змішаного навчання.

Організаційний етап моделі управління ЗЗСО в умовах змішаного навчання полягає в розробці, визначенні та реалізації ефективних механізмів

такого управління, які забезпечують вирішення завдань – упровадження технологій змішаного навчання в освітній процес ЗЗСО

Консультаційний етап моделі управління діяльністю керівників ЗЗСО в умовах змішаного навчання передбачає удосконалення управлінської діяльності шляхом отримання необхідної допомоги.

Мотиваційний етап моделі управління діяльністю керівників ЗЗСО в умовах змішаного навчання спрямований на активізацію та стимулювання керівників ЗЗСО до саморозвитку, самоорганізації, особистісного внеску.

Спільна робота етапів моделі закладу загальної середньої освіти, її управлінських компонентів за організаційно-педагогічних умов, що складаються з нормативно – правових, науково – методичних та матеріально – технічних, призводять до результату – сформованої у здобувача освіти навички здійснювати особистісне інтелектуальне дослідження та отримувати власні, унікальні знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віролайн О. В. Організація моделі школи вільного вибору індивідуальної освітньої траєкторії в умовах упровадження технологій дистанційного навчання. Молодий вчений. 2019. № 11(75). С. 206–210.
2. Віролайн О. В. Проблеми та перспективи впровадження змішаної форми навчання в закладах загальної середньої освіти. Нова педагогічна думка. 2021. № 4(108). С. 20–23.
3. Кириченко М. О. Формування ідеології інформаційного суспільства в умовах глобальної інформатизації: тенденції, парадигми, перспективи розвитку: монографія. Харків: Технологічний Центр, 2017. 320 с.

ВОРОБІЙОВА Наталія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

МАХИНЯ Т. А., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

Сучасна складна та напружена соціальна ситуація в Україні, повномасштабна війна, і наслідки карантинних мір призвели до відсутності стабільності в сфері праці, тому розуміння аспектів управління мотивацією спільноти до трудової діяльності сприятиме економічному росту не лише окремих індивідів, а й суспільства зокрема.

Дослідження управління мотивацією освітян до професійного розвитку є актуальним і важливим, але існують аспекти цього питання, які ще не

вивчені в повній мірі. Це підкреслює необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Однією зі сфер, що потребує подальшого дослідження, є роль шкільного керівництва в управлінні та мотивації вчителів. Хоча існують деякі дослідження щодо впливу лідерства на мотивацію вчителів, багато чого ще належить з'ясувати щодо конкретних лідерських практик і моделей поведінки, які є найбільш ефективними у сприянні мотивації та професійному розвитку вчителів. Ще однією сферою, яка потребує подальших досліджень, є вплив шкільної культури на мотивацію вчителів. Хоча дослідження показали, що позитивна шкільна культура, заснована на співпраці, є важливою для мотивації вчителів, існує потреба в кращому розумінні того, як можна ефективно управляти шкільною культурою та вдосконалювати її, щоб підвищити мотивацію та залученість вчителів.

Крім того, потрібні додаткові дослідження впливу технологій на мотивацію та професійний розвиток вчителів. Зі зростанням використання технологій в освіті виникає потреба кращому розумінні того, як технології можуть бути використані для підтримки навчання і розвитку вчителів, а також як їх можна ефективно впровадити в шкільну культуру і практику.

Стан розробленості проблеми. Аналіз публікацій та досліджень показав, що питання проблем підвищення кваліфікації керівників сучасних закладів всебічно обґрунтовані у працях українських та зарубіжних вчених, таких як І. Андрощук, М. Вовк, О. Гречаник, П. Друкер, Г. Єльнікова, А. Єрмоленко, Н. Заєць, Т. Махиня, З. Рябова, Г. Тимошко. Зокрема питанням важливості мотивації та стимуляції займалися Д. Авраменко, Ф. Гейзел, П. Гоель, Д. Джанці, М. Еліофотоу-Менон, О. Еял, К. Лейтвуд, А. Лукіячук, А. Маслоу, Г. Рот, П. Слігерс, С. Тан, Р. Тестен, Б. Хар та багато інших.

Розвиваючи думку, що керівник-лідер не лише аналізує та приймає рішення, а й впливає на розум та енергію тих, хто має відігравати свою роль у тому чи іншому процесі, П. Друкер і У. Веніс переконані, що управління — це робити справу правильно; лідерство — це робити правильні справи. [6 с.26]

Таким чином, хоча дослідження управління мотивацією шкільного персоналу до професійного розвитку є важливими, існують аспекти цього питання, які все ще потребують подальшого вивчення. Глибше вивчивши ці сфери, можна сформулювати більш повне розуміння того, як ефективно управляти мотивацією вчителів та підтримувати їхній постійний професійний розвиток, а також покращувати її.

Мета дослідження – на основі теорії і практики управління визначити шляхи вдосконалення управління мотивацією персоналу закладу загальної середньої освіти до професійного розвитку.

Сьогодні персонал вважається найціннішим активом суспільства. Управління людськими ресурсами – це цілеспрямована діяльність, в ході якої керівництво організації розробляє концепції, стратегії та методи управління людськими ресурсами. Роботи зарубіжних вчених, таких як П. Друкер і М. Портер, стали важливою рушійною силою для виникнення і розвитку наукових уявлень про розвиток людських ресурсів. Питання мотивації прямо чи опосередковано розглядаються в таких темах, як організаційний менеджмент, управління людськими ресурсами, лідерство та психологія.

Розуміння природи мотивації є одним з головних викликів, з яким стикаються менеджери. Люди мають різні потреби і намагаються задовольнити їх у різний спосіб. Вони також мають різні очікування, і

мотивація людей на одному робочому місці може кардинально змінитися в будь-який момент часу.

Що мотивує людей? Протягом більшої частини 20-го століття практики, менеджери та дослідники намагалися зрозуміти, що мотивує людей до роботи. Детальний аналіз різних поглядів науковців на визначення поняття «мотивація» показує, що мотивація – це спонукальний процес, що виникає внаслідок необхідності досягнення мети [9], [4], [3], [1]. Найтс [10] узагальнює багато висновків цих досліджень у вигляді шести ключових питань, пов'язаних з мотивацією:

1. Що мотивує людей? Чи варто шукати відповідь на це питання «всередині людей»: потреба в грошах, статусі та владі? Чи варто зосередитися на зовнішньому середовищі, характері роботи та способах управління нею?
2. Чи мотивація є дуже специфічною і залежить від особистості людини та особливостей ситуації, що аналізується?
3. Як змінюється мотивація з плином часу? Чи можуть мотивуючі фактори за певних умов діяти як демотивуючі?
4. Чи можуть менеджери знати більше, ніж сама людина, про те, що її мотивує, чи мотивація залежить від сприйняття людини, яке базується на досвіді?
5. Чи можуть менеджери мотивувати працівників, чи мотивація завжди йде зсередини?
6. Чого можна досягти за допомогою особистої мотивації?

З аналізу цих питань стає зрозуміло, що мотивація в основному стосується поведінки та почуттів людей і, швидше за все, неформальної організації. Тому це, безумовно, важливий аспект управління. Тому одним з найважливіших обов'язків керівництва є створення робочого середовища, в якому члени команди мають максимальну відданість організації та вмотивовані працювати відповідно до цілей організації.

Це вимагає глибокого розуміння мотивації, оскільки мотивація є складним, багаторівневим поняттям. Одні з способів розпочати цей процес – критично поглянути на визнані та застосовані теорії мотивації. Ця теорія може допомогти нам краще зрозуміти наші власні припущення і, можливо, виявити нові можливості для організацій покращити власну роботу, так і людей, з якими вони працюють.

Згідно з Блаузі та ін. [7], визначення мотивації включає три елементи:

1. Певна потреба, спонукання або мета, яка породжує поведінку;
2. Процес, який призводить до вибору поведінки;
3. Рівень інтенсивності зусиль, що докладаються під час обраної діяльності.

Таким чином, основними «блоками», що створюють мотивації, є потреби, цінності та цілі, суть яких можна узагальнити наступним чином:

- Потреби – це базові умови, необхідні для виживання і благополуччя людини, які можуть бути фізичного або психологічного характеру.
- Цінності – це те, що люди вважають добрим або бажаним, і культура відіграє важливу роль у визначенні того, що є важливим.
- Цілі – це те, чого люди хочуть у конкретній ситуації, і культура також відіграє важливу роль у їхньому виборі.

Розглядають дві основні групи теорій мотивації: змістовні та процесні теорії.

Перша група теорій фокусується на потребах людини та їх задоволенні («зміст» у цьому випадку розуміється як те, що «міститься» всередині нас, що

штовхає нас вперед або спонукає до чогось [11]). Процесні теорії були запропоновані тому що деякі експерти вважали, що змістовні теорії мотивації не пояснюють в повній мірі, чому люди мотивовані до певних дій, і щоб відповісти на ці питання, необхідно розглянути, які процеси задіяні в мотивації.

До змістовних теорій мотивації, які ми аналізували, належать теорія ієрархії потреб Маслоу, теорія Х/ теорія Y МакГрегора та двофакторна теорія Герцберга.

Згідно з теорією ієрархії потреб Маслоу [12], існує п'ять категорій потреб, починаючи з базових фізіологічних потреб і закінчуючи потребами вищого порядку в самоактуалізації: фізіологічні потреби – повітря, їжа, вода, сон тощо; потреби безпеки – захист, спокій, правопорядок тощо; соціальні потреби – сім'я, відносини, прихильність тощо; потреби престижу – досягнення, статус, повага, репутація тощо; самоактуалізації – особистісне зростання, досягнення цілей.

Згідно з Маслоу, потреби утворюють ієрархічну структуру, в якій потреби нижчого рівня потребують першочергового задоволення. Тому голод і холод спонукають людей спочатку отримати їжу і тепло, тому в цей момент вони не дивляться на потреби вищого порядку. Коли людина сита і в теплі, вона спочатку прагне досягти безпеки, а потім комфорту з іншими. Це означає, що люди свідомо переслідують потреби вищого порядку тільки після того, як задоволені потреби нижчого порядку.

Процесні теорії мотивації – це сукупність теорій, які пояснюють, як працівники обирають поведінку для досягнення своїх цілей і визначають, чи є їхній вибір успішним [8]. Ці теорії називаються процесними, оскільки вони зосереджуються на ментальних процесах, які використовуються для оцінки причинно-наслідкових зв'язків. Як згадувалося раніше, змістовні теорії мотивації зазвичай ґрунтуються на припущенні, що люди мотивовані, якщо вони отримують належну винагороду за свою роботу або якщо у них є стимули, які дозволяють їм реалізувати свої бажання. Основне припущення таких теорій полягає в тому, що однакові фактори мотивують людей однаково, і що люди поведуться приблизно однаково.

Однак, на жаль, винагорода може не призвести до збільшення зусиль, а збільшення зусиль не обов'язково призводить до кращих результатів. Крім того, одне й те саме завдання може по-різному сприйматися різними людьми, і в той час, як одна людина може вважати його прийнятним для себе, оскільки воно задовольняє її потреби і дозволяє отримати певну винагороду, в іншій може скластися зовсім інше враження. Тому основне припущення теорій процесів полягає в тому, що різні люди можуть мати різні бажання.

Основними структурними елементами мотиваційного процесу є потреби, інтереси, цінності, ідеали та мотиви.

Потреби є найглибшим джерелом мотивації трудової поведінки. Це об'єктивно зумовлені потреби людини в необхідних для її існування благах і, відповідно, діяльність, спрямована на задоволення цих потреб.

Співвідношення між матеріальними та нематеріальними стимулами значно варіюється в різних компаніях. Усі стимули можна поділити на три групи: матеріальні, нематеріальні та комбіновані [2].

Матеріальні стимули включають заробітну плату, премії (обов'язкові та дискреційні) та нагороди. Основним фінансовим інструментом мотивації працівників є заробітна плата, яка виплачується у вигляді фіксованої суми незалежно від результатів роботи. Змінна (дискреційна) винагорода зазвичай виплачується у вигляді премій за результатами роботи.

Працівників також можна мотивувати матеріальними, але негрошовими стимулами, такими як обладнання, додаткове медичне страхування, гарантований догляд за дітьми, додаткова відпустка, подорожі, соціальні заходи та гранти на освіту.

Не всі інструменти мотивації вимагають фінансових витрат. Існує широкий спектр нематеріальних форм, які мають позитивний вплив на працівників. До них належать надання працівникам частого зворотного зв'язку про їхню роботу, надання можливостей для розвитку, надання працівникам можливості створювати власні робочі програми, запровадження відповідальності працівників, гнучкість в управлінській ієрархії (відкрита комунікація), оцінювання результатів роботи працівників тощо.[9].

Аналіз наукових досліджень з проблеми мотивації персоналу до професійної діяльності свідчить про багатогранність і складність теми та відсутність загальноприйнятого визначення цього поняття стосовно педагогічних працівників. Розглянуті до цього часу теорії відображають складність людської поведінки. Людські потреби змінюються з часом, варіюються від людини до людини в різних організаціях і культурах, а також мають унікальні характеристики різних національних культур. Мотивація – це сукупність внутрішніх і зовнішніх факторів, які спонукають людей до позитивних дій, спрямованих на досягнення конкретних цілей, поставлених менеджерами. Стимулювання праці загалом і педагогічних працівників зокрема вимагає створення структур, спрямованих на розвиток людей, здатних брати активну участь у розвитку навчальних закладів.

Мотивація персоналу загальноосвітніх навчальних закладів загалом має як матеріальну, так і нематеріальну форму, включаючи фінансові та не фінансові стимули, а також внутрішньошкільні заохочення.

Матеріальні мотивації часто виходять на перший план і відіграють важливу роль у визначенні робочої поведінки персоналу, але це не означає, що нематеріальні мотивації та заохочення є другорядними. Компетентні управлінці створюють умови в яких у працівників підвищується почуття власної гідності та самоствердження, адже їхня праця високо оцінюється як ними самими, так і суспільством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко Д. В. Мотиваційний підхід в управлінні персоналом закладу загальної середньої освіти / Д. В. Авраменко // Модернізація управління в контексті вимог Закону України «Про освіту» : матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., Харків, 20 трав. 2020 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. Р. І. Черновол-Ткаченко, О. І. Мармази, О. Є. Гречаник]. – Харків : ХНПУ, 2020. – Ч. 1. – С. 9–13. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/4424>
2. Волківська А. М., Осовська Г. В., Семенюк Т. В. Форми та методи стимулювання продуктивної діяльності в умовах корпоративного управління. Ефективна економіка. 2021. № 1. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8543> (дата звернення: 14.04.2023). URL: DOI: 10.32702/2307-2105-2021.1.103
3. Заєць Н. Ю. Формування готовності до професійної мобільності майбутніх керівників закладів загальної середньої освіти в умовах магістратури : дис. докт. філос. наук : УДК 378:[373.3/ / Заєць Наталія Юхимівна – Київ, 2022. – 338 с. URL: <http://surl.li/fpqyz>

4. Лукіяничук А.М. Мотивація професійної діяльності педагогічних працівників / А.М. Лукіяничук – Біла Церква : БІНПО УМО, 2020. – 46 с. URL: <http://surl.li/frqyd>
5. Перепельчук Т. В. Соціологія Праці : Навч. посіб. Одеса : ОНЕУ, 2012. 236 с. URL: <http://surl.li/cshxi> (дата звернення: 15.04.2023).
6. Школа лідерів професійної освіти як інноваційна модель підвищення кваліфікації педагогів в умовах сталого розвитку: цифровий програмно-методичний комплекс (2021). – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729932/1/5.pdf>
7. Bloisi W. Management and Organisational Behaviour / W. Bloisi, W. Curtis, L. Phillip., 2003. – 764 с.
8. Daft R. The New Era of Management / Richard L. Daft., 2006. – 847 с.
9. Eyal, O. and Roth, G. (2011), «Principals' leadership and teachers' motivation: Self-determination theory analysis», Journal of Educational Administration, Vol. 49 No. 3, pp. 256-275. URL: <https://doi.org/10.1108/09578231111129055>
10. Knights D. Introducing organizational behaviour and management. [Електронний ресурс] / David Knights // London: Thomson/ Cengage Learning. – 2007. – URL: <http://surl.li/hfhgp>
11. Kornberger M. Managing & Organizations: An Introduction to Theory and Practice / M. Kornberger, S. R. Clegg, T. S. Pitsis. – London: SAGE Publications, 2016. – 688 URL: <http://surl.li/fykvf>
12. Motivation and Personality Harper's psychological series Motivation and Personality, Abraham Harold Maslow – Michigan University: Harper & Row, 1970. – 369 с

ДЕРКАЧ Наталія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО УМО; вчитель-методист Чернівецької ЗОШ I-III ст. № 30 Чернівецької міської ради

Науковий керівник:

ТИМОШКО Г. М., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ЗЗСО В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Питання охорони праці та безпеки життєдіяльності пронизують усю систему роботи закладу освіти й стосуються багатьох напрямів діяльності та всіх учасників освітнього процесу. Реформування освіти в Україні, вплив суспільних проблем, пов'язаних із світовою пандемією і боротьбою з COVID-

19 та введення режиму воєнного стану в державі внаслідок збройної російської агресії проти нашої країни, потребують досить фахових, цілеспрямованих, наполегливих дій і пошуків шляхів оптимізації та модернізації в організації роботи з охорони праці (ОП) та безпеки життєдіяльності (БЖ) в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО).

В наш час дана проблема є надзвичайно важливою і актуальною.

Питання організації роботи з ОП та БЖ у закладах загальної середньої освіти є ключовими у процесі забезпечення освітнього процесу. При вивченні цього питання необхідно пам'ятати, що охорона праці в закладі освіти – це система відносин, які спрямовані на організацію діяльності щодо забезпечення безпеки праці, збереження життя та здоров'я працівників та здобувачів освіти що реалізуються через сукупність взаємопов'язаних правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, медично-профілактичних заходів [1, с.1].

Безпека життєдіяльності сьогодні формується як меганаука, без якої людство приречене на значні втрати. Узагальнюючи знання з охорони праці, цивільної оборони, основ екології, валеології та інших наук безпека життєдіяльності відкриває нові горизонти використання основних положень цих наук для створення належних і безпечних умов праці та побуту [2, с.9].

Система управління освітніми закладами в останні роки зазнає значних труднощів, оскільки виникає проблема, коли потрібно діяти і приймати швидкі рішення в нових економічних, соціокультурних та воєнних умовах. «Ми увійшли у світ, де панує радикальна невизначеність. Швидкість і масштаби змін є винятковими. Ми повинні прийняти нову реальність і адаптуватися до неї, надаючи пріоритет гнучкості та стійкості. Невизначеність перетворилася на правило. Події, які мали б ніколи не відбутися, відбуваються одна за одною... Ви маєте бути в режимі 24-годинного реагування. Ми живемо у часи кризи і маємо працювати в кризовому режимі. Будьте готові бути сміливими, проявляючи ініціативу...» [3] – ці слова Жозепа Борреля, Верховного представника Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки, характеризують нову реальність, що виникла у світі за останні місяці та роки і зараз кожен з нас повинен краще визначати свої цілі і думати про те, що ми маємо зробити для того, щоб покращити ту роботу і діяльність, якою ми займаємося.

Вирішення стратегічних освітніх завдань, визначених у Законах України «Про освіту» [4], «Про повну загальну середню освіту» [5] та багатьох інших нормативно-правових документах, залежить, у першу чергу, від якісного управління, що здійснюється в навчально-виховних закладах, компетентностей і здібностей їх керівників та осіб відповідальних за організацію охорони праці та безпеки життєдіяльності у закладі освіти, а також від оволодіння ними змістом, методами і формами сучасної організації роботи в цій галузі.

Отже, тема дослідження є досить актуальною, оскільки ефективність функціонування закладів освіти, створення безпечного освітнього середовища, рівень травматизму в значній мірі залежать від фахової діяльності адміністрації та відповідальних осіб в питаннях якісної і своєчасної організації роботи з ОП та БЖ для всіх учасників освітнього процесу.

Як засвідчує аналіз літературних джерел, законодавча база з охорони праці та безпеки життєдіяльності в Україні постійно вдосконалюється, де чітко визначаються права та обов'язки як роботодавця, так і працівників, а також чимала увага приділяється вивченню правил безпечної поведінки здобувачів освіти. Теоретико-методологічні та практичні аспекти вирішення

проблеми управління системою охорони праці та безпеки життєдіяльності розглядалися в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як Атаманчук П.С., Андрєєва Т.М., Білик Р.М., Панчук О.П., Збишко Б., Мендерецький В.В., Мінжурова Е., Васильчук М.В., Винокуров А. Є., Геврик Є. А., Денисенко Г.Ф., Джигирей В.С., Жидецький В.Ц., Кобевнік В.Ф., Мельников А.В., Мороз П.Д., Серіков Я.О., Тесленко Н. Я., та ін.

Проте, і досі не вистачає комплексних досліджень з конкретними рекомендаціями щодо покращення організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності в освітніх установах, які б розкривали взаємозв'язок сучасної організації ОП та БЖ для створення безпечного освітнього середовища з урахуванням викликів сьогодення (пандемія, військовий стан), зниження рівня травматизму і в кінцевому етапі – покращення якості освітнього процесу.

Практичне значення дослідження полягає в розробці:

- переліку нормативно-правових документів з охорони праці та безпеки життєдіяльності, які використовуються в роботі ЗЗСО;
- методичних рекомендацій для якісної організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності у закладах загальної середньої освіти;
- посадових інструкцій педагогічних працівників, які містять розділ «Охорона праці та безпека життєдіяльності».

Матеріали дослідження можуть бути використані у практичній діяльності керівників закладів загальної середньої освіти та можуть слугувати базою для подальших досліджень з даної теми.

Найвищою цінністю суспільства є – людина, її життя і здоров'я. Зазвичай, фактори, що негативно впливають на її стан, створюються самою людиною: її діяльністю, необачним поведінням з природою, науково-технічним прогресом, незнанням як діяти в тій чи іншій ситуації воєнного, природного або техногенного походження. В закладі освіти школярів готують до повноцінного життя в умовах існуючого в Україні рівня безпеки, навчають запобігати нещасним випадкам через формування активної соціальної позиції щодо власної безпеки та безпеки оточуючих, розвивають їхні практичні навички самозахисту в умовах зростаючого психологічного навантаження, забезпечують нормальний та здоровий спосіб життя в умовах нашої суворої дійсності (пандемії та воєнного стану).

Опрацьовано нормативні документи, які необхідні для організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності в ЗЗСО.

Вивчено систему управління охороною праці в Україні, види інструктажів з питань охорони праці в навчальному закладі та вимоги до правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу у кабінетах закладу загальної середньої освіти.

Визначено інноваційні підходи до управління безпечним освітнім середовищем, організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності в освітньому закладі на засадах педагогіки партнерства.

Усвідомлено вимоги щодо створення кабінету «Охорони праці» та «Класу безпеки» в закладі освіти, матеріали якого сприятимуть систематичній підготовці педагогічних працівників, дітей та молоді з питань охорони праці, цивільного захисту, пожежної безпеки, особистої безпеки, здорового способу життя та формування навичок самозахисту і рятування в умовах надзвичайних ситуацій.

Опрацьовано технології запобігання булінгу, мобінгу серед учасників освітнього процесу.

Розроблені методичні рекомендації для покращення стану організації охорони праці та безпеки життєдіяльності в ЗЗСО.

Отже, забезпечення здорових, безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу, створення сучасного безпечного освітнього середовища, превентивні заходи з попередження травматизму його учасників можуть бути успішними за умови фахової, змістовної, планової та цілеспрямованої організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності, де керівник є компетентним наставником і створює таку систему управління охороною праці, де кожен педагогічний працівник відчуває себе у безпеці і докладає максимум зусиль, щоб через освіту впливати на умови збереження та зміцнення здоров'я здобувачів освіти. Організація охорони праці та безпеки життєдіяльності у закладі освіти є визначальним компонентом забезпечення якості, комфорту і безпеки всіх учасників освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про охорону праці: Закон України /Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 49, ст.668. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (дата звернення: 01.04.2023).
2. Безпека життєдіяльності та охорона праці (Практичний курс): Навчальний посібник / Атаманчук П.С., Мендерецький В.В., Панчук О.П., Чорна О.Г. Кам'янець-Подільський : «Думка», 2010. 152 с.
3. Жозеп Боррель. «Ми входимо в ідеальний шторм», 12 жовтня 2022. URL: <http://surl.li/hfhgy> (дата звернення: 07.04.2023).
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <http://surl.li/awtx>. (дата звернення: 02.04.2023).
5. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 02.04.2023)
6. Уряд схвалив створення та функціонування у закладах освіти класів безпеки. 07.09.2022 року: веб-сайт. URL: <http://surl.li/czedm> (дата звернення: 04.04.2023).

ЕЛЬХАЛДІ Наталія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; директор загальноосвітньої школи № 121 м. Києва

Науковий керівник:

МАХИНЯ Т. А., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сьогодні, коли триває процес реформування усіх галузей суспільного життя, в Україні набирає обертів процес удосконалення її освітньої складової. Важливого значення набуває питання реформування системи управління освітою. У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») зазначено, що стратегічною метою процесу реформ є зміна характеру управління в напрямку демократизації; зміна типів управління на шляху децентралізації; вдосконалення структурно-функціональних характеристик управління; підлягають реформуванню організаційні, правові, економічні та фінансові механізми управління освітою. Перш ніж розглядати стратегічне управління системою освіти, необхідно з'ясувати, що таке освіта та в чому проявляється сутність системи освіти.

Пріоритетним напрямом державної політики України є освіта. Держава керується тим, що освіта є стратегічним ресурсом соціально-економічного, культурного та духовного розвитку суспільства. Освіта може покращити добробут людей, забезпечити національні інтереси, підвищити міжнародну репутацію та імідж нашої країни, а також створити умови для самореалізації кожної особистості.

Засадничі основи освітніх змін, визначені Концепцією Нової української школи, пояснюють ідеологію перетворень в освіті, окреслених Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та основні напрями її реформування щодо створення нового сучасного середовища, передумов для інноваційної діяльності, впроваджених новими Державними стандартами всіх рівнів освіти. Досконалим, освітній процес стає коли він забезпечує не лише успішне задоволення суспільних запитів сьогодення, а й визначає загальні підходи щодо вирішення майбутніх проблем. Особливої актуальності набули інновації з початком широкомасштабної війни, розв'язаної країною агресоркою, на території України, коли стало життєво необхідним приймати швидкі, нестандартні, по суті – інноваційні рішення.

Сфера освіти в умовах воєнного стану зазнала кардинальних змін. У період з 24 лютого 2022 року значна частина учасників освітнього процесу була змушена переміститися в межах території України та за кордон. У ході військових дій система освіти зазнала великих втрат: зруйновано освітні заклади, є втрати серед учнів, студентів, вчителів, викладачів... Такі трагічні події стали серйозним викликом для системи освіти України, спонукаючи освітніх управлінців швидко створювати необхідні умови, забезпечувати організаційну трансформацію освітнього процесу. Робота в умовах воєнного стану зобов'язує керівників сфери освіти приймати нестандартні управлінські рішення та вже сьогодні дбати про відновлення освітніх закладів у післявоєнний час. Не можна залишати без уваги питання, що хвилюють кожного керівника закладу освіти в умовах воєнного стану: як підтримати особистість педагога при впровадженні освітніх реформ; як мотивувати педагогічний колектив до змін в освіті, коли вчителі і діти знаходяться у фізичній небезпеці, постійному стресі; коли і як попередити посттравматичні стани дорослих і дітей; як зробити процес навчання відносно безпечним, ефективним та цікавим? Відповідь на них є важливою для стабілізації освітньої діяльності як на національному рівні при впровадженні освітніх реформ, так і на локальному – безпосередньо в кожному закладі освіти.

В умовах воєнної агресії російської федерації в Україні проблемним став доступ до якісної освіти для учнів з особливими освітніми потребами, з інвалідністю, примусово переміщених осіб, тих хто живе у сільських районах, перебуває на тимчасово окупованих територіях, або опинились у складних життєвих обставинах тощо. Саме ці діти виявилися найбільш уразливими перед викликами сьогодення. Щодо розбудови системи інклюзивного освітнього простору, вважаємо за доцільне:

- консолідацію зусиль державних структур і громадських організацій для вирішення проблем задоволення особливих освітніх дітей з психофізичними можливостями;
- пошук ефективних освітніх стратегій застосування новітніх технологій подолання психо-фізичних порушень у дітей в освітньому процесі закладів освіти з метою подальшого їх впровадження у практику роботи шкіл;
- підвищення рівня компетентності батьків, які мають дітей з особливим потребами.

І під час війни, і після її завершення головним завданням освітньої галузі є і буде забезпечення якості освіти на всіх рівнях. Тому цілком закономірним є проведення наукових досліджень в освіті та втілення їх результатів у практику роботи, впровадження інноваційних технологій, забезпечення закладів освіти новими засобами навчання, науково-методичною та навчальною літературою.

Під терміном «управління освітою» прийнято розуміти цілеспрямовану діяльність щодо створення соціально-прогностичних, правових, організаційних, кадрових, матеріально-фінансових, педагогічних та інших умов, необхідних для досягнення найкращого функціонування та розвитку галузі, здійснення переходу в якісно новий стан. Стратегічний менеджмент – це одна з перспективних галузей в системі освіти, тому стратегічне управління стало основою сталого розвитку та забезпечує стійкий розвиток систем освіти.

Отже, стратегічне управління в освіті – це комплекс рішень та дій, що окреслюють та реалізують пріоритетні напрямки загального розвитку освітніх установ чи освітніх систем. Стратегія управління освітньою

системою це, перш за все, довгостроковий та якісний напрямок розвитку, який інтегрує цілі, норми, завдання та дії в єдине ціле. Він визначає стан ресурсів для забезпечення освітньої системи враховуючи її внутрішні переваги і недоліки. Розробка стратегії управління освітньою системою починається безпосередньо з визначення довгострокових орієнтирів освітньої діяльності, а також основних принципів побудови організаційної культури для пояснення місії. Таким чином, стратегічне управління системою освіти – це теоретична діяльність керівників освітніх установ, керівних кадрів управління освітою, спрямована на формулювання стратегії розвитку освітнього сектору та його підсистем. Сутність стратегічного управління освітньою системою характеризується єдністю п'яти управлінських процесів: аналіз середовища, визначення цілей, вибір стратегії, виконання стратегії, оцінка і контроль виконання.

Стратегія – це довгостроковий напрям розвитку освітнього закладу, який інтегрує місію, цілі, норми та дії в єдине ціле. По суті, стратегія є взірцем для досягнення цілей організації. Структура управління – це виокремлення різних рівнів управління і їхньої ієрархічної підпорядкованості, а також чітко визначений механізм їх взаємодії. Організаційна культура вважається відносно новим елементом стратегічного управління. Складовими організаційної культури є: філософія, яка виражає зміст існування навчального закладу та ставлення до його працівників, учнів і батьків; пріоритетні цінності, на яких базується організація системи цінностей, норм поведінки, вірувань, традицій, які генеруються в організації; норми та правила поведінки, що визначають принципи відносин в організації; атмосфера навчального закладу та те, як він взаємодіє із зовнішнім середовищем тощо.

Можна стверджувати, що освіта насправді є рушійною силою якісних змін у країні, а вміння правильно планувати та управляти дасть змогу підвищити міжнародну репутацію та імідж. Таким чином, стратегічне управління навчальним закладом покликане забезпечити його розвиток у майбутньому, а не тільки фактичне функціонування. Стратегічне управління ґрунтується на творчому підході, узагальненні кращого досвіду, впровадження інновацій. Отже, стратегія – це концепція досягнення перемоги, але розроблена на високому якісному рівні стратегія сама по собі не гарантує успіхів розвитку, вона оцінюється тільки в процесі її впровадження. Стратегічне управління являє собою науку про стратегічні аспекти управління організацією, про принципи, методи і способи досягнення цілей розвитку організації в довготерміновій перспективі.

Принципи управління – це основні правила, відповідно до яких формуються, функціонують і розвиваються системи управління. Принципи управління навчальними закладами – це теоретично обґрунтовані й практично перевірені положення, які відображають стійкі тенденції та закономірності, характерні системі управління класифікує принципи управління навчальним закладом на дві групи:

1. Загальні принципи управління закладом освіти: державно-громадського впливу; демократизації; гуманізації та поваги до особистості; науковості; інноваційності; адаптивності; психологізації управління; єдності централізму, колегіальності та колективності; принцип уваги до кадрів.

2. Специфічні принципи управління закладом освіти: повноти та надійності інформації; функціональної структуризації; моделюючого прогнозування; оперативної регулятивності; корекції; зворотного зв'язку;

маркетингу; раціонального господарювання та ділової активності; поваги до закону.

Принципи стратегічного управління – це теоретична основа, на базі якої сформувався його основні характеристики, що висвітлені у загальних правилах та положеннях стратегічного управління, а також у нормах поведінки організації в цілому та окремих її членів. Принципи можуть змінюватися відповідно до вимог часу під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, вони охоплюють всі стадії та функції стратегічного управління. Таким чином, принципи стратегічного управління закладами освіти спираються на принципи стратегічного управління організаціями різних сфер діяльності.

Формування стратегії організації є процесом, який проходить певні етапи:

- перший етап розробки стратегії організації передбачає проведення аналізу внутрішнього і зовнішнього середовищ, прогнозування майбутнього розвитку організації, виявлення її сильних і слабких сторін, можливостей загроз, проведення оцінки конкурентоздатності та здійснюють прогнози майбутнього розвитку.
- на другому етапі визначають місію, мету і цілі організації. Якщо організація тільки створена то роблять це на першому етапі.
- третій етап включає здійснення стратегічного аналізу, суть якого полягає в співставленні мети і цілей з результатами аналізу середовища, а також у виявленні і ліквідації недоліків між ними, а основне у виробленні альтернативних стратегій – варіантів стратегічного розвитку.
- на четвертому етапі моделюються можливі сценарії розвитку подій і досліджується вплив кожного на сформульовані альтернативні стратегії. Визначаються конкурентні переваги організації у разі реалізації тієї чи іншої стратегії за певним сценарієм.
- п'ятий етап характеризується здійсненням вибору найбільш прийнятної стратегії з альтернативних. Якщо стратегія відповідає цілям організації, її оцінюють за такими напрямками: відповідність вибраної стратегії стану і потребам середовища; відповідність вибраної стратегії потенціалу і можливостям організації; здатність до ризику.
- на шостому етапі формується кінцевий остаточний варіант стратегічного плану організації. Стратегічний план – це послідовність певних кроків та дій, інтегрованих у просторі і часі, що змінюють поточне становище на бажане. Реалізується план тільки за певних зовнішніх умов, а також він повинен постійно коригуватися залежно від змін у зовнішньому середовищі, тоді як стратегію потрібно змінювати тільки при змінах у внутрішньому середовищі.
- сьомий етап характеризується розробкою тактичних середньострокових планів, основою яких виступає стратегічний план.
- процес стратегічного планування завершується на восьмому етапі розробкою оперативних планів та проєктів. Після цього розпочинається процес реалізації стратегічного плану.

Таким чином, формування і реалізація стратегії це єдиний безперервний процес, оскільки середовище і умови діяльності організації постійно змінюються, тому стратегічний план регулярно корегується. Стратегія – це не набір заходів щодо приведення організації до ладу, не набір цілей та завдань, це відповідь на питання: «Як досягти поставлених цілей?».

Вона включає в себе цілі і завдання, але що важливіше – визначає сценарій, як будуть відбуватись ті чи інші заплановані події.

Різноманітні підходи та трактування сутності стратегічного управління дозволили суттєво розширити уявлення про стратегічний менеджмент як про наукову течію, сформулювати принципи, визначити завдання та функції, розробити механізми та узагальнити методологічну базу його реалізації. Ми вважаємо, що у сучасних умовах стратегічний менеджмент можна визначити як складний процес, заснований на стратегічному позиціонуванні, як частину бізнес-філософії, спрямованої на досягнення майбутніх цілей, забезпечення конкурентоспроможності, стійкості конкурентної позиції та довгострокового успіху організації.

Систематизувати досвід та вдосконалити здобутки менеджменту в середній освіті, що надбані за період воєнного часу, особливо щодо безпеки освітнього процесу. Таким чином, стратегія – це загальний план дій, який вимагає розподілу пріоритетів і ресурсів для досягнення спільних довгострокових цілей.

Отже, Стратегічне управління – це реалізація концепції, що поєднує цілеспрямований і комплексний підхід до діяльності, що дозволяє встановлювати цілі розвитку, порівнювати їх з наявними можливостями організації та підтримувати їх шляхом формулювання та впровадження стратегічної системи. Стратегічним ресурсом для покращення добробуту людей, забезпечення національних інтересів та підвищення авторитету і конкурентоспроможності країни на міжнародній арені виступає освіта. І сьогодні, в умовах війни є актуальним створення системи освіти нового зразка, що дасть змогу започаткувати розвиток людства на високому рівні, розвинути його інтелект та потенціал. Незважаючи на складні умови, в яких знаходиться наша країна сьогодні, інноваційна та дослідно-експериментальна діяльність в системі освіти продовжується, а її результатом є нове педагогічне мислення, нові педагогічні ідеї, форми навчання та моделі організації освітнього процесу.

Ми тримаємо освітній фронт! Слава і дяка нашим героям ЗСУ!
Перемога за нами! Україна понад усе!

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми менеджменту в Україні: моногр. / за ред. Л. І. Федулова; Ін-т екон. прогнозування НАН України. К.: Фенікс, 2005. 320 с.
2. Василенко В. Стратегічне управління: навч. посібник / В.А. Василенко, Г.І. Ткаченко. К.: ЦУЛ, 2003. 108 с.
3. Гончаров С.М. Основи менеджменту та маркетингу / С.М. Гончаров, В.Д. Дупляк. К., 1992. 281 с.
4. Даниленко Л.І. Менеджмент інновацій в освіті /Лідія Іванівна Даниленко // К.: Шк. світ, 2007. 120 с.
5. Даниленко Л., Карамушка Л. Освітній менеджмент: навч. посібник. Київ: Шкільний світ, 2003. 400 с.
6. Демчук В.С. Основи освітнього менеджменту / В.С. Демчук. К.:Ленвіт, 2007. 263 с.
7. Закон України «Про освіту». URL : zakon.rada.gov.ua/2145-19#Text
8. Закон України «Про вищу освіту» URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text
9. Засекіна Т., Топузов О. Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: Інститут педагогіки НАПН України.- Київ: Видавничий дім «Освіта». 2022.296с.

10. Ігнат'єва І. Стратегічний менеджмент [підручник] / І.Ігнат'єва. К.:Каравела 2008.480с.
11. Костюк О.С. Новітні засади управління організаціями / О.С. Костюк, Л.І. Водько // Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики [тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції]. Львів: Національний університет – Львівська політехніка, 2010. С. 233-234.
12. Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання [матеріали II Форуму академічної спільноти].Дніпро 2022
13. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник/за загальною ред. С.М.Шкарлета. Київ -Чернівці «Букрек»2022.140с.
14. Ресурс педагога: НУШ, Освіта UA, Освітня політика, Освітній омбудсмен.
15. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: навч. посіб./ Є.М. Хриков.К.: Знання, 2006. 365 с.

ЗАХАРОВ Віталій, старший викладач кафедри тележурналістики та майстерності актора факультету кіно і телебачення Київського національного університету культури і мистецтв, кандидат філологічних наук

ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАПСИХОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТИКИ

«Тележурналістика» – це обов'язкова дисципліна, що протягом восьми семестрів викладається у здобувачів вищої освіти за напрямком «Аудіовізуальне мистецтво» в Київському національному університеті культури і мистецтв. Вивчення предмету відбувається у тісних зв'язках із іншими галузями, зокрема – історією України, соціологією, філософією, економічною теорією, політологією. Особливе місце посідає засвоєння майбутніми теле-, радіожурналістами і ведучими знань із медіапсихології як «синтетичної фундаментальної дисципліни, спрямованої на побудову нового формату дискурсу, корисного і медіавиробникам, і медіаспоживачам, і модераторові цієї взаємодії – медіаосвіт'ям» [1].

Дослідження із медіапсихології – у фокусі зацікавлень таких учених, як Л. Найд'юнова, Н. Череповська, Я. Фруктова. Втім, нині бракує праць, які присвячені впровадженню результатів наукових пошуків на практичних заняттях із медіавиробництва, а відтак – засвоєння прикладних знань, які сприяють підготовці фахівців для ЗМІ. Крім цього, в наукових розвідках акцент ставиться на процесах впливу медіа на споживача. В центрі нашої уваги – знання із психології, які знадобляться майбутнім тележурналістам у щоденній роботі. Це зумовлює актуальність нашої доповіді.

Автор тез, представляючи тему, спирається на власний викладацький досвід на I-II курсах бакалаврату, а також на свою роботу в медіа на посадах

тележурналіста та редактора. Таким чином, йдеться про поєднання теорії та практики журналістики з психологією, яка також дає інструментарій для створення якісного контенту.

Вивчення елементів медіапсихології на заняттях із тележурналістики розпочинається з першого семестру. Рефлексуючи над тезою «журналістика – про людей і для людей», здобувачі освіти характеризують особливості впливу ЗМІ на аудиторію, адже вступають до вишу з певним глядацьким досвідом. Іншими словами, студенти медіасоціалізовані вже на старті навчання. На заняттях із тележурналістики відбувається розширення та поглиблення процесів, які становлять предмет досліджень медіапсихологів. Перед здобувачами фаху постає нове завдання: розуміти технології створення контенту, що передбачає роботу з людьми. Йдеться зокрема про інтерв'ювання як спосіб отримання інформації та окремий жанр.

Як стверджує І. Михайлин, «здійснюючи свою професійну діяльність, журналіст виступає під час інтерв'ю в ролі психолога, він мусить бути гарним комунікатором і вміти «розговорити» співбесідника» [2]. У будь-якому разі майбутній медійник більшою чи меншою мірою проявляє та вдосконалює свої вміння контактувати зі спікерами. Якщо інформаційне інтерв'ю спрямоване на отримання відомостей і часто зводиться до запису синхрону чи «бліців», то аналітичне – вимагає від журналіста більших зусиль для налагодження взаємодії, адже розгортається в часі.

Найбільше комунікативних навичок потрібно проявити при записі портретного телевізійного інтерв'ю, яке лягає в основу портретного сюжету, над яким автор тез пропонує студентам працювати в четвертому семестрі. Тоді вже засвоєно вміння створювати БЗ (ВМЗ) і синхрони/»бліци» до них, дайджести, події та проблемні репортажі.

Основним соціально-психологічним механізмом взаємовпливу інтерв'юера та героя портретного сюжету вважаємо емпатію – як когнітивну, так і предикативну, яка сприяє «передбаченню суб'єктом вірогідних емоційних реакцій, переживань, станів об'єкта його емпатії...» [3]. Остання допомагає медійнику у підготовці запитань та їх коригуванню у процесі спілкування. Тим паче сценарій такого телесюжету вимагає щирої розмови зокрема на теми, які для героя можуть бути чутливими. Втім, їх обговорення оминати було б непрофесійним кроком, адже перед глядачем повинен постати протагоніст, який проходить випробування, долає труднощі і таким чином здобуває життєвий досвід. Саме досвідом і рефлексіями над ним герой ділиться з інтерв'юером, а той – переносить на екран.

Аналізуючи специфіку кіносценаріїв, М. Вайно стверджує, що «глядач має любити героя» [4]. Цю тезу можемо проєціювати і на портретні сюжети. Виникає питання, чому аудиторія повинна бути прихильною до героя. На наш погляд, глядач любить того, хто вміє виходити зі складних ситуацій гідно – зберігаючи набір людських якостей, які відповідають етичним переконанням споживачів контенту. Доречно згадати міркування авторів монографії «Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів», що «бачення завжди передбачає ще й активну взаємодію перцептивних вражень від об'єкта сприйняття з минулим досвідом, системою цінностей та смислів, творчою уявою особистості» [1].

Іншими словами, глядач в герої може впізнавати себе, людей зі свого оточення чи ідеали, до яких прагне. Такими можуть бути як зірки, що відкриваються з невіданої досі сторони (наприклад, сюжет «Рок-діва Юлія Саніна про успіх гурту The HARDKISS, кризу у стосунках та материнство», виробництво «1+1 Media», 2023 р.), так і про людей, яких споживачі контенту

можуть зустрічати особисто («У 24 роки керує медичним екіпажем та під обстрілами рятує життя бійців! Історія парамедикині «Чеки»», виробництво «1+1 Media», 2022 р.).

Власне, окрему увагу варто звернути на роботу майбутніх медійників в умовах воєнного стану. Із 2014 року актуальними для журналістів в Україні стали правила спілкування із військовими (що регулюється військовим керівництвом держави) та вразливими групами людей, які стають героями матеріалів різних телевізійних жанрів. До згаданих категорій спікерів можна зарахувати внутрішньо переміщених осіб, або ж переселенців, біженців та всіх, хто постраждав внаслідок війни.

Як зауважують автори посібника «Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації», «потрібно багато звичайних, людських історій, з деталями, подробицями, ситуаціями, думками вголос» [5]. Крім цього, у переліку рекомендацій йдеться, що необхідно уникати стигматизації, демонстрації слабкості людей, а складні теми (сексуальне насильство, страждання) висвітлювати «лише тоді, коли знаєте, навіщо про це пишете» [5]. Це запобігає «хайпуванню» і сприяє дотриманню етичних норм, аби не зашкодити героям матеріалів і медіаспоживачам.

Отож, знання із психології в цілому та медіапсихології зокрема дають майбутнім тележурналістам необхідний інструментарій для створення екранного продукту. Різні жанри, в яких вчать працювати студенти, вимагають застосування насамперед такого механізму взаємовпливу, як емпатія. Вона потрібна як медійнику при створенні матеріалу, так і глядачеві, адже стає точкою дотику між тим, хто показує, і тим, для кого показують контент. Таким чином, здобувачі освіти повинні вчитися створювати медіапродукт, який привертатиме увагу аудиторії і водночас відповідатиме етичним нормам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів / за наук. ред. Л. А. Найдьонові, Н. І. Череповської. Київ, Україна: НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології, 2014.
2. Михайлин І. Основи журналістики. Київ, Україна: Центр учбової літератури, 2011.
3. Москалець В. Психологія особистості. Київ, Україна: Центр учбової літератури, 2021.
4. Вайно М. Сценарна майстерність: написання п'єси; написання кіносценарію. Книга 1. Івано-Франківськ, Україна: Місто-НВ, 2015.
5. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації. Київ, Україна: Компанія ВАІТЕ, 2016.

ІНОЗЕМЦЕВА Анастасія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми 011.00.04 «Освітній дизайн і коучинг в освіті дорослих» факультету педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСВІТНІЙ ДИЗАЙН В ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ

Стрімкий розвиток новітніх інформаційних систем і технологій обумовив суттєві зміни в організації навчального процесу. З комп'ютеризацією навчального процесу мова повинна йти не стільки про підручники та навіть не про навчально-методичні комплекси, а про побудову дієвого навчального оточення. Прогрес у галузі інформаційних технологій дозволяє сьогодні всерйоз говорити про побудову навчального процесу з відкритою навчальною архітектурою. Саме ці можливості в повній мірі забезпечує педагогічний дизайн як технологія проектування навчального середовища, в якій на основі найбільш раціонального уявлення, взаємозв'язку та поєднання різних типів освітніх ресурсів забезпечується психологічно комфортний та педагогічно обґрунтований розвиток суб'єктів.[4]

Одна з основних тенденцій розвитку освіти в усьому світі полягає в упровадженні електронного навчання та дистанційних освітніх технологій. Якщо ще кілька років тому затребувані були будь-які навчальні матеріали в електронному вигляді, то зараз користувачі стали більш освіченими, досвідченішими й перебірливими.

Теорія когнітивного навантаження передбачає, що учні можуть ефективно засвоювати і зберігати інформацію тільки в тому випадку, якщо вона надана таким чином, щоб вона не «перевантажувала» їх розумові здібності. Іншими словами, наша короткочасна пам'ять, або робоча пам'ять, може зберігати лише певний обсяг інформації одночасно (а не нескінченний запас даних). Чим більше інформації буде надано одразу, тим більша ймовірність, що учні насправді не дізнаються про те, чого навчають, і не зможуть звернутися до цієї інформації для подальшого використання.[1]

Гагне припускає, що навчальні завдання для інтелектуальних навичок можуть бути організовані в ієрархії відповідно до складності: розпізнавання стимулів, генерація відповіді, дотримання процедури, використання термінології, дискримінація, формування концепцій, застосування правил та вирішення проблем. Першочергове значення ієрархії полягає у виявленні передумов, які повинні бути завершені для полегшення навчання на кожному рівні. Передумови визначаються шляхом проведення аналізу завдання навчального/навчального завдання. Навчальні ієрархії створюють основу для послідовності навчання.[2]

Крім того, теорія окреслює дев'ять навчальних подій і відповідних пізнавальних процесів:

- Привернення уваги (прийом)
- Інформування учнів про мету (очікувану тривалість)
- Стимулювання пригадування попереднього навчання (пошуку)

- Представлення стимулу (вибіркове сприйняття)
- Надання навчального керівництва (семантичне кодування)
- Виявлення ефективності (відповідь)
- Надання зворотного зв'язку (підкріплення)
- Оцінка ефективності (пошук)
- Посилення утримання і перенесення (узагальнення) [2].

В контексті цифровізації освіти педагогічний дизайн може розглядатися як інструмент ергономічного та ефективного створення цифрового освітнього контенту. Педагогічний дизайн надає можливість знайти оптимальне поєднання дистанційного й традиційного навчання; створити мультимедійну середу, оптимальну для кожного конкретного навчального курсу; забезпечити реалізацію індивідуальних освітніх маршрутів і отримання якісної оцінки за результатами навчання.[3]

Отже, освітній дизайн може мати багато користі для студентів, викладачів та інших учасників навчального процесу. Ось декілька користей, які можна отримати від застосування освітнього дизайну:

- Покращення засвоєння матеріалу: Освітній дизайн дозволяє створювати навчальні програми та матеріали, які допомагають студентам більш ефективно засвоювати матеріал. Наприклад, використання графіки, відео, аудіо та інших форматів може допомогти візуалізувати складні концепції та зробити навчання більш зрозумілим та цікавим.
- Забезпечення інтерактивності: Освітній дизайн дозволяє створювати навчальні програми та матеріали, які стимулюють учнів до активної участі та взаємодії з матеріалом. Це може підвищити мотивацію студентів та забезпечити більш глибоке засвоєння навчального матеріалу.
- Підвищення ефективності навчання: Освітній дизайн дозволяє створювати навчальні програми та матеріали, які забезпечують ефективне навчання та зменшують час, необхідний для засвоєння матеріалу. Наприклад, використання систем автоматизованої оцінки знань може допомогти студентам відразу перевіряти свої знання та отримувати зворотний зв'язок.
- Забезпечення гнучкості та доступності: Освітній дизайн дозволяє створювати навчальні програми та матеріали, які можуть бути доступні в різних форматах та для різних аудиторій.
- Забезпечення більшої взаємодії між викладачами та студентами: Освітній дизайн може сприяти більшій взаємодії між викладачами та студентами, зокрема за допомогою онлайн-комунікації та співпраці над проектами.
- Оптимізація ресурсів: Освітній дизайн може допомогти оптимізувати використання ресурсів та забезпечити більш ефективне використання часу та коштів.

В цілому, освітній дизайн може бути дуже корисним для покращення якості навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cognitive Load Theory and Instructional Design from eLearning Industry. URL: <http://surl.li/hfhjl>
2. Instructional Design, Conditions of Learning (Robert Gagné) URL: <http://www.instructionaldesign.org/theories/conditions-learning.html>

3. Глазова В. (2020). Педагогічний дизайн як необхідна умова ефективного дистанційного курсу. Технології електронного навчання, 2020 – journals.urau.ua
4. Довгаль Сергій, Тухтарова Тетяна (2021) Педагогічний дизайн та його можливості в побудові навчального процесу. моделі та стратегія вибору. The I International Scientific and Practical ... – eu-conf.com

КАЛЮК Катерина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Управління електронним навчанням в міжкультурному просторі» кафедри управління факультет економіки та управління Київського університету імені Бориса Грінченка

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЦИФРОВОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Ефективне функціонування будь-якої освітньої системи залежить від управління нею. У зв'язку із суттєвими змінами в політичному та суспільно-економічному житті країни особливої актуальності набувають проблеми удосконалення управління закладами освіти.

Сьогодні, в більшості випадків управління закладом освіти ґрунтується на традиційних засадах та не повною мірою відповідає сучасним вимогам. На думку багатьох дослідників, політичних діячів в галузі освіти на науки, вимогою сьогодення є вирішення завдань модернізації національної освіти та її інтеграція в освітній простір Європи й світу, перехід до нових освітніх моделей, впровадження інноваційних та цифрових технологій навчання.

Основні положення стратегічних змін знайшли відображення в нормативно-правових документах країни, зокрема: Закони України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція Нової української школи та ін. Найбільш характерною ознакою змін у системі освіти визначається гуманістична орієнтація освітнього процесу. Від спрямованості системи управління інноваційною освітою залежить розвиток окремих закладів освіти та якість надання ними освітніх послуг.

На вимогу часу, під час пандемії COVID-19 міністерствами та відомствами було запроваджено цифрову освіту й розроблено відповідну нормативно-правову базу, яка регламентує її діяльність.

Так, на сайті МОН України зазначено, що «...цифрова трансформація у сфері освіти і науки - це комплексна робота над побудовою екосистеми цифрових рішень у сфері освіти та науки, включно зі створенням безпечного електронного освітнього середовища, забезпеченням необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищення рівня

цифрової компетентності, цифровою трансформацією процесів та послуг, а також автоматизацією збору і аналізу даних» [9].

У дослідженнях І. Арістової зазначено, що «..головною подією в галузі інформатизації стало прийняття Національної програми інформатизації, причому вперше в нашій державі механізм реалізації програми такого рівня закріплено у законі – Законі України «Про Національну програму інформатизації» [4].

Відповідно до Закону України «Про Національну програму інформатизації» головною метою є створення необхідних умов для забезпечення суспільства і його суб'єктів інформацією в потрібних і достатніх обсягах в усіх сферах діяльності, сприяння становленню України як цивілізованої, правової держави, підвищення продуктивності суспільного виробництва (продукції і послуг) на основі широкого використання інформаційних технологій, посилення економічного потенціалу країни, забезпечення інформаційної незалежності та національної безпеки держави. Для досягнення цієї цілі в Програмі в ст. 5 визначені головні завдання. Генеральний державний замовник повинен організовувати конкурси проектів для виконання цих завдань. Відповідно до ст. 26 цього Закону контроль за виконанням Національної програми інформатизації здійснює Кабінет Міністрів України. Координацію та контроль за виконанням Програми щодо забезпечення національної безпеки й оборони держави здійснює Рада національної безпеки і оборони України. Прикінцеві положення Закону закріплюють необхідність приведення у відповідність із цим Законом нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади [3].

У своїх працях О. Головка вказує на те, що «...наразі в Україні та світі активно обговорюються зміни в юридичній науці та практиці у зв'язку з так званою цифровою трансформацією суспільства» [1]. Українська влада, залишаючись в тренді цих змін, усіляко сприяє процесу трансформації, результатом чого стала розробка розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» [5].

Окреслена вище Концепція передбачала здійснення заходів щодо впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрової компетенції, а також визначає критичні сфери та проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій.

Також спонукає до цифрових змін в закладах освіти і Цифрова адженда України [8], в якій зазначено, що «...швидкі та глибинні наслідки від переходу на «цифру» будуть можливими лише тоді, коли «цифрова» трансформація стане основою життєдіяльності українського суспільства, бізнесу та державних установ, стане звичним та повсякденним явищем, стане нашим ДНК, нашою ключовою аджендою на шляху до процвітання, стане основою добробуту України». Для того, щоб це реалізувалося, важливо, щоб цифровізація починалась з закладів освіти.

На думку О. Сосніна, «...масова неконтрольована нормативно-правовими актами інформатизація суспільства стає дедалі більшою загрозою з точки зору організації сучасного життя в державі», а отже потребують

додаткових досліджень та розробок цифрові системи забезпечення освітнього процесу та управління ним [7].

Слід зауважити, що в умовах цифрової трансформації освітнього процесу виникає необхідність підвищення рівня цифрової компетентності учасників освітнього процесу, яка охоплює технічну безпеку та технічну грамотність, інформаційну грамотність, критичне мислення, комунікацію в цифровому освітньому середовищі, створення цифрового контенту, співпрацю, навчання і самонавчання. Про потребу «підвищення цифрової компетентності слухачів, підготовки їх до подальшої роботи в сучасних умовах організації освітнього процесу в закладах освіти з урахуванням основних напрямів державної політики в галузі освіти, зокрема її цифровізації та європейського вектору розвитку» зазначається у Наказі Міністерства освіти і науки України від 10.12.2021р. № 1340 «Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності» [2].

До основних напрямів цифровізації освітнього процесу належать: використання доповненої, віртуальної і змішаної реальності, хмарних технологій, мобільних та інтернет технологій, дистанційної освіти, масових відкритих онлайн курсів, гейміфікацію освітнього процесу, розвиток цифрових бібліотек і кампусів університетів.

Зокрема, усе більшого поширення набуває використання цифрових освітніх ресурсів (ЦОР), популярності набувають відкриті цифрові освітні ресурси з різних галузей знань, які «передбачають набуття певного набору знань/умінь з їх перевіркою всередині та/або наприкінці вивчення курсу у формі тестування чи виконання певного роду завдань» [6].

Прикладами найбільш популярних платформ є Coursera, Prometheus, edX, MIT OpenCourseWare, FutureLearn, Udacity, UoPeople, OpenLearn. Цифрова трансформація освітнього процесу актуалізує потребу в проектуванні й розробленні цифрових освітніх ресурсів, що у свою чергу, потребує вирішення таких завдань: ознайомлення викладачів з методами роботи з цифровими освітніми ресурсами; формування готовності викладачів до використання й створення цифрових технологій в освітньому процесі, включно з інформаційною та кібернетичною безпекою; розуміння як діяти в разі зіткнення з кібертероризмом і технологічним тероризмом, несанкціонованими діями щодо інформації в системі; готовність до інноваційної діяльності та реагування на кіберінциденти; ознайомлення викладачів з методикою використання цифрових технологій в освітньому процесі, у тому числі, дистанційних та мобільних технологій; методикою педагогічного проектування цифрових освітніх ресурсів для досягнення цілей навчання тощо.

Цифровізація робить освітній процес більш мобільним, гнучким, персоналізованим та диференційованим, суттєво впливає на зміст освіти, методи, засоби та технології навчання, організаційні форми навчання й управління навчально-пізнавальною діяльністю, що призводить до змін у діяльності студентів та викладачів. Поєднання індивідуальної та групової роботи, а також часова необмеженість навчання вивільняє час для забезпечення зворотного зв'язку, можливість проектувати індивідуальні освітні маршрути для студентів і викладачів, практично реалізовувати ідею безперервної освіти або освіти упродовж життя.

До основних педагогічних технологій, що забезпечують цифрове навчання відносять: адаптивне навчання, технології дистанційного, мобільного та змішаного навчання, технологію «перевернутого класу» тощо.

Таким чином, цифровізація є одним із ключових напрямків трансформації системи освіти і передбачає використання цифрових технологій в освітньому процесі з метою забезпечення якості та доступності освіти, посилення індивідуалізації та диференціації навчання, розвитку та поглиблення цифрової компетентності особистості. Це зміна парадигми спілкування із зовнішнім світом та якісний внутрішній інструмент для оптимізації навчального та навчально-наукового середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головка О. М. Цифрова культура та інформаційна культура: права людини в епоху цифрових трансформацій. Інформація і право. 2019. № 4. С. 37- 44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2019_4_6
2. Наказ МОН України «Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності». 2021. URL: <http://surl.li/hfhji>
3. Носкова М. В. Нормативно-правова база щодо використання інформаційних технологій у освіті України. Молодий вчений. 2017. № 6. С. 267- 270.
4. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР. URL: <http://surl.li/hfhjh>
5. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018--p#Text>
6. Семеніхіна О.В., Юрченко А.О., Сбруєва А. А. та ін. Відкриті цифрові освітні ресурси в галузі ІТ: Кількісний аналіз. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. Том 75, №1. С. 331-348.
7. Соснін О. Цифровізація як нова реальність України. Юридичний вісник України. 2020. 23 січ. (№ 1-2). С. 16-17.
8. Цифрова адженда України – 2020. («Цифровий порядок денний – 2020»). Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року : Проект. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>
9. Цифрова трансформація освіти і науки. Електронний ресурс. Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki>

КВЯТКОВСЬКА Анна, аспірантка кафедри відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій здобувачка другого (магістерського) ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КАРТАШОВА Г. М., заступник директора з дистанційного навчання ЦПО ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ: РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Цифровізація є серйозним викликом для світу праці та одним із ключових питань майбутнього професійної освіти і навчання. Майже всі навчальні професії зазнають значного впливу цифровізації. Для ЗФПО з огляду на можливості та виклики, пов'язані з цифровою трансформацією та мінливими вимогами до кваліфікації в сучасному світі праці, необхідно забезпечити регулярний подальший розвиток змісту навчання, методів викладання, навчання та тестування.

Мета дослідження. Проаналізувати проблеми, ризики та особливості цифровізації в ЗФПО.

Викладення основного матеріалу. Важливим є визначити, де і яким чином професійна освіта і навчання повинні бути адаптовані до нових вимог цифрового світу праці. Нині (2019–2023 роки) упроваджується спільна програма ЄС, зокрема Німеччини, Фінляндії, Польщі та Естонії, для підтримки реформи професійно-технічної освіти в Україні «EU4Skills: кращі навички для сучасної України», мета якої пов'язана з підтримкою реформ професійно-технічної освіти для забезпечення відповідності результатів навчання вимогам стейкхолдерів, ринку праці та допомоги молоді та дорослим у реалізації власного потенціалу [0]. Основні напрями роботи ототожнено з підвищенням ефективності реформ професійно-технічної освіти, покращенням якості освітнього процесу та його результатів, привабливістю профосвіти для вступників та забезпечення вимог і потреб ринку праці у кваліфікованих кадрах, модернізацією інфраструктури, обладнання закладів освіти та створенням Центрів професійної досконалості як інноваційних осередків із кращими практиками, що неможливе без проведення цифровізації. Трансформаційні та євроінтеграційні процеси носять інтенсивний характер розвитку сучасних технологічних процесів, чим зумовлюють потребу підготовки кваліфікованих кадрів, адаптованих до роботи в динамічному світі, здатних знаходити рішення в ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю та життєвими обставинами, з належно сформованими ключовими і професійними компетентностями.

Традиційна модель коледжів не може конкурувати з викликами, що стоять перед фаховою передвищою освітою: гнучкість навчальних програм, навчання впродовж життя, використання віртуальних програм, впровадження ІТ-складника в навчальні програми, адаптивне навчання,

електронна наука та ін. Тому, в умовах сьогодення коледжі мають вирішити одне глобальне завдання: реалізувати інтеграцію з інформаційним відкритим освітнім простором, який передбачає вільний доступ усіх учасників до світових цифрових ресурсів.

Слід відзначити, що в Україні зроблено вагомі кроки у цьому напрямку: урядом схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, розроблено і затверджено методичні рекомендації щодо розроблення стандартів професійної (професійно-технічної) освіти за компетентнісним підходом, що сприяло появі 179 компетентнісно зорієнтованих стандартів [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Основними ризиками для ЗФПО при цифровізації та впровадженні особистісного, адаптивного підходу до навчання є:

- збільшення дефіциту компетентних робітничих кадрів на внутрішньому ринку праці; недостатній рівень цифрових та фахових компетентностей майбутніх фахівців, необхідних для успішної професійної діяльності та самореалізації;
- низька мотивація до навчання та здобуття професійних кваліфікацій;
- відсутність до бажання навчатися впродовж життя;
- невідповідність змісту навчальних програм і методик викладання вимогам компетентнісного навчання;
- недостатній рівень реалізації міжгалузевих зв'язків між дисциплінами;
- брак педагогічних працівників, що володіють різноманітними підходами та методиками в процесі навчання.

Цифровізація, безумовно, не вирішить ті проблеми, які виникають в ЗФПО, але, вона може допомогти вирішити такі завдання: наприклад, проведення лабораторних чи практичних робіт в віртуальних навчальних лабораторіях, в яких проводяться курси зі зварювання, пайки або навчання техніці безпеки за допомогою 3D-окуляри можуть використовуватися компаніями та закладами освіти, що помітно полегшує роботу та розуміння майбутніх фахівців. Системи управління навчанням можуть сприяти організації більш ефективної інтеграції між закладами фахової передвищої освіти та телекомунікаційних компаній. Цифрові тести та етапи віртуального самонавчання, високоякісні відеолекції та мовні онлайн-курси, віртуальні симуляторні програми при їх правильному використанні, можуть допомогти звільнити дефіцитні ресурси ЗФПО і забезпечити більш диференційоване навчання, яке краще відповідає індивідуальним потребам здобувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. EU4SKILLS. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/eu4skills> (дата звернення 18.03.23)
2. Методичні рекомендації щодо розроблення концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти. https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2022/02/21/EU4Skills.meto_dychni.reccom.17.02.2022.pdf (дата звернення 19.03.23)
3. Стратегія розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на період до 2023 року. 2020. URL: <http://surl.li/epqcw> (дата звернення 22.03.2023)
4. Kartashova L., Gurzhii A., Zaichuk V., Sorochan T., Zhuravlev F. Digital Twin of an Educational Institution: An Innovative Concept of Blended

КЛИМЕНКО Олена, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

МАХИНЯ Т. А., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нові реалії функціонування закладів загальної середньої освіти України в умовах війни, яку нав'язала нашій державі російська федерація, актуалізували проблему організації освітнього процесу, адже здобувачі освіти і в такий непростий для України період мають отримати якісну освіту. Відповідно кардинально змінилися й організаційно-управлінські засади в закладах загальної середньої освіти, адже значна кількість учнів змушена була виїхати за межі України або переселитися.

Зважаючи на це, постають нові завдання у вирішенні питання доступу до освіти внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу в Україні, учнів із тимчасово окупованих територій і тих, хто виїхав за кордон. Крім того, потребують змін не тільки організація освітнього процесу в умовах воєнного стану, а і створення безпечного освітнього середовища, і робота з педагогічним персоналом, який має забезпечити якісну освітню діяльність.

Війна завжди завдає серйозні негативні наслідки всім сферам діяльності, в тому числі і освіті. Через бомбардування російськими окупантами зруйнована велика кількість закладів освіти, подекуди цілі регіони не мають змоги відновити навчання навіть у дистанційному режимі. Сотні тисяч людей змушені покидати свої домівки, евакуюватися із зони ведення бойових дій, серед них значна кількість викладачів, педагогів, студентів та учнів. За таких засад постає важливе питання: як правильно та безпечно організувати освітній процес в Україні в умовах воєнного стану? Проблема заслуговує на особливу увагу і з огляду на важливість її вирішення, в основі актуальності тематики даного дослідження лежатиме розкриття особливостей організації освітнього процесу в Україні в умовах воєнного стану.

Над питаннями організації освітнього процесу працювали та продовжують працювати такі відомі науковці-дослідники як В. Вишківська, С. Зелінський, А. Гриневич, М. Ільч, О. Коневщинська, К. Линьов, Н. Морзе, Т. Ревенко, В. Чайка, І. Шахіна, О. Шикиринська та інші. Водночас, враховуючи інформацію, представлену у дослідженнях вищезазначених

вчених, у більшості праць, на нашу думку, недостатня увага приділяється питанню організації освітнього процесу в умовах війни.

Так ознаки воєнного стану та його правове підґрунтя досліджено С.В. Васильєвим та С.А. Маляром (Васильєв і Маляр, 2022), у ньому також вивчено вплив воєнного стану як на освіту в цілому, так і на ЗЗСО. Крім того, привертають увагу дослідження щодо напрямів цифровізації ЗЗСО, сутність і специфіку цифрової компетентності педагогів в умовах дистанційного навчання, які було здійснено С.В. Толочко (Толочко, 2021).

Дослідження впровадження в освітню галузь України хмарних технологій, платформ різного типу пов'язані з іменами таких учених, як Биков В., Глушков М., Гриценко В., Дуніна І., Жалдак М., Кухаренко В., Михалевич В., Манако А., Морзе Н., Олійник В., Петренко С., Руденко Н., Семеріков С., Співаковський О. та інші; проблеми застосування сучасних педагогічних програмних засобів навчання представлено у роботах Жука Ю., Величко С., Соколюк О., та інших; проблеми та розвиток дистанційної освіти розглянуто у працях Богачкова Ю., Власенко Л., Гарбуза Т., Згуровського М., Лапінського В. та інших; питання оцінювання та критеріїв якості електронних освітніх ресурсів та освітніх платформ досліджували Вембер В., Литвинова С., Кухаренко В., Тализіна Н., Шишкіна М., та інші. Тематику особливостей комунікації викладача та учня в умовах воєнного стану досліджує незначна кількість науковців. Зокрема, наукові праці В. М. Курепіна, В. С. Синякова, Л. М. Петренка, С. В. Уса, Р. Левкіної, А. Левкіна, А. Ряснянської, Л. С. Яковицької, О. Лучанінової, присвячені аналізу дистанційної освіти, які вплинули на комунікацію викладача та здобувача освіти в умовах воєнного стану та забезпечення результативної діяльності закладів освіти.

Метою дослідження є визначення шляхів вдосконалення організації освітнього процесу в умовах воєнного стану на основі теорії та практики управління закладом загальної середньої освіти.

Війна, розпочата російською федерацією проти України, змінила життя українців у всьому світі. З початку повномасштабного вторгнення майже всі сфери діяльності були призупинені, і освіта не стала винятком. Сьогодні перед освітянською спільнотою постали такі виклики, до яких ніхто не був готовий. Наразі українському суспільству потрібно консолідувати всі зусилля заради перемоги і відбудови України. У відновленні країни велика роль відводиться освітянам, адже саме вони формують інтелектуальний потенціал нашої держави. Шляхи вирішення проблем української освіти у воєнний і післявоєнний періоди є предметом вивчення освітніх управлінців, науковців, педагогів. В умовах воєнного часу змінюється формат навчального процесу, програми та умови навчання.

Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Освітній процес в умовах повномасштабної війни потребує вкрай виважених та обдуманих рішень, адже від цього напряму залежить здоров'я та життя школярів і вчителів.

Для організації освітнього процесу в умовах війни Міністерство освіти і науки рекомендує активно використовувати наявні електронні ресурси такі як Всеукраїнська школа онлайн, освітні платформи, ресурси закладів освіти.

Сучасний рівень розвитку комп'ютерної техніки та різноманітного програмного забезпечення надає широкі можливості для підвищення ефективності навчання, але в умовах воєнного стану використання

комп'ютерних технологій значно ускладнюється. Дистанційне навчання – одна із форм навчання, яка виникла й удосконалювалася разом із розвитком інтернет-технологій, і на сьогодні має чіткі характерні ознаки, принципи і певні методичні напрацювання. Дистанційне навчання передбачає доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, ноутбук, планшет, смартфон тощо) в усіх учасників освітнього процесу, а також володіння педагогами технологіями дистанційної освіти.

Виклики сучасного суспільства, зокрема воєнний стан в Україні, вносять свої корективи в систему дистанційної освіти. Вона стає більш затребуваною, зростає актуальність проблем, пов'язаних з організацією навчання різних вікових груп здобувачів освіти, з вибором інтернет-платформ для організації освітньої діяльності учнів, поєднанням традиційних методів навчання зі специфічними для дистанційної освіти.

На сьогодні існує велика кількість платформ, веб-сайтів, програм та додатків, які дозволяють забезпечити дистанційний освітній процес в онлайн-режимі, проте цим не потрібно зловживати. Для ефективного онлайн-навчання потрібно обирати кілька максимально універсальних програм, які зручні і доступні у використанні учасникам освітнього процесу.

В умовах війни надзвичайно важливого значення набувають питання створення комфортного освітнього середовища та організації освітнього процесу, особливо для тих дітей, які отримали психологічну травму, а таких дітей нині переважає більшість. Здійснюючи та вдосконалюючи освітній процес від час війни, слід пам'ятати, що основним викликом, який поставила війна, є підвищена тривожність і її можна подолати лише через спілкування вічі у вічі, тобто на очних консультаціях або відео-конференціях, що цілком можливо робити за будь-яких умов, крім тих, коли відбуваються активні бойові дії.

Пріоритетом освіти у воєнний час є забезпечення комунікації зі учнями. Враховуючи практичний досвід дистанційної освіти під час карантину, кожен заклад має визначити конкретні методи комунікації зі учнями, такі як Google-форми Classroom, Zoom, Google Meet, Skype, Viber тощо.

Скоригувати емоційний і психологічний стан можна лише активними діями, а отже, навчальний процес не повинен перериватися на довгий час. Рекомендовано працювати за розкладом, тоді в учасників освітнього процесу не переривається зв'язок один з одним і відпрацьовується самодисципліна. У деяких випадках можливо вчасно запросити психолога, якщо коригування неможливе через просте спілкування. Брак технічних можливостей можна надолужити різноманітністю форм і режимів: синхронним, асинхронним, очним. Але слід зазначити, що форми і методи дистанційного навчання не повинні бути новими, учасники освітнього процесу вже повинні володіти навичками користування застосунками і ресурсами, інакше ефективності навчання очікувати не можна.

Наш обов'язок нині – стабільно перебудувати освіту не лише для сьогоднішнього, а навіть більше для майбутнього, після завершення війни, адже вчителі чітко бачать потенціал та вдосконалюють навички онлайн-викладання. Імовірно, освітній процес в прийдешньому навчальному році буде складним, неоднозначним. Передбачено проведення навчання в різних формах (очно, дистанційно, змішано), залежно від регіону та воєнної ситуації в Україні.

Поряд з тим, це випробування для національної освітньої системи стало своєрідним стимулом, що є основою функціонування українського суспільства та надає перспективи розвитку всіх аспектів людського

потенціалу, а саме: мисленню, духовним цінностям, шанування власної мови та культури; володіння етичними та моральними нормами; здатність говорити і захищати себе.

Найважче під час організації навчання в умовах воєнного часу – відсутність мотивації і самодисципліни в учнів. Усе залежить від досвіду, авторитету і методів роботи конкретного викладача, але основне – структурування роботи, контроль і оцінювання, постійний зв'язок із учнями, контакт із батьками, терпіння і наполегливість. За будь-яких умов навчальний процес повинен бути ефективним, можливо спростити деякі завдання, але уникати бездумного спрощення, краще шукати форми і методи, які дозволять не втратити ефективності. І особливо контроль – доброзичливий, але водночас справедливий і постійний. Якщо буде максимально збережена якість і ефективність навчання, то освітня галузь здобуде особливий досвід роботи у воєнних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балюк, В.П., Спірякова, С.В. (Ред.), Токміленко, О.В., Чорней, О.В. (2018). Дистанційне навчання: досвід, становлення та розвиток: бібліографічний показник (2001-2017 рр.). Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Бібліотека імені М. А. Жовтобрюха.
2. Васильєв, С. В., Маляр, С. А. (2022). Правові засади запровадження режиму воєнного стану в Україні. Наука і техніка сьогодні, 3(3), С. 22–30. URL: <https://lms.e-school.net.ua/>
3. Гриневич, Л.М. та ін.. Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину. Київський університет імені Бориса Грінченка. – К., 2020.- 224 с.
4. Крамаренко І.С., Корнішева Т.Л., Сілютіна І.О. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану// «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). – 2022. – № 4(9).
5. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / За ред. В. М. Кухаренка, В. В. Бондаренка – Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. – 409 с.
6. Локшина О., Глушко О., Джурило А., Кравченко С., Максименко О., Нікольська Н., Шпарик О. Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій//Український Педагогічний журнал. 2022.- №2.- С. 5–18
7. Лотоцька А. Пасічник В. Організація дистанційного навчання у школі. Методичні рекомендації. URL:<https://sqe.gov.ua/diyalnist/rekomendacii-zakladam-osviti/zakladiosviti-v-umovakh-voienno-go-standu/>
8. Махія Т. А. Тренди та тенденції позиціонування закладів освіти в умовах воєнного стану // Позиціонування закладів освіти на ринку освітніх послуг в умовах воєнного стану: Матеріали IV Всеукраїнського науково-методологічного семінару 24 листопада 2022 р. Київ – Бориспіль: ДЗВО УМО. 2022, 151 с. URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp>
9. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : наук.-метод. зб. / за заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ–Чернівці : Букрек, 2022. -140 с.
10. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3

травня – 13 червня 2022 року. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 504 с.

11. Тарнавська, Т. В. (2013). Сутність інформаційних технологій в освіті. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки, 108(1). URL: <http://surl.li/hfhiz>
12. Удалова, О., Дзюбинська, Х., & Ревка, Т. (2022). Організація освітнього процесу в умовах війни. Перспективи та інновації науки, 7(12). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/1772/1770>

КОСМАЧОВА Анна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ГРИЦУК Д. Г., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

ФОРМАТУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ КОЛЕДЖУ НА ЗАСАДАХ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

На етапі кризового стану функціонування сучасного європейського суспільства візуалізуються спади культури, девальвації цінностей, екології, гідності, справедливості, свободи і рівності.

У національній культурі з'являються нові виклики нетрадиційної культури, росте взаємонерозуміння, нав'язуються ідеї світової «сили» і її впливу на сповідування чужих пріоритетів. Яку б сферу життєдіяльності не взяти для аналітики – чи то екологічні проблеми, чи правові, чи воєнні – всі вони пов'язані із сутністю людських цінностей. Цей висновок екстрапольовано через вияв у комунікації питома національних духовних цінностей або їх відсутність [1].

Кризово-духовний виклик, у тому числі в Україні, пов'язаний із теорією споживацтва і байдужості, віднесений до соціокультурних феноменів, які вважаються «закономірним результатом розвитку західноєвропейської цивілізації» [6].

Питання взаємодії природи і суспільства актуальні у всі часи існування цивілізації. У мирний час ми більше переймаємось питаннями раціонального використання екологічних ресурсів та збереження навколишнього середовища для наступних поколінь. У воєнний час – ми маємо розуміти повноту екологічної кризи, яка насувається на нашу державу та матиме світові наслідки для всієї планети. Теперішній стан вимагає швидкого орієнтування на екологічні стратегії та інтереси суспільства у визнанні глобального екологічного суб'єкта, що підпорядковується загальним законам

розвитку природи. Процес екологізації, тобто формування екологічної компетентності, напряду залежить від суспільної свідомості та є соціокультурним показником динаміки його розвитку і залежить головним чином від духовних цінностей суспільства.

Освітній процес – основне середовище формування конкурентоспроможних фахівців. Разом з цим, під час навчального процесу відбувається формування і моральних та духовних цінностей. Світовий досвід першочергово зазначає формування особистості, спроможної до ефективної самореалізації в ринкових умовах розвитку суспільства, якій притаманне вміння бачити наперед, об'єктивно оцінювати майбутнє й виконувати відповідні дії [4, 7]. Бути адаптованим до сучасних тенденцій розвитку та будувати майбутнє на основі набутих компетентностей та духовних цінностей. Тому, задача у відповідності майбутніх фахівців запитам суспільства лягає на плечі викладачам.

Останнє десятиріччя спостерігаємо повернення до парадигми духовності та духовних цінностей. Актуальними постають питання вивчення та дослідження духовності як з точки зору релігійної ідентифікації, так і зі сторони освіченої, інтелектуальної або естетично розвиненої особистості [2]. Зв'язок духовності із природою і людиною, єдності з природою та Духом, із надчуттєвим пізнанням світу, пізнанням людини як космічної істоти розкривають Р. Штайнер, М. К. Реріх, О. П. Блаватська та інші. Вагомий внесок у дослідження питання духовних цінностей зробили П. Юркевич, С. Ярмусь, І. Бех, І. Зязюн. Сучасні послідовники, що займаються питаннями формування духовних цінностей є: І. Сіданич, Д. Грищук, Т. Тхоржевська, А. Алексеєнко та ін.

За рішенням Департаменту освіти, культури і спорту Раді Європи у структурі ключових компетентностей зазначено культурно-дозвілєву компетентність, в якій йде мова про духовне збагачення. В такому контексті суттєво зростає потреба у компетентно-орієнтованих викладачах, що здатні підготувати фахівців відповідно загальнодержавним вимогам та сформувати у них стійкі духовні цінності.

Екологічну компетентність як одну із ключових компетенцій розкривають О. Алексеєв, Д. Білик, Н. Олійник, Н. Пустовіт, О. Пруцакова, Л. Титаренко. Проаналізовані вітчизняні та зарубіжні психолого-педагогічні дослідження з питань компетентнісного підходу показують доцільність розгляду компетентності як: 1) сукупність взаємопов'язаних якостей особистості та 2) здатність використовувати ці здатності у процесі виконання складних дій. Іншими словами, це групи компетентностей, які стосуються самої особистості, як суб'єкта життєдіяльності – особистісні компетентності, комунікативні – виявляються через взаємодію людини з іншими людьми; діяльнісні – виявляються у всіх типах і формах діяльності людини. Як бачимо, питання компетентності досліджені та вивчені досить змістовно і ґрунтуються на філософських, психологічних, педагогічних, акмеологічних аспектах до гендерних особливостей. Це феноменологічне накопичення узагальнень щодо питання компетентності. Проте формування саме екологічної компетентності на засадах духовних цінностей вимагає набагато більше уваги науковців та дослідників. Оскільки, для формування майбутніх поколінь, що відповідатимуть запитам розвиненого суспільства маємо досконально вивчити питання формування екологічної компетентності у викладачів.

Тому, метою нашого дослідження є процес формування екологічної компетентності викладачів коледжу на засадах духовних цінностей.

Духовні цінності, в основі своїй, мають певне ціннісне відношення до навколишнього середовища. Оскільки в духовних цінностях людина осмислюється, усвідомлюється, ідентифікується не як хазяїн природи, як робиться це у бездуховній філософії та ідеології з позиції «Людина Хазяїн», а як така, що є частиною природи, якій довірено Творцем дбати, оберігати та користуватись її дарами. Тобто, через духовні цінності формується розуміння взаємодії людини з навколишнім середовищем, а не панування над нею. Природа не є власністю людини – людина є частиною цієї природи! Це своєрідний симбіоз, в якому кожна сторона має отримувати рівноправний позитивний вплив. І саме таку позицію ми хочемо донести через формування екологічної компетентності викладачів на засадах духовних цінностей.

Одним із головних об'єктів навчального процесу виступають викладачі. Саме викладачі беруть участь у формуванні моральних орієнтирів, здібностей до розмежування добра і зла, у розвитку любові, милосердя, співчуття та ін. Таким чином, вони допомагають здобувачам освіти розвивати не тільки розумові здібності, а, що особливо важливо, їх духовний світ [8, С. 309-312].

Сучасна парадигма освіти з особистісним (індивідуальним) підходом у навчанні і вихованні висуває нові вимоги до професійної компетентності викладача. Оскільки предметом педагогічно-професійної діяльності є особистість здобувача освіти, то викладач має бути носієм духовно-моральних цінностей, які актуалізуються у відповідних його рисах (якостях) характеру. Тому великого значення набуває роль викладача як взірця духовно-моральної поведінки. Показником моральної компетентності викладача є його духовно-моральні риси. Вони необхідні в процесі педагогічного спілкування, оскільки педагогічна діяльність, що не одухотворена моральним змістом, втрачає позитивний сенс і є засобом лише прагматичного самоствердження викладача [5].

За досліджуваними роботами І. Сіданіч, яка стверджує, що соціуму потрібні випускники, підготовлені до включення в подальшу життєдіяльність, здатних практично розв'язувати життєві та професійні проблеми – ми вбачаємо потребу у формуванні відповідних компетентностей у викладачів коледжу, щоб підготувати компетентні та конкурентоспроможні кадри [9].

Для кращого розуміння формування екологічної компетентності викладачів коледжу на засадах духовних цінностей слід звернути увагу саме на поняття цінностей, а також на вчення про цінності – аксіологію. Цінність – це будь-яке матеріальне чи ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, втрачає сили, час, гроші та здоров'я заради якого вона живе [11, с. 157].

Цінності в історії людського роду, як своєрідні духовні опори, допомагають людині вистояти перед неминучими складними життєвими обставинами. Цінності стають реальними орієнтирами людської поведінки і формують життєвопрактичні установи людей. Вони визначають зміни внутрішнього світу людини. Цікавим твердженням філософії є те, що найвищою цінністю є людина. Відома теза Протагора: «Людина є мірою всіх речей» [10, с. 130].

Зараз наша держава перебуває в перехідному періоді, у зв'язку з цим суспільство повинно провести переоцінку поглядів на життя та цінності, зокрема, духовних. Це складний, тривалий та головне неминучий процес, який ніколи не проходить швидко. В ході цих кардинальних змін знову стають актуальними такі цінності, як добро, істина, родина, робота, природа [3, с. 21]. І цінними стають саме ті компетентності, що викладачі формують у здобувачів освіти під час навчального процесу.

Отже, духовні цінності гармонізують й інтегрують духовний світ індивіда, визначають цілісність, унікальність і неповторність особистості, регулюють поведінку та діяльність людини в суспільстві, впливаючи на її дії та вчинки по відношенню до людей і навколишнього світу.

З огляду на формування екологічної компетентності саме у викладачів коледжу на засадах духовних цінностей, ми одразу формуємо цю ж компетентність і у здобувачів освіти. Таким чином, під час навчального процесу відбувається не лише розвиток розумових здібностей і відповідних професійних компетентностей у здобувачів освіти, а й формується духовний світ та світогляд майбутніх професіоналів, затребуваних суспільством на благо цивілізаційного розвитку у системі «Людина-природа».

Духовні цінності посідають вагоме історично обумовлене та природне місце разом з почуттями патріотизму, націоналізму і громадянськості. На їх засадах ефективно відбувається формування екологічної компетентності викладачів коледжу. Для подальшого дослідження є актуальною проблема розробки методичних рекомендацій щодо формування та розвитку екологічної компетентності викладачів коледжу на засадах духовних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грищук В., Грищук О., Токарська А. Цінності та комунікація в сучасній Україні: до питання взаємозв'язку. URL: <http://surl.li/ghdzx> (дата звернення: 01.02.23).
2. Грищук Д. Духовність як складова виховного ідеалу молодих українців / Вісник черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». Випуск № 1. 2019. С.238-243
3. Лопуга О. І. Духовна культура сучасної української молоді: Соціально філософський аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец.09.00.03 « соціальна філософія та філософія історії»: Одеса, 2016. 21с., с. 21.
4. Лук'янова Л.Б. сучасні підходи до формування екологічної компетентності фахівців. URL: <http://surl.li/ggsgp> (дата звернення: 10.03.23).
5. Павлик Н. Сутність і методи духовно-моральної актуалізації майбутнього педагога: метод.рек. Київ: Логос. 2013. 48с.
6. Рогожа М.(2004), Байдужість як феномен сучасної культури. В: Практична філософія. 1(11), 76-81.
7. Романовський О.О. Теорія і практика зарубіжного досвіду в підприємницькій освіті України: Монографія. – К.: Деміур, 2002. – 400 с.
8. Сенік А., Грищук Г. Духовно-моральні якості особистості як складова професійної компетентності вчителя початкової школи / Наука і молодь – 2020: пріоритетні напрями глобалізаційних змін: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Київ, 14 травня 2020 р.). – К.: ННІМП ДЗВО УМО, 2020. – 747 с.
9. Сіданіч І. «Духовно-моральна компетентність викладача як передумова забезпечення духовно-моральної спрямованості викладання навчальних предметів у закладах освіти» / Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2017, № 10 (74).
10. Скок М. А. Ціннісні орієнтації особистості сучасного студента Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка.

Вісник ЧДПУ. Чернігів, 2002. Вип.11: Серія: Психологічні науки. с. 128-132., с. 130

11. Тарарак Н. Г. Еволюція аксіологічних концепцій формування ціннісних орієнтацій в науковій думці: Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. 2013. Вип. 41(1). С. 151-160., с. 157.

КРИВЕНКО Олександр, здобувач другого(магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Християнська педагогіка» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ГРИЦУК Д. Г., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

КРИТЕРІЇ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ МОДЕЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ У РАМКАХ ТИПОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ЕТИКА І ПРЕДМЕТИ МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ»

Сьогоднішня конференція «Наука і молодь – 2023»: пріоритетні напрями глобалізаційних змін» відбувається напередодні 145-ліття від народження християнського вченого, критика більшовизму, освітянина, професора та вимушеного емігранта Григорія Ващенка. У своїй праці «Виховний ідеал», що побачила світ у 1950 році, він писав: «Етика, як наука про норми поведінки людини, накреслює взірець, на який вона має орієнтуватися у своєму особистому й громадському житті. Риси ідеалу, і основні риси всякої моралі, обумовлюються тією основною метою, до якої прагне людина» [1, с. 66].

Ці думки не втрачають свою актуальність, передусім і тому, що з 2022 року поетапно у рамках Типової освітньої програми «Етика і предмети морального спрямування» (далі – ТОП «ЕПМС») у закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) запроваджуються 5 модельних навчальних програм (далі – МНП) для 5-9 класів різних авторських колективів. Уже надані грифи МОН таким МНП, як: «Духовність і мораль в житті людини і суспільства 5-6 кл. Жуковський та ін.»; «Вчимося жити разом 5-6 кл. Воронцова та ін.»; «Етика 5-6 кл. Ашортія та ін.»; «Етика 5-6 кл. Пометун та ін.»; «Культура добросусідства 5-6 кл. Араджионі та ін.» [8].

ЗЗСО має обов'язково обрати одну із цих МНП як основу для розробки тієї освітньої програми, що використовуватиметься у його діяльності. Відповідне рішення про це приймає педагогічна рада ЗЗСО, а затверджує його керівник [17, ст. 11]. Вчинити такий вибір – не просте завдання для ЗЗСО, адже потрібно порівняти 5 МНП, сумарна кількість сторінок яких дорівнює 110. Такий великий обсяг різноманітної інформації може стати на

заваді ретельному її вивченню, а прийняте освітянами рішення не буде достатньо зваженим.

На розв'язання цієї проблеми спрямоване пропонуване нами компаративне дослідження МНП ТОП «ЕПМС». Передбачається його проведення за формальними та змістовними ознаками, за кількісними та якісними показниками. Починаємо ж працю з окреслення тих критеріїв, за якими й порівнюватимемо загадані МНП, що і є предметом цієї статті.

Відповідно до Закону № 463-IX «модельна навчальна програма – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі» [17, п. 7 ч. 1 ст. 1].

Гриф таким програмам надає Міністерство освіти і науки України (далі – МОН) згідно із Порядком, затвердженим ним у 2020 р. [11, п. 5 р. I], у разі їхньої відповідності: законодавству, зокрема ... державним стандартам загальної середньої освіти, ..., засадам державної політики у сфері освіти та принципам освітньої діяльності ...; віковим та психофізіологічним особливостям розвитку здобувачів освіти, навчально-пізнавальної діяльності, професійно-практичній спрямованості.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у 5-9 класах, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст виховання та навчання визначає Державний стандарт базової середньої освіти (далі – ДСБО) [15, ч. 3 ст. 12; 17, ч. 1 ст. 4; 9].

ТОП «ЕПМС» 5-6 класи належить до Соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі (далі – СЗЗОГ) [21; 9, п. 19, додаток 16].

Враховуючи згадані вище нормативно-правові акти, пропонуємо такі критерії для порівняльного аналізу кількісно-структурних чинників МНП: кількісний склад авторського колективу; структура; обсяг загальний і кожної складової (кількість сторінок, знаків); кількість розділів (тем) і підрозділів (підтем); розподіл часу на кожен тему; кількість використаних джерел МНП.

Перш як перейти до окреслення критеріїв для порівняльного аналізу змісту МНП, розглянемо сутність назв ТОП «ЕПМС».

Кажучи про поняття «вчимося жити разом» і «культура добросусідства», зазначимо, що у джерелах, не пов'язаних з однойменними МНП, дослідники не виявляють інтересу до цих категорій. В українському контексті дефініція «добросусідство» належить до інших наук, передусім земельного права, де вона трактується як «врівноважування інтересів (потреб) суб'єктів сусідських відносин» [7, с. 165], або міжнародного – як складова предмету договорів про дотримання прав осіб, що належать до національних меншин [21, с. 286].

Натомість «Український педагогічний словник» С. Гончаренка визначає ключові поняття назв інших трьох МНП:

- «духовність – індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти «для інших». З категорією духовності співвідноситься потреба пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна в тій мірі, в якій вона задумується над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності. Формування духовних потреб особистості є найважливішим завданням виховання» [2, с. 106];
- «етика (від грец. ἠθικός) – філософська наука, що вивчає мораль, з'ясовує її місце в системі суспільних відносин, досліджує моральні

категорії, за допомогою яких виражаються моральні принципи, норми, оцінки, правила поведінки тощо» [2, с. 119];

- «мораль (лат. *moralis* – моральний, від *mores* – звичаї) – одна з форм суспільної свідомості; система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей... Моральне виховання ... полягає в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології»; «починається в родині, продовжується у дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, пізніше – у вузах та інших навчальних закладах»; «здійснюється на національному ґрунті шляхом засвоєння національних норм і традицій, багатой духовної культури народу, тих моральних норм і якостей, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві, узгодження дій і вчинків людей. Такими нормами є насамперед гуманізм і демократизм, що виявляються в ідеалі вільної людини, здатної до чесної співпраці, з високорозвиненим почуттям власної гідності і такої ж поваги до гідності іншої людини: любов до батьків, до Вітчизни, до рідної мови; правдивість і справедливість, працьовитість і скромність; готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей; шляхетне ставлення до дівчини, жінки, матері, бабусі; вміння скрізь і всюди діяти благородно, шляхетно, виявляти інші чесноти» [2, с. 216].

Аналізуючи наведенні визначення понять «духовність», «етика», «мораль» доходимо висновку, що вони:

- споріднені, бо спрямовані на виховний ідеал як «образ ідеальної людини, на який має орієнтуватися педагог, виховуючи молоде покоління» (Г. Ващенко) [1, с. 41];
- відповідають Закону № 463-ІХ, за яким «виховний процес є невід’ємною складовою освітнього процесу у закладах освіти і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципах, визначених Законом України «Про освіту» [17, ст. 15];
- є складовими «забезпечення належних умов для гарантування безпеки, охорони здоров’я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності» [16, абз. 3 ст. 4];
- відповідають Стратегії національної безпеки України, згідно з якою необхідно: «створити економічні та соціальні умови для підвищення рівня народжуваності та зниження рівня смертності шляхом впровадження ефективних соціальних механізмів підтримки дитини і сім’ї, розвитку сімейних форм виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, підтримки послуг раннього розвитку дитини, материнства; забезпечити право людини на охорону здоров’я, зокрема популяризацію здорового способу життя» [18, п. 57 розд. 3].
- відповідають Стратегії національно-патріотичного виховання та Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, згідно з якими «основними складовими національно-патріотичного виховання є: громадсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання», «процес патріотичного

виховання дітей і молоді повинен мати випереджувальний характер, відповідати віковим і сенситивним періодам розвитку дитини та особистісним характеристикам, ґрунтуватися на духовно-моральних засадах» [19, п. 1; 10, преамбула];

На нашу думку, для формування критеріїв порівняльного аналізу змісту МНП мають значення: Конституція України [3, ст. 141]; Закони України «Про освіту» [15, ст. 6]; «Про повну загальну середню освіту» [17, ст. 15], «Про національну безпеку України» [14, п.п. 4, 6, 10, 20 ч. 1 ст. 1, п. 1 ч. 2 ст. 3], «Про охорону дитинства» [16], Сімейний кодекс України [20], Державний стандарт базової загальної середньої освіти [9, рр. 4, 12-19, 24, додаток 16]; Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти [12]; Порядок надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам [11, п. 6 р. I, р. 5]; Методичні рекомендації комплексної експертизи модельних навчальних програм та критеріїв їх оцінювання [13, рр. 1-8]; Стратегія національної безпеки України [18, п. 57 розд. 3]; Стратегія національно-патріотичного виховання [19, преамбула, п.п. 1, 3, 4]; Концепція Національно-патріотичного виховання в системі освіти України [10].

Враховуючи викладені вище думки, пропонуємо такі критерії порівняльного аналізу змісту МНП ТОП «ЕПМС»:

- фах і науковий ступінь, педагогічна освіта та науково-практичний досвід членів авторського колективу;
- дотримання принципів доброчесності, науковості, системності, логічності, послідовності, наявність списку використаних наукових й інших джерел і посилань на них;
- мета, завдання, принципи, пріоритетні шляхи реалізації, особливості організації освітнього процесу, тематика, міжпредметна інтеграція;
- актуальність, відповідність віковим і індивідуально-психологічним особливостям учнів;
- види, форми та методи освітньої діяльності;
- наявність проблемних питань;
- очікувані результати навчання, послідовність досягнення освітніх результатів, частка охоплення обов'язкових результатів навчання, передбачених ДСБО СЗСОГ, структура сформованих у результаті навчання компетентностей;
- спрямованість на те, щоби здобувач освіти міг прийняти «історичну естафету вищих духовних надбань нації, жити і діяти на їх основі та примножувати їх з урахуванням викликів теперішнього часу» [23, с. 110].
- потенціал для використання подієвої комунікації у практичній діяльності вчителя [4], в тому числі шляхом «організації та проведення спеціальних, соціально орієнтованих національно-патріотичних заходів» [5, с. 281];
- вплив на формування професійних компетентностей вчителя [6];
- вплив на взаємини учасників освітнього процесу (адміністрації ЗЗСО, вчителя, учнів, батьків і громади);
- прикладна спрямованість, у тому числі на використання подієвої комунікації у практичній діяльності вчителя, організацію та проведення спеціальних, соціально орієнтованих національно-патріотичних заходів;
- вплив на формування професійних компетентностей вчителя;
- вплив на корпоративну ідентичність ЗЗСО, його позитивний імідж і репутацію як соціальної інституції;

- відповідність нормам української мови, українознавче наповнення ціннісного компонента;
- дотримання принципу верховенства права та вимог національної безпеки.

Запропоновані нами критерії відкривають перспективи для подальших досліджень, пов'язаних із порівняльним аналізом змісту Модельних навчальних програм Типової освітньої програми «Етика і предмети морального спрямування». Оприлюднення його результатів слугуватиме розв'язанню проблеми прийняття обґрунтованого рішення педагогічними радами ЗЗСО про використання ним освітньої програми, розробленої на основі обраної типової моделі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для виховників, учителів і українських родин / проф. Г. Ващенко. – 2 вид. – Брюссель: Видання Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. – 208 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
4. Кривенко О. Особливості використання подієвої комунікації у процесі викладання предметів духовно-морального спрямування в закладах освіти в умовах воєнного стану. Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди: матеріали III науково-практичної конференції / наук. ред. О.М. Спірін, О.А. Остряньська. Київ – Житомир : НАПН України ДЗВО «Університет менеджменту освіти», ЖДУ ім. І. Франка 2022, с. 226-234.
5. Кривенко О. Особливості формування професійних компетентностей викладачів предметів духовно-морального спрямування у закладах освіти. Адаптивні процеси в освіті: збірник матеріалів (тез доповідей) 2-го Міжнародного наукового форуму [за заг. ред. Г. В. Єльнікової; ред. кол.: О. Л. Ануфрієва, Л. О. Бачієва, В. М. Гладкова, З. В. Рябова; упоряд. Я. Й. Васильченко]. Київ-Харків-Запоріжжя, 2023, с. 192-197.
6. Кривенко О. Професійні вимоги до викладача предметів духовно-морального спрямування у закладі загальної середньої освіти. Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди: матеріали III науково-практичної конференції / наук. ред. О.М. Спірін, О.А. Остряньська. Київ – Житомир: НАПН України ДЗВО «Університет менеджменту освіти», ЖДУ ім. І. Франка 2022, с. 277-285.
7. Мироненко І.В. Принципи інституту права сусідства (добросусідства). Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 1, с. 163-166.
8. Модельні навчальні програми для 5-9 класів нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року) // Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.
9. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898 // Урядовий кур'єр від 06.10.2020. – № 194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-п#Text>.
10. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу

- Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 р. № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>.
11. Про затвердження Порядку надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам. Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2020 р. № 931 // Офіційний вісник України від 24.11.2020 р., № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1119-20#Text>.
 12. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 р. № 235. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>.
 13. Про здійснення комплексної експертизи об'єктів грифування – модельних навчальних програм, та критеріїв їх оцінювання з метою підготовки висновку щодо доцільності надання відповідного грифа Міністерства освіти і науки України. Методичні рекомендації // Протокол № 4 Вченої ради ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 28.04.2021 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/118bxtSgWY25xuASIQqGDgnjqjXk110ss/view>.
 14. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII // Голос України від 07.07.2018 – № 122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
 15. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII // Голос України від 27.09.2017. – № 178-179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
 16. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III // Голос України від 06.06.2001 р. № 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
 17. Про повну загальну середню освіту. Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX // Голос України від 17.03.2020 – № 50 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
 18. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020 // Урядовий кур'єр від 16.09.2020 р. – № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>.
 19. Про Стратегію національно-патріотичного виховання. Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019 // Урядовий кур'єр від 21.05.2019. – № 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.
 20. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Голос України від 26.02.2002 № 38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
 21. Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь // Інститут модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchalni-prohamy/sotsial-na-i-zdorov-iazberezhuval-na-osvitnia-haluz/>.
 22. Яцишин Н. Г. Регулювання прав національних меншин у міждержавних договорах: історія та сучасність. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). Вип. 2–3 (6–7) 2017, с. 281-286.

23. Сіданіч І. А., Кривенко О. Г. Шляхи сприяння інтеграції духовно-моральних цінностей у сучасне освітнє середовище. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», «Психологія», «Медицина». 2021. № 2(2). С. 110-130. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/388/>.

КУЗЬМІНА Світлана, аспірантка
Інституту спеціальної педагогіки та
психології імені Ярмаченка НАПН
України; директор ЗДО №260(ясла-
садок) м. Києва

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СТИЛЮ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Одним із важливих стратегічних завдань реформування освітньої галузі України є її спрямованість на забезпечення розвитку сучасного менеджменту освіти. У цьому контексті надзвичайно гостро постає проблема розробки методології та практики інноваційного управління освітніми закладами, зокрема, закладами дошкільної освіти (далі – ЗДО) в умовах інклюзії. Організація інклюзивної освіти в ЗДО спрямована на індивідуалізацію освітнього процесу для дошкільників з особливими потребами та підтримку кожної дитини у відповідності до її потреб. Відтак, ефективність роботи сучасного ЗДО значною мірою залежить від працездатності педагогічного колективу, що забезпечується насамперед якісною управлінською діяльністю, його відповідністю запитам сучасності й творчим використанням кращих управлінських здобутків минулого.

Складність, багатоаспектність та взаємозалежність управлінських проблем в умовах постійних змін, конкуренції, викликів та ризиків нової соціально-економічної реальності потребують нових ідей та підходів і розвивають перспективи пошуку оптимальних інновацій управлінської діяльності. Нові завдання до управління навчальними закладами, висувають, відповідно, нові вимоги до професійної підготовки діючих і майбутніх керівників навчальних закладів, зокрема, готовність до інноваційного управління навчальним закладом як специфічної управлінської діяльності. Саме організаційно-управлінські інновації постають передумовою будь-яких кардинальних змін і є визначальним чинником переходу системи на якісно інший рівень. Це є справедливим і для сучасного стану дошкільної освіти, що знаходить відображення в низці законодавчо-нормативних освітніх документів України: Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», у галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти. Ускладнення змісту дошкільної освіти, зорієнтованого на розвиток цілісної, життєво компетентної особистості дитини, самого педагога й, відповідно, функцій і умов діяльності сучасного ЗДО, потребують принципових змін в організаційному та технологічному аспектах сучасного стилю управління.

Питання інклюзивного навчання та технології його впровадження в умовах сьогодення висвітлено у роботах низки вчених, зокрема: В. Бондар, Л. Будяк, А. Колупаєва, Ю. Найда, Т. Сак та інші, у дослідженнях яких розкриваються загальнотеоретичні проблеми інклюзивної освіти; І. Горбенко,

Е. Данілавичюте, В. Засенко, С.Миронова, В. Синьов, Н. Софій, М. Шеремет, О.Таранченко, С.Єфімова, праці яких присвячено дослідженню проблеми залучення осіб з ООП до навчання в освітніх закладах і наданню корекційно-розвивальних послуг в умовах інклюзивної освіти та соціалізації в суспільство, формування інклюзивного освітнього простору і проблеми та перспективи розвитку вивчали Р. Козенко, Н. Коваadlo.

Останнім часом зростає кількість досліджень, у яких дошкільний етап дитинства розглядається в контексті проблеми реформування системи дошкільної освіти в умовах інклюзії (М. Малофєєв, О.Самсонова, Т. Соловійова, Н. Шматко та ін.).

Проте, не зважаючи на багато розв'язаних проблем, залишається низка невіршених питань. Зокрема це стосується ефективної роботи педагогів закладу дошкільної освіти, вдалому впровадженню новітніх освітніх технологій та інклюзії, зміни усталених стереотипів, поглядів, підходів і методів роботи педагогів, усунення певних психологічних бар'єрів, самовдосконалення та самоосвіта формування мотивації працювати в умовах інклюзії напряму залежить від освітньої політики та позиції керівника закладу дошкільної освіти, від його готовності та самовідданості роботі, бачення моделі розвитку закладу та педагогічного колективу, прийняттям вчасних та компетентних управлінських рішень направлених на створення сучасного новітнього безпечного освітнього середовища. Поряд з цим, малодослідженою є проблема формування інноваційного стилю управління закладом дошкільної освіти в умовах інклюзії.

Заклад дошкільної освіти – це живий організм, який постійно розвивається, росте і змінюється. Кожен ЗДО має свою історію, долю, свою систему моральних цінностей, корпоративну етику і культуру, традиції, професійний світогляд, можливості, емоційний інтелект, рівень компетентності і професіоналізму, тобто має свою філософію організації. Суть інноваційного стилю управління закладом дошкільної освіти полягає в: стратегічному плануванні; визначенню пріоритетних напрямів розвитку ЗДО; цільове управління (яке містить декілька рівнів); визначення місії та візії закладу (прийняття і визнання всім колективом), що має принциповий характер; розробка Програми розвитку ЗДО, створення внутрішньої системи забезпечення якості освіти в ЗДО, що дасть змогу розвивати заклад, забезпечить і налаштує процеси його освітньої діяльності в умовах інклюзії. Сучасному керівнику закладу дошкільної освіти, варто розробити власну стратегію основувану на принципах лідерства, яка безперечно буде включати : використання найефективніших методик навчання та виховання, програму розвитку персоналу, мульті-центр консультування батьків з залученням представників ІРЦ, оволодіння новітніми технологіями всіма педагогами закладу з максимальною доступністю до технічних та мультимедійних засобів, налагодження дружніх та конструктивних відносин з громадськістю.

На основі вище зазначеного можна зробити висновок, що питання формування інноваційного стилю управління закладом дошкільної освіти в умовах інклюзії потребує подальшого вивчення. Однак, необхідно зазначити, інноваційний стиль управління закладом дошкільної освіти розкриває можливості ефективної роботи колективу, створює умови для змін і забезпечує їх стабільність, розширює можливості залучення нових учасників освітнього процесу, створює формулу успіху сучасного ЗДО як новітнього закладу освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашиток Н. Проблеми інклюзивної освіти в Україні. Людинознавчі студії. Сер. Педагогіка. 2015. Вип. 1/33. С. 4-11.
2. Валентик Н. Інклюзивна освіта: за і проти. Директор школи (Шкільний світ). 2010. Вип. 14/15. С.45-58.
3. Гаврилов О. В. Процес інтеграції: наявні проблеми і перешкоди щодо його впровадження. Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук.-пр. матер. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. № 15. С. 53-56.
4. Гевко І. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Сер. Педагогічні науки. 2019. Вип. 1. С.52-58.
5. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: монографія/ Л.І. Даниленко-К.: Міленіум, 2004.- 358с.
6. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. / М. А. Порошенко та ін.; Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
7. Колупаєва А. А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007. 458 с.
8. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
9. Управління закладами освіти: теорія, історія, практика : колективна монографія [Безлюдна Н. В., Бойченко В. В., Бялик О. В., Гагарін М. І. та ін.] / за заг. ред. О. Л. Кірдан. – Умань : Візаві, 2020. – 290 с

ЛЯПКА Тетяна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітніх програм «Управління навчальним закладом» та «Християнська педагогіка» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; директор Кременчуцького ЗДО № 68

Науковий керівник:

КИРИЧЕНКО М. О., ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти», професор кафедри філософії і освіти дорослих ЦІПО ДЗВО УМО, доктор філософії, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Напад російських загарбників на Україну створив загрозу життю та щасливому дитинству мільйонів маленьких українців. Система дошкільної

освіти України опинилася в нових реаліях війни. Функціонування системи дошкільної освіти України в умовах воєнного стану несе за собою зміну функцій, методів і прийомів освітньої діяльності закладів дошкільної освіти та створення закладів дошкільної освіти нового типу. Освітня діяльність закладів дошкільної освіти в період дії воєнного стану організовується відповідно до чинного законодавства і направлена на виконання завдань дошкільної освіти та Державного стандарту дошкільної освіти в Україні – Базового компонента.

Регулювання діяльності освітньої сфери, отже, і закладів дошкільної освіти під час дії воєнного стану здійснюється відповідно до норм і у межах Закону України № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 (зі змінами та доповненнями) та Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022, що затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» № 2102 від 24.02.2022, інших нормативно-правових актів України.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Статтею 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» унормовано повноваження місцевих органів виконавчої влади щодо управління закладами та установами освіти під час дії правового режиму воєнного стану, відповідно ця функція переходить до військових адміністрацій.

До повноважень засновників та органів управління освітою в умовах воєнного стану належить: матеріально-технічне забезпечення закладів освіти; залучення додаткових коштів та фінансових ресурсів для створення соціальних проєктів підтримки та залучення дітей – переселенців з метою їх адаптації та соціалізації в нових умовах; створення умов для здобуття освіти дітей з числа внутрішньо переміщених осіб за місцем їх тимчасового перебування; залучення та партнерство з громадськими та неурядовими організаціями щодо надання підтримки дітям із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщених осіб, дітям, які опинилися на лінії зіткнення чи перебували на окупованих територіях; підвищення кваліфікації педагогічних працівників за гнучким графіком, розкладом, доступом до платформ.

В період дії правового режиму воєнного стану Міністерство освіти і науки України реалізує державну політику у сфері освіти, забезпечує доступність та неперервність освітнього процесу в Україні.

Міністерством освіти і науки України визначені першочергові завдання, які зобов'язані розв'язати заклади дошкільної освіти у воєнний час:

- ефективна комунікації між учасниками освітнього процесу;
- відновлення освітнього процесу;

- зарахування до закладів дошкільної освіти дітей раннього та дошкільного віку із числа внутрішньо переміщених осіб за місцем тимчасового перебування;
- організація освітнього процесу для всіх дітей;
- своєчасне реагування шляхом надання запитів до засновника щодо вирішення нагальних проблем у закладі освіти керівником;
- створення безпечних умов перебування у закладі дошкільної освіти;
- сприяння підвищенню фахового рівня педагогів щодо організації освітнього процесу за різними формами (дистанційною, змішаною);
- надання психолого-педагогічної підтримки дітям раннього та дошкільного віку з особливими освітніми потребами, їх родинам у співпраці з інклюзивними ресурсними центрами;
- психологічний супровід учасників освітнього процесу;
- вирішення надзвичайних ситуацій [4].

У 2022/2023 навчальному році Міністерством освіти та науки України разом з регіональними органами управління освітою було розроблено та відпрацьовано кілька моделей організації освітнього процесу в закладах освіти, визначальним фактором стало їх знаходження, а саме, такі що:

- 1) розташовані на територіях, істотно віддалених від зони бойових дій і де наявна велика кількість внутрішньо переміщених дітей;
- 2) знаходяться на звільнених територіях;
- 3) перебувають у зоні бойових дій або на прифронтових територіях;
- 4) опинилися на тимчасово окупованих територіях [2, ст. 43].

Заклади дошкільної освіти відповідно до безпекової ситуації, яка склалася на відповідній території. Станом на 1 серпня 2022 р. працюють у звичайному режимі 1826 ЗДО (12 %), деякі змушені були призупинити освітній процес, 569 ЗДО приймають та розміщують тимчасово переміщених осіб, в більшості організовано освітній процес у дистанційному режимі роботи 2374 ЗДО (16 %), 1386 ЗДО (9 %) перебувають на тимчасово окупованій території.

Дистанційна форма освіти – це організація освітнього процесу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у зручний для здобувачів освіти спосіб і час [4].

Умови дистанційної форми освітнього процесу:

- Організаційні;
- Технічні;
- Психологічні;
- Здоров'язбережувальні.

Змішана форма освіти – це поєднання традиційної очної форми освіти з дистанційною [4].

Дані Державної служби статистики України свідчать, що станом на 1 січня 2022 року в Україні функціонували 14 974 закладів дошкільної освіти, які надавали освітні послуги по здобуттю дошкільної освіти 1 111 358 дітям дошкільного віку. Згідно з оперативною інформацією МОН на 10 червня 2022 р. кількість ЗДО скоротилася і становила 13 654 ЗДО [2].

За статистичними даними Міністерства освіти і науки України функціонування закладів дошкільної освіти України на початок 2022-2023 навчального року у звичайному режимі працювали і приймали дітей – 1826 ЗДО (12 %), дистанційно організували освітній процес – 2374 ЗДО (16 %), приймали тимчасово переміщених осіб – 569 ЗДО, інші заклади не функціонували, зокрема перебували на тимчасово окупованій території – 1386 ЗДО (9 %).

Найбільшими викликами системи дошкільної освіти України в умовах воєнного стану стали:

1. Пошкодження та руйнування закладів дошкільної освіти внаслідок бойових дій та масованих ракетних атак з боку країни – агресора. Станом на 1 серпня 2022 р. зруйновано 58 закладів, пошкоджено 732 заклади. Найбільше постраждали ЗДО Донецької області, де пошкоджено чи зруйновано 44,6 % закладів, Харківської (24 %), Луганської (20 %), Миколаївської та Чернігівської (по 12 %), Київської (8 %) областей.

2. Облаштування укриттів та бомбосховищ у закладах освіти задля забезпечення безпечних умов перебування вихованців, працівників, усіх учасників освітнього процесу.

3. Відновлення та ефективна організація та адаптація освітнього процесу відповідно до безпекової ситуації в умовах дії воєнного стану.

4. Відновлення мережі закладів дошкільної освіти в повоєнний період.

5. Психологічний супровід освітнього процесу, забезпечення інформаційної, консультативної підтримки усіх учасників освітнього процесу.

6. Збереження кадрового складу закладів освіти, вихованців. Велика кількість педагогічних працівників і вихованців змушені були залишити свої домівки, окремі з них опинилися на тимчасово окупованих територіях. Окупанти примушують освітян йти на співпрацю, а дітей вчитися за російськими програмами, знищуючи тим самим українську ідентифікацію. Великою проблемою стала масова депортація та вивезення українських дітей на територію Російської Федерації. Чисельність викрадених дітей сягнула сотень тисяч.

7. Забезпечення фінансування закладів дошкільної освіти на рівні підтримання їх діяльності та оплати праці працівників.

8. Налагодження ефективної комунікації між усіма учасниками освітнього процесу. Для поліпшення інформаційної взаємодії між учасниками освітнього процесу доцільним стає використання таких засобів комунікацій:

- сайт закладу дошкільної освіти, розміщення на ньому необхідної інформації, завдань, тощо;
- створення батьківських груп з використанням мобільних додатків (Viber, WhatsApp, Telegram, інших);
- використання соцмереж;
- проведення заходів з використанням електронних платформ (Google Meet, Classroom, ZOOM тощо);
- проведення онлайн: -конференцій; -консультацій; зборів тощо;
- спілкування засобом телефонного зв'язку;
- листування засобом електронної пошти тощо.

Держава гарантує дітям з числа внутрішньо переміщених осіб та дітям, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів право на першочергове зарахування до закладів дошкільної освіти. Дана норма закріплена пунктами 8 і 9 Положення про заклад дошкільної освіти (зі змінами). Дітям з особливими освітніми потребами з числа внутрішньо-переміщених осіб психолого-педагогічні і корекційно-розвивальні послуги надаються інклюзивно-ресурсними центрами за місцем перебування дитини.

Водночас педагогічні працівники з числа внутрішньо-переміщених осіб працевлаштовуються в заклади дошкільної освіти. Статистичні дані Міністерства освіти і науки України свідчать, що станом на 1 серпня 2022 року в заклади дошкільної освіти підконтрольної Україні території працевлаштовані 76 осіб з числа внутрішньо-переміщених осіб:

Дніпропетровська область – 8 осіб, Полтавська – 5 осіб, Кіровоградська – 7, Сумська область – 6 осіб, місто Київ – 13, Івано-Франківська область – 1, Закарпатська – 14, Львівська та Чернівецька області – по 11 осіб відповідно. [2, ст. 51].

Основним принципом діяльності закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану є – створення безпечного середовища, забезпечення розвивального освітнього простору для дитини.

На думку освітнього омбудсмена Сергія Горбачова, найголовнішим в освіті є безпека учасників освітнього процесу, створення безпечного освітнього середовища, бо якщо життю та здоров'ю учня загрожує небезпека — якість освіти втрачає свій сенс.

Створення безпечного, комфортного освітнього середовища – спільне завдання органів державної і місцевої влади, освітніх управлінців, освітнього омбудсмена, правоохоронних органів.

В умовах воєнного стану необхідною умовою безпечного освітнього середовища є наявність укриття, захисної споруди у закладі дошкільної освіти.

Найпростіше укриття (фортифікаційна споруда, цокольне або підвальне приміщення, що знижує комбіноване ураження людей від небезпечних наслідків надзвичайних ситуацій, а також від дії засобів ураження в особливий період [1].

Консолідація зусиль органів влади, громадськості, закладів дошкільної освіти забезпечать створення необхідних умов та заходів для сталого розвитку дошкільної освіти, соціальної адаптації дитини дошкільного віку та створення безпечного освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України: кодекс України від 2 жовт. 2012 р. № 5403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення 30.03.2023).
2. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/> (дата звернення 24.03.2023).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення 16.03.2023).
4. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні : лист Міністерства освіти і науки України від 2 квіт. 2022 р. № 1/3845-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення 13.03.2023).

МАКОВЕЦЬКА Світлана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ТИМОШКО Г. М., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах на освітні установи покладаються відповідальні завдання – виховувати, навчати та готувати до життя покоління людей, праця, ініціатива та творчість яких визначатимуть соціально-економічний, науково-технічний та моральний прогрес українського суспільства ХХІ століття. Організація роботи освітніх установ ґрунтується на різних засадах. Однією з них є принцип психологічної комфортності. Він передбачає створення в закладі доброзичливої атмосфери, орієнтованої на реалізацію ідей гуманітарної педагогіки.

Важливим напрямком реформування освіти, передбаченим законами України «Про освіту» та «Про дошкільну освіту» і національною програмою «Освіта. Україна ХХІ століття» є створення умов для професійної діяльності педагогічних працівників, забезпечення їхнього високого статусу в суспільстві, що вимагає сьогодні від адміністрації освітнього закладу спрямування всіх зусиль на реалізацію соціально-психологічних функцій управління, які спрямовані на створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату, необхідного для продуктивної роботи педагогічного колективу, колективу однодумців, які пліч-о-пліч розв'язують складну проблему – формування особистості.

У сучасній системі управління проблемі ефективної взаємодії людини та організаційного оточення приділяється недостатня увага. Проте проблема заслуговує на особливу увагу, адже її розв'язання сприяє успішному виживанню освітнього закладу в довгостроковій перспективі і в оточенні, що динамічно змінюється.

В дошкільній освітній установі нині спостерігаються протиріччя між:

- зростаючою потребою суспільства у формуванні нового педагогічного менталітету та недостатньою поінформованістю педагогів про основні тенденції вдосконалення освітньої діяльності
- необхідністю відповідати сучасним вимогам нових освітніх стандартів та неготовність педагогів реалізовувати вимоги, що спричиняє нервову напругу в колективі;

- необхідністю нормалізувати психологічну атмосферу у колективі дошкільного навчального закладу та розробленістю теоретичного аспекту цієї проблеми.

Таким чином, існує проблема створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі дошкільного освітнього закладу в умовах впровадження державних стандартів дошкільної освіти.

Недостатня розробленість і безперечна значущість цієї проблеми послужили основою для визначення мети дослідження.

На сьогоднішній день багато дослідників вивчають різні аспекти проблеми оптимізації соціально-психологічного клімату в колективі. Вони були предметом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (Р. Бенедикт, Дж. Даллард, М. Мід, Н. Міллер, Р. Сірс, Т. Френч та інші).

В умовах безперервного підвищення вимог до персоналу соціально-психологічний клімат є лідируючим фактором, що впливає на ефективність трудового колективу. Цю проблематику у своїх роботах розглядали: Л. Карамушка, Н. Коломінський, Г. Андреева, С. Савчин, Н. Мансуров, А. Романов, В. Вертель, В. Воднік, Н. Беляєва, Н. Базалійська, Н. Жигайло, Ю. Куріс, Т. Луцик, І. Марков, О. Марциняк-Дорош, Д. Михайленко, Г. Назарова, А. Романов, В. Сич, А. Чечель, А. Хмелевська, М. Шакірі.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі формування сприятливого соціально-психологічного клімату свідчить про багатогранність та складність цього феномену, адже психологічний клімат відображає особливості міжособистісних відносин, характер налаштування на сумісну діяльність, настрої й емоційні вияви безпосереднього оточення, ступінь керованості представниками трудового колективу, умови й особливості праці та відпочинку в конкретному суспільному середовищі.

Істотні зміни, які відбуваються у системі української освіти загалом й у системі дошкільної освіти зокрема, вимагають особливої уваги та перебудови структури відносин усередині педагогічного колективу. Створення сприятливого соціально-психологічного клімату в закладі дошкільної освіти, у свою чергу, вимагає від керівників правильного вибору стилю керівництва колективом для того, щоб забезпечити ефективність освітньо-виховного процесу у закладі.

Нині немає єдиного визначення поняття соціально-психологічний клімат, але є різні вектори його формування. Це диференційовані визначення, які зводяться до переліку емпіричних показників соціально-психологічного клімату, причому набір таких показників в усіх різних, а також інтегровані визначення, у яких зроблена спроба узагальнюючого підходу до даного поняття. Тобто, соціально-психологічний клімат є комплексною психологічною характеристикою, що відображає стан взаємовідносин і ступінь задоволеності співробітників різними факторами життєдіяльності. Сприятливий психологічний клімат є умовою підвищення продуктивності праці, задоволеності працівників працею і колективом. Він є результатом систематичної психологічної роботи з членами групи, здійснення спеціальних заходів, вкладених у організацію відносин між менеджерами і співробітниками.

Аналіз різних точок зору на зміст поняття «соціально-психологічний клімат» (СПК) дозволяє зробити висновок, що дане явище представляє собою полі-функціональне соціально-психологічне утворення, яким опосередковується будь-яка діяльність колективу.

Специфіка СПК у закладі освіти полягає в тому, що він є інтегральною і динамічною характеристикою психічних станів усіх членів колективу.

Сформовані у колективі закладу освіти відносини, виступаючи у якості об'єктивних умов трудової взаємодії і спілкування, вимагають від педагога не будь-якого, а конкретного стилю поведінки, який забезпечить сприятливі умови здійснення професійної діяльності, і, у тому числі – позитивний СПК.

У сучасну сувору історичну добу до результатів діяльності закладів дошкільної освіти висуваються досить високі вимоги. Відповідно до норм законодавства України у сфері освіти, ці заклади реалізують завдання у сфері освіти та виховання дітей дошкільного віку. Результативність роботи їх забезпечується злагодженою роботою всього педагогічного колективу, що, у свою чергу, досягається за допомогою створення сприятливого психологічного клімату.

На основі теоретичного дослідження можна виділити основні фактори, що визначають характер стану соціально-психологічного клімату в закладі дошкільної освіти. До них належать наступні: висока довіра та обґрунтована вимогливість один до одного; неагресивна та конструктивна критика; гарна поінформованість всього колективу про його завдання та стан справ при їх виконанні, адже вчасно одержувана достовірна інформація створить у членів колективу почуття впевненості у собі, у важливості своєї участі – навіть за несприятливих прогнозів. У такому разі ясно, звідки і чому можуть бути неприємності та як їх подолати. За відсутності обмежень в отриманні інформації у людини формується довіра та повага, що дозволяє набути душевного комфорту та знизити ступінь тривожності та очікування конфлікту; можливість висловити власну думку щодо обговорення питань, які стосуються всіх учасників колективу; відсутність тиску керівників на підлеглих та визнання за ними права приймати значущі для групи рішення; здатність терпимо сприймати чужі думки; велика емоційна включеність та надання взаємодопомоги; взяття особистої відповідальності за спільну справу кожним із співробітників; можливість членів колективу відчувати себе у безпеці: розуміння, що від них чекають на кращого, а при провині є шанс виправитися; згуртований колектив однодумців, у якому цінують індивідуальність, творчі здібності, характер, інтереси та переваги кожної особи; проектування співробітниками позитивного ставлення один до одного на стосунки до всіх учасників педагогічного колективу.

Не менш важливим є також професійний розвиток членів колективу: можливості професійного розвитку можуть покращити якість освіти, що надається дітям, і покращити соціальний і психологічний клімат серед педагогічного колективу. Заклад має надавати можливості для постійного навчання та розвитку, щоб переконатися, що вчителі володіють найновішими знаннями та навичками.

Розглянуті чинники, значною мірою залежить від управлінської компетенції керівника. Саме керівник сприяє встановленню сприятливого психологічного клімату у колективі. Це досягається встановленням взаєморозуміння та довіри між керівником та співробітниками, відмовою від жорсткого нав'язування педагогам варіантів діяльності та надання їм права вибору технології навчання та виховання. Ці умови реалізується у вигляді стилю педагогічного спілкування керівника та педагогічної етики. Керівник в своїй діяльності повинен враховувати своєрідність кожної творчої індивідуальності з метою створення під час освітнього процесу можливостей для самовираження особистості. У ході здійснення управління необхідно не тільки виявляти недоліки, але й створювати стимули у педагогів до активної творчої діяльності шляхом спільного пошуку оптимальних варіантів організації педагогічного процесу.

Формування сприятливого психологічного клімату – це одне з головних завдань у роботі адміністрації та психолога освітнього закладу. Найбільш ефективними шляхами покращення соціально-психологічного клімату в колективі дошкільного навчального закладу на нашу думку є:

1. Удосконалення методів та стилю керівництва, створення в колективі атмосфери доброзичливості, довіри та поваги до підлеглих, використання колегіальних способів прийняття рішень, демократизація управління.

2. Створення оптимальних умов діяльності педагогів.

3. Поліпшення структури взаємин, особистих контактів під час вечорів відпочинку, екскурсій тощо.

4. Комплектування первинних колективів з урахуванням психологічної сумісності людей.

5. Застосування активних соціально-психологічних методів, що сприяють виробленню у членів колективу навичок ефективного взаєморозуміння та педагогічної взаємодії.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що процес створення віповідного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу вимагає як організаційних, так і педагогічних умов. Ефективна комунікація, ефективне лідерство, чіткі ролі та обов'язки, творча співпраця, професійний розвиток та зосередженість на благополуччі – все це важливо для формування сприятливого освітнього середовища для педагогів і дітей у закладі дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова І. С. Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі. / І. С. Аксьонова, Н. С. Касаткіна – Харків: ХДУ, 2019. – 234 с.
2. Гусак, Т. Тренінг як засіб психологічної допомоги вихователям / Т. Гусак // Вихователь-методист дошкільного закладу . – 2019. – № 6. – С. 64-79.
3. Жадан, О. М. Як створити позитивний психологічний клімат у педагогічному колективі / О. М. Жадан // Основи здоров'я . – 2018. – № 6. – С.33-41.
4. Журавська, Н. С., Ящур, С. П. Олещенко, О. В.. Соціально-психологічний клімат педагогічного колективу: особливості стилів керівництва// Імідж сучасного педагога, 2019, – (4(187)).- С. 15–18. URL:[https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-4\(187\)-15-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-4(187)-15-18).
5. Карпінська М. Психологічний клімат у педагогічному колективі / М.Карпінська, В. Волосюк // Завуч. – 2018. – № 6. – С. 11-13.
6. Кобильченко, В. Професійна взаємодія психолога в умовах закладу дошкільної освіти / В. Кобильченко // Особлива дитина: навчання та виховання. – 2020. – № 2. – С. 7-19.

ПЕРИМБАСВА Вікторія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

МАХИНЯ Т. А., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

PR ЯК ЗАСІБ ПОКРАЩЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Розвиток дошкільної освіти в Україні- це одне з найважливіших питань сьогодення. 100 % охоплення дітей закладами освіти – є пріоритетним завданням державної політики в галузі освіти. Бо суспільство зацікавлене у всебічному розвитку дітей, яке здійснюють саме заклади дошкільної освіти, що є запорукою того, що дитині легше адаптуватись до навчання в школі, і в подальшому вона стане комунікативною, думаючою, аналізуючою особистістю, здатною на створення позитивних змін в державі. Але чи всі батьки охоче ведуть дітей в заклади освіти? Деякі взагалі, зрозуміли, що можуть працювати віддалено і не готові ризикувати, віддаючи найрідніше чужим людям. Що впливає на імідж закладів, яким хочуть чи не хочуть довіряти найдорожче, своїх дітей?

Що таке «імідж»? Як він впливає на бажання батьків співпрацювати з тим чи іншим закладом освіти? Вікіпедія пише: «Імідж (від англійської ітегімітувати)-штучна імітація або подання зовнішньої форми будь-якого об'єкта, особи». Тобто, це те, що думають про заклад чи особу на основі реклами чи антиреклами. Виходить, що думку про заклад чи особу може створити пропаганда. Останнім часом ми всі можемо спостерігати, як негативні думки про заклади освіти поширюються в ЗМІ, серед них є відверті фейки для привернення уваги. Негативний імідж-це неприємно будь кому. Але особливо неприємно, коли це думка про заклад дошкільної освіти, де відповідальність за кожну дитину кожним працівником несеться майже цілодобово. Де кожен працівник намагається створити найбезпечніше і найкомфортніше середовище, щоб діти відчували себе захищеними, огорнутими турботою і любов'ю.

На мою думку, це питання дуже важливе і актуальне, бо часто буває так, що в закладі освіти працює професійна команда, максимально зорієнтована на навчально-виховний процес, працівники дуже уважні до дітей, широко впроваджують передовий педагогічний досвід, використовують сучасні технології . Загалом, робота закладу побудована відповідно до освітніх стандартів, коли кожен працівник в межах своїх компетенцій будує свою професійну діяльність, разом, всім колективом, намагаються створити заклад освіти , що відповідає всім вимогам державних стандартів, але робота закладу не була подана громадськості на належному

рівні, або заклад взагалі відмовляється показувати свою роботу. Або раптом трапляється якийсь прикрий випадок, який батьками був неправильно інтерпретований, бо не було пояснень з боку керівництва.

Хтось сказав: «Світ належить тому, хто вміє правильно себе подати». Я вважаю, що проблеми є в усіх, але якщо про них не замовчувати, визнавати відкрито, що вони є, проговорювати про те, яким чином ми збираємось їх усувати, що бажаємо досягти і які кроки для цього робимо, вони сприймаються оточуючими не так гостро. Бо, з досвіду можу сказати, що люди пропагують негативний погляд про заклад, просто через погану поінформованість. А негативні відгуки через необізнаність підривають довіру батьків, як потенційних користувачів послугами садочка, і робить заклад не конкурентно-спроможним.

Мені близька ця тема, бо сама працюю в закладі дошкільної освіти, вболіваю за те, щоб всі дії педагогів були розцінені правильно, всі садочки мали гарну репутацію, щоб всіх, хто працює з дітьми, поважали за їхню нелегку працю.

Про популярність і актуальність даної теми говорить і те, що нею займались науковці, педагоги і психологи. Ще починаючи з початку ХХ сторіччя на основі наукового підходу В.Герденер та С.Леви дали визначення: «Імідж-це сукупність знань та уявлень людини про об'єкт та його оточення. Трохи пізніше вчений К.Боулдінг дає поняття іміджу, як узагальнення та осмислення сприйняття. Дослідження проводились у більш, ніж 160 найбільших компаній. Іміджем саме дошкільних закладів займались Л.Загородня, К.Крутій, О.Кононко, К. Ярець.

Я вважаю, що не дивлячись на те що проблема досить популярна і досліджувана, вона і досі викликає великий резонанс як серед споживачів дошкільної освіти (батьків) так і серед колективу дошкільних закладів, тому потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження – більш ґрунтовно дослідити поняття «імідж» та на основі теоретичного аналізу і практично через зв'язки з громадськістю, за допомогою PR довести, що взаємодіючи з людьми та соціальними групами, можна сформуванати позитивну громадську думку про заклад, підтримувати позитивний імідж.

Згідно з новітнім онлайн-словником української мови, поняття «імідж» інтерпретується як громадська думка, уявлення про когось, щось; репутація, образ. Імідж можна ототожнити з такими визначеннями: реальний, традиційний, позитивний, ідеалізований, новий (оновлений), бажаний, сприятливий.[6]

Так як на імідж закладу впливає імідж працівників, то розглянемо імідж особи: образ особи (її вигляд, манера поведінки) спрямований на формування громадської думки чи уявлення про неї, або ж об'єктивний чинник, який відіграє суттєву роль в оцінюванні соціального явища, процесу чи особистостей людини, визначаючи те, що саме певна особистість робить, говорить, яким є її внутрішній світ, особистісні та професійні якості, риси характеру, манери, стиль спілкування, рівень вихованості та зовнішність.[6] Імідж – це уявлення про людину, товар чи установу, яке формується в масовій свідомості за допомогою реклами або пропаганди [7]. З огляду на те, що людина здатна все вищеперераховане змінювати, імідж можна спрямовано формувати, уточнювати або переробляти за допомогою модифікації діяльності, вчинків і мисленнєвих позицій[6]. Тобто, до створення іміджу слід звертатися задовго до початку педагогічної роботи, беручи за основу комунікації простоту мови, вдосконалюючи основні педагогічні

компетенції (поєднання знань навчального предмета, дидактики і безпосередньо методики його викладання, а також умінь і навичок (культури) професійного спілкування).

Виділяють такі складові іміджу закладу дошкільної освіти:

- імідж персоналу (зовнішній вигляд, культура, рівень професіоналізму, лояльність до цього закладу, комунікативні вміння, володіння технікою ділового спілкування);
- стиль управління, якого дотримується керівник (демократизація цього процесу, формування команди);
- рівень корпоративної культури колективу (система цінностей, вірувань, переконань, правил, традицій, що існують у закладі й визначають поведінку кожного працівника); [2]

Дослідивши теоретичний матеріал, можна зробити висновок, що алгоритм створення іміджу закладу освіти передбачає такі завдання:

- з'ясувати уявлення про заклад освіти в межах зацікавлених соціальних груп (наприклад, батьки);
- виявити актуальні проблеми зацікавленої аудиторії;
- розробити стратегію формування іміджу закладу освіти;
- сформулювати імідж;
- здійснювати перманентний контроль, коригування та моніторинг проміжних результатів іміджу.

Слідуючи даній структурі можна починати створювати позитивний імідж, постійно контролюючи. Але можуть виникати певні складнощі, адже імідж закладу дошкільної освіти є неоднозначним поняттям в сучасній іміджелогії. Він твориться з уявлень про якість освітніх послуг, взаємин між вихователями, вихованцями та їх батьками, кадрового потенціалу та стану матеріальної, методичної й навчально-виховної бази. Отже, формується внутрішня й зовнішня аудиторія іміджу ЗДО. Внутрішня аудиторія містить у собі співробітників дошкільного закладу, зовнішня аудиторія – споживачі, тобто діти, їх батьки і навколишні структури.

В сучасному суспільстві вже склалося певне усталене уявлення про гарний заклад дошкільної освіти, яке містить низку вимог як до колективу навчального закладу, так і до матеріальної бази садочку. Тому оцінка діяльності закладу найчастіше відбувається за такими критеріями: якість освіти, відповідність стандартам і нормам, компетентність колективу та керівника, моніторинг дотримання стандартів та професійної відповідності, іміджі.

Основними характеристиками сучасного ЗДО, котрий би відповідав основним стандартам та очікуванням батьків є заклад, що:

- має просторі, світлі приміщення, гарний інтер'єр, сучасне обладнання, зручні меблі, різноманітні іграшки та дидактичні матеріали в достатній кількості;
- має незаплямовану репутацію протягом тривалого часу;
- професійний колектив;
- пропагує дбайливе ставлення до комфорту та здоров'я дітей;
- демонструє стабільність та організованість;
- дбає про підготовку до школи, узгоджує програму для подальшої спрощеної адаптації в НУШ;
- підтримує саморозвиток та постійне підвищення кваліфікації працівників, мотивує їх на професійне зростання та досягнення;
- є надійним та заслуговує довіри;

- характеризується позитивним психологічним кліматом, дружніми стосунками в колективі, чуйним ставленням до дітей;
- використовує інноваційні підходи, експерименти;
- має розвивальне середовище для формування в дітей життєвої компетентності, освітньо-виховний процес наближений до реального життя;
- відрізняється оригінальністю (в позитивному ключі);
- запроваджує додаткові заняття та напрямки розвитку згідно до сучасних суспільних викликів (наприклад, запроваджується вивчення іноземної мови, комп'ютерної грамотності, хореографії, тощо) [7]
- дбайливо та відповідально ставиться до питань здоров'я та фізичного розвитку дітей [9].

Отже, фундамент іміджу закладу дошкільної освіти полягає у визначенні призначення закладу дошкільної освіти, ідеї його функціонування та розвитку, характеристик, що вирізняють його з-поміж інших дошкільних закладів. Конкретний імідж закладу та його колективу ніколи не лишається постійним. Щоб відповідати новим вимогам часу, він має постійно змінюватись, уточнюватись, а надто з розвитком економічних, технічних, соціальних та демографічних процесів. Саме тому реклама іміджу ЗДО має бути безперервною. Коли ж вона послаблюється, дошкільний заклад може досить швидко зазнати реальних втрат від зниження рівня доброзичливого ставлення з боку громадськості, а також від скорочення кількості груп, внаслідок чого через кілька років падіння рейтингу пришвидчиться й досягне загрозливих розмірів.[4]

Реклама здійснюється за допомогою засобів масової інформації – радіо, телебачення, преси. Однак більшість закладів дошкільної освіти майже не приділяють уваги організації подібної реклами: мовляв, краще жити тихо й нічим не вирізнятися з-поміж інших. Саме тому сьогодні для сучасного керівника важливо знати, коли і як слід звертатися по допомогу до засобів масової інформації, зокрема до преси, яку часто називають «четвертою владою». Достойнства друкованих ЗМІ формують особливу сферу діяльності так званого прес-рілейшнз – зв'язку з пресою. Головна ознака такого зв'язку – обопільна співпраця друкованих ЗМІ з дошкільним навчальним закладом. Засоби поширення інформації: – інформаційні випуски про різні аспекти життєдіяльності ЗДО; – «круглі столи» з тематикою, у якій зацікавлені як сам ЗДО, так і громадськість; – відеофільми про різні події та аспекти щоденного життя ЗДО, про важливі події з творчого життя окремих педагогів; – виступи працівників ЗДО із важливих для педагогічного колективу питань [5].

Як бачимо, роль зв'язків з громадськістю у створенні позитивного іміджу ЗДО – істотна.

Отже, позитивний імідж закладу дошкільної освіти дуже важливий у площині відносин заклад-батьки, заклад-працівники. Позитивний імідж закладу дозволяє батькам більше довіряти тому, що відбувається за стінами закладу. Це робить педагогічну діяльність більш комфортною і продуктивною. Треба усвідомити, що який би ідеальний заклад не був, в ньому завжди будуть проблеми. Та головне, бути відкритими, не замовчувати проблеми, показати батькам, що ми робимо все можливе, щоб їх позбутися, інформувати про ступінь їх вирішення, показувати, що відбувається і як відбувається. Не боятися показувати свою роботу, тримати зв'язок з громадськістю – це і є запорука створення позитивного іміджу закладу дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крутій К. Формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. Практика управління дошкільним закладом. 2011. № 1. С. 21–26.
2. Живаєва Т. Імідж освітнього закладу та особистість керівника. Дошкільне виховання. 2002. № 5. С. 18–19.
3. Іващенко С. Актуальні проблеми сучасної дошкільної освіти : навчальний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», викладачів закладів вищої освіти, вихователів дітей дошкільного віку, батьків та зацікавлених небайдужих осіб. Чернігів, 2020 50 с.
4. Крутій К. Формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. Практика управління дошкільним закладом. 2011. № 1. С. 21–26.
5. Лебідь О.В. Професійна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу. Донецьк, 2011. 263с.
6. Грицан О. В. Формування позитивного іміджу навчального закладу : методичні рекомендації / О. В. Грицан. – Миколаїв : ОППО, 2016. – 44 с., 11 с.
7. Крутій К.А. Термінологічне поле інновацій в дошкільній освіті Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Ніжин, 2006. № 5. С. 6-9.
8. Агалець І. О., ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОЦЕСУ: ФОРМУВАННЯ ТА ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ (реферативний огляд) 114с
9. Бобир, В. Формування позитивного іміджу сучасного дошкільного навчального закладу. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/almanax/6.pdf> [Дата звернення 14.04.2021].

ПОЛІЩУК Ліна, здобувачка групи ПВШ-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Педагогіка вищої школи» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ПРИХОДЬКІНА Н. О., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мотивація є важливим чинником та ключовим фактором успішності здобувачів вищої освіти. Вона визначає їх інтерес до навчання, їхню здатність до самостійної роботи та рівень досягнення навчальних цілей. Мотивований здобувач вищої освіти здатен більше уваги приділяти

навчанню, виявляти більшу зацікавленість у предметі та бути більш успішним у досягненні академічних цілей [3].

Мотивація – це процес внутрішньої та зовнішньої стимуляції, що приводить до активності людини, забезпечує напрямок цієї активності та визначає її інтенсивність. Інакше кажучи, мотивація – це те, що підштовхує людину до дії або певної поведінки.

Мотив – це причина, яка викликає або підтримує певну поведінку або дію. Мотив – це те, що стимулює людину до дії, це певний інтерес, потреба, ціль, цінність або бажання. Мотиви можуть бути різними для кожної людини, і вони можуть змінюватись в залежності від контексту та обставин. Наприклад, мотивом для однієї людини може бути бажання заробити гроші, а для іншої – бажання допомогти іншим або досягнути визнання.

Формування навчальної мотивації здобувачів вищої освіти – це важливе завдання вищої освіти, оскільки воно забезпечує якісну підготовку фахівців, які мають великий потенціал для успіху у своїй професії. Важливою складовою формування навчальної мотивації є самооцінка здобувачів вищої освіти. За даними досліджень, низька самооцінка може призводити до зниження навчальної мотивації та до зниження успішності у навчанні.

Формування навчальної мотивації здобувачів вищої освіти залежить від дії різних чинників, таких як: внутрішня мотивація та зовнішня мотивація, рівень вимог до навчального матеріалу, наявність успішного досвіду у навчанні, міра визнання викладачем, мотиваційна атмосфера в класі, наявність підтримки від батьків та ін.

Навчальна мотивація – це психологічний процес, що включає в себе волю, інтерес та потребу в навчанні. Цей процес формується під час навчання та має дві складові – емоційну та когнітивну. Емоційна складова навчальної мотивації відображає ставлення здобувачів вищої освіти до навчання, тобто їхні емоції та почуття щодо навчального процесу. Когнітивна складова навчальної мотивації відображає знання та уміння здобувачів вищої освіти, що є необхідними для досягнення успіху в навчанні.

Формування навчальної мотивації здобувачів вищої освіти є складним процесом, на який впливають різні чинники, зокрема:

- *Соціальне середовище та підтримка оточуючих* – підтримка від родини, друзів та викладачів є важливим елементом формування навчальної мотивації здобувачів вищої освіти.
- *Спосіб навчання та методики викладання* – якість викладання та спосіб передачі матеріалу можуть впливати на мотивацію здобувачів вищої освіти.
- *Індивідуальні особливості здобувачів вищої освіти* – кожен здобувач вищої освіти має свої унікальні потреби та інтереси, які впливають на їхню навчальну мотивацію.
- *Мета навчання* – мета навчання, що ставиться перед здобувачами вищої освіти, впливає на їхню мотивацію до навчання [1].

Для формування навчальної мотивації здобувачів вищої освіти необхідно застосовувати різноманітні практичні підходи та методики. Для досягнення успіху в формуванні навчальної мотивації здобувачів вищої освіти, необхідно використовувати комплексний підхід, який включає в себе наступні елементи:

- *Діагностика потреб та інтересів здобувачів вищої освіти*. Необхідно знати, які інтереси та потреби мають здобувачі вищої освіти, щоб створити для них комфортні умови навчання та формувати навчальну мотивацію.

- *Розробка та впровадження індивідуальних планів навчання.* Кожен здобувач вищої освіти має свої унікальні потреби та цілі, тому необхідно розробити для них індивідуальний план навчання, який буде спрямований на досягнення їхніх навчальних цілей.
- *Використання інтерактивних методів навчання.* Інтерактивні методи навчання дозволяють здобувачам вищої освіти бути більш активними учасниками навчального процесу та допомагають збільшити їхню мотивацію до навчання.
- *Розвиток критичного мислення та творчих здібностей.* Розвиток критичного мислення та творчих здібностей допомагає здобувачам вищої освіти розвивати свої потенціальні можливості.
- *Створення стимулів до навчання.* Стимулювання здобувачів вищої освіти можна здійснювати через заохочення та похвалу за досягнення успіху, створення умов для участі в конкурсах та інших заходах, які сприяють збільшенню мотивації до навчання.
- *Залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідницької діяльності.* Залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідницької діяльності сприяє розвитку їхніх здібностей та мотивації до навчання, а також дозволяє поглибити їхні знання та вміння.
- *Використання сучасних технологій у навчальному процесі.* Використання сучасних технологій може допомогти здобувачам вищої освіти бути більш активними учасниками навчального процесу та збільшити їхню мотивацію до навчання.
- *Створення сприятливої атмосфери для навчання.* Створення сприятливої атмосфери для навчання включає в себе створення комфортних умов для навчання, розвиток співпраці між здобувачами вищої освіти та викладачами, створення можливостей для розвитку соціального життя здобувачів вищої освіти.
- *Розвиток пізнавальної активності здобувачів вищої освіти.* Розвиток пізнавальної активності здобувачів вищої освіти допомагає збільшити їхню мотивацію до навчання та розвиває їхні здібності та вміння.
- *Розвиток самостійності здобувачів вищої освіти.* Розвиток самостійності здобувачів вищої освіти дозволяє їм бути більш активними учасниками навчального процесу та розвивати свої здібності та навички.

Важливо також зазначити, що формування навчальної мотивації здобувачів вищої освіти має бути системним підходом, який включає в себе не тільки роботу викладачів, а й роботу адміністрації закладу вищої освіти, керівників кафедр та науково-педагогічних працівників. Викладачі мають бути готові використовувати різноманітні методи навчання та створювати сприятливі умови для навчання здобувачів вищої освіти. Вони повинні бути готові ділитися своїми знаннями та досвідом зі здобувачами вищої освіти, створювати з ними відкриту та довірливу атмосферу, сприяти їхньому розвитку та зростанню [2].

Адміністрація закладу вищої освіти має забезпечувати необхідні матеріально-технічні та організаційні умови для навчання здобувачів, сприяти розвитку соціального життя, забезпечувати можливості для самовдосконалення та професійного розвитку здобувачів вищої освіти.

Керівники кафедр та науково-педагогічні працівники мають бути активними учасниками процесу формування навчальної мотивації здобувачів вищої освіти. Вони повинні забезпечувати використання сучасних методів та

технологій навчання, розвивати пізнавальну активність та самостійність здобувачів вищої освіти, сприяти їхньому розвитку та зростанню.

Важливо також пам'ятати, що навчальна мотивація здобувачів вищої освіти є динамічним процесом, який змінюється з часом та залежить від багатьох факторів, таких як ситуація на ринку праці, нові технології та методи навчання, а також інші соціально-економічні чинники.

Отже, формування навчальної мотивації здобувачів вищої освіти є складним процесом, який потребує співпраці та взаємодії здобувачів вищої освіти, викладачів та закладу вищої освіти в цілому. Залучення здобувачів вищої освіти до навчання та розвитку, надання їм необхідної підтримки та стимулів, а також використання різних підходів та методів навчання дозволить досягнути успіху в цьому процесі.

Навчальна мотивація є важливою складовою успіху у навчанні, тому її формуванню має бути приділено відповідну увагу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головач О. В. Чинники, які впливають на навчальну мотивацію студентів вищих навчальних закладів. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 34. С. 93-98.
2. Заєць О. С. Формування мотивації навчання студентів в умовах вищого навчального закладу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Педагогічні науки. 2019. № 1. С. 25-31.
3. Сердюк Л. В. Мотивація навчання: сутність та структура. Педагогічна освіта: теорія та практика. 2018. № 1. С. 48-52.

ПОХОДОЩУК Тетяна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; учитель початкових класів Вишгородського ліцею «Сузір'я»

Науковий керівник:

ВОЛОНОВСЬКА Т. П., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

МОТИВАЦІЯ ПЕДАГОГІВ ЯК ЧАСТИНА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСПІХУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Залежно від інноваційної стратегії, вибраної керівником, успішного здійснення ним рольових функцій менеджера реалізується той чи інший стиль управління, досягається мета роботи школи. Досвід управлінської

діяльності та спостереження ситуації, яка склалась у системі освіти, дозволяє охарактеризувати сучасний стан загальноосвітніх шкіл через поєднання низки демотивуючих тенденцій: недостатній рівень доходів населення, незадовільний соціальний захист учителів, падіння престижу професії. Підтвердженням цього є думка В.В. Бала, який відмічає, що сформована система освіти вже не може в повній мірі задовольняти потреби XXI століття. Так, учений пише: «Значна частина випускників педагогічних коледжів та училищ, працюючи вчителями, змушені продовжувати навчання в педагогічних університетах та інститутах за власні кошти» [1, с. 41].

В основі діяльності вчителів лежить поєднання специфічних мотивів: інтерес до навчального предмета, який викладається, спілкування з молоддю, можливість занурення в інтелектуальне середовище, прагнення реалізувати творчий потенціал, підвищення рівня кваліфікації, самоосвіта тощо. Але в останній час у навчальних закладах спостерігаються факти демотивації персоналу. Розпізнання демотивації та застереження персоналу освітньої установи від його негативного впливу – важливе завдання керівника закладу освіти.

Проблема мотивації людей до праці завжди була актуальною. В 1776 р. представник класичної політекономії А. Сміт писав, що основними мотивами діяльності людини є економічний інтерес, прагнення до максимальної економічної вигоди, природне бажання поліпшити власне положення. Авторем реформаторських ідей в області мотивації працівників був англійський фабрикант Роберт Оуен (1771—1858). Значний внесок у розвиток теорії й практики мотивації трудової діяльності внесли представники наукової школи керування Ф. Тейлор, Ф. Гілбрет і Л. Гілбрет, Г. Емерсон. формування наукових підходів до проблеми мотивації збагатилося поруч змістовних і процесних мотиваційних теорій, авторами яких є А. Маслоу, Ф. Герцберг, Д. Мак-Грегор, Д. Мак-Клеланд, В. Врум. Значний внесок у створення і розвиток теорії мотивації внесли українські вчені А. Бакурадзе, О. Бондарчук, Н. Вольський, Л. Даниленко, Л. Карамушка, Г. Цехановецький, В. Сич, Н. Туган-Барановський, Р. Шакурова.

Мета дослідження – визначити теоретичні основи мотиваційної діяльності, проаналізувати мотиваційні джерела педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти різних типів та визначити їх роль у забезпеченні успіху освітнього закладу.

Для запобігання демотивації необхідним вважаємо впровадження спеціально розробленої програми, оскільки підвищення ефективності наукової діяльності вчителів можливе тільки за рахунок реалізації їхнього творчого потенціалу, що передбачає реалізацію належних умов.

1. Розвиток мотивації вчителів визначається специфікою, обумовленою цілями професійної діяльності. Учитель з високою мотивацією до проведення наукової роботи повинен на високому рівні вирішувати завдання, які відповідають його кваліфікації; володіти навичками самоаналізу професійної та наукової діяльності; стимулювати прагнення до самостійного навчання учнів з урахуванням психолого-педагогічних вимог.

2. Забезпечення вільного доступу до наукової інформації за допомогою навчальних семінарів з питань користування науковою інформацією в мережі Інтернет; надання можливості працювати в бібліотеках; обміну досвідом та ін.

3. Надання технічних засобів для проведення наукових досліджень, створення творчих майстерень і лабораторій тощо.

4. Особливої важливості останнім часом набуває компетентність адміністративних працівників у підвищенні мотивації персоналу в різних ситуаціях. Підвищенню рівня мотивації до наукової діяльності сприяють особливі емоційні стани, пов'язані з пошуками істини, з інноваційними рішеннями. Саме тому позитивними є натхненність і неординарність особистості керівника освітньої установи, глибина його наукової думки, захопленість наукою: «Справжній лідер, – пише Джон Максвелл, – завжди допомагає зростанню й розвитку людей, які його оточують: від цього залежить масштаб утілення його мрії» [3, с. 155].

5. Для підвищення якості освітніх послуг адміністративні працівники та керівники повинні знаходити не байдужих до освітньої діяльності людей, створювати мотиви для залучення їх у власні інноваційні проекти, використовувати їх потенціал в інтересах школи.

Отже, ключовими вміннями менеджера виступають техніки залучення персоналу у творчий процес спільного рішення проблем, емоційної підтримки вчителів-новаторів, технології створення сприятливої атмосфери, доброзичливих стосунків, що і є джерелом розвитку освітньої організації.

Формування ефективної системи стимулювання працівників за трудову діяльність передбачає застосування як матеріальних, так і нематеріальних форм винагороди персоналу [5, с.20]. Варто зазначити, що максимального мотиваційного ефекту можливо досягти лише за умови їх спільного використання. Окремо один від одного вони здатні здійснювати лише тимчасовий мотиваційний ефект. Завдання ефективного менеджменту ж полягає в досягненні довгострокового позитивного ефекту.

Матеріальні блага, як у грошовій, так і в натуральній формі, завжди виступають активним стимулом діяльності працівників. Інтерес до них у працівників визначається вже тим, що за рахунок цих благ переважно задовольняються не тільки матеріальні, але й культурні, духовні потреби працівників і членів їхніх родин [2, с. 141].

Визначення механізму стимулювання педагогічного персоналу передбачає налагодження системи управління даним процесом.

Формування системи стимулювання педагогічних працівників повинне базуватися на таких принципах управління: доступність та адекватність; комплексність; диференційованість; поступовість; своєчасність; гнучкість; системність [4, с. 214].

Матеріальні системи можуть бути поділені на три великі групи:

- 1) системи, пов'язані з реакцією на заробітну плату;
- 2) системи, засновані на соціальних виплатах, пільгах і послугах;
- 3) системи, засновані на доходах від власності.

Ставка в матеріальному стимулюванні завжди робиться на заробітну плату. За своєю питомою вагою у витратах на матеріальне стимулювання вона складає основну частину, і багато років головна увага приділяється розробці стимулюючих систем заробітної плати.

Використання винятково матеріальної мотивації педагогічних працівників не дозволяє розкрити їх творчу активність, а враховуючи те, що заклади середньої освіти функціонують в умовах обмеженості фінансових ресурсів, тобто досить важко встановити високий рівень заробітної плати, необхідно застосувати нематеріальну мотивацію.

Нематеріальна мотивація поєднує соціально-психологічні, творчі стимули та стимулювання персоналу вільним часом. Дані стимули передбачають: сприятливий режим робочого часу та відпочинку, можливість формування робочого графіку для надання додаткового вільного часу,

підкреслення важливої ролі працівника, розподіл влади, делегування повноважень, нагородження різного роду (дипломами, призами, публічне визнання на дошках пошани, похвала перед усім колективом за високі результати та досягнення в роботі), постійна організація розвитку персоналу (стажування, підвищення рівня кваліфікації), створення сприятливого психологічного клімату в колективі (шляхом застосування різних стилів лідерства), покращення умов праці і збереження здоров'я працюючих, кар'єрного зростання.

На нашу думку, найголовнішими в структурі нематеріальної мотивації педагогічної діяльності є соціальні мотиви, мотиви самореалізації, мотиви зацікавленості та захоплення предметом, що викладається, мотиви захоплення спілкуванням з учнями (мотиви афіліації).

Однією з базових нематеріальних мотивацій є мотивація професійного самовдосконалення, адже саме вона забезпечує постійний професійний розвиток особистості відповідно до вимог професійної діяльності в ситуації соціальної, економічної, наукової, інформаційної та іншої невизначеності.

Як в матеріальному, так і нематеріальному стимулюванні існують певні недоліки, серед яких ризик демотивації лідерів у випадку нереалізованих амбіцій щодо просування за кар'єрною сходинкою, можливі певні складнощі щодо погодження часу роботи між відділами, додаткові матеріальні, фінансові та організаційні витрати. Варто також зазначити, що матеріальне стимулювання не здатне на довго підтримувати в людині мотивацію, адже, якщо навіть підняти заробітну плату, ціни також з часом зростуть, суттєвої різниці відчуватися не буде.

Загалом проблеми стимулювання праці залишаються з часом одні й ті самі, все тому, що на даний момент існує достатня кількість інших професій, де, по-перше, не потрібен стаж, а, по-друге, вища оплата праці. Через що керівники не хочуть приділяти увагу як покращенню праці педагогічних працівників з врахуванням індивідуальних якостей, так і покращенню психологічного клімату в колективі, адже на це потрібен час і сили, а персонал є швидкоплинним.

Достатній рівень заробітної плати педагогічних працівників середньої освіти повинен стати основою для попередження соціальної деградації та є умовою економічного зростання нашої країни. Але реальна ситуація в Україні така, що заробітна плата є нижчою за реальний прожитковий мінімум, що відповідно зовсім не мотивує працівників освітньої галузі та провокує їх до виїзду за кордон.

Українські заклади середньої освіти зазвичай використовують традиційні механізми матеріальної мотивації, які передбачають виплату фіксованої заробітної плати, нарахування одноразових премій та інших надбавок. Але не варто забувати, що є сучасні методи мотивації педагогічних працівників, які застосовуються в розвинутих країнах світу та країнах, що розвиваються, які варто використовувати при матеріальному стимулюванні вітчизняного викладача.

Отже, адміністрація будь-якого закладу загальної середньої освіти має два головних типи заохочувань: матеріальні і нематеріальні. Нематеріальні заохочення дає сам процес виконання роботи: відчуття досягнення результату, успіху, самоповаги, зміст і значущість виконаної роботи, компетенція, кваліфікованість та ін. Матеріальні винагороди – це все те, що пропонується вчителю за виконання його службових обов'язків. Сюди належать заробітна плата, премії, заохочувальні відзнаки, звання, нагороди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бала В.В. Процес мотивації персоналу підприємства та його складові / В.В. Бала, А.Г. Мацак // Технологічний аудит і резерви виробництва, 2021. № 3(3). С. 46-50.
2. Моренко О. М. Особливості готовності викладачів закладів вищої освіти до професійного самовдосконалення. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. Праць. 2019, Вип. 68. С. 138-143.
3. Плішка Т. П. Оплата праці науково-педагогічних працівників: український та світовий досвід. Університетські наукові записки. 2017, № 61. С.154-167.
4. Сазонова Т. О., Кононенко А. В., Кононенко І. В. Стимулювання працівників як фактор підвищення результативності діяльності підприємства. Економічний форум, 2018. Вип. 1. С. 214-221.
5. Циганок Д. І. Теоретико-методичні аспекти формування ефективної системи матеріального стимулювання персоналу підприємств торгівлі. Молодіжний економічний дайджест, 2019. №1(4). С.20–26.

ПОЧЕКАЙЛОВА Анна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; учитель початкових класів Вишгородського ліцею «Сузір'я»

Науковий керівник:

ВОЛОТОВСЬКА Т. П., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В умовах реформування та модернізації вітчизняної освітньої системи, особливо середньої освіти в рамках концепції Нової української школи, зростає значення ролі іміджу та репутації закладу загальної середньої освіти, який відображає зміст, завдання та особливості діяльності закладу освіти. Важливою складовою іміджу закладу ЗЗСО є імідж його керівника, оскільки саме він є взірцем та прикладом для колег. Проте, не дивлячись на це, сьогодні у більшості випадків імідж керівників ЗЗСО створюється стихійно, без наявності чіткої структури і глибоких теоретичних знань у цій галузі, що негативно впливає на процес його формування.

Дослідженню проблематики формування позитивного іміджу керівника ЗЗСО присвячені праці таких науковців, як А. А. Арбузова, Л. Вознюк, О. О. Лаврентьєва, Л. А. Присяжнюк, Т. Кук та ін.

Мета дослідження полягає у теоретичному дослідженні особливостей розвитку позитивного іміджу керівника закладу загальної середньої освіти.

Поняття «імідж» пов'язане з латинським словом «*imago*», яке означає «образ», «вигляд». Імідж особистості є результатом її сприйняття різними соціальними групами, яке формується під впливом низки чинників та взаємопов'язаних дій. Імідж керівника є ключовим фактором для успішної роботи закладу загальної середньої освіти та забезпечення якісної освіти для учнів.

Формування іміджу керівника ЗЗСО – це процес, під час якого, спираючись на фактичні ресурси, створюється певний запланований образ керівника [1, с.27]. Імідж керівника ЗЗСО має суттєвий вплив на попит освітніх послуг конкретного ЗЗСО. Звідси можна визначити одне з ключових завдань сучасного керівника ЗЗСО – формування готовності педагогів до пошуків інноваційних педагогічних технологій, можливості самостійного визначення стратегічних напрямів розвитку освітнього процесу. Це, звичайно, дозволить закладу середньої освіти сформувати індивідуальний шлях розвитку.

Формування позитивного іміджу керівника ЗЗСО має відбуватися за наступними головними напрямками його професійної діяльності [2, с. 322]:

- соціально-економічна сфера;
- техніко-технологічна сфера;
- організаційно-управлінська сфера.

Сучасному керівнику ЗЗСО потрібно розуміти, що особистий імідж не можна призначити, над ним потрібно постійно і наполегливо працювати.

Виховання нового типу керівника ЗЗСО на етапі модернізації вітчизняної освітньої системи на перший план висуває проблему формування у керівника правил та принципів управлінської культури. Практика діяльності шкіл свідчить про недостатню готовність їх керівників до професійної діяльності і відсутність у багатьох з них необхідних компетентностей.

Формування іміджу керівника ЗЗСО є процесом реалізації програми його саморозвитку. Імідж формується і розвивається тільки за рахунок наполегливої роботи над собою, над підвищенням рівня своїх особистісних та професійних характеристик.

Основні якості, які потрібні сучасному керівнику ЗЗСО для ефективного управління закладом, слід об'єднати у наступні групи: особистісні, професійні, ділові. До професійних якостей керівника ЗЗСО слід віднести ерудицію, професіоналізм, демократичність, гуманність. До особистісних якостей керівника ЗЗСО можна віднести високий рівень культури, поваги і довіри до людей, уважність, чесність, ввічливість, охайність. Ділові якості керівника ЗЗСО представлені наступними характеристиками: організованість, комунікативність, володіння собою, принциповість, творчість, співпраця, відповідальність, здатність до ризику, тактовність [3, с. 21]. До особистісних якостей керівника ЗЗСО відносяться такі якості, які забезпечують йому відповідний стиль управління (демократичний, авторитарний, ліберальний).

Рівень розвитку управлінської культури керівника ЗЗСО є складовим елементом його загальної культури і професійних компетентностей та виступає ключовим фактором формування його позитивного іміджу,

складним ціннісним утворенням, яке характеризується не тільки особистою, матеріальною та духовною культурою, але й задоволенням від управлінської праці, професійними вміннями та знаннями в галузі педагогіки та психології, управління соціальними системами.

Такими чином, імідж керівника ЗЗСО є важливим інструментом управління з метою досягнення стратегічних цілей та завдань освітнього закладу. Під іміджем керівника ЗЗСО слід розуміти якісну динамічну характеристику його особистості, яка сприяє вияву його внутрішніх установок, життєвих позицій, особистісних якостей, педагогічної й управлінської майстерності та професіоналізму за допомогою зовнішніх та внутрішніх показників (рівень професійної культури керівника ЗСО, його поведінка, особливості спілкування з колегами та батьками, організації педагогічної взаємодії під час освітнього процесу).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Л. Формування позитивного іміджу закладу загальної середньої освіти. Нова педагогічна думка. № 3 (107). 2021. с. 25-31
2. Лаврентьева О. О. Імідж керівника закладу освіти: ретроспективний аналіз змісту поняття. О. О. Лаврентьева, А. А. Арбузова. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія. 2020. № 2. С. 321-327.
3. Присяжнюк Л. А., Томаш Кук Формування позитивного іміджу закладу загальної середньої освіти в контексті його інноваційного розвитку. Молодий вчений. 2019. № 5.2 (69.2), С. 19-25

РІЗНИЧУК Віталій, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КИРИЧЕНКО М. О., ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти», професор кафедри філософії і освіти дорослих ЦПО ДЗВО УМО, доктор філософії, доцент

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРИВАТНИМ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах звичайного навчального процесу сучасні науковці рекомендують покращувати навчальний процес через впровадження засад інноваційної управлінської діяльності в навчальному закладі. Так, Н. Погрібна рекомендує спрямовувати управлінську діяльність на практичне використання наукового, науково-практичного та інтелектуального потенціалу. Це допоможе отримати якісно новий освітній продукт,

задовольнить потреби соціуму та держави. Задля здійснення інноваційної управлінської діяльності необхідно дотримуватись наступних рекомендацій:

- Розробляти плани та програми інноваційної діяльності;
- Долучати до інноваційних процесів найбільшу кількість вчителів;
- Розробляти нові технології, проводити моніторинг їх застосування та результати використання;
- Забезпечувати матеріальними та фінансовими ресурсами, необхідними для впровадження інноваційної діяльності;
- Готувати кадри;
- Створювати тимчасові проблемно-цільові групи для комплексного вирішення проблем інновацій;
- Забезпечувати наукову підтримку та експертну оцінку інноваційної діяльності [4; 56].

За звичайних, довоєнних та докарантинних умов такі заходи були б ефективними та дієвими. Але маємо інші реалії сьогодення, тому потрібно навчитися вирішувати основні виклики військового часу та планувати післявоєнне відновлення.

Основні виклики освітнього процесу в сучасних умовах полягають у забезпеченні безпеки всіх учасників освітнього процесу, планування та використання різних форм навчання: дистанційного, змішаного, повноцінного очного та асинхронного типів. Також існує проблема забезпечення учнів та вчителів відповідними гаджетами, зв'язком та електроенергією. Підтримка психологічного стану усіх учасників навчального процесу. Також, зважаючи на усі ці умови, уникнути виникнення прогалин у вивченні курсів та забезпечити високий рівень надання освітніх послуг.

Досвід роботи навчальних закладів під час війни показує, що українська система освіти гідно проходить це випробування. Але для вдосконалення управління навчальним закладом приватної форми власності можна використовувати певні методичні рекомендації. На першому місці повинна бути безпека дітей та персоналу, тому необхідно розробити план дій на випадок виникнення непередбачуваних ситуацій. Такий план повинен складатися з повного переліку дій, які необхідно виконувати у випадку загрози безпеки учнів та працівників закладу, вказівки щодо зупинення навчального процесу або роз'яснень про можливі обмеження. План повинен містити докладну інструкцію, порядок дій, механізми реагування та можливі шляхи вирішення непередбачуваних ситуацій. Керівник повинен слідкувати за дотриманням правил безпеки, актуальним планом евакуації, охоронною системою закладу, контролювати доступ на територію та в приміщення школи. Приватні школи забезпечені сучасними системами сигналізації, протипожежної безпеки, камерами спостереження, тому можуть здійснювати такий контроль зручніше та ефективніше.

У випадку виникнення необхідності впровадження дистанційного навчання, керівник освітнього закладу повинен швидко та професійно реагувати. Як вчителі, так і учні повинні бути забезпечені належним обладнанням та програмним забезпеченням, яке допоможе якісно відновити навчальний процес у дистанційному режимі. Важливо перевірити, чи всі учні мають необхідні для навчання гаджети, робоче місце та якісний зв'язок, чи немає перебоїв з електроенергією. Якщо який із пунктів не виконується, керівник навчального закладу повинен про це бути повідомленим та відповідно реагувати.

У період активної воєнної агресії та у післявоєнний час керівник навчального закладу повинен підтримувати взаємодію з батьками. Особливо

якщо школа має дистанційну, змішану або асинхронну форму навчання. Батьки повинні бути включені у планування та здійснення навчальних заходів. В сучасних умовах, коли батьки приймають активну участь у навчальному процесі, потрібно враховувати це та взаємодіяти.

Керівник школи повинен слідкувати за підвищенням кваліфікації своїх працівників та сприяти навчанню персоналу. В умовах війни змінюються умови навчання та методики проведення занять, тому важливо, щоб педагоги були готові до таких змін. Крім цього, вчителі повинні володіти навичками користування різними гаджетами та додатками, бути готовими до роботи в різних умовах, мати відповідні знання та навички. Також важливо впроваджувати інноваційні технології у навчальний процес. Адже у військовий період у учнів може бути обмежений доступ до навчальних матеріалів та ресурсів. Активне використання інноваційних технологій допоможе зберегти непереривність навчального процесу та його якість.

У військовий період для приватного навчального закладу дуже важливо розробити стратегії фінансової стійкості установи. Так як можуть діяти різні обмеження та змінюватися фінансові умови, важливо підготуватися до цього. Це допоможе забезпечити непереривність навчального процесу та виконання усіх запланованих заходів.

Після закінчення воєнного періоду навчальний заклад має повернутися до нормального навчального процесу. Тому важливо розробити план такого повернення. У плані повинні бути оцінені збитки, нанесені навчальному закладу (якщо такі є) та заходи, спрямовані на ефективне повернення до очного навчання. Крім того, керівник може розробити стратегію, яка допоможе уникнути несприятливі для навчання ситуації у майбутньому.

У військовий період дуже важливо залучитися підтримкою партнерів та громадськості. Тому керівник навчального закладу повинен залучати громадськість та співпрацювати з партнерами для гідного розвитку навчального закладу. В сучасних умовах багато іноземних організацій пропонують підтримку та співпрацю для українських закладів освіти різної форми власності. Приватні школи виглядають більш привабливими для іноземних партнерів, адже їх керівники є більш кваліфікованими, навчальні програми є більш пристосованими, мають альтернативні методики навчання.

Для проведення ефективного дистанційного навчання необхідно організувати робочий процес з використанням відеозв'язку. Такі технології допоможуть забезпечити безперервний навчальний процес, особливо коли неможливо зібрати дітей в одному місці. Актуальним таке рішення є і для дітей, які знаходяться за кордоном та фізично не можуть відвідувати інші форми навчання. Відеозв'язок допоможе проводити не тільки уроки, а й консультації, збори та інші шкільні заходи.

Так як у військовий час можуть часто змінюватися умови проведення уроків, варто розробити гнучкий розклад. Це допоможе за потреби швидко змінювати умови проведення навчання та інших заходів. Гнучкий розклад допоможе швидко реагувати на зміну ситуації, відновити навчання та не допустити прогалин.

Не менш важливим аспектом для керівника є збільшення ефективності управління навчальним закладом в умовах повномасштабної війни. Тому заклад зобов'язаний постійно аналізувати результати своєї діяльності, будувати стратегії для розвитку та змін, навіть у такий непростий час та підтримувати високий рівень навчання.

Більшість із запропонованих рекомендацій визначило МОН у «Положенні про організацію навчального процесу в умовах війни та

надзвичайних ситуацій, обмеження руху військ, бойових дій». Ці положення регулюють вихід навчальних закладів на дистанційну форму навчання за необхідності, призупинення навчального процесу, перенесення іспитів та контрольних робіт, внесення змін до календарного графіку навчального року.

Загалом, шкільна система України змогла швидко відреагувати на початок військового вторгнення і практично всі школи змогли відновити навчання у дистанційному режимі за короткий термін. Але перед керівниками таких закладів постало питання вдосконалення робочого процесу в нових умовах. Для цього варто дотримуватися певних методичних рекомендацій. На першому етапі необхідно розробити план дій на випадок надзвичайних ситуацій, організувати систему дистанційного навчання та забезпечити безпеку персоналу та учнів. Крім цього, необхідно розвивати взаємодію з батьками, так як вони стали учасниками навчального процесу.

На другому етапі необхідно підвищувати кваліфікацію вчителів, щоб вони мали необхідні навички для якісної роботи в умовах дистанційного навчання, активно використовувати інноваційні технології. Керівнику також потрібно розробити стратегії фінансової стійкості закладу в умовах нестійкої ситуації в країні.

На третьому етапі потрібно розробити план повернення навчального закладу до нормального режиму навчання, для цього потрібно проводити постійний моніторинг ситуації, оцінити збитки та скласти докладний план подальших дій. Варто співпрацювати з громадськістю та партнерами, зокрема іноземними.

Такі методичні рекомендації допоможуть керівнику більш ефективно виконувати поставлені завдання, швидко реагувати на зміни та бути готовим до різних ситуацій, особливо у питанні безпеки учнів та персоналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноосвітні заклади приватної форми власності в системі освіти України / Ред. Б.Г.Чижевський. – О.: Вид-во «Імідж-прес», 1999.
2. Калініна Л. Проблеми управління приватними школами // Дир. шк. Україна. – 1999. – № 7.
3. Карамушка Л. Приватна школа: Актуальні проблеми психології управління / 7 Дир. шк. Україна. – 1999. – № 6.
4. Погрібна Н. Функції інноваційної управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу / Н. Погрібна // Рідна школа. – 2006. – № 10
5. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
6. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219987.html>.
7. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» / Верховна рада України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=36>
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>
9. Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану. Листа Міністерства освіти і науки № 1/3378-22 МОЗ від 07.03.2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-praktiku-zastosuvannya->

trudovogozakonodavstva-u-galuzi-osviti-i-nauki-pid-chas-diyi-pravovogo-rezhimuvoyennogo-stanu

10. Кречетова Д. Яким має бути навчання під звуки сирен? URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/8/248148/>
11. Сокол О. Поради педагогам щодо відновлення освітнього процесу в умовах війни. URL: <http://surl.li/ccmtx>

РЯЗАНЦЕВА Надія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ТИМОШКО Г. М., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ЦІННІСНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сучасний стан системи освіти в Україні характеризується постійною реформацією, яка відбувається на тлі високої динаміки змін у суспільстві, неоднорідності та обмеженості ресурсів освітніх організацій. За цих обставин постійно зростає кількість створених ними проблем, які в першу чергу повинні вирішувати керівники закладів освіти. Багато з цих завдань є новими і не можуть бути виконані на основі попереднього досвіду, що ускладнює управління. Це змушує керівника закладу дошкільної освіти ретельно його переглянути, а також переглянути зміст та мотиви своєї професійної діяльності.

Навколишнє середовище керівника закладу дошкільної освіти – це сукупність обставин та факторів всередині та навколо нього, які впливають на прийняття ним рішень. Керівник постійно перебуває під тиском з певних частин зовнішнього та внутрішнього середовища, але повинен лишатись лідером для свого колективу.

З позицій ціннісного підходу лідер буде найбільш ефективно управляти людьми, впливаючи на їхні світогляд і цінності. Тому в групі лідером стає той, хто вміє формувати і підтримувати загальні цінності і забезпечувати залучення до цих цінностей і прихильність до них інших членів групи. При цьому з позицій соціуму, групи і окремої особистості найбільш ефективним буде розвиток і підтримка групових цінностей, що сприяють самореалізації та особистісного вдосконалення послідовників, а також розвитку позитивного іміджу керівника.

У розвиток ціннісного підходу до лідерства значний внесок внесли Р. Грінліф, С. Кучмарські і Т. Кучмарські, К. Ходжкінсон та ін.

Імідж керівника закладу дошкільної освіти має низку функцій, які умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні, що включають у себе і ціннісні функції іміджу керівника.

Серед зовнішніх функцій найважливішими виступають представницька та комунікаційна функції. Комунікаційна функція має забезпечити оптимальний обмін інформацією між організацією та зовнішнім середовищем. Поняття комунікативної функції включає в себе три власне психологічних аспекти: комунікативна поведінка керівника, комунікативні явища і процеси його діяльності.

Внутрішні функції іміджу менеджера складаються з номінативної, нормативної, мотиваційної та функції соціального впливу. Безумовно комунікаційна функція, яку розглянуто у складі зовнішніх, має і внутрішній аспект (у контексті внутрішніх комунікацій).

Номінативна функція виділяє керівника серед інших менеджерів, підкреслює його переваги, відмінності, диференціює особистість керівника у середовищі. Позитивний, ефективний особистісний імідж є дієвим інструментом розвитку власної кар'єри, тому проектування власного іміджу має для керівника і суто прагматичну мотивацію.

Нормативна функція полягає в тому, що керівник задає норми поведінки в організації. Це може бути основою формування соціально-психологічного клімату. Особистісні цінності керівника та його особиста місія впливають на корпоративну культуру організації.

Мотиваційна функція іміджу базується на бажанні підлеглих бути схожими на керівника професійними чи соціальними рисами. Імідж керівника, як мотиватор діяльності підлеглих, впливає на їх самовираження, емоційний стан, психологічний клімат колективу у цілому. При цьому безпосередній вплив на підлеглих повинен ґрунтуватися на особистому прикладі, регулярному спілкуванні, попередженні емоційного пригнічення, сполученні вимогливості і демократизму. Позитивний імідж управлінця є важливим чинником ефективного функціонування організації.

Мотиваційна функція тісно взаємодіє із функцією соціального впливу іміджу. У загальному вигляді під соціальним впливом розуміємо процес, через який поведінка одного або кількох людей змінює стан інших людей: їх поведінку, мотивацію або ставлення до тих чи інших речей і явищ.

До ціннісних функцій іміджу відносяться:

- особистісне піднесення. Завдяки створенню навколо особистості ореолу привабливості, вона стає соціально затребуваною, розкутою в прояві своїх кращих якостей;
- комфортизація міжособистісних відносин. Суть цієї функції полягає в тому, що привабливість людей об'єктивно привносить в їх спілкування симпатію і доброзичливість, а тому моральну міру терпимості і такту;
- психотерапевтична. Суть функції в тому, що особистість, завдяки усвідомленню своєї індивідуальної непересічності і підвищеної комунікабельності, знаходить стійкий мажорний настрій і впевненість у собі. Отже, за допомогою іміджу найбільш помітно проявляється внутрішній світ конкретної особистості.

Дуже важливо знайти оптимальне сполучення між особистими характеристиками та цінностями керівника та особливостями і цінностями керованої ним групи. Якщо таке сполучення знайдене успішно, то продуктивність роботи такої групи різко зростає. На додаток до вищесказаного варто відмітити, що чоловіки та жінки мають абсолютно рівні

шанси на успіх. Це твердження дозволяє зруйнувати багато стійких стереотипів у поглядах на жінку-управлінця.

Отже, згідно з «теорією рис», керівник повинен мати сукупність певних якостей. Однак, незважаючи на проведені дослідження, учені не змогли дійти загальної думки про обов'язковий набір якостей ефективного лідера. Щоб мати лідерський вплив, керівник повинен сприйматись групою, як:

«Один із нас». Лідер має спільні характеристики із членами групи, тому він сприймається як «один із нас», а не як «чужинець». «Чужинець» зазвичай викликаєсторожкість.

«Подібний до більшості з нас». Лідер повинен бути дійсним членом групи, особливим чином утілювати в собі норми та цінності, що мають найбільше значення для групи.

«Кращий із нас». Треба бути не тільки таким, як більшість із нас, але й, як це не парадоксально, «кращим із нас», щоби бути прикладом, зразком для наслідування, «фокусом» усіх позитивних емоцій членів групи. При цьому лідер уже не буде «як один із нас», що може викликати у групи побоювання, що її проблеми не будуть зрозумілі та важливі для лідера[2].

Підлеглі мають бути впевнені, що керівник може допомогти задоволенню їхніх потреб, і керівник повинен виправдати їхні очікування щодо цього.

Якості та характеристики ідеального керівника, про які йшлося вище, мають свого роду космополітичну спрямованість. Однак не можна ігнорувати той факт, що кожний національний підхід, що сформувався в управлінні, вкладає в характеристики ідеального керівника деяке «звучання», яке відрізняється «національним колоритом». Воно формується під впливом особливостей економічного та історичного розвитку держави, пануючої національної релігії й укоріненої системи моральних цінностей, а також багатьох інших факторів, що поєднуються поняттям національного менталітету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самсонова О.О, Каржова З.Д, Логвінова Л.Є. Корпоративний імідж дошкільного закладу як чинник фахового зростання педагогів. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. № 8. С. 40.
2. Фадеева М.В. Технологія формування позитивного іміджу загальноосвітнього закладу освіти. URL: <http://vuzlib.com/content/view/1044/>

САГІНА Ніна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ФЕДОРЕЦЬ В. М., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат медичних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЕКТІВ У ШКОЛАХ ШВЕЙЦАРІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

Актуальність теми обумовлена тим, що після російського вторгнення в Україну в лютому понад 60% дітей були змушені залишити свої будинки, міста, країну та виїхати за кордон [5].

Перед багатьма країнами світу постало важливе завдання не лише прийняти біженців з України, а й організувати навчальний процес кожній дитині. Тому в ООН нагадали, що навчання важливе не лише саме по собі – школа дає дитині почуття стабільності та захищеності, а це дуже важливо, особливо у такий складний для них час [5].

Швейцарія також стала приймати українських біженців починаючи з 11 березня 2022 року. Швейцарська влада активувала особливий статус захисту, так званий тимчасовий статус захисту Status S. Біженці з України отримали право на проживання у Швейцарії терміном на 1 рік (з можливістю продовження) [1]. Перед школами країни постала задача в організації навчального процесу для дітей з України. Терміни для шкіл були дуже стислими, тому що тут повинні спочатку провести співбесіду з батьками, зрозуміти який рівень знань учня і лише потім організувати навчальний процес [6].

Освіта у Швейцарії є обов'язковою для всіх, дітей зі статусом «S» або тих, хто його чекає, також ходять до школи. У залежності від кількості учнів у школі організують інтеграційний клас, або відправляють до звичайного якщо дитина володіє англійською чи мовою регіону де вона проживає. До такого учні приставляють учня – тьютора. Який допомагає на уроці, та згодом в освітньому процесі.

У Швейцарії великий досвід прийняття дітей – біженців. Тому система інтеграції відпрацьована на багаторічному досвіді. Першим завданням у школі для таких учнів – це створення безпечного середовища, де вони почуватимуться впевнено та спокійно. [7]. Та поступова інтеграція за допомогою вивчення нової мови.

Учні починають вивчати нову мову за посиленою програмою. Яку саме, залежить від району проживання у Швейцарії, оскільки у країні 4 державні мови: німецька, французька, італійська та романська. Чи від школи, тому як

є школи та класи де викладають англійською чи приватні у яких обсяг мов ще ширше. Зустрічаються приватні школи де є і українська мова.

Після мови, одним із інструментів для інтеграції – це проектна робота у класах. Чому саме проектна освіта? Тому як *в учнів покращується мотивація до навчання та підвищується рівень досягнень* [4].

Завдяки проектній роботі учні можуть висловити свою креативність, винахідливість, розширити свої знання та знайти нових друзів. Так як Швейцарія багатонаціональна, там часто використовуються проекти пов'язані із презентацією своєї культури, традицій, порівнянь тощо. Наприклад, коли Туреччина приймала сирійських біженців, їм було важливо, щоб діти змогли інтегруватися, і мінімілізувати булінг. Вони вирішили на уроках порівняти національні та культурні цінності один одного. У такий спосіб зріс рівень толерантності дітей різних культур [3, с.120]

Проектні роботи в учнів зменшують тривожність і вони відчувають свою участь у шкільному житті. Дітям – біженцям, дуже важливо відчувати свій зв'язок із батьківщиною, своєю культурою. У зв'язку з цим мінімізується розрив у духовних та моральних цінностях. Оскільки багато хто планує повернутися додому. Також, за допомогою таких проектів розширити свій світогляд та легше інтегруватися [2].

Такими проектами у Швейцарських школах стали дні національної кухні, коли учні демонстрували свої улюблені національні страви та в майстернях влаштовували майстер-класи з приготування. У молодших класах найчастіше батьки приносили готові страви. Або день національного одягу, коли учні демонстрували свої костюми. І вчилися робити елементи одягу самі.

Оскільки не всі українські учні мали достатньо матеріалів для таких проектів, то школа сама організовувала достатньо ресурсів, щоб кожен міг взяти участь. Так само деякі свої підробки та страви учні могли продати та продемонструвати на шкільних ярмарках. А виручені гроші пішли на допомогу українським дітям. Завдяки таким проектам багато учнів змогли відчути, що вони допомагають людям і побачити плоди своєї праці.

У цій роботі, я таки хотіла знайти чітку відповідь чому так багато уваги приділяється інтеграції та увазі учнів у роботі в проектах. Навіщо робиться такий акцент і як він допоможе їм у майбутньому. Чому у Швейцарії та в інших країнах шукають підходи до адаптації та інтеграції дітей – біженців у навчальних закладах? На ці запитання я знайшла відповідь у словах Філіппо Гранді, верховного комісару ООН у справах біженців. Він сказав: «Освіта – це інвестиції у розвиток, права людини та світ. Зараз саме час інвестувати в людське майбутнє – у будівельників-початківців, творців і миротворців.

У випадку з біженцями – це інвестиції в людей, які відновлюватимуть свої країни, коли зможуть повернутися додому» [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Агентство ООН у справах біженців <https://help.unhcr.org/switzerland/>
2. Anant Agarwala «Das Integrations-experiment», Dudenverlag, Berlin, 2020, р. 50-51.
3. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна: монографія. Київ.-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2023, с. 221.
4. НУШ, Новая украинская школа <https://nus.org.ua/view/proektne-navchannya-korotko-pro-golovne/>
5. Офіційний сайт ООН <https://news.un.org/en/story/2022/03/1115122>
6. Портал SWI Swissinfo.ch <https://www.swissinfo.ch/eng/swiss-schools-prepare-for-ukrainian-children/47413752>

7. Scherwath, Corinna: Soziale und pädagogische Arbeit bei Traumatisierung, München, 2012.

ТАРАН Тетяна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; заступник директора з виховної роботи Академічного ліцею № 1 м. Українка

Науковий керівник:

ФЕДОРЕЦЬ В. М., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат медичних наук, доцент

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ЯК ЗНАЧИМОЇ МЕТАСТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Актуальність проблеми реформуванням соціально-економічної і освітньої сфери визначається трансформаційними процесами, які тепер відбувається в Україні. В цих трансформаційних процесах значимою є роль планування. Планування представляє собою важливу управлінську функцію, що включає прогнозування і формування стратегій і тактик діяльності педагогічного колективу, які забезпечують ефективне виконання основних завдань загальної середньої освіти, відображених у Стратегії розвитку закладу загальної середньої освіти (далі ЗЗСО), а саме: формування творчої, цілісної, толерантної, гармонійної та конкурентоспроможної особистості – випускника закладу загальної середньої освіти. Науковий підхід до організації планування визначає включення до змісту планів роботи керівника ЗЗСО інформації, що ґрунтується на останніх досягненнях педагогічної і психологічної науки та відображає реальний стан справ і умов діяльності всіх учасників освітнього процесу, а також аналіз і врахування тенденцій, педагогічних явищ, чинників, що впливають на забезпечення освітнього процесу.

Планування діяльності ЗЗСО має на меті забезпечити гармонійний всебічний розвиток дитини як особистості та найвищої цінності суспільства, та створення безпечного, здорового і комфортного мікросередовища. [2].

Мета дослідження – провести аналіз сучасних тенденцій системи планування в закладах загальної середньої освіти з метою обґрунтування стратегій впровадження системних та інноваційних підходів в процес планування.

Планування – це вироблення напрямків, шляхів, засобів і заходів щодо реалізації цілей діяльності організації, ухвалення конкретних, адресних,

планових рішень, що стосуються безпосередньо її підрозділів і виконавців. Планування як інструмент управління дає керівнику практичну можливість здійснювати переведення закладу освіти як господарської системи з початкового, базового рівня на якісно новий рівень розвитку шляхом маневрування й зосередження сил і засобів на пріоритетних напрямках своєї діяльності, а також визначати перспективи розвитку і майбутнього стану організації.

Тільки якісне управління змінами, їх передбачення, регулювання, пристосування до змін зовнішніх умов прискорює процес оновлення методів та форм роботи закладів освіти засобами планування діяльності.

Аби розв'язати ці та багато інших питань, управління повинно бути якісним. Проте в системі управління у значній частині ЗЗСО є серйозні недоліки:

- відсутня цільова основа системи;
- управління недостатньо орієнтоване на розвиток координаційних та комунікативних зв'язків;
- система управління не повною мірою враховує особливості та потреби освітнього середовища;
- ідеї гуманізації та демократизації мають переважно декларативний характер;
- про модернізацію управління більше говорять, ніж роблять, бо в більшості закладів не визначено технологій та методів якісних змін [1].

Однією з причин такого стану управлінської діяльності як свідчать дослідження є недостатні вміння адміністрації організувати роботу колективу з планування своєї діяльності.

У багатьох ЗЗСО перспективні плани роботи затверджені лише директором закладу та/або педагогічною радою. Структура перспективного плану не завжди співпадає зі структурою річного плану, що суттєво ускладнює й погіршує якість річного планування. Річні плани роботи також розроблені без

належної участі таких учасників освітнього процесу, як здобувачів освіти та батьків, затверджені лише директором закладу та педагогічною радою. Така практика вступає в протиріччя з чинними статутами цих закладів, де чітко визначені учасники освітнього процесу, їх права і обов'язки, а також порядок ухвалення стратегічних та поточних рішень.

У річних планах роботи, протоколах засідань педагогічної ради, методичної ради та планах роботи методичних об'єднань закладів рідко простежується алгоритм планування впровадження інновацій: «пошук – вибір – апробація – контроль – узагальнення – рішення про застосування».

Трапляються випадки, коли план роботи закладу й плани роботи педагогічної ради, методичної ради, методичних об'єднань педагогічних працівників, органів громадського самоврядування закладу між собою не узгоджені, що дає підставу стверджувати, що діяльність зазначених органів буде нескоординованою і, як наслідок, неефективною і мало результативною.

Слід звернути увагу на такі серйозні недоліки в розробленні стратегічного прогнозування розвитку закладу, складанні й виконанні перспективних і річних планів роботи:

- недостатнє розуміння частиною керівників закладів мети, принципів, методів і форм стратегічного планування розвитку закладу та його відмінностей від річного планування;

- недостатня сформованість у багатьох керівників закладів умінь здійснення перспективного й річного планування інноваційної освітньої діяльності, діагностування та аналізування стану діяльності закладу;
- брак ініціативи й наполегливості керівників закладів у пошуку оптимальних для даного закладу освітніх інновацій та шляхів їх впровадження;
- недостатнє у частині закладів, а іноді й незадовільне, виконання норм, передбачених Статутом, щодо залучення до участі у плануванні діяльності закладу органів громадського самоврядування й таких учасників освітнього процесу, як здобувачі освіти та батьки.

Досвідчені керівники свідомі того, що діяльність і розвиток ЗЗСО мають бути чітко спланованими. Це організовує педагогічний колектив, дисциплінує його діяльність, дозволяє відслідковувати здобутки і аналізувати недоліки, визначати стратегії розвитку і забезпечувати реалізацію місії освітнього закладу [3].

При здійсненні планування як цілеспрямованого виду управлінської діяльності в освітніх закладах повинні використовувати такі принципи, як: науковість, об'єктивність, реалістичність, системність, комплексність; оптимальність; єдність інтересів організації, її персоналу і споживачів; збалансованість; обґрунтованість планів, програм, проектів, моделей розвитку; пізнавальність шляхів соціально-економічного розвитку.

Система планування діяльності щодо розвитку освітнього закладу в сучасному соціумі буде ефективною лише за необхідних і достатніх організаційно-педагогічних умов. На підставі теоретичного аналізу понять «умови», «педагогічні умови», «організація» встановлено таке визначення поняття «організаційно-педагогічні умови»: сукупність зовнішніх обставин реалізації функцій управління і внутрішніх особливостей освітньої діяльності, що забезпечують збереження цілісності, повноти освітнього процесу, його цілеспрямованості й ефективності [4].

На основі вище представленого аналізу проблеми можна зробити такі узагальнення. Система планування має стати невід'ємною складовою творчої, інноваційної і науково спрямованої роботи педагогічного колективу у процесі забезпечення якості освіти, що дозволить оптимально визначити стратегію розвитку кожного закладу, враховуючи його явні та приховані резерви, прогнозувати позитивні результати. Таким чином стратегії і технології планування роботи закладом ЗЗСО мають бути побудовані на основі сучасних наукових, системних та інноваційних підходів, що включає розпізнавання проблем, аналіз існуючих практик і застосування прогресивних форм розвитку закладу освіти. Важливим в даному аспекті є також врахування необхідності проведення системних і наскрізних змін в існуючих натеper освітніх тенденціях недосконалого планування та відповідно трансформацію їх в досконалі управлінські стратегії і практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменна О.В. Проектування управління розвитком навчального закладу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2010_7/files/PD710_09.pdf
2. Кудряк С. М. Планування діяльності загальноосвітнього навчального закладу як проблема педагогічної теорії і практики. Electronic journal «The theory and methods of educational management». 2015. № 2(16). URL: <http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj> (дата звернення: 15.11.2019).

3. Сорочан Т. М. Професійне управління сучасною школою : навчальний посібник / Т. М. Сорочан. –Луганськ : Знання, 2003. – 108 с.
4. Тарасюк Л. В. Організаційно-педагогічні умови управління якістю навчально-виховного процесу . Серія :Педагогічні науки. – Чернігів : Вид-во ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2011. – Вип. 84. – С. 177–180.

ТОРБА Ангеліна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ТИМОШКО Г. М., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Складна та напружена суспільна ситуація, яка склалася наразі в Україні, повномасштабна війна, насиченість конфліктними ситуаціями, яким в свою чергу притаманний широкий спектр прояву емоцій, невміння сприймати та трактувати конфлікти, а також використання не результативних методів щодо їхнього запобігання та подолання, продукує зростання загального рівня конфліктогенності спільноти.

Конфлікти властиві всім сферам людської діяльності. Вони є невід'ємною частиною взаємин між людьми, а тому існують стільки ж, скільки існує людина. Сучасна наука розглядає конфлікти, як одну із складових людської природи. Конфлікти мають негативний вплив на психічний та емоційний стани людини, пригнічуючи настрій та спричиняючи стрес, який в свою чергу може бути причиною виникнення неврозів, десятків різних захворювань тощо. Усе це значною мірою впливає та знижує продуктивність та працездатність людини.

Заклад дошкільної освіти – це складна соціальна структура. Педагоги дошкільного закладу відрізняються між собою за віком, вихованням, досвідом, характером тощо. Тобто, педагогічний колектив як будь-яка жива істота, має свою історію, особливості розвитку, міжособистісні відносини, психологічний клімат. Зважаючи на це розмаїття деякі ситуації можуть призвести до виникнення розбіжностей у поглядах, які, в свою чергу, завершуються конфліктами. Для успішного розв'язання конфліктів у педагогічному колективі керівник повинен мати достатній рівень теоретичних і практичних знань та навичок поведінки в конфліктних ситуаціях, а також орієнтуватися в причинах виникнення та способах їх вирішення.

Аналіз публікацій та досліджень показав, що питання конфліктів розглядалося багатьма українськими та зарубіжними вченими. Зокрема, питаннями психологічної сутності виникнення й розв'язання конфліктів займалися: Г.Бреслав, Ф.Василюк, А.Карамушка, Н.Коломінський, Дж.Мейер, А.Ребер, Н.Самсонова, О. Щотка, О. Чебикін та ін. Питання «конфліктологічна компетентність» було досліджено науковцями – Г.Бережна, О.Денисов, О.Єфимова, І.Матійків, Н.Самсонова та ін.). Окремі аспекти управлінських конфліктів в педагогічному колективі було розкрито у працях українських дослідників – О.Бондарчук, І.Глазкова, Т.Дуткевич, М.Войтович, А.Карамушки, Н.Коломінського, А.Орбан-Лембрик, М.Пірен та ін.

Незважаючи на те, що проблема управління конфліктами в педагогічному колективі не є новою, зважаючи на обставини сьогодення вона залишається актуальною та потребує подальшого аналізу та вивчення.

Мета дослідження – більш детально вивчити поняття «конфлікт» та «конфліктологічна компетентність керівника закладу освіти», проаналізувати найбільш вірогідні причини виникнення конфліктних ситуацій в педагогічному колективі закладу дошкільної освіти, визначити роль керівника закладу в конфліктній ситуації.

Під час спільної діяльності, взаємодії один з одним або між групою людей можуть виникати розбіжності у поглядах, виникати непорозуміння. І це нормально, тому що кожна людина – індивід, який має свої власні цінності, переконання, думки, цілі тощо. У випадку, якщо при виникненні непорозуміння якість стосунків погіршується і можливість конструктивного діалогу зводиться до нуля, починається міжособистісний конфлікт.

Конфлікт (з лат. *conflictus* — зіткнення) — розбіжності, протилежність інтересів сторін, відмінна позиція двох або більше суб'єктів правовідносин, у зв'язку з якими одній зі сторін чи обом сторонам може бути завдано моральної та/або матеріальної шкоди; це особливий вид взаємодії, в основі якої знаходяться протилежні та несумісні цілі, інтереси, типи поведінки людей і соціальних груп, що супроводжуються негативними психологічними проявами; це протистояння суб'єктів взаємодії, що викликане складними для розв'язання та суб'єктивно значущими протиріччями, які супроводжуються гострими емоційними переживаннями; це явище культури, зміст якого визначається культурними чинниками, а процес виникнення та розвитку конфліктів регулюється культурними нормами, що за певних обставин призводять до виникнення особливих культурних ритуалів, які впливають на процес конфліктної взаємодії його учасників [1].

Суб'єкти, інтереси яких було порушено зазвичай і є конфліктуючими сторонами. Предмет конфлікту – уявна або наявна проблема, що послугувала причиною протистояння між сторонами. Це і є те протиріччя, яке стало причиною виникнення конфліктної ситуації [9].

Науковими дослідженнями доведено, що професійна освітня діяльність, в природі якої лежить взаємодія людей, особливо схильна до конфліктних протистоянь. А. Бодалев відмітив, що при впливі однієї людини на іншу відбувається ситуація взаємодії і саме через це ефект впливу присутній, як з однієї, так і з іншої сторін.

Як показала практика, саме індивідуально-психологічні особливості кожної людини в педагогічному колективі створюють умови до виникнення перед конфліктних ситуації різних категорій співробітників.

Людина починає конфлікт у тому випадку, коли впевнена, що завдяки цьому є можливість покращити становище та коли ситуація має значення для неї. При цьому вона не намагається ускладнювати, а зберігає стриманість.

Всі конфлікти, зокрема і педагогічні, можна поділити такі типи [4,5,6]:

- міжгрупові – виникають між соціальними групами (формальними або неформальними), які об'єднані спільними інтересами, цінностями, поглядами, коли відбувається розбіжність цих поглядів, цінностей чи інтересів;
- внутрішньогрупові – конфлікти, які виникають всередині групи, зокрема між педагогом та групою через розбіжність групових та індивідуальних норм поведінки. Це пов'язано з тим, що у колективі, і у педагогічному не виключення, встановлюються свої правила та норми поведінки. Проте бувають ситуації, коли очікування групи людей цього колективу не співпадає або суперечить очікуванням окремих особистостей. (наприклад, між новим керівником та «старим» педагогічним колективом);
- міжособистісні – переважній більшості такі конфлікти виникають через зіткнення матеріальних інтересів окремих членів колективу, хоча ззовні вони маскуються під несумісність характерів, різні точки зору та різне бачення моральних цінностей, оскільки кожна людина на одну і ту саму ситуацію буде реагувати по-різному, виходячи зі свого життєвого досвіду, виховання та інтелекту;
- внутрішньоособистісні – це протистояння всередині самої особи, конфлікт її принципів. Такі конфлікти властиві невпевненим у собі людям, схильним до надмірної самокритики.

Причини, через які найчастіше виникають конфлікти [2]:

- у діяльності працівників – небажання педагогів виконувати «нову» роботу, збільшення об'єму навантаження, але зменшення розміру заробітної платні, відчуття невизначеності;
- у діяльності керівників закладу освіти – псування взаємовідносин із підлеглими, зневага та знецінення їхніх пропозицій, побажань, вимог, агресивний, авторитарний стиль керівництва;
- у діяльності закладів освіти – низький рівень матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу, брак можливостей для заохочення бажання працювати.

Педагогічні колективи у своїй переважній більшості складаються із жінок. Фахівцями доведено, що у одностатевих колективах частіше виникають міжособистісні конфлікти, в результаті яких конфлікт переходить в ділову сферу відносин і конфлікт стає діловим, що не сприяє нормальному розвитку особистості та втрачається ефективність співпраці.

З точки зору психологів, конфлікт — це природний процес у житті людей чи організацій, який є неминучою умовою розвитку [12].

Головну роль у розв'язанні конфліктів у педагогічному колективі відведено керівнику. Наскільки ефективним буде вирішення конфліктної ситуації залежить від того, який метод його розв'язання обере керівник. Володіючи більшими повноваженнями стосовно підлеглих, керівник може реалізувати будь-який із типів медіаторства (третейський суддя, арбітр, посередник, помічник, спостерігач) [3]. Існує два підходи щодо розуміння ролі керівника в управлінні конфліктом. У першому – керівник має зайняти роль посередника, а не судді. Другий полягає у тому, що керівник повинен володіти всіма типами медіаторства [11].

Ключовими для керівника є ролі посередника та арбітра, а додатковими – помічника або спостерігача. Для реалізації будь-якого з обраних способів необхідно використати: окремі бесіди з обома учасниками конфлікту, підготуватися до спільного обговорення всіх існуючих питань проблеми,

спільну роботу з опонентами та фіксування розв'язання конфлікту. Лише за згодою конфліктантів для отримання об'єктивної думки керівник може винести проблему на загальний колектив або залучити до співпраці неформальних лідерів чи друзів. Після розв'язання конфлікту керівнику доцільно допомогти учасникам здійснити аналіз ситуації, що виникла, з метою недопущення виникнення негативного ставлення один до одного та для усунення напруження у стосунках. Важливим є контроль за поведінкою опонентів та коригування їхніх вчинків для нормалізації відносин.

Також, дуже важливим є осмислення керівником власних дій в конфлікті, оптимізація алгоритму дій з управління конфліктом. Таким чином, головне завдання керівника – вміння регулювати – визначити і «увійти» в конфлікт на його початковій стадії.

Управління конфліктами – це цілеспрямований вплив на поведінку учасників конфлікту з метою усунення та мінімізації причин, що його зумовили [10].

Управління конфліктом у педагогічному колективі – це спрямовування, перенаправлення його у раціональне русло діяльності людей, усвідомлена дія на конфліктну поведінку для досягнення очікуваних результатів.

Не можна виключати виникнення ситуацій, коли керівник може слугувати джерелом виникнення конфліктної ситуації. Вирішення цієї проблеми полягає в підвищенні конфліктологічної компетентності керівника. Слід зауважити, що поняття «конфліктологічна компетентність» має різні тлумачення серед науковців. Спираючись на думку І.Носкова «конфліктологічна компетентність» керівника полягає у здатності взаємодіяти у конфліктній ситуації, спрямовуючи увагу на задоволення потреб кожної із сторін-учасників [7]. Більшість науковців, незважаючи на відмінності, у трактуванні поняття «конфліктна компетентність» схильні до думки, що найоптимальнішим є використання стратегії співробітництва, яка полягає у повазі до опонента, толерантним ставленням до нього та взаємному пошуку шляхів подолання та вирішення конфліктної ситуації. Використання саме цієї стратегії дає змогу всім учасникам отримати досвід конструктивної поведінки у конфлікті.

Отже, питання управління конфліктами в педагогічному колективі витікає з усвідомлення того, що конфлікти є невід'ємною частиною всіх процесів взаємодії людей. Управління конфліктами в педагогічному колективі – це цілеспрямований вплив на протікання конфлікту, що забезпечує виконання соціально значимих завдань. Воно включає в себе прогнозування виникнення конфліктних ситуацій, попередження одних і одночасно стимулювання інших, припинення і усунення конфліктів, вирішення.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що під час управління конфліктами в педагогічному колективі є можливість спрогнозувати передумови і розробити можливі сценарії розвитку конфліктної ситуації. Надалі перед керівником постає завдання формулювання прогностичної моделі і оцінка її достовірності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі : діагностика та практика вирішення : навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 91 с.
2. Дубяга А. Конфлікти у шкільному середовищі / А. Дубяга // Психолог. – 2009. – № 48. – С. 3-5.: 3

3. Ємельяненко Л. М. Конфліктологія : навч. посіб. / за заг. ред. В. М. Петюха, Л. В. Торгової. К. : КНЕУ, 2003. 315с.
4. Карамушка Л. М. Управлінські конфлікти: словник-довідник з конфліктології / Карамушка Л. М. -К.;Чернівці : ЧДУ, 1995.- С. 285-287.
5. Карамушка Л. М. Попередження та подолання конфліктів в установах середньої освіти / Карамушка Л. М – К. : Інст. психології АПН України, 1994. – С.53.
6. Книшевич А. Конфлікт у педагогічному спілкуванні: зб.науц.праць / за заг. ред. Н.А. Басюк. – Житомир: вид-во ЖДУ ім.. І. Франка, 2016. С. 74-76.
7. Носков І. В. Компетентність як складова підготовки фахівців у гуманітарному вищому навчальному закладі / І. В. Носков, А. В. Кальянов, О. В. Єфросиніна // Соціальна психологія. – 2006. – № 5. – С. 111-121, с. 111.
8. Орлянський В. С. Конфліктологія : навч. посіб. / Орлянський В. С. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.
9. Пірен М. І. Основи конфліктології : навч. посібник. / Пірен М. І. – К.:Інст. психології ім.. Г. С. Костюка АПН України, 1997.- 270с.
10. Решетникова К. Е. Методологічні основи кваліфікації технологій управління організаційними конфліктами. Социс., 2008. № 10. С. 54.
11. Свиридюк Н.П. Перемовини та посередництво як спосіб вирішення юридичних конфліктів. Вісник, 2010. №4, С.70-75.
12. Шапар В. Психологічний тлумачний словник / В. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с. : 215.

ТУРКОВСЬКА-ЯКОБЧУК Наталія,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти освітньої програми
«Управління навчальним закладом»
кафедри педагогіки, адміністрування і
спеціальної освіти ННІМП ДЗВО
«Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ТИМОШКО Г. М., професор кафедри
педагогіки, адміністрування і спеціальної
освіти ННІМП ДЗВО «Університет
менеджменту освіти», доктор
педагогічних наук, професор

УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасний світ без кордонів суттєво вплинув на міжкультурну конфігурацію педагогічних та управлінських команд в закладах освіти. Значного впливу зазнала також структура закладів освіти, зокрема помітне збільшення кількості закладів загальної середньої освіти з міжнародним та міжкультурним компонентом, як приватної так і державної форми власності.

Російська агресія в Україні вплинула на діяльність освітніх закладів і управлінські команди ЗЗСО змушені реалізувати освітній процес з українськими дітьми на засадах впровадження міжкультурних компетенцій.

Проблеми крос-культурних комунікацій гостро стоять в усьому світі як в державному секторі, так і в приватному. Процеси глобалізації, тренди міграції, епідемія коронавірусу – усі ці фактори значним чином впливають на етнічно-культурну структуру учасників освітнього процесу і вимагають від керівника та управлінської команди ЗЗСО особливих компетенцій. Досвід Європейського Союзу засвідчує, що процеси створення ефективної міжкультурної взаємодії є значно складнішими ніж безпосередня зміна операційних процесів.

Управлінська діяльність не є винятком і ускладнюється тим, що керівник-педагог має справу саме з м'якими навичками у процесі виховання цінностей та їх усвідомленням на основі культурно-етнічних патернів, які формувалися століттями і часто не були усвідомлені їх носіями.

Отже перед керівниками ЗЗСО, які обрали діяльність у міжкультурному освітньому середовищі постають нові виклики щодо ефективного керівництва та формування сильної організаційної культури. Знання особливостей організаційної культури установи (закладу) дозволяє оцінити міру стабільності організації, її конкурентоспроможність, припустити можливі варіанти управлінських рішень, а також здатність досягати запланованих результатів. Багато дослідників сходяться на думці, що успішна управлінська діяльність в умовах змін реалізується під впливом сильної організаційної культури в міжкультурному середовищі.

Особливо важливим є питання міжкультурної взаємодії учасників освітнього процесу яка відображає явища, що відбуваються у суспільстві та може прогнозувати нові вектори розвитку культурних зв'язків, які сприятимуть створенню сприятливої дружньої атмосфери, розвитку взаєморозуміння, толерантності, емпатії, академічної успішності здобувачів освіти.

В ракурсі освітянських стратегій найбільш детально розроблені й поширені концепції мультикультурної (Дж. Бенкс) та міжкультурної (Г.Ауернхаймер, П. Бателан, В.Ніке та ін.) освіти. Авторами К.Грант, З. Мальковою, С. Ніето, А. Супруновою, У. Хантером були розроблені нові аспекти втілення цих теорій у педагогічній практиці. Українські учені та дослідники (Н. Якса, В. Огнев'юк, С. Сисоева, О. Хижняк та ін.) вивчали питання термінології у сфері полікультурної освіти. Проблеми міжкультурної освіти також є дотичними у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців (М. Бахтін, В. Буршта, А. Вітковський, Ю. Габермас, Г.-Г. Гадамер, П. Гжибовський, К. Кляне, А. Краузе, Т. Левовицький, Є. Нікіторович, В. Павлік, Т. Тодоров, М. Яринович).

В Україні проживають представники різних націй та етнічних груп, які мають доволі різні культурні вподобання. Як доводить Т. Атрощенко, нині в нашій державі активно проходять процеси взаємопроникнення і взаємозбагачення культур та цивілізаційна інтеграція.

У документі «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2021-2031 роки» також відзначено як один з пріоритетів державної освітньої політики побудову ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу, підготовка молоді до свідомого вибору сфери життєдіяльності. З огляду на зазначене

можна зробити висновок, що міжкультурна компетентність стає необхідністю як для здобувачів освіти всіх рівнів так і для керівників закладів освіти. Адже саме особистість, яка володіє належним рівнем міжкультурної компетентності може активно розвиватися в полікультурному, багатонаціональному соціумі на основі толерантного ставлення до інших культур, звичаїв, традицій та віросповідань.

В сучасній Україні керівнику закладу освіти необхідно формувати міжкультурну компетентність, як мінімум для реалізації своєї управлінської та педагогічної діяльності. Реалії засвідчують, що доволі часто у закладі освіти присутні здобувачі, що виховуються у родинях з різним рівнем культурних цінностей, а їхні батьки мають різний рівень міжкультурної толерантності. Не можна обійти увагою також ситуації, коли педагогічна колектив представляє собою полікультурну комбінацію і ефективне управління нею вимагає особливих компетенцій.

Слід зазначити, що існують доволі різноманітні погляди на зміст і сутність міжкультурної компетентності як наукової дефініції. Так, у психолого-педагогічній літературі доволі часто як синоніми вживаються терміни «інтеркультурна компетенція», «мультикультурна компетенція» та «полікультурна компетенція», які усвідомлюються представниками соціуму у процесі мультикультурної освіти.

Мультикультурна освіта в багатьох країнах визначається освітньою політикою як спосіб зменшення нерівності та сприяння соціальної єдності. Фактично, ця міжкультурна комунікація є свого роду системою спілкування представників різних культур, де кожна культура має свої «коди», які можуть не розпізнаватися іншою культурою та потребувати певного «декодування». Тут важливою є включення концепції діалогу з метою досягнення творчої взаємодії у процесі збереження кожної з культур.

Сучасний ЗЗСО – це полікультурний заклад освіти в якому всі учасники освітнього процесу швидко інтегруються у міжкультурне освітнє середовище та реалізують свою індивідуальність у різних типах культур: професійній, комунікативній, особистісній, міжкультурній. Провідним напрямом у цих умовах є удосконалення процесу підготовки керівника в галузі освіти, а також формування особистості з розвиненою культурою управління, високим інтелектом, культурою мислення, здатної до діалогу, зі стійкою ціннісною орієнтацією на самореалізацію та саморозвиток, що сприяє її конкурентоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ареф'єва О. В. Крос-культурний менеджмент як детермінанта формування конкурентоспроможності підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 20 (1). С. 19–22.
2. Атрощенко Т.О. Формування міжетнічної толерантності майбутніх учителів початкової школи: теорія і методика [монографія] за ред.. І.В. Козубовської. Мукачево : Мукачевський державний університет, 2019. 552 с
3. Болгаріна В.С. Культурологічний підхід як імператив управління сучасною школою / В.С. Болгаріна // Культурологічний підхід до управління школою. — Х. : Основа, 2006. — Вип. 5(41). — С. 40–50.
4. Болгаріна В.С. Шкільна освіта в контексті культури / В.С. Болгаріна // Культурологічний підхід до управління школою. — Х. : Основа, 2006. — Вип. 5(41). — С. 6–14.

5. Васильченко Л.В. Критерії сформованості управлінської культури керівника школи / Л.В. Васильченко // Управлінська культура і компетентність керівника. — Х. : Основа, 2017. — Вип. 3(51). — С. 63–69.
6. Горбунова Л.С. Транскультурна освітня стратегія в контексті викликів глобалізації. Філософія
7. Єльнікова Г. Управлінська культура керівника загальноосвітнього закладу освіти / Г. Єльнікова // Управлінська компетентність. — К. : Ред. загальнопед. газ., 2015. — С. 102–109.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
9. Тимошко Г. М. Культура управління загальноосвітнім начальним закладом у контексті культурно-освітнього аспекту розвитку суспільства. URL: <http://surl.li/hfhcv>
10. Стародубська М. Як не з'їхати з глузду у кроскультурній взаємодії. URL: <https://kmbs.ua/ua/article/cross-cultural-communication>

ТЯМОЛОВА Ірина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; учитель початкових класів Вишгородського ліцею «Сузір'я»

Науковий керівник:

ВОЛОТОВСЬКА Т. П., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Сучасна вітчизняна освіта розвивається в умовах викликів сьогодення. Тому реалізація нових вимог суспільства щодо підвищення якості освіти можливе лише творчим педагогом з високим рівнем професіоналізму, духовності, індивідуального стилю педагогічного мислення, мотивації і здатності до інноваційної діяльності, потреби у творчій самореалізації.

Процеси, які відбуваються під час проєктування і реалізації інтегрованих освітніх програм та педагогічних технологій, що ґрунтуються на наукових ідеях та на універсальних методологічних підходах до організації освітнього процесу, якраз і є орієнтовані на інтелектуальний і креативний рівень розвитку особистості та відіграють ключову роль у створенні прогресивних систем професійної підготовки вчителя. І саме акмеологічний підхід є таким універсальним методологічним орієнтиром, який забезпечує

результативність і цілеспрямованість цієї діяльності, будує взаємодію між ланками в управлінській діяльності.

Відзначимо, що увага науковців до проблем цілісного розвитку особистості (В. Андрущенко, С. Гессен, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай та ін.), теорій вищих досягнень людини і цивілізації, формування творчої особистості (В. Арєєв, І. Бех, Д. Богоявленська, Т. Махиня, С. Моляко, С. Сисоєва, М. Поташнік та ін.), професійної підготовки й становлення майбутнього педагога (В. Гладуш, О. Дубасенюк, А. Капська, В. Кузь, Н. Ничкало, В. Олійник, Н. Приходькіна, Т. Рожнова, О. Савченко, І. Сіданіч, В. Сластьонін, Г. Тимошко, та ін), синергетичного та акмеологічного підходів (В. Бранський, В. Вакуленко, Т. Григор'єва, Г. Данилова, С. Пальчевський та ін.) дещо активізувалась.

На думку вище зазначених науковців, сутність професійної освіти відповідно до акмеологічного підходу можна розуміти як цілісний розвиток людини в умовах освітніх систем, розвиток педагогічної майстерності, професіоналізму та творчого потенціалу педагога, готовність учителя до професійно-педагогічної самореалізації. [8, с. 5]

Утім, слід зазначити, що, незважаючи на активізацію зусиль науковців, спрямованих на вивчення окремих питань використання акмеологічних технологій в освітньому процесі, у сучасній літературі практично відсутні дослідження щодо впровадження акмеологічних технологій для професійно-педагогічної самореалізації керівника системи середньої освіти. [7, с. 77]

Мета дослідження – здійснити теоретико-методологічний аналіз управління закладами загальної середньої освіти (ЗЗСО) на засадах акмеологічного підходу .

Управління — це діяльність суб'єкта, що дістає вияв у цілеспрямованому, організуючому впливі на об'єкт управління, здійснюваному з метою приведення останнього у бажаний для суб'єкта стан. [3, с.7]

Традиційне уявлення про керівництво школою розкривалося в таких характеристиках, як цілеспрямований вплив «зверху» суб'єкта на об'єкт керівництва; вплив керуючої підсистеми на керовану з метою переведення останньої у якісно новий стан; впровадження елементів наукової організації педагогічної праці та інших. Філософські, соціологічні і педагогічні погляди вчених на суть управління, що склалися в цих галузях науки до початку 90-х років, відповідали політичним і соціально-економічним умовам розвитку суспільства, характеру командно-адміністративної управлінської системи, яка розглядала об'єкт управління без урахування того, що ним є людина, головна діюча особа життєдіяльності суспільства.

Сьогодні погляди учених на поняття «управління закладами загальної середньої освіти» і розкриття його сутності базуються на іншій методологічній основі. Для сучасної теорії і практики управління, в тому числі соціально-педагогічними системами, пріоритетними є системний, особистісний, діалогічний та акмеологічний підходи. Це орієнтує на урахування в управлінні тенденцій розвитку освіти; впливу зовнішнього середовища на процеси, що управляються; моделювання цілісних педагогічних й управлінських структур, які синтезують стихійне й організоване начало; використання діалогічних форм взаємодії тощо. Найголовнішим є забезпечення відповідності управляючої підсистеми і підсистеми, що управляється, оскільки лише за умови такої відповідності можливий динамічний розвиток навчально-виховного процесу згідно зі стратегією розвитку школи.

Управління закладами загальної освіти – це діяльність управляючої підсистеми, спрямована на реалізацію мети школи шляхом створення умов (прогностичних, педагогічних, психологічних, кадрових, організаційних, матеріально-фінансових та інших), необхідних для належного розвитку педагогічного процесу. [6]

В нашому дослідженні був розглянутий один із підходів в управлінні закладами загальної середньої освіти – акмеологічний.

Акмеологія (від грец. акме – вершина, logos – учення) – розділ психології розвитку, що досліджує закономірності і механізми досягнення вищого ступеня індивідуального розвитку. У широкому розумінні це міждисциплінарна наукова галузь в людинознавстві, основною категорією є творчість. Ця категорія визначає такі ключові для акмеології поняття, як: майстерність, розвиток, зрілість, обдарованість, здібності, креативність, удосконалення, рефлексія, евристика, свідомість, особистість, індивідуальність і ін. [1, с. 38]

Акмеологічний підхід передбачає такі аспекти, як віковий (педологія, андрологія, геронтологія); освітній (в системі загальної, професійної і неперервної освіти); професійний (можливості і результати здійснення трудової діяльності); креативний (рефлексивноінноваційний потенціал майстерності і оцінка соціальної значимості інновацій, одержаних у процесі творчості. При цьому рефлексивний аспект (самосвідомість, самовизначення, мотивація особистості як розвивального –Я, розуміння партнерів по комунікації в процесі трудової діяльності) є системотворчим чинником професіоналізації людини.

У науці акмеології визначено низку понять і категорій. Базовим поняттям є професіоналізм.

Управлінська акмеологія або акмеологія управління отримала признання і оформилася як самостійний напрямок в зв'язку із потребою в управлінських кадрах, які володіють високим рівнем професіоналізму. Акмеологія управління як галузь прикладної акмеології має серйозну наукову базу – загальну акмеологію, психологію управління, теорію менеджменту, проте в цих науках не розглядалися питання професіоналізму керівників, менеджерів і управлінських кадрів.

Отже, попередній підхід, який існував в тоталітарному соціалістичному суспільстві у відношенні до формування «управлінської номенклатури» сьогодні повністю не задовольняє вимоги часу, потрібні нові розробки. Таким чином, акмеологія управління – область наукового знання, яка забезпечує досягнення вищих рівнів професіоналізму спеціалістів сфери управління.

Отже, управлінська діяльність являє собою складний і багатогранний процес, який включає в себе низку аспектів, операцій, функцій та дій.

На її ефективність впливає низка чинників, одним із основних яких безумовно являється професіоналізм керівника. Сучасні дослідження свідчать, що керівник закладу загальної середньої освіти особисто впливає на ефективність функціонуючої системи закладу. Тому не даремно вчені прагнуть до встановлення рівня особистого внеску керівника в кінцевий результат діючої системи, а також встановлення якими способами він досягається. Розглядаючи ефективність управління, вчений В. Бондар дає наступне визначення цьому поняттю: «Ефективність – це рівень діяльності, якість системного об'єкта управління. Визначити ефективність управлінської діяльності – означає порівняти досягнуті результати з тими, які передбачені метою управління» [2, с.160-161]. Низка вітчизняних провідних вчених звертають особливу увагу на основні положення теорії ефективності та

ефективність управлінської діяльності. Ці питання широко висвітлені в наукових доробках вчених: Г. Козаченко [4], А. Куценко [5].

Учений М. Макаренко, характеризуючи розуміння ефективності управління, виділяє це поняття як систему, що може досягти успіху за умов наявності відповідного механізму. Однією із складових даного механізму, на наш погляд, безумовно є професіоналізм керівника закладу загальної середньої освіти. При цьому слід відмітити, що професіоналізм не приходить сам по собі, а формується в ході професійної діяльності, що є досить важливою умовою при виборі і призначенні керівника, оскільки від цього в значній мірі залежить ефективність, а, отже, і конкурентоспроможність діяльності ввіреного йому закладу.

Учена Г. Тимошко відмічає, що проблема професіоналізму керівника закладу загальної середньої освіти в системі освіти стає дедалі актуальнішою. Це зумовлено в першу чергу реформуванням освіти та тими соціально-економічними змінами, які відбуваються в суспільстві. Проте зазначена проблема ще не набула глибокого й систематизованого наукового обґрунтування. Залишаються недостатньо дослідженими змістовні моменти професіоналізму керівника, його управлінської компетентності, рольова структура педагогічної та професійної діяльності, комунікативні здібності й риторична майстерність, як ключові чинники педагогічного спілкування, методика оцінки й формування професіоналізму директора закладу освіти (школи) [9, с. 100].

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є. Акмеологічний підхід до визначення сутності обдарованості. Проблеми освіти: збірник наукових праць Житомир-Київ, 2015. Вип. 84. С. 36-40.
2. Бондарь В. І. Управлінська діяльність директора школи: дидактичний аспект. Київ: Радянська школа, 1987. 160 с.
3. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ковбасюк Ю. В. (голова), Ващенко К. О. (заст. голови), Сурмін Ю. П. (заст. голови) та ін. Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
4. Козаченко Г. В. Організація інформаційного забезпечення оцінки ефективності управління підприємством. Економіка і управління, 2006. Вип. 2-3, С. 86-94.
5. Куценко А. В. Механізм управління ефективністю діяльності системи як необхідність для досягнення її цілі. Економіка: проблеми теорії та практики. Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. Вип. 1. С. 147-154
6. Мойсеюк Н. Педагогіка. Київ : Саміт-Книга, 2007. 656 с.
7. Ніколаєску І. О. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору: навчально-методичний посібник. Черкаси: ОІПОПП, 2012. 54 с. URL: <http://surl.li/cefka> (дата звернення 06.06.22)
8. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002// Освіта України, 2002. С.3-15.
9. Тимошко Г. М. Організаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу: теорія та практика: монографія. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. 592 с.

ФЕДОРЮК Марія, здобувачка групи ПВШ-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Педагогіка вищої школи» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ПРИХОДЬКІНА Н. О., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЛЬНОСТІ

Одним з необхідних чинників формування спеціаліста є принцип «навчити вчитися». Сучасна освіта неможлива без безперервного професійного розвитку освітян та задоволення ними потреб суспільства в процесі формування компетентних спеціалістів, які розвиваються цілісно та гармонійно. Тому самоосвіта є важливим фактором для майбутнього викладача вищої школи.

Самоосвіта – важлива складова навчання впродовж життя – подається в «Енциклопедії освіти», визначаючи самоосвіту як цілеспрямовану пізнавальну діяльність особистості, спрямовану на досягнення особистісно значущих освітніх завдань. Ці цілі можуть включати задоволення загальних культурних потреб, виховання пізнавальних інтересів у різних дисциплінах або підвищення професійної проникливості. Зрештою, самоосвіта дозволяє педагогам розвивати, самореалізовувати та зміцнювати свою особистість [1].

Василь Олександрович Сухомлинський стверджував, що викладач має постійно займатися творчим зростанням, повністю занурюючись у свою роботу. Він не може просто зупинитися на досягнутому, а повинен прагнути піднятися до нових вершин. Вкрай важливо, щоб викладач ніколи не припиняв свій інтелектуальний ріст, оскільки навіть одноденна пауза може призвести до втрати ним здатності навчати [4].

Проблема формування готовності до самонавчання є актуальною і потребує вирішення шляхом поєднання теорії та практики.

Готовність до самоосвіти – складне формування особистості майбутніх викладачів у процесі професійної підготовки, що виявляється у бажанні та здатності до самонавчання, самовиховання, саморозвитку, самовдосконалення. У формуванні готовності до самоосвіти важливі: систематичність, цілеспрямованість, цілісність, наступність [3].

Технологія організації самоосвіти викладача може мати форму п'яти етапів:

- Перший етап – установчий, передбачає налаштування на самостійну роботу; вибір мети роботи щодо науково-методичних цілей навчального закладу, розробку особистої теми та розуміння послідовності дій.

- Другий етап – навчальний, на якому педагог знайомиться з психолого-педагогічною та методичною літературою з обраної проблеми.
- Третій етап – практичний, накопичення, відбір і аналіз навчальних фактів, перевірка нових методів роботи та проведення експериментів. Практична робота базується на вивченні літератури.
- Четвертий етап – теоретичне осмислення, аналіз та узагальнення педагогічних фактів. На цьому етапі пропонується організувати групове обговорення прочитаної педагогічної літератури, творчий звіт про процес самоосвіти на засіданнях.
- П'ятий етап – підсумково-контрольний, на цьому етапі викладач має підсумувати результати діяльності своєї самостійної роботи, узагальнити спостереження, оновити результати. Основним тут є опис проробленої роботи та встановлених фактів, їх аналіз, теоретичне обґрунтування результатів, формування висновків та визначення перспектив у роботі.

Відсутність інтересу студентів до самоосвіти є однією з найважливіших проблем. Викладачі вищої школи можуть підвищити інтерес до навчання, ефективно керувати навчальним процесом, і за умови, що вони зможуть розібратися з основним механізмом формування мотивації студентів. Таким чином студенти свідомо ставляться до навчання, своїх потреб та цілей, вдало будують плани на майбутнє. Тому тема мотивації в самоосвітній діяльності майбутніх педагогів є досить актуальною [2].

Високий рівень розвитку мотивації сприяє успішному навчанню і навпаки, низький рівень успішності є результатом байдужого ставлення до навчання та самоосвіти.

Методичні рекомендації, що сприяють самоосвіті майбутніх викладачів:

- читання художньої, методичної, педагогічної літератури; фахових періодичних видань;
- створіть власну бібліотечку, в якій були б зібрані найнеобхідніші та цікаві матеріали, що стосуються вашої професії;
- перегляд пізнавальних телепередач, документальних та наукових фільмів;
- спілкування з колегами;
- відвідування занять у колег і участь в їх обговоренні;
- проведення відкритих занять та позаурочних заходів;
- участь у методичних заходах (вебінарах, семінарах, круглих столах, нарадах, тренінгах, конференціях) ;
- робота з Інтернет-ресурсами (освітні сайти, портали, блоги, соціальні мережі);
- спілкування з колегами в онлайн режимі ;
- організація гурткової та позаурочної роботи;
- участь у фахових конкурсах, фестивалях, виставках;
- презентація власних методичних напрацювань (друк у періодичних виданнях, публічні виступи, висвітлення на освітніх сайтах та порталах);
- проходження курсів підвищення кваліфікації, стажування;
- розширте коло особистих інтересів; знаходьте час для подорожей, екскурсій, відвідайте виставки, музеї, театри;
- Не лінуйтеся, працюйте, самовдосконалюйтеся щодня.

Отже, враховуючи психолого-педагогічні аспекти вирішення проблем, специфіку самоосвіти, можна сказати, що: самоосвіта є результатом освіти й обов'язковою умовою ефективності професійної діяльності. Взаємозв'язок навчального процесу і самоосвіти визначається такими фактами: самоосвіта

сприяє накопиченню знань, формуванню інтелекту, розвитку розумових сил і здібностей. Самоосвіта є інформативним процесом, складником розумового самовиховання, завдяки якому виробляються якості, потрібні для успішного оволодіння знаннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 798 с.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посіб. / С. С. Занюк. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.
3. Інна Радюк – Теоретичні основи формування готовності до самоосвіти майбутніх учителів початкової школи. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2017. – № 1 (350) : Серія : Педагогічні науки. – С. 96-102.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві /. – К.: Радянська школа., 1988. – 310 с.

ФЕДОРЯЧЕНКО Людмила, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; заступник директора з навчально-виховної роботи Вишгородського ліцею «Сузір'я»

Науковий керівник:

ВОЛОТОВСЬКА Т. П., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ, ЇХ ФОРМИ І МЕТОДИ

Інформаційно-комунікаційні технології, як зазначається в Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства, ратифікованій Україною, є одними з найбільш важливих чинників, що впливають на формування суспільства XXI століття. Їх революційне значення стосується всіх сфер життя суспільства і освіти, зокрема. Інформаційно-комунікаційні технології, на думку розробників документу, швидко стають життєво важливою стимулюючою реакцією розвитку світової економіки. Інформатизація системи освіти висуває нові вимоги до професійних якостей і рівня підготовки керівників, вимагає суттєвої перебудови у їх роботі. [5, с. 4]

Створення інформаційного простору загальноосвітнього навчального закладу відповідає за успішність впровадження інформаційних технологій в

освіту на всіх рівнях та дозволяє на рівні школи перевести управлінську, фінансову, освітню діяльність закладу на комп'ютерні програми стандартизації. всю інформацію. Інформаційне середовище закладу загальної середньої освіти може мати такі компоненти, як фізична, психологічна та інтелектуальна.

Актуальність теми обумовлена такими факторами, як: обсяг інформації про хід і результати освітнього процесу стає вищою; робота школи в інноваційному режимі потребує багатогранного аналізу освітньої діяльності, оперативного простежування динаміки змін і своєчасного коригування.

Аналіз досліджень у галузі управління освітою свідчить про чималі напрацювання науковців, дослідників, які присвячені особливостям використання інформаційних ресурсів у процесі управління, удосконалення інформаційних потоків в управлінні, визначення інформаційних потреб споживачів інформації в соціальній сфері. Вітчизняні та зарубіжні вчені (В.І. Бондар, М.І. Бурда, С.У. Гончаренко, А.І.Даниленко, Г.А.Дмитренко, Г.В.Єльнікова, М.І. Кондаков, Ю.А. Конаржевський, В.І. Луговий, Ю.І. Мальований, В.І. Маслов, Н.М.Островерхова, В.Ф.Паламарчук, В.С.Пікельна, М.М.Поташник, С.О.Сисоєва, Т.І.Шамова та ін.) дотримуються думки, що соціальні зміни й інформаційні перетворення найбільше впливають на організацію освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Метою статті є аналіз ролі та місця сучасних засобів інформатизації в організаційно-управлінській діяльності закладу загальної середньої освіти, аналіз сучасних програмних засобів для системи управління освітнім закладом.

Сьогодні ефективне функціонування закладу загальної середньої освіти залежить від уміння менеджера освітнього закладу здійснювати оперативний аналіз ситуації, своєчасного її коригування та оптимального прийняття управлінського рішення.

Фізична складова інформаційного середовища може базуватися на комп'ютерному столі, а також на робочих місцях адміністраторів та викладачів. Інформаційне середовище включає шкільний Інтернет, локальну мережу та мультимедійне обладнання (телевізори, проектори, відеоплеєри, камери, smart-дошки тощо), програмне забезпечення навчального процесу [4, с.122].

Інформаційні джерела освітнього закладу можна розділити на 5 блоків:

- шкільні заходи,
- інформаційно-методична діяльність,
- науково-практична діяльність,
- адміністративно-господарська діяльність,
- культурно-просвітницька діяльність.

Перший блок «Освіта та виховна діяльність», який містить інформацію про електронні навчально-методичні матеріали для програм початкової та середньої освіти, програмних документів, планування процесу, класних журналів, даних про медичний стан учнів та працівників, психолого-педагогічної діагностики учнів.

До наступного блоку «Культурно-освітньої діяльності», що відповідає за формування культури учасників освітнього процесу, можуть входити віртуальні музеї, історичні пам'ятки, аудіо бібліотеку, картинні галереї, музичні твори тощо. Цей напрямок відповідає за формування інформаційної, екологічної та екранної культури, творчої активності, високої моральності та толерантності серед учнів.

«Інформаційно-методична діяльність» може включати програмно-методичний комплекс різних форм навчання (проектної, індивідуальної, дистанційної тощо), а саме створення електронних підручників, комп'ютерних програм, телеконференцій та консультацій [1, с.258].

«Науково-практична діяльність» — це робота наукових шкільних об'єднань (учні-члени Малої академії наук, предметні гуртки, відвідувачі певних спецкурсів, факультативів, тощо), які відповідають за формування професійних навичок учнів, необхідних для життя та діяльності в інформаційному суспільстві. Ця робота має включати забезпечення електронної бібліотеки, створення медіатеки, видавничу діяльність та роботу в мережі Інтернет.

«Адміністративно-господарська діяльність» забезпечує формування т документообігу: наказів, актів, інвентаризаційних документів, фінансової звітності, тощо.

При формуванні структури єдиного інформаційного простору навчального закладу та бази даних слід виходити з того, що фактична робота з його використання залежить від матеріально-технічної бази та можливостей самого освітнього закладу. Модель інформаційного місця може складатися з кількох рівнів.

На першому рівні, коли є лише один або кілька комп'ютерів, які не під'єднані один до одного, вся база даних встановлюється на одному комп'ютері, і користувачі працюють з нею по черзі. Це мінімальна, але досить ефективна реалізація єдиного інформаційного простору, особливо для невеликих навчальних закладів.

Другий рівень інтрамережі – це внутрішня мережа, коли кілька комп'ютерів об'єднані в одну мережу. Він складається з комп'ютерів на столах користувачів, спільного сервера та спеціального програмного забезпечення для організації персонального доступу кожного учасника навчального процесу до єдиної бази інформації.

Наступним рівнем функціонування інформаційного простору є Інтернет, а саме створення відкритого доступу для всіх учасників освітнього процесу та можливість віддаленого доступу до закладу освіти, з яким можна спілкуватися, розміщувати інформацію, розраховану на широке коло користувачів та службова інформація для вузького кола учасників освітнього процесу, з доступом за паролем.

Розглянемо схему можливих компонентів (комп'ютерів), які містять інформацію про різні напрямки педагогічної діяльності школи та об'єднані в єдину мережу.

Усі учасники освітнього процесу відповідають за функціонування кількох напрямків діяльності школи [1, с.277]:

- вчителі-предметники складають особисте портфоліо;
- керівники методичних об'єднань разом з педагогами наповнюють дидактичне портфоліо та створюють методичне забезпечення освітнього процесу;
- завідувач бібліотеки відповідає за комплектування бібліотеки електронними підручниками, а також контролює мультимедійну бібліотеку закладу (до цієї роботи можуть залучатися учні та вчителі);
- заступники директора за різними напрямками відповідають за комплектування та демонстрацію матеріалів.

Хмарний сервіс Office 365, базовий тарифний план якого доступний освітнім закладам безкоштовно, вже використовується в багатьох українських закладах дошкільної, загальної середньої та вищої освіти.

Віртуальна вчительська кімната — це хмарне місце, де вчителі можуть співпрацювати, спілкуватися та співпрацювати, щоб ефективно керувати школою.

Віртуальна вчительська кімната побудована за принципами:

- добровільність – кожен викладач добровільно висловлює намір взяти участь у використанні віртуальної вчительської кімнати;
- ієрархія – чіткий розподіл прав на використання даних у віртуальній вчительській кімнаті;
- відкритий обмін даними – інформація, пов'язана з навчанням у школі, доступна всім вчителям;
- колективне використання даних – кожен викладач має доступ до колективного створення та використання документів, отриманих від інших учасників освітнього процесу;
- авторське право – усі вчителі зобов'язуються дотримуватись законів про авторські права. Негайний зворотній зв'язок – кожному вчителю надається право безпосередньо контактувати з іншим викладачем або керівником закладу, якщо це необхідно.

Позитиви запровадження «віртуальної вчительської кімнати»: доступ до даних з будь-якого місця, доступність та прозорість даних, швидкість інформування педагогічного персоналу, збір і зберігання всіх даних в одному місці, середовище для обміну досвідом та навчання вчителів, прозорість діяльності кожного вчителя, автоматизація та уніфікація звітності, участь педагогів в управлінні, організація спільної роботи тощо.

Особливості впровадження «віртуальної вчительської» такі: додаткове навчання по роботі з «віртуальною вчительською», методичне забезпечення роботи вчителів, посилений контроль за виконанням та оновленням документації, мотивація, заохочення, матеріал. зацікавленість у запровадженні «віртуальної вчительської», наявність швидкісного Інтернету є першочерговим, оновлення комп'ютерної техніки, додаткова роз'яснювальна робота з колективом [2, с. 7].

Розглянувши особливості використання комп'ютерних технологій, їх форм і методів, можна сформулювати висновок про те, що ефективність управління закладом загальної середньої освіти значною мірою визначається професійною кваліфікацією, управлінською та інформаційною культурою керівників, а також, за аналізом наукових праць вчених, інформаційна діяльність є складовою управлінської, зміст якої виходить далеко за межі педагогічних знань і потребує опанування менеджерами закладів загальної середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сергій Глушаков, Олексій Сурядний. Linux для булінку і офісу: Навчальний посібник. Харків: Фоліо, 2002. 389 с.
2. Ласкова Н.О. Використання ІКТ в управлінській діяльності загальноосвітнього навчального закладу. Науково-методичний центрі Енергодарської міської ради, 2017. 9с. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp18/tezi-laskova.pdf (дата звернення: 11.05.2022 р)
3. Тарасова С.М. Інформаційно-комунікативні технології в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом. Науковий вісник МДУ ім. В.О. Сухомлинського. Випуск 1.31. Педагогічні науки, 2018. С.173-180.
4. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: Навч. посіб. Харків, 2016. 360 с.

ЧУПИРА Вікторія, здобувачка групи УНЗ-22-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ШТАНГЕЙ С. В., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ СТИЛЮ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Підвищення ефективності роботи закладів освіти є однією з важливих проблем сучасної системи освіти в Україні, основним завданням яких є збереження та зміцнення фізичного й психічного здоров'я дитини, розвиток її творчих здібностей, реалізація потенційних можливостей особистості, про що сказано у «Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті». Провідне місце при цьому посідає активізація людського фактору, зокрема, мобілізація всього педагогічного колективу освітнього закладу, спрямованість його керівників на створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі. Це особливо важливо для умов закладу освіти, оскільки «з одного боку, це атмосфера, в якій живуть і виховуються діти, а значить, фон, який визначає як емоційний стан кожної дитини, так і переживання, яке отримує дитина. Крім того, морально-психологічний клімат багато в чому визначає ефективність педагогічної роботи в закладі освіти»

Найбільш вагомими досягненнями у вивченні проблем соціально-психологічного клімату педагогічних працівників є праці А. Карамушки, Н. Коломінського, Р. Шакурова та ін. Окремі аспекти дослідження зазначеного феномена аналізуються в працях О. Ковальова, Г. Карпова, П. Бісіркіна та ін.

Питання формування стилю діяльності знайшли своє відображення в науковому доробку О. Бондарчук, В. Бочелюка, А. Боярин, В. Горяніної, А. Засекіної, Є. Ільїна, та ін., зокрема, в аспекті підвищення ефективності управлінської діяльності (Р. Акофф, М. Альберт, Г. Горбань, А. Карамушка, Д. Келлі, Дж. Коттер, К. Левін, В. Толочек, Дж. Хемфіл, Дж. Хоманс, І. Шкуратова та ін.).

Мета дослідження – теоретично проаналізувати феномен стилю управлінської діяльності.

В останнє десятиліття дослідження стилю управління стало важливим напрямком у процесі оптимізації діяльності керівника, а також у цілісному вивченні його особистості. Стиль управління багато в чому визначає результати діяльності організації. Правильно обраний стиль управління дозволяє вирішити проблему професійної придатності управлінського персоналу, розуміння керівником причин і закономірностей своєї поведінки, може кардинально змінити його ставлення до виробничих ситуацій [1].

Розуміння можливих причин і способів управління, чітке і водночас гнучке бачення проблем робить керівника та його управління більш успішними [2].

Стиль управління, який використовує керівник у своїй роботі, є основною характеристикою його операційної ефективності. Вивченням стилю лідерства займаються психологи вже понад півстоліття, і на сьогодні дослідниками накопичено значний матеріал з цієї теми. Слово «стиль» грецького походження (означало паличку для письма на восковій дошці, пізніше – «почерк»). Тому стиль управління – це своєрідний «почерк» у діях керівника [3].

Індивідуальний стиль управління – це стійка система засобів, методів і форм діяльності керівника, спрямованих на виконання місії організації, зумовлена об'єктивними і суб'єктивними факторами процесу управління, іншими словами, це типовий тип поведінки керівника у відносинах з підлеглих у процесі досягнення поставленої мети [4].

Індивідуальний стиль діяльності керівника виявляється в прийомах, за допомогою яких керівник спонукає колектив до ініціативи і творчого підходу до виконання покладених на нього завдань, контролюючи діяльність своїх підлеглих. Прийнятий стиль управління може служити характеристикою якості роботи керівника, його здатності забезпечувати ефективну управлінську діяльність, а також здатності створювати в групі особливу атмосферу, сприятливу для розвитку організації. Те, якою мірою керівник делегує повноваження, той факт, що він надає пріоритет міжособистісним стосункам або виконанню завдань, все це відображає індивідуальний стиль керівництва цього керівника [5]. Індивідуальний стиль управління характеризується стабільністю, яка виявляється в безперервному використанні різноманітних прийомів і засобів управління, але ця стійкість відносна, оскільки стилю, як правило, притаманна динамічність.

Індивідуальний стиль управління багато в чому визначається індивідуальними особливостями керівника, але, незважаючи на свою важливість, риси особистості не виключають інших елементів, що складають стиль управління. Ці елементи утворюють суб'єктивний елемент стилю, оскільки стиль завжди має загальну об'єктивну основу.

Розрізняють авторитарний, демократичний і ліберальний (не втручання) стилі керівництва.

Авторитарний стиль роботи полягає в тому, що керівник закриває всі комунікації з собою і дає підлеглим мінімум інформації. Він суворо контролює дії своїх підлеглих, часто втручається в їхню роботу, вимагаючи від них неухильного виконання його вказівок, залишаючи працівникам мало місця для прояву самостійності та ініціативи.

На відміну від авторитарного стилю, демократичний стиль управління передбачає широку участь працівників у розробці та прийнятті рішень. Тут найкраще використовувати колективне обговорення, домовленість і контроль. Керівник делегує частину своїх повноважень своїм підлеглим. Вони отримують достатньо інформації, щоб отримати уявлення про перспективи своєї організації. Демократичний стиль сприяє творчій діяльності підлеглих, сприяє створенню атмосфери взаємної довіри та співпраці, за якої дисципліна переходить у самодисципліну всіх працівників. Цей стиль не заважає одноосібному керівництву і не применшує авторитет керівника. Навпаки, його реальна влада і авторитет зростають, тому що він справляється без тиску і прояву якостей адміністративного впливу, покладаючись на здібності підлеглих і розраховуючи на їхню повагу. Організації, де домінує демократичний стиль, характеризуються високим

ступенем децентралізації влади, підлеглі беруть активну участь у прийнятті рішень і користуються широкою свободою у виконанні завдань [6].

Ліберальний стиль управління називається невтручанням керівника, або мінімальним втручанням у виконання роботи підлеглих. У цьому випадку керівник виступає посередником для встановлення контактів між працівниками, забезпечує підлеглих інформацією та матеріалами, необхідними для виконання роботи. Цей стиль характеризується безініціативністю, постійним очікуванням вказівок керівництва, небажанням брати відповідальність за рішення та їх наслідки, коли вони небажані. Керівник мало втручається у справи своїх підлеглих і взагалі не виявляє особливої активності у відносинах з іншими групами.

Таким чином, у практиці та теорії управлінської діяльності стилі виділяються за домінуванням особистих чи групових засобів впливу на людей, які входять до складу організації, підрозділів та установ. Найважливішою загальною основою вибору цих стилів є характер прийняття управлінських рішень і ставлення керівника до підлеглих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березняк Є.С. Реалізація принципу демократизації в управлінській діяльності директора школи: Методичний посібник для керівників шкіл / Є.С. Березняк. – К.: АПН України, Інститут педагогіки, 1996. 64 с.
2. Ложкін Г.В. Механізми лідерства. До питання про мотиваційні передумови лідерського впливу / Г.В. Ложкін, А.Ю. Видай // Політична психологія та соціальна робота. – К.: ТОВ «Видавництво «Сталь», 1999. № 5. С. 41-44.
3. Лозниця В.С. Психологія менеджменту. Теорія і практика / В.С. Лозниця. – К.: «Екс Об», 2001. 512 с.
4. Третьяченко В.В. Управлінські команди: технології підготовки / В.В.Третьяченко, В. М. Гончаров, О. А. Коломойцев. – Луганськ: Вид-во Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2005. 255 с.
5. Arroba T. Styles of decision-making and their use: an empirical study / T. Arroba // British Journal of Guidance and Counelling. 1977. Vol. 2. P. 149-158.
6. Board R.D. The Psychoanalysis of Organizations / R.D. Board. L., 2008. 278 p.; Douglas M.G. Grops: Undersanding people gathered together / M.G. Douglas // Tavistock Publications. London, 2003. 415 p.

ЯКУБА Юлія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління навчальним закладом» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

СІДАНІЧ І. А., завідувачка кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Освіта є ключовим фактором та ресурсом для економічного та соціального розвитку країни. Однак, сьогодні ця галузь стикається зі значними викликами, спочатку через пандемію COVID-19, а тепер – повномасштабну війну на території України. Ці події суттєво вплинули на збільшення кількості мігруючих сімей з дітьми та молоді, що, в свою чергу, призвело до зменшення кількості потенційних споживачів освітніх послуг. У зв'язку з цим, освіта потрапила в нові реалії, де мобільність, дистанційність та диджиталізація стали невід'ємними складовими освітнього процесу, що вимагає оновлення змісту та методів надання освітніх послуг. Як результат, конкуренція між закладами освіти значно загострилася. Саме тому позиціонування сфери освіти є актуальним на сьогодні і вимагає застосування маркетингового інструментарію та вдосконалення освітніх послуг шляхом покращення якості, різноманітності та диджиталізації послуг для цільової аудиторії.

Дослідженню концептуальних основ та особливостей маркетингової діяльності у сфері освіти та управління маркетингом присвячені праці таких вітчизняних дослідників, як: Сіданіч І. А., Махиня Т. А., Тимошко Г. М., Рябова З. В., Братаніч Б. В., Лукашук О. С., Зінчук Н. А., Рябова З. В. та інші.

Слід також перерахувати таких відомих закордонних вчених, як: Ф. Котлер, Г. Амстронг, Р. Баззел, Д. Джоббер, Д. Коле, Ж.-Ж. Ламбен, М. Портер, Б. Бумс, М. Бітнер та інші. Провідним положенням у дослідженнях перерахованих вище науковців є обґрунтування доцільності та необхідності використання маркетингових досліджень у системі освіти, до того ж, на рівні закладу освіти.

У класичному розумінні маркетинг – це підприємницька діяльність, спрямована на керування просуванням товарів та послуг від виробника до споживача або користувача; або як соціальний процес, що передбачає прогнозування, розширення та задоволення попиту на товари та послуги, шляхом їх розробки, просування та реалізації.

Також, у загальному сприйнятті, термін «маркетинг» означає підприємницьку діяльність, що спрямована на керування процесом просування товарів та послуг від виробника до споживача або користувача. До того ж, маркетинг може бути розглянутий як соціальний процес, за

допомогою якого передбачається, розширюється та задовольняється попит на товари та послуги шляхом їх розробки, просування та реалізації.

Нині в науковій літературі з маркетингу існує понад 2500 різних визначень, кожне з яких відображає призначення, функції, завдання та основний зміст маркетингу. Одним з найпоширеніших є визначення, що маркетинг є управлінським та соціальним процесом, за допомогою якого окремі особи або групи осіб задовольняють свої потреби шляхом створення споживчих товарів або послуг та обміну ними.

Маркетинг в освіті відрізняється від маркетингу товарів та інших послуг, оскільки його головна мета – пропонувати освітні послуги. Однією з основних особливостей маркетингу в освіті є формування спеціальних відносин зі споживачем, який бере активну участь у процесі надання освітніх послуг. Це впливає на зміст та характер маркетингової діяльності. Більшість дослідників освітнього ринку описують маркетинг в освіті як систему взаємин між освітніми закладами, які надають освітні послуги, та різними групами споживачів, такими як держава, організації, суспільство, учні, батьки та вчителі, зорієнтовану на задоволення їхніх потреб і забезпечення прибутку для розвитку освіти.

Освітні послуги мають певні особливості, такі як невідчутність, невід'ємність від джерела, змінність якості та незбереженість. Маркетингова стратегія є ключовим елементом успіху в освітньому сегменті, який вимагає глибокого аналізу факторів, таких як: характер наданих освітніх послуг, конкуренція, зовнішні та внутрішні умови, цілі та цінності освітньої установи, можливий ризик, досвід попередніх маркетингових стратегій та фактор часу. Ефективна маркетингова програма повинна бути розроблена з урахуванням потреб споживачів освітніх послуг, що надає заклад освіти.

Основними завданнями освітнього маркетингу є привернення учнів та студентів до навчання в конкретному освітньому закладі, підвищення його популярності та престижності, забезпечення стабільної та прибуткової діяльності, розширення аудиторії та підвищення рівня задоволення споживачів даними освітніми послугами.

Однак, в умовах сучасних тенденцій та кризових викликів у галузі освіти, маркетинг потребує подальшого удосконалення та адаптації до нових вимог та потреб. Зокрема, в контексті дистанційного навчання, дуже важливим стає розвиток онлайн-маркетингу та онлайн-комунікацій, а також забезпечення якості та доступності освітніх послуг згідно з новими стандартами та вимогами.

Отже, можемо підсумувати, що маркетинг складається з багатьох різних аспектів і визначень, але в основі його – завдання забезпечити задоволення потреб споживачів за допомогою виготовлення та продажу товарів і послуг. Вивчення споживачів, їхніх потреб і попиту на ринку є ключовим елементом маркетингу. У сучасних умовах, коли конкуренція серед освітніх закладів зростає, а освітній ринок стає все більш вимогливим, для ефективного виконання своїх функцій, освітні заклади повинні розробляти та впроваджувати чітко визначену стратегію розвитку та використовувати маркетингові інструменти для досягнення своїх цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров В. Освітня послуга: суть та моделі якості. Освіта і управління. 2006. Т. 9, Ч. 1. С. 156–164.

2. Войчак А.В. Маркетингові дослідження [Текст] : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисциплін / А.В. Войчак. – К. : КНЕУ, 2001. – 119 с.
3. Дерев'яно Б.В. Щодо визначення понять «надання освітніх послуг» та «надання послуг у сфері освіти» / Б.В. Дерев'яно [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12704/1/Derevyanko.pdf>.
4. Зарубіна В.В. Сутність та специфіка маркетингу освітніх послуг в Україні / В.В. Зарубіна // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. О.В. Прокопенко, О.В. Люльова. – Суми, 2014. – Т. 2. – С. 157–158.
5. Котлер Ф. Стратегічний маркетинг для навчальних закладів/ Ф. Котлер, К. Фокс (пер. З англ.). – К.: УАМ, Вид. Хімджест, 2011. — 580с.
6. Кузнецов К. А. Інтернет маркетинг – потреба сучасності : thesis. 2017. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/8144> (дата звернення: 25.03.2023).
7. Лукашук О.С. Особливості маркетингової діяльності у сфері освітніх послуг / О.С. Лукашук, О.В. Гончарова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – 2013. – Вип. 40 (1). – С. 182–192
8. Махия Т. А. Визначення сильних і слабких сторін діяльності навчального закладу у процесі дослідження його внутрішнього середовища / Т. А. Махия // Народна освіта. Науковометодичний електронний педагогічний журнал. – 2015. – № 3 (27). – URL: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/> (дата звернення 28.03)
9. Оболенська Т.Є. Маркетинг у сфері освітніх послуг: автореф. дис.д-ра екон. наук : 08.06.02 / Т.Є. Оболенська ; Харк. Держ. Екон. ун-т. – Х.,2002.-33с.
10. Рябова З. В. Маркетингові дослідження в управлінні навчальним закладом. Теорія та методика управління освітою. Вип. 5(23). URL: <https://griml.com/QCkrK>
11. Рябова З. В. Наукові основи маркетингового управління в освіті: монографія / З. В. Рябова. — К. : Пед. думка, 2013. — 268 с.
12. Якименко І.М. Маркетингові засади розвитку ринку освітніх послуг [Електронний ресурс] / І.М. Якименко. – URL: <https://griml.com/6N8ur>

СЕКЦІЯ 2.
СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА ТА ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

АЛЕКСЄЄВА Ольга, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ВОЛОТОВСЬКА Т. П., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

ПРОБЛЕМА АУТИЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Питання аутизму у світі починає набувати своєї гостроти за багатьма параметрами. Збільшується співвідношення кількості осіб порівняно з минулими роками. Навколо цього питання багато суперечок і єдиного правила для всіх не існує. Аутизм означає, що людина розвивається іншим чином і має проблеми з комунікацією та взаємодією з іншими людьми, а також незвичайні види поведінки, такі як повторювання рухів або захопленість дуже вузькоспеціалізованими інтересами. Однак це лише клінічне визначення, і це не найважливіше з того, що необхідно знати про аутизм. Це один із найпоширеніших видів розладів психологічного розвитку у дітей, який характеризується порушеннями у сферах соціального розвитку дитини, розвитку мови, здатності спілкуватися, а також стереотипною, обмеженою поведінкою.

На сьогодні дослідники виокремлюють не лише аутизм (ранній дитячий аутизм – РДА), а цілу групу розладів спектру аутизму (РСА), оскільки існує декілька можливих форм порушень – різних за важкістю та ступенем вираженості симптомів. Діти з РСА можуть дуже відрізнятися за здатністю встановлювати контакт з оточуючими як за допомогою мови, так і невербального спілкування, а також за рівнем інтелектуального розвитку. Сучасні дослідження та наукові напрацювання дають можливість набагато краще розуміти аутизм та застосовувати втручання, що дозволяють сприяти розвитку дитини, її соціалізації, навчання та реалізації себе у цьому світі.

Усе більше дослідників (L.Wing, E.Ornitz, B.Hermelin & N.O'Connor, F.Volkmar, H.Tager-Flusberg, C.Lord) схиляються до тієї думки, що аутизм позначається на усіх рівнях психічної організації. Такої самої думки притримуються й українські дослідники, які займалися і продовжують займатися проблематикою аутизму (Багрії Я.Т., Марценківський І.А., Островська К.О., Романчук О.І., Смоляр Г.Г., Тарасун В.В., Хворова Г.М., Чуприков А.П., Шульженко Д.І.). Але слід наголосити на тому, що на сьогодні немає загальноприйнятих теоретичних та методологічних підстав, які б

стосувалися вивчення особливостей функцій психіки у разі аутизму, а також – взаємозв'язку між ними.

Метою дослідження є розкриття феномена аутизму з урахуванням контексту розвитку дитини, з логіки розгортання її психічних проявів.

Уперше термін «аутистичний» впровадив у медичну практику швейцарський психіатр Ойген Блейлер у 1908 році для опису втечі від соціального життя, яка спостерігалась у дорослих, хворих на шизофренію. Цю самостійну проблему вперше описав доктор Лео Каннер у 1943 році у своїй ранній праці «Аутистичні порушення емоційного контакту». У 1944 році, після того як Каннер опублікував свою працю, австрійський терапевт Ганс Аспергер опублікував дисертацію, присвячену «аутистичній психопатії» в дітей [11].

Розглядаючи термін «аутизм», треба відмітити, що це загальноживане скорочення, яке є відповідником дефініцій «загальні розлади розвитку» (МКХ-10) та «розлади аутистичного спектра» (далі РАС) (DSM-V).

РАС – порушення нейророзвитку, основними особливостями яких, згідно з «Дослідницькими діагностичними критеріями» МКХ-10 (ВООЗ, 1992), є:

- 1) якісні порушення реципрокної соціальної взаємодії,
- 2) якісні порушення спілкування,
- 3) обмежені, повторювані, стереотипні поведінка та інтереси.

Основні прояви аутистичної поведінки можливо побачити вже в ранньому дитинстві, але вони не завжди помітні до виникнення обставин, в яких мають проявлятися більш складні форми соціальної поведінки, наприклад, коли дитина йде в дитячий колектив. [2]

Важливо зазначити, що поняття «аутизм» було вперше використано та запропоновано Е. Bleyler, швейцарським психіатром, при характеристиці симптомів шизофренії, на початку ХХ ст. Воно означало «аутичне занурення пацієнта в світ власних фантазій, будь-який зовнішній вплив на який сприймається як нестерпна настирливість». G. Asperger в 1938р. використав сучасне значення терміну «аутизм», в своїй дисертації, де він описав групу дітей та підлітків з цим захворюванням [6].

Згідно даних ООН, більш ніж 60 мільйонів осіб у світі живуть з діагнозом «аутизм». За даними ВООЗ поширеність розладів зі спектру аутизму в дитячому віці становить понад 1% від дитячої популяції у світі і навіть перевищує 1% в країнах Європи. За даними Міжнародної асоціації «Аутизм-Європа» кожна 88 дитина в Європі має ознаки розладів загального розвитку та потребує медико-психологічної допомоги. За останні 10 років розповсюдженість РАС збільшилася у 10 разів, кожні 20 хвилин реєструється новий випадок аутизму [12].

Діагностична категорія РАС об'єднує порушення загального розвитку, насамперед це якісні порушення спілкування, соціальної взаємодії, обмежені інтереси та стереотипні феномени поведінки. Коли вперше було ідентифіковано аутизм, його віднесли до рідкісних захворювань (Kanner, 1943).

Лотгер 1966 р. опублікував перший офіційний звіт за результатами епідеміологічного дослідження дітей з синдромом Каннера, проведеного у графстві Мідсекс (Нью-Джерсі, США). Згідно з даними дослідження, розповсюдженість складала від 3 до 43 випадків на 10 тис. населення. Відтоді було проведено багато досліджень щодо розповсюдженості аутизму та РАС. Вона коливалася від 3,3 до 16,0 випадків на 10 тис. новонароджених.

Ехлерс та Гільберг (1993) опублікували результати свого дослідження у Готтенбурзі (Швеція) – розповсюдженість складала 36 випадків на 10 тис.

Вінг та Груда (1993) встановили розповсюдженість аутизму серед учнів загальноосвітніх шкіл із коефіцієнтом IQ < 70, як 20 на 10 тис., а серед учнів з коефіцієнтом IQ > 70 – 36 на 10 тис. Крім того, встановлено, що у дітей також зустрічаються часткові прояви синдрому Аспергера, переважно порушення соціальної взаємодії – 35 на 10 тис.

За узагальненими даними Дж. Гоулд (1999), розповсюдженість аутизму та РАС складає 91 на 10 тис., або 9,1 на 1 тис. За результатами 6-річного дослідження, проведеного у Південній Кореї (2010), РАС виявлені у 2,6% дітей віком від 7 до 12 років [1].

Згідно з даними Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України, захворюваність на аутизм за останні роки зросла у 2,5 рази.

До 2006 року в Україні розлади зі спектру аутизму майже не діагностувались. В подальшому зріст захворюваності та поширеності цих розладів продовжував збільшуватись. В Україні впродовж останніх років збільшилася захворюваність дітей на розлади психіки і поведінки спектру аутизму, офіційно зареєстровано понад 4 тисячі людей із аутизмом, але представники громадських організацій, які опікуються цією проблемою, повідомляють, що насправді таких людей набагато більше [12].

Це дозволяє прогнозувати швидке зростання поширеності РАС на тлі поліпшення діагностики та впровадження у клінічну практику сучасних діагностичних процедур.

Треба звернути увагу, що через відсутність універсальних критеріїв та інші чинники не всі країни мають дані, необхідні для повної оцінки кількості випадків аутизму у всьому світі.

Сучасні фахівці в різних галузях медичних та педагогічних наук вважають, що розлади спектра аутизму (або РАС) обумовлені генетичними мутаціями за участю декількох генів, що детермінують порушення нейронального розвитку (DiCicco-Bloom E., Lord C., Zwaigenbaum L., Courchesne E., Dager S.R., Schmitz C., Schultz R.T., Crawley J.). – останні дослідження показують, що роль спадковості у розвитку РАС є на сьогодні однією з найвищих в ряду інших психічних порушень.

Деякі вчені вважають, що аутизм не стільки системне захворювання, скільки системний збій організму і має розглядатися як нове захворювання століття. При цьому підкреслюється, що діти з РАС – це люди з не викривленою картиною світу, які відчувають гостріше, глибше, більш тонко і які, можливо, знають більше. Вважається, що їхня проблема не в тому, що вони почувають і розуміють, а в тому, що вони не можуть з цим справитися в силу своєї правдивості і страху контактів, яких вони потребують, але не можуть здійснити.

Дефіцитарні симптоми в осіб з аутизмом, на думку деяких науковців, парадоксальним чином можуть поєднуватися з надзвичайно гарним моторним розвитком, точністю пам'яті, високими досягненнями у розвитку деяких спеціальних інтересів (рахунок, танець, механічне конструювання тощо).

Розлади аутистичного спектра (РАС) визначаються за двома критеріями:

- порушення соціальної взаємодії;
- повторювана поведінка.

Ознаки порушення соціальної взаємодії:

- Дитина може встановлювати зоровий контакт, але не використовує його для спілкування (наприклад, вказує на бажаний предмет, щоб отримати, але водночас не переводить погляд на дорослого).
 - Не слідкує за поглядом дорослого, і / або за вказівним жестом дорослого.
 - Не адресує виразу обличчя дорослому з метою спілкування.
 - Дитина не ділиться з іншими своєю радістю, інтересами, успіхами.
 - Не реагує на своє ім'я, коли звуть, щоб привернути увагу.
 - Віддає перевагу грати самостійно, не залучає однолітків до гри, не повторює за ними дії.
 - Розвиток мови не відповідає віку, наприклад, в 1,5—2 роки дитина не використовує слова.
 - Дитина може вимовляти слова, фрази, але не використовує їх, щоб попросити що-небудь.
 - Не використовує жести для спілкування, щоб повідомити або пояснити що-небудь.
 - Використовує руку іншої людини як інструмент, водночас не встановлюючи зоровий контакт.
- Ознаки повторюваної поведінки:*
- виявляє підвищений інтерес до певної іграшки або до певної частини предмета.
 - Вибудовує предмети у вертикальні або горизонтальні ряди.
 - незвично використовує предмети, крутить їх, розглядає під певним кутом, обнюхує або простукує.
 - Дитина незвично сильно реагує на певні звуки, дотики.
 - Виконує дії в строго встановленому порядку та / або наполегливо вимагає цього від інших.
 - Дитина робить незвичайні та / або повторні рухи пальцями або руками, часто кружляє або стрибає на одному місці.
 - Ці ознаки можуть бути виражені в різному ступені.

Діти з РАС за рівнем інтелекту і володіння мовою також можуть дуже сильно відрізнятися один від одного. У хлопчиків РАС зустрічається в 4 рази частіше, ніж у дівчаток. Поширеність — на сьогодні 1 дитина з 88 має РАС [3].

На сьогодні вчені припускають, що розлади аутистичного спектра мають генетичну природу і є вродженим порушенням розвитку нейронів головного мозку. Нейрони мають занадто високу активність у певних зонах мозку. Відповідно, інформація, яку сприймає дитина, обробляється нетиповим способом. Дитині важко цілісно сприймати те, що бачить і чує, що особливо важливо під час соціальної взаємодії. Така робота головного мозку пояснює особливості поведінки і розвитку дітей із РАС.

Часто це викликає певні складнощі в повсякденному житті і для самої дитини, і для оточуючих: найчастіше діти з РАС використовують соціально неприйнятні види поведінки як один зі способів спілкування з оточуючими. наприклад, розкидують предмети, голосно кричать і т. ін. Також нерідко виникають труднощі в навчанні та співпраці: уникнення завдань і вимог дорослого. Багато дітей із РАС відчувають труднощі зі сном і під час засипання. Процес навчання навичці туалету може бути досить складним і довгим. Можливі проблеми з харчуванням: одноманітна їжа, відмова від їжі, брак навичок самостійності [3].

Діти з РАС та їх батьки можуть стикатися з цими проблемами кожен день. І з більшою частиною цих труднощів можна впоратися за підтримки фахівців.

Багато робіт дослідників присвячено розробці програм корекції та реабілітації і фізіотерапії для дітей з РАС, а також програмами підвищення якості життя батьків, в родині яких є дитина з аутизмом. Всесвітня практика терапевтичної допомоги особам з розладами аутистичного спектра засвідчила, що їхнім «лікуванням» є корекційно-розвивальні та навчальні програми [5].

Скрипник Т.В. у своїх дослідженнях зазначає, що «на сьогодні психолого-педагогічна корекція розвитку аутизму не має однозначності й узгодженості щодо технологій та методик, які б допомагали ефективно долати порушення аутичного спектра. Так, найбільш визнані такі корекційні підходи, що їх застосовують задля корегування в разі порушень аутичного спектра, як прикладний аналіз поведінки (Applied Behavior Analysis, ABA), структуроване навчання ТЕАССН (Treatment and Education for Autistic and related Communication handicapped Children), сенсорна інтеграція, розвиток міжособистісних стосунків (Relationship Development Intervention, RDI), холдінг-терапія, метод «Son-Rise», середовищний підхід (І.Ю.Захарова), нейропсихологічний підхід, методи альтернативної та підтримувальної комунікації, різновиди терапій (музико- і арттерапія, метод ТОМАТІС, кінезотерапія, терапія за допомогою тварин (анімалотерапія) тощо).

За останні роки Україна суттєво просунулася у цьому напрямі, що підтверджують у наших опитуваннях й самі батьки дітей з аутизмом.

Та, на жаль, сьогодні в Україні бракує кваліфікованих спеціалістів для роботи з такими дітьми та дорослими. Повної інформації про причини й наслідки аутизму, корекційні методики та особливості їх застосування, пропоновані послуги тощо – також мало. Крім того, досить часто така інформація подається у неповному і спрощеному вигляді, що призводить до її примітивного й поверхневого сприйняття батьками і фахівцями, а це, у свою чергу, неминуче позначається на якості і ефективності корекційної роботи з дітьми.

Оскільки в Україні досвід спеціальної освіти дітей з аутизмом практично відсутній, фахівці користуються досвідом таких країн, як США, Канада, Німеччина, Польща

Хоча цей досвід недостатньо вивчений і проаналізований, він вселяє впевненість у можливості досягнення позитивних результатів у роботі з аутичними дітьми в Україні.

Розглядаючи систему допомоги особам із загальними розладами розвитку в Україні, можливо казати про те, що вона лише почала формуватися, починається реалізація конституційного права громадян з РАС на освіту та розвиток, згідно з їхніми можливостями.

На сьогодні провідною формою роботи з ними є психолого-педагогічна корекція. Систематична комплексна психолого-педагогічна корекція дітей-аутистів можлива лише в спеціально організованих умовах. Комплексна реабілітаційна робота з дітьми з РАС охоплює психологічну і педагогічну корекцію, виявлення і розвиток творчих здібностей дітей, розвиток мовлення та комунікативних навичок, а також систематичну працю з батьками.

Сучасні програми, засновані на поведінковій терапії, спрямовані на поліпшення спілкування батьків з дитиною, а також акцентовані на розвитку комунікативних та соціальних навичок, мають найбільшу доказову базу і

можуть розглядатися як ефективні, щонайменше в короткостроковій перспективі.

Таким чином, ми можемо казати, що проблема аутизму набувати своєї гостроти за багатьма параметрами. Такими як постійне збільшення показнику аутизму на кількість населення, відсутність універсальних критеріїв та інших чинники, необхідних для повної оцінки кількості випадків аутизму у всьому світі. Для нашої країни першочерговим завданням є налагодження ранньої діагностики та якнайшвидше впровадження коригувальних методик та програм для дітей з РАС, у яких мають бути задіяні батьки таких дітей, педагоги, персонал шкіл та дошкільних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горб А.А., Мартиненко Я.А. Поширеність розладів зі спектру аутизму в Україні: погляд на проблему очима дитячого невролога. Журнал «НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія» Болезни детского возраста в психиатрии и неврологии No 6-2 2012: Режим доступу: <https://neuronews.com.ua/ua/>
2. Іванова Н. Розлади аутистичного спектру у дітей. Особливості ранньої діагностики. 2018. Режим доступу: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6563-rozladi-autistichnogo-spektru-u-ditey-osoblivosti-rannoi-diagnostiki/>
3. Керівництво для батьків. UNICEF. Якщо у вашої дитини розлади аутистичного спектра. 2020. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.unicef.org/ukraine/media/13506/file/Autism%20spectrum%20disorders.pdf>
4. Кирилова Л.Г., Мірошников О.О., Грабовенська І.О. Розлади аутистичного спектра як ранні порушення нейророзвитку в дітей. Журнал неврології ім. Б.М. Маньковського, 2017. Том 5, No 1. С. 71-78
5. Омельчук Е.В., Дяченко Л.А. Сучасні погляди на проблему фізичної терапії дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру в умовах спеціалізованого закладу. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2019. Випуск 2 (108)
6. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму : монографія / Тетяна Вікторівна Скрипник. – К. : Фенікс, – 2010. – 388с.
7. Скрипник Т.В. Психологічна допомога дітям з аутизмом та їхнім батькам: навч.-метод. посіб. / Т.В. Скрипник; К. : Вид. група «Шкільний світ». – 2016. – 160 с.
8. Сухіна І., Риндер І., Скрипник Т. Психологічна модель раннього втручання для дітей з аутизмом: посібник / І. Сухіна, І. Риндер, Т. Скрипник / за ред. І.В Сухіної. Київ-Чернівці : «Букрек», – 2017. – 192 с.
9. Чуприков А.П., Хворова Г.М.. Розлади спектру аутизму: медична та психолого-педагогічна допомога. Київ, 2011. 182 с.
10. Schaaf Roseann (2018) Study of Sensory Integration Therapy for Children with Autism – Seeking Participants! <https://autismsciencefoundation.wordpress.com/2018/07/12>
11. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Аутизм>
12. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://khocz.com.ua/2-kvitnja-2020-roku-vseshvitnij-den-poshirenija-informacii-shhodo-problemi-autizmu-oon/>

БЛУХА Світлана, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ФЕДОРЕЦЬ В. М., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат медичних наук, доцент

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

В Україні з кожним роком зростає кількість дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Причиною зростання дітей цієї категорії є вживання алкоголю, наркотиків та тютюнових виробів; високий рівень екологічної небезпеки; низький рівень медичного обслуговування. Діти з обмеженими можливостями стикаються з великими труднощами в адаптації в суспільстві, самовизначенні і самореалізації. У дітей цієї групи виникають проблеми з самооцінкою, розвиваються комплекси неповноцінності, дітям досить важко адаптуватися в соціумі, в якому вони живуть.

Теоретико-методологічні засади інклюзивного навчання складають праці сучасних українських науковців і методистів, зокрема А. Колупаєвої, А. Гречко, В. Засенка, Т. Сак, В. Тарасун, О. Таранченко, В. Синьова, В. Бондаря, В. Тищенко, А. Яценюк, та ін. Проте, не зважаючи на значний інтерес дослідників до проблем інклюзивного навчання, багато питань залишаються невирішеними [4, с. 202].

Метою дослідження є теоретично дослідити особливості соціалізації дітей з особливими освітніми проблемами в освітньому просторі.

З боку державних органів розроблено досить розгалужену систему нормативно-правових документів, які гарантують довічне забезпечення дітей з обмеженими можливостями. Але їм важливо відчувати підтримку і розуміння з боку здорових людей.

Тривалий час основним освітнім закладом для дітей з обмеженими можливостями розвитку була і залишається спеціалізована школа, що має певні недоліки. Основною проблемою якої є проблема подальшої освіти та соціальної адаптації даної категорії [7, С. 6].

Основний напрям ХХІ століття — це життєва стратегія, яка задокументована в Конвенції про права дитини та спрямована на те, щоб допомогти дітям з ООП жити повноцінним і гідним життям в умовах, які забезпечують їхню гідність, впевненість в собі, сприяють активній участі в житті суспільства [6, С. 3].

Діти в системі освіти діляться на різні категорії, відповідні до історично сформованих типів закладів. Основними категоріями є: діти із затримкою психічного розвитку (ЗПР); розумово відсталі (РВ) з більш детальним

розподілом за ступенем тяжкості; те саме стосується сліпих та слабозорих людей; глухих та слабочуючих; з вадами мови; діти з фізичними вадами. Вражає механічний і штучний характер такого поділу [10, С. 4].

Визначення «діти з особливими освітніми потребами» поширюється на всіх учнів, які мають освітні труднощі, що перевищують загальноприйняті стандарти. Це стосується як дітей з особливостями психофізичного розвитку, так і дітей із соціально вразливих груп.

Загальноприйнятий термін «діти з особливими освітніми потребами» підкреслює необхідність додаткової підтримки у навчанні дітей з ООП. Очевидно, що дане визначення прийнятне до дітей-інвалідів, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами та обдарованих дітей [5, с.36].

На жаль в Україні немає єдиної офіційної термінології для характеристики дітей з особливими освітніми потребами. В основних законах України про освіту зустрічаються такі дефініції, як: «діти, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку», «особи, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатися в масових навчальних закладах», «молодь з інвалідністю», «діти з тяжкими порушеннями розвитку», «діти з обмеженими можливостями здоров'я» тощо. Усі ці визначення співвідносяться з медичною суспільно-соціальною моделлю [8, с.13].

Вперше у міжнародних документах було визнано, що категорія «діти з інвалідністю» належить до соціальної проблеми, а відтак, до проблеми прав людини [1, с.1].

Об'єктивною передумовою виявлення унікальності особистості кожної людини є створення рівних можливостей розвитку для всіх членів суспільства. Тому актуальними є питання соціалізації та реабілітації дітей з ООП. Соціалізація – це перш за все формування соціальної діяльності, підвищення духовної культури [9, с.32]

Удосконалення методів соціалізації дітей з обмеженими працездатними можливостями є одним із основних завдань освіти. Вразливість людини до виховних впливів досягається шляхом розвитку достатнього рівня свідомості, почуттів, характеру та поведінки. З урахуванням викладеного, основними завданнями виховання дітей ми визначаємо: формування відповідних знань, переконань, світогляду, волі та моральних почуттів.

Людина розвивається у взаємодії та під впливом середовища, тобто засвоює та будує культурні цінності і соціальні норми, в результаті соціалізації, а також саморозвитку та самореалізації в соціумі [2, с.26].

Навчання дітей з ООП має бути спрямоване на розміщення їх у соціальному та культурному просторі, має допомогти дітям самовизначенні, самореалізації з урахуванням її індивідуальності.

Слід зазначити, що сьогодні найпоширенішим питанням є соціалізація та адаптація дітей з ООП. Ключовим питанням, яке постало, було впровадження інклюзивної освіти, формування нової філософії державної політики щодо дітей з ООП; удосконалення та розвиток нормативно-правової бази на основі міжнародних договорів у сфері права людини.

Відповідно до Концепції розвитку інклюзивної освіти, його головне завдання – впровадження інноваційних стилів навчання, особливу увагу слід звернути на соціалізацію учнів з ООП через освітню діяльність. Формування освітньо-розвивального середовища для дітей з ООП шляхом надання психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу [6].

Основними складовими інклюзивної освіти є підвищення ступеня участі учнів у поза навчальній діяльності та одночасне зниження рівня ізоляваності частини учнів [3, с.8]. Адаптація дітей даної категорії включає індивідуальний процес, що залежить, насамперед, від особливості дитини, характеру її нозології. Здійснення освітньої діяльності таких дітей включає низку принципів:

- врахування індивідуальних, вікових та психологічних особливостей дитини;
- комплексність прийомів психологічного впливу;
- залучення соціального середовища до участі в освітній діяльності;
- опори на різні рівні організації психічних процесів;
- врахування ступеня і обсягу різноманітності матеріалу;
- врахування емоційної складності матеріалу.

Освітня діяльність має бути спрямована на якісне перетворення різних функцій, а також на розвиток різних здібностей дитини. Для здійснення освітніх впливів необхідні створення і реалізація певної моделі (системи): загальної, типової, індивідуальної.

Загальна система освіти передбачає розширення, поглиблення та уточнення розуміння дитини про навколишній світ, про оточуючих її людей, суспільні події, про зв'язки та відносини між ними; використання різних видів діяльності для розвитку мислення, спостережливості тощо; такий метод проведення занять, що враховує стан здоров'я. Важливим є оптимальний розподіл навантаження упродовж заняття, дня, тижня, вести контроль та облік стану дитини [5, с.84].

Соціалізація дитини, набуття соціального досвіду, вміння колективного спілкування відбувається під час загально-групових виховних заходів, позакласних заходів, де задіяні всі учні.

Психологічній-педагогічній супровід – це галузь і метод діяльності психологічних служб, покликаний допомагати особистості і суспільству у вирішенні широкого кола проблем, що виникають у життєдіяльності особистості в суспільстві. Тому командна взаємодія (вчителів, батьків, практичного психолога, медпрацівника), дозволяє створити такі соціально-педагогічні умови, які сприятимуть внутрішньому управлінню індивіда, досягнення ним своїх цілей, реалізації різнобічних типів поведінки, гнучкої адаптації. Створення саме атмосфери безпечності, ситуації, у якій відсутнє зовнішнє оцінювання, дає можливість дитині проявити себе нестандартно, творчо, по-новому [9, с.8-10].

Таким чином, соціалізація і адаптація дітей з ООП в освітньому просторі залежить, перш за все, від кожного працівника, від усього педагогічного колективу, ритму, стилю, методу роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Граб С. О. Інклюзивна освіта в міжнародному праві URL:<http://intlawa.manac.net/v5/4.pdf>
2. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими потребами в загальноосвітній заклад. // Соціальний педагог. 2009. №5. С. 26-35.
3. Індекс інклюзії: професійно-технічний навчальний заклад; Навчально-методичний посібник / [кол. упорядників: Пащенко О. В., Гриценко І. А., Софій Н. З., Найда Ю. М.]. К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди». 2011. 92 с.
4. Ковригіна Л. М. Формування готовності педагога до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі / Л.М. Ковригіна

- // Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання: зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 97-річчю від дня народження В.Сухомлинського, 29-30.09.2015 / уклад. О. Е. Жосан. Кіровоград : Ексклюзив-систем. 2015. С. 202.
5. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. К.: Видавнича група АТОПОЛ. 2011. 274 с.
 6. Концепція розвитку інклюзивної освіти URL: http://osvita.ua/legislation/ser_sv/9189/
 7. Красняков Є. Формування та реалізація інклюзивної політики у сфері освіти дітей з особливими освітніми потребами в Україні. // Віче. №6. 2013.
 8. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник:/ [за заг. ред. А.А. Колупаєвої]. К: А. С. К.. 2012. 308 с.
 9. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в закладах професійної освіти. З досвіду роботи практичного психолога Рожко Ганни Володимирівни / [Укладач Г.В. Рожко]. Миколаїв, 2011. 72 с.
 10. Сварник М. Інклюзивна освіта в Україні: попередній аналіз ситуації / Інклюзивна освіта. Збірник матеріалів проекту. / М. Сварник. Київ. 2013. 14 с.

БОГАЧУК Оксана, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ТОВСТОГАН В. С., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГО ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСОБЛИВОСТІ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Проблема психолого-педагогічного супроводу батьків, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, було об'єктом вивчення багатьох дослідників, а саме: В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Сак, Н. Слободянюк, Н. Софій, І. Білецька, А. Білецька, О. Завальнюк, О. Бодальов, А. Варга, В.Захаров, Є. Мастюкова, І. Нікольська, В.Столін, С. Сорокоумова, В. Ткачова, П. Якобсон, Н. Грабовенко, В. Жмир, І. Іванова та ін. Така кількість дослідників вказує багатогранність та актуальність даної проблематики. Одним із недостатньо досліджених аспектів супроводу батьків є місце і роль інклюзивно ресурсного центру в зазначеному процесі супроводу.

Тому метою нашої наукової розвідки є заповнення прогалін у наукових дослідженнях щодо ролі і місця фахівців інклюзивно ресурсного центру (далі - ІРЦ) в процесі супроводу батьків дітей із особливими освітніми потребами.

Оскільки в структурі ІРЦ працюють психолого-педагогічні фахівці, роль кожного з них може мати надзвичайно велике значення, зокрема, для формування задовільного психологічного стану в такій сім'ї.

Одним із напрямків психологічного супроводу батьків дітей із особливостями психічного розвитку є визнання, тобто прийняття батьками дитини такою, якою вона є. І тут важливою має бути робота практичного психолога з батьками. Іншими важливими напрямками діяльності вказаного фахівця є корекція та розвиток емоційно-особистісної сфери дитини, зокрема, формування довірливої регуляції діяльності і поведінки, розвиток пізнавальної діяльності, формування вищих психічних функцій тощо. Ефективність психологічного супроводу навчання дітей з психічними або/та фізичними порушеннями в умовах інклюзивного навчання має забезпечуватися, передусім, комплексною та систематичною діагностикою, яка має бути спрямована на вивчення сильних і слабких сторін розвитку особистості, адаптивних можливостей організму, взаємин у родині та шкільному колективі; відповідність розумового розвитку дитини віковій нормі; індивідуально-типологічних особливостей; рівня розвитку комунікативних здібностей тощо.

Проведений нами аналіз літературних джерел з проблеми дослідження дозволив упевнитись у наступному: важливими завданнями психолого-педагогічної просвіти сімей, що виховують дітей із особливими освітніми потребами є реконструкція батьківсько-дитячих взаємин; оптимізація подружніх і внутрішньо-сімейних взаємин; гармонізація міжособистісних стосунків між матір'ю, дитиною, іншими членами родини, членами родини та іншими (сторонніми) особами; корекція неадекватних поведінкових і емоційних реакцій батьків дітей із особливими освітніми потребами; розвиток комунікативних форм поведінки, що сприятимуть самоактуалізації і самоствердженню дорослих, які виховують дитину зазначеної категорії; формуванню навичок соціальної взаємодії; особистісному зростанню кожного з членів родини; а, отже, оздоровленню психологічного стану батьків.

Іншим важливим елементом інклюзивного навчання є залучення батьків до навчально-виховного процесу, участі у розробці навчальних планів своїх дітей. Саме тому завдання психологічного супроводу полягає у: налагодженні партнерських стосунків з батьками та створенні психологічного комфорту для кожного члена сім'ї; подоланні стереотипів у роботі з сім'ями, які мають дітей з обмеженими можливостями через врахування культурних традицій, інтересів сім'ї; підвищенні психолого-педагогічної культури батьків; поясненні батькам специфіки психічного розвитку дитини і тих обмежень, які накладаються на процес навчання й виховання; розкритті конкретного змісту індивідуального підходу, якого потребує дитина та прийомів його реалізації; психологічному консультуванні батьків, спрямованому на встановленні оптимальних взаємин у родині.

Завдання нашого експериментального дослідження включало з'ясування психологічного стану батьків дітей із особливими потребами в інклюзивному центрі щодо труднощів, з якими вони стикаються, а також характер взаємодії батьків та дітей. Для вирішення поставлених завдань були використані такі діагностичні засоби: експрес-опитувальник «Індекс толерантності», «Шкала емоційного відгуку» (BEES), анкета для батьків.

Аналіз отриманих даних за експрес-опитувальником «Індекс толерантності» продемонстрував такі результати: у 23,2% батьків з дітьми, які мають особливі освітні потреби, дорослі проявляють щирий інтерес до того, що цікавить їхніх дітей, намагаються допомагати, дуже високо оцінюють їх здібності, та намагаються зробити все за дитину, співчують та жаліють її. Батьки також високо оцінюють інтелектуальні і творчі здібності дітей, пишаються ними, а також заохочують самостійність та ініціативу дітей.

76,8% респондентів приділяють менше уваги своїм дітям, не довіряють їм, не високо оцінюють їхні здібності, навички, і лише іноді намагаються проявляти інтерес до того, чим цікавляться їхні діти.

Дослідження батьків за методикою «Шкала емоційного відгуку» (BEES) дозволило переконатись у наступному: 76,8% обстежених батьків не встановлюють психологічну дистанцію зі своїми дітьми: вони намагаються бути завжди ближче до дітей, щоб задовольнити їхні основні розумні потреби, захищати їх від неприємностей.

У 23,2% респондентів немає значної дистанції між батьками та дітьми, однак немає і розуміння та підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Батьки постійно відчувають тривогу через дитину, перебувають у депресії та не можуть самостійно справитися з тими потребами, що виникають у дітей; їхні діти, на думку батьків, є беззахисними.

Проведення індивідуальних консультацій з батьками вказаних дітей показало, що 30% батьків мають тривожність та легкий ступінь депресії, і постійно перебувають у ньому, та не звертаються за психологічною допомогою.

Отримані результати дають підстави для розробки працівниками ІРЦ відповідних заходів, спрямованих на поліпшення стану батьків, що виховують дітей із особливими освітніми потребами. Це і буде нашим наступним завданням дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучевська А.М. Психологічний супровід дітей із особливими освітніми потребами в умовах загально освітнього навчального закладу // Таврійський вісник освіти. № 2. С. 247-256.
2. Гуріна З. В. Психологічний супровід адаптації дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 128. С. 81-84.
3. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ, «Самміт-Книга», 2009. 272 с.
4. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ МОН України від 08.06.2018 №609 URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/61107/
5. Психологічна служба: підручник. Київ, Ніка-Центр. 2016. 362 с.
6. Психологічний супровід інклюзивної освіти. Київ, УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. 2017. 92 с.

ГАБРИАДЗЕ Олеся, здобувачка групи СО-22-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КАЛІНІЧЕНКО І. О., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Провідним завданням сучасної загальної середньої освіти є підвищення якості освітнього процесу та підвищення його ефективності, а також формування активної особистості здобувача освіти. Це стосується і учнів з інтелектуальною недостатністю. Але існує невідповідність реального стану справ щодо забезпечення належних умов для виховання та розвитку дітей зазначеної категорії, що зумовлює недостатній розвиток усіх психічних процесів.

Вагомий внесок у розвиток навчально-пізнавального процесу в загальноосвітньому просторі дітей з порушеннями психічного розвитку внесли науковці, у працях яких обґрунтовано та висвітлено основні напрями корекційно-розвивальної роботи (Г. Блеч, Л. Вавіна, А. Ватажина, О. Віннікова, І. Гладченко, Ю. Галецька, М. Кузьмицька, О. Маллер, М. Матвеева, С. Миронова, О. Мякушко, М. Рейдибойм, В. Синьов, М. Супрун, С. Трикоз, К. Турчинська, О. Хохліна, Г. Цикото, О. Чеботарьова, Z. Petronik, L. Mariga, R. MrConkey, H. Myezwa та ін.).

Мета дослідження – теоретично дослідити навчально-пізнавальну діяльність як основу формування уявлень у дітей з інтелектуальними порушеннями.

Проблему формування пізнавальної активності вчені розглядали в контексті соціально-педагогічних явищ, складовою чи різновидом яких є конкретна діяльність. До таких явищ належать: пізнання, діяльність людини, навчання, учіння.

Так, розглядаючи процес пізнання як складну соціальну систему, дослідник Ю. Гільбух виділяє взаємодіючі основні складові частини: 1) пізнавальну діяльність людей; 2) засоби пізнання; 3) об'єкти, предмети пізнання; 4) результати пізнавальної діяльності: знання, методи, роздуми та дії з метою одержання нових результатів, конструктивні рішення тощо [2].

Розглядаючи поняття «діяльність», вчені, науковці, філософи також висловлювали своє бачення, але їх трактування цього визначення майже не відрізняється між собою.

Діяльність, як зазначила В. Лозова – це спосіб діяльності живої істоти, спрямований на відтворення надприродних процесів її буття – суспільних відносин, культури, її самої як біосоціальної, а не біологічної істоти. Основною

функцією діяльності є забезпечення безперервності розвитку людського суспільства [5].

Отже, діяльність – це присутність людини у світі, її здатність вносити зміни в дійсність. Основними компонентами діяльності є: суб'єкт з його потребами; мета, відповідно до якої предмет перетворюється на суб'єкт, на який спрямована дія; засіб досягнення мети; результат дії.

Дидакт С. Гончаренко вважає, що процес навчання – це специфічна форма об'єктивної реальності, засвоєння соціально-історичного досвіду людства; двосторонній процес, у якому взаємопов'язані діяльність викладача (навчальна діяльність та організація навчальної діяльності студента) і діяльність студента (навчання), спрямований на набуття студентами системи знань, умінь і навичок практичного застосування [3].

Г. Троцько вважає, що реальний результат навчання – об'єктивні фіксовані кількісні й якісні зміни особистості учня відносно початкового стану, що сталися в результаті засвоєння ним у процесі пізнавально-практичної діяльності, накопиченого соціального досвіду (змісту освіти) [6].

Отже, процес навчання – це спеціально організована пізнавальна діяльність, яка моделюється (визначаються цілі, завдання, зміст, структура, методи, форми) з метою прискорення засвоєння основ соціального досвіду, накопиченого людством. Саме в процесі навчання знання набувають чіткого оформлення в особливій освітньо-пізнавальній діяльності, властивій лише людині.

Одним із основних видів діяльності особистості є її пізнавальна діяльність. Незважаючи на численні дослідження, присвячені проблемі розвитку та формування пізнавальної діяльності, вчені обирають різні визначення цього поняття в педагогіці.

Г. Костюк визначає, що наслідками пізнавальної діяльності є образи, знання, поняття, ідеї, втілені в словах, графічних чи інших формах [4].

В. Войтко вважає, що суб'єкт є водночас і об'єктом пізнавальної діяльності. Учений стверджує, що певні зміни суб'єкта, починаючи із засвоєння способів дій і закінчуючи формуванням суспільно створених здібностей, якостей і особливостей особистості, є безпосереднім продуктом дії, тобто таким результатом, який відповідає її цілям [1].

На нашу думку, пізнавальна діяльність – це єдність чуттєвого сприймання, теоретичного мислення та практичної діяльності. Вона здійснюється на кожному етапі життя, у всіх видах діяльності і в соціальних відносинах учнів, а також у виконанні різноманітної практичної діяльності суб'єктів в освітньому процесі.

Аналізуючи науково-психологічні джерела з проблеми, ми дійшли висновку, що під формуванням навчально-пізнавальної діяльності слід розуміти особливу організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів і вчителя, яка відповідає цілям, мотивам і завданням навчання і відбувається в певному режимі. Тому пізнавальна діяльність учнів та управління нею з боку вчителя, яку він визначає як організацію пізнавальної діяльності, характеризується поєднанням суб'єктивних і об'єктивних закономірних і випадкових факторів. Від того, як будуть сформовані та поставлені перед учнями цілі уроку, яким буде зміст уроку, залежить логіка навчального процесу, що визначає характер і послідовність розв'язування учнями пізнавальних завдань під керівництвом учителя і в якому порядку засвоюватиметься, які види робіт пропонуватимуться учням з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтко В.І. Психологічна наука, вчитель, учень. К.: Рад. школа, 1979. 182 с.
2. Гільбух Ю.З. Темперамент і пізнавальні здібності школяра: Діагностика, педагогіка. К., 1992. 213 с.
3. Гончаренко С.І. Український пед.. словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
4. Костюк Г.С. Навчально виховний процес і психологічний розвиток особистості. К.: Рад. школа, 1989. 608 с.
5. Лозова В.Н. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посібник. Харків: ОВС, 2002. 400 с.
6. Троцько Г.В. Пізнавальна активність як педагогічна проблема. Радянська педагогіка. 1989. С. 25-26.

ГАВРИЛЬЦОВА Марина, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

РОЖНОВА Т. Є., директор Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО УМО, кандидат педагогічних наук, доцент

АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Демократичні перетворення, які з кожним роком, відбуваються в Україні, а також процес входження в європейський і світовий освітній простір зумовили зміну ставлення суспільства до проблем інклюзії, що передбачає збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі і, насамперед тих, які мають особливі освітні потреби.

Процес включення дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітні навчальні заклади і забезпечення права на одержання освіти, якість якої не відрізняється від освіти здорових дітей визначається як інклюзія.

Широке впровадження ідеї інклюзії в заклади середньої освіти, значною мірою, залежить від кваліфікації педагогічних кадрів в загальному та в компетентності керівників зокрема.

У цьому ракурсі особливого значення набуває проблема формування інклюзивної компетентності майбутніх керівників закладів середньої освіти на засадах інклюзивних знань, спеціальних інклюзивних умінь і навичок, професійних і особистісно значущих якостей, оволодіння корекційно-

розвивальними технологіями, що зумовляють його готовність до професійної керуючої діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що проведені попередні дослідження свідчать про неготовність керівників ЗСО, впроваджувати інклюзивне середовище, не до кінця розуміння ними змісту інклюзивної освіти. І серед визначених цьому причин: недостатня підготовка до цього процесу.

Питанням щодо інклюзивної компетентності займалися такі вчені як: П. Таланчук, Ю. Найда, Дж. Деспелер, Т. Лорман, Д. Харві, Д. Чарлтон та ін.

Науковою базою для вивчення процесу професійної підготовки майбутнього керівника є фундаментальні роботи: вітчизняних науковців (В. Гриньова, В. Євдокимов, І. Зязюн, О. Іонова, В. Кремінь, В. Лозова, О. Микитюк, М. Подберезський, О. Попова, І. Прокопенко, А. Троцько та ін.) і зарубіжних науковців (О. Абдуліна, С. Архангельський, Ю. Бабанський, І. Зимня, та ін.).

Однак, питанням формування інклюзивної компетентності у майбутнього керівника ЗСО не досліджувалось ґрунтовно, що і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Пріоритетним напрямом державної освітньої політики в Україні є забезпечення рівного доступу до якісної освіти впродовж усього життя.

Особлива увага в Законі України «Про освіту» приділяється освіті осіб з особливими освітніми потребами, так, у ст. 3 зазначається, що держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

З огляду на вищезазначене постає проблема формування інклюзивної компетентності майбутніх педагогів та керівників професійної освіти.

З упровадженням інклюзивного навчання на всіх рівнях освіти актуальним є питання підготовки фахівців та керівників до роботи з особами з особливими освітніми потребами в ЗСО.

Н. Зубар характеризує інклюзивну компетентність як складову частину професійної компетентності й інтегрований показник готовності майбутнього керівника до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

У результаті проведеного аналізу підготовки спеціалістів Н. Зубар виділяє методологічний, теоретичний, методичний і практичний компоненти готовності. У змісті професійної готовності вони виокремлюють теоретичну і практичну складові частини виконання професійної діяльності, що визначається як професійна компетентність.

Професійна компетентність інтегрує ключові (базові), загально предметні та спеціальні (предметні) компетентності, саме до останньої складової частини і належить інклюзивна компетентність[2, с.36].

Ю. Войтюк розглядає інклюзивну компетентність як інтегральну характеристику педагога, що належить до рівня спеціальних професійних компетентностей і впливає на здатність розв'язувати професійні завдання в умовах інклюзивного навчання[3, с.172].

Структура змістових компонентів інклюзивної компетентності описана в дослідженнях Т. Соловей і М. Чайковського, науковцями характеризуються: мотиваційний, когнітивний, операційний та рефлексивний компоненти. Розглянемо детальніше зміст визначених компонентів.

Мотиваційний компонент визначає спрямованість, систему мотивів, потреб, цінностей особистості майбутнього керівника, і є чинником успішного формування професійної компетентності, спрямованої на процес інклюзії.

Когнітивний компонент майбутнього керівника визначає цілісність уявлень про педагогічну діяльність, в основі лежать наукові професійні знання про особливості освітньої діяльності осіб з особливими освітніми потребами; основи розвитку особистості: анатомо-фізіологічні, вікові, психологічні й індивідуальні особливості в нормі та в разі різних порушень у розвитку; стимулювання позитивної самореалізації в усіх можливих сферах діяльності тощо.

Операційний компонент розглядається як здатність виконувати професійні завдання педагогічної діяльності, застосовувати способи й досвід успішного сприяння процесам інклюзії осіб з особливими освітніми потребами в соціум закладу освіти тощо.

Рефлексивний компонент передбачає аналіз стану реалізації ідей інклюзії; аналіз власного досвіду й досвіду колег у впровадженні інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти; оцінювання результатів власної педагогічної діяльності з метою підвищення рівня інклюзивної компетентності[1, с.607].

Таким чином, вирішення широкого кола нових завдань інклюзивної освіти потребує перебудови та зміни всієї системи підготовки фахівців для сфери освіти. В даний час для вищої педагогічної школи актуальним є питання підготовки фахівця, який би зміг правильно та ефективно керувати ЗЗСО в умовах інклюзії.

Адже, саме широке впровадження ідеї інклюзії до загальноосвітніх шкіл значною мірою залежить від кваліфікації кадрів, що вимагає внесення відповідних змін до процесу підготовки майбутніх педагогів. І в цьому ракурсі особливого значення набуває проблема формування інклюзивної компетентності майбутніх керівників.

Інклюзивна компетентність майбутнього керівника — це інтегративно-особистісна освіта, яка зумовлює здатність здійснювати професійні функції в процесі інклюзивного навчання з огляду на різні освітні потреби учнів з обмеженими можливостями здоров'я, забезпечуючи їх включення до загальноосвітнього навчального середовища, створюючи умови для їх розвитку, саморозвитку, та повноцінної соціалізації.

Важливим засобом організації та вдосконалення процесу формування інклюзивної компетентності майбутніх керівників є розробка відповідної науково-методичної моделі.

Формування інклюзивної компетентності майбутніх керівників є тривалим, складним та цілісним процесом.

Розроблена нами науково-методична модель формування інклюзивної компетентності майбутніх керівників у процесі професійної підготовки включає чотири етапи.

Так, підготовчий етап реалізації моделі спрямований на проектування та розробку науково-методичного супроводу процесу формування інклюзивної компетентності майбутніх керівників ЗЗСО[4].

Як завдання другого (пізнавального) етапу процесу формування інклюзивної компетентності майбутніх керівників визначено: розвиток та поглиблення інтересу та ціннісного ставлення до інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я у загальноосвітній школі, формування базових якостей інклюзивно-компетентного керівника ЗЗСО.

Навчання на даному етапі орієнтоване на формування у майбутніх керівників насамперед мотиваційно-ціннісного структурного компонента інклюзивної компетентності.

Майбутній керівник ЗЗСО не тільки повинен бути готовим працювати з дитиною з обмеженими можливостями здоров'я, але й здатний усвідомити, що, спираючись на свої сильні сторони, можна скласти індивідуальний навчальний план максимального розвитку та у співпраці з фахівцями забезпечити формування життєвої активності учня.

Отже, інклюзивну компетентність майбутніх керівників ЗЗСО розуміємо як ключову компетентність, яка дозволяє організовувати якісний освітній процес для всіх учнів в умовах інклюзивного навчання. Серед змістовних компонентів інклюзивної компетентності варто виділити: мотиваційний, когнітивний, операційний та рефлексивний компоненти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України: гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Зубар Н. Формування компетентності педагогів професійного навчання з готельно-ресторанної справи. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія « Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти» . 2015. Вип. 7 (1). С. 36–42.
3. Інклюзивне навчання дітей з порушеннями зору : монографія / Ю. Войтюк та ін. ; за ред. Є. Синьової, С. Рикова. Київ : Кафедра, 2018. 316 с.
4. Інклюзивне освітнє середовище : [за матеріалами офіц. Інтернет представництва Президента України]. Методист. 2017. № 6. С. 4-6. Дод.: Меморандум про співпрацю між Міністерством освіти і науки України та Всеукраїнською благодійною організацією «Благодійний фонд Порошенка» (проект).
5. Класифікація основних методів, які використовуються соціальним педагогом // Соціальний педагог в освіті. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/socialnijpedagogvosviti/klasifikacia-metodiv-roboti>
6. Шевців З.М. Основи соціально-педагогічної діяльності [Текст] : навч. посіб. / З.М. Шевців. – К. : Центр учб. л-ри, 2012. – 246 с. : табл.
7. Козак М. Я. Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в Україні [Електронний ресурс]. Імідж сучасного педагога. 2015. № 3. С. 40-43. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2015_3_13
8. Козьявкин В. И. Детские церебральные параличи. Медико-психологические проблемы. – Львов.: Українські технології, 2005. – 234 с.

ГРИБАН Світлана, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ВОЛОТОВСЬКА Т. П., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ З ДЦП

Протягом останнього часу проблема збереження здоров'я дітей стала досить глобальною. Від розв'язання цієї проблеми залежить подальше існування людства в цілому. Чимало досліджень вказує на те, що серед дітей спостерігається значне зростання функціональних розладів різних органів та систем організму, гострої та хронічної захворюваності, синдрому дезаптації, а також вроджених вад розвитку. Стрімко зростає кількість дітей-інвалідів, дітей із розладами психіки і поведінки. Зазначені сигнали є досить тривожними і в черговий раз нагадують про важливість зміцнення здоров'я дітей ще з дитинства.

Здоров'язбережувальна компетентність це здатність людини планувати і реалізовувати свою життєдіяльність у спосіб, сприятливий для здоров'я і безпеки самої людини та її соціального оточення. Це готовністю самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням та збереженням як власного здоров'я, так і здоров'я оточуючих в цілому. Т. К. Андрющенко зазначає, що дітям потрібно дати знання про здоров'я, сформувавши таким чином ціннісне ставлення до здоров'я та створивши умови для вироблення життєвих навичок, які сприяють покращенню здоров'я [1, с. 123]. Це все формує основу для здоров'язбережувальної компетентності, що в подальшому забезпечить здоровий спосіб життя людини. Деякі науковці визначають здоров'язбережувальну компетентність як інтегральну динамічну рису особистості, яка проявляється в здатності організувати здоровий спосіб життя та регулювати діяльність, спрямовану на збереження здоров'я; адекватно оцінювати свою поведінку, а також вчинки та погляди оточуючих; зберігати та реалізовувати власні здоров'язберігаючі позиції в різноманітних умовах.

Отже, здоров'язбережувальною компетентністю є: потреба в освоєнні способів збереження свого здоров'я, орієнтованих на самопізнання та самореалізацію; інтегративна якість особистості, включаючи сукупність знань про людину та її здоров'я, здоровий спосіб життя; мотиви, які мають екологозберігаючу спрямованість за ставленням до себе та навколишнього світу, спонукають до ведення здорового способу життя. Зазначений вид компетентності – це результат інтеграції еколого-валеологічної та

фізкультурної освіти учнів, яка виявляється у готовності самостійно вирішувати завдання, пов'язані зі зміцненням, збереженням та підтриманням власного здоров'я [8, с. 77].

Аналізуючи дослідження сучасних українських вчених можна вказати на високу ефективність застосування компетентісного підходу до проблеми формування здоров'язбереження в сучасній системі освіти. Саме компетентісний підхід до проблеми здоров'язбереження забезпечує можливість не тільки надавати знання про основні ознаки складників здоров'я, умови його збереження та зміцнення, але й уміння користуватися в житті набутими знаннями, вміннями та навичками. Важливість здоров'я як основного фактора досягнення успіху та благополуччя дає змогу вважати здоров'язбережувальну компетентність ключовою в сучасній системі освіти.

У дітей з ДЦП здоров'язбережувальна компетентність зазвичай формується на міжпредметному рівні шляхом оволодіння предметними компетентностями з урахуванням специфіки предметів та пізнавальних можливостей учнів основної школи, а предметна – в результаті засвоєння змісту предметів освітньої галузі та оволодіння учнями відповідними компетентностями.

У більшості дітей з ДЦП характерною є затримка психічного розвитку по типу так званого психічного інфантилізму, під яким розуміють незрілість емоційно-вольової сфери особистості дитини. Це явище можна пояснити уповільненим формуванням вищих структур мозку (лобові відділи головного мозку), пов'язаних з вольовою діяльністю. В основу психічного інфантилізму покладена дисгармонія дозрівання інтелектуальної та емоційно-вольової сфери при переважній незрілості останньої.

На розвиток особистості дитини з ДЦП, належать такі чинники: переживання недобррозичливого ставлення однолітків, надмірної уваги оточуючих; обмеженість міжособистісних відносин у дитячому колективі; емоційна депривація (психічний стан, пов'язаний з неможливістю задовольняти основні життєві потреби); складнощі у процесі навчання, спричинені паралічем, гіперкінезом і порушеннями просторового сприймання. Зазначені психологічні особливості дітей з ДЦП є вагомою причиною виникнення проблем формування здоров'язбережувальної компетентності.

Узагальнюючи проблему впровадження здоров'язбережувальних технологій та формування здоров'язбережувальної компетентності, можна зазначити що дитина з ДЦП має справу з такими чинниками ризику: непродуманість, психологічна безграмотність спілкування вчителя з учнями, надмірна емоційна напруженість (або недостатня забезпеченість навчального процесу позитивними емоціями); надмірні навантаження в умовах класної або позакласної (самостійної) навчальної діяльності школярів, перевищення об'єктивно та суб'єктивно припустимого обсягу навчальних (у тому числі домашніх) завдань; нераціональна організація режиму дня дитини; низький рівень грамотності педагога щодо питань здоров'язбереження; відсутність чіткої системи роботи з учнями, що передбачала б разом із охороною їхнього здоров'я формування в них здоров'язбережувальної компетентності як внутрішнього рушія зміцнення і збереження власного здоров'я не лише в час навчання, а й за його межами як у просторі, а також у подальшому житті дитини.

Вважається за доцільне виокремити наступні педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності дітей з ДЦП: свідоме засвоєння учнями знань про здоров'я і здоровий спосіб життя; включення

валеологічних знань до змісту початкової освіти; розробку та впровадження в освітній процес інтегрованих факультативів, курсів і тренінгів валеологічного спрямування; залучення учнів до позашкільних заходів, що сприяють поглибленню знань про здоровий спосіб життя, розвитку особистого прагнення його дотримуватися; використання інтерактивних методів навчання у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема / Андрущенко Т. К. // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2012. № 7. С. 123-127.
2. Бойченко Т. Є. Здоров'язбережувальна компетентність як ключова в освіті України / Бойченко Т. Є. // Основи здоров'я і фізична культура. 2008. № 11-12. С. 6-7.
3. Власенко Л. Організація здоров'язбережувального навчального процесу на уроках і в позаурочний час у початковій школі // Основи здоров'я. 2012. № 4. С. 21-24.
4. Ізмалкова О., Колесник К. Формування здоров'язбережувальної поведінки у дитини // Основи здоров'я. 2012. № 10. С. 27-30.
5. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) // Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін. К. :Видавництво «К. І. С.», 2004. 112 с.
6. Пометун О. Компетентісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. 2005. № 1. С. 65-69.
7. Постоєнко С. Упровадження здоров'язбережувальних технологій на уроках // Основи здоров'я. 2013. № 7. С. 5-8.
8. Формування здоров'язберігаючих компетенцій дітей та молоді: проблеми, розвиток, супровід: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Умань, 19 квітня 2017 р. / ред. кол. : П'ясецька Н.А. [та ін.]. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2017. Вип. III. 132 с.
9. Формування здоров'язбережувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи : збірник наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони та Всесвітньому Дню охорони праці(Полтава, 27-28 квітня 2017 р.)// упоряд., і ред.: В. П. Титаренко, А. М. Хлопов. Полтава : ПНПУ, 2017. 408 с.

ДОНЧИК Валентина, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ТОВСТОГАН В. С., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В СИСТЕМІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Виклики сучасності: війна, ракетні обстріли мирного населення України, руйнування житла і майна, тривала відсутність світла, води, тепла та інших життєво необхідних умов мають негативний вплив на емоційний стан суспільства. Переважна більшість громадян України перебувають у довготривалому стресі, відчувають негативні емоції, що підтверджується соціологічними обстеженнями від початку війни. Зокрема, компанія Gradus Research в Україні оприлюднила такі дані: понад 70% українців відчувають стрес або сильну знервованість; серед причин респондентами були названі: страх за власну безпеку й безпеку близьких, розлучення з рідними, втрата роботи тощо. 22% українців, які мешкають на території воєнних дій, упродовж найближчих 10 років можуть зіткнутися з проблемами психічного здоров'я. Про це заявив керівник офісу Всесвітньої організації здоров'я в Україні лікар Ярно Хабіхт.

Доречно зазначити, що до військової агресії РФ проти України наукові дослідження фіксували тенденцію до збільшення кількості педагогічних працівників, які відчувають себе знесиленими та емоційно виснаженими. Зазначені вище факти з високою ймовірністю посилюють соціальні тенденції щодо погіршення як фізичного, так і психічного здоров'я громадян України, зокрема, і педагогічних працівників.

На проблему емоційного вигорання (в медичній термінології - синдром емоційного вигорання) як на соціальний феномен, розповсюджений серед працівників соціальної сфери (психологів, педагогів, соціологів, медиків та ін.) одними з перших серед науковців звернули увагу Б. Ананьєв та Дж. Фрейденбергер (1960-1970 р.). Вивчення та аналіз наукових джерел свідчить, що проблема емоційного вигорання знайшла своє вивітлення у роботах зарубіжних (D.Dierendonck , С. Maslach , М Leiter та ін.) та вітчизняних (Л. Карамушка, С. Максименко, В. Орел та ін.) учених. Окремі роботи присвячені змісту та структурі синдрому професійного вигорання, а також діагностичному інструментарію емоційного вигорання (в роботах В. Бойко, С.Джексон, К. Маслач, О. Перегончук тощо). Вказані дослідження стосуються осіб, які не мають стосунку до навчання та виховання осіб з порушеним онтогенезом. Процес емоційного вигорання педагогічних

працівників, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, як об'єкт дослідження, на сьогодні залишається ще недостатньо вивченим.

Особливістю діяльності вчителів-дефектологів є корекційно-розвивальна робота з такими дітьми, що мають ментальні (когнітивні) та/або фізичні порушення. Тому перебування такого фахівця в стані емоційної рівноваги, стресостійкості і оптимізму є важливою передумовою його успішної діяльності.

Метою нашого дослідження є заповнення прогалів у наукових дослідженнях стосовно стану емоційного вигорання такої вразливої категорії педагогічних працівників, що працюють у системі спеціальної освіти та інклюзивного навчання.

Аналіз літературних джерел, анкетування колег дефектологів та конфіденційні бесіди з ними свідчать що основними симптомами емоційного вигорання є такі як емоційне виснаження, деперсоналізація, редукція особистих досягнень.

Загальновідомо, що емоційне вигорання провокують постійні стреси. Причини та прояви стресу в роботі вчителя носять чисельний характер. Досить поширеними на думку дослідників, можна вважати такі особистісні риси характеру, як фрустрованість, підвищена тривожність, дратівливість, емоційну слабкість.

Також негативними факторами слід вважати психологічні та фізичні перевантаження педагогів, виснаження моральних і фізичних сил. Вони накладають відбиток як на ефективність професійної діяльності в цілому, психологічне самопочуття, так і на стосунки вчителів з оточенням.

Так, на думку В.Бойка до зовнішніх чинників емоційного виснаження і зниження професійної активності можна віднести такі: тривала інтенсивна психологічна та емоційна діяльність; дестабілізуюча організація діяльності: нечітка організація та планування праці в закладі; підвищена відповідальність за виконання функціональних обов'язків; несприятлива психологічна атмосфера професійної діяльності (у системі «керівник – підлеглий», та в системі «колега – колега»); психологічно важкий або специфічний контингент, з яким має справу педагог у сфері спілкування (діти з інтелектуальними та/або фізичними та/або мовленнєвими порушеннями, порушеннями емоційно-вольової саморегуляції, самоконтролю за поведінкою тощо).

До внутрішніх чинників емоційного вигорання вченими віднесені:

- схильність до емоційної ригідності;
- інтенсивне сприйняття та психологічне несприйняття діяльності;
- слабка мотивація емоційної віддачі у діяльності;
- моральні дефекти та дезорієнтація особистості.

До вище зазначених чинників нами було додано фактори, що можуть сприяти виникненню професійних стресів та синдрому емоційного вигорання у вчителів-дефектологів:

- високий рівень відповідальності за учнів;
- дисбаланс між інтелектуально-енергетичними затратами (витрати часу та сил педагога) та моральними чи матеріальними винагородами;
- напруженість та конфлікти в професійному чи сімейному оточенні;
- недостатні умови для самовираження;
- одноманітність діяльності;
- відсутність позитивного оцінювання;
- непомітність результатів роботи для оточуючих;
- особистісні та побутові проблеми.

Отже, до найбільш поширених факторів емоційного вигорання слід віднести зовнішні чинники, які детерміновані особливостями саме професійної діяльності. Внутрішні чинники стосуються індивідуальних характеристик особистості педагога.

Також серед факторів, що сприяють виникненню емоційного вигорання вчителів можна виділити: відповідальність за учнів, напруженість та конфлікти в професійному середовищі, одноманітність діяльності, відсутність перспектив у роботі, дисбаланс між інтелектуально-енергетичними затратами та морально-матеріальною винагородою, відсутність позитивного оцінювання.

Після аналізу спеціальної літератури, одним з основних завдань нашого дослідження було виявлення емоційного стану педагогів системи спеціальної освіти та розробка моделі профілактичної програми на зниження рівня емоційного вигорання цієї категорії педагогічних працівників.

В анкетуванні з проблематики нашого дослідження приймали участь педагогічні працівники Лубенської спеціальної школи Полтавської обласної ради. Вибірку становили 20 респондентів – всі жіночої статі. Для визначення рівнів та симптомів емоційного вигорання педагогів нами було використано методика В. Бойка «Діагностика рівня емоційного вигорання» та методика Г.Нікіфорова «Синдром «вигорання в професіях системи «людина - людина».

Перша методика «Діагностика рівня емоційного вигорання» дає можливість оцінити особливості проявів багатьох компонентів «емоційного вигорання», а саме:

Перший компонент — «Напруження» (симптоми: переживання психотравмуючих обставин, незадоволеність собою; «загнаність у кут»; тривога і депресія).

Другий компонент — «Резистенція» (симптоми: неадекватне вибіркове емоційне реагування; емоційно-моральна дезорієнтація; розширення сфери економії емоцій; редукція професійних обов'язків).

Третій компонент — «Виснаження»: (симптоми: емоційний дефіцит; емоційне відчуження; особистісне відчуження, психосоматичні та психовегетативні порушення).

До синдрому «вигорання» в професіях системи «людина - людина» за методикою Г.Нікіфорова відносять такі складові: емоційне виснаження; деперсоналізація; редукція особистих досягнень.

За методикою В.В. Бойка нами було встановлено, що на стадії емоційного вигорання знаходиться коло 30 % респондентів, стан приблизно 50 % респондентів можна було охарактеризувати, як стадію резистенції, та 20% педагогів знаходилися на стадії напруження.

Стадія напруження, за думкою колег, характеризується відчуттям емоційної виснаженості, втоми від педагогічної діяльності і проявляється у таких симптомах: переживання психотравмуючих обставин, незадоволеність собою, тривога та депресія тощо. Для фази резистенції притаманні надмірне емоційне виснаження, що провокує виникнення та розвиток захисних реакцій. Людина стає емоційно закритою, відстороненою, байдужою, а будь-яке емоційне залучення до професійних справ і комунікацій викликає у неї відчуття надмірної втоми. Про наявність стадії виснаження свідчать емоційний дефіцит, особистісне відчуження, психосоматичні та психовегетативні порушення.

Згідно з результатами дослідження за методикою Г. Нікіфорова «Синдром «вигорання в професіях системи «людина - людина», можна стверджувати, що за шкалою «емоційне виснаження» 42.5 % респондентів

мали високий рівень виснаження, 47.5% досліджуваних мали середній рівень, а 10% - низький рівень емоційного виснаження. За шкалою «деперсоналізація» 37.5% обстежених мали високий рівень, 42.5% - середній, і 20% респондентів - низький рівень деперсоналізації.

За шкалою «редукція особистісних досягнень» лише 5% респондентів мали високий рівень, 52.5% - середній та 42,5 % обстежених педагога - низький рівень.

На основі отриманих результатів дослідження нами була розроблена модель профілактичної програми зі зниження рівня емоційного вигорання для педагогічних працівників системи спеціальної освіти та інклюзивного навчання. Ця програма має теоретичну та практичну складові: інформацію про емоційний синдром та причини емоційного вигорання, засоби його подолання; тренінги з розвитку комунікативних умінь, розв'язання конфліктних ситуацій, дослідження та розвиток емоційної сфери; вправи на зняття емоційної напруги з застосуванням релаксаційних вправ; на згуртування і довіру між колегами, формування навичок самопізнання, саморегуляції, саморозвитку особистості в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайчикова Т. В. Вплив синдрому «емоційного вигорання» на професійне становлення педагога. Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології: матер. міжнар. наук. конф., присвяченої 35-річчю наукової та педагогічної діяльності академіка С. Д. Максименка (17–18 грудня 2001 р.). Київ, 2002. С. 131–135.
2. Перегончук Н. В. Проблема емоційної стійкості в професійній діяльності педагога. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т. XII, ч. 4. Київ, 2010. С. 322- 331.
3. Як говорити з дітьми про війну: поради психологів. Кілька порад щодо того, як підійти до розмови з дитиною про війну. ЮНІСЕФ URL : <https://www.unicef.org/ukraine/stories/how-to-talk-to-children-about-war>
4. Як арт-терапія допоможе впоратися зі стресом? Корисні вправи для дітей і дорослих. URL : <https://bit.ua/2020/03/art-therapy/>

ЖУКОВА Галина, старший викладач кафедри психології і педагогіки Національного університету фізичного виховання і спорту України, кандидат педагогічних наук

БУЛГАКОВА Тетяна., старший викладач кафедри психології і педагогіки Національного університету фізичного виховання і спорту України, кандидат педагогічних наук

РОЗВИТОК І НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У сучасному світі ставлення до людей з особливими потребами поступово змінюється. Існування безлічі організацій, що займаються їх справами, є тому підтвердженням. Наразі соціум ставить нові завдання, які спрямовані на посилення уваги до дітей із особливими потребами, їх психологічного і духовного розвитку. Вирішення цих завдань покладається в першу чергу на батьків і педагогів, які підтримують і готують особистість до самостійного життя. Однією із умов є посилення корекційно-розвиваючої ролі навчання і виховання та оволодіння мовою як засобом спілкування і взаємодії в подальшому житті.

На думку українських учених А. Колупаєвої [1], А. Прохоренко [2], Н. Ярмоли [2] учні з особливими освітніми потребами зможуть досягати кращих показників у груповій навчальній діяльності, якщо кожен несе відповідальність за свій результат. Серед зарубіжних авторів означеною проблемою займалися К. Андервуд [3], А. Джордан [3], Д. МакГі-Річмонд [3] та ін.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні використання диференційного підходу до дитини із синдромом Дауна.

Очевидно, що діти з синдромом Дауна мають особливі освітні потреби. У молодшому шкільному віці це стає особливо помітним, оскільки на даному етапі відбувається розширення звичного кола спілкування дитини. Зазвичай дитина здатна самостійно шукати способи комунікації та взаємодії з іншими людьми, але дитину з синдромом Дауна всього цього необхідно навчати спеціально.

Діти з синдромом Дауна навіть в молодшому шкільному віці (до 10 років) проходять повністю той шлях розвитку, який характеризує психічну діяльність дітей 4–6 років із збереженим інтелектом. Розвиток відбувається щодо більш досконалих видів пізнавальної функції психіки, які формують індивідуальне сприйняття світу в характерних (або модифікованих) для них зв'язках і відносинах. До 8–9 років діти з синдромом Дауна починають оволодівати принципами активності в групах, які задані на основі слова і наочності, проте інколи є випадки, коли такі діти вирішують завдань із опорою на несуттєві ознаки. Такі способи вирішення зустрічаються у дітей з синдромом Дауна в 10 років.

Порушення уваги у дітей молодшого шкільного віку (7–8 років) виявляються в слабкості довільної уваги, її нестійкості, підвищеному

відволіканні. Порушення організації і цілеспрямованої діяльності у дітей з синдромом Дауна молодшого шкільного віку проявляються в недостатньо вмотивованому ставленні до завдань, у відсутності або виражених порушеннях орієнтації в завданнях. При ускладненні змісту завдань вони не роблять спроб до самостійного пошуку рішень і після декількох невдалих спроб відмовляються від виконання завдання.

Фактори, що ускладнюють навчання дитини із синдромом Дауна: відставання у моторному розвитку, а саме в розвитку дрібної і загальної моторики; проблеми з розвитком мови; слабка короткочасна слухова пам'ять; більш короткий період концентрації; труднощі оволодіння і запам'ятовування нових понять і навичок; труднощі з умінням узагальнювати, міркувати і доводити; труднощі з встановленням послідовності (дій, явищ, предметів тощо); проблеми з зором і слухом. Діти з синдромом Дауна мають вади розвитку мови (як у вимові звуків, так і в правильності граматичних конструкцій). Відставання в розвитку мови викликано комбінацією факторів, з яких частина обумовлена проблемами в сприйнятті мови і розвитку пізнавальних навичок. Будь-яке відставання в сприйнятті і використанні мови може привести до затримки інтелектуального розвитку.

У процесі дослідження робота була спрямована на виявлення особливостей спілкування дітей з синдромом Дауна в інклюзивному освітньому середовищі. Оцінюючи можливості дитини, було враховано такі показники дитини, як вміння будувати монологічне і діалогічне спілкування, утримання в пам'яті завдань, обмірковування майбутніх дій.

В ході реалізації диференційного підходу вирішувалися завдання щодо формування досвіду самовираження під час розвитку мовлення:

1. Власне мовленнєві вміння: вступати в спілкування (вміти і знати, коли і як можна почати розмову із знайомою і незнайомою людиною, зайнятими людьми, що розмовляють з іншими); підтримувати і завершувати спілкування (враховувати умови і ситуацію спілкування; слухати і чути співрозмовника; проявляти ініціативу в спілкуванні, перепитувати; доводити свою точку зору; висловлювати ставлення до предмета розмови – порівнювати, висловлювати свою думку, наводити приклади, оцінювати, погоджуватися або заперечувати, питати, відповідати; висловлюватися логічно, зв'язно); говорити виразно в нормальному темпі, користуватися інтонацією діалогу.

2. Уміння мовного етикету, куди включаються звернення, знайомство, вітання, привернення уваги, запрошення, прохання, згода і відмова, вибачення, скарга, співчуття, несхвалення, привітання, подяка, прощання тощо.

3. Уміння спілкуватися в парі, групі з 3–5 чоловік, в колективі.

4. Уміння спілкуватися під час планування спільних дій, досягнення результатів і їх обговорення, участі в обговоренні певних тем.

5. Немовні (невербальні) уміння – доречне використання міміки, жестів.

Порушення інтелекту у дітей із синдромом Дауна варіює від найважчих ступенів до помірних і більш легких, які взаємопов'язані із дефектами мовлення. У всіх випадках характерне поєднання мовлення із недостатністю логічного мислення (рис. 1.).

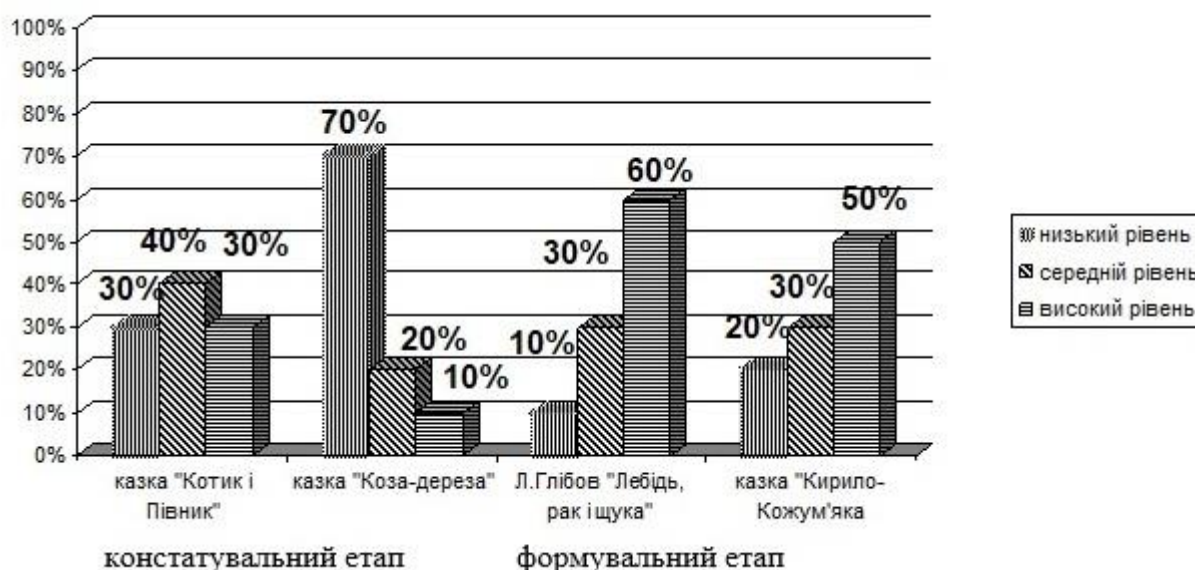

Рисунок 1. Порівняльний аналіз результатів роботи з розвитку мовлення із дітьми молодшого шкільного віку із синдромом Дауна

У процесі діяльності було звернено увагу на те, що дитина робить («Що я зараз роблю?», «А ти що зараз робиш?»). Після завершення роботи вчили дитину розказувати комусь із членів родини, де вона була, що робила, що бачила («Ми з мамою збирали на грядці огірки», «Ми ходили до магазину, там купили хліб» тощо). Важливо було навчити дитину ставити запитання, щоб одержати інформацію про предмети («Що це?», «Як це називається?», «Де можна використати?»), про тварин, рослини, дії дорослих або дітей тощо.

Отже, можна сказати, що запропонований диференційний підхід вводить дітей не тільки в світ мистецтва, активізує мислення і пізнавальний інтерес, розвиває діалогічне мовлення, але і допомагає розкривати творчі можливості, що допомагає адаптуватися дитині в колективі. Під час формувального експерименту було виявлено, що високий рівень мовлення дітей виріс із 30% (казка «Котик і Півник») та 10% (казка «Коза-дереза») до 60% (Л. Глібов «Лебідь, рак і щука») та 50% (казка «Кирило-Кожум'яка»). Спільне навчання і розвиток здорових дітей і дітей з особливими потребами необхідно, в першу чергу, для того, щоб вирішити проблеми з соціальною адаптацією дітей із особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колупаєва А. А., Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ, Україна: «Самміт-Книга», 2009.
2. Прохоренко Л. І. та Ярмола Н. А., «Діти з особливими освітніми потребами – рівні серед рівних», на VII Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки та психології Діти з особливими потребами: від рівних прав – до рівних можливостей, Київ, 2021, с. 1–9.
3. D. McGhie-Richmond, K. Underwood, and A. Jordan, «Developing Effective Instructional Strategies for Teaching in Inclusive classrooms», Exceptionality Education Canada, № 17 (1/2), с. 27–52, 2007.

КОЛІСНИК Олена, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; практичний психолог КЗО «Магдалинівська спеціальна школа»

Науковий керівник:

КАЛІНІЧЕНКО І. О., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОСЛІДОВНІСТЬ ФОРМУВАНЬ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ

Дошкільний вік – час активного формування просторових уявлень. У розвитку просторових понять і методів орієнтації в просторі беруть участь різноманітні аналізатори (кінестетичний, тактильний, візуальний, акустичний). Процес формування просторових уявлень являється значущим посилом для соціальної адаптації дітей дошкільного віку і їх подальшого навчання в школі. Рівень інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку безпосередньо залежить від сформованості просторових понять і орієнтувань в просторі. Їх не сформованість до закінчення дошкільного віку є ключовим чинником, що викликає труднощі при оволодінні дитиною багатоцільовими навчальними уміннями. Аналогічні відхилення в розвитку виражаються в патологіях графічної діяльності, при читанні, та інших видах діяльності.

При формуванні просторового орієнтування у дошкільному віці, вихователь повинен налагоджувати методичну роботу з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей різних груп. Крім цього, процес навчання повинен сприяти самостійному виявленню дітьми ключових властивостей і відносин, формування пізнавальних здібностей дитини. Включення гри в педагогічний процес є одним із шляхів організації взаємодії дитини і педагога, це підтверджує значущість гри в житті дошкільника. Саме в старшому дошкільному віці робиться акцент на формування просторового сприйняття у дітей, це доводить аналіз освітніх програм запроваджених на базі ЗДО .

У своїх роботах Н.А. Трішун зазначає, що до часу вступу до школи дитина, як правило, розрізняє свої праву і ліву руку, розуміє значення слів «вгору», «вниз», «далі», «ближче», «попереду», «позаду» і т. д., може не тільки практично відтворити, але і визначити словами розташування предметів щодо самої себе [4].

На основі концепції І.О. Газіної [2], можна визначити особливості розвитку процесу сприйняття в дошкільному віці. Сприйняття молодшого дошкільника (3-4 роки) носить предметний характер, тобто всі властивості предмета, не відокремлюються у дитини від предмета. Наприклад, колір,

форма, величина і ін., вона бачить їх разом з предметом. При сприйнятті дитина даного віку не бачить в повному обсязі властивості предмета, а тільки найбільш яскраві, а іноді і одну властивість, по якій відрізняє предмет від інших предметів. Наприклад, трава зелена, лимон кислий і жовтий.

Між трьома і чотирма роками у дітей починає виникати розуміння про сторони справа і зліва, тобто створюється і дозріває тілесна модель. Закінчується процедура розвитку розрізнення дитиною правої і лівої сторін свого тіла приблизно до шести років. Нечітко сформовані поняття про праві і ліві частини тулуба нерідко стають передумовою розладів писемного мовлення.

В середньому дошкільному віці (4-5 років) дошкільник освоює різні способи інтенсивного пізнання якостей предметів. В процесі інтенсивного осягнення дитина контактує з різними якостями: кольором, єдиною формою, розміром, характеристиками часу, місця [2]. Вона навчається розуміти їх прояви, відрізнити способи виявлення, назви, вчиться розділяти їх кольори і характерні риси. За даний проміжок часу у неї створюються поняття про геометричні фігури (квадрат, коло, трикутник, прямокутник); про кольори; про параметри величини; про час.

І. Любченко зазначає, що вміння здійснювати наочне просторове моделювання формується у всіх дітей в ситуаціях спеціального навчання. Однак в типових ситуаціях дошкільного виховання дане формування відбувається спонтанно, в силу чого вважається нерівномірним, призводить до раптових особистим відмінностям, позначається в сукупному ступені інтелектуального розвитку. У дітей старшого дошкільного віку уявлення шляху знаходить схематичний вигляд внаслідок спеціальних слів, що конкретно означають простір («зблизька», «вправо», «вліво», «навпаки» і т.д.), але за цими словами ще немає оригінального уявлення про простір. Лише діти, які володіють найбільш диференційованим активним словником, в стані відновити цілісну «карту простору» і «карту огляду» [3].

Діти ще можуть визначатися в напрямках і з позицій іншої особи. Розуміння напрямків «вправо-вліво» передбачає великі перешкоди, ніж розпізнавання напрямків «вперед-назад», «вгору-вниз». Достатній рівень просторових уявлень, що сформувався до кінця дошкільного віку, ще не дає можливості їм безпомилково розбиратися в будь-якій новій ситуації. Диференціація просторових сигналів для них нелегка.

У роботі А. Богуш виділена одна з психологічних рис дітей молодшого шкільного віку – переважання наочно-образного мислення, з огляду на що, саме на початкових етапах навчання математики застосовується образ, як ключова оперативна частина просторових уявлень молодших школярів. Однак значний потенціал для подальшого розвитку даного типу мислення, а також для утворення просторового сприйняття, представляє така робота з використанням геометричного матеріалу на уроках математики, коли образ, в якому представлені просторові властивості предмета, і слово співвідносяться дитиною взаємно конкретно. При цьому сформованість просторових уявлень визначає дитині можливість оперувати ними не тільки за ступенем впізнавання і диференціації об'єкта по просторовим ознаками, але головне - на рівні уявного відтворення образу об'єкта і зміни його положення в просторі [1].

Розміщувати і орієнтувати об'єкт в будь-якій системі відліку, тобто розуміти його положення серед сукупності інших об'єктів. Розвиток просторового сприйняття у дошкільнят сприяє розвитку пам'яті, уваги. Для трансформації від наочно-образного до наочно-дієвого мислення потрібна,

трудомістка аналітична робота, виділення елементів, зіставлення їх один з одним, що неможливо без наявності у дітей, сформованих просторових уявлень. У цьому процесі важлива роль належить і мові, яка сприяє можливості назвати ознаки, зіставити їх. Тільки на базі сформованості наочно-дієвого і наочно-образного мислення починає утворюватися формально-логічне мислення. Сукупність усіх видів мислення є базою інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку. Тому, залучення дошкільнят в різні види діяльності сприяє прискореному розвитку просторового сприйняття.

Процес буде формуватися стихійно і до кінця дошкільного періоду може бути не організований в систему, мати прогалини в уявленнях дитини про ряд властивостей предметів, якщо ця активність не організована доцільно, і не спрямована спеціально на розвиток сприйняття. Незавершеність у формуванні процесу просторового сприйняття призупинить формування інших пізнавальних процесів. Розвиток просторового сприйняття в дошкільному віці - це трудомісткий, різноаспектний процес, який сприяє тому, щоб дитина училася розпізнавати аспекти реальності і в наслідок цього мала можливість ефективніше пристосуватися в ній. Унаслідок інтенсивної гри, дошкільник набуває всілякі вміння, які дають можливість йому найбільш рішуче вступати в навколишній світ. Розуміння простору здійснюється в результаті індивідуального досвіду дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навч. посіб. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ : Слово. 2014. 302 с.
2. Газіна І. О. Розвиток логічного мислення у дітей дошкільного віку: метод. посіб. для студ. напряму підготов. «Дошкільна освіта», вихователів дошк. навч. закл. та батьків. Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський : Сисин О. В. 2010. 172 с.
3. Любченко І. І. Інноваційна діяльність із впровадження логіко-математичного розвитку в дошкільному навчальному закладі. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія. 2015. Вип. 1. С. 17-20.
4. Тріщун Н.А. Сенсорний розвиток дітей дошкільного віку. Ржищів: 2013. 44 С.

МАШЕВСЬКА Наталія, здобувачка групи СО-22-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ШТАНГЕЙ С. В., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НЕВЕРБАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Важливою частиною активного включення дитини з особливостями психофізичного розвитку (ОПФР) у життя суспільства є ефективність її функціонування як соціально активної особистості, здатної до адекватної міжособистісної взаємодії. З цієї точки зору вивчення особливостей невербального компонента комунікативної діяльності дітей із ОПФР стає одним із пріоритетних завдань спеціальної педагогіки, оскільки невербальна сфера є основою соціально-комунікативної компетентності. Цілеспрямований вплив на формування адаптивної невербальної комунікаційної поведінки у дітей із ОПФР має особливе значення як одну з основоположних онтогенетичних засад реалізації відповідної соціальної міжособистісної взаємодії, оскільки в період дошкільного дитинства людина активно опановує соціально-комунікативні компетентністю з метою розширення спілкування з навколишнім світом.

Аналізуючи та систематизуючи наукові дослідження з проблеми вивчення комунікативної діяльності у дітей із ОПФР показують, що розв'язання цієї проблеми є особливо актуальним для категорії дітей, у клініко-психологічній структурі дефіциту яких переважають якісні відхилення у сфері соціальної взаємодії та спілкування, особливо для дітей з розладами спектру аутизму (РАС) (О. Романчук, Т. Скрипник, Д. Шульженко, А. Чупріков та ін.).

У спеціальній психології та корекційній педагогіці проблема формування невербального компонента комунікативної діяльності частково втілена в дослідженнях проблем спілкування, формування мовлення, комунікативних навичок і здібностей, а саме: особливостей розуміння та інтерпретації невербальної поведінки як складової соціально-перцептивних процесів у дітей із ОПФР (О. Агавелян, Д. Намазбаєва, І. Сайсанова та ін.), проблеми компенсаторних можливостей при дефіцитарному розвитку вербальних засобів спілкування (Г. Грігор'єва, В. Деніскіна, П. Екман та ін.), аналізу окремих складових кінесичної системи (К. Якуніна), голосових характеристик мовлення (О. Агавелян, Є. Дробишева, В. Морозов та ін.).

Мета дослідження – теоретично дослідити особливості невербального компонента комунікативної діяльності у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру.

На думку І. Мартиненка, комунікація – це складний процес взаємодії людей, заснований на своїй основі та вираженні, який ґрунтується на обміні інформацією, а також взаємосприйнятті та розумінні його учасників. процес. Процес спілкування здійснюється як послідовність комунікаційних дій, кожна з яких формується як висловлювання і виконує певну функцію [3].

Л. Орбанс-Лембрик зазначає, що під комунікацією у стосунках будь-якої особистості розуміють такі послідовні явища: людина обдумує висловлювання перед тим, як надати інформацію, висловлює свою думку співрозмовнику, отримує від нього інформацію про правильність розуміння та інтерпретації думки, реакція на неї – все це є процесом обговорення [6].

Розлади аутистичного спектру є специфічні поведінкові стани, які включають сам аутизм, синдром Аспергера та неспецифічну розумову відсталість. Ці розлади пов'язані з розладами функцій мозку, що призводить до труднощів як зовнішнього (соціального), так і внутрішнього (на рівні міркувань і рефлексії).

І. Мартиненко зазначає, що невербальні засоби спілкування «можуть бути визначені як різноманітні немовленнєві прояви, що дозволяють людині висловлювати значення та смисли, отримувати інформацію про комунікативних партнерів, взаємодіяти з навколишніми. Повноцінне спілкування неможливе без невербальних засобів, які є основою мовлення. Встановлено, що мотивація до спілкування, виразність мовлення та передбачуваність базуються та безпосередньо пов'язані з невербальними засобами спілкування. На ранніх етапах розвитку особистості провідними є невербальні засоби спілкування. Повноцінне спілкування не може здійснюватися без невербальних засобів, які є базовими для мовленнєвих. З'ясовано, що мотивація до спілкування, виразність мовлення та ймовірне прогнозування ґрунтуються на невербальних засобах спілкування і безпосередньо з ними пов'язані. На ранніх етапах розвитку індивіда невербальні засоби спілкування є провідними» [3].

Ознаками сформованості комунікативної потреби є: 1) прояв інтересу до дорослого, 2) активні прояви емоційної поведінки дитини по відношенню до матері, 3) здатність ініціювати взаємодію, 4) привернення уваги дорослого, 5) поява чутливості дитини до ставлення дорослого, 6) сприйняття його оцінки [2, 7]. Показниками сформованості комунікативної потреби є також скорочення дистанції зі співрозмовником у процесі взаємодії, вияв позитивного ставлення до нього, наявність фізичного контакту [5].

Формування невербального компонента спілкування залежить від низки факторів: активізації комунікативної потреби та мотивації; вивчення основних функцій спілкування та розширених невербальних засобів; формування невербальних навичок соціальної взаємодії; здатності ініціювати, підтримувати, регулювати та спілкуватися належним чином; сформованості жестової репрезентації.

Особливості формування невербального компонента спілкування починається з періоду новонародженості і закінчується дошкільним віком у такій послідовності: 1) 0-1 рік – довербальний період; 2) 1-3 роки – ранній вік; 3) 3-6 років – етап дошкільного дитинства.

У довербальний період основними засобами спілкування є: зорове спілкування, мімічні реакції, рухи, інтонація. Після першого місяця життя рефлексорний характер посмішки набуває більшої комунікативної

спрямованості, що призводить до появи соціальної посмішки. Його активація відбувається при появі обличчя людини, звуків рідного голосу [5]. Пізніше до зорової та мимічної комунікації додаються рухи рук: коли малюк бачить дорослого, він починає посміхатися та махати руками. Починаючи з трьохмісячного віку, дитина сильно чекає посмішки дорослого. Згідно з експериментальними даними Г.Беленької, діти частіше і довше дивляться в обличчя матері, доки вона посміхається і виражає задоволення [1, с.16].

У ранньому віці дитина використовує засоби скорочення дистанції, зміну пози, вказівний жест, вокалізації різного типу (наказові, закличні, спонукальні), предметно-дійові жести зображального характеру, наслідування рухів і дій [2]. З появою мовлення діти розвивають здатність комбінувати вербальні і невербальні засоби, щоб ініціювати, підтримувати і завершувати взаємодію. Вони оволодівають невербальними навичками під час діалогу, такими, як: 1) визначення адекватної фізичної близькості; 2) покращення якості використання характеристик голосу; 3) посилення гнучкості зорового контакту [8, с. 45].

У період дошкільного віку (3-6 років) дитина впевненіше використовує виразні рухи тіла і мимічну виразність для регуляції комунікативного акту. Наприклад, при небажанні входити у контакт вона може цілеспрямовано відвертати погляд, збільшувати дистанцію, використовувати жести і рухи для демонстрації неприхильного ставлення [5].

Інтонаційне та жестове спілкування набуває для дитини особливо важливого значення, оскільки виражає її емоційне ставлення до того чи іншого висловлювання, уточнює і доповнює смисл сказаного нею [4].

Аналізуючи науково-психологічні джерела з проблеми становлення комунікативної діяльності в онтогенезі, ми дійшли висновку, що довербальний рівень невербальних засобів спілкування є основою для побудови складної символічної поведінки, в тому числі й мовленнєвої. Становлення невербального компонента комунікативної діяльності в онтогенезі відбувається у формі формування взаємопов'язаних, послідовних потреб, мотивацій, комунікативних навичок, невербальних засобів і функцій. На етапі дошкільного дитинства, коли невербальне спілкування відіграє вже не домінуючу, а супутню роль, уточнюються, розширюються та вдосконалюються його якісні характеристики з метою підвищення адаптивності взаємодії дитини зі світом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г. І. На шляху до подолання раннього дитячого аутизму / Г. І. Беленька // Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство: наук.-метод. зб. – К. : Контекст, 2000. С. 255-259.
2. Логвінова І. П. Особливості налагодження невербальної взаємодії з аутичною дитиною методом піскової психотерапії/ І. П. Логвінова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. [зб. наук. праць] / за ред. В. М. Синьова. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. № 13. С. 181-186.
3. Мартиненко І. В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення: дис. доктора психолог. наук. К., 2017. – 502с.
4. Меграбян А. Психодіагностика невербального поведіння / Альберт Меграбян; пер. П. Румянцева. – СПб: Речь, 2001. 253 с.

5. Методичні рекомендації до програми розвитку та виховання дитини раннього віку Зернятко / [під ред. О. Л. Кононко]. – К. : Кобза, 2004. 188 с.
6. Орбан-Лембрик Л. Є. Соціальна психологія: навч. посібник. К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
7. Шипицына Л. М. Невербальное общение у детей при нормальном и нарушенном интеллекте. Монография / Л. М. Шипицына, О. В. Заширинская. – СПб.: Речь, 2009. 128 с.
8. Quill K. A. DO-WATCH-LISTEN-SAY. Social and communication intervention for children with autism / K. A. Quill, K. N. Bracken, M. E. Fair, J. A. Fiore. – Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co., 2002. p. 410.

МЕЛЬНИЧЕНКО Наталія, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ВОЛОТОВСЬКА Т. П., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

КОМУНІКАТИВНА СФЕРА ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Розлади аутичного спектру (РАС) можна виявити вже у дитячому віці та визначити за глибокими порушеннями розвитку, обмеженнями у комунікації, поведінці та соціальній взаємодії.

Значний інтерес та запит з даної проблеми обумовлений тим, що в останні роки значно зросла частота виявлення порушення. Така невтішна статистика спостерігається по всьому світу. Згідно із статистичними даними Всесвітньої організації охорони здоров'я страждає розладом аутичного спектру (РАС) одна зі 160 дітей. ВООЗ наголошує, що ця цифра є середньостатистичною і в деяких добре контрольованих дослідженнях фактичні цифри набагато більше.

Можливості впровадження методів арт-терапії та арт-педагогіки в процеси виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, які мають інтелектуальні порушення в межах вітчизняної інклюзивної освіти розглядали та висвітлювали вчені: О. Акімова, О. Андрущенко, О. Барсукова, С. Березка, В. Вертугіна, О. Вознесенська, О. Гаврилов, О. Деркач, А. Дімітріс, Н. Діомідова, О. Заярнюк, І. Зверева, І. Катинська, Н. Квітка, Л. Коваль, Н. Компанець, А. Лапін, І. Луценко, Т. Марєєва, Н. Мінько, Л. Полторак, М. Порошенко, А. Салацька, М. Сидоркіна, Н. Тарнавська та інші.

Метою дослідження є теоретично дослідити особливості комунікативної сфери дітей з РАС.

На сьогоднішній день в Україні недостатньо діагностичних та освітніх методик, які б дозволили оцінити ступінь сформованості комунікативних навичок і налагодити систему розвитку у дітей з РАС. Кожна з описаних методик не стільки спрямована на вдосконалення комунікативних навичок, а й на загальний розвиток мовлення. Таким чином, проблема розвитку комунікативних горизонтів у дітей з РАС залишається однією з найактуальніших проблем у спеціальній педагогіці.

В сучасній психолого-педагогічній літературі аутизм – це розлад, який починає проявлятися в дитинстві і триває все життя. Діти з РАС неадекватно реагують на оточуючих, слабо засвоюють навички, що необхідні при спілкуванні [3]. Водночас слід зазначити, що на сьогоднішній день не існує загальноприйнятої теоретичної основи та методології дослідження різноманітних структурно-функціональних розладів психіки, у разі аутизму.

У процесі дослідження аутизму змінилося розуміння цього явища, його сутності та обмежень. Виявилось, що не всі діти з аутизмом уникають соціальних взаємодій. Клініки аутизму також різняться між собою і це, насамперед, залежить від інтелектуальних здібностей і віку людини. Тому з'явилася дефініція «аутичний спектр», щоб зрозуміти, що один і той же розлад може проявлятися по-різному [4; 5].

В контексті досліджуваної проблеми ми розглянули особливості комунікативної сфери дітей з класичним аутизмом або синдромом Каннера. Це генералізований розлад психічного розвитку, що характеризується трьома групами симптомів: якісними розладами соціальної взаємодії, розладами спілкування, а також стриманою і фіксованою поведінкою. Діти з синдромом Каннера можуть не розмовляти або розмовляти самі з собою. При цьому вони не використовують голос і жести для спілкування [4, с. 29].

Дитина зазвичай не реагує на звернення, не реагує на своє ім'я. Надалі, залежно від збереження когнітивного потенціалу, розуміння мовлення буде досить хорошим. Основною проблемою є відсутність або недостатність комунікативної функції мовлення дитини. Невиразне мовлення з'являються пізніше або зовсім відсутні, лепет не адресований дорослим, діти не чують звуків і не повторюють слова.

У багатьох дітей мова взагалі не розвивається, або дитина повторює ті слова, що зрозумілі лише їй. Коли ж слова з'являються, то це або пізніше, або раніше за нормального розвитку. Деякі слова можуть з'являтися і зникати зі словника на тривалий час. Мова може бути монотонною, не ритмічною, швидкою або повільною, нерегулярною, співаною або вимовлятися складами, ніби видавленими, без жестів. Словниковий запас може бути великими, але слова часто не пов'язані між собою [4, С. 29]. Затримка мовленнєвого розвитку в одних людей яскраво виражена, у інших вона імітується відмовою від мовлення, у третіх вона носить плинний характер і швидко долається.

Мовні моделі дітей-аутистів ригідні та нерухомі. Спостерігаються порушення зв'язного мовлення, граматики, химерної модуляції голосу та інтонації [1], дитині важко контролювати висоту голосу. Її мова сприймається як «дерев'яні», «мимовільні», одноманітні фрази [2].

Для даної категорії дітей характерна мовна неузгодженість. Діти, що вміють розмовляти, говорять лише тоді, коли самі вважають за потрібне. Іноді здається, що вони випалюють фрази, які ніколи не були сказані ні раніше, ні після.

Систематизуючи та узагальнюючи результати теоретичного дослідження з даної проблеми, ми дізналися, що формування комунікативної сфери дітей з РАС, перш за все, полягає у правильному визначенні напрямів та методів корекції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г. І. На шляху до подолання раннього дитячого аутизму / Г. І. Беленька // Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство: наук.-метод. зб. – К.: Контекст, 2000. С. 255–259.
2. Вашека Т. В. Психологія спілкування: навч.-метод. комплекс / Т. В. Вашека, І. С. Гічан. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2006. 184 с.
3. Островська К., Химко М., Кудрявцева Ю. Особливості абілітації дітей з аутизмом та їх родин / К. Островська, М. Химко, Ю. Кудрявцева. Львів: Тріада плюс. 2007. 44 с.
4. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму: монографія / Т. В. Скрипник. – К.: Фенікс, 2010. 320 с.
5. Welsh M. C., Pennington B. F., Grossier P. B. A normative-developmental study of executive function / M. C. Welsh, B. F. Pennington, P. B. Grossier // *Developmental Neuropsychology*. 1991. Vol. 7. P. 131–149.

МИЛОКОСТ Ольга, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Науковий керівник:

БСЛАВІН С. П., доцент кафедри практичної психології, факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук, доцент

ВПЛИВ ЗМІН В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ НА АДАПТАЦІЮ СТУДЕНТІВ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

З розвитком суспільства політика європейських країн змінюється відносно різних категорій населення. Вона зазнає суттєвих змін у відношенні до гендерних стереотипів, прав дітей та останнім часом – у відношенні до осіб з інвалідністю. Ставлення до цієї соціальної групи людей, як до пацієнтів, якими необхідно лише опікуватися, і які не можуть долучатися до активного суспільного життя, змінюється на ставлення до них, як до повноправних членів суспільства. Висловлення «Інвалідність живе в суспільстві, а не в особі» [1, с.33] – одне з найбільш стислих та влучних описів змін, що відбуваються. Не залишилась осторонь цих змін і наша держава. Процес змін потребує часу для їх впровадження та адаптації суспільства до нових норм. Розпочалися зміни з освітнього середовища.

Наукова спільнота зацікавлена у дослідженні сучасного стану впровадження інклюзивної освіти. Процес змін в освітньому просторі не завершений, тож потребує детального вивчення й подальшої адаптації зарубіжних стратегій до особливостей нашого суспільства. У зв'язку з реформуванням освітньої системи, до вивчення ідей інклюзивного освітнього простору них звертались вітчизняні науковці, такі як: Н. І. Луцан, Д. І. Шульженко, А. А. Колупаєва, І. Б. Кузава, Н. М. Дятленко, Ю. Й. Тулашвілі, К.М.Бондар, С. П. Миронова, А. Б. Платаш, І. І. Садова, С. К. Хаджирасєва, Ю. М. Найда, А. М. Ткаченко, Н.З. Софій, О. В. Мартинчук та інші. Дослідженням питань якості інклюзивного навчання в Україні також займалися й на замовлення Державної служби якості освіти які були реалізовані за підтримки проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) в 2021 році. [2]

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі стану досліджуваної проблеми та оновлень в законодавстві України у сфері інклюзивної освіти, їх впливу на соціалізацію та адаптацію здобувачів освіти в інклюзивних групах закладів фахової передвищої освіти.

Зміни в суспільстві у напрямку зміни ставлення до осіб з інвалідністю почались з долучення до міжнародних стандартів, шляхом ратифікації законодавчих документів. «Конвенція про права осіб з інвалідністю» була ратифікована в Україні в 2009 році з внесенням відповідних змін до діючого законодавства. Подальші зміни першочергово стосувались адаптації умов освітнього процесу для потреб осіб з особливими освітніми потребами (далі - ООП).

Наказом Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912 була затверджена «Концепція розвитку інклюзивного навчання», розроблена відповідно до Конституції та Законів України, які регулюють відносини у сфері освіти, соціального захисту та реабілітації осіб з інвалідністю. В ній Інклюзивне навчання визначається, як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. [3]

Перші кроки по впровадженню виявились не легкими, адже до 2009 року в Україні найбільш поширеною була система спеціальних освітніх закладів та ідеї інтеграції, а не інклюзії, для адаптації та соціалізації дітей з ООП. Реорганізація освітньої системи, як потужного соціального інституту, неминуче супроводжується низкою ускладнень та певним супротивом з боку всіх учасників освітнього процесу, викликаними змінами не лише в самій системі але й у відношенні до визначеної категорії населення.

У 2017 році, на допомогу в адаптації до нових умов освітнього процесу, були створені Інклюзивні ресурсні центри: установи, що утворюється з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи (далі - комплексна оцінка) та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу. [4] Робота Інклюзивно-ресурсних центрів донедавна була зосереджена на здобувачах загальної середньої освіти, тож сьогодні відбувається процес налагодження їх роботи зі здобувачами освіти інших рівнів.

Нововведення в освітньому середовищі формувались поступово, від закладів дошкільної освіти – до вищих навчальних закладів. Новий «Порядок організації інклюзивної освіти в закладах фахової передвищої освіти» був затверджений 15 грудня 2021 р. Серед найбільш значних змін можна відзначити співпрацю закладів з Інклюзивно-ресурсними центрами не лише у відношенні до здобувачів повної загальної середньої освіти, а й до інших освітніх рівнів: керівник закладу освіти на підставі заяви особи з особливими освітніми потребами або її батьків (інших законних представників) та висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, наданого інклюзивно-ресурсним центром, в обов'язковому порядку утворює інклюзивну групу. Також варто зазначити значну відмінність в умовах до наповнення інклюзивних груп: «Гранична чисельність осіб з особливими освітніми потребами в певній інклюзивній групі встановлюється керівником закладу освіти з урахуванням вимог до формування академічних груп у закладах фахової передвищої освіти, затверджених МОН, виходячи з індивідуальних особливостей здобуття освіти такими особами, освітньо-професійної програми, пристосованості аудиторій тощо, але не може перевищувати 50 відсотків загальної чисельності осіб з особливими освітніми потребами в такій академічній групі». [5]

В закладах загальної середньої освіти співвідношення наповненості класу дітьми з ООП до загальної кількості учнів регламентується Додатком 1 «Рівні підтримки в освітньому процесі у закладах загальної середньої освіти» до «Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», й залежить від рівня потреб дитини з ООП: чим потреби більші – тим менше учнів з ООП може одночасно навчатись в класі. [6]

Разом із запровадженою формою інклюзивної освіти продовжують функціонувати як заклади без здобувачів освіти, потребуючих інклюзивної форми навчання, так і спеціальні заклади загальної середньої освіти. Різноманіття форм отримання освіти розширює можливості вибору для здобувачів освіти та їх батьків (законних представників), але водночас впливає на підвищення різниці в соціалізації здобувачів освіти та їх навичок адаптації до нової соціальної групи.

Важливою умовою успішності освіти є створення сприятливого соціального середовища. Проблема формування соціально-психологічного середовища в інклюзивних групах закладів фахової передвищої освіти багатоаспектна і вагомого значення набуває організація взаємодії студентів у мікросоціумі групи в новому освітньому середовищі.

Як зазначала Ольга Безпалько: «Соціальна адаптація особистості — це атрибутивна властивість суб'єктів соціальної життєдіяльності, що реалізується шляхом інтерпретації внутрішніх і зовнішніх інформаційних моделей соціального буття з погляду їхньої відповідності адаптивним установкам, які не суперечать розумінню оточуючої дійсності та були:

- цілеспрямовано сформовані зовні;
- стихійно засвоєні в процесі соціалізації;
- відкриті самостійно.

Процес соціальної адаптації безперервний, зважаючи на те, що в навколишньому середовищі постійно відбуваються зміни соціальної дійсності, які, безперечно, потребують нових способів пристосування індивіда». [7, с.8]

Законодавчі та нормативні документи перебувають в процесі активних змін, що впливає на соціально-психологічну адаптацію здобувачів освіти інклюзивних академічних груп: досвід попереднього навчання в закладах загальної середньої освіти й форми їх роботи з дітьми з ООП, зміни в порядку

організації інклюзивного навчання в закладах фахової передвищої освіти й умов формування інклюзивних груп тощо. Нововведення в напрямку створення інклюзивного освітнього середовища в закладах фахової передвищої освіти – стосуються всіх учасників освітнього процесу й потребують посиленої уваги Психологічних служб закладів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. За заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової – Еннс О.В. / Кол. авторів: Байда Л.Ю., Красюкова – Еннс О.В., Буров С.Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. – К., 2012. - 216 с.
2. «Міністерство освіти і науки України - Представлено результати досліджень щодо якості інклюзивної освіти та доступу дітей з особливими освітніми потребами до освітнього процесу». Головна | Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/ua/news/predstavleno-rezultati-doslidzhen-shodo-yakosti-inklyuzivnoyi-osviti-ta-dostupu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-do-osvitnogo-procesu>. (дата звернення 9 квіт. 2023)
3. Україна. (2010, 1 жовт.). Наказ Міністерства освіти і науки України № 912, Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання. [Онлайн]. Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення 9 квіт. 2023)
4. Україна, Кабінет Міністрів України. (2017, 2 лип.). Постанова Кабінету Міністрів України № 545, Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр. [Онлайн]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-p#Text> (дата звернення 9 квіт. 2023)
5. Україна, Кабінет Міністрів України. (2021, 15 груд.). Постанова Кабінету Міністрів України № 1321, Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах фахової передвищої освіти. [Онлайн]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1321-2021-p#Text> (дата звернення 9 квіт. 2023)
6. Україна, Кабінет Міністрів України. (2021, 15 верес.). Постанова Кабінету Міністрів України № 957, Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. [Онлайн]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-p#Text> (дата звернення 9 квіт. 2023)
7. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві.— Київ, Сімферополь: Універсум, 2012.— 536 с.

РУТИНА Олена, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ВОЛОТОВСЬКА Т. П., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ІРЦ

Навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в інклюзивно-ресурсному центрі (ІРЦ) може бути більш успішним, ніж у звичайній школі, оскільки в ІРЦ забезпечується індивідуальний підхід до кожної дитини та використовуються різноманітні методи та технології навчання. Формування процесу навчання в ІРЦ повинно базуватись на принципах інклюзивної освіти, яка підтримує навчання та розвиток кожної дитини, незалежно від її індивідуальних потреб.

Особливості розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку досліджували такі науковці, як Л. Вавіна, О. Гаврилов, Ю. Галецька, О. Гармаш, В. Золотоверх, А. Колупаєва, М. Матвеева, Н. Мацько, Т. Сак, В. Синьов, О. Хохліна та інші.

Метою дослідження полягає у розкритті особливостей освітнього процесу навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах ІРЦ.

Інтелектуальні порушення - це стан, при якому існує значне зниження рівня інтелектуальної функції, яка проявляється у труднощах здійснення навчання, розв'язання складних завдань, розумінні абстрактних понять і виконанні повсякденних життєвих справ [4].

Упровадження міжнародних стандартів професійної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, визнання прогресивної соціальної моделі інвалідності, за якої обмеження розглядаються як результат дискримінації з боку суспільства, а не стану людини (наприклад, глухота не виступає порушенням («інвалідністю»), натомість можливістю доступу до самотньої культури та мови), започаткування діяльності мережі нових для нашої країни установ – Інклюзивно-ресурсних центрів, а відтак здійснення покладених на них функцій на сучасних концептуальних засадах зумовлюють потребу в розробленні механізмів проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини та забезпечення системного кваліфікованого супроводу.

Відповідно до п.3.ст.20 Закону України «Про освіту» органи місцевого самоврядування утворюють інклюзивно-ресурсні центри з метою проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також

забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами [3].

Навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в інклюзивно-ресурсному центрі може бути більш успішним, ніж у звичайній школі, оскільки в ІРЦ забезпечується індивідуальний підхід до кожної дитини та використовуються різноманітні методи та технології навчання [2].

Основні принципи формування процесу навчання в ІРЦ для дітей з інтелектуальними порушеннями полягають у визнанні права на навчання, відповідальності за якість навчання, розумінні та повазі до індивідуальних потреб та здібностей дітей.

При формуванні процесу навчання в ІРЦ для дітей з інтелектуальними порушеннями слід враховувати наступні кроки:

1. Оцінка потреб дитини: важливо розібратися у потребах та можливостях кожної дитини з інтелектуальними порушеннями, а також зрозуміти її індивідуальний рівень розвитку та потреби в допомозі.

2. Створення індивідуального плану навчання та розвитку: необхідно створити індивідуальний план навчання та розвитку для кожної дитини з урахуванням її особливостей та потреб.

3. Використання різних педагогічних технологій та методів: педагогічні працівники ІРЦ повинні використовувати різні педагогічні технології та методи навчання, які найбільше відповідають індивідуальним потребам кожної дитини.

Навчання дітей з порушенням інтелекту може відбуватися за допомогою корекційно-розвиткових занять, які здійснюються з метою підвищення рівня функціональної здатності дитини та її адаптації до соціального середовища. Для ефективного проведення таких занять необхідно дотримуватися наступних принципів:

1) індивідуалізація підходу. При проведенні корекційно-розвиткових занять необхідно враховувати особливості кожної дитини з порушенням інтелекту. Підхід до кожної дитини повинен бути індивідуальним, з урахуванням її потреб та здібностей.

2) використання різноманітних методів та технологій. Для забезпечення ефективності корекційно-розвиткових занять необхідно використовувати різноманітні методи та технології. Наприклад, візуальні та звукові матеріали, ігри, рухові вправи та інші засоби.

3) посилення мотивації. Для успішного проведення корекційно-розвиткових занять необхідно посилити мотивацію дитини до навчання. Це можна зробити за допомогою захоплюючих ігор та вправ, похвали, звернення до успіхів, забезпечення позитивної атмосфери під час занять.

4) розвиток самостійності та незалежності. При проведенні корекційно-розвиваючих занять важливо розвивати самостійність та незалежність дитини. Це можна зробити шляхом формування навичок самостійного виконання різних завдань, навчання планування дій та управління часом [1].

Зважаючи на це, можна констатувати, що діти з порушенням інтелектуального розвитку потребують особливого підходу. Надзвичайно важливим є визнання прав такої дитини, її інтересів, потреб, сприяння її особистісному розвитку. Розуміння особливостей психічного розвитку дітей з інтелектуальною недостатністю допомагає кваліфіковано підходити до навчання та виховання дітей, подолати або компенсувати порушені психічні сфери. Хоча інтелектуальні порушення вважається незворотними, це не означає, що вони не піддаються корекції. Визначається позитивна динаміка розвитку дітей з порушенням інтелекту шляхом правильно організованих

психологічних та корекційних впливів у спеціально організованому процесі навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заєркова Н. В., Трейтяк А. О. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків. Київ, 2016. С. 68.
2. Положення про інклюзивно-ресурсний центр// [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>.
3. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ: 2018. 252 с.
4. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник / авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін – К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

РЯБКО Тетяна, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ШТАНГЕЙ С. В., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

АРТ-ТЕРАПІЯ – ЯК ФОРМА КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-АУТИСТАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Актуальності набуває інклюзивна освіта – найбільш прийнятна форма включення дітей з особливими потребами в загальноосвітню сферу. Створити безбар'єрне середовище з урахуванням законодавства України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» «Про особливості доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» № 6437, сучасна система освіти має розвивати формування колективних та спеціальних груп у закладах загальної середньої освіти.

З метою проведення та здійснення інклюзивного навчання необхідно вибрати не тільки ефективний спосіб надання такої допомоги, але й комплексні психосоціальні та педагогічні заходи. Психологам освітніх закладів необхідно створити ефективну систему психокорекції для надання допомоги усім учасникам освітнього процесу і, насамперед, дітям [1].

Питання становлення, розвитку та застосування методів арт-терапії всебічно розглядалися науковцями з погляду світового та вітчизняного соціокультурного та психолого-педагогічного досвіду: у психологічному (О. Вознесенська, А. Захаров, О. Копитін, Е. Крамер, О. Лурія, К. Юнг та ін.), педагогічному (Л. Аметова, І. Євтушенко, Т. Комарова, Л. Лебедева, С. Міловська, Н. Сакуліна, І. Щуркова та ін.), корекційному (Г. Беденко, Л. Гаврильченко, Л. Кузнецова, Ю. Некрасова, М. Поваляєва, М. Чистякова та ін.) аспектах.

Метою дослідження є здійснення теоретичного аналізу особливостей застосування різних методик арт-терапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Арт-терапія – це, перш за все, вид психокорекції та психотерапії, що заснований на творчості. Зауважимо, що психологи розглядають арт-терапію як комплекс методи, які побудовані на впровадженні різних видів творчості у певній формі. Суть арт-терапії полягає в оздоровчому і корекційному впливі на суб'єкта за допомогою мистецтва. Мета таких занять не змінити і виправити дітей, а дати дитині шанс бути собою, розкрити потенціал вираження емоцій і почуттів засобами мистецтва [4].

До розгляду особливостей використання арт-терапії в роботі з дітьми слід звернути увагу на своєрідність і неповторність дитячої психології, світогляду дитини. Психічний розвиток дитини вражає своєю неповторністю. Дитина вчиться мовленню, прямоходінню, оволодінню найпростішими предметами побуту, з'являються перші види цілеспрямованої діяльності, значно розвивається спілкування як з дорослими, так і з однолітками, поведінка дитини спрямовується нею відповідно до вимоги дорослих, встановлених у правилах. Дошкільний вік включає в себе багато чутливих моментів, коли окремі психічні функції розвиваються особливо інтенсивно.

Арт-терапія не вимагає від дітей високого інтелектуального чи комунікативного потенціалу, а її головна мета – це гармонізація та розвиток особистості через експресію та сублімацію. Це стосується ряду специфічних проблем у дітей з РАС [2].

Для дітей з РАС арт-терапія – ще один спосіб пізнати себе та світ через мистецтво. Висловлювання та спілкування з іншими розвиток у різних аспектах (емоційний, особистісний, вольовий), стабілізація внутрішнього світу.

До основних показників при застосуванні арт-терапії є, перш за все:

- порушення в розвитку емоційної сфери;
- порушення процесу спілкування і рефлексії;
- порушення психічного розвитку.

Вітчизняні та зарубіжні науковці зазначають, що арт-терапія – це ще один спосіб пізнання себе та світу через мистецтво, висловлювання та спілкування з іншими, розвиток в різних аспектах (емоційних, вольових, особистісних), що робить внутрішній світ стабільним [10].

Використання педагогами нетрадиційних методик у процесі розвитку та виховання дає можливість застосовувати індивідуальний підхід до дитини відповідно до її інтересів, що сприяє нормалізації її емоційного стану.

Основними видами арт-терапії є: казкотерапія, пісочна терапія, ігротерапія, музикотерапія та танцювальна терапія, лялькотерапія, бібліотерапія, імаготерапія, ізотерапія, психогімнастика [1].

Однією з форм казкотерапії може бути спільне створення казки, де є можливість обговорити спільні проблеми, що стосуються кожної дитини. Ця

система виховання, з боку педагога, сприяє максимальному розкриттю здібностей дитини.

Пісочна терапія – це принцип, що дозволяє відкрити внутрішній світ дитини, вона виражає переживання дитини, будує стосунки. Вперше принцип «пісочна терапія» був запропонований Карлом Густавом Юнгом. На думку вченого, саме пісок символізує життя в всесвіті, а окремі піщинки – це люди та інші живі істоти; ідеальне середовище для розвитку творчості, яке дозволяє не боятися щось зіпсувати або зламати. Ідея пісочної терапії Sand Play полягає в тому, що дитина, може контролювати самостійно свої спонукання, виражаючи їх в символічній формі. Метою пісочної терапії є не міняти і не переробляти дитину, не учити її спеціальним поведінковим навичкам, а дати їй можливість бути такою, якою вона є.

Оптимальним для ігрової терапії вважається вік від 3 до 12 років, використання різноманітних методів у сучасній практиці доповнюється обговоренням та аналізом ігрового процесу [6].

Музикотерапія – це метод, при якому музику використовують як засіб корекції, як фактор впливу на дитину. На думку О. Федій музикотерапія є ключовим видом психолого-педагогічного впливу на особистість [8].

Основними завданнями танцювальної терапії є, перш за все, виплеснути емоції на поверхню; знову пережити деякі моменти, що залишили по собі неприємні спогади; згадати забуті почуття і емоції; дати можливість висловити свої почуття в голос. Танцювальна терапія допомагає у вирішенні психологічних проблем. Танець дає змогу знайти нестандартний підхід до життєвих ситуацій, дозволяє оцінити їх під іншим кутом зору і розширює світогляд [7].

Серед таких засобів, за силою дії емоційно-чуттєвих, естетичних вражень, виділяємо новітню для вітчизняної психолого-педагогічної науки та практики технологію – лялько-терапію. З огляду на надзвичайну психолого-педагогічну дію на дитячу особистість лялько-терапія може стати досить ефективною психолого-педагогічною технологією, відчутно збагатити вітчизняну педагогічну інноватику та мати непересічну цінність для педагогічної практики, особливо для налаштованих на творчість педагогів [5, с. 7].

Бібліотерапія – це явище, щодо вивчення якого долучаються теоретики з бібліотекознавства, педагогіки, психології, соціальної галузі. Зауважимо, що під час проведення бібліотерапевтичного процесу потрібно звертати особливу увагу на створення приємної терапевтичної атмосфери, професійно підходити до всіх етапів бібліотерапії, виділяти час на особисте ознайомлення з новітніми науковими відкриттями в бібліотерапії, моніторити фахову періодичну літературу.

Психогімнастика визначається як «один з невербальних методів групової психотерапії, в основі якої лежить використання рухової експресії як головного засобу комунікації у групі» [3]. Суть її полягає у вираженні переживань, проблем та емоцій за допомогою рухів, міміки й жестів. Можна сказати, що психогімнастика – це метод спілкування та реалізації себе без допомоги слів. Психогімнастика включає спеціальні заняття (єтюди, вправи, ігри з використанням міміки, пантоміми), спрямовані на розвиток і корекцію різних аспектів психіки дитини, її пізнавальну, емоційну, особистісну сфери. Крім того, психогімнастика дозволяє не тільки коректувати поведінку дитини, але й знімати емоційну напругу, що є головним. Відтак, використання психогімнастики на заняттях з фізичної культури, на інших заняттях, прогулянці, перед сном тощо допоможе дітям розслабитись,

позбутися втоми, покращити емоційний стан, самопочуття, а тому є корисним у зміцненні психічного здоров'я.

В умовах інклюзивного середовища психолого-педагогічними особливостями розвитку творчого потенціалу дітей з РАС засобами арт-терапії є: розвинена творча уява, скерована на створення нових образів; здатність до моделювання нових оригінальних об'єктів та ситуацій; підвищена сенситивність до нового, здатність надавати новим знанням емоційного забарвлення, виявляти естетичні почуття у процесі пізнання; відмінна пам'ять, що є запорукою ефективного творчого мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко М. А. Використання методів арт-терапії в реабілітації людей з проблемами психічного здоров'я: методичні рекомендації / за заг. ред. М. А. Авраменка. К.: Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів, 2008. 55 с.
2. Березка С. В. Особливості застосування арт-терапії в роботі з дошкільниками з порушенням інтелекту / С. В. Березка // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. Т. 2. С. 208 – 213.
3. Бірюк Л. Я. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів як основа формування комунікативної компетентності з російської мови. Наук. праці Дон. нац. техн. ун-ту. Донецьк, 2008. Вип. 2 (133). С. 73–80.
4. Власюк М. Арт-терапія: зцілення мистецтвом / М. Власюк // Психолог. 2005. № 39. С. 9–23., с. 33
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: [навчальний посібник]. – К.: Академвидав, 2004. 352 с.
6. Литвиненко С. А. Ігрова терапія як засіб психологічної допомоги / С. А. Литвиненко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. 2008. Вип. 41. С. 21–24.
7. Тарасун В. В. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом: Навч. посіб. для вищих навч. закладів / В. В. Тарасун, Г. М. Хворова; За наук. ред. Тарасун В. В. - К.: Наук, світ, 2004. 100 с.
8. Федій О. А. Музикотерапія в професійній діяльності сучасного педагога / О. А. Федій // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2009. № 11 (174). С. 282-292.

СИПЛИВА Юлія, здобувачка групи СО-22-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

РОЖНОВА Т. Є., директор Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО УМО, кандидат педагогічних наук, доцент

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Діти з особливими освітніми потребами мають індивідуальний діапазон емоційних реакцій, часто обмежені засоби вираження емоцій і слабку ініціативу в їх вираженні. Недостатність емоційного вираження заважає побудові значущих зв'язків з іншими людьми, негативно впливає на взаємодію з оточуючим світом і особистісний розвиток. Від майбутніх фахівців спеціальної освіти вимагається вміння визначати не тільки свої власні емоційні стани, а й настрій і почуття учня, та коректувати їх відповідно до його індивідуальних терапевтичних потреб. Це в свою чергу допоможе змодельювати та розширити емоційний діапазон самої дитини, налагодити взаємодію з нею, створити сприятливі умови для подальшої співпраці та навчання.

В кінці двадцятого століття визначилася певна сукупність здібностей людини, які дозволяють їй продуктивно взаємодіяти з іншими та було сформовано поняття емоційного інтелекту. Серед західних вчених, які розробили цю концепцію були Д. Гоулман, П. Саловей, Дж. Мейер, Д. Карузо, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, С. Хейн, Р. Купер, А. Саваф, Х. Вайсбах, У. Дакс, К. Кеннон, Дж. Готтман та інші [1]. Проблему співвідношення емоційного й інтелектуального розглядали також у своїх роботах: Л.С. Вигодський, С.Л. Рубінштейн, П.В. Симонов, Б.Г. Ананьєв, В.М. М'ясищев, А.А. Бодальов, В.В. Бойко, А.Ф. Лазурський [2]. Наразі зарубіжні та вітчизняні науковці продовжують вивчати особливості цього наукового феномену, але глибокі й системні дослідження емоційного інтелекту ще попереду.

Метою цієї роботи є характеристика особливостей емоційного інтелекту майбутніх фахівців спеціальної освіти.

Емоційний інтелект можна визначити як інтегративну особистісну властивість, яка зумовлюється динамічною єдністю афекту та інтелекту через взаємодію емоційних, когнітивних, мотиваційних особливостей і спрямована на розуміння власних емоцій та емоційних переживань інших, забезпечує управління емоційним станом, підпорядкування емоцій розуму, сприяє самопізнанню і самореалізації через збагачення емоційного і соціального досвіду [1].

Емоційний інтелект включає в себе п'ять основних компонентів :

- внутрішньо особистісний (самосвідомість, самоаналіз, незалежність, самореалізація);
- міжособистісний (емпатія, соціальна відповідальність, міжособистісні стосунки);
- адаптивність (дослідження реальності, гнучкість та вирішення проблем);
- стрес-менеджмент (стрес-толерантність та імпульсивний контроль);
- загальний настрій (щастя та оптимізм) [3].

Емоційний інтелект виступає зв'язуючою ланкою між особистісними, соціальними, спеціальними та індивідуальними компетентностями людини. Він відіграє важливу роль у взаємодії всіх учасників освітнього процесу, а його відсутність призводить до конфліктності та неефективного навчання [4].

Особливого значення розвиток емоційного інтелекту набуває у рамках підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти, де особистість самого фахівця є одним із найважливіших інструментів професійної діяльності [5]. Ключовими якостями майбутнього фахівця в структурі емоційного інтелекту можуть бути наступні компоненти:

- емоційна обізнаність як можливість за ознаками вербальної та невербальної поведінки розуміти емоційний стан інших людей;
- керування власними емоціями, тобто вміння визначати ознаки появи тої чи тої емоції та ймовірні наслідки її розвитку, знаходження способів регулювання емоційних станів;
- самомотивація, тобто вміння ефективно діяти й приймати рішення на основі емоцій;
- емпатія як здатність розуміти почуття іншої людини й співчувати їй [6].

Одним із чинників успішності та результативності інклюзивної освіти є сприятлива психоемоційна атмосфера для навчання і розвитку всіх учасників процесу. Емоційне благополуччя учнів та емпатійні відносини між ними та фахівцем є важливою складовою частиною якості навчання та позитивно впливають на його ефективність. Такі відносини сприяють створенню стабільної, підтримуючої атмосфери, і призводять до зростання мотивації та академічних успіхів учнів в цілому.

Варто зазначити, що діти з особливими освітніми потребами можуть мати певні індивідуальні обмеження, які впливають на їхню здатність розуміти, усвідомлювати і управляти власними емоціями, своєю мотивацією, думками і поведінкою. Тому майбутні фахівці спеціальної освіти потребують цілеспрямованого розвитку свого емоційного інтелекту, щоб мати можливість краще ідентифікувати емоції та переживання учня і побудувати з ним ефективну комунікаційну взаємодію.

Здорова взаємодія дитини і дорослого базується на спонтанному, співзвучному спілкуванні зі спільною регуляцією емоцій. Така взаємодія формує надійну прив'язаність, і в довгостроковій перспективі веде до соціально-емоційного здоров'я [7]. Майбутні фахівці спеціальної освіти потребують досконалого володіння навичками роботи з афективними проявами дитини. Використання цих умінь буде мати позитивний вплив на базові здібності учня, які відповідають за міжособистісні відносини, спілкування, мислення та життєвий успіх загалом.

Таким чином, варто відмітити, що емоційний інтелект майбутнього фахівця спеціальної освіти буде безпосередньо впливати на організацію та ефективність самого навчального процесу. А розвиток емоційної компетентності є важливим фактором професійної успішності та кар'єрного

зростання спеціаліста. Для вдосконалення провідних складових емоційного інтелекту доцільно розробляти та проводити тематичні навчальні тренінги для майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

9. Савчук М. Р. Теоретичні основи дослідження емоційного інтелекту/ М. Р. Савчук // електронний журнал «Ефективна економіка» – 2017 – № 5
10. Журавльова Л. П. Емоційний інтелект як проблема психологічних досліджень/ Л. П. Журавльова // Наука і освіта. – 2009. – №1-2. – С. 57-61.
11. Фогель Т. М. Емоційний інтелект вчителя як запорука ефективності навчального процесу/ Т. М. Фогель// *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 05. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* – 2018. – №60. – С. 200-202.
12. Скорик Т. В., Міненок А. О. Емоційний інтелект як основа професійної успішності майбутнього вчителя початкових класів/ Т. В. Скорик, А. О. Міненок // Збірник матеріалів четвертих всеукраїнських педагогічних читань присвячених 80-річчю з дня народження Лідії Кондрашової. Черкаси : ФОРМ Гордієнко Є. І. – 2019.– С.317-320.
13. Березка С. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх фахівців спеціальної освіти/ С. Березка // *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки.* – 2021.– №14(59). – С.13-20
14. Котик Т. М. Емоційний інтелект учителів початкової школи/ Т. М. Котик // Гірська школа Українських Карпат. Івано-Франківськ – 2020. – № 23.– С. 14–19.
15. Phyllis B. Booth, Ann M. Jernberg Theraplay: Helping Parents and Children Build Better Relationships Through Attachment-Based Play /John Wiley&Sons, Inc.– 2010

СКАРЖЕВСЬКА Марія, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ФЕДОРЕЦЬ В. М., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат медичних наук, доцент

КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ЗМІСТ, СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

В умовах європейської інтеграції України в освітній простір сучасне суспільство починає поступово пристосовуватися до потреб людей, які мають

ті чи інші порушення психічного та (або) фізичного розвитку. Політика по відношенню до цих осіб переважно обмежується наданням фінансової або матеріальної підтримки, у той час, як пріоритетним напрямком є їх соціальна інтеграція у політичне, суспільне та культурне життя, в освітню, комунікаційну та інформаційну сферу. На сьогодні гострими залишаються питання здобуття якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами в умовах інтегрованого та інклюзивного навчання, їх подальше працевлаштування, отримання належної необхідної медичної, психологічної, корекційно-педагогічної та реабілітаційної допомоги.

Проблеми лікувально-відновлювальної та корекційно-реабілітаційної роботи та шляхи їх вирішення висвітлено в багатьох працях науковців-тифологів, зокрема Л. Вавіної, С. Кондратьєвої, Л. Рудакової, Є. Синьової, С. Федоренко та ін. Окремі аспекти медико-психолого-педагогічної реабілітації дітей-інвалідів та підготовка їх до інтеграції в суспільство розглядалися в працях А. Максименка, І. Моргуліса, та інших дослідників.

Метою дослідження є теоретично дослідити корекційно-реабілітаційний супровід дитини в спеціальному дошкільному закладі освіти.

Успішна організація корекційної допомоги в спеціальному дошкільному закладі освіти значною мірою залежить від ряду факторів – внутрішніх і зовнішніх, які зумовлюють певну систему напрямків його діяльності.

До факторів, які здійснюють прямий вплив на діяльність закладу, можна віднести: дитячий контингент, кадри, технології, завдання, а також такі фактори, як стан та рівень економічного розвитку суспільства (фінансування), соціокультурні (зміст освіти) та політичні (законодавчі акти) зміни, досягнення медичних і психолого-педагогічних наук, передовий досвід (технології навчання та лікування) організації корекційно-реабілітаційної допомоги, які не мають прямого впливу, проте від них значною мірою залежить досягнення кінцевого результату [1].

Вивчення нормативної і спеціальної літератури та практики з даного питання підтвердило необхідність створення координованої комплексної системи корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з порушеннями зору, розробки її структури та змісту, визначення принципів функціонування в умовах спеціальних дошкільних закладів.

Корекційно-реабілітаційна допомога, крім індивідуального супроводу розвитку дитини, повинна сприяти забезпеченню особистісного комфорту вихованця, створенню умов та розвитку спроможності дитини адаптуватися в навколишньому середовищі.

Зміст корекційно-реабілітаційної роботи залежить також від соціокультурних умов, зокрема від того, в якому типі школи дитина продовжуватиме навчання: в гімназії, у звичайній чи спеціальній школі. Корекційно-реабілітаційна робота в дошкільному закладі освіти має відбуватися так, щоб попередити відставання у школі, підготувати дітей до освітньої інтеграції – це завдання найближчої перспективи. Залежно від зміни державних вимог до освіченості школярів (зважаючи на наступність та неперервність дошкільного і шкільного виховання) будуть змінюватися і вимоги до змісту дошкільної підготовки [2].

Одним із напрямків корекційно-реабілітаційної роботи є також попередження шкільної дезадаптації дітей з порушеннями зору. Освітня практика і спеціальні дослідження засвідчують, що багатьох труднощів ці діти могли б уникнути, якби передумови і перші ознаки їх формування були вчасно помічені педагогами і батьками й за допомогою адекватних засобів усунути ще до початку систематичного шкільного навчання. Тому зміст

корекційно-реабілітаційної роботи має носити пропедевтичний характер і бути спрямований на усунення можливих причин дезадаптації: медичних, педагогічних, психологічних і соціальних. Останні дві можна для дошкільників об'єднати в одну: соціально-психологічну.

Кінцевою метою корекційно-реабілітаційної роботи є система елементарних початкових знань, умінь і навичок, в тому числі спеціальних, котрі будуть спрямовані на подолання у дітей труднощів соціальної інтеграції. Зокрема після курсу корекційно-реабілітаційної роботи у них повинні виробитися компенсаторні пристосування, вміння застосовувати отримані знання в різних навчальних і життєвих ситуаціях, підготуватися до співжиття в суспільстві, тобто досягаються завдання віддаленої перспективи. Вона зумовлена рівнем розвитку суспільства, яке є замовником формування у дітей відповідних компетенцій.

Ефективність корекційно-реабілітаційної роботи зумовлюється також системою принципів, що організують її реалізацію, виправлення і відновлення порушених функцій: комплексний характер цієї роботи, варіативність окремих компонентів, пропедевтичність, мотиваційна спрямованість, орієнтованість на інтеграцію та високий динамізм.

Розкриємо сутність кожного з принципів.

1. Комплексний характер корекційно-реабілітаційної роботи. Всі психологічні, соціальні, педагогічні і медичні аспекти мають бути найтіснішим чином взаємопов'язані, що матиме прямий чи опосередкований вплив на результати корекційно-реабілітаційної роботи.

2. Варіативність підходу до розробки окремих компонентів системи корекційно-реабілітаційної роботи зумовлює можливість врахування індивідуальних особливостей дітей, застосування альтернативних технологій у сфері відновлення порушених функцій розвитку, навчання і виховання кожної дитини.

3. Пропедевтичний характер корекційно-реабілітаційної роботи спрямований на запобігання і відновлення психосоматичних, соціальних відхилень у розвитку дітей з вадами зору.

4. Мотиваційна спрямованість учасників корекційно-реабілітаційного процесу. Цілком очевидно, що якою б досконалою не була система, її ефективність залежить від мотиваційної установки, тобто внутрішніх мотивів спонукання до дій учасників цього процесу: кожен з них має професійно кваліфіковано забезпечувати роботу конкретної ділянки цієї системи. Відповідно завданням дорослих є продуктивна лікувально-відновлювальна і корекційно-розвивальна діяльність; завданням дітей і батьків – готовність приймати цю допомогу та брати активну участь у реалізації всіх методик.

5. Високий динамізм системи. З практики відомо, що найефективніші результати роботи дошкільних навчальних закладів, розроблені та впроваджені в попередні періоди їх діяльності, не завжди можна без змін використати на наступних етапах навчання, без врахування нових освітніх вимог. Якою б ефективною не виявлялася та чи інша система корекційно-реабілітаційної роботи, вона повинна поступово змінюватися за концептуальними підходами, змістом, технологіями, якщо змінюються умови соціуму. Лише за цієї умови можна досягнути повної інтеграції дітей з порушеннями зору в соціум.

6. Орієнтованість на інтеграцію як освітню, так і в соціум, спрямовує корекційно-реабілітаційну систему на підготовку дитини до життя в суспільстві з орієнтацією на віддалену перспективу. Корекційно-

реабілітаційної роботи в дошкільному навчальному закладі повинна відбуватися так, щоб запобігти виникненню відставань дитини у школі [3].

З урахуванням цих вимог до організації та змісту корекційно-реабілітаційної роботи формуються її мета і завдання.

Головною метою системи корекційно-реабілітаційної роботи в спеціальному дошкільному навчальному закладі для дітей з порушеннями зору є сприяння формуванню гармонійної особистості, розвиток її творчих здібностей і нахилів, підготовка до інтеграції в соціум.

У процесі реалізації головної мети система вирішує наступні основні завдання в освітній сфері: діагностичні, виховні, освітні, розвивальні, пропедевтичні, корекційно-реабілітаційні; в медичній сфері: діагностичні, лікувальні, профілактичні, корекційно-реабілітаційні [4].

Ефективність корекційно-реабілітаційної роботи зумовлюється також системою принципів, дотримання яких організує її реалізацію, виправлення і відновлення порушених зорових функцій у дітей, а саме: комплексний характер цієї роботи, варіативність окремих компонентів, пропедевтичність, мотиваційна спрямованість, орієнтованість на інтеграцію та високий динамізм. Від цих вимог залежить вибір змісту, інноваційних технологій, організаційних засад, способів досягнення завдань найближчої та віддаленої перспективи навчально-виховної і корекційно-реабілітаційної діяльності дошкільного закладу освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вавіна Л.С. Створення інноваційного навчально-виховного середовища як головна умова комплексної реабілітації дітей із розладами зору // Дефектологія. – К.: ВО УФЦ – БФ «Візаві», 2001. №4. С. 11-13.
2. Лопуга О. С. Методичний посібник «Особливості корекційно-виховної та навчальної роботи в спеціалізованих групах для дітей з вадами зору». Навчально-методичний центр відділу освіти Березнівської райдержадміністрації 2012. 81с.
3. Покутнева С.О. Принцип системності як основа навчання, що розвиває учнів молодших класів в умовах зорової депривації // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод.зб. – Вип.1 – К., 2000. С.149-152.
4. Федоренко С.В. Корекційна спрямованість формування навичок самообслуговування у молодших слабозорих дошкільників // В зб. наук. праць: Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки / Відп. Ред. Є.П. Синьова. - Вип.1 – К., 2003. 64-77 с.

ЦАП Ірина, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

РОЖНОВА Т. Є., директор Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО УМО, кандидат педагогічних наук, доцент

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИК АРТ-ТЕРАПІЇ ТА АРТ-ПЕДАГОГІКИ В РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПОРУШЕННЯ

Інтелектуальні порушення є одним з найбільш поширених психічних недуг, який з медичного діагнозу переростає в широку соціально-демографічну проблему. Емоційні та фізичні навантаження жінок, зростання алкоголізму та наркоманії, все це, поряд з екологічними кризами, що посилюються, призвели до різкого зростання кількості дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Арт-терапія для дітей з інтелектуальними порушеннями зумовлює сприяння розвитку функціональних систем, руховій активності, розвитку дрібної моторики, уваги та уваги, творчих здібностей, формуванню пізнавальної діяльності та фантазії дитини на основі активізації відчуттів, підвищуючи позитивну оцінку своїх здобутків та формуючи самосприйняття.

Метою арт-педагогіки більшість науковців визначають пошук необхідних засобів та розробка технологій, які сприятимуть корекції порушень у розвитку, удосконаленню методів навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. Також завданнями арт-педагогіки є формування усвідомлення дитиною себе та налагодження зв'язків зі світом, визначення свого місця в оточуючому середовищі та просторі.

Можливості впровадження методів арт-терапії та арт-педагогіки в процеси виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, які мають інтелектуальні порушення в межах вітчизняної інклюзивної освіти розглядали та висвітлювали вчені: О. Акімова, О. Андрущенко, О. Барсукова, С. Березка, В. Вертутіна, О. Вознесенська, О. Гаврилов, О. Деркач, А. Дімітріс, Н. Діомідова, О. Заярнюк, І. Зверева, І. Катинська, Н. Квітка, Л. Коваль, Н. Компанець, А. Лапін, І. Луценко, Т. Марєєва, Н. Мінько, Л. Полторак, М. Порошенко, А. Салацька, М. Сидоркіна, Н. Тарнавська та інші.

Метою дослідження є теоретично дослідити вітчизняний та зарубіжний досвід використання методик арт-терапії та арт-педагогіки в роботі з дітьми, що мають інтелектуальні порушення.

Кінець минулого століття ознаменувався активізацією інтересу науковців до можливостей використання методів експресивної арт-терапії в роботі з дітьми з особливими потребами. Так, однією з перших арт-терапію в роботу з дітьми з функціональними обмеженнями ввела Е. Крамер, яка вважала основою арт-терапії «творчий акт, що збагачує внутрішній світ митця», тоді як діагностичну оцінку арт-терапевт відсуває на другий план. На її думку, арт-терапія дозволяє мобілізувати та розвинути внутрішні ресурси, а також дозволяє «відкрити шлях до емоційного зростання та реабілітації» [5, с. 85]. Методи арт-терапії за кордоном, в країнах, де арт-терапія та інші форми терапії мистецтвом зареєстровані в якості самостійних парамедицинських спеціальностей, використовуються в основному професійними арт-терапевтами. Такі фахівці застосовують виключно методи арт-терапії, працюють відповідно до існуючих в цих країнах стандартами і навантаженнями, здійснюючи головним чином втручання корекційної спрямованості щодо обмеженого числа учнів.

Але варто відзначити й особливості закордонної практики наукового висвітлення результатів роботи з дітьми з порушеннями у розвитку та з інвалідністю. Зокрема, у більшості випадків дослідники цієї тематики з Європи чи США розкривають використання певних технологій на окремому прикладі. Так, беручи за основу роботу з декількома дітьми зі схожими патологіями розвитку дітей, науковці, дослідники та практики покроково описують роботу саме із цією дитиною, ураховуючи її особливості розвитку, тип темпераменту, прагнення та бажання, у тому числі методи та форми роботи, які є дієвими й ефективними в цьому конкретному випадку [4, с. 680].

Під час здійснення аналізу передового зарубіжного та вітчизняного досвіду використання арт-терапії в роботі з дітьми у яких є порушення у розвитку, зокрема з інтелектуальними порушеннями задля їх подальшої ефективної інтеграції в суспільне життя, встановлено, що серед найбільш активно вживаних методик у США використовуються методи музичної арт-терапії, зокрема інструментальна та вокальна терапія. Лікувальний вплив тут здійснюється як на рівні резонансного звучання «живої музики», що здійснює гармонізуючий вплив на психічний стан дитини та роботу організму в цілому, так і на комунікативному рівні. Останнє твердження ґрунтується на багаторічних спостереженнях за дітьми, які засвідчують позитивні динамічні зрушення у формуванні їхнього комунікативного досвіду в процесі включення в лікувально-спрямовану музично-художню діяльність імпровізаційного характеру. Досить часто саме така діяльність дає змогу подолати дитиною внутрішній конфлікт, що призвів до тих чи інших відхилень у розвитку комунікативних навичок [5, с. 85].

І. Чернуха глибоко дослідила теоретичні аспекти використання арт-терапії як засобу психокорекції та емпіричним шляхом довела ефективність використання таких методик, як: комплекс тематичних малюнків, робота з використанням неавторського малюнка та предметної моделі, психоаналіз спонтанного висловлювання тощо [6, с. 4]. Досить суттєво представлений в Україні досвід організації роботи інтегрованого театру для молодого покоління з порушеннями у розвитку, теоретичні засади та практичне застосування якого описав і запровадив В. Любота [2, с. 3].

Українські науковці (А. Хіля та І. Саранча), які ґрунтовно досліджували питання використання методів арт-терапії та арт-педагогіки в Україні наголошують, що цей напрям сьогодні розвивають як спеціалісти, так і ті, хто володіє навичками в певних галузях мистецтва, що призводить, з одного

боку, до величезної різноманітності способів і форм використання мистецтва, але водночас ми бачимо засилля практичних методів без відповідного обґрунтування та апробації їх ефективності і результативності. Отже, у багатьох випадках варто говорити про арт-педагогіку чи художньо-творчу діяльність, адже в цьому разі такі методи не потребують включати терапевтичний (психологічний) складник до мети та завдань використовуваної вихователем, вчителем, асистентом вправи [4, с. 685].

Корекція емоційно-особистісних розладів і поведінкових відхилень у дітей з інтелектуальними порушеннями здійснюється за допомогою відомих методів арт-терапії, ігро- та казкотерапії в індивідуальній та груповій формі. Формами реалізації психокорекційних завдань є індивідуальні та групові заняття. Для дітей з важкими вираженими порушеннями заняття проводяться тільки в індивідуальній формі. За бажанням заняття з такими дітьми можна проводити в присутності вчителя, вихователя або когось із близьких. Заняття з дітьми, які проводяться у присутності батьків, також використовуються для формування відповідних стосунків між дітьми та батьками [3, с. 117-119].

Однак, як стверджує І. Дмитрієва, недостатня методична підготовка педагогів призводить до неповного використання потенціалу арт-педагогіки у розвитку таких дітей. Крім того, на думку І. Дмитрієвої, у змістовому компоненті навчально-виховного процесу допоміжної школи «звертається мало уваги на розвиток творчої уяви, наочно-образного та словесно-логічного мислення, на розвиток емоційноособистісного ставлення учнів до образно-художнього ладу творів образотворчого мистецтва, їх естетичної і художньої цінності» [1, с. 8].

І. Дмитрієва визначила ті організаційно-методичні умови, за яких буде найкраще забезпечено формування й ефективну корекцію художнього сприймання дітей з інтелектуальними порушеннями:

1. Поетапність навчально-виховного процесу від розвитку емоційної чутливості розумово відсталого школяра до розширення його художніх уявлень через осмислення й оцінку конструктивного і смислового компонентів твору образотворчого мистецтва в їх системній єдності.

2. Спеціальне педагогічне управління пізнавальною діяльністю дитини з урізноманітненням форм організації урочних і позакласних занять, дидактичних методів і прийомів, спрямованих на послідовний розвиток активності та творчої самостійності у роботі з творами образотворчого мистецтва;

3. Корекційне спрямування педагогічного процесу на виправлення недоліків і розвиток інтелектуальних, емоційно-чуттєвих і ціннісних компонентів свідомості дітей з метою виховання в них морально-естетичних якостей особистості тощо [1, с. 12].

Таким чином, розвиток системи арт-терапевтичних та арт-педагогічних технологій в освітніх і медичних установах нашої країни і за кордоном вимагає більш розробленої методологічної бази та розширення обсягу досліджень, спрямованих на доказ її ефектів. З метою оптимізації роботи фахівців, які використовують методи арт-терапії та арт-педагогіки для дітей і підлітків, потрібне подальше уточнення основного змісту і меж арт-терапевтичної діяльності, а також її відмінностей від діяльності педагогів, в тому числі фахівців в галузі мистецької освіти, арт-педагогіки, корекційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитрієва І. В. Корекція художнього сприймання розумово відсталих підлітків засобами образотворчого мистецтва: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.03. Інститут дефектології АПН України. Київ, 2002. 18 с.
2. Любота В. В. Інтегрований театр для молоді з розумовою відсталістю / В. В. Любота., С. В. Солопай, Н. В. Біланик, В. С. Пшенічна / за ред. Стецкова О. В. Київ : ІКЦ «Леста», 2002. 48 с.
3. Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями: навчально-методичний посібник / О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, І. В. Гладченко та ін. / За наук. ред. О.В. Чеботарьової. Київ, 2018. 123 с.
4. Хіля А. Арт-терапевтичні технології в освітній соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями. Vector of modern pedagogical and psychological science in ukraine and eu countries. P.696-691.
5. Хіля А.В. Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії : дис. канд. пед. наук: 13.00.07. Вінниця. 2017. 339 с.
6. Чернуха І. О. Психокорекція особистості засобами арт-терапії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. Психологічних наук: спец. 19.00.07. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк:, 2010. 19 с.

ШЕВЧУК Олександр, викладач кафедри цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», кандидат педагогічних наук

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИКИ

Інклюзивна освіта потребує нових підходів та методик навчання, оскільки вона спрямована на забезпечення рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від їхніх особливих потреб. Зокрема, існує проблема відсутності єдиної методики інклюзивного навчання, яка б відповідала потребам дітей з різними формами особливостей та забезпечувала їхнє повноцінне включення в навчальний процес. Крім того, інклюзивна освіта потребує від педагогів індивідуального підходу до кожного учня чи студента з особливими потребами, а це створює додаткові виклики для навчального закладу та закладу вищої освіти. Відсутності належної підготовки до роботи з дітьми з особливими потребами, що призводить до недостатньої уваги до індивідуальних потреб кожного та невірного застосування методик навчання, що відображається на якості навчання та загальному розвитку дітей.

Україна є однією з країн, яка активно розвиває інклюзивну освіту та намагається забезпечити рівні можливості для всіх учнів, в тому числі й дітей з особливими потребами. Проте, проблема недостатньої розробленості методик інклюзивного навчання залишається актуальною в Україні.

На сьогоднішній день існують окремі програми та проекти, спрямовані на розробку інклюзивної освіти в Україні, такі як проект «Інклюзивна освіта для його величності учня» та програма «Інклюзивна освіта в Україні». Також існують курси та тренінги для педагогів, які допомагають їм підготуватися до роботи з дітьми з особливими потребами.

Однак, відсутність стандартів та єдиного підходу до інклюзивної освіти є серйозною проблемою. Крім того, недостатня кількість спеціалістів, які можуть надати допомогу у реалізації інклюзивної освіти, також є проблемою.

Отже, стан розробленості проблеми інклюзивної освіти в Україні відносно новий, проте, потребує подальшої роботи у напрямку розробки єдиних стандартів та методик інклюзивного навчання, підготовки спеціалістів та забезпечення рівних можливостей для всіх учнів.

Інклюзивне навчання – це підхід до освіти, який передбачає створення рівних можливостей для усіх учнів, незалежно від їхньої національності, етнічного походження, статі, віку, соціального статусу та особливостей фізичного та розумового розвитку. Інклюзивна освіта забезпечує кожному учневі можливість навчатися в межах своїх індивідуальних можливостей та потреб, у середовищі, де він почуває себе комфортно та повноцінно бере участь у житті класу та школи.

Основні підходи та методики інклюзивного навчання базуються на ідеї індивідуалізації навчання та створенні сприятливих умов для учіння кожної дитини. У цьому контексті, інклюзивні підходи в освіті орієнтовані на розробку та застосування інноваційних методів та практик, які сприяють розвитку кожної дитини, допомагають їй здобувати знання та навички та реалізовувати свій потенціал.

В Україні питання інклюзивної освіти є актуальним та потребує уваги з боку держави, педагогічної спільноти та суспільства в цілому. З одного боку, український законодавчий та нормативний базис забезпечує право на отримання якісної освіти для кожної дитини, в тому числі тих, які мають особливі потреби. З іншого боку, в практиці інклюзивної освіти ще існують численні проблеми та виклики, які пов'язані з нестачею кваліфікованих кадрів, відсутністю спеціальної інфраструктури та обмеженим доступом до необхідних матеріалів та ресурсів [2].

На сьогодні в Україні діють різні програми та проекти, спрямовані на підтримку інклюзивної освіти, зокрема, програма «Інклюзивна освіта», що реалізується Міністерством освіти і науки України. Також ведеться активна робота з підвищення кваліфікації педагогів та створення спеціальних умов для навчання дітей з особливими потребами. Однак, є необхідність у подальшій розробці та впровадженні ефективних підходів та методик, а також у підвищенні обізнаності суспільства щодо інклюзивної освіти та її важливості.

Інклюзивне навчання є одним з найважливіших напрямків розвитку освіти, який передбачає надання можливості отримати якісну освіту для всіх дітей, включаючи тих, які мають різні особливості розвитку. Основними підходами до інклюзивного навчання є забезпечення доступу до освіти, індивідуалізація навчання та забезпечення рівних можливостей для всіх учнів [1].

Забезпечення доступу до освіти передбачає створення умов для навчання всіх учнів, незалежно від їхніх особливостей розвитку. Це може включати, зокрема, розробку спеціальних програм, матеріалів та обладнання, які забезпечуються з урахуванням потреб дітей з різними потребами. Також важливим аспектом забезпечення доступу до освіти є створення

безбар'єрного середовища, яке дозволяє учням з різними особливостями розвитку легко пересуватися та брати участь у навчальному процесі [4].

Індивідуалізація навчання полягає у тому, щоб враховувати потреби кожного учня окремо та забезпечувати йому необхідну підтримку. Це включає розробку індивідуальних планів навчання для кожного учня, які враховують його особливості та потреби. Також важливим аспектом індивідуалізації навчання є залучення до навчального процесу спеціалістів, таких як логопеди, психологи та інші фахівці, які забезпечують необхідну підтримку для дітей з різними потребами.

Забезпечення рівних можливостей для всіх учнів полягає у тому, щоб забезпечити всім учням рівні можливості для отримання якісної освіти. Це означає, що навчальний процес повинен бути розроблений таким чином, щоб забезпечувати рівний доступ до знань та навичок для всіх учнів, незалежно від їхньої статі, віку, національності, релігії, етнічного походження та особливостей розвитку [5].

Основні методики інклюзивного навчання включають роботу в команді, групову роботу та інтерактивне навчання. Такі методики дозволяють учням взаємодіяти між собою та навчатися один від одного. Важливим аспектом інклюзивного навчання є також забезпечення позитивного середовища, в якому діти з різними особливостями розвитку відчують себе комфортно та долучаються до навчального процесу.

У зв'язку з тим, що інклюзивне навчання є досить новим напрямком розвитку освіти, проблеми та перспективи його розвитку залишаються досить високими. Важливим завданням є забезпечення підготовки вчителів та інших фахівців до роботи в інклюзивному середовищі, розробка ефективних методик та програм навчання, а також створення умов для забезпечення доступу до освіти для всіх дітей [3].

Отже, інклюзивне навчання є важливим напрямком розвитку освіти, який дозволяє забезпечити всім учням рівний доступ до якісної освіти та розвитку. Основні підходи і методики інклюзивного навчання полягають у роботі в команді, груповій роботі та інтерактивному навчанні. Однак, розвиток інклюзивної освіти в Україні є недостатньо розвиненим, і вимагає зусиль з боку усіх зацікавлених сторін, включаючи державу, педагогічні установи та громадські організації.

Загальні висновки з дослідження доводять, що інклюзивне навчання є важливим і необхідним елементом розвитку сучасної освіти, оскільки воно сприяє створенню рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей розвитку. Для розвитку інклюзивної освіти необхідно забезпечувати якісну підготовку вчителів, розробку ефективних методик та програм навчання, а також створення сприятливих умов для забезпечення доступу до освіти для всіх дітей. Оскільки інклюзивне навчання є процесом, що змінюється та розвивається, необхідно продовжувати дослідження та вдосконалювати підходи та методики, щоб забезпечити розвиток якісної та доступної освіти для всіх дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ainscow M. Developing inclusive education systems: what are the levers for change? *Journal of Educational Change*, vol. 18, no. 1, pp. 1-18, 2017.
2. Marder C., Moreno C., Torres M. Inclusive Education: Current Challenges and Opportunities. *European Journal of Education Studies*, 8(8), 2021. С. 25-39.

3. Безверхня О.М. Формування інклюзивної освітньої системи в Україні: основні проблеми та шляхи вирішення. Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія: Психологія, 2019. Т.24, Вип. 3 (48). С. 35-40.
4. Компанець О.В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми і перспективи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2018. Вип. 29. С. 70-75.
5. Петренко Л. А., Кравченко Т. В. Формування інклюзивного навчального середовища в умовах нового законодавства України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Педагогічні науки», (47), 2020. С. 162-166.

ШУШАРІНА Любов, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; асистент вчителя Радомишльського опорного ліцею № 2 Житомирської області

Науковий керівник:

ШТАНГЕЙ С. В., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Реформування шкільної освіти на сучасному етапі розвитку українського суспільства визначається змінами її цілей та функцій. На перший план у сучасних визначеннях «освіти» висувається така його функція, як соціалізація особистості – забезпечення входження індивіда у суспільство, інтеріоризація суспільного досвіду у спільній діяльності та спілкуванні, внаслідок чого формуються його соціальний статус та позиція. Щоб соціалізація здійснювалася без значних втрат для окремої особи, у змісті освіти, на думку вчених, мають бути закладені механізми адаптації, рефлексії, виживання, збереження індивідуальності особистості (О. Бондаревська, В. Воловик, І. Єрмаков, В. Лазарєв, С. Подмазін, О. Савченко та ін.).

Сучасна наука розглядає проблему соціалізації особистості в кількох напрямках: філософському (М. Каган, С. Батенін, Я. Гілінський, В. Шепель), соціологічному (І. Кон, А. Харчев, Я. Щепанський), психологічному (А. Асмолов, Р. Немов, Д. Ельконін, А. Петровський, І. Бех, Л. Божович,

В. Шубінський), педагогічному (Л. Гордін, О. Литвинюк, А. Мудрік, В. Сухомлинський).

Характеристика процесу соціалізації як системи, розробка основ її теорії, дослідження соціально-педагогічної природи системи соціалізації здійснено у працях вітчизняних учених І. Зверевої, О. Капської, Л. Коваль, М. Лукашевича, В. Слюсаренка, Ю. Сичова, В. Ільїна, І. Огороднікова, Т. Філонова, С. Хлебик, С. Харченко, Л. Міщик, Н. Щуркової.

Мета дослідження – обґрунтувати особливості соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями як наукову проблему.

Сьогодні, в умовах бурхливого темпу і ритму розвитку нашого життя, серед вимог, які пред'являються до людини як члена суспільства, її індивідуальність і здатність до творчої взаємодії людини і суспільства, заснованої на суб'єктивній перетворювальній діяльності, результатом яких є гармонізація взаємин особистості та суспільства, виходить на перший план.

Дати кожній дитині можливість розкритися в інклюзивному середовищі – важливе та актуальне завдання сучасної освіти. На звичайного вчителя покладаються великі надії: він турбується про те, щоб діти з обмеженими можливостями мали можливість відвідувати школу, отримувати базові знання, розвиватися та почуватися комфортно в суспільстві.

Не дарма проблема соціалізації дітей з особливими потребами є надзвичайно актуальною. Дітям не тільки потрібен комфорт у соціальному середовищі, але й потрібно знайти в ньому своє місце, щоб вони могли не тільки повною мірою розкрити свої здібності, а й бути корисними для суспільства.

Соціалізація – складний та тривалий процес набуття людиною соціально-психологічного статусу суспільного індивіда, формування та утвердження його як особистості, входження до активного суспільного життя, а також адаптації його до навколишнього середовища, формування потреб, мотивів діяльності та впливу останніх на розвиток свідомості та поведінки.

Вивчення соціалізації людини передбачає вирішення конкретних теоретичних завдань: аналіз історичних та сучасних концепцій соціалізації; розгляд особистості в системі суспільних відносин; аналіз системи формування особистості всіх етапах її розвитку, і навіть вивчення основних соціальних функцій і ролей особистості.

Поняття «соціалізація» дедалі активніше використовується як наукова категорія представниками широкого спектра наук – філософії, соціології, психології, педагогіки. Виникнення цього поняття у зарубіжній соціології відносять до кінця XIX століття і пов'язують з іменами французького соціолога Г. Тарда та американського соціолога Ф. Гіддінгса. Винятково важливою розуміння педагогічних можливостей соціалізації є спроба Р. Тарда описати процес інтернаціоналізації норм поведінки через соціальне взаємодія людей. Типовими соціальними відносинами він вважав відносини у системі «вчитель - учень». Їх відтворення різних рівнях соціального життя дозволяє, на думку Р. Тарда [3, с. 34], забезпечити реалізацію принципу наслідування та, на цій основі, збереження та розвиток суспільства. Ф. Гіддінгс вважав, що соціалізація як процес «розвитку соціальної природи чи характеру» людини відбуваються як у результаті стихійного впливу оточення, так і завдяки впливам суспільства відповідно до «свідомого плану». Як бачимо, автори поняття «соціалізація» чітко зафіксували зв'язок відображеного у ньому процесу з вихованням [6].

Новим етапом у розумінні сутності соціалізації стала розвиваюча модель Е. Еріксона [5]. Їм було запропоновано еволюційний чи розвивається підхід у

розумінні соціалізації. Так Е. Еріксон вважав, що індивіду, як у дитинстві, так і в дорослому віці, доводиться долати складні, іноді критичні ситуації, які закономірно виникають на його життєвому шляху і мають специфічний характер на кожному етапі. Долаючи ці критичні ситуації, індивід збагачується новим соціальним досвідом і переходить до наступної стадії. Якщо соціалізація на будь-якій стадії не відбулася або відбулася частково, внаслідок чого не вдалося вирішити головну на цій стадії проблему індивіда, це негативно позначається на наступних стадіях соціалізації.

Таким чином, аналіз розроблених у зарубіжній науці моделей соціалізації дозволяє виявити два напрями до розуміння ролі людини у процесі соціалізації. Першим напрямом (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Б. Скіннер та ін.) затверджується пасивна позиція особистості, і соціалізація сприймається як процес поступової адаптації людини до суспільства [2]. Другий напрямок (Ч. Кулі, У. Томас, Дж. Мід та ін.) ґрунтується на тому, що людина активно бере участь у соціалізації не тільки пристосовуючись до суспільства, а й активно впливаючи на навколишнє середовище, життєві обставини, на самого себе.

В існуючій педагогічній літературі соціалізація сприймається як процес і результати виховання. Так, В. Москаленко стверджує, що «розвиток людини у взаємодії та під впливом навколишнього середовища, пише він, у найзагальнішому вигляді можна визначити як процес та результат його соціалізації, тобто засвоєння та відтворення культурних цінностей та соціальних норм, а також саморозвитку та самореалізації в тому суспільстві, в якому він живе» [1, с. 23].

Відповідно до погляду вченого, процес соціалізації відбувається у двох напрямках: теоретичному прилученні індивіда до соціального досвіду та практичному оволодінні цим соціальним досвідом. Виходячи з того, що в основі механізму соціалізації особистості молодших школярів лежить активно-перетворювальна діяльність, практичне оволодіння соціальним досвідом відбувається досить успішно. Саме активно-перетворювальна діяльність допомагає залученню молодших школярів до життя суспільства, формування соціальних зв'язків, оволодіння загальними способами практичної діяльності, розвитку їхньої свідомості, самосвідомості.

У роботі з учнями важливо враховувати, що соціалізація особистості – двосторонній процес, який включає репродуктивну діяльність, пов'язану з ознайомленням, вивченням та засвоєнням соціального досвіду та продуктивну як прояв соціальної активності учнів. Тому весь процес освоєння соціальних ролей має ґрунтуватися на засвоєнні готових форм поведінки з поступовим переходом до творчої реалізації особистих установок, а не на копіюванні поведінки дорослих.

Важливо, що особливе значення для педагогічного розуміння сутності соціалізації особистості має вивчення питання виховання у дитини суб'єкта соціалізації. Він повинен подивитися на себе збоку, оцінити свої дії, вчинки, співвіднести свої можливості з тією соціальною роллю та тим типом поведінки, який йому наказує життя або відкрито пропонують дорослі. Це надзвичайно важливо, оскільки самі собою соціальні чинники завжди індивідуально сприймаються конкретною особистістю саме з її суб'єктності.

Аналіз наукової літератури дозволяє говорити, що соціалізацію не можна зводити до поняття «виховання», ні у вузькому, ні у широкому значенні. Виховання передбачає, передусім, систему цілеспрямованих дій, з допомогою яких відбувається формування певних рис і якостей, завдяки яким людина долучається до культури і стає повноцінним членом суспільства.

Можна назвати характерні риси соціалізації, які дозволяють виділити його особливості у порівнянні з процесом виховання:

- відносна стихійність цього процесу, що характеризується передбачуваним цілеспрямованим впливом середовища;
- механічне засвоєння соціальних і цінностей, що відбувається у результаті діяльності та спілкування особистості, взаємодії її з мікро- і макросередовищем;
- збільшення самостійності особистості щодо вибору соціальних цінностей та орієнтирів, середовища спілкування, якому віддається перевага [4].

Розгляд процесу соціалізації з позицій філософії, психології та педагогіки дозволяють говорити про нього як багатоаспектне явище, яке на сучасному етапі розвитку науки розглядається як засвоєння норм, цінностей, установок, способів поведінки в суспільстві, так і як активна творча реалізація соціального досвіду у спілкуванні, діяльності. Також важливо відзначити, що процесу соціального становлення особистості, формуванню соціальних ролей у вітчизняній науці більша увага приділяється в підлітковому віці, коли проблеми, що виникають вже необхідно коригувати, хоча ці проблеми потрібно запобігати ще в молодшому шкільному віці.

Сучасне життя, з одного боку, дає дитині з особливими потребами свободу вибору соціального середовища та засобів спілкування, способу життя та стилю, а з іншого – процес адаптації та самовизначення, пред'являє високі вимоги до рівня самосвідомості та самоконтролю. Тому реалізація права на освіту дітей з особливими потребами вважається одним із найважливіших завдань сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Москаленко В.В., Циба В.Т. Культурно-діяльнісна концепція соціалізації особистості // Педагогіка і психологія. 1995. № 3. С. 34-35., с. 23
2. Соціальна педагогіка: Навчальний посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. – К.: ІЗМН, 2000. 264 с.
3. Тард Г. Социальные этюды. СПб., 1902. 238 с.
4. Тюріна В.О. Світогляд і соціалізація особистості // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару Академії пед. наук України, 12 листопада 1998 р. - К., 1998. С. 545 - 549.
5. Erikson E.H. Identity: Youth and Crisis. – N.Y., 1968. P. 56., с. 103.
6. Giddings G. The Theory of Socialization. N. 8. 1897. P. 22., с. 76.

ЯСТРЕБ Вероніка, здобувачка групи СО-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ТОВСТОГАН В. С., доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

На сьогоднішній день проблема розумового розвитку школярів із інтелектуальними порушеннями є однією з актуальних проблем в спеціальній психології, корекційній педагогіці та інклюзивній освіті, оскільки можливості соціальної адаптації даної категорії дітей обумовлені успішністю їх навчання, що залежить від злагодженої роботи всієї когнітивної сфери. Важливе місце в системі оволодіння знаннями, вміннями та навичками належить функції запам'ятовування інформації. Психологічна функція пам'яті необхідна під час вирішення будь-якого пізнавального завдання. Без пам'яті акт пізнання стане неможливим.

Проблемою вивчення і розвитку пам'яті займалися багато учених: Л. Занков, П. Зінченко, Г. Костюк, В. Ляудіс, С. Рубінштейн, А. Смірнов, Т. Хомуленко та ін. Дослідженнями підтверджено, що молодший шкільний вік є сенситивним у розвитку пам'яті, у становленні основних її форм.

Особливості відтворення матеріалу дітьми з особливими освітніми потребами (далі - ООП) вивчали багатьма вченими (Л. Занков, Г. Дульнєв, А. Ліпкіна, М. Нудельман, Б. Пінський, І. Соловійов та ін.). Численні дослідження показали недостатність пам'яті, як щодо запам'ятовування, так і збереження та відтворення інформації (Г. Дульнєв,; Л. Занков, Д. Ісаєв та ін.)

Таким чином, особливості пам'яті учнів з ООП вивчені достатньо повно. Проте багато аспектів цієї актуальної проблеми вимагають подальшої розробки.

Метою нашого дослідження є вивчення особливостей розвитку пам'яті молодших школярів з особливими освітніми потребами.

Пам'ять дітей із ООП формується в умовах аномального розвитку і тому суттєво відрізняється від пам'яті дітей з нормальним розвитком.

Аналізуючи роботи багатьох учених, що вивчали зазначену проблему, можна помітити, що процес розвитку пам'яті дітей молодшого шкільного віку з ООП протікає за тими ж механізмами, що і в однолітків, які нормально розвиваються, але має ряд специфічних особливостей. Відмінною особливістю пам'яті дітей з ООП є те, що вони засвоюють новий матеріал дуже повільно, тільки після багаторазових повторень, швидко забувають сприйняте і, головне, не вміють вчасно скористатися набутими знаннями і вміннями на практиці.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми, що вивчається, ми з'ясували, що психічний розвиток дітей із порушенням інтелектуального розвитку відбувається з великими відхиленнями. За продуктивністю мнемічної діяльності ці діти значно відстають від своїх однолітків, що нормотиповим розвитком. Процеси запам'ятовування, збереження та відтворення інформації у дітей з ООП мають певні особливості: сповільненість запам'ятовування, швидкість забування, неточність відтворення; епізодична забудькуватість, недосконалість пам'яті, обумовлена поганою переробкою сприйнятого матеріалу.

Пам'ять учнів з ООП характеризується порушеннями запам'ятовування (недостатня свідомість, залежність від змісту матеріалу тощо), збереження (підвищена забудькуватість, слабка логічна переробка і недостатнє засвоєння матеріалу) та відтворення (неточність).

Характерною особливістю всіх дітей з інтелектуальною недостатністю є невміння цілеспрямовано заучувати та пригадувати.

У процесі відтворення учні з ООП не схильні самостійно користуватися планом або якимось іншим матеріалом (опорними словами, картинками, схемами тощо), який допомагає дотримуватися повноти, логіки та послідовності викладу.

Перераховані особливості процесу зберігання-забування в учнів з ООП доводять необхідність організації для них у процесі навчання постійного повторення.

Розвиток пам'яті у молодшому шкільному віці насамперед залежить від зацікавленості дитини. Яскраві образи, нестандартні порівняння, зрозумілі дитині, запам'ятовуються набагато ефективніше, ніж багаторазове повторення незрозумілих понять.

З метою вивчення пам'яті молодших школярів з ООП нами було проведено дослідження, в якому прийняли участь учні з ООП 4-х класів з інклюзивним навчанням. Всього в дослідженні було задіяно п'ять дітей віком 10-12 років.

Для дослідження видів пам'яті використовувалися наступні методики: «Запам'ятовування 10 слів» (А. Р. Лурія), «Запам'ятовування малюнків» та вивчення образної пам'яті за методикою В. П. Соломіна.

Грунтуючись на отриманих результатах дослідження, можна констатувати, що у молодших школярів з ООП краще розвиненою виявилась зорова пам'ять. На це вказують такі дані: 40% досліджених школярів, отримали оцінку «високий» рівень і 60% респондентів – «середній» рівень. Під час діагностики двоє дітей з першого разу зрозуміли інструкцію та виконали завдання впевнено та усвідомлено. Менш упевнено впоралася із завданням решта дітей.

На основі проведеного дослідження можна говорити про знижений обсяг пам'яті, зниження швидкості запам'ятовування, з переважанням зорової пам'яті над слуховою, що зумовлює необхідність проведення корекційної роботи розвитку пам'яті, зокрема, слухової, у молодших школярів з ООП у процесі навчання.

Отже, отримані результати дослідження продемонстрували, що в дітей молодшого шкільного віку з ООП знижений обсяг пам'яті, швидкість запам'ятовування, переважання зорової пам'яті над слуховою. Все це зумовлює необхідність проведення відповідної корекційної та розвиткової роботи щодо запам'ятовування навчального матеріалу молодшими школярами з ООП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровик О.В., Забрамная С.Д. Практический материал для проведения психолого-педагогического обследования детей. – М., 2003.
2. Забрамная С.Д. Психолого-педагогическая диагностика. – М.: Академия, 2006. – 320 с.
3. Методики дослідження пам'яті. URL: https://stud.com.ua/29001/psihologiya/metodiki_doslidzhennya_pamyati
4. Петрова В.Г. Психология умственно отсталых школьников / В.Г. Петрова, И.В. Белякова. – М., 2002. – 160 с.
5. Роговенко А.И. Психологические особенности видов памяти младших школьников с умственной отсталостью // Обучение и воспитание: методики и практика. – 2016. – № 27. – С. 40-44.
6. Синьов В.М., Матвеева М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини: Підручник. К.: Знання, 2008. 359 с.
7. Шипицина Л.М., Исаев Д.Н. Психология детей с нарушением интеллектуального развития. М.: Академия, 2012. 224 с.

СЕКЦІЯ 3.

ТРЕНДИ, РИЗИКИ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

ГУМЕНЮК Ірина, в.о. завідувача кафедри фінансів, обліку та оподаткування імені С. Юрія; Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»; кандидат економічних наук, доцент

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПІДТРИМЦІ БІЗНЕСУ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Цифрова економіка швидко зростає і стає все більш важливою складовою сучасного світу. Цифрові технології та інформаційні сервіси перетворюють спосіб життя та роботу людей, а також діяльність підприємств та їх взаємодію з клієнтами та партнерами. З цими змінами постають нові виклики та можливості для бізнесу та економіки в цілому. Держава грає важливу роль у розвитку цифрової економіки та підтримці бізнесу в цифровому середовищі. Однак, не всі держави успішно впроваджують цифрові технології та забезпечують підтримку бізнесу в цифровому середовищі. Тому, виникає необхідність в дослідженні ролі держави в розвитку цифрової економіки та її підтримці бізнесу в цифровому середовищі.

Проблема ролі держави у розвитку цифрової економіки та підтримці бізнесу в цифровому середовищі є досить добре дослідженою, оскільки є актуальною в контексті сучасного світу, де цифрові технології все більше впливають на економіку та бізнес. Багато наукових досліджень присвячені розгляду питань підтримки державою цифрової економіки, розвитку інноваційних технологій, стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в цифровому середовищі та іншій проблематиці. Дослідження ролі держави у розвитку цифрової економіки та підтримці бізнесу в цифровому середовищі є актуальною темою для вітчизняних дослідників. До таких дослідників можна віднести:

Олександр Данилюк – голова Ради розвитку електронної економіки при КМУ, який активно працює над розвитком цифрової економіки в Україні [5];

Віталій Галіцький - директор Інституту інформаційної безпеки та права, який вивчає питання забезпечення безпеки в цифровому середовищі [4];

Ігор Попов - експерт з питань розвитку цифрової економіки та відкритих даних, засновник спільноти opendata.org.ua [7].

Ці дослідники працюють над проблемами розвитку цифрової економіки в Україні, вивчають питання законодавчого забезпечення цього процесу, а також досліджують практичний досвід інших країн у цій галузі.

Однак, з огляду на швидкий розвиток цифрових технологій, завжди є необхідність в актуальних та детальних дослідженнях з цієї тематики.

Метою дослідження є аналіз впливу державної політики на розвиток цифрової економіки та її здатність до підтримки бізнесу в цифровому середовищі. Дослідження містить аналіз державної стратегії, програм та

ініціатив щодо підтримки розвитку цифрової економіки, а також ефективності їх впровадження.

У сучасному світі з кожним роком зростає значимість цифрових технологій та їх вплив на економіку. Розвиток цифрової економіки стає ключовим фактором, який визначає конкурентоспроможність країни та її місце у світовій економічній системі. У цьому контексті важливу роль відіграє держава, яка забезпечує розвиток інфраструктури, сприяє створенню сприятливих умов для підприємництва та регулює відносини на ринку.

Цифрова трансформація вимагає не тільки нових знань та технологій, але й відповідальної державної політики, спрямованої на підтримку та розвиток цифрової економіки. Тому актуальним є дослідження ролі держави у розвитку цифрової економіки та її підтримці бізнесу в цифровому середовищі. Особлива увага приділена аналізу державних стратегій, програм та ініціатив з підтримки цифрової економіки та їх впровадженню в практику [6].

У багатьох країнах світу держава активно працює над розвитком цифрової економіки та підтримкою бізнесу в цифровому середовищі. Для досягнення цих цілей було розроблено державні стратегії, програми та ініціативи.

Однією з найбільш відомих програм є програма Digital Single Market, яку запровадила Європейська комісія. Ця програма спрямована на створення єдиного цифрового ринку в ЄС, зниження бар'єрів для бізнесу в онлайн-середовищі та підвищення рівня захисту прав споживачів. У рамках цієї програми були прийняті закони щодо захисту персональних даних, єдиного правила з питань цифрового авторського права та інших [2].

У США державні органи також працюють над розвитком цифрової економіки та підтримкою бізнесу в цифровому середовищі. Так, у 2018 році Конгрес прийняв закон про зниження податку на прибуток для компаній, які працюють у цифровій сфері, а також про розвиток швидкісного Інтернету в сільських районах. Крім того, у США діє програма National Strategy for Trusted Identities in Cyberspace, яка спрямована на підвищення безпеки ідентифікації користувачів в онлайн-середовищі [1].

Україна також не залишається осторонь цього процесу. У 2018 році була прийнята стратегія «Цифрова Україна – 2020», яка передбачає розвиток цифрової інфраструктури, зменшення регуляторного тиску на бізнес та розвиток електронної демократії. Крім того, в Україні діє програма «Дія», яка має на меті покращення взаємодії

Програма «Дія» є однією з ключових ініціатив у розвитку цифрової економіки в Україні. Вона створена з метою спрощення доступу громадян та бізнесу до державних послуг та забезпечення їх якісного та швидкого надання. Програма передбачає інтеграцію різних сфер державного управління та надання електронних послуг у єдиний державний портал «Дія».

У рамках програми «Дія» розробляються та впроваджуються різні цифрові рішення, такі як електронні сервіси для документообігу, реєстрації бізнесу, оплати податків та зборів, електронний документообіг в органах державної влади та інші. Крім того, програма «Дія» передбачає створення цифрових інфраструктур, які сприятимуть розвитку електронної комерції, електронного урядування, цифрової освіти та ін. [3].

Ефективність програми «Дія» проявляється у зростанні кількості користувачів єдиного державного порталу та електронних послуг, зменшенні часу на надання державних послуг та забезпеченні їх якісного та доступного надання. Програма дозволила скоротити кількість візитів громадян до

державних установ та полегшити процедури взаємодії між громадянами та владою.

Одним із основних факторів успіху програми «Дія» є активна підтримка держави та висока залученість бізнесу та громадськості до розробки та впровадження цифрових рішень. Крім того, важливою умовою є постійне оновлення та підтримка існуючих електронних сервісів.

Аналізуючи державні стратегії, програми та ініціативи, спрямовані на розвиток цифрової економіки та підтримку бізнесу в цифровому середовищі, можна виділити кілька ключових факторів, які впливають на їхню ефективність:

- Фінансування та інвестиції – для успішного впровадження цифрових ініціатив необхідне достатнє фінансування та інвестиції.
- Інфраструктура та доступ до технологій – для успішного впровадження цифрових ініціатив необхідна наявність відповідної інфраструктури та доступу до технологій.
- Регулювання та правове середовище – ефективність цифрових ініціатив також залежить від правового середовища та регулювання.
- Навчання та підготовка фахівців – Для успішного впровадження цифрових ініціатив необхідні кваліфіковані фахівці з відповідними знаннями та навичками.

Держава відіграє важливу роль у розвитку цифрової економіки та підтримці бізнесу в цифровому середовищі. Для ефективного впровадження цифрових технологій та створення сприятливих умов для бізнесу необхідно створювати стратегії та програми, які передбачають розвиток інфраструктури, підвищення кваліфікації кадрів та підтримку малих та середніх підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. OECD. Going Digital in Ukraine. OECD Studies on Digitalisation. OECD Publishing, Paris 2019
2. UNCTAD. Digital Economy Report 2019: Value Creation and Capture – Implications for Developing Countries. United Nations Conference on Trade and Development, Geneva. 2019
3. Азаров С. І., Чепілко І. О., Діденко І. В. Державна підтримка розвитку інноваційного підприємництва в умовах цифрової економіки. Економіка та держава. 2018. № 7. С. 8-11.
4. Галіцький В. В. Економічні аспекти функціонування ринків платних послуг в сфері цифрових технологій. Економіка України, (4), 2019. С. 68-77.
5. Данилюк О. Ю. Конкурентні переваги та виклики цифрової економіки України [Competitive advantages and challenges of Ukraine's digital economy]. Науковий вісник Національного університету кораблебудування. Серія: Економіка, (2), 2020. С. 5-11.
6. Малиновський О. В. Оцінка ефективності державної підтримки інноваційної діяльності в Україні. Економіка України. 2019. № 5. С. 58-72.
7. Попов І. В., Степанова І. В. Вплив державної політики на розвиток цифрової економіки України. Економічний вісник Донбасу, (3), 2019. С. 98-105.

ДРАГУНОВА Віра, доцент кафедри менеджменту освіти та права ЦІПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

ПРОЄКТУВАННЯ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сфера освіти України перебуває на етапі кардинальних та широкомасштабних змін, що пов'язані з умовами сьогодення, інтеграцією в європейський та світовий простір, модернізацією державної підтримки освіти, появою нових можливостей для розвитку й надання освітніх послуг, підвищенням відповідних ризиків та комерціалізацією освіти. В умовах невизначеності спостерігаються часті зміни законодавства, особливо в частині актуальності функціонування закладу вищої освіти, антикризового менеджменту, конкуренції на ринку праці, забезпеченості надання якісних освітніх послуг. Окрім того, надзвичайно актуальним на сьогодні є також обґрунтування напрямів, стратегічних пріоритетів, проектування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах невизначеності, тактичних механізмів і засобів надання консалтингових послуг, реформування інституційного середовища консалтингового забезпечення суб'єктів управлінської діяльності консалтингової індустрії та її інтеграції у глобальний ринок консалтингових послуг закладів вищої освіти. Це зумовлює доцільність реалізації проектування консалтингової діяльності і розроблення практичних рекомендацій з вирішення конкретних проблем організації у сфері управління та його організаційного розвитку.

Слід зазначити, що поділ управлінського процесу як основної сфери діяльності і консалтингу як додаткової, є об'єктивною необхідністю. Термін «консалтинг», на нашу думку, найбільш ґрунтовно висвітлює наступне визначення: консалтинг – це специфічний вид спільної інтелектуальної діяльності консультанта і клієнта, в процесі якої відбувається надання послуги з оптимізації способів реалізації інтересів особи, яку консультують, у сферах цілепокладання, діяльності щодо досягнення цілей, а також моніторингу якості та ефективності цієї діяльності; консультаційні послуги мають товарну форму і складають специфічний сектор ринку товарів і послуг [3,с.72]. По своїй сутності, консалтинг є послугою, яка має вплив на формування у клієнта конкретної мети, позиції, способу дії. Провідною метою даної послуги є допомога, наприклад, у формулюванні реальної мети діяльності, або в досягненні визначених цілей та розв'язанні поставлених завдань тощо [4]. Саме проектування консалтингової діяльності відповідно до існуючих стандартів, критеріїв та правил дозволяє говорити про виокремлення даного виду діяльності закладу вищої освіти як синергетичної складової забезпечення управлінського процесу. Такий підхід пояснюється тим, що проектування консалтингової діяльності доцільно представити як вибір оптимальних форм і методів, обсяг управлінської, навчальної та наукової інформації, суму знань економічного характеру, а також низки навичок, що передаються учасникам освітнього процесу в рамках практичного обґрунтування такої діяльності в закладі вищої освіти.

Проектна діяльність в закладі вищої освіти організовується на основі стандартів управлінського консультування, яка створює основу взаємодії між

командою проекту. У той же час, проектування консалтингових послуг зазвичай не містять чітких визначень того, як необхідно виконувати ті чи інші дії, а лише що повинно бути зроблено для ефективного функціонування закладу вищої освіти. Також процес проектування консалтингових послуг містить визначення основних понять, перелік необхідних для виконання фахівців, опис основних процесів проектування діяльності.

Основними фахівцями, що залучатимуться до роботи над проектуванням консалтингової діяльності в закладі вищої освіти є:

- замовник – уповноважена особа, що буде використовувати результати консалтингової діяльності;
- керівник проекту – відповідальний за управління з консалтингової діяльності;
- куратор – фахівець, який здійснює адміністративну підтримку, визначає пріоритети, забезпечує взаємодію між функціональними підрозділами;
- керівник функціонального підрозділу – спрямовує ресурси в затверджені консалтингової діяльності;
- функціональний лідер проектування – об'єднує зусилля учасників в межах певної функції або структурного підрозділу.

Аналіз, проведений на основі експертного опитування фахівців закладів вищої освіти, дозволив визначити вагу сегментів керованої і керуючої системи з урахуванням специфіки системи освіти. Для визначення ефективності консалтингової діяльності в закладі вищої освіти запропоновано за методологічним базисом диференціації трьох показників за допомогою чотирьох параметрів, зокрема: проблем діяльності закладу освіти, мети консалтингу, результатів консалтингової діяльності і витрат на реалізацію консалтингового проекту.

Таким чином, системне дослідження процесів формування і структуризації консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах невизначеності є актуальним як у теоретичному, так і в практичному плані. Проектування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти буде успішним за умови поліпшення макроекономічної ситуації, усвідомлення менеджерами закладів освіти економічної, фінансової та соціальної вигоди від взаємодії з консалтинговими компаніями; перспективних напрямків співпраці з учасниками освітнього процесу закладу освіти щодо підвищення довіри до очікуваних результатів тощо. Подальші перспективи досліджень будуть спрямовані на розроблення практичних рекомендацій педагогічним, науково-педагогічним працівникам та керівникам закладів вищої освіти щодо проектування консалтингової діяльності в закладі освіти в умовах невизначеності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т.Бусел. – К. :Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. –1440 с. с. 565. [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> Перспективи розвитку освіти в Україні: соціологія однієї ілюзії. [електронний ресурс]. Режим доступу: https://smartpoll.agency/?gclid=CjwKCAiA3_BwE
2. Капильцова В.В., Курган Т.Г. Стан, проблеми та тенденції розвитку консалтингу в Україні // Вісник Запорізького нац.унів. № 4(8). 2010. с. 189-193.

3. Рак Ю.А. Розвиток конкуренції на ринку консалтингових послуг України: автореф. дис. канд. економ. наук: 08.00.03; Київський нац. торговельно-економічний університет. Київ, 2015. 25 с.
4. Рябова З.В. Консалтинг у закладах освіти в умовах невизначеності. Адаптивне управління: теорія і практика: електронне наукове фахове видання, серія «Педагогіка». Випуск 13(25), 2022. [електронний ресурс]. Режим доступу: <file:///C:/Users/user/Downloads/500-Article%20Text-1051-1-10-20230127.pdf>
5. Хоменко В.В. Консалтингові послуги в освіті. Теорія і методика управління освітою. [електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/25/part_1/30.pdf

ДРАГУНОВА Мирослава, здобувачка першого (бакалаврського) вищої освіти Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

Науковий керівник:

НЕЧАЄВ М. П., асистент кафедри описової та клінічної анатомії Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

ІННОВАЦІЙНІ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ

В умовах загострення конкурентної боротьби між державами та посилення глобалізаційних процесів країни гостро стоїть питання пошуку та впровадження інноваційних систем навчання у вищій школі, з метою підвищення ефективності професійного становлення та зростання здобувачів вищої освіти. Головними проблемами, які стримують розвиток закладів вищої освіти, є фактори деструктивного впливу, а саме: суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, гібридні загрози національній безпеці, воєнні дії в Україні, протиепідемічні заходи і обмеження; міграційний вплив молоді та втрата інтелектуального капіталу; підвищення рівня захворюваності населення; невідповідність рівня освіти запитам ринку праці тощо.

Відсутність в Україні протягом тривалого періоду виваженої державної стратегії в підготовці кваліфікованих випускників закладів вищої освіти призвела до критичного дисбалансу на ринку праці.

Активізація інноваційної діяльності закладів вищої медичної освіти пов'язана з необхідністю приведення галузі охорони здоров'я у відповідність до міжнародних стандартів, підготовки фахівців, здатних надавати якісні медичні послуги та конкурентоспроможних на світовому ринку праці. Разом із тим, залишається низка невирішених проблем, пов'язаних із нормативним, фінансовим, кадровим, матеріально-технічним та ін. забезпеченням

означеного процесу, що гальмують впровадження інноваційної діяльності в закладах вищої медичної освіти[3, с.1-2].

Аналіз досліджень науковців свідчить про посилення уваги до удосконалення та модернізації підвищення якості освіти, впровадження різноманітних освітніх моделей з використанням світового досвіду, надання якісних освітніх послуг із частковим застосуванням в освітньому процесі інноваційних технологій[2]. Питання якісного представлення освітнього контенту за допомогою інноваційних онлайн-методик особливо гостро постало у 2022 р., коли у всіх напрямках викладання та навчання стався вимушений перехід до онлайн-формату. Необхідну гнучкість і доступність освіти в умовах глобальних викликів та сучасних загроз могли забезпечити не всі заклади освіти[6]. Онлайн-навчання, також відоме як дистанційне навчання або електронне навчання, має великий потенціал [1, с.57-61]. Серед низки позитивних результатів на перше місце виходить висока ефективність формування якісної комунікативної компетентності здобувачів освіти у майбутньому. Окрім того, цей вид навчання є важелем прогресу у сфері інформаційних технологій. Подібним чином багато його переваг уже описані в літературі, включаючи більшу гнучкість, комфорт і економію часу[1, с.57-61; 5].

У зв'язку з вимушеним переходом на дистанційне навчання під час воєнного стану в Україні постала проблема вдосконалення та розробки нових методів онлайн-навчання та модифікації вже діючих методик характерних саме для конкретного закладу освіти.

Існують різні види сучасних інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), які застосовуються під час дистанційного навчання. У власній практиці Національного медичного університету імені О.О. Богомольця активно впроваджуються всі види та їх поєднання. Зокрема, навчальні ІКТ, тренажери, інформаційно-пошукові, демонстраційні, імітаційні та моделюючі тощо, що дає позитивний результат вже на практиці не одного покоління випускників.

Серед переваг впровадження інноваційних систем навчання виділяємо: підвищення доступності медичної освіти незалежно від умов, в яких відбувається навчання, оптимізація роботи кафедр шляхом впровадження сучасних методів, методик та міжнародного досвіду, пришвидшення темпів розвитку телекомунікаційної складової науково-технічного прогресу, нові вектори для розвитку інноваційної медицини. Незалежно від окреслених переваг, здобувачі вищої медичної освіти надають перевагу змішаному підходу до навчання, що пов'язане з очно-практичною частиною освітньої програми. Саме цей підхід дозволяє отримувати якісні освітні послуги в НМУ ім. О.О. Богомольця. До недоліків можемо віднести технологічні та інфраструктурні бар'єри, з яким стикнулись при застосування онлайн-навчання під час вимушених умов, до яких ще й додаються і певні військово-політичні обставини, а також відсутність особистої взаємодії. Проте для розв'язання цих проблем необхідна насамперед якісна співпраця усіх учасників освітнього процесу закладу вищої освіти. Для оптимізації здобутого нами досвіду і можливості його інтеграції у практичну діяльність інших закладів вищої освіти рекомендуємо розширювати спектр інноваційного професійного розвитку учасників освітнього процесу до належного і вкладати максимум у майбутні стратегії викладання та навчання.

Усе сказане вище дає змогу зробити висновок про те, що в умовах глобальних викликів та сучасних загроз інноваційними напрямками забезпечення якості надання освітніх послуг закладів вищої медичної освіти

є: впровадження різноманітних освітніх моделей з використанням світового досвіду; підвищення якості освіти та розвиток наукової діяльності на основі впровадження інновацій; підвищення рівня інформатизації освіти; забезпечення проведення якісного та безперервного моніторингу системи освіти; створення сучасної матеріально-технічної бази; проведення безкоштовних тренінгів та майстер-класів для бажаючих здобути більш інноваційні форми освіти; проведення масових заходів з підвищення ораторської майстерності та лідерських навичок; залучення іноземних інвесторів для впровадження інноваційних технологій та нових технологічно-економічних програм; розробка стратегії щодо прискорення процесів інтернаціоналізації освіти; підвищення престижності освіти і науки в закладі освіти тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Abbasi S. Perceptions of Students Regarding E-Learning during Covid-19 at a Private Medical College / S. Abbasi // Pakistan Journal of Medical Science. – 2020. – Vol. 36. – P. 57–61.
2. Драгунова В.В. Педагогічні умови впровадження інноваційного менеджменту в систему середньої освіти / дис.канд.пед.наук. ЖДУ ім. І.Франка. Житомир – 2019 р.
3. Куліченко А.К. Теоретичні та методичні засади інноваційної діяльності медичних коледжів університетів США: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01; Сумський державний пед.університет ім. А.С.Макаренка МОН України. Київ, 2021. 47 с.
4. Положення про дистанційне навчання : наказ МОН України від 25 квітня 2013 р. No 466. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.
5. Хміль, М. С., Хміль, С. В., Маланчук, Л. М., & Правак, Ю. Б. (2022). Види інформаційно-комунікативних технологій у рамках впровадження системи дистанційного навчання на кафедрі акушерства та гінекології для студентів медичних закладів вищої освіти. Медична освіта, (2), 96–99. <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2022.2.13278>
6. The system of promoting a healthy lifestyle in the Ukrainian regional print media / O. Y. Medynska, H. P. Synorub, I. M. Nestayko [et al.] // Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland: 1960). – 2022. – T. 75 (6). – S. 1781–1788. DOI 10.36740/WLek202207131

КААЛ Хамді, здобувач групи МОБМ-22-Д1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)» кафедри економіки, підприємництва та менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БУРЛАЄНКО Т. І., завідувачка кафедри економіки, підприємництва та менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СФЕРІ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Характер змін в розвитку медичної галузі напряму пов'язаний з антикризовим управлінням через значну кількість криз та викликів, які вимагають швидкого реагування, доцільних та своєчасних управлінських рішень.

Доступність та якість медичних послуг є одним з критеріїв, що визначає рівень розвитку країни згідно методики ООН Human Development Index [3]. Вчені підраховали, що 26 унаслідок розладів здоров'я і високої передчасної смертності в Україні щорічно втрачається близько 4 млн. людино-років потенційного життя та від 47,9 до 89,1 млрд. грн. недовиробленого національного продукту [1].

Кризу медичної галузі в Україні діагностували ще на початку 90-років, коли очевидним стало непридатність старих методів управління в нових ринкових умовах. З того часу відбулося декілька етапів реформування медичної системи, які не завжди були послідовними і до яких як у суспільства, так і у лікарів є свої очікування та претензії. Ситуація, викликана пандемією COVID-19 ще більше загострила болючі проблеми медицини як в Україні, так і в світі.

На фоні обговорення підходів та інструментів програм реформування медицини часто поза увагою залишаються проблеми управління в медичних установах. Лише в останні роки стало очевидним, що для успішного адміністрування медичних закладів їх очільники повинні мати не лише медичну освіту, але й знання та навички з менеджменту, в тому числі з антикризового менеджменту.

Відповідно до соціологічного опитуванням, українці серед проблем системи охорони здоров'я в Україні найчастіше зазначають проблеми, пов'язані з корупцією (57,3%), високу вартість ліків (44,2%), високу вартість лікування (39,5%), байдужість і недбалість медичного персоналу (33,6%), брак сучасного обладнання (31,9%) [2]. Очевидно, що частина цих проблем є наслідком неефективного менеджменту в окремих медичних установах.

Впровадження підходів антикризового менеджменту через проведення відповідних навчально-інформаційних заходів для керівників медичних установ може бути поштовхом до позитивних змін навіть за наявності обмежених ресурсів. Зокрема, антикризовий менеджмент передбачає проведення глибокого аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища організації для виявлення сильних та слабких сторін, загроз та викликів. Частина таких викликів пов'язана з неготовністю медичних закладів до роботи за принципами клієнт орієнтованого підходу, врахування думки клієнтів про надані послуги, формування лояльності та донесення до клієнтів ціннісної пропозиції. Антикризовий менеджмент в поєднанні з маркетинговими комунікаціями, в тому числі засобами Social Media Marketing може забезпечити видимі результати за короткий термін.

Управлінська концепція побудови бізнес-моделі за методом Canva також може бути використана як інструмент антикризового управління. Завдяки візуалізації основних процесів організації можна проаналізувати сегменти клієнтів, якими працює медична установа, їх потреби та відповідно ціннісну пропозицію, канали комунікації та принципи побудови стійких зв'язків з клієнтами, визначити джерела потенційних надходжень, пройти «шлях клієнта» для отримання медичної послуги, переглянути ресурсну базу, партнерські відносини та оптимізувати витрати.

Отже, антикризові інструменти повинні стати, на нашу думку, частиною навчальної програми для керівників медичних установ та організацій, темою тренінгів та семінарів. Антикризове управління має бути спрямоване на стабілізацію хитливих ситуацій, підвищення керованості, тобто адекватної реакції об'єкту управління на управлінські рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рингач Н. О. Державне управління охороною здоров'я як складовою системи забезпечення національної безпеки. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління, Київ, 2010 р. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/abda3ea4-f329-4b04-9759-c96d47f7d095.pdf (дата звернення 08.01.2021).
2. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ // Центр Разумкова: вебсайт. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf
3. Human Development Index (HDI) // United Nations Development Program. Human Development Reports: вебсайт. URL: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>

КОТЛИК Діана, здобувачка групи УПБМ-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» кафедри економіки, підприємництва та менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ПОСТОЄВА О. Г., доцент кафедри економіки, підприємництва та менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

АВТОМАТИЗОВАНА ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ОБЛІКУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ

Реформування діяльності освітньої галузі, що відбувається наразі в Україні, та системи післядипломної педагогічної освіти (ППО) зокрема, обумовлює необхідність здійснення моніторингу процесу підвищення кваліфікації працівників закладів освіти, що забезпечить спостереження й аналіз реалізації відповідного процесу підвищення кваліфікації в закладах освіти для виявлення проміжних і кінцевих результатів. Процес моніторингу дозволить приймати відповідні управлінські рішення щодо регулювання та корекції професійного розвитку для забезпечення його якості. Ефективність і своєчасність впровадження необхідних змін залежить від автоматизації обробки даних, що стосуються діяльності навчального закладу, що зумовлює необхідність використання відповідного програмного забезпечення, наприклад спеціалізованих інформаційних систем (ІС).

Необхідно зауважити, що сьогодні є діючі ІС моніторингу діяльності закладів освіти. Зокрема, загальнодержавна інформаційно виробнича система «Освіта», що забезпечує побудову єдиного інтегративного інформаційного середовища України в галузі освіти та являє собою комплекс адміністративних, правових, програмних та апаратно-технічних засобів; а також інформаційна система управління освітою - «Україна. ІСУО», що консолідує дані із закладів середньої освіти і закладів дошкільної освіти та генерує обов'язкові для цих закладів форми звітності. Моніторинг організації і здійснення освітнього процесу в закладах вищої освіти (ЗВО) наразі реалізовується на основі ІС «Конкурс» (оперативне інформування абітурієнтів про кількість поданих та прийнятих заяв на навчання до ЗВО III—IV рівнів) та програмного забезпечення ПП «Політек-СОФТ»: «Деканат» - пакет програм для автоматизації планування та обліку навчального процесу; «ПС-Абітурієнт» (автоматизує діяльність приймальної комісії); «Колоквіум» - призначений для автоматизації тестування студентів, а також для всебічного аналізу отриманих результатів та генерації звітів тощо.

Водночас для системи ППО, що відповідно до чинного Закону України «Про вищу освіту» забезпечує підвищення кваліфікації педагогічних працівників, наразі не існує спеціалізованих інформаційних систем для моніторингу процесу підвищення кваліфікації на рівні навчального закладу.

Мета дослідження – розробка відповідної автоматизованої інформаційної системи, яка виконуватиме задачі зберігання і обробки інформації стосовно планування та результатів підвищення кваліфікації викладачів коледжу. Аналіз та моніторинг цієї інформації може бути використано для оцінки результатів діяльності кожного викладача та в подальшому для його атестації.

Представлена автоматизована інформаційна система обліку підвищення кваліфікації викладачів виконує функції: покращення ефективності процесу підвищення кваліфікації та атестації за допомогою інформаційної підтримки задач прогнозування і планування організації цього процесу; зручний автоматизований контроль за процесом підвищення кваліфікації; контроль за кількістю годин підвищення кваліфікації; моніторинг розрахункових показників (кількість годин підвищення по кожному викладачу, менше 150 годин підвищення, тощо); звітної інформації за результатами підвищення кваліфікації та атестації викладачів, статистичні дані.

Для реалізації автоматизованої інформаційної системи обліку підвищення кваліфікації викладачів було проведено аналіз інформаційних потоків, що включає вхідну інформацію (дані викладача, сертифікати, дипломи) та вихідну інформацію (звіти, плани, розрахунки) і функціонує в інформаційному середовищі методичного кабінету. За результатами аналізу були визначені об'єкти інформаційної системи та спроектована база даних, схема якої представлена на рисунку 1.

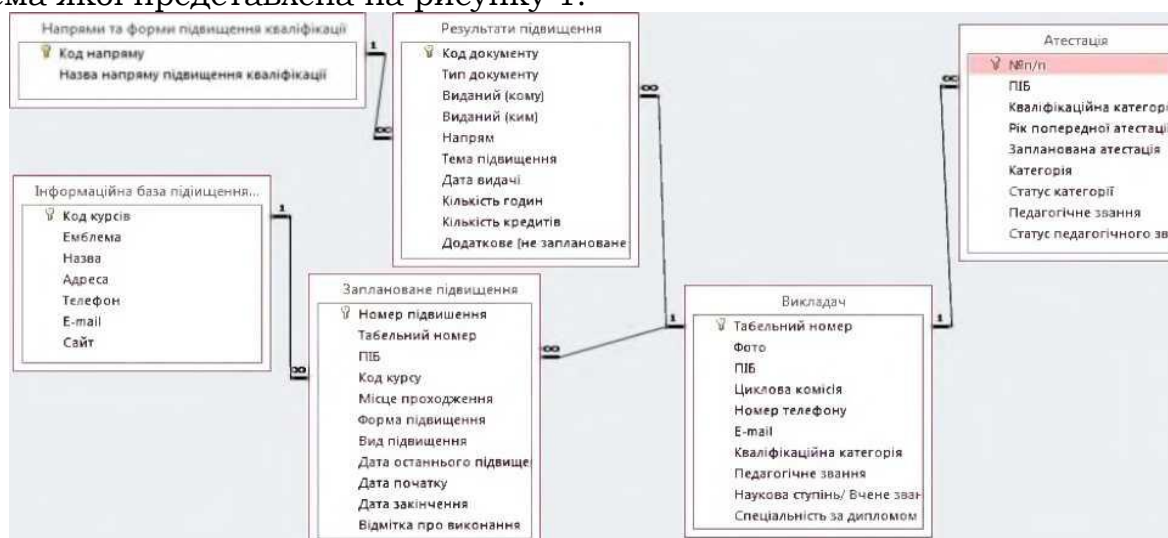

Рисунок 1. Схема даних

Для зручного використання інформаційної системи було розроблено максимально зрозумілий інтерфейс, представлений на рисунку 2.

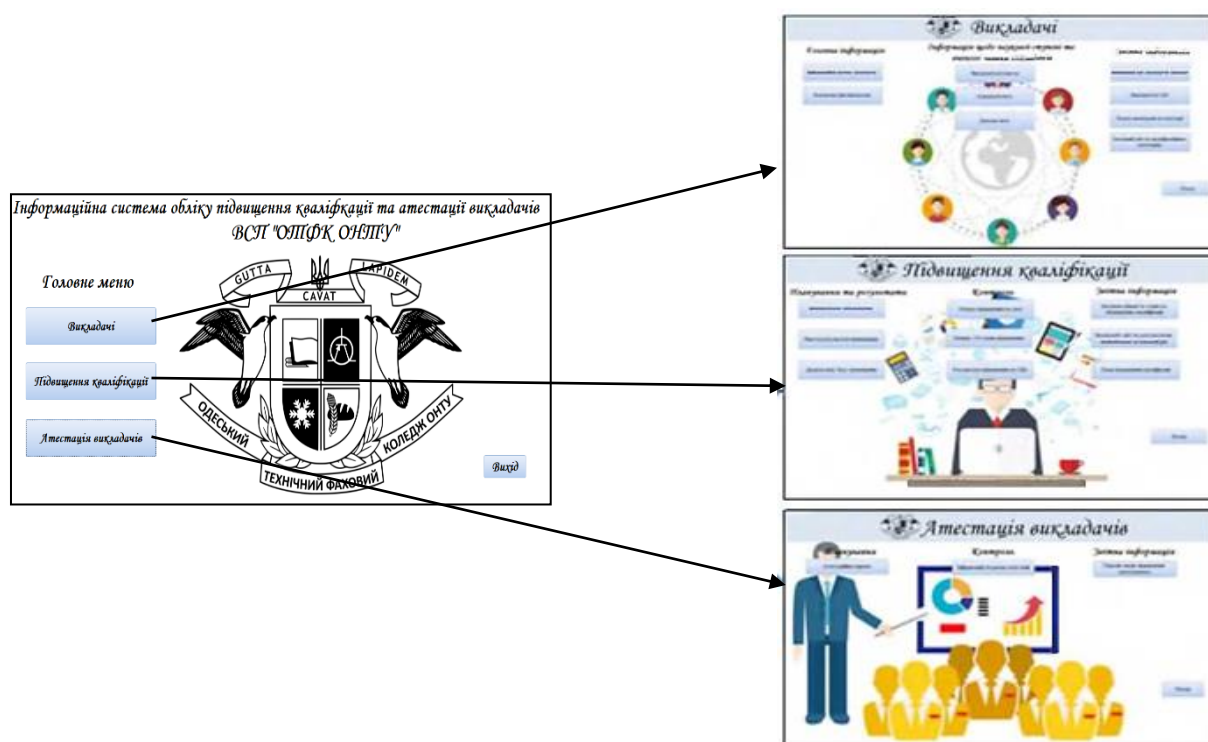

Рисунок 2. Інтерфейс користувача

У вкладці «Викладачі», користувач може переглянути, додати або ввести зміни в інформаційну картку викладача, переглянути, роздрукувати та зберегти звіти щодо наукового ступеня/вченого звання викладачів та іншої звітної інформації.

У вкладці «Підвищення кваліфікації», користувач може запланувати підвищення, ввести результати підвищення, проконтролювати підвищення певних викладачів, а також переглянути, роздрукувати та зберегти іншу звітну інформації стосовно підвищення кваліфікації.

У вкладці «Атестація викладачів», користувач може створити або змінити атестаційну картку викладача, контролювати час проходження атестації викладачами, переглянути, роздрукувати та зберегти звітну інформацію стосовно атестації викладачів.

Було розглянуто існуючі інформаційні системи в освітній діяльності, які дають можливість аналізувати і створювати візуальне представлення контролю. Поставлене питання стосовно важливості ведення звітної документації, можливості та переваги використання інформаційної системи в методичному кабінеті. Спроектовано ІС «Автоматизована інформаційна система підвищення кваліфікації та атестації викладачів», що розробляється з метою обліку та контролю підвищення кваліфікації та проходження атестації викладачами коледжу, що суттєво підвищить якість моніторингу та аналізу підвищення кваліфікації та атестації викладачів

ЛІТЕРАТУРА

1. Львов М. С., Співаковський О. В., Щедролосьєв Д. Є. Інформаційна система управління вищим навчальним закладом як платформа реалізації управління академічним процесом. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2007. № 2. С. 3-6
2. Грабовський П. П. Проектування інформаційної системи моніторингу процесу підвищення кваліфікації педагогів. Інформаційні технології та засоби навчання. 2019. Т. 73, №5. С. 206-218.

ОНИЩЕНКО Владислав, здобувач групи УП-22-Д1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ДЕГТЯРЬОВА І. О., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор наук з державного управління, професор

ЧИННИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ІТ-КЛАСТЕРІВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Проблематика цієї теми є доволі актуальною у сучасному світі, де висока швидкість технологічного розвитку та нестабільність економічного середовища стають все більш очевидними. ІТ-кластери стають важливими факторами економічного зростання та інноваційного розвитку. Однак, в умовах невизначеності, таких як технологічні зміни, ринкова конкуренція, політичні та регуляторні зміни, соціальні виклики та інші фактори, діяльність ІТ-кластерів може бути складною та непередбачуваною.

Мета дослідження полягає у визначенні основних чинників, які впливають на діяльність ІТ-кластерів в умовах невизначеності.

Узагальнимо основні чинники, які впливають на діяльність ІТ-кластерів в умовах невизначеності [1-3].

- 1. Ринкова конкуренція:** В умовах непередбачуваних ринкової ситуації викликаної війною в Україні, ІТ-кластери повинні бути готові до змін в попиті на ІТ-продукти та послуги, конкуренції, цінній політиці та інших ринкових факторах. Це вимагає від кластерів гнучкості в бізнес-моделях, здатності швидко адаптуватися до змін ринкових умов та розвивати нові ринки для забезпечення сталого росту.
- 2. Технологічні зміни:** ІТ-кластери в Україні стикаються також з технологічною невизначеністю, як от швидкий розвиток технологій, зміни в популярності певних технологій, зростання кількості конкуруючих технологій та інших факторів. Кластери повинні бути в змозі оперативно оцінювати технічні тренди, прогнозувати їхній вплив на ринок та вчасно адаптувати свої продукти та послуги до змін, щоб залишатися конкурентоспроможними.
- 3. Кадрові виклики:** Кадровий ринок в Україні також може бути непередбачуваним, з високим рівнем конкуренції за талановитих ІТ-фахівців, змінами в кадровій політиці, міграційними процесами та іншими факторами. ІТ-кластери повинні розробляти ефективні стратегії залучення, утримання та розвитку кваліфікованих кадрів, забезпечувати розвиток внутрішнього потенціалу, створювати сприятливі умови для роботи та розвитку професійних навичок фахівців.
- 4. Політичні та регуляторні зміни:** ІТ-кластери в Україні також можуть стикатися з політичними та регуляторними ризиками через війну в Україні, як було зазначено раніше, наприклад, зміни в законодавстві,

регулювання ринку, торговельні обмеження та інші фактори. Це може вплинути на бізнес-моделі, фінансові результати та загальну конкурентоспроможність кластерів. ІТ-кластери повинні бути готові до таких ризиків, розробляти стратегії управління ризиками, взаємодіяти з урядовими органами та громадськими організаціями для захисту своїх інтересів та забезпечення стабільної роботи в умовах змін регуляторного середовища.

5. **Фінансові виклики:** Надання ІТ-послуг та розробка ІТ-продуктів вимагає значних інвестицій в дослідження та розвиток, маркетинг, технічну інфраструктуру та інші витрати. Фінансова невизначеність, така як відсутність доступу до кредитних ресурсів, коливання валютного курсу, зміни в інвестиційному кліматі та інші фактори, можуть вплинути на фінансовий стан ІТ-кластерів. Кластери повинні бути ефективними в управлінні фінансовими ресурсами, привертати інвестиції, розробляти альтернативні джерела фінансування та забезпечувати фінансову стабільність в умовах невизначеності.
6. **Інноваційні виклики:** ІТ-кластери базуються на інноваціях та технологічному розвитку, які можуть бути непередбачувані в умовах невизначеності. Зміни в технологічному ландшафті, наявність нових технологій або конкурентів можуть вплинути на діяльність ІТ-кластерів в Україні. Кластери повинні бути готові до викликів, пов'язаних з інноваціями, адаптуватися до змін технологічного середовища, розробляти нові продукти та послуги, залучати технічних експертів та забезпечувати постійний технічний розвиток своїх команд.
7. **Соціальні виклики:** Суспільно-політичні, військові зміни, демографічні тенденції, культурні відмінності та інші соціальні аспекти можуть впливати на діяльність ІТ-кластерів в Україні. Наприклад, зміни в соціальному кліматі, настрої громадськості, сприйняття ІТ-індустрії в суспільстві можуть вплинути на сприйняття кластерів у суспільстві, їх зв'язки зі спільнотою, а також на їхню здатність забезпечувати соціальну взаємодію та співпрацю. ІТ-кластери повинні враховувати соціальні аспекти в своїх стратегіях розвитку, взаємодіяти зі співвітчизниками, громадськістю та владними органами, сприяти розбудові позитивного іміджу та підтримувати розвиток місцевих спільнот.

Так, чинники діяльності ІТ-кластерів в сучасних умовах можуть бути різноманітними. Їх врахування допоможе ІТ-кластерам впоратися з викликами, що виникають в умовах невизначеності та забезпечити стійкість їх діяльності.

Щодо чинників, на які слід звернути особливу увагу для покращення діяльності ІТ-кластерів в умовах невизначеності, то це насамперед такі, як [4, 5]:

1. Гнучкість та адаптивність: ІТ-кластери повинні бути готові швидко адаптуватися до змін в економічному, соціальному та технологічному середовищі, реагувати на нові можливості та виклики. Гнучкість в організаційному управлінні, стратегічне планування, технічні рішення та взаємодія з ринком можуть допомогти ІТ-кластерам успішно опрацювати невизначеність.
2. Інноваційність та технологічний розвиток: ІТ-кластери мають бути в центрі інноваційного процесу, постійно розробляти нові технології, продукти та послуги, що відповідають потребам ринку. Впровадження передових технологій, дослідження та розвиток нових ринків можуть

допомогти ІТ-кластерам вийти зі складних ситуацій та просуватися вперед.

3. Кадровий потенціал: Людський капітал є ключовим ресурсом для ІТ-кластерів. Важливо мати висококваліфіковані кадри, здатні до постійного самовдосконалення та навчання. Забезпечення доступу до високоякісної освіти, розвиток науково-технічного потенціалу, створення сприятливих умов для талановитих фахівців можуть допомогти ІТ-кластерам протистояти невизначеності
4. Підтримка держави та регуляторного середовища: Діяльність ІТ-кластерів може залежати від ряду факторів, таких як фіскальна політика, законодавство, регуляторна політика тощо. Важлива роль держави полягає в створенні сприятливого регуляторного середовища, підтримці інновацій та розвитку ІТ-кластерів, що допомагає зменшити ризики невизначеності.

Отже, з вище викладеного можна зробити висновок, що розвиток ІТ-кластерів в Україні в умовах невизначеності вимагає системного підходу, де враховуються економічні, соціальні, політичні та багато інших факторів, а також сприяються інновації, міжнародні співпраці та розвиток талановитих фахівців. Це все може стимулювати ще більший розвиток ІТ-галузі в Україні, сприяти економічному зростанню, створенню нових робочих місць та забезпечення конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наливайко Н., Коломієць О. Перспективи розвитку it-кластерів в Україні на основі венчурного інвестування. Науковий вісник НЛТУ України. 2018. №9.
URL: https://www.researchgate.net/publication/329523872_Perspektivi_rozvitku_IT-klasteriv_v_Ukraini_na_osnovi_vencurnogo_investuvanna.
2. Бай С., Присяжнюк А. ІТ-кластери в Україні: економічний потенціал. Економіка України. 2018. № 682. № 9.
URL: http://economyukr.org.ua/docs/EU_18_09_050_uk.pdf.
3. Рахман М., Александрова А. Конкуренція та конкурентоспроможність ІТ-підприємств на міжнародному ринку. Економічні науки. 2019. Т. 1. С. 26–29.
URL: <https://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/162>.
4. E. Porter, Clusters and the New Economics of Competition, Cambridge, USA: Harvard Business Review, 1998.
5. B. Asheim, P. Cooke and R. Martin, Clusters and Regional Development: Critical Reflections and Explorations, Cambridge, USA: Economic Geography, 2009.

ПІДОПРИГОРА Руслана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Економіка та безпека бізнесу» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР УСПІШНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасному світі тема цифровізації як елементу інноваційної діяльності підприємства залишається надзвичайно актуальною, адже інформаційні технології та цифрові рішення стають все більш і більш важливими для успішної діяльності підприємств у всіх галузях економіки.

За допомогою цифровізації підприємства можуть значно покращити свою продуктивність та ефективність, скоротити витрати та підвищити якість продукції та послуг. Наприклад використання хмарних технологій, штучного інтелекту, інтернету речей та інших інструментів цифрових технологій дозволяє підприємствам збирати та аналізувати великі обсяги даних, забезпечувати більш ефективне управління виробництвом та логістикою, автоматизувати рутинні процеси та зменшувати ризики.

Цифровізація – це процес впровадження цифрових технологій та інструментів у різні сфери діяльності підприємства з метою покращення ефективності та якості його роботи [1].

До переваг цифровізації в інноваційній діяльності можна віднести [2]:

Швидкий доступ до інформації: цифрові технології можуть швидко та ефективно збирати і аналізувати великий обсяг даних. Що може допомогти в розумінні потреб споживачів та розвитку нових продуктів та послуг, які відповідають їхнім потребам.

Ефективне використання ресурсів: цифрові технології можуть допомогти підприємствам ефективніше використовувати ресурси, такі як час, людські ресурси та матеріали для розробки та впровадження нових ідей та продуктів.

Покращення взаємодії з клієнтами: цифрові технології дозволяють підприємствам легко взаємодіяти зі своїми клієнтами, що може допомогти у зборі відгуків та інформації про їх потреби та пропозиції для розвитку нових продуктів та послуг.

Збільшення ефективності процесів: цифрові технології можуть бути використані для автоматизації процесів, що може допомогти у зменшенні витрат та покращенні ефективності.

Дослідники [3] вважають, що доцільно проводити маркетингові дослідження, адже це дозволить зайти на нові ринки та посунути продукти на них. За допомогою цифрових інструментів: аналітичних платформ(Google Analytics, Adobe Analytics та інші), опитувальних сервісів(SurveyMonkey, Typeform, Google Forms), соціальних мереж(Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn), платформ віртуальних фокус-груп(UserTesting, TryMyUI, UserFeel), платформ електронної комерції(Amazon, eBay, AliExpress).

Блокчейн може допомогти в розробці нових моделей бізнесу, підвищенні безпеки операцій та взаємодії з партнерами та клієнтами.

Хмарні технології на підприємстві можна використовувати для зберігання та обміну даними зі своїми партнерами та постачальниками. Це може підвищити ефективність ланцюга постачання та знизити витрати на обробку даних.

Якщо на підприємстві відбуваються процеси цифровізації то вони завжди передбачають підготовку персоналу до роботи з ними. Для цього проводяться тренінги та курси навчання, які допомагають співробітниками освоїти нові цифрові інструменти та технології, що в свою чергу дає соціальний ефект.

Звісно важливим кроком у процесі поєднання інноваційної діяльності та цифровізації є моніторинг та аналіз результатів впровадження цифрових інновацій. Це дозволить оцінити ефективність впроваджених рішень. Виявити проблеми та недоліки, а також знайти можливості для поліпшення. Для цього необхідно проводити детальний аналіз ринку та розробляти стратегію відповідно до його потреб та внутрішніх можливостей підприємства.

Підприємства мають створювати інноваційну культуру для успішного впровадження цифрових інновацій. Це може включати створення сприятливого середовища для розвитку ідей, підтримки творчості, та ініціатив співробітників, впровадження нових методів роботи та інші заходи.

Отже, цифровізація є важливим фактором інноваційної діяльності підприємства, яка дозволяє не тільки підвищувати ефективність та конкурентність, але й розробляти та впроваджувати нові продукти та послуги, що задовільняють потреби споживачів та допомагають зробити крок у майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вороненко І. В., Клименко Н. Інноваційний розвиток в умовах цифровізації: оцінка та пріоритети. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 38–45.
2. Гринько П. А. Цифрова трансформація бізнесу в умовах розвитку інноваційних процесів в Україні. Бізнес Інформ. 2020. №3. С. 53–58.
3. Шатілова О., Шишкун Н. Цифрові інструменти інноваційного розвитку бізнес-організації. Проблеми економіки. 2020. №4. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-4_0-pages-249_255.pdf

СОЛОМАХА Катерина, здобувачка групи УПБ-20-Д1 першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» кафедри економіки, підприємництва та менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ІВАНОВА В. В., кафедри економіки, підприємництва та менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор економічних наук, професор

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ В БІЗНЕСІ

Цифрові інформаційні технології (ЦІТ) суттєво змінили процеси у бізнесі та способи його функціонування. Зокрема, вони надали підприємствам можливість автоматизувати більшість процесів, знизити витрати на робочу силу та скоротити час на виконання завдань. Бізнес може використовувати ЦІТ, щоб підвищити ефективність своєї роботи, продуктивність праці, зменшити витрати на робочу силу, збільшити точність та швидкість виконання завдань та забезпечити конкурентоспроможність на ринку.

Але, впровадження цифрових технологій також може привести до відчутного зменшення кількості робочих місць, особливо в тих сферах, де багато процесів можна автоматизувати.

Зміна технологій ставить нові виклики перед компаніями у залученні та збереженні талантів. З появою нових інформаційних технологій бізнес має орієнтуватися на залучення та розвиток висококваліфікованих працівників, здатних працювати з цифровими інструментами та аналізувати великі об'єми даних. Для залучення та збереження висококваліфікованих працівників, компанії повинні забезпечувати можливості для навчання та розвитку, а також створювати комфортні умови для роботи з новітніми технологіями.

Метою дослідження є аналіз впливу цифрових інформаційних технологій на формування людських ресурсів у бізнесі внаслідок їхнього активного використання у сучасному бізнес-середовищі.

У цьому контексті доцільно розглянути проблема безробіття, яка є однією з найбільш складних і важливих у світі. Основні причини безробіття можуть варіюватися залежно від країни та регіону, серед них економічні, технологічні, демографічні, соціальні.

В Україні безробіття є одним зі значних соціально-економічних проблем. За даними Державної служби статистики України, у 2021 році рівень безробіття становив 8,5%, що на 0,9 пункту вище, ніж у 2020 році. Найвищий рівень безробіття зафіксовано у Луганській (17,9%) та Чернігівській (12,1%) областях, а найнижчий - у Івано-Франківській (4,3%) та Львівській (4,4%) областях [14].

Причинами безробіття в Україні є недостатня кількість робочих місць, низька зарплата, недостатня кваліфікація населення, а також економічна нестабільність в країні. Для боротьби з безробіттям в Україні

використовуються різноманітні заходи, однак їх ефективність ще потребує підвищення.

У теперішній час активізація використання цифрових інформаційних технологій в бізнес-структурах створює певні переваги та загрози у забезпечення їх діяльності людськими ресурсами.

Зокрема, розглянемо проблему поступової заміни людей на робочих місцях. Вона може бути нормальним явищем в економіці та здійснюватися з різних причин. Однією з них є автоматизація та впровадження нових цифрових інформаційних технологій, які замінюють рутинну ручну працю. Іншою причиною є зміни в ринкових умовах, які можуть призвести до необхідності змінювати напрямки діяльності компанії.

Незалежно від причини заміни людей на робочих місцях, важливо забезпечувати соціальний захист працівників, які втратили своє робоче місце. Це може бути здійснено через програми підтримки зайнятості, які надають допомогу у пошуку нової роботи, перекваліфікацію, підвищенні кваліфікації та інші види підтримки.

Заміна людей на робочих місцях відбувається в розвинених країнах з високим рівнем розвитку технологій та інновацій, де компанії намагаються забезпечити більшу продуктивність та зниження витрат на працю. Однак, цей процес так само властивий країнам з менш розвиненими економіками, де ручна праця може бути дорожчою, ніж використання новітніх технологій.

Наприклад, у США, де автоматизовані процеси широко використовуються у різних галузях, таких як виробництво, транспорт, сільське господарство, медицина, фінанси та інше, ще у 2011 році університетом Каліфорнії відкрито повністю автоматизовану аптеку. Робот-фармацевт вартістю 15 млн. доларів отримує рецепти, фасує ліки та видає їх. За перші 7 років роботи він опрацював 2 млн. рецептів та жодного разу не помилився. На сьогодні компанія-розробник пропонує комплексні автоматизаційні рішення і не лише для аптек. Ціна помилок, яких можна було уникнути завжди висока. Так усього за 13 місяців 2006-2007 року проти найбільшої мережі аптек США Walgreens було порушено декілька судових справ через летальні наслідки помилок фармацевтів, загальна сума відшкодування 61 млн. доларів [8],[9], [10]. Але, з іншого боку скоротилася кількість робочих місць для фармацевтів.

Одним з напрямів розвитку цифрових інформаційних технологій є штучний інтелект (англ. artificial intelligence, AI). Це вже ціла галузь комп'ютерної науки, яка займається розробкою програм та алгоритмів, що дозволяють комп'ютерам виконувати завдання, які зазвичай вимагають людського інтелекту. Ці завдання можуть бути пов'язані з розпізнаванням образів, розпізнаванням мови, прийняттям рішень, прогнозуванням результатів, навчанням, розумінням природної мови та іншими областями.

Люди навчають програмні продукти (програми) з різних причин і для різних цілей. Одна з найважливіших причин - поліпшення продуктивності та автоматизація повторюваних завдань. Комп'ютерні програми можуть виконувати рутинні завдання набагато швидше та точніше, ніж люди, що дозволяє значно зекономити час та зусилля. Крім того, програми можуть допомагати в розв'язанні складних проблем, які не можуть бути вирішені людьми за розумовими здібностями. Наприклад, використання штучного інтелекту (ШІ) може допомогти в розробці програм, які здатні аналізувати великі обсяги даних та здійснювати складні прогнози, що дозволяє приймати кращі рішення та забезпечувати ефективність роботи компаній та інших організацій.

Але, з іншого боку треба замислюватися та враховувати суттєві проблеми для людства, що пов'язані з розвитком ШІ, серед яких є:

- ризик безробіття як один з найбільших викликів, пов'язаних з ШІ, адже він може замінити людей у багатьох видах робіт, що призведе до масового безробіття та соціальних проблем;
- етичні проблеми, наприклад, пов'язані з конфіденційністю даних, здатністю до контролю людської поведінки та іншими аспектами.

Штучний інтелект може замінити людину у багатьох сферах, де необхідно виконувати рутинні задачі, а також приймати рішення на основі логіки та аналізу великих обсягів даних. Хоча, поки є деякі завдання, які залишаються виключно під контролем людини, такі як творчість, емоції, соціальний інтелект та етика.

Ось декілька прикладів, де ШІ вже замінити або може замінити людину:

- 1) виробництво: ШІ може виконувати завдання, які раніше виконували люди, наприклад, збірка автомобілів, упаковка продуктів та інше.
- 2) фінанси: ШІ може аналізувати великі обсяги фінансових даних та приймати рішення про інвестиції, розробляти стратегії торгівлі та прогнозувати ринки.
- 3) медицина: ШІ може бути задіяний в діагностиці та лікуванні пацієнтів, шляхом аналізування медичних даних та розробки індивідуальної терапії.
- 4) послуги: ШІ може замінити людей в сферах, які пов'язані з обслуговування клієнтів, відповідями на запити, роботою в колл-центрах, ресторанах та інше.
- 5) транспорт: ШІ може бути задіяний в автоматизації транспорту, наприклад, у розробці безпілотних автомобілів та роботизованих літаків.

Результати дослідження показали, що цифрові технології мають значний вплив на бізнес-середовище та на людські ресурси у бізнесі. Також цифрові технології мають вплив на саму структуру та організацію бізнесу, зокрема на розподіл робочих місць, склад команд та спілкування між колегами.

У підсумку, дослідження впливу цифрових технологій на формування людських ресурсів у бізнесі демонструє, що ці технології мають великий потенціал для того, щоб підвищувати ефективність та продуктивність бізнесу. Проте, їх вплив на людські ресурси повинен бути виваженим та враховувати етичні та соціальні аспекти використання цих технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лозинська, Ю. (2022, 20 січня). Chat GPT: бот, який змінює розмови зі штучним інтелектом. Hi-Tech. URL: <https://hi-tech.ua/article/chat-gpt-bot-about-and-perpectives/>
2. Редакція Techno.NV.ua (2021, 29 березня). ChatGPT успішно пройшов співбесіду на роботу програмістом у Google.
3. Techno.NV.ua. URL: <https://techno.nv.ua/ukr/innovations/chatgpt-uspishno-proyshov-spivbesidu-na-robotu-programistom-u-google-50302281.html>
4. Черній, А. (2022, 8 грудня). Створено першого робота-віртуального лікаря на основі штучного інтелекту. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/8/694732/>
5. Kshirsagar, R., & Kshirsagar, P. (2018). Artificial Intelligence in pharmacy practice: the present and the future. Integrative Pharmacy Research and Practice, 7, 1-10. DOI: 10.2147/IPRP.S165126

6. Meyer-Masseti, C., Cheng, C. M., Schwappach, D. L. B., & Paulsen, L. (2005). Systematic review of medication safety assessment methods. *American Journal of Health-System Pharmacy*, 62(5), 52-69. DOI: 10.1093/ajhp/62.5.52
7. Мартирасова, О. (2019, 4 вересня). Штучний інтелект в аптеці: на що можна розраховувати українському покупцю. Аптека.ua. URL: <https://www.apteka.ua/article/614413>
8. UCSF News Center (2011, 23 березня). New UCSF Robotic Pharmacy Aims to Improve Patient Safety. UCSF. URL: <http://surl.li/hhhrq>
9. Pharmaceutical Technology (2012, 1 січня). Robotic Pharmacy at UCSF Medical Center. *Pharmaceutical Technology*. URL: <http://surl.li/hhhro>
10. Mangan, D. (2016, 15 листопада). Duane Reade's Need for Speed: Pharmacy Robots Are on the Rise. CNBC. URL: <http://surl.li/hhhri>
11. SynMedRx (2021, 13 травня). Will Pharmacy Automation Replace Staff? SynMedRx
12. Стаття на сайті SpekA.media (2022, грудень 26). SpekA.media. <https://speka.media/ai/vid-s-do-i-shho-take-stucnii-intelekt-ta-yak-vin-transformuje-svit-xv7039>
13. Стаття на сайті «Економічної правди» Бухало, А. (2023, січень 19). Штучний інтелект: наука, реалії та перспективи. Економічна правда. <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/19/696086/>
14. Стаття на сайті « Слово і діло. Аналітичний Портал» Суспільство , (6 липня 2021). Як змінився рівень безробіття в Україні.

ТАЛАХ Віталій, здобувач групи МОБМ-22-Д1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)» кафедри економіки, підприємництва та менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ПРИХОДЬКІНА Н. О., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

СУТНІСТЬ МОТИВАЦІЇ ЯК ОСНОВНОЇ ФУНКЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ

Будь-які соціальні організми, чи то підприємство, соціальний інститут чи держава на певному етапі свого розвитку стискаються з перешкодою, яку не можливо уникнути, а саме граничної продуктивності. Продукт, що виробляється, вже не може бути удосконаленим як на кількісному, так і на якісному рівнях. Удосконалення технологій та підвищення заробітної плати зазвичай не мають в цьому випадку суттєвого ефекту, оскільки ці процедури

вичерпали себе на попередньому етапі. Ось тут мова заходить про людський фактор, тобто про мотивацію.

В літературі поняття «мотивація» трактується неоднаково, хоч більшість визначень багато в чому схожі. На думку одних авторів, мотивація – це свідоме прагнення до певного типу задоволення потреб, до успіху. Інші автори під мотивацією розуміють усе те, що активізує діяльність людини. Для ще інших мотивація – це надія на успіх і побоювання невдачі.

Досить поширеним є визначення мотивації як рушійної сили поведінки, як прагнення людиною активної дії з метою задоволення своїх потреб. Мотивацію визначають і як стан особи, що характеризує рівень активності і спрямованості дії людини в конкретній ситуації.

Відомий американський фахівець у галузі менеджменту Річард Л. Дафт мотивацію розглядає як сили, що існують усередині людини або поза нею, і які збуджують у ній ентузіазм і завзятість за виконання певних дій. Далі він зазначає: «Мотивація працівників впливає на їхню продуктивність, і частина роботи менеджера саме і полягає в тому, щоб спрямувати мотивацію на досягнення цілей організації» [1, с 49].

Така різноманітність визначень засвідчує, що мотивація персоналу – це складне і багатопланове явище, яке потребує всебічного вивчення. З'ясовуючи сутність і природу мотивації, маємо усвідомлювати, що йдеться передовсім про процес, який відбувається в самій людині і спрямовує її поведінку в конкретне русло, спонукає її поводитись у конкретній ситуації в певний спосіб. На поведінку людини в процесі трудової діяльності впливає комплекс факторів-мотиваторів, що спонукають до діяльності: зовнішніх – на рівні держави, галузі, регіону, підприємства – і внутрішніх – складових структури самої особистості працівника (потреби, інтереси, цінності людини, пов'язані з його особистістю та соціокультурним середовищем, особливості трудової ментальності тощо).

З огляду на вищенаведене можна вже сформулювати більш деталізоване визначення мотивації.

Мотивація – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей підприємства. Мотивація – це сукупність усіх мотивів, які справляють вплив на поведінку людини [3, с 16].

Основні задачі мотивації:

- формування в кожного співробітника розуміння сутності і значення мотивації в процесі праці;
- навчання персоналу і керівного складу психологічним основам взаємного внутріорганізаційного спілкування;
- формування в кожного керівника демократичних підходів до керування персоналом із використанням сучасних методів мотивації.

Однак, для рішення цих задач необхідний аналіз наступних явищ:

- процесу мотивації в організаціях;
- індивідуальної і групової мотивації, якщо така є в залежності між ними змін, що відбуваються в мотивації діяльності людини при переході до ринкових відносин.

Важливим з теоретичного і практичного погляду є питання про співвідношення «внутрішньої» і «зовнішньої» мотивації. Суть проблеми полягає в тім, що діяльність людини, як уже зазначалось, залежить як від мотивів, що виникають за замкнутої взаємодії людини і мети (завдання), так і

від мотивів відкритої взаємодії, коли суб`єкт зовнішнього середовища породжує мотиви, що спонукають людину до певних дій.

Характерними різновидами зовнішньої мотивації є стимулювання згідно з чинним на підприємстві порядком призначення премій, правилами внутрішнього трудового розпорядку, наказами та розпорядженнями керівництва, правилами поведінки тощо. Проте на практиці майже неможливо розмежувати вплив тільки внутрішніх чи тільки зовнішніх мотивів. В одних випадках дії людини можуть бути породжені переважно внутрішньою мотивацією, а в інших – переважно зовнішньою. Може бути і так, що спонукальні дії одночасно породжуватимуться обома системами мотивації.

Потреби людини можна задовольнити винагородою. Винагорода – усе те, що людина вважає для себе цінним. Можна виділити два типи винагород: внутрішні і зовнішні [3, с 18].

Внутрішню винагороду забезпечує сама робота, її змістовність та значущість, можливість досягнення високого результату. Як внутрішню винагороду можна розглядати й «розкіш людського спілкування», що має місце в процесі роботи, дружні відносини з колегами, відчуття «належності до команди».

Зовнішня винагорода забезпечується організацією. Складовими зовнішніх винагород є заробітна плата, просування по службі, додаткові пільги (службовий автомобіль, додаткова відпустка, повна чи часткова оплата комунальних витрат тощо), символи службового статусу та престижу (надання почесних звань, нагородження орденами тощо).

Якщо мотивацію розглядати як процес впливу на поведінку людини факторів-мотиваторів, то теоретично її можна розподілити на шість стадій, що настають одна по одній (рис.1).

Перша стадія – виникнення потреби. Потреба виявляється як відчуття людиною нестачі в неї чогось. Це відчуття постійно дратує людину і потребує задоволення.

Друга стадія – пошук способів задоволення потреби. Наявність потреби передбачає певну реакцію людини. Люди по-різному можуть домагатись усунення потреби: задовольнити, притлумити, не помічати. Але здебільшого рано чи пізно, а таки постає необхідність щось зробити, здійснити, ужити певних заходів.

Третя стадія – визначення цілей, напрямів дій. Людина визначає, що їй треба конкретно отримати та зробити для задоволення потреби. На цій стадії відбувається погодження чотирьох моментів: що я матиму після задоволення потреби; що я мушу зробити, щоб отримати те, чого бажаю; наскільки досягне те, чого я бажаю; наскільки те, що я можу реально отримати, задовольнить потребу.

Четверта стадія – виконання конкретних дій. На цій стадії людина докладает зусиль для того, щоб досягти поставлених цілей.

П`ята стадія – отримання винагороди за виконані дії. Зробивши певні зусилля, людина отримує те, що має задовольнити потребу або те, що вона може обміняти на бажаний об`єкт (предмет, послугу, цінність). На цій стадії з`ясовується, наскільки здійснене людиною збігається з очікуваним результатом. Залежно від цього відбувається послаблення, збереження чи посилення мотивації.

Шоста стадія – відчуття задоволення потреби. Залежно від рівня задоволення потреби, величини винагороди і її адекватності докладеним

зусиллям людина або чекатиме виникнення нової потреби, або продовжує працю для задоволення потреби наявної.

Рисунок 1. Схема процесу мотивації

На характер мотиваційного процесу значний вплив справляють індивідуальні особливості людей, їхня мотиваційна спрямованість і такі якості, як ретельність, наполегливість, сумлінність.

Будь-яка трудова діяльність пов'язана із затратами праці певної кількості, якості, інтенсивності і має свою ціну. Завелика інтенсивність праці здатна знеохотити працівника до активної діяльності, якщо немає необхідних умов для відновлення працездатності. Несприятливі санітарно-гігієнічні умови на виробництві, незадовільна організація праці, недоліки соціально-побутової сфери можуть сформуванати таку трудову поведінку, коли працівник згоджується на меншу матеріальну винагороду, оскільки інтенсифікація праці для нього є неприйнятною.

Взаємозв'язку між мотивацією і кінцевими результатами діяльності зумовлений тим, що на результати праці впливає безліч інших чинників, як, наприклад, кваліфікація працівника, його професійні здібності та навички, правильне розуміння поставлених завдань, зовнішнє середовище тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова А. О. Дослідження множини чинників нематеріальної мотивації на підприємстві / А. О. Азарова, О. А. Ковальчук // Економічний простір. – 2010. – № 5. – С. 53-58.

2. Криворотько І. О. Дослідження зарубіжного досвіду мотивації персоналу для використання в українських умовах / І. О. Криворотько // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2013. – № 2 (71). – С. 151–154.
3. Tracy B. How the Best Leaders Lead : Proven Secrets to Getting the Most Out of Yourself and Other / B. Tracy. – New York : AMACOM, 2010. – 256 p.

ТРЕМБЛЮК Роман, здобувач групи УП-22-Д1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ДЕГТЯРЬОВА І. О., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор наук з державного управління, професор

АКТУАЛІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ВІ-СИСТЕМ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У вік цифрових технологій та швидких змін умов функціонування ринків величезного значення набувають інструменти інформаційних технологій, які використовуються як для прийняття управлінських рішень, так і для вирішення будь-яких інших питань – кадрових, фінансових, логістичних, маркетингових та ін. Наявність повної та зручної для сприйняття і, найголовніше, вчасної інформації для керівників та власників компаній, виходять на перший рівень факторів для успішного прийняття управлінських рішень та забезпечення стабільності і успішності організацій. І тут критичними виступають різноманітні ВІ-системи.

Business intelligence (ВІ-системи) – це інформаційні системи, які забезпечують збирання, зберігання, аналіз та відображення даних, які створюються та накопичуються в організації. Метою business intelligence є забезпечення управлінців ресурсами для прийняття ефективних управлінських рішень. ВІ-системи дозволяють в автоматичному режимі збирати з різних джерел (програмних та програмно-апаратних засобів) інформацію, консолідувати, структурувати її, робити автоматичні розрахунки за певними алгоритмами та візуалізувати у різноманітних виглядах (таблиці, графіки, діаграми тощо) кінцеві дані. Водночас поряд з перевагами ВІ-систем вони ще дуже мало застосовуються на практиці в Україні та недостатньо досліджені можливості їх практичного впровадження.

Дослідженням питань та проблем впровадження систем ВІ займаються науковці всього світу, в т.ч. й українські [1-4], серед яких С. Виганяйло, І. Пономаренко, А. Ліщинська та інші. Проте, більшість досліджень здійснені в ракурсі використання уже готових програмних рішень ВІ-систем.

Мета дослідження – концептуальне обґрунтування можливостей впровадження підприємствами України ВІ-систем та розроблення відповідних практичних пропозицій.

Зазвичай, під терміном «ВІ-системи» управлінці в Україні розуміють масивні і дорогі по вартості продукти, які потребують величезних бюджетів і залучення дорогих спеціалістів для їх впровадження, підтримки та розвитку, зокрема такі як QlikView, Klipfolio, Tableau, Microsoft Power BI, Oracle Business Intelligence та інші. Ці фактори стають суттєвим бар'єром для впровадження ВІ-систем у більшості компаній, що, у свою чергу, є важливим фактором при інтеграції економіки України в економічний простір Євросоюзу та загалом глобальний економічний простір.

Якщо малі українські підприємства можуть самостійно відносно якісно і швидко «підручними» засобами зібрати інформацію, провести аналіз і прийняти рішення, то більші компанії стають дуже вразливими у порівнянні з конкурентами з Європи. Особливо це стосується великих підприємств, які потребують дуже великого обсягу інформації. Але у великих компаній є й велика перевага в порівнянні з малими – є можливість виділення відповідних фінансових і залучення трудових ресурсів для реалізації такого проекту. Разом з тим, на практиці, велика частина таких компаній досі оперують поняттями «таблички Excel», іноді «макроси» та звіти з облікових систем, які довго і в напів-ручному режимі обробляються, консолідуються та перетворюються в кінцеві звіти, діаграми, графіки, не забезпечуючи належної доказової бази для прийняття рішень.

Безумовно, є в Україні і «просунуті» в ІТ та автоматизації компанії, є й багато українських ІТ-сервісів, які допомагають автоматизувати майже все в бізнесі та розробити будь-яку систему найвищого класу. Проте, з досвіду автора та десятків його колег, на прикладі роботи сотень компаній у самих різноманітних сферах і різних масштабів, - впроваджують та використовують ВІ-системи всього близько 0-5% від загальної кількості компаній у сфері чи галузі.

ВІ-система вирішує безліч завдань бізнесу, серед яких:

- структурування інформації в єдиній системі з багатьох джерел, що дозволяє визначити їх ефективність і збирати всі дані в одному місці;
- аналіз великої кількості інформації за короткий час;
- моделювання подальшого розвитку компанії, прогнозування продажів, створення нових бізнес-рішень;
- визначення слабких сторін бізнесу та можливість зрозуміти, як їх усунути;
- формування звітностей як для внутрішнього використання в компанії, так і для зовнішніх структур, на кшталт податкової, відділу закупівель, логістичних компаній або партнерів;
- систематизація інформації, з якою легко працювати, наприклад, приходять нові співробітники та швидко вникають у систему роботи підприємства, тому що всі звітності представлені у зручній та зрозумілій формі;
- формування бази знань діяльності компанії, яка дозволить покращити якість роботи за рахунок передачі даних надалі серед співробітників [5].

Головна ж мета, яку виконує ВІ система, – це надання можливості приймати рішення щодо подальшого розвитку компанії на підставі зібраних даних та з урахуванням докладної аналітики.

Слід зауважити, що насправді впровадити ВІ-систему для малого та середнього бізнесу не так важко і дорого, як здається. Для цього необхідно здійснити кілька нескладних кроків у такій послідовності:

1. Визначити яку інформацію, як часто і у якому вигляді потрібно отримувати.

2. Визначити з яких джерел можна отримувати інформацію, у якому вигляді та як часто.
3. Сформувані критерії та «маркери», за якими повинні відбуватися фіксація та виявлення проблем.
4. Визначити шляхи отримання інформації та повідомлень.
5. Сформувані на основі пп.1-4 бізнес вимоги.
6. В залежності від особливостей вибору кожного етапу, буде сформоване загальне розуміння до критеріїв пошуку розробника і, відповідно, пошуку виконавця на сайтах фрілансу чи компанії-розробника.

На сьогоднішній день існує величезна кількість інструментів та каналів для отримання інформації в будь-який час та в будь-якому вигляді. Одним з найбільш простих та доступних, і в той же час функціональних, є відомий месенджер Telegram. За допомогою його інструментів API можна легко і дешево реалізувати передачу та отримання управлінцями відповідних даних та звітів, а спеціалістів, які б це зробили, на ринку велика кількість.

Для багатьох фірм достатньо 2-5 основних звітів та графіків/діаграм, які формуються на щоденній основі. Станом на сьогодні (квітень 2023 р.) реалізація такої міні-ВІ-системи обійдеться підприємству в близько 10-50 тис. грн (без врахування супутніх витрат) і такий бюджет доволі прийнятний для більшості компаній. В подальшому, можна розширяти перелік звітів та аналітичних вибірок, але це уже будуть розподілені в часі витрати і головне, що це дасть можливість більш ефективно приймати управлінські рішення як тактичного так і стратегічного рівня.

Слід враховувати, що реалізація будь-яких автоматизованих систем і актуальність та правдивість даних може бути ефективною лише за дотримання таких вимог:

1. Вчасне наповнення первинними даними.
2. Систематизація та централізація даних.
3. Оновлення та доповнення новими даними, які виникають в процесі діяльності.
4. Постійна актуалізація критеріїв та «маркерів».

Також необхідно зауважити, що у різних компаній різні вимоги до інформаційної безпеки, різні виробничі та/чи торгові, логістичні, фінансові та інші процеси, різні алгоритми прийняття рішень, що може суттєво впливати як на терміни впровадження ВІ-системи так і на її сукупну вартість. Проте, варто почати з малого, найбільш критичного, і результат не заставить себе чекати.

Виходячи з вище викладеного, впровадження ВІ-системи не є чимось надскладним. Насамперед важливо розуміти необхідність такої системи для конкретної фірми, її особливості та потреби. Почавши з найбільш важливих та критичних позицій, які відносно швидко та легко впровадити на підприємстві, управлінці отримують дуже ефективний засіб для прийняття найкращих рішень. Крім того, з'являється більш чітке розуміння подальших потреб і напрямів розвитку власної ВІ-системи для більш ефективного прийняття різноманітних рішень на основі її даних. У підсумку це дасть можливість бути максимально конкурентоспроможними та оперативно реагувати на зміни як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, що є дуже актуальним в умовах інформаційного суспільства та динамічної цифровізації. На нашу думку, це один із небагатьох інструментів, який підходить абсолютно будь-якій компанії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виганяйло С.М., В'юненко О.Б. (2021) Тенденції розвитку інформаційних технологій у бізнес-аналітиці. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-5941/2021.1-1/08>
2. Ліщинська Л. Б. Впровадження Business Intelligence для ефективного управління підприємством. Науково-технічна конференція підрозділів Вінницького національного технічного університету (2021): Збірник доповідей (Вінниця, 10-12 березня 2021р.) / ВНТУ. Вінниця: ВНТУ, 2021. URL: <http://surl.li/hhhtg>
3. Ліщинська Л.Б. Перспективні програмні інструменти для аналізу даних у бізнесі / Л. Б. Ліщинська, Н. В. Добровольська // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Технічні науки». – 2022. – № 1. – С. 78-83. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua//handle/123456789/35278>
4. Пономаренко І. В. Бізнес-аналітика як ефективний інструмент обробки даних / І. В. Пономаренко, А. В. Телеус // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2020. – № 23. – С. 64-70. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/17656>
5. Руденко І. ВІ система - як вибудувати бізнес-аналітику та звітність, 09.05.2022. URL: <http://surl.li/hhhsx>

ФОМЕНКО Дар'я, здобувачка групи МОБ-20-Д1 першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» кафедри економіки, підприємництва та менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ІВАНОВА В. В., кафедри економіки, підприємництва та менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор економічних наук, професор

РОЗВИТОК ЛЮДИНИ ЯК ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ПРАГНЕННЯ ДО ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

З розвитком технологій та інтернету цифрова трансформація перетворилася на невід'ємну складову нашого життя. Однак, як наслідок цього процесу, з'явилися нові виклики, пов'язані з розвитком особистості. Цифрова трансформація може мати і позитивний, і негативний вплив на наше життя та розвиток особистості. Тому важливо розглянути, які можливості та ризики пов'язані з цим процесом, і як забезпечити успішний адаптивний розвиток людини у майбутньому. Вивчення розвитку особистості в умовах цифрової трансформації є актуальною темою, яка допоможе зрозуміти цей процес з усіх сторін та розробити ефективні стратегії розвитку.

Дана проблема є відносно новою для дослідження, адже пов'язана саме з періодом активізації використання цифрових технологій. Її досліджували

такі науковці як О. П. Павлюк, О. М. Болгар, Н.М. Бугайова та інші. Хоча дана проблема вже досліджувалася на науковому рівні, однак нові цифрові технології продовжують з'являтися і, відповідно, створюють нове підґрунтя для дослідження впливу їх на розвиток особистості.

Метою даного дослідження є визначення впливу цифрових технологій на особистість та змін, які відбуваються внаслідок активізації їх використання, а також наслідків цифрової трансформації для розвитку сучасного суспільства.

Слід зазначити, що цифрова трансформація безпосередньо впливає на різні сфери, які пов'язані з розвитком особистості. Першим кроком до зміни особистості стала поява Інтернету. До цього моменту на розвиток особистості впливали лише книжки та коло спілкування, що ніяк не було пов'язано з цифровими технологіями.

Наразі Інтернет - можливість швидкого обміну інформацією. Відповідно, у людини з'являється більше часу засвоїти нову інформацію для свого розвитку. Важливим аспектом є спілкування людей в Інтернеті, зокрема різноманітні чати. При безпосередньому спілкуванні візуальні аспекти комунікації мають велике значення. Переважно, учасники спілкування звертають увагу на мову тіла, міміку, жести, загальний вигляд. Деякі вчені відмічають як недолік Інтернет-спілкування відсутність невербальних компонентів комунікації, звичайних для спілкування віч на віч [1, 407].

Відповідно, розвиток особистості формується значно краще та швидше при особистому спілкуванні - «живому». Саме тому, сучасну молодь спонукають до спілкування віч на віч.

Однак, з позитивної точки появу Інтернету можна охарактеризувати як площадку для творчості. Так, люди можуть освоювати нові програми, такі як Photoshop, Figma. Крім того, спільноти шанувальників певного серіалу чи фільму зазвичай обов'язково мають простір для творчості – там учасниками робляться переклади супутніх матеріалів (субтитри, інтерв'ю тощо), різноманітні відео кліпи [1, с. 412].

Відповідно, Інтернет безпосередньо пов'язаний з розширенням кордонів особистості та впливом на розумову діяльність особистості. Загалом, коли людина використовує Інтернет, то у неї з'являється нове поле для розширення своїх розумових здібностей. Таким чином, якщо такий ресурс використовувати в розумних пропорціях, то ризик деградації зменшується.

Розвиток та використання цифрових технологій є ключем для забезпечення широких можливостей вільного розвитку особистості, про що йдеться в законі «Про освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року тощо [2].

Але, на мою думкою, головним недоліком цифрових технологій є те, що втрачається цінність людини. Наразі роботи замінюють людину. Тим самим залишаючи людей без роботи та можливості на існування. Ця проблема є досить поширеною вже, а що буде далі?

Ми всі були в супермаркетах, де є каси самообслуговування. Бачили, як робот виготовляє одяг. Або спеціальний механізм на заправці, який миє нашу машину. На цих місцях могли б працювати люди і отримували б зарплату. Але вигідніше ж встановити робота, якому не потрібно платити. В цьому і втрачається цінність людини.

Досить важливим у дослідженні проблеми впливу цифрових технологій на рівень розвитку особистості є тісний контакт між Інтернетом та його

впливом на мозок людини. Основний вплив на мозок людини проявляється в таких аспектах:

- взаємодія у кіберпросторі здійснюється на інформаційно психічному рівні;
- під час онлайн спілкуванні психологічні портрети віртуальних знайомих наділяється бажаними для користувача рисами, які неприйнятні співрозмовнику насправді;
- у кіберпросторі виникає ілюзія повної безпеки, однак саме через ілюзорну довіру співрозмовнику виникають безліч проблем, зокрема шахрайство [4, с. 26-27].

Крім того, досить часто людина просинаючись бере одразу телефон в руки та сидить перед сном «до останнього» з гаджетом, що негативно впливає на роботу мозку та нервову систему загалом.

Так, у людини виникає залежність від цифрової інформації. Більшість з людей не розрізняє вже для себе корисний контент та такий, що шкодить розумовій активності і призводить до негативних наслідків. На думку В. В. Кириченко, в умовах урбаністичного розвитку пересічна особистість стає заручником віртуальних інформаційних процесів. Науковцем було проведено дослідження для виявлення рівня залежності населення від гаджетів. Так, у досліджуваних підліткового та юнацького віку було виявлено розвинений високий рівень залежності від мережі. Багато з них проводили в Інтернеті більшість свого часу суто з розважальною метою. Більшість з них відносилися до категорії осіб, які потребують кваліфікованої допомоги у подоланні залежності від цифрової мережі [5, с.191].

З одного боку, Інтернет надає безмежний доступ до інформації та можливості для навчання та розвитку. З іншого боку, занадто часте його використання може призвести до розвитку інтернет-залежності та вплинути на психічне здоров'я людини. Для попередження інтернет-залежності можна використовувати різні стратегії, такі як:

- регулювання часу, витраченого в Інтернеті;
- використання блокувальних програм.

Однак, раціональне та правильне використання цифрових технологій може стати у нагоді, зокрема для розширення свого кругозору та сприяння розвитку своєї особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Найдюнова Л.М. Візуальна творчість в інтернет-спілкуванні. Актуальні проблеми психології. Київ. Вип.10, ч.1. С. 406-413.
2. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 27.03.2023).
3. Бугайова Н.М. Трансформація особистості в епоху інформаційних технологій. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ, 2021, Том. II. Вип. 13 С. 26-35.
4. Кириченко В.В. Вікові відмінності прояву internet-залежності (за результатами дослідження 2014 та 2018 років). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Вип.4. Том 1. 2018. С.188-193.

СЕКЦІЯ 4.
ПСИХОЛОГІЯ НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ: ТРЕНДИ НАУКОВОЇ
ТВОРЧОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

БАЛАШОВА Наталія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ЧАУСОВА Т. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ДО ГРОШЕЙ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Одним із завдань шкільної освіти сьогодні є економічна соціалізація учнів: підготовка учнів до свідомого і відповідального вибору свого місця у сфері економічних відносин, до повноцінного входження в економічну сферу суспільства. Гроші є важливим соціально-психологічним фактором економічної соціалізації особистості. Спеціальною освітньою та професійною діяльністю вони вносять свій внесок в індивідуальне та соціальне життя особистості, визначають особливості самоуявлення та навколишнього світу. У зв'язку з вищезазначеним проблема раціонального ставлення до грошей та ефективного розпорядження ними стає актуальною особливо для підростаючого покоління.

У психологічній науці дана тематика знайшла своє відображення у дослідженнях Г.М. Авер'янової, С.Б. Абрамової, С.Ю. Буреніна, І.К. Зубіашвілі, О.В. Козлова, Р. Саттон, М.Ю. Семенова, Б. Стейсі, А. Стросс та ін. Однак маловивченим залишається аспект зв'язку психологічних особливостей та ставлення до грошей учнів різного віку, трансформації уявлення про гроші у школярів.

Мета дослідження – проаналізувати та дослідити ставленні до грошей учнів різних вікових груп, розробити та перевірити корекційну програму адекватного ставлення до грошей в учнів різного віку

Для реалізації мети та перевірки гіпотези було поставлено такі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми ставленні до грошей
2. Дослідити особливості ставлення до грошей у школярів.
3. Розробити та перевірити корекційну програму щодо формування адекватного ставлення до грошей в учнів різного віку на основі результатів емпіричного дослідження

У психології склалися певні теоретичні традиції розуміння та емпіричне дослідження грошових потреб, мотивів, задоволеності грошима та соціальних

установок, пов'язаних з грошима. Психологію цікавлять різні значення грошей, які виявляються у ставленні до грошей і пов'язаних з ними характеристиках (культурі, соціальному статусі, статі тощо). Ключовим поняттям у цьому плані є «ставлення».

Під категорією «ставлення» ми розуміємо компонент теоретичної системи уявлень індивіда, що відображає його суб'єктивно оцінений, свідомо обраний погляд на дійсність, що являє собою інтерналізований досвід перебування в соціальному середовищі.

Стосунки людини з грошима – це система уявлень, емоційно-оцінне відношення до грошової реальності та бажання людини діяти. Відносини з грошима розвиваються під час економічної соціалізації. Його метою є розвиток когнітивної структури уявлень, пов'язаних із соціально-економічними явищами, і його можна вважати процесом набуття дітьми економічної культури та застосування норм і навичок економічної поведінки. З цієї точки зору ми маємо справу з грошовою соціалізацією. У ширшому розумінні грошову соціалізацію індивіда можна розуміти як процес входження зростаючої людини в сферу грошових відносин суспільства, як формування в неї грошової думки, як процес нової грошової інтерналізації. реальність, яка включає вивчення економічної реальності, засвоєння монетарних знань і набуття монетарних поведінкових навичок.

Тема стосунків учнів із грошима є недостатньо розробленою як концептуально (механізми формування грошових відносин, динаміка, зумовлена внутрішніми факторами), так і з точки зору емпіричних соціально-психологічних досліджень. Аналізуючи результати емпіричного дослідження в цілому, слід зазначити, що у відповідях як учні однієї вікової групи, так і одного респондента присутні суперечливі ставлення до грошей, наприклад «за гроші не купиш». все», або «іноді за гроші можна купити все» або «гроші не мають значення» і «гроші - сенс мого життя». Це ще раз звертає увагу на необхідність цілеспрямованих заходів, спрямованих на формування у школярів правильного, чіткого грошового поняття.

Під час дослідження ми дійшли наступних висновків.

Сформульовано принципи структури програми формування відповідного ставлення до грошей в учнів різного віку.

Висвітлено загальні принципи розробки заходів для учнів різного віку, актуальних для конкретного віку.

Рекомендуємо структуру програми заходів щодо формування правильного розуміння грошей у молодших школярів, учнів середнього та старшого шкільного віку. Пояснюється значення та важливість окремих заходів у напрямку досягнення поставленої мети. Проаналізовано показники його ефективності та результати застосування для учнів різного віку.

Запропонована система заходів щодо формування відповідного ставлення до грошей у школярів різного віку дозволяє сформулювати в учнів грошові уявлення та установки. Особливо важливо змінити тлумачення грошей з позиції «гроші – це найважливіше в житті» на позицію «гроші важливі, але не найважливіше в житті людини», тобто «гроші – це лише інструмент за життя людини»; вивчити правила поведінки з грошима та правила свого заробітку.

Під час дослідження ми встановили наступне.

Встановлено, що ставлення до грошей учнів різних вікових груп – початкової, середньої та старшої школи – має спільні та відмінні характеристики. Ставлення до грошей як до засобу існування та задоволення власних потреб характерне для учнів різного віку.

Спостерігалися деякі відмінності між віковими групами. Таким чином, розуміння грошей (їх природи, пов'язаних з ними закономірностей, фінансових ситуацій, які визначаються кількістю грошей, ситуацій, коли гроші стають причиною нездійснення бажань) є більш характерним для моральності порівняно з іншими школярами. У них, однак, ситуація надмірної кількості грошей значно частіше, ніж в інших вікових групах, викликає думку, що гроші – це найважливіше в житті. Для старшокласників характерно, що вони набагато частіше, ніж старшокласники, розуміють гроші як задоволення потреби в ситуаціях, пов'язаних з кількістю грошей. Старшокласники, які перебувають у різних грошових ситуаціях, частіше за інші вікові групи вважають гроші найважливішою річчю в житті.

У школярів встановлено наступне домінування грошових установок: у молодших школярів переважають установки, пов'язані з правилами поведінки з грошима та способами здобуття грошей, у середньому шкільному віці - про природу грошей і закономірності, пов'язані з це, а серед старших школярів - про правила користування грошима. При цьому у молодших школярів дотримується високий рівень установок, пов'язаних з правилами отримання грошей і поведінки з грошима, у підлітків - установок, пов'язаних з правилами користування грошима, у старшокласників - правил, пов'язаних з отриманням грошей.

Можна показати, що в грошовому ставленні школярів різного віку є тенденції, які свідчать про необхідність здійснення заходів, спрямованих на формування правильного ставлення до грошей. Зокрема, несформованість молодших школярів щодо природи грошей, поширення негативних установок (що не можна робити); наявність категоричності в розумінні підлітком природи та законності грошей; дуже низький відсоток старшокласників вважає, що вони заробляють гроші поодиночі.

Виявилось, що батьки залишаються основними джерелами інформації про гроші та фінансові стосунки в будь-якому віці, друзі стають важливими у середньому шкільному віці, а особистий досвід — у молодості.

Встановлено, що учні отримують дуже мало інформації про грошову поведінку в школі від педагогічного колективу, що є причиною спонтанного характеру розвитку грошової поведінки особистості.

Обґрунтовується необхідність впровадження у навчальний процес заходів, спрямованих на формування правильного ставлення до грошей у школярів різних вікових груп.

Поясню основні принципи організації зазначених заходів, враховуючи висновки емпіричного дослідження, внесу пропозицію щодо структури та змісту зазначеної програми. Система цілеспрямованих психолого-педагогічних заходів, що реалізуються під час навчально-виховного процесу, дає змогу сформуванню в учнів уявлення та ставлення до грошей. Особливо важливо змінити тлумачення грошей з позиції «гроші – це найважливіше в житті» на позицію «гроші важливі, але не найважливіше в житті людини», тобто «гроші – це лише інструмент за життя людини»; вивчити правила поведінки з грошима та правила свого заробітку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авер'янова Г.М. «Кишенькові гроші» як фактор економічної соціалізації / Г.М.Авер'янова // Психологія: зб. наук. праць. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – Вип. 18. – С. 87 – 96.
2. Авер'янова Г. Особливості економічної соціалізації молоді в умовах трансформації українського суспільства / Г. Авер'янова, В. Москаленко

- // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. С.Д. Максименка, В.Т. Циби, Ю.Ж. Шайгородського. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2003. – С. 296 – 318.
3. Арефьева Т.А. Дети и деньги / Т.А.Арефьева. – СПб. : Речь, 2006. – 246 с.
 4. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений / Берн Э. – СПб. : Лениздат, 1992. – 400 с.
 5. Борисова Л.Г. Подросток в бизнесе: социализация или девиация /Л.Г.Борисова // Социологические исследования. – 2001. – № 9. – С. 68 – 77.
 6. Бояринцева А.В. Психологические проблемы экономической социализации / А.В. Бояринцева // Педагогика. – 1994. – № 4. – С. 12 – 18.
 7. Голофаст В.Б. Люди и вещи / В. Б. Голофаст // Социологический журнал. – 2000. – № 5. – С. 58 – 65.
 8. Гамезо М.В. Возрастная психология: личность от молодости до старости: учебн. пос. / М.В. Гамезо, В.С. Герасимова [и др.] – М. : ПОР, ИД «Ноосфера», 1999. – 272 с.
 9. Дейнека О.С. Экономическая психология / О. С. Дейнека. – СПб. : изд-во СПбГУ, 1999. – 106 с.
 10. Демина К.А. Дети и деньги. Что разрешать, что запрещать, к чему готовиться / К.А. Демина – СПб. : Питер, 2010. – 208 с.
 11. Дембицька Н.М. Соціально-психологічні проблеми економічної соціалізації молоді / Н.М.Дембицька // Соціальна психологія. – 2008. – № 3(29). – С. 53 – 67.
 12. Диттмар Х. Экономические представления подростков /Х.Диттмар // Иностранная психология. – 1997. – № 9. – С. 25 – 36.
 13. Економічна соціалізація молоді: соціально-психологічний аспект / загальна редакція – В.В.Москаленко. – Наук. видання – К. : Український центр політичного менеджменту, 2008. – 336 с.
 14. Завьялова Ж.В. Игры, в которые играют деньги / Ж. Завьялова, А. Моисеев. – СПб. : Речь, 2006. – 256 с.
 15. Завьялов Ж.В. Метафорическая деловая игра / Ж.В. Завьялова. – СПб. : Речь, 2007. – 136 с.
 16. Зубіашвілі І.К. Дослідження особливостей ставлення старшокласників до грошей / І.К.Зубіашвілі // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / за ред. С.Д.Максименка. – К., 2008. – Т.10. – Вип.1. – С. 192 – 204.
 17. Зубіашвілі І.К. Ставлення до грошей як чинник економічної соціалізації учнівської молоді / В.В. Москаленко, І.В. Білоконь, Н.М. Дембицька [та ін.] // Економічна соціалізація: соціально-психологічний аспект: монографія / за ред. В.В. Москаленко. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2008. – С. 182 – 229. – (Бібліотека журналу «Соціальна психологія»).
 18. Зубіашвілі І. Соціально-психологічна сутність грошей / І. Зубіашвілі // Соціальна психологія. – 2008. – №1 (27). – С. 14 – 18.
 19. Зубіашвілі І.К. Ставлення до грошей як фактор економічної соціалізації старшокласників: автореф. дис... канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Соціальна психологія» / І.К. Зубіашвілі; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. — К., 2009. — 16 с. — укр.

20. Комаровська В.Л. Ставлення до грошей як структурний компонент індивідуальної економічної свідомості / В.Л. Комаровська // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / за ред. С.Д.Максименка. – К., 2005. – Т.7. – Вип.3. – С. 164 – 170.
21. Ложкін Г.В. Економічна психологія: навч. пос. – [2-ге вид.] / Г.В. Ложкін, В.В. Спасенников. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 400 с.
22. Ложкін Г.В. Формування економічної свідомості молоді / Г.В. Ложкін, В.Л. Комаровська // зб. наук. праць «Наукові записки». – Вінниця : Вид-во «Діло», 2005. – Вип. 14. – С. 35 – 37.
23. Лунт П. Экономическая социализация. Иностранная психология.
24. / П. Лунт – 1997. – № 9. – С. 8 – 16
25. Маданес К. Деньги и средний возраст / Тайное значение денег / [пер. с англ. А.Д.Иорданского]. – М.: Независимая фирма «Класс», 1998. – 348 с. (http://akvilon.hut.ru/books/p_dengi1.htm)
26. Максименко С.Д. Економічна психологія: навчальна програма та комплекс діагностичних методик для підготовки економістів, менеджерів та практичних психологів / С.Д. Максименко, Л.М. Карамушка, О.В. Креденцер. – К.: Міленіум, 2004. – 36 с.
27. Москаленко В.В Соціальна психологія / В.В. Москаленко – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
28. Москаленко В. Сучасні напрямки досліджень в економічній психології//<http://www.politik.org.ua>
29. Москаленко В. Економічна культура особистості як чинник її соціальної адаптації / В. Москаленко, О. Міщенко // Соціальна психологія. – К. – 2007. – № 5(25). – С. 57 – 73.
30. Москаленко В. Методологічні засади дослідження економічної соціалізації особистості / В.В. Москаленко // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – К., 2006. – Т.8. – Вип.1. – С. 250 – 257.
31. Мясичев В.Н. Психология отношений / В.Н Мясичев – Москва-Воронеж : Класс, 1995. – 352 с.
32. Рибалко В.В. Психологія розвитку творчої особистості: Навч. Посібник / В.В. Рибалко – К. : ПЗМН, 1996. – 236 с
33. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии / Е.В. Сидоренко – СПб. : Речь, 2007. – 350 с.
34. Скрипник З.Е. Гроші в контексті соціальної комунікації / З.Е.Скрипник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. – 2005. – № 13. – С. 80 – 85.
35. Скрипник З.Е. У грошей своя філософія / З.Е. Скрипник //Вісник Національного банку України. – 2005. – № 10. – С. 44 – 47.
36. Скрипник З.Е. Гроші у вимірі комунікативних практик: соціокультурний аспект: монографія / З.Е. Скрипник. – Львів : ЛБІ. НБУ, 2006. – 335 с.
37. Соціологія: Підручник / За заг. ред. В.П. Андрущенко / проф. М.І. Горлача. Харків – Київ, 1998. – 624 с.
38. Фенько А.Б. Проблема денег в зарубежных психологических исследованиях / А.Б. Фенько // Психологический журнал, № 1. – 2000. – С. 50 – 62.
39. Фенько А. Б. Дети и деньги: особенности экономической социализации / А.Б. Фенько // Вопросы психологии. – 2000. – № 2. – 120 с.

40. Хейне П. Экономический образ мышления / П. Хейне– М. : Дело, 1991. – 708 с.
41. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Шапар – Х. : Прапор, 2007. – 639 с.
42. Шевченко М.Ф. Как стать успешным? Программа занятий для старшеклассников / М.Ф.Шевченко. – СПб. : Речь, 2007. – 208 с.
43. Юнг К. Аналитическая психология / Пер. с англ. / К. Юнг.– СПб : Изд-во «Кентавр», 1994. – 136 с.
44. Юрій М.Ф. Соціологія / М.Ф. Юрій – К. : Дакор, 2004. – 552 с.
45. Освіта UA // <http://osvita-ua.net/>
46. Психологічна бібліотека «Самопізнання і саморозвитку» // <http://www.psylib.ukrweb.net/books/index.htm>
47. Психологія денег и самоактуализация // <http://selfmoney.narod.ru/index.htm>
48. Студентська електронна бібліотека «ЧИТАЛКА» // <http://chitalka.info/>
49. Український центр політичного менеджменту // <http://www.politik.org.ua>

БУБЛІЙ Анна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ДРУКОВАНОЇ РЕКЛАМИ ПІДЛІТКАМИ

Підлітковий період є досить сензитивним при сприйнятті навколишнього світу, формування певних особистісних особливостей під впливом різних джерел інформації. Крім того, сьогодні серед української молоді досить поширеними є тенденції девіантної поведінки, пов'язані, в першу чергу, з безконтрольним вживанням тютюнових, алкогольних виробів та з веденням ранніх, безладних та небезпечних статевих стосунків. Наслідком цього є недостатня сформованість у підлітків України поведінкових установок. Підлітки, що тільки починають виходити з-під постійного контролю батьків та вчителів не відразу можуть адаптуватися до нових умов, нової соціальної ролі, а це, як правило, призводить до асоціальних вчинків, позицій, поведінки. Зростання негативних поведінкових тенденцій у підлітковому середовищі, а також недостатня ефективність використовуваних сьогодні методів та засобів соціально-педагогічної роботи неминує призводить до необхідності пошуку нових. Сьогодні особливо актуальним є проблема застосування при роботі з

підлітками соціальної реклами – ефективного засобу впливу на формування поведінки особистості, що розвивається. З іншого боку, до свідомості підлітків поступає рекламна інформація від комерційних установ, які ставлять за мету збільшити обсяги збуту та стимулювати попит. За рахунок використання у такій комерційній рекламі певних маніпуляційних впливів вона часто є досить агресивною і одночасно привабливою для підлітків. Тому, іншою проблемою, що пов'язана з вище зазначеним є формування критичного сприйняття тієї комерційної реклами, що нав'язує підліткам бажання вживати алкогольну та тютюнову продукцію, брати легкі кредити тощо.

У зв'язку з цим в психології стає актуальним вивчення відображення в свідомості підлітків змісту рекламної інформації, а також пошук і виділення особливостей особистості, які створюють передумови до вибіркості в запам'ятовуванні тієї чи іншої рекламної продукції.

Рекламу як маркетингову комунікацію активно вивчали такі закордонні науковці як Д. Бернет, Р.Д. Блекуел, Г. Картер, Ф. Котлер, С. Моріарті, У. Уеллс та інші. Прихильниками комунікативного підходу є Р.Голдман, Е.Дайер, Х.Девіс та ін. У розвідках вчених вітчизняної школи в Г. Почепцова, І. Слісаренка, В. Матвієнка, Є. Ромата переважає дослідження теоретичних та практичних складових реклами як фактору, що впливає на громадську думку та політичні процеси у суспільстві.

Реклама як засіб маніпулювання свідомістю розглядається як у зарубіжній психологічній літературі досить широко (D. Anderson, E. Денніс, Д. Меррілл, Д. Тодд, S.L. Thomas, A. Huston, D. Phillips, L. Carstensen, T.M. Williams, V.C. Strasburger та ін.).

Вивчення сутності та особливостей соціальної реклами було предметом дослідження Н. Арацкої, Т. Астахової, Л. Березовець, О. Грубіна, С. Ісаєва, Є. Курочкиної, Д. Огілві та ін. Проте у працях науковців недостатньо висвітлені питання, які пов'язані з визначенням особливостей ставлення молоді до соціальної реклами.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити психологічні особливості сприйняття друкованої реклами підлітками.

Сприйняття людини визначається кількома факторами, а саме: якостями та властивостями об'єкту сприйняття; умовами, за яких відбувається рецептивна діяльність та особливостями суб'єкту сприйняття. Розкрито, що підлітковий вік є важливим періодом не тільки в особистісному самоствердженні та професійному самовизначенні, але і достатньо сензитивним для присвоєння соціальних норм того середовища, в якій здійснюється їх діяльність. Показано, що формування особистості підлітків на сучасному етапі розвитку суспільства формується принципово новими соціальними умовами, пов'язаними з активним впровадженням в усі сфери життя різних засобів масової інформації. Основними джерелами інформаційного впливу на підлітків на даному етапі є преса, телебачення, радіо та Інтернет.

Аналіз особливостей відображення змісту друкованої реклами в свідомості сучасних підлітків показав, що підлітки найчастіше привертають увагу на зовнішню рекламу тютюнових та алкогольних виробів (71%). В якості факторів, що викликають негативні емоції, були названі дурість, пошлість, незрозумілість. Серед Поряд позитивних моментів в рекламі вказані такі, як добре продумана, барвиста, з оригінальним сюжетом, піднімає настрій, містить елементи гумору.

Виявлено, що особи, у свідомості яких домінує реклама тютюново-алкогольної продукції, найбільш часто при її перегляді відчують такі емоції як цікавість, інтерес, задоволення і захопленість, а при її розгляданні на стендах, фіксують свою увагу, переважно, на малюнку та слогані. Решта випробовуваних при перегляді друкованої реклами тютюнової та алкогольної продукції на перші позиції вийшли такі емоції як байдужість та сумнів, менше інтерес і найменше всього захопленість. Вони схильні приділяти більше часу прочитання текстової інформації. Ці відмінності, скоріш за все, обумовлені зазначеними емоційними та інтелектуальними властивостями їх особистості.

Результативність рекламного впливу залежить від мотиваційного ефекту, що враховує особливості емоційно-вольової, комунікативної та інтелектуальної сфер потенційного споживача. Виявлено, що підлітки, у свідомості яких домінує реклама тютюново-алкогольної продукції, за загальною емоційною спрямованістю переважно відносяться до пугністичного типу (тип людей, яких нестримно тягне до себе небезпека, ситуація боротьби з нею і перемоги над нею), та комунікативного типу (до найбільш цінних переживань відноситься задовольняти бажання спілкуватися, ділитися думками та переживаннями з іншими людьми, почуття симпатії, розташування, поваги, обожнювання, почуття вдячності, подяки). Основною мотивацією для цих підлітків є спрямування на спілкування та творчу активність. Характерними домінуючими властивостями цих підлітків виступають виражена висока чутливість, екстроверсія, конформність довірливість, мрійливість, сензитивність тощо. Тобто властивості, пов'язані з суттєвостю особистості, і, отже, створюють передумови для впливу рекламної інформації на свідомість.

Решта випробовуваних (у свідомості яких не домінує реклама тютюново-алкогольної продукції) за загальною емоційною спрямованістю переважно відносяться до гностичного типу (в якості найбільш цінного емоційного компонента виступає прагнення до мети та задоволення від руху вперед, від здобутків на цьому шляху) і праксичного типу (властиво задоволення потреби в пізнавальній гармонії: прагнення щось зрозуміти, проникнути в сутність явища; нестримне прагнення подолати протиріччя у власних міркуваннях, привести все в систему). Основною мотивацією для них є спрямування на творчу активність і комфорт. Виявлено, що для даної підгрупи обстежених загальними виступають такі особливості особистості як незалежність, підозрілість, практичність, інтроверсія, реактивна врівноваженість тощо.

Запропоновано профілактичні заходи щодо негативного впливу реклами на формування шкідливих звичок у підлітків.

Для підлітків у свідомості яких домінує реклама тютюново-алкогольної продукції, соціальна реклама має бути яскравою з чіткими малюнками пошкоджень органів людини від тютюну та алкоголю, а також з виразними та запом'ятовуваними слоганами. З метою більш повного наочного уявлення про вплив куріння на організм рекомендовано апеляція до почуття страху з демонстрацією яскравих картинок уражених органів та з демонстрацією дорослих з такою залежністю неприглядного вигляду, а також підлітків-лідерів, які обирають здоровий спосіб життя. Такі рекламні повідомлення необхідно посилювати спрямованістю на життєзабезпечення у майбутньому за умов невживання даної шкідливої продукції. Для підлітків, у свідомості яких реклама даного виду продукції не займає домінуючого положення потрібно дати розкрити інформацію з конкретними фактичними даними, що

до складу цигарок, їх вмісту, статистичних даних щодо хвороб через зловживання і т.д. Потребує також роз'яснень хибна інформація, що 2-3 цигарки не шкодить організму. Для таких підлітків у рекламі доцільно посилити інформацію у тому, що вони вже зробили правильний висновок стосовно зазначеної продукції (що вони вже обрали здоровий образ життя) із наголосом на їх самодостатність, незалежність, соціальну активність, високий самоконтроль, оскільки саме ці характеристики характерні для цієї групи підлітків.

Доведено, що для зменшення ймовірності виникнення шкідливих для здоров'я звичок практикуючим психологам та соціальним педагогам необхідно звернути особливу увагу на формування в процесі навчання таких особливостей у розвитку особистості як практичність, критичне ставлення до сприймаємої інформації, особистісну домінантність, самодостатність, високий рівень інтелекту, прагнення до соціальної та інтелектуальної активності, високий самоконтроль; а також на формування навичок спілкування з однолітками з позицій незалежності, самостійного прийняття рішень та вміння відстоювати свою точку зору.

З метою вироблення певних прийомів, спрямованих на критичне ставлення до подібної реклами нами розроблено трьохденний тренінг «Формування критичного сприйняття реклами підлітками». Даний тренінг у першу сесію «Демонстрація негайного ефекту куріння» ставить за мету дати уявлення про негайне вплив куріння на окремі органи і системи людського організму. У другу сесію «Психологічна характеристика реклами» – підвищити рівень усвідомлення молодими людьми ймовірності маніпулятивного впливу з боку комерційної реклами. І у 3-тю сесію «Що приховується в рекламі?» – навчити молодь критичному сприйняттю і логічному осмисленню рекламної інформації.

Отже, теоретичний аналіз та емпіричне дослідження особливостей сприйняття підлітками реклами тютюнової та алкогольної продукції в умовах інформаційної глобалізації сучасного суспільства дозволили розширити уявлення про основні фактори, що детермінують формування особистості, що розвивається, в плані детального аналізу різних засобів масової комунікації як якогось соціального оточення сучасної молоді.

Подальше проведення досліджень з проблеми представляється нам актуальним з позицій поглибленого вивчення усвідомлення реклами особами інших вікових груп, а також при розробці певних механізмів, що дозволяють проводити психологічну експертизу реклами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров А.А. Курение и его профилактика в школе / А.А. Александров, В.Ю. Александрова. – М., 2006. – 186 с.
2. Бех И.Д. Особистісно орієнтоване виховання: Наук.-метод. посібник. / И.Д.Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Володеева В.Н. Основы психологии рекламы: Учеб. пособие / В.Н.Володеева, В.И. Дорошев. – СПб., 2005. – 17 с.
4. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием / С. Кара-Мурза – М.: «Алгоритм», 2000. – 682 с.
5. Семиченко В.А. Психолгія особистості. / В.А.Семиченко. – К., 2001. – 206 с.

ВДОВЕНКО Юрій, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

СУХЕНКО Я. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ЕКОПСИХОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ЯК ЧИННИК ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДЦЮ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Розвиток інформаційного суспільства призвів до підвищення складності проблем, з якими стикається людство, що має наслідком зростання кількості тривожних людей, особливо серед молоді. З одного боку така ситуація зумовлена об'єктивними чинниками, які пов'язані з коронавірусною пандемією, війною, соціально-політичною та економічною нестабільністю, а з іншого – внутрішніми чинниками, зокрема, індивідуальною оцінкою ситуації та різним ступенем емоційного ставлення до неї. Крім того тривожність характеризується наявністю вікової специфіки, якій притаманні різні чинники виникнення та форми прояву.

Проблема впливу тривожності на особистість досліджувалась багатьма науковцями та значно актуалізувалась в ХХІ ст., коли перебіг державотворчих процесів, впливи соціально-економічної ситуації, швидкість змін у різних сферах життя, пошук людиною свого місця в соціумі неоднозначно позначаються на її внутрішньому світі, світогляді й переживаннях.

Внаслідок трансформації наукових парадигм психологічна наука та практика пропонують різноманітні підходи у наданні психологічної допомоги при тривожності особистості, серед яких: психоаналіз, гештальт-терапія, трансактний аналіз, арт-терапія тощо.

Наприкінці 90-х років ХХ ст. в Україні з'явився інноваційний метод психологічної допомоги та супроводу – екологічна психологічна фасилітація (екофасилітація). Особистість в даному підході розглядається як відкрита динамічна система, що самоорганізується і саморозвивається. Екопсихологічне ставлення до дійсності полягає у збереженні особистості – особистість, яка ставиться до себе дбайливо та з повагою, аналогічно відноситься до навколишнього середовища, і навпаки.

З огляду на стрімке поширення екофасилітаційного підходу у наданні психологічної допомоги на тлі зростання рівня тривожності молоді постала потреба дослідження формування її екопсихологічної поведінки як чинника подолання тривожності в інформаційному суспільстві.

Тривожність є багатоаспектним феноменом, який давно привертає до себе увагу дослідників і представлений в розробках як зарубіжних (А. Адлер, Е. Еріксон, К. Роджерс, Г.С. Салівен, Ч. Спілбергер, Дж. Тейлор, Дж. Уотсон, К. Хорні, А. Фройд, З. Фройд, Е. Фром, К. Юнг, К. Ясперс), так і вітчизняних

вчених (Ю.Л. Ханін, О.І. Захаров, Н.Д. Левітов, О.В. Новікова, Б.І. Кочубей, А. Прихожан, В.В. Суворов, Ж.В. Зав'ялова, Е.В. Сидоренко, В.М. Астапов, К.С. Лебединський).

Концепт екопсихологічної поведінки та екофасилітації як інноваційний метод психологічної допомоги та супроводу розробляється в Україні з 90-х років ХХ ст. Майже 30 років її автор проф. П.В. Лушин з колегами доводять ефективність методу у супроводі розвитку особистості через звернення до її власних унікальних механізмів саморегуляції. Різні аспекти дослідження екопсихологічної поведінки та екологічної психологічної фасилітації знайшли своє відображення у працях В.О. Скребця, Я.В. Сухенко, С.О. Хілько, С.П. Яланської.

Як засвідчив огляд останніх досліджень і публікацій, які присвячені вивченню тривожності з огляду на розвиток процесів (пост)інформаційного суспільства існує необхідність розширення досліджень даної категорії, зокрема шляхів її подолання у молоді, що і обумовило вибір в якості теми дослідження формування екопсихологічної поведінки як чинника подолання тривожності.

Метою дослідження є апробація та обґрунтування підходів до формування екопсихологічної поведінки як чинника подолання тривожності молоддю в інформаційному суспільстві.

Екофасилітація є не стільки недирективним управлінням процесом самоорганізації та саморозвитку, скільки процесом підтримки екосистеми у стані постійної колективної самоорганізації та реконструкції, що означає зживання колишніх інтерпретацій та конструювання нових. Подібну позицію називають екопсихологічним ставленням, суть якого полягає в затвердженні невизначеності буття як джерела його саморозвитку та самореконструкції. При описі екопсихологічного ставлення до дійсності і, зокрема, екофасилітації, слід мати на увазі парадоксальне управління процесом, коли позиція екофасилітатора не визначена жорстко. Усі суб'єкти колективної взаємодії виступають як проекція колективного та самоорганізуючого суб'єкта, який представлений рівно настільки, наскільки вираженим є бажання та прагнення до узгоджених дій і розв'язанню проблеми, що ними поділяється.

В рамках дослідження для аналізу особливостей екопсихологічної поведінки (у самооціночному вимірі респондентів) був розроблений опитувальник «Сприйняття та самооцінка екопсихологічної поведінки», що базується на вихідних положеннях психології суб'єктивної семантики. Для оцінки рівня тривожності молоді використані тестові методики: «Шкала оцінки рівня реактивної і особистісної тривожності» Ч. Д. Спілбергера та Ю. Л. Ханіна, а також «Вимірювання рівня тривожності» Дж. Тейлор.

До участі в констатувальному етапі експерименту було залучено 50 респондентів, у т.ч. жінок – 29, чоловіків – 21; віком до 20 років – 38 осіб, старше 20 років – 12 осіб; які мають різний сімейний статус: одружені – 5 осіб, проживають у цивільному шлюбі – 4 особи, неодружені – 41 особа.

В результаті проведення констатувального експерименту з'ясовано, що серед респондентів преважує високий рівень тривожності як реактивної, так і особистої, практично при відсутності низького рівня. Ступінь реактивної та особистої тривожності практично не залежить від статевих та вікових груп, проте спостерігається взаємозв'язок між сімейним станом і рівнем тривожності;

Аналіз особливостей екопсихологічності поведінки виявив, що:

- 50% опитаних пов'язують її з навколишнім середовищем та екосистемою, зокрема і безпосереднім оточенням особистості;
- майже п'ятою частиною респондентів така поведінка визначається як адекватна, нормальна, без завдання шкоди здоров'ю, повага до особистих кордонів інших, здоровий спосіб життя, стабільний психологічний стан, допомога людям, відношення до вчинків, турбота, комфорт;
- асоціативний ряд майже у половини респондентів представлений поняттями екології, майже у третини – психології та людини, більше чверті – здоров'я, захист, спокій, незавдання шкоди, підтримка тощо;
- майже дзеркальним є розподіл оцінок щодо рівня екопсихологічності власної поведінки: майже чверть позитивних оцінок, чверть низьких та половина не визначених.
- Виявлені взаємозв'язки між тривожністю та екопсихологічністю поведінки:
- респонденти з вище оціненою екопсихологічністю власної поведінки мають переважно помірний рівень як реактивної, так і особистої тривожності, а серед респондентів з високою тривожністю оцінки екопсихологічності поведінки у 5-6 разів нижче;
- для вищих оцінок екопсихологічності власної поведінки спостерігається нижчий рівень тривожності за шкалою Тейлор.

Для проведення формувального експерименту було розроблено розвиткову програму у вигляді тренінгу, який побудований на практиці екофасилітативного підходу і проходить у вигляді відкритих сесій, на яких будь-яка людина, що звернулася за психологічною допомогою, може отримати її на безоплатній основі, а теорія екофасилітації інтегрована в подальше обговорення сесії.

Експериментальна група складалась з 16 осіб, які взяли участь у розвитковій програмі, контрольна група також представлена 16 особами. За підсумками тренінгу в експериментальній групі зросла кількість тих, хто оцінює власну поведінку як екопсихологічну (на 7%) та скоріше екопсихологічну (на 19%). При цьому спостерігалось зниження рівня тривожності в експериментальній групі, а в контрольній групі відбулось незначне підвищення її рівня.

Розроблена та апробована розвиткова програма з формування екопсихологічної поведінки у молоді засвідчила позитивний вплив на особистість внаслідок зниження рівня її тривожності. Практичне значення отриманих результатів полягає у підтвердженні ефективності застосування методу екофасилітації при роботі з молоддю з поведінковою особливістю підвищеної тривожності. Доцільним є удосконалення розвиткової програми за рахунок корегування програми тренінгу, зокрема розширення часових рамок її застосування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lushyn P., Sukhenko Ya. (2021). Post-traumatic stress disorder and post-traumatic growth in dialectical perspective: implications for practice. *East European Journal of Psycholinguistics*, 8(1). Scopus.
2. Лушин П.В. Экологичная помощь личности в переходный период: экофасилитация: монография. Киев, 2013. 296 с. (Серия «Живая книга»; Т. 2).
3. Рогов Є.І. Настільна книга практичного психолога: Учеб. посібник: У 2 кн. - 2-е вид., перераб. і доп. - М.: Гуманит. вид. центр ВЛАДОС. - Кн. 2:

Робота психолога зі дорослими., 2000. URL: <http://ibib.ltd.ua/lichnostnaya-shkala-proyavleniy-30807.html>

4. Самопроекування особистості у дискурсивному просторі: монографія / Н. Чепелева, М. Смульсон, О. Зазимко, С. Гуцол та ін.; за ред. Н. Чепелевої. К.: Педагогічна думка, 2016. 232 с.

ВИНОГРАДОВА Анастасія, здобувачка групи ПМ-21-Г2 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Самоактуалізація як поняття досить широке та складне, що потребує детального вивчення та дослідження впливу на благополуччя особистості.

Незважаючи на значимість самоактуалізації для розвитку та задоволення життям, питання щодо її впливу на благополуччя особистості залишається недостатньо дослідженим.

Відсутність знань про процес самоактуалізації та його вплив на благополуччя може призвести до невдач у житті та розвитку психічних проблем.

Потрібні більш детальні дослідження щодо впливу самоактуалізації на такі аспекти життя, як соціальна взаємодія, психічне здоров'я, відносини зі своїм тілом та інші.

Важливо визначити, які чинники впливають на процес самоактуалізації та які методики та програми можуть сприяти його розвитку для досягнення благополуччя.

Необхідно також вивчити можливі ризики та негативний вплив на особистість, які можуть виникнути при недостатній розробці та реалізації самоактуалізації.

Потрібні дослідження щодо різних форм самоактуалізації та їх впливу на благополуччя, таких як творчість, самореалізація у професійній діяльності, релігійна та духовна самоактуалізація тощо.

Важливо враховувати культурні та індивідуальні різниці у вияві та розвитку самоактуалізації, що потребує детального дослідження та порівняння різних культур

Самоактуалізація як поняття є досить комплексним і вимагає ретельного вивчення з різних поглядів.

У зв'язку зі зростанням інтересу до психології та покращенням методології досліджень, дослідження самоактуалізації стає все більш популярним.

Проблема дослідження самоактуалізації полягає в тому, що це поняття є суб'єктивним та індивідуальним, що робить визначення та вимірювання його важким завданням.

Дослідження самоактуалізації як чинника благополуччя особистості може мати практичне значення для розробки програм психологічної підтримки та розвитку особистості.

Дослідження самоактуалізації може допомогти виявити чинники, які перешкоджають або сприяють процесу самореалізації та розвитку особистості.

Незважаючи на багато позитивних досліджень у галузі самоактуалізації, існує досить обмежений обсяг досліджень, які дозволяють розуміти механізми цього процесу.

Проблема визначення поняття самоактуалізації також викликає складнощі у порівнянні результатів досліджень, що здійснюються у різних контекстах і на різних вибірках населення.

Важливість дослідження полягає у можливості зробити науково обґрунтовані висновки та розробити програми підвищення рівня самоактуалізації в суспільстві, що сприятиме загальному благополуччю та розвитку суспільства.

Проблема самоактуалізації як чинника благополуччя особистості досі не має однозначного визначення та розуміння в науковому середовищі.

Одним з найвідоміших науковців, які досліджували взаємозв'язок самоактуалізації та благополуччя особистості, є Абрахам Маслоу. У своїх дослідженнях він вважав, що самоактуалізація є важливим чинником для досягнення внутрішньої гармонії та задоволеності життям. Іншими науковцями, які вивчали цю тему, є Карл Роджерс, Кріс Петерсон, Михайл Чіксентмігай та Рольф Лефевре. Вони також відзначали важливість самоактуалізації для благополуччя та задоволеності життям, а також звертали увагу на роль самореалізації у формуванні позитивних взаємин з іншими людьми та соціальної адаптації.

Крім вже згаданих науковців, дослідження взаємозв'язку самоактуалізації та благополуччя проводили такі відомі психологи та науковці, як:

- Едвард Деці, який досліджував вплив самоактуалізації на мотивацію та задоволеність життям;
- Річард Райан та Едвард Десі, які розробили теорію самовизначеності та вивчали взаємозв'язок самоактуалізації, мотивації та задоволеності життям;
- Джон Хейз та Стивен Хайн, які досліджували вплив самоактуалізації на розвиток психологічної гармонії та психічного здоров'я;
- Кеннет Гейзелінг, який вивчав взаємозв'язок самоактуалізації та психосоматичних захворювань;
- Крістофер Петерсон та Мартін Селігман, які розробили концепцію позитивної психології та досліджували взаємозв'язок самоактуалізації та позитивного функціонування людини.

Мета дослідження самоактуалізації як чинника благополуччя особистості полягає у розумінні та дослідженні факторів, які сприяють розвитку особистості та її самореалізації.

До того ж метою дослідження є зрозуміти вплив цього фактора на різноманітні сфери життєдіяльності особистості, включаючи роботу, освіту та міжособистісні взаємини.

Основна мета дослідження самоактуалізації як чинника благополуччя особистості полягає в підвищенні рівня самоусвідомлення та саморозвитку у людей, що сприятиме їхньому загальному благополуччю та розвитку.

Також метою є розробка програм та інструментів, що допоможуть людям досягти своїх цілей та задоволення від життя.

Однією з мет дослідження самоактуалізації як чинника благополуччя особистості є розуміння взаємозв'язку між самоактуалізацією та психічним здоров'ям людини, що допоможе розробити ефективні стратегії профілактики та лікування психічних розладів.

Дослідження мети самоактуалізації як чинника благополуччя особистості допомагає зрозуміти роль психологічних факторів у розвитку творчості, творчого потенціалу та інноваційної діяльності людини.

Важливою метою є з'ясування зв'язку між самоактуалізацією та впливом зовнішнього середовища на розвиток людини.

Дослідження допомагає зрозуміти роль особистісної автономії та внутрішньої мотивації в розвитку особистості та досягненні її потенціалу.

Однією з мет дослідження самоактуалізації як чинника благополуччя особистості є розуміння взаємозв'язку між самоактуалізацією та соціальною адаптацією людини, що допоможе в розвитку соціальних програм та ініціатив для підтримки людей в їхньому соціальному розвитку.

Також дане дослідження є важливим для розробки програм та методів, що сприятимуть розвитку особистості на різних етапах життя, включаючи дитинство, підлітковий вік та дорослість.

Самоактуалізація - це процес розвитку особистості, який забезпечує здійснення потенціалу людини та досягнення її максимального задоволення від життя.

Розвиток самоактуалізації сприяє формуванню глибокого розуміння себе та світу навколо, дозволяє розвивати свої таланти та здібності, забезпечує більш високий рівень самооцінки.

Особистість, яка досягла самоактуалізації, має більш високий рівень самопізнання та самоконтролю, що дозволяє їй легше пристосовуватися до різних життєвих ситуацій.

Розвиток самоактуалізації забезпечує зростання емоційної стійкості, знижує рівень стресу та депресії, дозволяє людині більш ефективно впоратися з негативними життєвими ситуаціями.

Самоактуалізація допомагає людині досягнути більш високого рівня самореалізації та самозадоволення, що забезпечує більш високий рівень благополуччя та задоволеності від життя.

Самоактуалізація дозволяє людині бути більш самодостатньою та самостійною, що забезпечує більш високу якість життя та високий рівень благополуччя.

Розвиток самоактуалізації забезпечує більш високий рівень творчості, що дозволяє людині бути більш продуктивною та ефективною в різних аспектах життя.

Самоактуалізована особистість зазвичай має більш високий рівень відчуття мети та сенсу в житті, що забезпечує їй більш високий рівень задоволеності від життя.

Розвиток самоактуалізації допомагає людині знайти своє місце в житті та забезпечує їй більш високий рівень самоідентифікації, що є важливим фактором для благополуччя особистості.

Усі ці фактори забезпечують більш високий рівень благополуччя та задоволеності від життя для самоактуалізованої особистості, що дозволяє їй бути більш успішною та задоволеною в житті.

Розвиток самоактуалізації допомагає людині знайти своє місце в соціальному середовищі та забезпечує їй більшу соціальну адаптацію.

Самоактуалізація забезпечує людині більшу згоду з собою та зі своїми цінностями, що дозволяє їй бути більш збалансованою та гармонійною.

Розвиток самоактуалізації сприяє формуванню більш глибоких та задовільних міжособистісних стосунків.

Самоактуалізація допомагає людині знаходити нові можливості для розвитку та самовдосконалення, що забезпечує їй більш високий рівень саморозвитку.

Розвиток самоактуалізації допомагає людині забезпечити більш високий рівень самостійності та автономії, що забезпечує їй більшу свободу в житті та більш високий рівень благополуччя.

Дослідження підтверджує важливість самоактуалізації як чинника благополуччя особистості.

Самоактуалізація впливає на психологічний, соціальний та фізичний розвиток людини.

Дослідження підтверджує зв'язок між самоактуалізацією та позитивними результатами у житті, такими як задоволеність життям, щастя та успіх.

Розвиток особистості є неперервним процесом, який може бути підтриманий та зміцнений за допомогою самоактуалізації.

Важливими факторами самоактуалізації є позитивне самовизначення, розвиток креативності та особистісної автономії.

Дослідження підтверджує, що самоактуалізація може бути досягнута різними способами, такими як розвиток талантів, реалізація потенціалу та розвиток соціальних вмінь.

Самоактуалізація може бути підтримана через підтримку соціальної взаємодії, духовної розвитку та особистісного зростання.

Дослідження підтверджує, що самоактуалізація є важливою для досягнення повного потенціалу людини та підтримки її благополуччя та щастя.

Важливим аспектом самоактуалізації є зосередження на своїх потребах та цінностях, що може допомогти людині знайти своє місце у світі та досягнути внутрішнього задоволення.

Дослідження підтверджує, що самоактуалізація є важливим чинником не тільки для індивіда, але й для суспільства в цілому, оскільки може призвести до розвитку кращих громадян та внести позитивний внесок у соціальне та економічне благополуччя.

Самоактуалізація може допомогти людині досягти внутрішньої гармонії, позбутися страхів та перешкод у розвитку, та знайти свій сенс життя.

Дослідження підтверджує, що самоактуалізація є процесом, що може продовжуватися протягом усього життя, і що є важливим для здорового та щасливого старіння.

Самоактуалізація може бути важливою для людей, які стикаються зі складними життєвими ситуаціями, такими як хвороба, втрата близької людини або створення нового життя.

Дослідження підтверджує, що самоактуалізація є важливим чинником в підтримці ментального та фізичного здоров'я, а також зниження ризику розвитку психічних та фізичних захворювань.

Висновки дослідження підкреслюють необхідність підтримки та сприяння самоактуалізації як чинника благополуччя особистості, як в індивідуальному так і в соціальному плані, для досягнення оптимальних результатів в житті.

Для досягнення самоактуалізації важливо мати можливість виражати свої потреби та бути автентичним, не допускаючи зовнішніх обмежень та впливів.

Дослідження підтверджує, що відсутність самоактуалізації може призвести до почуття незадоволеності та невдачі у житті, а також збільшити ризик розвитку психічних захворювань.

Зважаючи на важливість самоактуалізації для благополуччя особистості, необхідно розробити програми та методики для підтримки та сприяння процесу самоактуалізації в різних групах населення, таких як діти, молодь, дорослі та люди похилого віку.

Дослідження підтверджує, що процес самоактуалізації може бути сприятливо вплинути на кар'єрний та особистісний розвиток, а також на підвищення рівня задоволення життям та психологічної стійкості.

Важливо пам'ятати, що процес самоактуалізації є індивідуальним та може мати різні форми вияву у кожної людини, тому важливо підходити до нього з урахуванням унікальних особливостей кожної особистості.

Мотивація Фізична складова.

Інформаційні джерела освітнього закладу можна розділити на 5 блоків:

- шкільні заходи,
- інформаційно-методична діяльність,
- науково-практична діяльність,
- адміністративно-господарська діяльність,
- культурно-просвітницька діяльність.

Перший.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529.
2. Baumeister, R. F., Vohs, K. D., Aaker, J. L., & Garbinsky, E. N. (2013). Some key differences between a happy life and a meaningful life. *The Journal of Positive Psychology*, 8(6), 505–516.
3. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Plenum.
4. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 1–11.
5. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2012). Self-determination theory. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (Vol. 1, pp. 416–437). Sage.

ГОЛОВКІНА Наталія, здобувачка групи ПМ-21-Г2 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ЖІНОК ЯК ЧИННИК ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ

Наукова проблема формування та корекції емоційної сфери особистості на сучасному етапі розвитку психологічної науки залишається відкритою, потребує уточнення і ретельного вивчення. Важливими причинами застосування корекції емоційної сфери особистості в нашій країні є наступні: інформаційне перевантаження сучасної людини, складні життєві ситуації, стреси, депресії, конфлікти різного походження, кризові стани, відсутність організації дозвілля для гармонійного розвитку емоційної сфери особистості, складне політичне та економічне становище країни, погіршення фінансового стану суспільства.

Зміни емоційної сфери у стійкому своєму прояві викликають порушення емоційної сфери особистості. Слід зазначити, що саме прагнення придушувати та викорінювати емоції по суті невірне. Треба навчитись регулювати їх прояви, тобто корегувати. У зв'язку з цим питання необхідності корекції емоційної сфери особистості виходить на разі на передній план, а актуальність дослідження розвитку емоційної сфери особистості як чинник долаючої поведінки у сучасному суспільстві не викликає сумнівів [3, с.49].

Сучасна людина щодня стикається з цілим рядом стресогенних ситуацій, у зв'язку з чим зростає навантаження на механізми, що дозволяють вирішувати проблемні ситуації, передбачати їх виникнення і знімати психічну напругу, що виникає в наслідок впливу різних стресорів.

Нині у психології активно вивчається поведінка подолання, або так званий coping [5, с.78]. Копінг – це те, що робить людина, щоб впоратися зі стресом: вона поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові стратегії, які використовуються, щоб упоратися із запитам повсякденного життя. Психологічна значущість копінгу полягає в тому, щоб ефективніше адаптувати людину до вимог ситуації, дозволяючи їй опанувати, послабити чи пом'якшити ці вимоги, постаратися уникнути чи звикнути до них і, таким чином, погасити стресову дію ситуації.

Таким чином, головне завдання копінгу – забезпечення та підтримання добробуту людини, фізичного та психічного здоров'я та задоволеності соціальними відносинами. В даний час поняття «копінг» стало включати реакцію не тільки на «надмірні або перевищують ресурси людини вимоги», але і на щоденні стресові ситуації (щоденні проблеми). Існують різні

класифікації копінг-стратегій. У деяких теоріях копінг поведінки виділяють такі базисні стратегії: вирішення проблем; пошук соціальної підтримки; уникнення.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично вивчити особливості розвитку емоційної сфери особистості як чинник долаючої поведінки та розробити тренінгову програму розвитку емоційного інтелекту у жінок.

В сучасній психологічній літературі поняття емоційного інтелекту трактується як здатність диференціювати позитивні і негативні почуття, а також знання про те, як змінити свій емоційний стан з негативного на позитивний [4, с.235].

Емоційний інтелект визначається як здатність людини до усвідомлення, прийняття та управління емоційними станами і почуттями як власними, так і інших людей, що формуються протягом життя людини у спілкуванні та професійній діяльності. В структурі емоційного інтелекту виокремлюють два аспекти – внутрішньо-особистісний і міжособистісний.

У ряді робіт Гіту Орме, піднімалося питання відмінностей прояву емоційного інтелекту у чоловіків та жінок. Так, автором було зазначено, що внутрішньо особистісні показники (здатність відстоювати свої права, самоствердження), здібність справлятися зі стресом (контроль імпульсивності, стресостійкість), а також адаптованність (швидкість вирішення проблем тощо) більш виражені у чоловіків. Жінки ж виявляють вищий рівень за міжособистісними показниками емоційного інтелекту [7, с.85].

На сучасному розвитку суспільства дослідження емоційного інтелекту набуває особливого значення. З одного боку, це пов'язано з тим, що до людини висувається все більше вимог у професійному середовищі та у сфері міжособистісних відносин. З іншого боку, у суспільстві відбувається зростання економічної та соціально-політичної нестабільності, посилюються інформаційні потоки. Це призводить до появи у людини емоційної напруги та стресу, дезадаптації.

Проблема вивчення особливостей емоційного інтелекту та його розвитку в жінок різного віку є актуальним для сучасного суспільства. Включення жінки до різних видів соціально-економічних відносин вимагає від неї наявність таких якостей як ініціативність, цілеспрямованість, хороша адаптивність, саморегуляція, врівноваженість [1, с. 97]. Розвиток емоційного інтелекту дозволяє жінці справлятися з тими завданнями, які постають перед нею на різних вікових етапах.

Отже, рівень розвитку емоційного інтелекту вищий у жінок середньої дорослості в порівнянні з жінками ранньої дорослості. Це говорить про те, що з віком емоційний інтелект розвивається, жінка навчається краще розуміти свої емоції та емоції інших людей, керувати ними, співпереживати іншим людям [5, с.59].

Для жінок середньої дорослості розуміння своїх емоцій, управління ними набувають великої значущості. Це може бути пов'язано з тим, що, виконавши основні вікові завдання, у жінки з'являється можливість більше часу приділити собі своїм переживанням. У цей час відбувається переосмислення свого життя та визначення нових життєвих завдань [8, с.235].

Незважаючи на різноманітність існуючих підходів до дослідження подолання, в даний час найбільш популярним підходом залишається теорія, розроблена Р. Лазарусом та С. Фолкманом. Таким чином, під поняттям «владної поведінки» розуміється індивідуальний спосіб взаємодії із ситуацією

відповідно до її власної значимості в житті людини та її психологічними можливостями.

Отже, вибір особистістю певної копінг-стратегії в момент зіткнення зі складною чи проблемною ситуацією залежить від наявного в неї психофізіологічного та соціально-психологічного ресурсу, суттєво визначає її психічне і фізичне самопочуття й сприяє чи перешкоджає процесам активного саморозвитку.

Перспективою наших подальших досліджень є підготовка програми з корекції в досліджуваних студентів неконструктивних і розвитку продуктивних копінг стратегій у різних ситуаціях життєдіяльності, передусім, у межах навчально-професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белинская Е. П. Социальная психология личности / Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая. – М., 2001. – 301 с.
2. Белоконь М. А. Влияние личностных особенностей и жизненного опыта на профессиональное становление практического психолога / М. А. Белоконь // Психологические проблемы самореализации личности:.
3. Войцеховська О. Сучасні напрями досліджень копінг-стратегій особистості / О. Войцеховська, Г. Закалик // Педагогіка і психології професійної освіти. — 2016. — № 2. — С. 95–104.
4. Волкова Н.В. Coping strategies как условие формирования идентичности / Н.В. Волкова // Мир психологии. – 2004. – №2. – С. 119-124.
5. Левитов Н.Д. Фрустрация как один из видов психических состояний / Н.Д. Левитов // Вопросы психологии, 1967. - №6. С. 38-58.
6. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 478 с.
7. Носенко Е. А. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: Монографія. / Е. А. Носенко, Н. В. Коврига. – К. : Вища школа, 2003. – 126 с.
8. Орлов А. Б. Психология личности и сущности человека: парадигмы, проекции, практики: учеб. пособие для студен. вузов, обуч. по спец.»Психология» / А. Б. Орлов. – М.: Academia. – 2002. – 270 с.

ГРИБАЧОВА Олена, здобувачка групи ПМ-21-Г2 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ІНЖИЄВСЬКА О. А., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ ЖІНКИ В ЮНАКІВ З НАРЦИСИЧНИМ ПРОЯВОМ ОСОБИСТОСТІ

Існують такі феномени міжособистісного контакту, при яких чоловік відчуває синдром емоційного холоду до дружини або навпаки відчуває підвищені почуття - гіперемоційність. Такого роду відносини з протилежною статтю часто нестабільні і призводять до розладів міжособистісного контакту - міжособистісної залежності, залежним формам любові, можуть бути виражені в синдромах суперництва, інфантилізму і т.п. Крім цього на сьогоднішній день спостерігається тенденція обезцінювання любові, зростають споживчі установки, що є деструктивним, дезорієнтуючим вектором міжособистісних відносин. За даними Державної служби статистики України, у 2020 році було зареєстровано 207 216 шлюбів, а розірвано 60 417 шлюбів. Таким чином, близько 29% шлюбів в Україні закінчуються розлученням. Проте варто зауважити, що ці дані можуть бути неповними, оскільки не враховуються розлучення, які не були офіційно зареєстровані. В результаті чого в неповних сім'ях залишається безліч дітей, позбавлених повноцінної турботи і любові з боку своїх батьків. Аналіз причин розлучень показує, що невдачу в шлюбі багато в чому визначають помилки у виборі шлюбного партнера. У зв'язку з цим виникає практично важлива проблема вивчення того, які очікування в виборі любовного об'єкту існують у підростаючого покоління, які в недалекому майбутньому будуть формувати демографічну політику нашої країни.

У цьому сенсі інтерес представляє характерологічні освіти, які визначають специфіку відносин юнаків до протилежної статі. У нашому дослідженні ми спираємось на психодинамічну класифікацію характерологічних типів особистості Я-структурний тест Амона (ISTA) [2]. У Американській DSM-IV, V виділяється група «нарцисичних особистостей», що наближена до істеричних порушень. Зазначимо, що у цьому випадку термін «нарцисична особистість» не є клінічним, мається на увазі широкий спектр нехворобливих проявів особистісного нарцисизму у індивіда. Таким чином, ми досліджуємо нарцисизм як невід'ємну рису характеру особистості та його прояви у хлопців юнацького віку і як це впливає на очікування та вибір любовного об'єкта.

Властивий набір високо виражених нарцисичних рис дозволяє особистості зберігати відчуття самоцінності. За рахунок внутрішнього відчуття власної малоцінності і нікчемності хлопці реалізують нарцисичні

прояви, намагаючись зберігати рівновагу нарцисичного балансу. Відносини з партнером є вирішальною умовою збереження відчуття самоцінності. Партнер у стосунках виступає у якості нарцисичного забезпечення.

Однією з найбільших проблем, пов'язаних з нарцисизмом, є невміння встановлювати та підтримувати стосунки. Люди, що страждають на нарцисизм, часто вважають себе найважливішими та готові пожертвувати відносинами, якщо це призведе до підвищення їхньої самооцінки. Це може призвести до занепаду сімейних відносин.

Нарцисизм у підлітків є досить поширеним явищем, оскільки цей віковий період характеризується інтенсивним пошуком власної ідентичності та відчуттям власної важливості. При цьому, у деяких підлітків нарцисистичні риси можуть бути виражені в більшій мірі, що може викликати проблеми в міжособистісних відносинах та загальному психологічному благополуччі.

Однією з причин нарцисизму у підлітків може бути незавершеність психічного розвитку. У цьому віковому періоді підлітки формують свої власні цінності, переконання та ідентичність, тож їхні емоції та думки можуть бути досить нестабільними та змінюватися залежно від ситуації.

Також важливо згадати, що сучасне суспільство може сприяти розвитку нарцисистичних рис у підлітків. Соціальні медіа та інші форми комунікації можуть стимулювати пошук підлітками уваги та підтримки, а також можуть збільшувати їхнє відчуття власної важливості та успішності.

У хлопців 16-17 років нарцисистичні риси можуть виявлятися у бажанні бути лідерами, домінувати в міжособистісних відносинах, а також у постійному порівнянні себе з іншими та бажанні бути кращими за них. Також може бути виявлено недостатню емпатію до інших та недостатню готовність приймати критику.

Проблема юнаків з нарцисистичним типом особистості є досить складною і відносно новою в науковій літературі. Незважаючи на те, що нарцисистичний тип особистості досліджується вже давно, більш детальне дослідження його впливу на життя та поведінку юнаків з'явилося нещодавно.

На сьогоднішній день існує деяка кількість досліджень, що розглядають проблему юнаків з нарцисистичним типом особистості, але більшість з них є обмеженими за обсягом та змістом.

Коен П. - автор праці «Нарцисистичні розлади у дітей та підлітків», 2005р. (англ. «Narcissistic disorders in children and adolescents»), де описується вплив нарцисистичного типу особистості на дитинство та підлітковий період.

Браун Д. - в своїх дослідженнях займається взаємозв'язком нарцисизму, суїцидальної поведінки та залежності від наркотиків, наприклад, в роботі «Narcissism and the Addiction Process» - 1989 рік.

Маквіліамс Е.Н. - автор праці «Характеристики нарцисистичного злочинця», 2011 рік, де досліджується зв'язок між нарцисистичною особистістю та злочинністю.

Міллер Д. - в своїй статі *Narcissism in romantic relationships: An analysis of couples with and without children* - 2017 рік, описує вплив нарцисистичного типу особистості на міжособистісні відносини та поведінку.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити образ жінки у юнаків з нарцисичним проявом особистості.

Для нарцисичної особистості, вибір об'єкта нерідко виявляється нарцисичним - вибирається привабливий партнер-трофей, чия основна психологічна роль полягає в тому, щоб підтримувати нарцисизм суб'єкта,

викликаючи заздрість оточуючих. Негативні жіночі якості, описані такими, які не здатні задовольнити ідеалізацію об'єкта.

В образах «чоловічого» і «жіночого» у юнаків з деструктивним нарцисичним типом особистості спостерігається розмитість кордонів між чоловічим і жіночим. Можемо припустити реалізацією нарцисической мрії про андрогін, про можливість мати необмежені надлюдські потенції. Так як вибірки по 2 групам не відрізняються можемо припустити що для юнацького віку характерна криза ідентичності Я неформленості. Але в контрольній групі переважає позитивне забарвлення цих двох образів.

Типовими зв'язком для нарцисичного характеру особистості для образу «Я» є зв'язок «Я - бездоганність». Ідеалізація власного Я, прагнення справляти враження бездоганної істоти – розумної, красивої, довершеної, а також ненаситний, пошук підтримки цієї ілюзії оточенням. Отже нарцис зобов'язаний мати кращого, найблисучішого, приголомшливого, талановитого, яскравого партнера в усьому світі. В свою чергу у юнаків контрольної групи найвищий відсоток отриманий по зв'язку власного «Я» і чоловіче.

Перспектива подальших досліджень. У даній роботі була зроблена спроба всебічного вивчення особливостей образу жінки, перспектива подальших досліджень може бути пов'язана з тим, що кожне самостійне завдання цієї роботи може бути піддане спеціальному дослідженню з метою більш глибокого розуміння поставленої проблеми. У даній роботі лише частково було розглянуто образ матері юнаків з деструктивним нарцисичним типом особистості, інтерес представляє більш детальне дослідження образу реальної матері юнаків і її вплив на формування образу жінки. Особливий інтерес і окремий аспект дослідження може бути пов'язаний з виявленням впливу особистості батька юнаків з деструктивним нарцисичним типом особистості на формування у них образу жінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Winnicott D. Transitional Objects and Transitional Phenomena: A Study of the First Object «Not-I»—2000. p. 186—201. 9.
2. Asper K. Psychology of narcissistic personality. Inner child and self-esteem. —2008. — p.365
3. Koen P. «Narcissistic disorders in children and adolescents».- 2005
4. Braun D. Narcissism and the Addiction Process». - 1989
5. Розенфельд Г. Деструктивний нарцисизм і інстинкт смерті / Г. Розенфельд // Журнал практичної психології та психоаналізу. 2008. — № 4. — С. 13—26.
6. Nancy McWilliams / Psychoanalytic diagnosis / 1994 г.
7. Нарцисичне захоплення особистості: ілюзія злиття Sandy Hotchkiss— Режим доступу Clinical Social Work/Therapist, LCSW, PsyD <https://www.psychologytoday.com/us/therapists/sandy-hotchkiss-pasadena-ca/41492> .
8. Kernberg O.F. Love relationships: norm and pathology, 1998

ДАЦЕНКО Катерина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ УСПІШНОСТІ ПЛАВЦІВ

Спорт в Україні за стратегією національного розвитку визнається справою державного значення і як один із засобів розвитку продуктивної сили, і як середовище задоволень і відпочинку населення. Якісне сприйняття спорту можливе на особливостях індивідуальної досконалості, тому як вивчення індивідуально-психологічних особливостей атлетів з метою досягнення належного результату в спорті стає перспективним напрямком наукової діяльності, в рамках якої вирішуються проблеми результативної підготовки та ефективного виступу атлетів на різного роду змаганнях. Актуальність обраної теми дослідження обумовлена кризовим станом через війну, що проявляє себе у недостатньому рівні психологічної підготовленості атлетів, невідповідністю між рівнем державної підтримки та рівнем змагальної ефективності атлетів.

Особливої актуальності набуває проблема психологічної підготовки, що має важливе функціональне значення при рішенні переважної більшості питань. Необхідною умовою ефективного функціонування атлетів з багатьох видів спорту є саме формування позитивної психологічної підготовки.

У сучасній психології і акмеології ведеться пошук факторів, що впливають на успішний розвиток як особистого, так і професійного « акме » . Таким питанням займалися О. Бодальов, О. Деркач, Н. Кузьміна та ін. У якості системоутворюючого показника спортивного розвитку виступає ефективність діяльності як інтегральна оцінка атлетом власного результату, похідними показниками якого є реалізація у спорті потреб і задумів, наявність (суб'єктивно) значних досягнень, рівень спортивної самореалізації, самооцінка успішності і задоволеність діяльністю.

Питання досягнення високих спортивних результатів є достатньо опрацьованим. Воно вивчалася у роботах Г. Горбунова, Г. Горської, Б. Вяткіна та ін. Досягнення максимальних результатів, що визнається науковцями як проблема, досліджувалася в акмеології, до якої свій інтерес проявляли К. Абульханова, О. Бодальов, О. Деркач та ін., в психології професійного розвитку, де свій науковий вклад мали Є. Клімов, О. Крилов, Б. Ломов та ін., в психології професіоналізму, де провідні позиції за своїми працями належать Н. Кузьмінії, Н. Тарабринії, В. Шадрікову.

Вивчено і окремі передумови психологічної та акмеологічної успішності діяльності. Разом з тим, необхідність здійснення акмеологічної діагностики успішного атлета, яка сприймається як комплексна технологія оцінювання

індивідуально-психологічних особливостей, визначення можливостей і динаміки використання їх у діяльності, спортивному вдосконаленні на шляху до акме відноситься до однієї з слабо розроблених в психологічній науці тем.

Актуальні потреби суспільної практики і рівень розробленості акмеологічних основ системи акмедіагностики взаємозв'язку індивідуально-психологічних особливостей атлетів за успішністю спортивної діяльності, відсутність емпіричних і теоретично обґрунтованих висновків у обраному для дослідження напрямку зумовили вибір теми, визначення об'єкта, предмету, мети і завдання дослідження.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити психологічні чинники успішності плавців та розробити тренінгову програму їх розвитку.

Діяльність має фізіологічну основу прояву біологічної і фізіологічної енергії, притаманних людині, що надає можливість організму перетворюватися у технічно визначений здобуток, а тому всі можливості її мобілізації зводяться до активізації руху окремих органів. Такий рух фізично відтворюється у показниках корисності виконання рухів та у показниках фізичного розвитку і набуття майстерності з виконання вправ, що відповідають вимогам, які висувуються до класифікаційних умов підтвердження розрядних норм і нормативів чи формальних умов досягнення майстерності, або показників, що визначаються за змістом змагальної діяльності.

Структуру особистості за психофізіологічним сприйняттям складають вольові якості, емоції, мотивації, соціальні настанови, темперамент і характер. Особистість як продукт соціально-історичного розвитку і суспільної діяльності у комплексі їх впливу на її розвиток формує свідомість і систему соціальних якостей, розвиває здатність виконувати визначені операції, рухи і функції. У спорті належне значення має індивідуальність особистості. Досягнення успіху можливе при вивіреному врахуванні індивідуальних особливостей і схильностей особистості атлета і при доцільному формуванні на науковій основі особистого техніко-тактичного стилю діяльності. Співвідношення особливостей і схильностей особистості, що визнаються виваженими, зводять спортивну дію до прогнозованого результату три групи індивідуальних характеристик атлета, складених за нейродинамічними характеристиками та психологічними особливостями темпераменту.

Для спортивної діяльності треба вміти мобілізувати всі технічні складові, що підкорюються змісту тренування і участі у змаганнях.

Фактори успішності спортивної діяльності пов'язуються зі станом організму і нервової системи, що вважається задовільним. Останнє свідчить, що всі без винятку органи здатні виконувати команди, життєві і спортивні функції. Дослідженню підлягав психічний стан атлетів – один із провідних для спорту чинників. Під психічним станом у дослідженні мається на увазі цілісна характеристика психічної діяльності за певний період часу, що показує своєрідне протікання психічних процесів у залежності від розкритих предметів і явищ дійсності, попереднього стану і психічних властивостей особистості.

Особистість атлета містить у собі певну сукупність якостей і рис, що є властивими для того виду спорту, яким атлет займається. З набуттям професійного досвіду особистість перетворюється під їх впливом на індивідуальність. Поруч із множиною властивостей темпераменту, характеру, вольових якостей, прояву почуттів і емоційних станів у спортивну дію включається з підвищенням рівня майстерності оригінальність і

неповторність поєднання компонентів особистості. У дослідження включені ті з них, що підсилюють результат дій атлета, завдяки яким атлету і вдається досягти переможних або достойних результатів. Розглянуті риси особистості, рівень прагнень та особливості характеру атлетів.

З позиції принципу комплексності та системного аналізу проведено дослідження структурно-рівневих характеристик особистості, психомоторних характеристик атлетів, їх психофізіологічної реактивності в тренувальній діяльності.

В роботі виконано діагностику та виявлено структурно-рівневі характеристики як досвідчених, так і плавців, які є новачками (стаж у плаванні 1-2 роки).

Серед індивідуальних характеристик найбільш діагностично значущими виявилися нейродинамічні і психодинамічні показники. Найбільш інформативним за цими характеристиками є критерій з урахуванням вибору змагальної дистанції. Нейродинамічні і психологічні характеристики темпераменту слід враховувати при виборі змагальних дистанцій.

Серед суб'єктних характеристик найбільш інформативними виявилися показники тривожності і самооцінки психічного стану. Це свідчить про те, що динаміка тривожності і самооцінки психічного стану повинна орієнтуватися не тільки на групові, а у більшій мірі ще й на індивідуальні показники. У спортивній діяльності показники тривожності і самооцінки психічного стану повинні поєднуватися з об'єктивними показниками рухово-моторної активності.

Виявлено перспективний, поточний і оперативний рівні прагнень, що можна описово представляти як кількісно, так і якісно. Причому, оперативний рівень прагнень у досвідчених плавців є багатоваріантним, у новачків – одно-двох варіантним. Невдача у досвідчених плавців компенсується широким діапазоном якісного, тобто багатоваріантного, прояву рівня прагнень. Дослідження інтелекту, невротизації, характерологічних особливостей і біографічних даних плавців показало їх меншу значимість у порівнянні з іншими особистісними особливостями.

Взаємозв'язані структурно-рівневі характеристики плавців інтегруються в індивідуальність, яка різниться. Індивідуальність як система має властивості як жорсткої, так і дискретної структури, і її властива ієрархічна організація. Аналіз кореляції взаємозв'язків свідчить про інтеграцію компонентів індивідуальності плавців. Становлення цілісності індивідуальності пов'язано з встановленням оптимального співвідношення між її компонентами і зв'язками. Структура індивідуальності новачків чіткіша і має чітко виражений характер, тоді як у досвідчених плавців структура індивідуальності є більш динамічною системою.

Апробація тренінгової програми підтвердила наявність плавців з різними ступенями врівноваженості, гальмування, порушення та рухливості нервових процесів. Це вказує на те, що не тільки плавці з сильною, рухомою і врівноваженою нервовою системою, але і з протилежними властивостями можуть досягати високих фізичних і змагальних результатів. Також експериментально встановлено різні ступені екстраверсії, інтроверсії, нейротизму і самооцінки у плавців. Це вказує на те, що не тільки плавці-екстраверти, стабільні, з самооцінкою в межах норми, але і з протилежними властивостями – інтроверти, невротики і з самооцінкою вище норми – можуть досягати високих результатів у плаванні.

Повторно отримані дані тла особистісної та реактивної тривожності є підтвердженням похідним рівнем для оцінки та аналізу тривожності і станів

плавців у процесі самої спортивної діяльності. Перед тренуванням досі у всіх груп досліджуваних відбувається зниження самооцінки, у новачків суттєвіше, ніж у досвідчених. Після тренування у плавців відбувається зниження реактивної тривожності в порівнянні з ситуацією перед тренуванням, у новачків суттєвіше, ніж у досвідчених натомість відбувається поліпшення самооцінки стану в обох групах випробовуваних.

Статистично достовірні відмінності самооцінки перед тренуванням і після виявлені у показника шкали « задоволеність – незадоволеність» у досвідчених плавців і у новачків, а у показника за шкалою « енергійність – втома» тільки у досвідчених плавців. Тут підтверджується гіпотеза стосовно зниження втоми.

Ексериментальним шляхом доведено, що досвідчені плавці емоційно стійкіші, наполегливі, ризиковані, жорсткі, спокійні, самостійні, менш напружені, ніж новачки. Статистично достовірні відмінності за особливостями характеру між досвідченими плавцями і новачками. Отже, сформовані на одному рівні спортивної майстерності характерологічні особливості плавців не впливають на досягнення високого результату в плаванні і формат успішності сучасного плавця більше не дорівнює кількості його безпосередніх перемог на змаганнях, а точніше є складовою, але не усім цілим.

Невдача у досвідчених плавців компенсується широким діапазоном якісного (багатоваріантного) прояву рівня прагнень. Новачки наближаються за рівнем прагнень до досвідчених плавців більш плавно, без значних зрушень після апробації тренінгу.

Таким чином можна зробити генеральний висновок, що успішність атлетів, які займаються плаванням, є частиною поняття інтенціональності та потребує додаткового вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б. Г. Избранные труды по психологии / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2007. – Т. 1. – С. 410 – 412.
2. Загайнов Р. М. Кризисные ситуации в спорте и психология их преодоления / Р. М. Загайнов. – М. : Сов. спорт, 2010. – 232 с.
3. Ильин Е. П. Психология спорта / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 352 с.
4. Киселев Ю. Я. Психическая готовность спортсмена / Ю. Я. Киселев. – М. : Сов. спорт, 2009. – 226 с.
5. Мерлин В. С. Психология индивидуальности: Избранные психологические труды / В. С. Мерлин. – М. : Изд-во МПСИ, 2005. – 543 с.
6. Пуни А. Ц. Психологическая подготовка в спорте / А. Ц. Пуни // Спортивная психология в трудах отечественных специалистов. – СПб. : Питер, 2002. – С. 61 – 74.
7. Рудик П. А. Психологические аспекты спортивной деятельности / П. А. Рудик // Спортивная психология в трудах отечественных специалистов. – СПб. : Питер, 2002. – С. 47 – 59.
8. Спилбергер Ч. Концептуальные подходы в изучении тревоги у спортсменов / Ч. Спилбергер // Спортивная психология в трудах зарубежных специалистов. – М. : Сов. спорт, 2005. – С. 55 – 63.
9. Степанова Е. И. Психология взрослых: экспериментальная акмеология / Е. И. Степанова. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2000. – 120 с.

10. Cattell R. The scientific analysis of personality / R. Cattell // Penguin Books, 1965. – 145 p.
11. Ikegami K. Character and Personality Changes in Athletes / K. Ikegami. – In: Contemporary Psychology of Sport / ed. G. Kenyon. – Chicago Athletic Institute, 1970. – P. 56 – 78.
12. Kane J. Personality and Psychology Abilities / J. Kane. – In: Contemporary Psychology of Sport / ed. G. Kenyon. – Chicago : Athletic Institute, 1970. – P. 95 – 101.
13. Ogilvie B. Psychological Consistencies of Competitors / B. Ogilvie // Journal of the American Medical Association. – 1968. – P. 780 – 786.

ДЕГТЯРЬОВА Ія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ІНЖИЄВСЬКА О. А., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ І ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДОРОСЛИХ

Успішність будь-якої діяльності, якість життя та рівень задоволеності ним суттєво залежать від того, наскільки людина використовує свій творчий потенціал: якщо достатньо, то краще справляється з різними проблемами, більше варіантів їх розв'язання може виявити і тим більш різноманітним та цікавим відчуває життя. Так, кожна людина має бути зацікавлена в розвитку і реалізації своїх творчих здібностей, тим паче в сучасних умовах, коли невизначеність стає характерною рисою кожного нашого дня і вимагає від усе частіше нестандартних дій та мислення.

Питання розвитку творчих здібностей були предметом багатьох вітчизняних дослідників, серед яких Н.І. Бойко, О.І. Гірний, С.С.Кельнер, О.М. Кривонос, Г.М. Кучер, О.Л. Музика, В.О. Моляко, Т.М. Позняк, Н.Ф. Портницька, Н. В. Хомюк та інші. Проте слід відзначити, що в більшості наукових праць йдеться про розвиток творчих здібностей дітей, тоді як розвиток творчих здібностей дорослих потребує додаткових наукових розвідок.

Мета дослідження – уточнення сутності творчих здібностей та узагальнення практичних підходів до їх розвитку дорослими.

Насамперед розглянемо базові поняття за темою дослідження.

Творчість у широкому розумінні можна розглядати як діяльність, направлену на отримання чогось нового. Творчість охоплює не лише складання віршів, оповідань, музики, чи розробку якихось нових технологій, а будь-яку діяльність, яка має певний ступінь новизни, є оригінальною, чи унікальною. Отже, вона стосується усього, що ми створюємо щодня і не

щодня: наукової статті, комплекту одягу, резюме, програми кандидата в депутати, дизайну квартири, кулінарного блюда, sms-повідомлення, стосунків і т.ін.

Виділяють такі *види творчості*: наукову, технічну, літературну, музичну, образотворчу, ігрову, навчальну, військову, управлінську, ситуаційну, комунікативну, побутову [6, с. 32].

Об'єктом творчої діяльності є або якийсь продукт, або процес здійснення чогось у новий, нестандартний спосіб. Водночас об'єктом творчості може бути і сама людина, якщо вона прагне бути оригінальною в своєму прояві.

При цьому необхідними компонентами творчості і креативності є фантазія, уява, зміст якої міститься у створенні дизайну об'єкта творчості.

Подібні складові включає у себе також і *креативність* (від англ. create – творити, створювати; лат. creatura – створення) – здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації [7, с.225].

У словнику з лідерства в місцевому самоврядуванні креативність визначено як специфічні якості і здібності особистості, що проявляються у мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, висуванні неординарних та нестандартних ідей, уникненні традиційних схем, швидкому розв'язанні проблемних ситуацій [3, с.47]. Відповідно, *творча особистість* – ... особа ..., що володіє креативними якостями і здібностями, мотивами, знаннями та уміннями, завдяки яким нею створюються продукти діяльності, що відрізняються новизною, оригінальністю, суспільною корисністю [3, с.62].

До ключових характеристик креативних людей відносяться: швидкість, гнучкість, точність та оригінальність мислення, багату уяву, почуття гумору, відданість естетичним цінностям та здатність надавати завершений вигляд продуктам творчості.

Зазвичай про людину кажуть, що вона креативна, якщо створений нею продукт є оригінальним для певного середовища. Коли ж говорять про людину творчу, то здебільшого йдеться про її духовні пошуки і тут вже можуть бути відсутні такі якості як от швидкість мислення, почуття гумору тощо.

Творчість переважно пов'язана зі зміненим станом свідомості, підсвідомістю та інтуїтивністю, а креативність може проявлятися завдяки волі й налаштуванню людини, і здійснюється вона переважно з певною метою. В сучасній науці йдуть активні дискусії про взаємозв'язок цих двох понять, але тема й досі залишається відкритою.

У свою чергу, *здібності* – це індивідуально-психологічні особливості людини, що виражають її готовність до оволодіння певними видами діяльності й до їхнього успішного виконання [7, с.154], а творчі здібності стосуються якраз здатності створювати нове.

У галузі освіти застосовується таке поняття, як «креативне мислення» – компетентність особистості продуктивно залучатися до генерування, оцінювання та вдосконалювання ідей, результатом чого може стати прийняття оригінальних та ефективних рішень, поступ у знаннях і дієвий прояв фантазії [9, с.12]. Так, йдеться про свідомо регульовану діяльність з певною метою, яка зокрема може бути оцінена, що є важливим для освітнього процесу.

Оцінити творчі здібності, виявити наскільки людина є креативною можна за допомогою узагальнення та аналізу її досвіду, а також спеціального

тестування [7]. На сьогодні багато тестів є в Інтернеті і їх можна пройти самостійно, але краще це зробити разом зі спеціалістом, який врахує всі особливості людини та ситуації.

Що б не було метою творчого акта і хто б його не здійснював (геній чи звичайна людина), його алгоритм-структура загалом виглядає таким чином:

- 1) усвідомлення та прояснення проблеми;
- 2) генерація ідей для пошуку рішення, їх модифікація;
- 3) формулювання гіпотез, критеріїв для відбору ідей;
- 4) відбір оптимального варіанта рішення та його реалізація.

Іноді буває так, що людина не може перейти на якийсь із наступних рівнів і реалізує лише окремі елементи творчого акта: не може зупинити генерацію ідей, або визначитися з оптимальним варіантом, або взагалі її творчі продукти складаються лише в уяві, але не мають зовнішнього прояву. У багатьох творчих людей бувають такі ситуації. Причин цьому може бути багато, але загалом – це недостатність чогось: інформації, внутрішніх мотивів чи зовнішніх стимулів для завершення творчого акта. Отже, творчий процес вимагає й дисципліни, належної організованості. Разом з тим, важливим результатом «внутрішньої творчості» є її вплив на емоції та відчуття людини. Тобто, у будь-якому випадку творчість корисна, якщо звичайно, вона не завдає шкоди комусь, чи її суб'єкту.

Іноді творчі здібності можуть бути природним даром і реалізуватися як своєрідна потреба людини. Так, вважається, що геній – це людина, яка творить на основі несвідомої творчої активності. Багато шедеврів та винаходів були створені у стані великої захопленості творчим актом. У цьому разі і сам об'єкт творчості (результат) може з'явитися у людини як результат інсайту, а не творчого пошуку за вказаним у попередньому абзаці алгоритмом. Проте, більшість дорослих людей творчі здібності реалізує свідомо, причому вони можуть бути цілеспрямовано розвинутими кожною людиною. Сьогодні з цією метою створено багато підручників, посібників та монографій, розроблений комплекс різноманітних методів, проводяться лекції і тренінги.

Серед найбільш розроблених і апробованих методик для розвитку творчих здібностей, наприклад дизайн-мислення, комбінаторика, асоціативний пошук, аналітичні методики, інсайтні методики [1] тощо.

Розкриємо підходи і методи, які були особисто апробовані автором цієї публікації.

Первинне налаштування на нові ідеї та поведінки. Це вихідна умова для стимулювання творчих здібностей та досягнення певних цілей. Перед кожною людиною щодня стоїть низка завдань, суттєва частина з яких може, або навіть має бути вирішена за допомогою нестандартних підходів. Більшість людей використовує вже перевірені способи, створюючи цим самим для себе безпечні, хоча почасти й недостатньо продуктивні умови. Водночас діяти можна різними способами, головне – попередньо налаштуватися на це, намалювати результати в своїй уяві та мотивувати себе на здійснення певного творчого акта.

Визначення мотиваційної ідеї. Частіше бажання знайти «велику ідею» та упровадити її в життя не реалізується, натомість людина отримує психологічне і навіть фізичне виснаження. Досвід підтверджує, що невеликі кроки у цікавому для нас напрямі можуть бути набагато більш результативними. Згодом починається ланцюгова реакція, і в цьому ланцюгу можлива поява більш значних ідей, до яких людина вже готова і достатньо підготовлена завдяки попереднім досягненням.

Щодо наукової творчості, то тут взагалі немає сенсу ставити собі за мету виявити щось геніальне. Для початку треба добре розібратися в існуючих напрацюваннях за темою дослідження, а згодом обов'язково почнуть з'являтися ідеї й імовірна поява чогось геніального. Головне, доводити свої ідеї до логічного фіналу і не допускати думок типу «Якби були кращі умови (більше часу, менше обов'язків, якась література і т.д.), то тоді б я ...».

Підвищення інтелектуального рівня. Розвиток творчих здібностей перш за все потребує накопичення певного рівня знань. Г. Айзенк довів, що ці здібності зумовлені рівнем інтелекту, а Е. Торренс навіть сформував теорію інтелектуального порога, в основі якої твердження, що при IQ нижче 115-120 балів – інтелект і креативність перебувають як одне ціле, а при коефіцієнті інтелекту вище 120 творчі здібності та інтелект стають незалежними факторами. Це означає, що ідеї будуть з'являтися в уяві людини, навіть якщо вона не ставить собі це за мету. Однак, як відомо, не завжди інтелектуальна людина є креативною, а креативна – інтелектуальною. Разом з тим, усі види інтелектуальної діяльності сприятимуть підвищенню інтелектуального рівня, а отже, імовірно й творчих здібностей.

Використання кольорів. Вчені довели, що кольори впливають на настрій, концентрацію уваги і загалом натхнення людини. Уміння їх використовувати сприятиме компенсації дефіцитних психологічних станів. Серед кольорів, який найбільше впливає на творчі здібності – блакитний. За результатами досліджень, у кімнаті з блакитними стінами можна отримати більше ідей, ніж у кімнатах зі стінами інших кольорів, адже тут людина краще розслабляється і вивільняє свою уяву. В свою чергу, вважається, що блакитний у поєднанні з жовтим та зеленим забезпечують практичну реалізацію творчих ідей.

Сприйняття емоцій як чинників творчого розвитку. Гарний настрій стимулює практичну креативність, дозволяє дивитися на будь-яку проблему під позитивним кутом зору і легше її розв'язувати. Навіть без будь-яких аргументів можна стверджувати, що людина в гарному настрої набагато більш продуктивна, ніж коли в неї негарний настрій.

Разом з тим, ряд дослідників вважають, що всі емоції, в тому числі негативні, можуть стимулювати творчі процеси [4, с.55-56]. У складні періоди майже завжди відбувається творчий підйом. Не дивно, що останні події в Україні спричинили творчий бум – багато людей, емоційно переживши їх, почали писати вірші, малювати, співати, створювати оригінальні інтернет-постери, нестандартно, у першу чергу, для себе, проявляти себе і т.д. Зрозуміло, що свідомо доводити себе до депресій і негативних психічних станів, щоб щось створити, не потрібно, але іноді дозволити собі бути певною мірою незадоволеним може бути досить значущим для інтелектуально-творчої мобілізації. Отже, наш емоційний стан – це потенційно творчий стан, треба лише вчитися розуміти значення емоцій для свого розвитку, ставати більш компетентними щодо них.

Слухання музики. Вчені виявили, що під час прослуховування музики активізується права півкуля мозку, яка функціонально відповідальна за творчість. При цьому головний критерій вибору музики – це відчуття її: якщо після прослуховування додається творчих сил, значить музика обрана вірно. Загалом вважається, що на розвиток творчих здібностей найкраще впливає класична музика.

Творче оточення. Існує безліч наукових даних, які свідчать про величезну роль оточення у формуванні творчих здібностей. Поспілкувавшись

з творчою людиною, в більшості випадків виникає бажання посилити власний творчий потенціал.

Упровадження набутих знань у практику. Багато людей так і «не виходять за межі знаннєвого етапу», а це означає, що знання не стали прикладними і немає ефекту від них. Свідомо створивши хоча б кілька разів навіть щось незначне, але оригінальне, майже завжди захочеться продовжити свою творчу практику. Згодом творчі прояви поширюються з однієї сфери діяльності людини на інші сфери і зумовлюють загальне підвищення продуктивності діяльності людини та її задоволеність життям. Невипадково кажуть, що талановита людина талановита в усьому.

Перевірка якості творчої реалізації. Якщо об'єкт творчості був обраний правильно, а його перетворення відбувалося за правильним алгоритмом, то самопочуття людини буде кращим, а продуктивність вищою. В іншому випадку, доцільно виявити негативні чинники і не зупинятися на шляху власного самовдосконалення.

Отже, творчість – це процес створення чогось нового, а креативність – це сукупність особистісних якостей, які характеризують здатність людини до творчості.

Здатність людини до творчості є динамічною характеристикою і може розвиватися протягом всього життя. Для помітного розвитку творчих здібностей необхідний системний підхід, що передбачає психологічне налаштування, накопичення знань, використання уяви, формування стимулюючого середовища, моніторинг, оцінювання тощо. Так, можна використовувати цілий комплекс різних методів, які краще визначати для конкретної особи, з урахуванням її психологічних та інших особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганаба С. О. Стратегії розвитку критичного та креативного мислення : навчальний посібник. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. 128 с
2. Креативне мислення: підручник. Розроб. Tech StartUp School в рамках проекту «Сприяння розвитку молодіжного підприємництва серед ВПО» за підтримки USAID. 2023. 137 с.
3. Лідерство в місцевому самоврядуванні : словник термінів / за заг. ред. В. А. Гошовської, А. А. Пашко, А. К. Гука та ін. Х. : Фактор, 2015. 156 с.
4. Психологія творчості. Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ. Одеса: Державний заклад ПНПУ ім. К.Д.Ушинського. 2010. 182 с.
5. Тлумачний словник української мови / укл. Т.В.Ковальова, А.П.Коврига. Харків : Синтекс, 2002. 672 с.
6. Туриніна О. Л. Психологія творчості / Туриніна О. Л. : навч. посіб. К. : МАУП, 2007. 160 с.
7. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.
8. MacLeod Н. How To Be creative URL : <http://changethis.com/manifesto/6.HowToBeCreative/pdf/6.HowToBeCreative.pdf>
9. PISA-2021: рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення (чорновий варіант, третя редакція) / перекл. з англ. К. Шумової ; наукове редагування Т. Вакуленко, В. Терещенко ; передне слово та додатки А й Б Т. Вакуленко, В. Терещенко. Київ : Український центр оцінювання якості освіти, 2022. 131 с.

10. Waldfogel J. The evidence that lefties earn more / J. Waldfogel. URL : http://www.slate.com/articles/business/the_dismal_science/2006/08/sinister_and_rich.html

ДОВГОПОЛ Алеся, здобувачка групи ПМ-21-ХЗ другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОТЕРАПЕВТІВ

У сучасних умовах питанням професійної компетентності приділяється велика увага у зв'язку зі зміною концепцій впливу людського фактора на керування людськими ресурсами. Таким чином, в практичній діяльності професіонали відчувають нагальну необхідність обґрунтування і виділення психологічних складових професійної компетентності та їх актуалізації в конкретній професійній сфері, які є важливим ресурсом професійного розвитку та підвищення ефективності діяльності. В суспільстві професія психотерапевта вважається однією з найбільш складних. Не кожному вдається пізнати її таємниці і стати професіоналом у справжньому значенні цього слова. Проблема ефективно професіоналізації спеціалістів вказаної сфери хвилює як психотерапевтів, так і тих, хто довіряє їм. Оволодіння професією психотерапевта пов'язане не тільки з набуттям певних знань, навиків і умінь, на які затрачуються роки навчання, а й з активним особистісним становленням, внутрішнім прийняттям професії. Особистість психотерапевта – це головний інструмент його професійної діяльності, вона має визначальну роль в подальшій успішній роботі [4].

У нашій країні професія психотерапевта формувалася й розвивалася в рамках медицини, і як наслідок, у цей час законодавчо закріплена в якості суб-спеціальності в психіатрії. Це далеко не повною мірою відображає сформовану ситуацію в цій галузі, тому що останні десятиліття відбувалася активна експансія психотерапії і її методів у неклінічне середовище, зокрема в практичну психологію (Б. Карвасарський, В. Макаров, М. Решетников, О. Сосланд і ін.). Багато вчених (О. Варфоломеева, Д. Сміт, В. Каган, О. Орлов та ін.) вважають, що професія психотерапевта сьогодні успішно складається в самостійну професію, досить затребувану сучасним суспільством, і по праву претендує на незалежність від тих професій у рамках психології й медицини (психіатрії), частиною яких вона дотепер традиційно вважається. Учені й

фахівці, що надають психотерапевтичну допомогу, дотепер не можуть досягти єдності поглядів на професійну діяльність психотерапевта у зв'язку з тим, що предметна область психотерапії надзвичайно широка й неоднорідна, а концептуально-теоретичні основи й практичні додатки строкаті й різноманітні. Тому, незважаючи на зростаючу значимість і затребуваність психотерапевтичної допомоги, професійна компетентність психотерапевта змістовно не описана, відсутні єдині вимоги професії до особистості фахівця й, як наслідок, не розроблені науково обґрунтовані критерії профвідбору й стандарти підготовки психотерапевтів. Сформована ситуація може сприяти зменшенню інформаційної й психологічної безпеки громадян, а також виникненню простору для маніпулювання, тобто використання методів психотерапії для впливу на окремих людей, груп і суспільство в цілому з корисливими цілями. Таким чином, широке коло досліджень, присвячених вивченню професійної компетентності, особливостей її розвитку дозволяє стверджувати, що дана проблема є значимою для сучасної психологічної науки й практики, становить інтерес для дослідників. Проте, можна також констатувати, що професійна компетентність психотерапевтів як предмет пильної уваги психологів розглядалась недостатньо. Подібні дослідження необхідні для рішення практичних завдань сучасної освіти, збагачення психологічної й педагогічної науки й практики.

Мета статті – представити результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження психологічних особливостей становлення психотерапевтів.

У ході нашого дослідження був проведений теоретичний аналіз проблеми професійної компетентності в літературі. Розглянуто підходи суміжних із психологією наук, закордонних і вітчизняних психологів. Виділено методологічну основу нашого дослідження й сформульоване розуміння професійної компетентності психотерапевтів. Під професійною компетентністю психотерапевтів ми будемо розуміти інтегральне особистісне утворення, що включає в себе професійно-важливі знання, уміння й специфічні компетентності щодо виконуваної діяльності. Виявлено основні психологічні складові професійної компетентності психотерапевтів. Зміст професійної компетентності обумовлює специфікою й умовами виконання професійної діяльності. Проаналізувавши зміст діяльності психотерапевтів в якості основних складових ми виділяємо: дотримання загально-гуманістичних цінностей, ситуації конфіденційності, довіри й безпеки, анонімності і нейтральності; можливість надати необхідну підтримку й опору, допомогу; підтримка особистісного зростання й позитивних змін, прийняття, бути в позиції професійної зацікавленості; гнучкість поведінки, ціннісні орієнтації й особистісний потенціал [3,с.34]. Виділені психологічні особливості психотерапевта, це здатність до емпатії, співпереживання, співчуття, відкритість, доброзичливість, вміння вибирати і зберігати оптимальну психологічну дистанцію у спілкуванні з клієнтом, вміння повно і правильно сприймати людину (спостережливість), уміння розуміти внутрішні властивості і особливості людини (інтуїція), вміння аналізувати власну поведінку (рефлексія), вміння керувати собою і процесом спілкування, щирість й безумовна повага до людей. Психотерапевт повинен успішно вирішувати свої життєві проблеми, бути відвертим, терпимим й щирим стосовно себе і стосовно клієнтів, здатним допомогти іншим людям ефективно вирішувати їхні проблеми. Нами була створена модель професійної компетентності психотерапевта. Вона включає в себе три компоненти: особистісний компонент – здатність до емпатії, толерантність до невизначеності,

рефлексивність, нервово-психічна стійкість; когнітивний компонент – професійні знання; діяльнісний компонент – професійні вміння, навички та професійний досвід. Саме становлення цих компонентів забезпечить ефективну роботу психотерапевта. Щоб стати справжнім професіоналом, необхідно багато років навчання і наполегливої праці. Психотерапія багато в чому схожа на нейрохірургію: потрібна ювелірна робота, а ціна помилки дуже висока [1, с.58].

З метою виявлення психологічних особливостей становлення професійної компетентності психотерапевтів (ми досліджували особистісний компонент професійної компетентності), і встановлення взаємозв'язку між рівнем професійної компетентності психотерапевтів та наявністю досвіду індивідуальної терапії нами було проведено емпіричне дослідження. Ми визначили наступні психологічні особливості професійної компетентності психотерапевтів:

1. Здатність до емпатії.
2. Вміння аналізувати власну поведінку (рефлексивність).
3. Толерантність до невизначеності.
4. Нервово-психічна стійкість [2].

Для проведення експериментального дослідження ми обрали комплекс методик: методика «Професійна спрямованість» (Дж. Голланд), методика «Ваші емпатичні здібності» (В.В. Бойко), методика «Визначення рівня рефлексивності» (А.В. Карпов), методика «Толерантність до невизначеності» (С. Баднер), методика «Прогноз» – оцінка нервово-психічної стійкості та авторську анкету спрямовану на вивчення обґрунтованості вибору професії «психотерапевт».

Проведений аналіз результатів анкетування дозволяє зробити висновок про те, що сучасним майбутнім психотерапевтам характерний достатньо обґрунтований вибір їхньої професії, що, на наш погляд, відбиває осмислений вибір пов'язати майбутню професійну діяльність саме з цією сферою. На підставі результатів даних, отриманих у результаті проведення дослідження з методикою «Професійна спрямованість» Дж. Голланда, ми можемо зробити висновок про те, що більшість опитаних відносяться до соціального типу. Оскільки професія психотерапевта передбачає інтенсивну взаємодію з людьми і вміння спілкуватися, то саме цей тип професійної спрямованості бажано мати майбутнім спеціалістам. Проведений аналіз результатів діагностики емпатичних здібностей указує на те, що переважна більшість опитаних мають середній рівень емпатійних здібностей. Але виявлено і занижений рівень емпатійних здібностей в 13% респондентів, що може стати великим мінусом на шляху становлення як фахівця. Це може бути зумовлене впливом внутрішніх (особистісні установки, наявність емпатійного досвіду) та зовнішніх факторів (умови соціального оточення, стиль виховання в сім'ї), а також особливостями системи підготовки (орієнтація на опанування академічних знань, а не на розвиток особистісного потенціалу студентів, формування професійно необхідних вмінь та навичок). Тому необхідно ці якості розвивати. У досліджуваних у більшості спостерігається середній рівень рефлексивності. Також, майже 35% показали високий рівень рефлексивності. Рефлексивність стимулює самоаналіз, оцінку свого «Я», забезпечує самоспостереження за своїми думками, почуттями, вчинками, порівняння себе з іншими. За результатами опитувальника для визначення толерантності (терпимості) до невизначеності 67% респондентів мають середній рівень толерантності, низький рівень толерантності мають 15% опитаних. Оскільки професійна діяльність психотерапевта досить часто

проходить в умовах певної невизначеності, то група людей з низьким рівнем толерантності може почувати себе в таких ситуаціях невпевнено. Результати методики «Прогноз» розділили опитаних на 2 практично однакові за кількістю групи, з хорошим рівнем нервово-психічної стійкості та з задовільним рівнем нервово-психічної стійкості. Такі показники мають сприятливий прогноз. Ризик дезадаптації в стресі дещо більший в групі з задовільним рівнем нервово-психічної стійкості. Аналізуючи кореляційні зв'язки, отримані в результаті емпіричного дослідження можна зробити наступний висновок: тривалість індивідуальної терапії респондентів при $p < 0,05$ обернено пропорційний толерантності до невизначеності. Це пов'язано з особливостями шкали інтерпретації, чим менше балів, тим більше виражена толерантність до невизначеності, і навпаки, чим більше балів набрав респондент згідно вище згаданої методики, тим менше в нього виражена толерантність. Статистично достовірний кореляційний зв'язок відсутній між тривалістю індивідуальної терапії та показниками емпатійності.

З метою вдосконалення рівня розвитку емпатії у майбутніх психотерапевтів була створена спеціальна програма соціально-психологічного тренінгу, вона складається з трьох взаємозалежних блоків: організаційний, формуючий та рефлексивно-оцінювальний. В ході тренінгових сесій були вивчені та опрацьовані в вправах мотиваційно-ціннісний, емоційний, раціональний, поведінковий компоненти емпатії. Нами було створено умови для особистісного зростання учасників тренінгу, розвитку й удосконалювання здатності студентів розуміти власний емоційний світ, здатність до співчуття й співпереживання навколишнім. Спостереження, які здійснювались протягом тренінгових занять, дали змогу прослідкувати певні зрушення у поведінці та емоційних реакціях учасників групи. Початковими проявами були: пасивне сприймання інформації, включення попередньо набутого емпатійного досвіду та споглядальний характер вияву емпатійної поведінки. Після кількох вправ помітними стали: активне вираження емпатійних почуттів, підкріплені емоційними відгуками на переживання інших; підвищення емоційної чутливості; прагнення глибше проникнути та зрозуміти сутність внутрішнього світу людини, пізнати специфіку вербальної та невербальної сфери; апробація прийомів активного слухання, позитивна спрямованість на міжособистісну діадичну взаємодію. На завершальному етапі програми спостереження засвідчили наступні моменти: учасники виявляли активну дієву емпатію, спрямовану на пошук та розв'язання емпатогенних ситуацій, робили вдалі спроби інтегрування особистісного та набутого завдяки тренінгу практичного досвіду; а також освоїли ефективні моделі емпатійної взаємодії в системі «психотерапевт-клієнт», усвідомили необхідність розвитку та вдосконалення професійно значущої якості у майбутньому. Програма тренінгу зорієтувала учасників групи на розуміння емоційної сфери: власної та інших людей. Студенти оволоділи навичками виявлення емоції та її подальшої ідентифікації; вільним орієнтуванням в емоційному спектрі особистості. Вони оволоділи вмінням контролювати емоційні реакції, а саме: навчитися адекватно виражати як позитивні, так і негативні емоції з відчуттям захищеності власної особистості та без тиску на іншого. Було опановано навички та вміння збору інформації про себе та іншу особистість у процесі групової взаємодії, розвинені спостережливність та самоспостережливність як необхідних якостей для правильного пізнання та розуміння іншої особистості та власної (рефлексія). У студентів сформоване вміння виражати власні думки та почуття у зрозумілій для інших формі, надавати підтримку іншій особистості, підкреслюючи розуміння її стану, відбулася реалізація зворотного

зв'язку між членами групи на засадах взаєморозуміння та взаємопідтримки. В результаті проведення тренінгу емпатійності, була виявлена позитивна динаміка показників емпатії у студентів експериментальної групи по відношенню з показниками контрольної групи. Порівнюючи результати експериментальної групи до та після тренінгу ми виявили статистично значиме збільшення рівня емпатійності після проведеного тренінгу (на рівні $p < 0,05$).

В контрольній групі значення p -рівня 0,717, тому можна зробити висновок про відсутність статистично значимої різниці в рівні емпатійності до тренінгу та при повторному тестуванні. Загальний емоційний стан по завершенні тренінгу піднесений. За словами студентів, всі завдання на тренінгу були корисні й допомогли краще довідатися себе й своїх товаришів, отриманий досвід допоміг перебороти деякі психологічні бар'єри в спілкуванні, підвищив готовність учасників до професійної діяльності.

Отже, результати апробації засвідчили ефективність розробленої нами програми соціально-психологічного тренінгу, що дозволяє рекомендувати її для застосування у практиці підготовки спеціалістів як один із цілеспрямованих шляхів впливу на розвиток емпатії як провідної професійно значущої якості майбутніх психотерапевтів.

У роботі визначено, що психотерапевтові, який прагне досягти ефективного розвитку своєї професійної компетентності, необхідні постійний самоаналіз, усвідомлення власних дій та вчинків, самоспостереження, здатність вести безперервний внутрішній діалог. Таке самоспрямування є основою професійного самовдосконалення, оскільки дає можливість коригувати власні недоліки, розвивати необхідні для професії здібності та якості. Саме тут на допомогу приходить індивідуальна терапія. Ми провели дослідження, чи впливає тривалість індивідуальної терапії на професійно значимі якості особистості майбутніх психотерапевтів. В результаті кореляційного аналізу були виявлені статистично достовірні зв'язки з рефлексивністю, нервово-психічною стійкістю та толерантністю до невизначеності, а між тривалістю індивідуальної терапії та показниками емпатійності статистично достовірний кореляційний зв'язок відсутній. З. Оскільки емпатія є необхідною умовою психотерапевтичного процесу, а виявлені показники студентів вимагають покращення, і в нашому дослідженні не було виявлено позитивного зв'язку з індивідуальною терапією, ми розробили і провели соціально-психологічний тренінг емпатійності.

Розроблена нами програма соціально-психологічного тренінгу може використовуватись у практиці підготовки спеціалістів як один із цілеспрямованих шляхів впливу на розвиток емпатії як провідної професійно значущої якості майбутніх психотерапевтів. Формування емпатії в студентів, майбутніх психотерапевтів, вимагає постійної й цілеспрямованої роботи в процесі навчання, тому тренінг по формуванню емпатії повинен бути не одиничним, а включеним у систему активних методів навчання. Створені у кваліфікаційному дослідженні теоретична й експериментальна бази дозволяє продовжити дослідження в цій області. Перспективні напрямки дослідження полягають в подальшому розвитку і поглибленні наукових уявлень про психологічні особливості психотерапевтів, що входять до складу їх професійної компетентності, а також вивчення впливу індивідуальної терапії, як складової навчального процесу, на рівень професійної компетентності майбутніх психотерапевтів. Також перспективним є проведення роботи зі складання тренінгової програми, спрямованої на підвищення рівня

розвиненості всіх основних складових професійної компетентності психотерапевтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кокурн О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. 200 с
2. Крицький І. Формування професійної компетентності майбутнього лікаря на прикладі студентів медичного факультету ТДМ. URL:https://www.researchgate.net/publication/327842721_formuvanna_profesijnoi_kompetentnosti_majbutnogo_likara_na_prikladi_studentiv_medичного_fakultetu_tdmu
3. Крицька Г. А., Крицький І. Озагричук Г. Я. Перспективи та труднощі ефективного використання інноваційних технологій для забезпечення професійної підготовки студентів-медиків при вивченні клінічних дисциплін [та ін.] Медична освіта. 2017. № 2 (74). С. 33–36.
4. Ферфецька К., Піц Л., Стефанюк Є. Компетентнісний підхід при підготовці медичних фахівців. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/15055>

ЄРМАКОВА Олена, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ЧАУСОВА Т. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Дослідження конфліктів та їх впливу на організації є дуже актуальними сьогодні. Різні школи та течії психологічної науки продовжують розробляти нові концепції та висновки про взаємозв'язок між психічною діяльністю та поведінкою людини.

Українські реалії традиційно визначають конфлікт як негативне явище, оскільки він може мати деструктивний вплив на роботу компанії та стосунки між людьми. Проте відсутність конфліктів також може свідчити про стагнацію та застій в організації.

Ефективне управління процесами в організації передбачає попередження конфліктних ситуацій та уміння їх ефективно вирішувати. Різні підходи та методики дозволяють управляти конфліктами та забезпечувати динамічну стабільність в організації. Вивчення конфліктів та їх

впливу на організації дозволяє побудувати ефективні стратегії управління та підвищити ефективність роботи колективу.

Сучасний підхід до конфлікту враховує суб'єктивне ставлення людини до певних подій, і досліджує сприйняття та інтерпретацію зовнішньої ситуації людини, як необхідну умову існування конфлікту. Українські психологи приділяють особливу увагу суб'єктивному переживанню конфліктних ситуацій. В українській психології особливо спрямований розвиток конфліктології на осмислення практичних проблем, що виникають при формуванні та вирішенні конфліктів. Дослідження проводили Л.Ф. Бурлачук, О.А. Донченко, Н.Ю. Максимова, Л.Е. Орбан-Лембрик, М.І. Пірен, Т.М. Титаренко, І.В. Ващенко, М.В. Войтович, А.М. Карамушка, Н.А. Кононенко, І.М. Кузик.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення особливостей поведінки медичних працівників у конфліктах на основі теоретичного та емпіричного дослідження та розробка тренінгової програми для навчання конструктивній поведінці у конфліктних ситуаціях.

У результаті проведеного нами дослідження ми дійшли висновків, що правильний вибір індивідуального стилю поведінки може знизити рівень конфліктності. Для досягнення цієї мети потрібні знання про те, як люди сприймають один одного в процесі спілкування, про міжособистісні конфлікти, а також вміння правильно виражати свої емоції та почуття, навички ефективної комунікації та гнучкості міжособистісної взаємодії, а також вміння ефективно вирішувати міжособистісні конфлікти.

Вивчення соціально-психологічних характеристик членів групи та комплектації на цій основі виробничих колективів може допомогти у формуванні безконфліктних міжособистісних відносин. Індивідуально-психологічні властивості особистості визначають її стиль поведінки в конфлікті. Міжособистісні відносини є складовою частиною соціальної взаємодії, основою якої є емоційні стани взаємодіючих людей та їхні психологічні особливості. Особистість під впливом зовнішніх змін змінюється і сама, а психологічні чинники впливають на перебіг економічних та політичних процесів.

Нами теоретично доведено, що психологічний стан неофіційних відносин та соціально-психологічний клімат колективу мають вирішальне значення для успішного функціонування медичних закладів. Специфіка професійної медичної етики пов'язана з моральними принципами та людськими цінностями, що формують необхідні норми поведінки конкретної професійної групи. Усвідомлення цілісної картини конфліктної ситуації та визначення оптимального стилю керування конфліктом є важливими кроками у розв'язанні конфліктів в медичних закладах.

Проаналізовано вплив групової належності на конфлікти в медичному закладі та встановлено, що вибір стилю поведінки в конфліктній ситуації залежить від індивідуально-психологічних властивостей особистості та психологічних чинників. Зниження рівня конфліктності можливе за умови правильного вибору стилю поведінки та оволодіння психологічною компетентністю.

Емпіричне дослідження серед медичних працівників виявило, що рівень емпатійних здібностей може впливати на емоційну сферу, але може також допомогти попередити синдром «емоційного вигорання» та уникнути багаточисельних ятрогеній.

Дослідження синдрому «емоційного вигорання» у лікувальній установі свідчить про те, що переважна кількість досліджуваних медичних

працівників схильні до прояву ознак «вигоряння». Це може бути пов'язано з вибором стилю поведінки медичних працівників у спілкуванні з пацієнтами та колегами.

Додатково, за даними методики Т. Ліри, медичні працівники проявляють більшу схильність до егоїстичних рис, орієнтації на себе, суперництва та домінування. Проведений індивідуальний аналіз досліджуваних медичних працівників також виявив деякі порушення у міжособистісних відносинах, які потребують відповідної корекції.

З урахуванням того, що професійний стрес може негативно впливати на ефективність праці, психічний та соматичний стан людини, його піклування та профілактика є принципово важливим завданням медичних закладів.

Сьогодні все більше людей розуміють необхідність активної підтримки, регулювання та формування здорової соціально-психологічної атмосфери у колективі, що сприяє позитивним міжособистісним взаєминам та об'єднанню всієї групи. Регулювання цих взаємин та формування позитивної поведінки медичних працівників можуть бути досягнуті за допомогою психокорекційного тренінгу соціальної компетентності, розробленого на основі психологічної літератури та досліджень. Отже, практикуючий психолог, що працює в цій установі, має важливу роль у регулюванні та формуванні позитивних міжособистісних взаємин у трудовому колективі.

Було розроблено та апробовано психокорекційний тренінг соціальної компетентності для медичних працівників з метою становлення позитивної поведінки.

Для покращення соціально-психологічного клімату в медичному закладі, надано психологічні рекомендації та запропоновано різноманітні корекційні засоби.

Виявлено, що соціально-психологічний тренінг є ефективним методом для оптимізації соціально-психологічного клімату, збільшення неформальних зв'язків та розвитку особистості працівників.

Розроблена та апробована програма соціально-психологічного тренінгу дозволила підвищити комунікативну культуру та оволодіти прийомами конструктивної поведінки у конфліктах, що позитивно позначилося на соціально-психологічному кліматі в колективі.

Впровадження соціально-психологічного тренінгу виявилось успішним і позитивно вплинуло на соціально-психологічний клімат колективу. Завершення програми можна вважати успішним, але дослідження психологічних особливостей конфліктної поведінки медичних працівників повинно продовжуватись з метою вдосконалення медичної науки та поліпшення здоров'я людей.

Отже, розвиток психологічної культури медичного персоналу є важливим для запобігання та вирішення міжособистісних конфліктів в медичній галузі. Для цього необхідно впроваджувати спеціальну програму розвитку психологічної культури, що включає в себе навчання прийомам саморегуляції, самоконтролю та самовдосконалення. Реалізація такої програми можлива за допомогою соціально-психологічного тренінгу психологічної компетентності, розробленого з урахуванням соціально-психологічних факторів розвитку міжособистісних конфліктів. Запровадження такої програми може допомогти підвищити рівень психологічної компетентності медичного персоналу, культури особистості та набуття прийомів конструктивної поведінки в конфліктах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова-Гурченко О.Г. Від конфлікту до взаєморозуміння/ О.Г. Антонова – Гурченко. – К., 1992. – 230 с.
2. Ішмуратов А.Т. Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів / Г.В. Ложкін. – К.: Наук. думка, 1996. – 190 с.
3. Загальна та медична психологія : практикум / Під заг. ред. проф. І.Д. Спіріної, проф. І.С. Вітенка – Дніпропетровськ : АРТ ПРЕС, 2002.
4. Золотухін Г. О. Лікує слово : навчальний посібник / Г. О. Золотухін, Н.П. Литвиненко, І.І. Жебка та ін. – К. : Нац. мед. університет ім. О.О. Богомольця, 1999. – 264 с.
5. Карамушка Л.М. Психологія управління : навчальний посібник/ Л.М. Карамушка. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.
6. Карамушка Л.М. Технологія психологічної підготовки персоналу організацій до роботи в умовах соціально-економічних змін : навчальний посібник / Л.М. Карамушка. – К. : Науковий світ, 2008. – 230 с.
7. Ложкін Г.В. Практикум з конфліктології / Г.В. Ложкін, Е. Юрковський, І. Моначін. – Тернопіль : Воля, 2005. – 168 с.
8. Пірен М.І. Основи конфліктології : навчальний посібник / М.І. Пірен. – К.: КВП, 1997. – 92 с.
9. Скотт Д.Г. Конфлікти (шляхи їхнього подолання) / Д.Г. Скотт. – К. : Внешторгиздат, 1991. – 192 с.

ЄФІМОВА Анна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ДО УМОВ МІГРАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ У США

У зв'язку із війною в Україні, останні декілька років зростає кількість внутрішніх переселенців, вимушених переселенців та українських мігрантів у інші країни світу. За статистичними даними, представленими на американських сайтах, зазначається, що з початку 2022 року близько 47 тисяч українців прибули до США за тимчасовими або імміграційними візами, а майже 30 тисяч українців – за програмою United for Ukraine, загалом за перші п'ять місяців війни штати прийняли понад 100 тисяч українських біженців. Станом на зараз статистика змінилась у напрямку збільшення українських мігрантів у США, але точні дані не вказуються. Це визначає

необхідність детального розгляду проблеми соціально-психологічної адаптації українців, що були вимушені мігрувати у США під час війни.

Вивченням проблеми психологічної адаптації мігрантів та психологічних особливостей мігрантів, у тому числі українців, займалася низка вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких як: О.Є. Блинова, Г.П. Лазос, І.М. Леонова, Л.Е. Орбан-Лембрик, О.А. Ровенчак, М.М. Слюсаревський, І.В. Тарасюк, Н.А. Шульга, Я.І. Юрків, С. Arroyo, J.W. Berry, Y. Bilan, N.R. Branscombe, C.L. Cobb, E.H. Cohen, A. Furnham, L. Grinberg, R. Grinberg, J.F. Helliwell, C.R.Jr. Martinez, O. Martsyniak-Dorosh, A. Meca, L.E. Molina, A. Reilly, S.J. Schwartz, Todaro, D. Xie, M.C. Zea, та інші. Не зважаючи на значну кількість досліджень проблем, що ставить перед собою психологія міграції, проблема соціально-психологічної адаптації українців до умов міграції під час війни є недостатньо вивченою.

Мета статті – визначення змісту соціально-психологічної адаптації українців до умов міграції під час війни.

Міграція у широкому сенсі – територіальне переміщення між різними населеними пунктами, незалежно від тривалості, регулярності й мети, а у вузькому значенні – власне переселення, тобто. зміна місця проживання.

Міграція – це багатоступеневий розгорнутий у часі процес, що містить у собі безліч психологічних аспектів, різних на кожному етапі - людині постійно доводиться вирішувати проблеми, відповідати на нові психологічні дзвінки.

Дослідники зауважують, що міграція супроводжується трансформацією всієї системи соціально-психологічних відносин, включаючи міжособистісні, сімейні, батьківські, трудові, і призводить до значного напруження психологічних механізмів. Подібна трансформація запускає процес адаптації особистості до нових умов.

Тож, за визначенням, соціально-психологічна адаптація являє собою процес встановлення оптимальної відповідності суб'єкта та навколишнього середовища в ході здійснення властивої людині діяльності та дозволяє їй задовольняти актуальні потреби та реалізовувати життєві цілі, що забезпечують відповідність діяльності та поведінки вимогам середовища.

У наукових джерелах вказується, міграція, особливо вимушена, виступає найсильнішим чинником стресу. Це пов'язане із різкою зміною звичного життєвого укладу, що зумовлює високий рівень тривоги, що зачіпає ідентичність, Я-концепцію, психічну організацію, систему цінностей, самооцінку.

Також визначається, що соціально-психологічна адаптація мігранта супроводжується проживанням культурного шоку та низки травм мігранта. Виникають і інші специфічні проблеми: наразі українські мігранти прибувають до США із ознаками ПТСР та тривожних розладів, гострої втрати близьких, загальної дезорієнтації, що значно знижує ефективність їх соціально-психологічної адаптації до умов міграції.

Загалом, виділяють об'єктивні та суб'єктивні фактори, що впливають на динаміку соціально-психологічної адаптації мігрантів. До об'єктивних чинників прийнято відносити такі чинники: країна в'їзду, мова, характер місцевої культури, етнічна приналежність мігрантів, ставлення корінного населення, наявність підтримуючих структур, соціально-економічні чи політичні обставини, що додатково виникають на новому місці проживання.

До суб'єктивних чинників, які впливають на динаміку інтеграції та адаптації, належить передусім, психологічна структура особистості. Когнітивна організація людини, визначальні способи сприйняття, мислення, уваги, переживань - істотно впливають формування адаптаційних форм

поведінки за умов нової постійної стресової ситуації, якою є для мігранта незнайоме суспільство з чужими йому мовленнєвими і соціокультурними стандартами.

Але дослідники зауважують, що велике значення для успішного процесу соціально-психологічної адаптації мігрантів має сформованість мотивації, що проявляється у бажанні інтегруватися у нове середовище; у наявності установки на засвоєння нових культурних феноменів; прагнення до подолання інформаційної ізоляції та встановлення зв'язків з навколишнім середовищем. Але у українців, що із початком війни були вимушені мігрувати у США не було часу на те, щоб сформувавши намір, потім мотивацію, психологічну готовність. Тому процес соціально-психологічної адаптації утруднюється та уповільнюється.

Внутрішнім критерієм ефективною адаптації мігрантів дослідники називають почуття задоволеності та повноти життя, а зовнішнім — включеність індивіда до соціального та культурного життя нової групи.

Зважаючи на викладений вище теоретичний аналіз змісту соціально-психологічної адаптації українців до умов міграції під час війни, слід констатувати, що ця проблема потребує більш ретельного теоретичного та емпіричного вивчення, тому вона буде метою наших подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Berry, J. W. Immigration, acculturation and adaptation. *Applied psychology: An international review*. 1997. Vol. 46 (1). P. 5–34.
2. Cohen E.H. Impact of the Group of Co-migrants on Strategies of Acculturation: Towards an Expansion of the Berry Model // *International Migration*. 2011. Vol. 49. Issue 4. P. 1-22.
3. Furnham A., Bochner S. *Culture Shock: Psychological reactions to unfamiliar environments*. L. & N.Y., 1986. P. 220.
4. Frank K., Hou F., Schellenberg G. Life Satisfaction Among Recent Immigrants in Canada: Comparisons to Source-Country and Host-Country Populations. *Journal of Happiness Studies*, 17 (4), August 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/283907844_Life_Satisfaction_Among_Recent_Immigrants_in_Canada_Comparisons_to_Source-Country_and_Host-Country_Populations
5. Helliwell J.F., Huang H., Wang Sh., Shiplett H. International Migration and World Happiness. *World Happiness Report*. p. 12–43. URL: https://www.researchgate.net/publication/323775616_International_Migration_and_World_Happiness (accessed: 25.10.2022).
6. Javanbakht Arash. Addressing war trauma in Ukrainian refugees before it is too late. *European Journal of Psychotraumatology*. Volume 13, 2022. URL: [https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20008066.2022.2104009#:~:text=However%2C%20average%20estimates%20suggest%20about,\(2022\)](https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20008066.2022.2104009#:~:text=However%2C%20average%20estimates%20suggest%20about,(2022))
7. Martsyniak-Dorosh O. The Heavy Psychological Toll of the War in Ukraine — Mental health support is the need of the hour. 2022. URL: <https://www.medpagetoday.com/opinion/second-opinions/101119>
8. Zandt Florian. 6.8 Million Seeking Refuge from Russian Invasion. 2.06.2022. URL: <https://www.statista.com/chart/26960/number-of-ukrainian-refugees-by-target-country/>

ЖДАНОВ Дмитро, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

СУХЕНКО Я. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПІДПРИЄМЦЯ

В умовах воєнного стану на території України дослідження емпатії як чинника психологічного благополуччя як ніколи відіграє дуже важливу роль. Це пов'язано з тим, що у такий час для України, підприємці відіграють вирішальну роль для економічного і суспільного розвитку країни. Проте, для ефективного здійснення своєї діяльності, підприємцям вкрай важливо розвивати емпатію, оскільки це допомагає їм краще розуміти своїх клієнтів, співробітників і партнерів. При цьому, самим підприємцям дуже важливо відчувати своє психологічне благополуччя, оскільки воно є невід'ємною частиною повноцінного життя. З цього випливає припущення про те, що емпатія та психологічне благополуччя підприємців можуть бути взаємопов'язаними факторами, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Вивченню емпатії як чинника благополуччя приділяли увагу такі вітчизняні науковці як Балашов Е.М., Барда С.І., Бондар Л.В., Бубняк С.М., Вавринів О.С., Демчук О.О., Кашляк Ю.І., Киричук О.О., Кузьменко С.А., Маркуш О.В., Никуляк О.Г., Парфентьева І.П., Савченко О., Чаплак Я.В., Шапар В.Б., Штих І.І. та інші. Крім того, дослідженню даного питання можна зустріти і у зарубіжних працях таких науковців як Баязіт Е., Бірман А., Фолкман С., Герцберг П., Хуанг Й., Лю Х., Родрігес М., Роджерс С.Р., Стівенс К.К., тощо. Проте, незважаючи на численні дослідження емпатії як чинника благополуччя, відповідно до сучасних умов, дане питання потребує більш детального вивчення.

Мета дослідження полягає у дослідженні особливостей розвитку емпатії як чинника психологічного благополуччя підприємців.

В результаті проведеного нами дослідження ми дійшли висновків, що між розвитком емпатії та психологічним благополуччям підприємців існує пряма кореляція. При цьому, теоретичний аналіз наукових джерел дає розуміння того, що у сучасній психології поняття «емпатія» трактують як передачу здатності емпатуючого переживати світ емпатованого ніби свій власний, відчувати тривожність іншої людини, її страх, роздратування так, наче це його власні переживання, але без власної тривожності, роздратування або страху. Емпатія виникає і розвивається у процесі спілкування, визначається емоційним досвідом людини. Провідну роль у

здійсненні емпатії відіграє підсвідомість. Внаслідок цього вона може відбуватися без волі людини [1, с. 115-116].

Крім того, феномен психологічного благополуччя став предметом дослідницької уваги психологів не випадково, що підкреслює гостру необхідність у визначенні механізмів і чинників розвитку внутрішньої рівноваги особистості, психічного здоров'я та його складових, виявленні емоційно-оцінного ставлення, що лежить у його основі та регулює поведінкові патерни особистості у пошуках зони комфорту та відчуття щастя [2, с. 119].

Розглядаючи різноманітні аспекти позитивного функціонування особистості психологи вважають, що відчуття благополуччя, певним чином, залежать від активної життєвої позиції людини, яка ставиться до навколишнього світу не як до об'єкту відносин, а як до суб'єкту, який сам здатен впливати на оточуюче середовище та «будувати» своє життя. Зокрема, відчуття психологічного благополуччя значно зростає завдяки таким видам діяльності, як фізична активність різного походження, соціальна активність, як взаємодія з оточенням і вплив на нього, громадська активність, інтелектуальна та творча активність [3, с. 29].

Відповідно сучасних реалій, варто враховувати, що в умовах війни підприємці відчувають себе у небезпеці, а це, у свою чергу, гальмує генерацію ними нових ідей, бажання пробувати нові види діяльності, випускати нові види продукції або надавати нові види послуг, що безпосередньо впливає на психологічне благополуччя. Як відомо, в умовах, коли людина не обмежує вищезазначені види самореалізації, вони стають джерелом її енергії і мотивують її до діяльності, а також сприяють розвитку емпатії [4, с. 35].

Відтак, саме емпатія є однією з ключових навичок, яка відрізняє успішних підприємців від неуспішних. Дослідження підтверджують, що емпатія є провісником успіху в підприємстві. Емпатичні підприємці мають більше шансів на успіх, оскільки вони можуть краще розуміти своїх клієнтів і будувати з ними стосунки. Вони також мають більше шансів досягти успіху в залученні грошей від інвесторів [5].

У ході емпіричного дослідження встановлено, що між рівнем емпатії підприємців та рівнем їхнього психологічного благополуччя існує прямий зв'язок. Виявлено, що більшість підприємців мають середній рівень емпатії та благополуччя. Проте, з меншою кількістю респондентів відмічається високий рівень емпатії та благополуччя. Також, підприємці з низьким рівнем емпатії та благополуччя відносно рідкісні, але все ж присутні. Також встановлено позитивні статистично значущі кореляційні зв'язки між рівнем розвитку емпатії та відчуттям психологічного благополуччя, що підтверджує висунуте нами припущення. Дані показники виявлені в умовах воєнного стану в Україні, оскільки жоден із підприємців, які взяли участь в опитуванні, на час воєнного стану не виїжджав за кордон. При цьому, вони зазначили, що воєнний стан вплинув на їх підприємницьку діяльність негативним чином.

Отримані на констатувальному етапі результати свідчать про те, що підприємці можуть визначити для себе зону емпатійного розвитку як перспективну й таку, що дозволить їм краще розуміти своїх клієнтів, співробітників і партнерів, ставитися до них більш емпатійно, очікувати відповідного ставлення до себе, й таким чином переходити у площину більш довірливих олюднених стосунків, особистісно орієнтованої комунікації, що зрештою проявлятиметься на їх психологічному благополуччі в цілому.

Тому, нами було розроблено тренінгову програму з розвитку емпатії у підприємців, що передбачає: тренінг «Розвиток емпатії у підприємців», що складається із 2-х частин: частина 1 «Сприйняття та розуміння емоційного

стану інших людей», що складається із дев'яти вправ; та частина 2 «Засвоєння практичних навичок, що сприяють розвитку емпатії у людей, що займаються підприємницькою діяльністю», що складається із десяти вправ. Крім того, передбачена додаткова програма у формі кіно-тренінгу «Чуттєвий світ». Розроблена нами тренінгова програма спрямована на розвиток емпатії підприємців та здатності до розуміння та прогнозування станів, відносин та властивостей людини та груп. При цьому, кількість осіб у тренінговій групі може бути 10-12 осіб-підприємців та розрахована на 2 зустрічі або заняття з тривалістю 2,5 години кожен. Дана тренінгова програма забезпечить можливість безпечного розвитку емпатії, допоможе побачити зону розвитку щодо взаємодії з іншими суб'єктами спілкування. Тобто, тренінг спрямований насамперед на особистісний розвиток із елементами спілкування.

Аналіз результативності тренінгової програми з розвитку емпатії у підприємців (порівняння діагностичних зрізів до тренінгу та після) засвідчив її ефективність, оскільки в експериментальній групі мали місце позитивні зміни як за досліджуваними параметрами емпатії, так і психологічного та суб'єктивного благополуччя підприємців, а у контрольній таких змін не виявлено.

З огляду на те, що емпатія та благополуччя підприємців виявились дуже тісно взаємопов'язані та напряму впливають один на одного, можна зробити висновок про важливість розвитку емпатії як психологічного чинника для досягнення благополуччя. Тому, результати дослідження можуть бути корисними для підприємців, які хочуть досягти більшого успіху в своїй діяльності та підвищити рівень свого благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барда С.І., Шалаєва Я.В. Роль емпатії у міжособистісному спілкуванні. Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кременчуцький педагогічний коледж імені А.С.Макаренка, 14 грудня 2018 року). 2018. С. 115–118.
2. Кривопишина О.А., Порядін Є.В. Психологічне благополуччя як чинник психічного здоров'я особистості. Психологічні умови благополуччя персоналу організацій: тези I Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, 15–17 жовтня 2020 р. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2020. С. 119–121.
3. Бутківська Т.В. Проблема цінностей у соціалізації особистості. Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник. 2017. С. 27–31.
4. Винославська О., Кононець М. Психологічна безпека підприємця в умовах пандемічних обмежень. Організаційна психологія. Економічна психологія. Випуск 1 (25), 2022. С. 33–41. DOI: 10.31108/2.2022.1.25.4
5. What Is Empathy and Why Is It So Important for Great Entrepreneur. URL: <https://fastercapital.com/content/What-Is-Empathy-and-Why-Is-It-So-Important-for-Great-Entrepreneur.html> (дата звернення: 10.04.2023)

ЗАЙЦЕВ Ігор, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ЧАУСОВА Т. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОДУ ОСОБИСТОСТІ З КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Кризи є невід'ємною частиною людського життя, і від того, як ми справляємося з ними, залежить наше душевне здоров'я, рівень щастя і наша якість життя.

Криза середнього віку або криза продуктивності, коли люди розглядають своє минуле, оцінюють досягнення, ставлять нові цілі та шукають баланс між роботою, сім'єю та друзями. В цей час відбувається криза середнього віку або криза продуктивності, пов'язана з потребою в самовираженні та самореалізації.

Чітке розуміння свого цілепокладання та мотивація на досягнення своїх цілей є суттєвим фактором, який впливає на кризу середнього віку. Встановлення чітких, значущих та реалістичних цілей може допомогти особам знайти нове значення в житті, справлятися зі стресом та забезпечити почуття здійсненності у середньому віці та підвищити рівень задоволеності життям.

Співвідношення вмотивованого цілепокладання та рівнем задоволеності своїм життям у середньому віці є одним із найскладніших питань сьогодення і вимагає комплексного підходу до вивчення. Складність і суперечливість підходу до визначення стану кризи середнього віку в психології та суміжних науках пояснюється складністю, множинністю самого явища.

Кризу середнього віку феноменологічно й науково досліджували Карл Юнг, Джеймс Лоу, Рольф Потт, Маргарет Хаус, Сюзен Віттіг, Девід Луїс, Гері Левін, Ерік Еріксон, Джеймс Маркіано, Сюзанн Коббл, Джилліан Біггс, Клаудія Хаммонд, Робін Раднер, Майкл Фрейд. Ці та інші психологи досліджували та продовжують досліджувати кризу середнього віку, розуміти її причини та наслідки, різні її аспекти. Однак, детальному вивченню особливостей впливу вмотивованого цілепокладання на рівень задоволеності своїм життям, у середньому віці, приділяється недостатньо уваги науковцями, що і зумовило тему нашого дослідження.

Метою дослідження є проаналізувати та емпірично дослідити психологічні аспекти кризи середнього віку, розробити та перевірити програму допомоги подолання кризи середнього віку.

Для досягнення поставленої мети та перевірки гіпотези нами були поставлені такі завдання: Проаналізувати поняття кризи середнього віку,

емпірично дослідити особливості кризи середнього віку, розробити та опробувати програму по допомозі подолання кризи середнього віку.

У результаті проведеного нами дослідження ми дійшли висновків, що існує пряма кореляція між перебуванням особистості у кризі середнього віку, супутніми проявами якої є – тривожність, депресія, незадоволеність життям, та вмотивованістю на досягнення своїх цілей.

Це вказує на наявність взаємозв'язку між вмотивованим цілепокладанням та задоволеністю життям у період кризи середнього віку. Люди, які активно встановлюють та досягають свої цілі, виявляють більшу задоволеність життям, ніж ті, хто не має чітких цілей або не вдається їх досягти. Отже, вмотивоване цілепокладання відіграє значущу роль у тому, як людина переживає цей період та як задоволена своїм життям.

Теоретичний аналіз наукових джерел показує, що криза середнього віку - це складний і багатоаспектний процес, який може виникнути у житті людини між 40 і 65 роками. Цей період часто характеризується психологічними та емоційними змінами, пошуком нового значення в житті та бажанням знайти своє місце в суспільстві. Криза середнього віку може бути спричинена багатьма факторами, включаючи біологічні, психологічні, соціальні та культурні зміни.

Криза середнього віку може бути характеризувана як період невизначеності щодо особистих цілей або невмотивованістю в досягненні своїх цілей, та внутрішнім конфліктом. У цьому стані людина може сумніватися у своїх досягненнях, цінностях, ролі в суспільстві та відносинах з оточуючими. Ця невизначеність може призводити до психологічного та емоційного дискомфорту, викликати депресію та тривожність та спричинити зміни у поведінці та ставленні до життя.

Запобігання або зменшення впливу кризи середнього віку може передбачати зосередження на розвитку позитивних стосунків, саморефлексії, пошуку особистих цілей та врахуванні власних потреб.

Розуміння своїх цілей допомагає вам краще розуміти себе, створювати ефективні стратегії для досягнення цілей та розвивати більш гармонійні відносини з іншими людьми. Відповідність вашого діяння вашим внутрішнім переконанням, вміння адаптуватися до змін, розвиток емоційного інтелекту та зменшення стресу. Підтримка стабільної соціальної та емоційної обстановки, збалансований спосіб життя та підтримка позитивних соціальних відносин можуть сприяти запобіганню або пом'якшенню впливу кризи середнього віку на життя людини.

Емпіричне дослідження взаємозв'язку між перебуванням особистості у кризі середнього віку, супутніми проявами якої є – тривожність, депресія, незадоволеність життям, та вмотивованістю на досягнення своїх цілей. привело до наступних висновків. Аналізуючи дані, отримані в результаті констатуючого етапу нашого експериментального дослідження, було встановлено, що перебуванням особистості у кризі середнього віку та вмотивованістю на досягнення своїх цілей існує пряма кореляція.

В ході експерименту були виявлені наступні статистично значущі тенденції в оцінці психічного стану особистості. Отримані дані показують, що люди, які активно встановлюють та досягають свої цілі, виявляють більшу задоволеність життям, ніж ті, хто не має чітких цілей або не вдається їх досягти. Вмотивоване цілеположення відіграє значущу роль у тому, як людина переживає період кризи середнього віку та як задоволена своїм життям.

Встановлення та досягнення осмислених цілей, розвиток внутрішньої мотивації та використання соціальної підтримки можуть сприяти покращенню якості життя, а також допомогти особі пройти через цей важливий період життя з більшим внутрішнім спокоєм та задоволенням.

Результати експериментального дослідження дали основу для подальшої роботи з допомоги людям подолати кризу середнього віку. Нами була розроблена та апробована програма тренінгу по допомозі виходу особистості з кризи середнього віку.

Програма тренінгу, яка спрямована на допомогу особистості виходити з кризи середнього віку, ґрунтується на комбінації психологічних теорій, практичних методів та стратегій особистісного розвитку. Основні аспекти нашої програми включають наступні аспекти. Оцінка поточного стану особистості. На початку тренінгу учасникам пропонується проаналізувати своє життя, визначити проблеми та ставлення, які спричинили кризу середнього віку, та виявити потенційні області для змін. Встановити мотиваційні цілі. На основі оцінки учасникам пропонується сформулювати мотиваційні цілі, які відповідають їхнім цінностям, інтересам та бажанням, а також допомагають подолати виклики кризи середнього віку. Розвиток стратегій досягнення цілей. Учасники навчаються ефективним методам планування, організації, прийняття рішень та контролю за виконанням завдань, які допоможуть їм досягти своїх мотиваційних цілей. Розвиток навичок саморегуляції. Програма включає різноманітні вправи зі постановки S.M.A.R.T. цілей, емоційного інтелекту та інших навичок, які допомагають учасникам краще контролювати свої емоції та реагувати на виклики. Розвиток соціальної підтримки. Програма стимулює учасників шукати підтримку у сім'ї, друзях або групах підтримки, що допоможе їм подолати відчуття самотності та невпевненості, які можуть супроводжувати кризу середнього віку. Відслідковування прогресу та корекція планів. Протягом програми учасникам пропонується періодично оцінювати свій прогрес, визначати перешкоди та робити корекції у своїх планах та стратегіях досягнення цілей. Програма включає діалоги з тренерами, менторами або групами підтримки, які допомагають учасникам підтримувати мотивацію та зосередженість на своїх цілях. Після закінчення програми учасникам пропонується розробити план дій для підтримки нових змін у своєму житті та запобігання поверненню до старих стереотипів поведінки.

Результат тренінгу по допомозі виходу особистості з кризи середнього віку – є подолання депресивних станів, станів тривожності у експериментальній групі, рівень задоволеності життям піднявся до середнього та високого (75% учасників тренінгу мають високий рівень задоволеності життям та 25 % середній). А мотивація на успіх у житті у учасників тренінгу, після його проведення, став у 100% тих, хто пройшов наш тренінг.

Зміни у контрольній групі, до проведення тренінгу та після його проведення незначні.

Результати дослідження дають змогу розширити існуючі уявлення про кризу середнього віку та особливості виходу з неї. Результати нашого дослідження можуть бути використані в психодіагностичній, психопрофілактичній та психокорекційній роботі з особами середнього віку, які знаходяться у стані кризи середнього віку.

ЗАРІНОВА Марія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ЧАУСОВА Т. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Самооцінка – один з центральних феноменів психології особистості. Вона є глобальним і комплексним конструктом, що не є сталим і розвивається протягом життя. Самооцінка визначає наше сприйняття себе, впливає на те, як інші сприйматимуть нас, що вже казати про те, яким чином самооцінка позначається на усіх аспектах життя людини: її стосунках із собою, сім'єю, на професійній ідентичності, на вмінні адаптуватися, навчатися; на способах репрезентації себе, зовнішньому вигляді, на психічному і фізичному здоров'ї.

Питання самооцінки висвітлені у працях В. Джеймса, М. Розенберга. Розглядали цей феномен у контексті формування Я-образу Р. Бернс та К. Роджерс. Зв'язок із мотиваційною сферою і сферою потреб був описаний перш за все у працях А. Маслоу.

Чинники становлення самооцінки розглядали у своїх роботах: Г. С. Салліван, К. Хорні й інші представники психодинамічного напрямку. Монографія, присвячена факторам розвитку самооцінки, належить С. Куперсміту.

Однак ще й досі немає однозначних поглядів на те, якою є природа самооцінки та у яких виявах існує, а також, як окремі чинники її визначають.

Мета дослідження теоретично проаналізувати особливості чинників самооцінки особистості.

Самооцінка формується ще в дитинстві в результаті перебігу цілого комплексу процесів, які можна розділити умовно на дві частини: пасивний й активний. Пасивний механізм формування самооцінки це – сприйняття дитиною тих оцінок, що вона отримує від значущих дорослих, а пізніше і їхнє засвоєння як власних. Інтеріоризація суджень не передбачає критичного оцінювання й активних дій, саме тому цей механізм називають пасивним. Активний механізм формування самооцінки – більш пізній процес, коли індивід може свідомо оцінювати свої дії чи якості, порівнювати їх із виявами решти людей, суспільними нормами, ідеалами.

Одним з перших дослідників, який описав передумови самооцінки, був В. Джеймс. Важливими факторами цього процесу науковець назвав досягнення та прагнення особистості. Формула самооцінки таким чином:

успіх

самооцінка = $\frac{\text{успіх}}{\text{прагнення}}$

Якщо амбіції людини занадто великі, скажімо, бути фахівцем своєї галузі номер один у світі, то навіть маючи грандіозну компетенцію, феноменальні знання, ставши фахівцем номер 2, цей успіх нічого не означатиме для особи, засмучуватиме її і знижуватиме самооцінку[3]. На почуття задоволеності собою впливають і те, яке значення надається категоріям, що В. Джеймс назвав «продовженням себе»: своє тіло, одяг, батьки, діти, будинок. Коли вони є стійкими, процвітають, то особа відчуватиме тріумф, якщо ж вони нестабільні, зникають з життя, то за таких умов особа почуватиметься пригніченою[3].

З точки зору психодинамічної теорії на формування здорового ставлення до себе впливають фактори пов'язані перш за все з батьківсько-дитячими стосунками. Відношення між Ід, Его й Супер Его є визначальними у цьому процесі. Досягнення Его-ідеалу (тобто стандарту, який високо цінуватиметься, і був прищеплений батьками ще в дитинстві) сприяє виникненню почуття самоповаги, а в разі ж недосягнення цього стандарту – людина відчуває сором, провину, незадоволеність собою. Тобто зниження самооцінки можуть викликати певні дії, які йдуть врозріз із цим ідеальним образом. Відповідно й чим жорсткіші рамки й стандарти задані батьками, тим важче їх досягнути і відчувати власну самоцінність людині. Ключем до розв'язання цієї ситуації є гнучкість ідеалу.

Процесами, що закладають ще в дитинстві адекватне здорове ставлення до себе за Г. Когутом є: віддзеркалення («Ти бачиш мене прекрасним, отже я прекрасний»), ідеалізація (« Я бачу тебе прекрасною і знаходжусь поряд з тобою, значить, я існую і я також прекрасний»), а також уподібнення, що полягає у прагненні бачити собі подібних, перебувати поряд з ними. Нормальний розвиток особистості потребує забезпечення цих процесів батьками, а пізніше дитина вчиться створювати подібну підтримку собі самостійно інтерналізуючи таку модель поведінки, якщо ж вони порушені, то це вплине й на самооцінку[2, с. 32-34].

Подібні міркування має і Г. Салліван. Він також вважає самоповагу передусім продуктом ставлення до особи в дитячому віці людей, які про неї дбають, братів і сестер особи. Поступово в процесі міжособистісного спілкування формуються і три персоніфікації «Я-хороший», «Я-поганий» і «не-Я». «Я-хороший» утворюється під впливом заохочень, турботи матері, «Я-поганий» в результаті несхвалення, покарань, «Не-Я» – результат дисоціації, коли несхвалення настільки сильне, що викликає надмірну тривогу[5].

Батьківсько-дитячі стосунки, що залишили травму, звісно, окрім того, що можуть спричинити розлади особистості, ще й порушують процеси нормального становлення самооцінки. Перш за все мова про нарцисичні стосунки. Неприйняття, відсутність досвіду безумовної любові від значущих дорослих переходить у значне почуття сорому і самонеприйняття. Основною стратегією такої людини стають спроби доведення батькам/світові/собі свою важливість, право на існування.

За К. Хорні головною причиною незадоволення собою і життям, почуття нещастя є «базова тривога», яку провокують домінування, байдужість (indifference), брак поваги, приниження (disparagement), нестача захоплення, брак теплоти, ізоляція, дискримінація [8].

Вказуючи на зв'язок між почуттям неповноцінності й фізичними характеристиками, Альфред Адлер називав такі стани, що впливають на ставлення до себе: а) відмінність у розмірі та силі; б) прийняття, підтримка, заохочення від батьків; в) надмірна поблажливність[1].

Неодноразово підіймалося у науковій літературі питання роль у становленні самооцінки соціокультурних чинників. Дослідження соціолога М. Розенберга, проведені поміж 5000 його студентів раніше виявляли, що належність до етнічної групи, соціальний статус – не впливають на самооцінку. Але з іншого боку, ці фактори можуть вплинути на ставлення до дитини батьків, яке повпливає на самооцінку. Менш широкий соціальний контекст, наприклад, кількість дітей у сім'ї – може вплинути також[7].

Сучасні студії цього аспекту виявили дещо інші закономірності. Людина імпліцитно засвоює цінності згідно вимог і контексту власної культури[4]. Дослідження, що були проведені представниками Університету Сассексу серед 5 тисяч учасників із 19 країн доводять, що засади відчуття власної значущості закладаються таким чином, щоб відповідати головним цінностям людей свого культурного осередку. Ще один цікавий висновок, якого дійшли ці соціальні психологи, що цінності самого індивіда майже не впливають на становлення самооцінки [6].

Таким чином думка, що ми самі визначаємо наші цінності і їхню та свою важливість – застаріла. Відповідаючи на запитання «Хто ви? І як сильно риси, важливі стосунки, соціальні ролі чи належність до певної групи впливають на те, що ви сприймаєте себе позитивно?», учасники, які відповіли «самоспрямованість і життя повне мотивації» (британці, представники Західної Європи і певних країн Африки) відчували задоволення собою за можливості контролювати своє життя; інші ж піддослідні, що називали головними цінностями «комфорт, традиції, безпека» (Близький Схід, країни Африки та Азії) були вдоволені собою, займаючись побутовими справами[6].

Отже, чинниками, що впливають на формування самооцінки є те, як проходить у дитини криза відділення власного Я від «Не Я», на процес становлення самооцінки значним чином визначатимуть закладені у дитинстві механізми віддзеркалення та ідеалізації. Розрив між Я-реальним та Я-ідеальним закладає підґрунття для сталення до себе. Зниження самооцінки викликать дії, що суперечать ідеальному образу, заданому значущими дорослими, суспільством, соціокультурними нормами. Ключем до стабілізації самооцінки є формування гнучкості ідеалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер А., «Практика и теория индивидуальной психологии»: Лекции по введению в психотерапию для врачей, психологов и учителей. Изд-во Института Психотерапии, 214 с, 2002.
2. Багрій Я., «Психоаналіз»: навч. посіб. Київ: ДП « Вид. дім « Персонал» , 2016, 138 с.
3. Джемс У., «Психология» /Под ред. Л. А. Петровской. М.: Педагогика, 1991, 368 с.
4. Папітченко Л., «Теоретичний аналіз проблеми значущості самооцінки в структурі гідності особистості». Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2020. № 12. С. 79-89.
5. Салливан Г.С., «Интерперсональная теория в психиатрии». СПб.: Восточно-Европ. Ин-т Психоанализа, 1999, 347 с.
6. Bealing J., «Research reveals the cultural origins of self-esteem», University of Sussex Press Office б Dr Maja Becker, Dr Vivian Vignoles-scientists, 2014. <http://www.sussex.ac.uk/broadcast/read/23318>
7. Rosenberg M., «Society and the adolescent self-image». Princeton, NJ: Princeton University Press б Р. 273–275, 1965. doi:10.1515/9781400876136.

8. Horney K., «Neurosis and Human Growth. New York». Norton, 1950, 391p.

ЗІНЬКОВСЬКА Марія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж»

Науковий керівник:

ЩУР В. А., викладач спихолого-педагогічних дисциплін КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж»

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА САМОІДЕНТИФІКАЦІЮ ТА САМООЦІНКУ МОЛОДІ

У сучасному світі соціальні мережі займають все більше місця в повсякденному житті багатьох людей, зокрема молоді. Це зробило проблему впливу соціальних мереж на самоідентифікацію та самооцінку молоді дуже актуальною.

На жаль, соціальні мережі можуть впливати на формування стереотипів та ідеалізованого ставлення до зовнішності, що може призводити до складних емоційних станів у молодіжній аудиторії. Однак, на щастя, існують дослідження, які свідчать про те, що соціальні мережі можуть мати й позитивний вплив на самоідентифікацію та самооцінку.

Наприклад, соціальні мережі можуть сприяти збереженню та підтримці різноманітних культурних, національних та індивідуальних ідентичностей. Також, вони можуть стати місцем для спілкування та обміну думками, що важливо для самопізнання та розвитку особистості.

Ми повинні бути обачними та розуміти, що соціальні мережі можуть впливати як на негативні, так і на позитивні аспекти самоідентифікації та самооцінки молоді. Наша задача - зберегти баланс та сприяти збереженню позитивного впливу соціальних мереж на молодіжну психіку та самопізнання.

Для цього можна впроваджувати різноманітні програми та ініціативи, спрямовані на розвиток позитивного відношення до себе, на підвищення рівня свідомості та критичного мислення щодо інформації, яка публікується у соціальних мережах. Також, важливо виховувати в молоді свідомість про те, що ідеалізація зовнішності та життєвого стилю, який можна побачити у соціальних мережах, не є реальністю.

Дослідження показують, що у більшості випадків самоідентифікація та самооцінка молоді відбувається у контексті соціального середовища. Тому, наша роль, як педагогів, батьків та спільноти, полягає в тому, щоб створювати позитивне та здорове соціальне середовище, яке сприятиме формуванню позитивної самоідентифікації та самооцінки молоді.

У наш час соціальні мережі відіграють важливу роль у житті молоді. Це дозволяє нам бути на зв'язку з друзями та родиною, спілкуватися, знайомитися з новими людьми та отримувати корисну інформацію. Однак, ми повинні бути свідомими того, що використання соціальних мереж може впливати на нашу самоідентифікацію та самооцінку. Тому, необхідно враховувати як позитивні, так і негативні аспекти цього впливу та робити

все можливе для збереження балансу та сприяння розвитку позитивних якостей молоді.

Важливо звертати увагу на те, що соціальні мережі не повинні бути єдиною формою спілкування та отримання інформації. Молоді люди повинні також навчатися взаємодіяти у реальному світі, спілкуватися особисто та розвиватися не лише у віртуальному, а й у фізичному просторі.

Загалом, вплив соціальних мереж на молодіжну самоідентифікацію та самооцінку є складним та багатограним явищем, яке вимагає комплексного підходу та уваги до різних аспектів впливу. Варто пам'ятати про те, що соціальні мережі не є панацеєю на всі проблеми, та не мають замінювати живий спілкування та взаємодію в реальному житті. Навпаки, вони можуть бути корисним інструментом, якщо використовуються з розумінням та увагою до свого впливу на молодь.

Отже, питання впливу соціальних мереж на молодіжну самоідентифікацію та самооцінку є актуальним та потребує подальших досліджень. Тому, необхідно продовжувати працювати у цьому напрямку та вживати заходів, які сприятимуть формуванню позитивної самоідентифікації та самооцінки молоді в контексті сучасного соціального середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рудь, О. (2017). Соціальні мережі та їх вплив на самоідентифікацію молоді. Громадський рух: історія, теорія, практика, 1, 101-107.
2. Як соцмережі впливають на наш настрій, сон, психічне здоров'я і стосунки. URL:<https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-42693578>
3. Як соцмережі впливають на повсякденне життя та самооцінку людей. URL:<https://lifestyle.segodnya.ua/ua/lifestyle/psychology/kak-socseti-vliyaют-na-nashu-samoocenku-otvet-psihologa-1471499.html>
4. Як соцмережі впливають на нашу самооцінку і чому не варто вірити ідеальним фото. URL:<https://freedominspire.com.ua/7029/>
5. Шаталов, І. (2018). Вплив соціальних мереж на самооцінку молоді. Журнал соціології та соціальної антропології, 21(4), 121-127.

ІЛЯШКО Діана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

На цьому етапі важливо наголосити на відмінності феномену креативності від творчих здібностей. Творчі здібності – це вроджені здібності

людини, які дозволяють їй генерувати нові ідеї, створювати нові вироби або знаходити нові рішення. Це можуть бути різні види здібностей, наприклад, музичні, літературні, математичні, художні, наукові тощо. Творчі здібності можуть бути виявлені у ранньому віці, можуть бути розвинені і поліпшені з часом.

Креативність – це здатність використовувати творчі здібності для генерації нових ідей або розв'язання проблем. Це означає, що креативна людина може застосовувати свої творчі здібності для розв'язання різних завдань і досягнення різних цілей. Креативність можна розвивати і вдосконалювати, зокрема, за допомогою вправ на розвиток творчих здібностей.

Отже, творчі здібності – це вроджені здібності, а креативність – це здатність використовувати ці здібності для досягнення конкретних цілей.

Дослідженнями особистісної креативності, висвітленням її ознак та об'єднанням цих ознак у структуру креативності займалися видатні українські науковці та психологи Д. Богоявленська, П. Горностай, В. Дружинін, Н. Вишнякова, С. Максименко, А. Пономарьов, О. Тихомирова, Є. Туник та інші, а також американські науковці Т. Амабель, Дж. Гілфорд, С. Медник, Е. П. Торренс, Е. Фромм та інші.

У сучасних наукових джерелах проблема креативності, її структури розкрита недостатньо, тому є актуальною.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично вивчити особливості формування креативності майбутніх психологів та розробити тренінгову програму її формування.

Креативність є показником особистісної якості психолога, показником його особистісної зрілості., а також є професійно значущою характеристикою майбутнього психолога, оскільки професійна діяльність може вимагати вирішення складних нестандартних ситуацій. Отже, розвиток креативності є важливим для успішної практики психолога.

Отримані результати дослідження рівня креативності майбутніх психологів: за методикою «Особистісна креативність» (Є. Є. Туник): загальний рівень прояву особистісної креативності серед респондентів відповідає середньому рівню 63,3%; респонденти із рівнем нижче середнього відсутні, а рівень вище середнього мають 36,7% від загальної вибірки. Найнижчі бали були помічені за показником Уява, тому на розвитку саме уяви, як одно із ключових складових творчого мислення та креативності, треба звернути особливу увагу при розробці програми тренінгу. За методикою «Тест невербальної креативності (малюнковий тест)» (Е. Торренса): всі респонденти успішно набрали максимальний бал за шкалою Швидкість; із представлених показників Оригінальності, Детальності і Гнучкості, найвищим є показник Гнучкості, нижчі результати виявлено за показником Оригінальність, що свідчить, про те, що відповіді респондентів здебільшого були очевидними. Загальний рівень креативності вибірки є середнім 63,3%.

Отже, за результатами проведеного емпіричного дослідження визначаємо загальний рівень креативності вибірки, як середній із низькими балами за показниками Уяви та Оригінальності, що є явно недостатнім.

Відповідно до отриманих результатів, враховуючи виключну важливість креативності, як показника особистісної зрілості майбутнього психолога, так і важливість у професіональній сфері, було розроблено тренінгову програму розвитку креативності, спрямовану на активізацію процесу розвитку креативності здобувачів вищої освіти – майбутніх психологів, що допоможе їм

творчо та нестандартно підходити до вирішення проблем у професійній діяльності та у власному житті.

Мета тренінгової програми: ознайомлення учасників з концепцією креативності та ключовими характеристиками креативного мислення, розвиток практичних навичок, застосування прийомів креативного мислення, формування основ для створення нових ідей, навичок управління креативним процесом, розвиток уяви та оригінальності.

Завдання тренінгової програми: визначити сутність поняття «креативності»; розглянути теорії та концепції креативності, її види; стимулювати студентів – психологів до проявів креативності; засвоїти та навчитися застосовувати прийоми креативного мислення на практиці; сформуванню базис для генерації нових ідей; подолати проблеми прояву креативності.

Тренінгова програма розрахована на 20 години та складається з 3 тренінгових сесій.

Таким чином, під час виконання кваліфікаційної роботи було досягнуто зазначену мету, вирішені поставлені завдання, висновки належним чином узагальнені.

Результати дослідження можуть бути використані практикуючими психологами, тренерами, викладачами. Розроблена нами тренінгова програма може бути використана під час отримання вищої освіти, підвищення кваліфікації тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дворник М.С. Тренінг креативності як засіб досягнення професійного успіху / М.С. Дворник. – Вінниця, 2019. – 78 с.
2. Дідик Н. М. Дослідження професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів / Н. М. Дідик // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 23. – С. 160-170.
3. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посібник / Н. А. Карпенко. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 156 с.
4. Максименко С. Д. Генеза Здійснення особистості. Київ, 2006 III Міжнародна науково-практична конференція «Генеза буття особистості». – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2017. – 254 с.
5. Мельниченко А. Концепції креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності у теоріях медіакомунікацій. – №2, 2013. – 117 с.
6. Міщиха Л.П. Психологія творчості. Навчальний посібник. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. – 448 с
7. Саврасов М. В. Психологія креативності особистості студента: психологічна структура та зміст / Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Психологічні науки : збірник наукових праць / за ред. Н. О. Євдокимової. – № 2 (15), жовтень 2015. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. – 180 с.
8. Яланська С.П. Психологія творчості [Текст] / С.П. Яланська. – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. – 180 с.

ІСАЄВА Алла, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ЧАУСОВА Т. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ ДО НАДАННЯ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДОПОМОГИ

Сьогодні сучасний стан наукових досліджень проблеми особистісного розвитку практичних психологів є недостатнім. Ця проблема все більше привертає увагу зарубіжних і вітчизняних науковців. Це відноситься, з одного боку, до усвідомлення важливості самої професії, а з іншого боку, до бажання протиставити стандарт кваліфікованої психологічної допомоги спонтанним, позанауковим орієнтаціям, а також до необхідності підвищення ефективності навчання психолога.

Багатогранна та складна професійна діяльність психолога-консультанта консультаційної служби, а також психологічна підготовка психолога до неї в цілому досліджені недостатньо. Ігноруються особливості фахівця психолога-консультанта, усвідомлення його прагнень, шляхів саморегуляції та підвищення рівня психологічної компетентності.

Проте важливість психологічної підготовки психолога до професійної роботи в консультаційному центрі «Телефон Довіра» зумовлює актуальність вивчення особливостей відповідної підготовки та потребує розробки соціально-психологічних заходів щодо формування та корекції психологічного рівня, режиму очікування підготовки психолога до професійної діяльності. Суспільна значущість та недостатня вивченість виявленої проблеми зумовили вибір теми дослідження.

Мета дослідження – обґрунтувати й емпірично дослідити особливості підготовки психологів служби Телефону Довіри до надання консультаційної допомоги; розробити програму корекційних заходів щодо підвищення ефективності консультаційної допомоги психологів-консультантів.

Під час дослідження враховувалися психологічні особливості професійної діяльності психологів-консультантів служби та зверталася увага на проблеми, що перешкоджають розвитку психологічної готовності до надання консультаційної допомоги. Таким чином, ефективність консультанта визначається особистісними якостями, професійними та спеціальними навичками, що забезпечують контакт - основою психологічного консультування: авторитетом (приклад гнучкості поведінки та відкритості по відношенню до клієнта); розвинена самосвідомість (уміння слухати себе); відкритість до власних переживань (чесність у сприйнятті власних почуттів, поведінки, стратегії психологічного захисту); власна відповідальність (конструктивне розуміння критики, яке не запускає механізми

психологічного захисту, а слугує ефективним зворотним зв'язком); прагнення до самореалізації; турбота, емпатія, довіра та віра в клієнта тощо.

Досліджуючи використання механізмів психологічного захисту консультантами служби підтримки, було виявлено, що консультанти служби ТД загалом помірно використовують механізми психологічного захисту, такі як «зміщення», «регресія», «заперечення», «проекція», «компенсація» та «раціоналізація». Але «заміщення» та «гіперкомпенсація» в основному використовуються вільно.

Під час аналізу системи ціннісних орієнтацій консультантів встановлено, що система цінностей консультантів служби ТД включає такі цінності, як «Рівність між людьми, щастя інших», «Країна в хорошому стані, в нашому суспільстві» переважає соціальне визнання, тобто соціально значущі цінності. Цікаво, що такі цінності, як здоров'я, любов і щасливе сімейне життя, відіграють другорядну роль у системі цінностей.

В інструментальній системі цінностей ТД-консультантів превалує така цінність, як «Транссексуальне ставлення до себе та недоліків інших». Перевага такої якості може ускладнити ефективну роботу консультанта служби підтримки, оскільки специфіка роботи в такій службі передбачає роботу з проблемною категорією клієнтів, які мають багато недоліків. Тому вкрай необхідно вжити коригувальні заходи щодо переоцінки таких активів.

Під час дослідження рівня емоційного вигорання консультантів виявлено, що опитані консультанти служби ТД мають низький рівень емоційного виснаження та середню деперсоналізацію. 100% опитаних консультантів мають низький рівень особистої ефективності.

Аналізуючи вплив професійного досвіду на ступінь емоційного вигорання, ми визначили наступні кореляційні зв'язки: вищий рівень емоційного виснаження можна визначити при стажі 1-3 роки; Ступінь деперсоналізації вище при стажі 1-3 і 7-10 років.

Аналізуючи рівні емпатійної здатності консультантів, було визначено, що найважливішим рівнем є прониклива здатність емпатії; раціональний канал емпатії переважно використовується на низькому рівні; емоційний канал емпатії здебільшого використовується на середньому рівні; інтуїтивний канал емпатії переважно використовується на низькому рівні; більшість респондентів показали високий рівень використання настанов, що сприяють емпатії, проникливу здатність емпатії та середній рівень використання ідентифікації в емпатії.

Психокорекційна робота, яка проводиться з метою сприяння розвитку готовності до професійної діяльності, дозволяє психологу-консультанту: по-перше, пізнати себе, свої індивідуальні особливості та можливості, зрозуміти свої інтереси, мотиви, бажання, звільнитися від помилкових уявлень про себе, навчитися бути чесним із собою; по-друге, переосмислити своє ставлення до себе та взяти відповідальність за своє професійне становлення та розвиток, у ширшому розумінні – за весь свій життєвий шлях; по-третє, навчання прийомам саморозвитку, самоуправління та самоконтролю.

Завдяки впровадженню освіти з профілактики синдрому професійного вигорання згуртувався колектив працівників, що дало змогу обмінюватися досвідом та ідеями між командами різної спрямованості, з'явилося почуття спільності, у багатьох з'явилися перспективи розвитку та професійного розвитку.

Після навчання дослідження було проведено повторно за методикою С. Маслача «Синдром вигорання у професіях системи «людина-людина». Як

показали результати, вдалося досягти зниження показників деперсоналізації серед консультантів Help Desk.

Використовуючи методику діагностики типологій психологічного захисту (за адаптацією Р. Плутчик, А. І. Вассерман), результати неодноразових досліджень рівня використання механізмів психологічного захисту дають підстави для висновку, що рівень використання примітивних механізмів психологічного захисту (заперечення, заміщення, регресія, витіснення) знижується, а рівень підвищується за допомогою зрілих механізмів психологічного захисту (раціоналізація, компенсація, сублімація, інтелектуалізація).

Матеріали можуть бути використані в діяльності практичних психологів, педагогів, коучів в корекційно-розвивальній, консультативній, просвітницькій, освітній діяльності при викладанні загальної, вікової та організаційної психології, а також при проведенні бесід і тренінгів із практичними психологами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Активні методи в роботі практичного психолога: [навч. посібник] / Л.В. Долинська, М.В. Левченко, Н.В. Чепелєва, А.І. Уманець. – К. : УДПУ, 1994. – 80 с.
2. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: курс лекцій / О.І. Бондарчук. - К. : Видавництво МАУП, 2001. - 96 с.
3. Браун-Галковська, М. Домашня психологія: Подружжя, діти, родина / М. Браун - Галковська; пер. з пол. З. Городенчук. - Л. Свічадо, 2000. - 176 с.
4. Добсон Дж. Неслухняний підліток / Дж. Добсон. - СПб.: Мова, 2002. - 418с.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник / І.М. Дичківська.- К.: Академвидав, 2004 – 218 с.
6. Журба К.О. Виховання духовності у підлітків в сучасній українській сім'ї і школі: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Ін-т проблем виховання АПН України./ К.О. Журба – К., 2000. – 18 с.
7. Журавська Л.М. Соціально-психологічний тренінг: розвиток якостей особистості працівників сфери туризму / Л.М. Журавська: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів]. – К. : Видавничий Дім Слово, 2006. – 312 с.
8. Зінченко В. О. Створення комплексу педагогічних умов для підвищення ефективності формування професійної спрямованості / В.О. Зінченко // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка. - 2007. - № 12. - Ч. 2. - С. 70-79.

КОЗАЧА Олександра, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ІНЖИЄВСЬКА О. А., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОКРАСТИНАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність дослідження полягає в тому, що явище прокрастинації стає все більш поширеним. Період, у якому ми зараз живемо, прийнято називати епохою науково-технічного прогресу. Усі сфери життя людини все більше й більше заповнюються новими технологіями. Сьогодні вони дають можливість працювати цілодобово і без вихідних. Проте через надмірно швидкий темп життя, вимоги сучасного соціуму, інформаційні перенавантаження людина все частіше вдається до прокрастинації – відкладання справ на потім, що призводить до нераціонального використання часу та зниження ефективності всієї її діяльності. Люди іноді втрачають лік часу, займаючись серфінгом в інтернеті: читають новини, безкінечно щось досліджують, переглядають блоги і т.д.

Відповідно до аналізу психологічних досліджень, прокрастинація супроводжується станами нервової напруги, погіршення концентрації уваги, емоційного та фізичного стресу, зниження самооцінки, відчуття провини, втрати віри у себе та свої сили. Саме тому в останні роки спостерігається зростання значущості та актуальності досліджень даної проблематики.

У більшості наукових робіт прокрастинація розглядається на прикладі академічного середовища. При цьому спостерігається гострий дефіцит досліджень, направлених на оцінку цього конструкту в умовах війни. Проясненню цього питання й присвячується наша робота. Вивченням феномену прокрастинації займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Є. Ільїн, Д. Стеценко, І. Бабатіна, К. Фоменко, Т. Мотрук, В. Ю. Шайгородський, О. Михайлова, К. Євстінгеєва, О. Поліщук, С. Соболева, П. Стіл, Дж. Бурка, Л. Юлен, Н. Мілгрем, А. Елліс, М. Сільвер, Дж. Сабіні, Н. Руднова, В. Ковилін, М. Дворник, П. Стіл, О'Браєн.

Термін «прокрастинація» вперше вжив у науковому контексті П. Рінгенбах у роботі над книгою «Прокрастинація в житті людини» 1977 року. Однак, більшість учених наголошують на існуванні явища «відкладання на потім» практично від початку історії людства.

Сучасний стан наукових здобутків демонструє те, що феномен прокрастинації є предметом дослідження багатьох різних вчених, але значущість проблеми, збільшення впливу зовнішніх обставин, зростання технологічності соціуму, невідповідність досліджень у царині академічності з повсякденним життям свідчить про важливість та актуальність

обґрунтування даної проблематики, що і зумовлює вибір теми дипломної роботи: «Психологічні особливості прокрастинації особистості в умовах війни».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці послаблення прокрастинації особистості в умовах війни.

Теоретичний розбір наукових джерел з проблеми дослідження дає можливість визначити зміст даного поняття, а саме: прокрастинація представляє собою схильність людини відкладати неприємні завдання на потім, тяжіння до справ, що приносять більше задоволення або швидший результат.

В межах психодинамічного підходу прокрастинацію розглядали як механізм психологічного захисту, що утворився внаслідок дитячих травм і проблем, які виникали в процесі виховання батьками. Згідно з основними положеннями поведінкового підходу відкладання тлумачиться як спосіб уникнення неприємних для особистості стимулів. У межах когнітивного напрямку виявлено, що в основі досліджуваного явища лежать неспроможність приймати рішення самостійно, ірраціональне мислення та занижена самооцінка. Поєднанням усіх поглядів щодо сутності прокрастинації стала теорія тимчасової мотивації. Згідно з нею, кожна особистість обирає ту діяльність, яка в результаті принесе максимум користі для неї, розраховуючи при цьому, що для такої роботи необхідний певний проміжок часу.

Визначено види прокрастиції: академічна, щоденна, компульсивна, невротична, прийняття рішень. Що дає змогу об'єднати у дві основні групи – прокрастинація при прийнятті рішень та прокрастинація у виконанні завдань. Також, відповідно ймовірності позитивних наслідків прокрастинації, виокремлено два її типи: пасивний та активний.

Визначено чинники, які впливають на відтермування справ особистості в умовах війни: порушення мотиваційної сфери, страх невдачі, перфекціонізм, страх успіху, самообмеження, опір зовнішньому контролю, прагнення до збільшення чи зниження напруги, порушення цілепокладання, порушення перцептивно-семантичної організації часу. Іншими специфічними індивідуально-психологічними причинами є імпульсивність, низький життєвий тонус, нейротизм, втомленість, соціальні та сімейні труднощі, дискомфорт від виконання певних завдань та ін.

Проведене дослідження виявило, що прокрастинація істотно залежить від рівня мотивації особистості, самооцінки, рівня тривожності. Це впливає на відкладання справ, а особливо в умовах війни, коли базова потреба у захисті не може бути реалізована. Також нами було виявлено такий феномен, як відкладене життя, все більше і більше людей не дозволяють собі радіти, насолоджуватись життям, це взаємопов'язано з рівнем самооцінки особистості.

Результати теоретичного розбіру проблеми зумовили необхідність емпіричного дослідження прокрастинації. Дослідження здійснювалося за допомогою психодіагностичних методик: Для визначення рівня мотивації успіху або боязнь невдачі особистості нами було використано опитувальник Реана «Мотивація успіху і боязнь невдачі». Її використання є доцільним, так як рівень мотивації чи боязні пов'язаний з схильністю особистості прокрастинувати. Для діагностики рівня вираження прокрастинації в повсякденному житті було використано тест «Шкала загальної прокрастинації» автора К. Лей. Наступним інструментом для визначення тривоги особистості нами була використана «Госпітальна шкала тривоги і

депресії HADS (The hospital Anxiety and Depression Scale Zigmond A.S., Snaith R.P.), з якої нас цікавить частина 1, яка включає аналіз тривоги. Нами також була використана «Методика дослідження самооцінки» Дембо-Рубінштейн. Дана методика дозволяє визначити рівень самооцінки особистості, що безпосередньо відноситься до вираження прокрастинації. Останньою використаною у нашому дослідженні методикою стала проєктивний малюнок «Я-відповідальний» і «Я з тих, хто все відкладає на потім» М.С.Дворник. Нами вона застосована, щоб виділити емоційні та особистісні характеристики в типових ситуаціях особистості в умовах війни.

За результатами емпіричного дослідження констатовано, що для більшості респондентів притаманно мати мотивацію на невдачу та характерно уникати осуду та невдач. Такий результат свідчить про те, що їх діяльністю та прийняттям або неприйняттям рішень керує впевненість у невдалому або незадовільному результаті, що значно впливає на можливість присутності прокрастинації у їх житті. Водночас, у більшості опитуваних виявлено високий рівень схильності до прокрастинації, що означає, що їм притаманно відкладати виконання важливих завдань та задач, вони часто відволікаються та не можуть чітко спланувати свою діяльність. Також, поряд з цим більшості досліджуваним із нашої вибірки притаманна субклінічна тривожність. Такий вид тривожності потребує уважного ставлення та можливої корекції та/чи психотерапії, проте не є критичним для психічного здоров'я людини. Щоправда такі високі показники тривоги можуть значно впливати на продуктивність особистості та на рівень її прокрастинації. При цьому більшості опитуваним притаманна низька самооцінка. Люди з низькою самооцінкою, як правило, важко розпочинають нові справи, відкладають їх, сумніваються в своїх силах та виборі, що часто призводить до станів прокрастинації або їх загострення. Аналіз проєктивної методи показав, коли досліджувані з нашої вибірки малювали себе у стані виконання необхідних завдань, малюнки мали достатньо предметний характер з використанням яскравих кольорів. Ті малюнки, які були присвячені стану, коли особа відкладає роботу на потім були виконані переважно темними кольорами та не вражали різноманітністю. Малюнки були виконані з великим натиском олівця чи/або фломастера, різкими гострими лініями або хаотичними плавними.

За допомогою коефіцієнту кореляції Пірсона було визначено, прямий зв'язок та непрямий зв'язок між проведеними нами методиками.

Отже, проведене емпіричне дослідження зумовило необхідність оптимізації міжособистісних стосунків молодших школярів.

Спираючись на результати теоретичного та емпіричного дослідження під умовами зменшення впливу прокрастинації особистості в умовах війни ми розуміємо:

- усвідомлення особистістю своїх потенційно особистісних можливостей;
- осмислення свого процесу відтермінування і визначення свого типу прокрастинації;
- підвищення рівня самооцінки;
- зменшення рівня тривожності.

Розроблено та апробовано тренінгову програму «Прокрастинація простими словами», яка проходить у два тренінгових днів, кожен з яких має певні завдання, що проводяться за допомогою арттерапевтичних технік. Мета: формування і розвиток умінь та навичок зменшення впливу прокрастинації на життя особистості в умовах війни. Завдання програми: створити атмосферу, яка сприяє кращому взаємному пізнанню прокрастинації; розширити знання учасників про відкладання справ;

сформувати вміння керувати проявами своїх емоцій та емоційними реакціями; формування та розвиток навичок, що покращують взаємодію учасників з життєвими труднощами; формування в учасників креативності, завдяки застосування арттерапевтичних технік. На основі вивчення спеціальної наукової літератури обґрунтовані вихідні принципи, котрі були покладені в основу організації тренінгових занять, а саме: активності учасників та їх дослідницької позиції; об'єктивності поведінки; партнерського характеру спілкування та акцентуації мови почуттів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми.

Перспективним уявляється виявлення чинників покращення показників особистісного адаптивного потенціалу особистості під час відкладання справ на потім в умовах війни та нервово-психічної стійкості як складових психічного здоров'я особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базика, Є. Л. Феномен психофізіологічного стану прокрастинації. Міждисциплінарні дослідження в науці та освіті: Психологічні науки. 2012. №1. С. 13–18.
2. Бурка Дж. Б., Юен Л. М. Прокрастинація. Чому ви даєтеся до неї та що можна зробити з цим вже сьогодні. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 400 с.
3. Дворник М. С. Прокрастинація в конструюванні особистісного майбутнього : монографія / М. С. Дворник. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. – 120 с.
4. Карамушка Л.М.,Бондарчук О.І, Грубі Т.В. Методики дослідження перфекціонізму, Трудоголізму та прокрастинації особистості: методичний посібник. 80с.
5. Колтунович Т. А., Поліщук О. М. Прокрастинація - конфлікт між «важливим» і «приємним». «Молодий вчений». 2017. № 5(45). С. 211-218.
6. Лугова В.М. Прокрастинація: основні причини, наслідки та шляхи подолання. Актуальные научные исследования в современном мире. ПереяславХмельницький. 2018. №4(36), Ч. 2. С. 59-65.
7. Мотрук Т. О., Стеценко Д. В. Прокрастинація як інгібітор розвитку успішної особистості. Актуальні питання сучасної психології: матеріали I всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 15 трав. 2014 р. Суми, 2014. 388 с.
8. Титаренко Т.М. Повсякденні практики як спосіб окреслення плинних контурів особистості // Актуальні проблеми практичної психології. – Част.1.– Зб. наук. праць. – Херсон, 2012. – С. 477-481.
9. Цуканов Б.І. Час у психіці людини / Б.І. Цуканов. – Одеса: Астропринт, 2000. – 218 с.
10. Ferrari J. R., Barnes K. L., Steel P. Life regrets by avoidant and arousal procrastinators: Why put off today what you will regret tomorrow? *Journal of Individual Differences*. 2009. Vol. 30, №3. P. 163–168.
11. Ferrari J. R., Johnson J. L., McCown W. G. Procrastination and task avoidance: Theory, research, and treatment. Plenum Press. 1995. P. 71-96
12. Ferrari J. R., Tice D. M. Procrastination as a self-handicap for men and women: a task-avoidance strategy in a laboratory setting. *Journal of Research in Personality*. 2000. Vol. 34. P. 73–83.
13. Knaus B. *The Procrastination Workbook: Your Personalized Program for Breaking Free from the Patterns That Hold You Back*. Oakland: New Harbinger Publications, 2002. 184 p

14. Lay C. H. Working to schedule on personal projects: An assessment of personproject characteristics and trait procrastination. *Journal of Social Behavior & Personality*. 1990. Vol. 5, №3. P. 91–103.
15. Lay, C.H. At last, my research article on procrastination /C.H.Lay // *Journal of Research in Personality*. – 1986. – Vol. 20. – P. 474–495.
16. Milgram N., Tenne R. Personality correlates of decisional and task voidant procrastination. *European Journal of Personality*. 2000. Vol.14, P.141-156
17. Milgram N.A. Procrastination: A malady of modern time / Noach Milgram // *Boletin de Psicologia*. – 1992. – Vol. 35:83. – 102 p.
18. Morgan D. Paradigms Lost and Pragmatism Regained: Methodological Implications of Combining Qualitative and Quantitative Methods / D. Morgan // *Journal of Mixed Methods Research*. – 2007. – №1. – Pp. 48-76.
19. Simpson K. In search of the arousal procrastinator: Investigating the relation between procrastination, arousal-based personality traits and beliefs about procrastination motivations / Simpson K., Pychyl T. // *Pers. and Ind. Diff.* – 2009. – Vol. 47. – № 8. – Pp. 906-911.
20. Specter M.H. Time orientations of procrastinators: Focusing on the past, present, or future? / Specter M. H., Ferrari J. R. // *J. of Soc. Behav. and Personality*. – 2000. – Vol. 15. – № 5. – Pp. 197-202.

КОЗИРЕВА Катерина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ІНЖИЄВСЬКА О. А., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ЛІКАРІВ ПІД ЧАС ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН

Протягом ХХІ ст. слово «медицина» все більше асоціюється в першу чергу з реформами, аніж безпосередньо з повсякденним лікуванням людей. Ми можемо спостерігати за державними та міждержавними програмами реформації та стандартизації всюди: в Україні та США, в ЄС та Індії, Австралії та Китаї. Історично одними із сенсів та рушійних сил розвитку науки було саме покращення якості медицини, методик лікування та загальної тривалості життя. Окрім того, у сучасному світі, до цього додалась глобалізація, загальне збільшення кількості населення, підвищення якості життя та очікувань від якості послуг, збільшення можливостей уніфікації, стандартизації та контролю в усіх сферах діяльності за допомогою автоматизації.

«Емоційне вигорання», як клінічний стан, було вперше описано в середині 1970-х років психологом Гербертом Фройденбергером. Він описав

емоційне вигорання як «стан розумового та фізичного виснаження, викликаний професійною діяльністю», що спостерігається переважно у працівників професійної групи «людина-людина».

Вивченню проблеми синдрому «емоційного вигорання» присвячено значну кількість робіт у зарубіжній науці та практиці – В. Бойко, К. Кочюнас; E. Aronson, P. Bril, M. Burisch, D. Miller, M. Leiter, R. Lasarus, S. Folkman, C. Maslach, G. Selye, A. Pines, S. Jakson. Також цій проблемі приділив особливу увагу ізраїльський професор Мулі Лаад, що є директором «Центр попередження стресу» в Ізраїлі та розробив актуальну модель «BASIC Ph» для подолання стресу та пошуку внутрішньої стабільності. Також виявляють інтерес до цієї проблеми і українські науковці, з'являються роботи таких авторів, як М. Авраменко, Т. Зайчикова, Л. Карамушка, С. Максименко, О. Матвієнко, О. Святка, Е. Яновська.

Синдром «емоційного вигорання» у лікарів проявляється в зниженні зацікавленості в роботі, збільшенні витрати часу на встановлення діагнозу та уникненні соціальних контактів. Втолені від своєї професійної діяльності лікарі можуть встановити неправильний діагноз, призначати помилкові методи лікування, затримуватися довше на роботі або ж раніше йти додому. У колективі це проявляється відособленістю від колег. З'являються шкідливі звички, що може мати негативні наслідки не лише для медичного працівника, але і всього медичного закладу, оскільки він має доступ до різних лікарських засобів.

Мета дослідження – виявити специфічні особливості емоційного вигорання лікарів під час інноваційних змін.

Теоретичний розбір наукових джерел з проблеми дослідження виявив, що на сьогоднішній день проблема «емоційного вигорання» медичних працівників має аналізуватись у динаміці повсякденних динамічних змін. Ігнорування проблеми може мати глибокі негативні наслідки.

Результати теоретичного розбору проблеми зумовили необхідність емпіричного дослідження психологічних особливостей емоційної сфери лікарів під час інноваційних змін. У дослідженні взяли участь жінки-лікарі. Дослідження здійснювалося за допомогою таких методів: В.В Бойко «Діагностика синдрому емоційного вигорання» - спрямована на виявлення рівня емоційного вигорання у лікарів, який включає не тільки оцінку психічного стану людини, а й враховує її соціальну та професійну сфери життя; Е. Хейм «Діагностика копінг-механізмів» - спрямована на те, щоб раціонально вибудувати механізм, який дозволить ефективно подолати стресові ситуації та продуктивно адаптуватися у важких ситуаціях; К. Маслач та М. Лейтер «Моє ставлення до роботи» - метод, який дозволяє переглянути своє відношення до роботи та проаналізувати, що може викликати дискомфорт та негативні емоції, що приводять до «вигорання».

Детальний розбір результатів спостережень показав, що у лікарів найбільш виражені такі симптоми емоційного вигорання, як «редукція професійних обов'язків», «емоційна відстороненість», «незадоволеність собою», «неадекватне виборче емоційне реагування», «психосоматичні та психовегетативні порушення». Найменше сформовані симптоми «загнаність у глухий кут», «переживання психотравмуючих обставин», «деперсоналізація».

Для медичних працівників у когнітивних копінг-стратегіях характерне переважання непродуктивних стратегій, тобто, що стресовий стан не усувається, а, навпаки, дана стратегія сприяє її посиленню. В емоційних і поведінкових копінг-стратегіях застосовується продуктивна стратегія, що допомагає успішно впоратися зі стресом.

Характерні різні аспекти ставлення до роботи (справедливість, винагорода, прийняття рішень), взаємопов'язані з адаптивними характеристиками захисно-власної поведінки: компенсація, інтелектуалізація. Але вони взаємопов'язані з невротичними станами, що може стати причиною професійного вигорання і тому їх доцільно розглядати як мету корекційної роботи.

Вивчаючи загальні результати дослідження можна зробити висновок що, робота лікарів під час інноваційних змін може призводити до змін в робочому навантаженні, методах лікування, розкладі, що можуть викликати додатковий стрес та погіршення емоційного стану. Основні симптоми емоційного вигорання у лікарів включають невдоволеність собою (як особистістю, так і професіоналом), емоційне виснаження, деперсоналізацію, падіння професійної ефективності.

Розроблено низку заходів, спрямованих на підвищення інтересу до розробки та впровадження інновацій в медичних організаціях. Рекомендовано до впровадження наступних заходів:

1. Розробка системи матеріального та морального стимулювання активних учасників при розробці та впровадженні інновацій.
2. Створення корпоративної бібліотеки підвищення кваліфікації співробітників.
3. Отримання зворотного зв'язку від керівників із засобів програми «Вікно можливостей».
4. Створення шаблонів документів «Паспорт проекту» та звітів, що дозволить регламентувати впровадження нових програм.
5. Відкриття нового розділу на корпоративному порталі.
6. Реалізація тренінгової програми «Корекція емоційного стану лікаря під час інноваційних змін» та впровадження творчих вправ для покращення психологічного стану лікарів.

На основі проведеного дослідження, з метою профілактики та корекції професійного вигорання розроблено та апробовано тренінгову програму «Корекція емоційного стану лікаря під час інноваційних змін».

Програма включає в себе елементи арт-терапії (метафоричні карти та саблімінали). Саме через творчість можливе спонтанне самовираження особистості, а спілкування через «символи» сприяє задоволенню потреб у співпереживанні, контролю над імпульсами, вираженні потреб і афектів, підвищенню самооцінки й упевненості в собі, відтворенню міжособистісних процесів і взаємин без ризику отримати від оточення негативну або оціночну реакцію.

Проведене дослідження дозволить вивчити можливості підвищення рівня готовності медичного працівника до інноваційної діяльності. Також розроблено рекомендації, що допоможуть не тільки підвищити рівень готовності медичного працівника до інноваційної діяльності, а й допомогти йому в її здійсненні і навіть покращити загальний психологічний клімат у колективі.

В результаті апробації запропонованої тренінгової програми виявлено поліпшення самопочуття досліджуваних та тенденції зростання показників у позитивний бік (зниження роздратування та агресії, послаблення деперсоналізації, корегування самооцінки, усвідомлення та фіксація своєї цінності).

ЛІТЕРАТУРА

1. Інжиєвська Л. А. Арт-терапевтичний тренінг: конспект лекцій та робочий зошит для самостійної роботи з дисципліни / Л. А. Інжиєвська. — Київ : ДВНЗ «УМО», 2014. — 51 с.
2. Сипченко О. М. Професійне вигорання викладачів ЗВО як психологічна проблема // Молодий вчений. 2018. № 10 (62). С. 106–109.
3. Карамушка Л. М., Гнускіна Г. В. Психологія професійного вигорання підприємців. Київ: Логос, 2018. 198 с.
4. Шкрабюк В., Білик Д. Емоційне виховання особливостей: психологічний аналіз проблем. // Молодий вчений. 2020. №10 (86).
5. Hromtseva O. Notion of professional burn out of medical workers and research of its phenomenology. // European Journal of Management Issues. 2019. №27 (3). PP. 63–72.
6. Мащак С. Професійне вигорання особистості як соціально-психологічна проблема. // Науковий вісник Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. №2 (1). С. 444–452.

КОЛЕСНИК Єлизавета, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО СІМЕЙНІ РОЛІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні характеризується швидкими трансформаціями, які змінюють місце чоловіка та жінки в суспільстві, а отже, і в сім'ї. Відомо, що сім'я, а особливо стереотипи щодо гендерного змісту сімейних ролей, трансформуються повільніше, ніж інші соціальні практики сучасної людини. Благополуччя окремої сім'ї, її міцність як соціального інституту певною мірою залежить від розподілу існуючих в ній сімейних ролей. Розподіл та зміст сімейних ролей у кожній окремій сім'ї визначається, з одного боку, власною історією та особистісними особливостями сім'ї, а з іншого боку – культурно-історичними процесами, належністю сім'ї до конкретного соціального середовища.

В останні десятиліття чітко простежуються негативні тенденції у сфері сімейно-шлюбних відносин серед молоді: погіршується морально-психологічний клімат у молодіжних сім'ях; збільшується кількість розлучень і кількість неповних сімей; спостерігається поширення так званих вільних, «цивільних» шлюбів; відбувається переважання професійно-кар'єрних

цінностей над сімейними. Все це свідчить про наявність чинників, що знижують цінність сімейного способу життя.

Однією з головних причин кризового стану інституту сім'ї є дуже незадовільна підготовка молоді до подружнього та батьківського життя. Теоретичний аналіз наукових джерел свідчить, що проблеми у молодій сім'ї часто пов'язані з психологічною невідповідністю молодят: їх низьким рівнем психологічних знань, невмінням вирішувати міжособистісні конфлікти, нездатністю виявляти емпатію, взаємоповагу, турботу. Все це призводить до розчарування, незадоволення, небажання налагоджувати сімейні відносини, зниження мотивації шлюбу.

Особливою соціальною групою, що повинна мати уявлення про сімейні ролі є здобувачі вищої освіти. Студентський вік – завершальний період статевого розвитку, формування сексуальних орієнтацій, розширення міжособистісних контактів, професійного самовизначення, усвідомленого вибору певної лінії статевої поведінки, а отже мати достатньо чіткі уявлення про майбутні сімейні ролі. Це вік переоцінки цінностей і мотивації поведінки, центральний період флотування якостей характеру та інтелекту. Саме на нього припадає досягнення стабільності та піку більшості психічних функцій, усталення світогляду, етичних та естетичних поглядів на основі синтезу знань, життєвого досвіду, самостійного розуміння і практичних дій.

Значний відсоток сучасних здобувачів вищої освіти не підготовлені до шлюбу. Низький рівень психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї може бути причиною виникнення нестабільності у майбутній сім'ї, деструктивних міжособистісних конфліктів та розлучень. Все це негативно позначається на психічному здоров'ї студентів та результатах їхнього навчання та потребує пошуку ефективних шляхів її вирішення.

До досліджень проблем у сфері сімейних та шлюбних ролей у різний час долучалися у своїх роботах такі вітчизняні науковці, як: Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, В. О. Татенко, Г. О. Бал, І. Д. Бех, Л. В. Долинська, Т. М. Титаренко, В. М. Ямницький, Т. С. Яценко.

Дослідник проблем сімейного життя В. П. Кравець вважає, що 75% шлюбів розпадаються саме через невідповідність молоді до сімейного життя, не остання роль в цьому належить формуванню соціальних уявлень молоді щодо подружніх стосунків.

Мета дослідження – теоретично дослідити та емпірично вивчити психологічні особливості уявлень про сімейні ролі у студентській молоді та розробити шляхи їх формування.

Проведено теоретичний аналіз проблеми сімейних ролей в психологічній літературі, визначено чинники, які впливають на формування уявлень про розподіл ролей у сім'ї у студентській молоді. Описано теоретичні аспекти формування уявлень про сімейні ролі у студентській молоді. В процесі роботи було виявлено, що процес виникнення рольової структури сім'ї є одним із головних аспектів її становлення як соціальної, так і психологічної цілісності, адаптації подружжів одне до одного і вироблення стилю сімейного життя. В умовах існування різних норм і зразків рольової поведінки цей процес тісно пов'язаний з міжособистісними стосунками подружжів, дітей та батьків, їх рольовими установками. Поняття сімейної ролі в сучасній науці спирається на уявлення про соціальні ролі. Сімейні ролі розуміються як мета, переконання, почуття, цінності, дії, які очікуються або приписуються людині, що займає певне місце в сімейній системі.

Розподіл відповідальності в сім'ї характеризує рольову структуру сім'ї. Основними параметрами рольової структури сім'ї є характер верховенства,

який визначає систему стосунків влади і підлеглості, тобто ієрархічну будову сім'ї, і розподіл ролей відповідно до тих завдань, які вирішує сім'я на даній стадії свого життєвого циклу.

Гармонійне функціонування сім'ї можливе, коли кожен з її членів виконує ролі, що відповідають своїм та взаємним експектаціям. У більшості випадків взаємодія членів родини ґрунтується на особистісній інтерпретації сімейних ролей. Частина з них пов'язана з ролями, що зумовлені соціальним інститутом сім'ї. Друга частина сімейних ролей залежить від структури конкретної родини. Деякі з цих ролей значно поширені та передаються з покоління в покоління.

Сучасні норми передбачають диференційований спосіб побудови функціонально-рольових стосунків для різних сімей, гнучкий розподіл обов'язків. Рольові й функціональні стосунки в сім'ї встановлюються на основі «набутих» критеріїв, таких як особисті задатки, досвід, добровільна згода, ступінь зайнятості у виробничій сфері і т. ін. Проведений аналіз дозволяє затвердитися в думці, що традиційна родина вже не є еталонною моделлю сімейних відносин, отже, не досить релевантними стають концепції, які базуються на її основі.

Процеси гендерно-рольової соціалізації юнаків і дівчат мають багато відмінностей. Для дівчат, відповідно до історично сформованих патріархальних стереотипів, переважає орієнтація на сім'ю та сімейні цінності, ведення домашнього господарства тощо. Для юнаків згідно зі стереотипами, нормативно бажаною є більша активність за межами сім'ї: професійна діяльність, суспільна активність.

Емпірично досліджено особливості уявлень про сімейні ролі у студентської молоді. Психодіагностичний інструментарій дослідження складала батарея із ряду методик: авторська анкета «Уявлення про шлюбно-сімейні відносини»; тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І. Ф. Юнда); шкала любові і симпатії (З. Рубіна); методика «Діагностика міжособистісних відносин» (Т. Лірі); методика визначення рольових позицій в міжособистісних відносинах (по Е. Берну); методика Шаффера-Белла (діагностика особливостей дисфункціональності сім'ї з проявом певних шкал для певних типів співзалежності і акцентуацій).

Згідно отриманих результатів, було визначено чинники, які впливають на формування уявлень про розподіл ролей у сім'ї: 1) особливості структури сімейного життя в батьківському домі, розподіл сімейних ролей їх виконання; 2) якості особистості подружжя (характер, ціннісні орієнтації, смаки, звички, особливості подружжя (характер, ціннісні орієнтації, смаки, звички, особливості потребнісно-мотиваційної сфери і ін.); 3) уявлення про ідеал дружини чи чоловіка (очікування, пов'язані із шлюбом, вимоги до сімейного життя); 4) просімейна мотивація; 5) соціальні фактори.

Проаналізовано гендерні та демографічні особливості уявлень про сімейні ролі у студентської молоді. За результатами експериментальної роботи досліджувані студенти виявили середній (задовільний) рівень готовності до сімейного життя. Найбільш вираженими при цьому виявилися такі функції: налагодження здорового побутового режиму, дітонародження, виховання дітей, створення позитивного психоемоційного фону.

Кореляційний аналіз, результати якого були спрямовані на виявлення специфіки взаємозалежності між дослідженими показниками, показали тісні кореляційні зв'язки за шкалою загального рівня підготовленості до сімейного життя та такими функціональними характеристиками: створення позитивного психоемоційного фону, підтримка

доброзичливих відносин з родичами, налагодження сімейно-побутового режиму, інтимне життя, розвиток комунікабельності.

За гендерним критерієм досліджувані студенти відрізняються лише за шкалою домінантності, що характеризує тип міжособистісних стосунків студентської молоді. Домінантність, згідно наших результатів, більш виражена у юнаків, тобто очевидно, що юнаки вважають себе більш відповідальними за сімейні стосунки, точніше вважають, що саме їм відводиться роль керуючого, і саме чоловік повинен домінувати у стосунках подружньої пари.

Згідно аналізу відмінностей за демографічним показником, у жителів міст домінує прагнення соціального самовдосконалення як функціональної характеристики готовності до сімейного життя. При цьому жителям сіл більш характерні такі риси міжособистісних стосунків, як вимогливість, і разом з тим добросердя. За іншими аналізованими чинниками статистично достовірних відмінностей не виявлено.

Результати засвідчили, що суттєвих відмінностей по групах досліджуваних стосовно готовності до подружнього життя за гендерним та демографічним показниками виявлено не було. Відмінності носять лише частковий характер та незначним чином впливають на комплексну готовність студентської молоді до сімейного життя.

Розроблено та апробовано тренінгову програму формування уявлень про сімейні ролі у студентської молоді. З метою підвищення значимості сім'ї, пропаганди «просімейного» способу життя, профілактики сімейного неблагополуччя, нами розроблено програму «Підготовка молоді до сімейного життя». Метою програми стало виховання культури шлюбних відносин, формування у молоді позитивного ставлення до сім'ї як важливої цінності.

Завдання програми: підвищити рівень поінформованості молоді з питань побудови шлюбно-сімейних відносин і психологічних особливостей майбутньої ролі в сім'ї; сприяти формуванню активної і відповідальної позиції по відношенню до майбутнього сімейного життя; сприяти формуванню навичок позитивного міжособистісного спілкування, духовно-моральному взаємин статей; сприяти формуванню в учасників більш реалістичного уявлення про сімейне життя, давши інформацію про призначення сім'ї, її вікові кризи і присутність внутрішніх правил; розширити знання в області сімейних відносин; навчитися вмінню вирішувати конфлікт конструктивним способом (без застосування насильства); підвищити цінність батьківства у молодих людей; формувати почуття відповідальності за близьких; розвивати здатність в учасників програми бачити перспективу свого майбутнього життя, формувати життєві цілі; мотивувати учасників на подальшу роботу по саморозвитку.

Практична значущість дослідження полягає у прикладній реалізації запропонованої тренінгової програми, розрахованої на студентів, з метою підвищення рівня їхньої готовності до сімейного життя, покращання показників розуміння особливостей подружньої взаємодії, сімейних ролей та функцій, а також уникнення ситуацій конфліктної взаємодії членів родини.

Перспективами подальших наукових розвідок можуть стати суміжні напрямки, зокрема, – вивчення впливу інтерналізованих життєвих сценаріїв та відпрацювання когнітивних схем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасевич А. П. Педагогічні теорії формування готовності студентської молоді до створення сім'ї у сучасних умовах / А. П. Карасевич // Рідна школа. – 2008. – № 12. – С. 22-25.
2. Карасевич А. П. Зміст і структура готовності студентів до шлюбу і створення сім'ї / А. П. Карасевич // Освітянські обрії: реалії перспективи: зб. наук. пр./ [Н. Т. Тверезовська (голова) та ін.]. – К. : ІПТО, 2007. – № 3. – С. 313-314.
3. Карасевич А. П. Соціально-педагогічні особливості формування готовності студентів вищих навчальних закладів до створення сім'ї/ А. П. Карасевич // Вища освіта України – Додаток 3, том 11 (9) – 2008 р. Тематичний випуск Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору. – С. 278-285.
4. Карасевич А. П. Формування готовності студентської молоді до створення сім'ї / А. П. Карасевич. – К. : Освіта, 2009. – 221 с.
5. Кляпець О. Я. Вплив шлюбно-сімейних домагань на прогнозування майбутнього студентською молоддю / О. Я. Кляпець // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки. Вип. 31, т. II. – Чернігів : ЧДПУ, 2005. – С. 32-37.
6. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В. П. Кравець. – К. : Київ. правда, 2000. – 688 с.
7. Теорія та досвід використання тренінгових технологій у практичній психології // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 22 листопада 2003 р. / [За ред. А. І. Мороз]. – К. : КІВС, 2003. – 260 с.
8. Технології роботи організаційних психологів : навч. посібник / [За наук. ред. А. М. Карамушки]. – К. : ІНКОС, 2005. – 366 с.

КОТЧЕНКО Марина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИХОРАННЯ ФАХІВЦІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Проблеми психологічного благополуччя викладачів є однією із найбільш актуальних у сучасній системі освіти. Педагог виступає центральною фігурою у освітньо-виховному процесі. І саме те, в якому форматі будуть складатися

відносини педагога із здобувачами та колегами, у значній мірі залежить від його емоційного стану. Освітняни часто мають вирішувати завдання, які потребують значних педагогічних зусиль. Наприклад, таких як освоєння нових форм дистанційної роботи, методів викладання, оновленого наповнення навчальних дисциплін, пошуків ефективних методів виховання, виконання роботи в умовах швидких змін, що відбуваються у суспільстві, необхідність дбати про безпеку учнів та свою власну, робота у надскладних побутових умовах тощо. Подолати усі ці фактори можливо лише психологічно здоровій, професійно компетентній людині, яка готова і може працювати творчо. Тому що від стану здоров'я педагога буде також залежати і психологічний стан здобувачів освіти Підготовка педагогічних та науково педагогічних працівників і їх постійне професійне вдосконалення наразі є однією з найбільш вагомих умов модернізації освіти. Гнучкість, мобільність, навички швидкого опрацювання інформації, креативні здібності – це ті якості, що вимагають від педагога умови сьогодення. Відповідно до світових стандартів, педагог має бути самодостатньою особистістю, зразком педагогічної і духовної культури, прагнути до творчої самореалізації і професійного розвитку. Виходячи із вище вказаного, можна стверджувати, що кожний представник галузі освіти, тією або іншою мірою, може піддаватися впливу синдрому професійного вигорання. Тому особливо важливими є дослідження питань психологічних особливостей формування синдрому професійного вигорання та його профілактики серед викладачів, а також розробка заходів поліпшення емоційних станів освітян[1,4].

На теперішній період розробленість питання синдрому професійного вигорання у наукових джерелах є достатньо ґрунтовною. Серед науковців, які досліджували дане явище та присвятили значну кількість наукових робіт, були М.Буриш, Т. Зайчикова, А. Карамушка, Н. Левицька, С. Максименко, К. Маслач, Е. Махер, Б. Перлман, Ф. Сторлі, Х. Фрейденбергер, Е. Хартман, У. Шуфелі, Ю. Швабл. та багато інших. Але, не зважаючи на таку велику кількість наукових праць, дана проблема вимагає постійної уваги науковців, особливо що стосується питань прояву та наслідків вигорання у професійній діяльності фахівців освітньої галузі [2-5].

Мета дослідження – теоретичний аналіз та емпіричне вивчення основних причин, психологічних особливостей перебігу синдрому професійного вигорання фахівців освітніх організацій, розробка тренінгової програми щодо його профілактики та подолання.

Для вирішення завдань емпіричного дослідження щодо вивчення синдрому професійного вигорання працівників освітніх організацій ми використовували тест «Професійне вигорання» педагогів; Шкалу психологічного благополуччя К. Ріфф; Методику діагностики типів поведінки в конфлікті за К.Томасом У експериментальних дослідженнях приймали участь дві групи працівників освіти, у кожену з яких входило 16 науково-педагогічних працівників, що мають ступінь Ph.D. та 16 вчителів старших класів закладів середньої освіти міста Дніпро. Перша група – контрольна, друга група – експериментальна. Респондентів підбирали таким чином, щоб соціальні, побутові, вікові та професійні характеристики у кожній групі були подібними. Отже, у кожній групі віковий діапазон учасників становив 32 – 47 років, було по 16 науково педагогічних працівників ЗВО (з них 8 жінок та 8 чоловіків) та 16 вчителів ЗСО (з них 14 жінок та 2 чоловіків). Усі учасники, зайняті у даних наукових дослідженнях проживають у місті Дніпро. Напрямок професійної діяльності – викладання дисциплін природничого напрямку. Кожен із учасників експерименту перед початком участі у

наукових дослідженнях скаржився на відчуття фізичної втоми, емоційного пригнічення, роздратування та інші симптоми професійного вигорання. Тому кожен з учасників був зацікавлений в участі у даному експерименті та пошуку шляхів подолання синдрому професійного вигорання.

У результаті проведення даної тренінгової програми здійснювалися впливи на процеси формування синдрому «професійного вигорання» працівників різних освітніх організацій. Після виконання тренінгової програми, оволодіння способами щодо конструктивного розв'язання проблемних педагогічних ситуацій та здобуття навичок профілактики і подолання емоційної напруженості, вивчення різних корекційних методик, ми провели повторне обстеження працівників освітніх організацій.

Аналізуючи результати повторного тестування педагогів, бачимо що у контрольних групах показники не змінилися щодо покращення стану респондентів, а в деяких випадках, взагалі стали більш загрозливими.

Рисунок 1

У тих групах, де було проведено тренінг, показники щодо прояву синдрому професійного вигорання значно змінилися у бік покращання стану працівників освіти. Так, у жодного з учасників не було зафіксовано високого рівня емоційного виснаження. Кількість учасників, що мали середній рівень емоційного виснаження зменшився на 6,2% – 18,7%, а тих що мали низький рівень емоційного виснаження відповідно, збільшилася, а саме на 37,5% – 43,7%. Зазначимо, що тренінгові вправи спрямовані на подолання емоційного виснаження були однаково дієвими і для науково-педагогічних працівників, і для шкільних вчителів.

Рисунок 2

Також спостерігаємо позитивний вплив щодо проявів деперсоналізації. Зафіксовано зменшення її прояву високого рівня у 12,6% – 25,0 опитуваних, середнього у 18,8% – 25,0% респондентів. Відповідно збільшення низького рівня деперсоналізації відмічали на 31,3% – 50,0% учасників тренінгу.

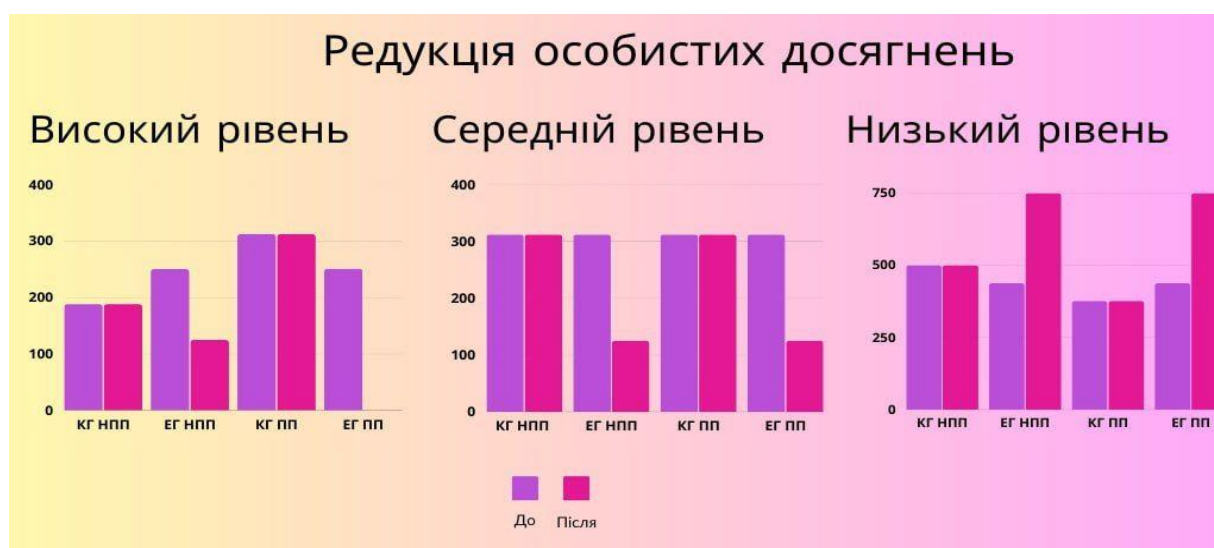

Рисунок 3

Аналогічні дані було отримано і при визначенні рівня редукції професійних досягнень, а саме зафіксовано зменшення високого рівня прояву у цього показника на 12,5% опитуваних, середнього – на 18,7%. Відповідно низький рівень редукції професійних здобутків за результатами тренінгу було відзначено у 75% у обох категоріях педагогічних працівників.

А отже, всі ці показники свідчать про доцільність і ефективність реалізації тренінгової програми, запропонованої у рамках виконання даної кваліфікаційної роботи.

Професійне вигорання характеризується відчуттями сильної втоми, втрати контролю та неспроможністю досягати конкретних результатів у своїй професійній діяльності. Це явище досить пов'язане зі сферами діяльності людини, що передбачають емпатію, активне спілкування та піклування і надання допомоги іншим, і саме такою є праця фахівців освіти.

До головних причин, що призводять до появи професійного вигорання у освітян відносять такі: сильні перенавантаження, що можуть бути пов'язані з

інтенсивністю, тривалістю праці або складністю у виконанні завдань; відсутність автономії в межах робочого місця; відсутність мотиваційних аспектів: заробітна плата, престижність, гарантія щодо зайнятості; відсутність командного духу, комунікації між колегами у виробничому просторі; відсутність справедливих дій у трудових відносинах; ціннісні конфлікти.

Аналізуючи стиль поведінки у конфліктах, можемо відзначити, що вибір стилю поведінки, у незначній мірі залежить від посади чи організації, у якій працює фахівець освіти, а більшою мірою від індивідуальних психологічних особливостей.

У ході проведення емпіричного дослідження ми з'ясували, що за методикою «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф значна частина респондентів (43,75 – 50,0 %) діагностує низький рівень свого психологічного благополуччя, 31,25% – 43,75% досліджуваних мають середній рівень психологічного благополуччя, і лише 12,50% – 18,75% досліджуваних показали високий інтегральний рівень щодо психологічного благополуччя. При чому, потрібно зазначити, що викладачі і закладів вищої освіти, і середнього майже у однаковій мірі відзначають низький рівень власного благополуччя.

В цілому, усі учасники дослідження потребували психологічної допомоги та застосування заходів щодо подолання емоційного виснаження.

Ефективним щодо покращання стану працівників освітніх організацій виявилось проведення психо-корекційного тренінгу профілактики та подолання наслідків професійного вигорання. Було відзначено значний вплив арт-терапевтичних методик та технік гарденотерапії на емоційний стан учасників. Було отримано позитивні відгуки учасників тренінгової програми.

Для запобігання виникнення феномену вигорання, рекомендовано забезпечити належні умови роботи, дотримання правил та загальнолюдських моральних цінностей, підтримання професійної гідності. Крім того, повинна бути дозволеною командна робота і забезпечена належна соціальна підтримка. При перших ознаках і для профілактики вигорання освітньої організації рекомендовано застосовувати підходи щодо запобігання психосоціальним ризикам. Адміністрація навчального закладу має бути уважною до ознак дискомфорту працівників. Необхідною є взаємодія з психологами, як у педагогічному колективі, так і кожного працівника освітньої організації індивідуально. Вчасно застосовані за допомогою фахівців профілактичні та психокорекційні методики, дозволять уникнути освітянам синдрому професійного вигорання та дозволять працювати ефективно, легко та з високими результатами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайчикова Т. В. Діагностика та профілактика синдрому «професійного вигорання» у вчителів: Методичні рекомендації. – К. – Рівне, 2003. – 24 с.
2. Зайчикова Т. В. Профілактика та подолання синдрому «професійного вигорання» у вчителів: соціально-психологічні та гендерні аспекти. Навчальна програма / За наук. ред. Карамушки Л. М. – К.: «Міленіум», 2004. – 24 с.
3. Карамушка Л. М. Психологічні основи управління закладами середньої освіти: Дис. ... докт. психол. наук: 19.00.05 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2000. – 481 с.

4. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової – К.: Міленіум, 2004. – 264 с.
5. Maslach, C., Leiter, M. P. The truth about burnout: How organization cause personal stress and what do about it. San Francisco, CA: Jossey-Bass. 1997. P. 12–26.

ЛІСЦЬКА Маргарита, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БСЛАВІНА Т. І., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ

Сімейне життя – дуже важлива частина життя будь-якої людини, спочатку та сім'я, в якій вона народилась, а потім та, яку створила. При цьому створити сім'ю набагато складніше, ніж здається, тому що ми не можемо сказати батькам, що розлучимось з ними, а от коханій людині і пригрозити можна, і образити, тому що можна розлучитись і край. Але дуже важливо вміти взаємодіяти так, щоб шлюб був таким, як і стосунки з батьками, які б труднощі не виникали, а стосунки треба берегти.

Актуальність теми полягає в тому, що від протягом тривалого часу, відколи парам у шлюбі дали можливість вільно розлучатись, при цьому не маючи осуду зі сторони суспільства, люди перестали терпіти не гідну поведінку партнерів і обирають прожити життя щасливо. Але кожен шлюб має певні періоди, і в деякі періоди трапляються кризи, що призводять до розлучення. А такі зовнішні чинники, як пандемія COVID-19 та початок повномасштабної війни в Україні багато сімей зіткнулись з вимушеною розлукою, так як жінки рятуючи дітей вивозять їх за кордон, або чоловіки відправляються на фронт, або ж просто залишаються в Україні. І такі стресові ситуації дуже часто негативно відображаються на сімейному благополуччі, а особливо, коли такі кризові ситуації збігаються у часі з кризами шлюбу.

За останні роки сімейне життя на планеті зазнало випробувань пандемією COVID-19, а від 24.02.2022 шлюби України перевіряються ще й війною. І останні роки проблему конфліктів у сім'ях досліджували Г. Бевз, Т. Буленко, І. Ващенко Т. Говорун, С. Дворяк, Е. Ейдеміллер, З. Кісарчук, Г. Кочарян, О. Кочарян, Б. Херсонський, В. Юстицькіс та інших авторів.

Мета роботи теоретично проаналізувати та емпірично дослідити та виявити найскладніші періоди шлюбного життя та сформулювати для людей правила екологічної взаємодії у конфліктах. Визначення психологічних особливостей сімейних конфліктів, виявлення найскладніших періодів.

В основі стосунків у сім'ї лежить почуття любові як вищий рівень емоційно позитивного суб'єкт-суб'єктного рівня. Відносини, побудовані на основі почуття любові, характеризує висока вибірковість, глибока зануреність їх суб'єктів, контакт між ними на всіх рівнях (психофізіологічному, психологічному, фізичному).

Подружні взаємини – сукупність соціально регламентованих стосунків між шлюбними партнерами. Вони є частиною сімейних взаємин і водночас значно розрізняються за змістом, функціями, структурою від стосунків любові. Зміст подружніх взаємостосунків обумовлений значенням шлюбу, який організовує, стабілізує, соціально санкціонує задоволення господарсько-побутових, емоційно-сексуальних, психологічних і батьківських потреб чоловіка і жінки.

Конфлікти між подружжям стали звичним явищем, що підтверджує непорозуміння в сімейних стосунках. Проблема визначення сутності та причин конфліктів є важливою в науці сьогодні, адже в час суспільних змін зростає кількість розлучень, особливо серед молодих сімей. Вчені багатьох країн надають докази впливу COVID-19 на психічне здоров'я через довгострокову самоізоляцію та військових дій через тривалу розлуку [1,3], як наслідок, стрімкий зріст конфліктних ситуацій і показник розлучень у всьому світі, а особливо в Україні [4]. Тому саме в цей період існує гостра необхідність у своєчасній і ефективній психологічній та психотерапевтичній допомозі молодим сім'ям, відповідно дуже важливо виявити потреби і труднощі подружжя, з якими вони зіткнулися в цей період.

Найбільша частина розлучень випадає на перші 5 років подружнього життя. Наявність дітей у шлюбі прямим чином впливає на міцність шлюбу, а також кількість дітей, бо рівень розлучення в багатодітних сім'ях відчутно нижче, коли дітей в родині 3 і більше.

Криза сімейного життя – свого роду революційна ситуація у межах окремо взятої сім'ї, коли хтось з її членів не хоче, а хтось не може жити по-іншому. До чого це призведе – до розлучення або, навпаки, до зміцнення стосунків – кожен вирішує для себе сам. Але, як говорить народна мудрість: хто попереджений, той озброєний. Знаючи, на які підводні камені може наткнутися сімейний човен, набагато легше вжити превентивних заходів, які не дозволять йому розбитися вщент [5].

Щоб уникнути протиріч між партнерами, також важливою умовою є наявність базових знань про сімейне життя, які мають бути закладені батьками, вчителями, державою [2].

В ході експериментального дослідження нами було обрано такі методи дослідження, як методи опитування, анкетування, глибинного інтерв'ю та фокус група. Глибинне інтерв'ю спрямоване на вивчення життя представників молоді сім'ї, життя самої сім'ї, проблем, з якими вона стикається, а також допомоги, яка може надаватися молодій сім'ї. В експрес-опитуванні брало участь 30 респондентів.

Експрес-опитування проходило в онлайн-форматі. Респондентами виступали представники молодих сімей. Понад половина опитаних відзначили, що вони стикалися з проблемами в період коронавірусу та військових дій. Більшість з них виділили економічну проблему, як найпершу. Нестабільні виплати заробітної плати, або зовсім її відсутність, звільнення

одного з подружжя, зниження доходів - все це завдало шкоди деяким молодим сім'ям. Деяким сім'ям важко було тривалий час сидіти на самоізоляції в замкнутому просторі з іншими членами сім'ї, хтось зіткнувся з труднощами, які стосуються організації дистанційного навчання дитини.

Спілкування партнерів, їх взаємодія у складних конфліктних ситуаціях вимагає втручання спеціалістів, оскільки більшість молодих сімей через приклад батьків, обирають у стосунках стратегію суперництва, яка лише шкодить довготривалим стосункам. У ході дослідження було апробовано програму тренінгу для зміни способу взаємодії з партнером через зміну поведінки жінки у сім'ї, що дало позитивні результати взаємодії між партнерами. Оскільки жінки вивчили нову методу взаємодії у конфліктах та відстоювання своїх кордонів, що повпливало на підвищення цінності жанки в очах чоловіка. Проаналізували кожен випадок та підібрали стратегію вибудовування соціальної привабливості жінки, яка включає в себе реалізованість, соціальні контакти, хобі та можасвість проводити час на одинці, щоб час з чоловіком проводити якіснго і дозовано, тоді і чоловік включається у сімейне життя та свою дружину.

Результат апробованості тренінгу розробленого на основі опитувань можна вважати успішним та затвердити подаольші напрацювання у цьому напрямку.

Для успішного розв'язання конфлікту, в остаточному підсумку, необхідно, щоб обидві сторони виявили бажання його вирішити. Але якщо таке бажання буде виявлено хоча б однією із сторін, то й це дасть більше можливостей і іншій стороні для зустрічного кроку. Зробити перший крок на шляху до розв'язання конфлікту завжди досить важко: кожний вважає, що поступитися повинен інший. Тому готовність до розв'язання конфлікту, виявлена однією із сторін, може зіграти вирішальну роль у розв'язанні конфлікту в цілому.

Основними шляхами попередження конфліктів є побудова сімейних відносин на засадах рівноправності, взаємної відповідальності, довіри і пошани. Більшість криз можна уникнути шляхом чесної бесіди, чітких очікувань та відкритості до потреб та почуттів подружжя. Це складний процес, який вимагає довгого навчання, але можливо досягти завдяки взаємній любові, повазі та прагненню до загального щастя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко, І. С. Сімейні цінності української молоді. Інформаційний матеріал. 2019. URL: <https://dismp.gov.ua/simejni-tsinnosti-ukrainskoimolodi-informatsijni-materialy/> (дата звернення 28.11.2021)
2. Васильченко О. М. Сучасні підходи до дослідження сім'ї у психології. Правничий вісник Університету «КРОК». 2016. Вип. 24. С. 221–228.
3. Головаха Є. Про соціальні наслідки пандемії // КП в Україні. 2020. 24 квіт. 298 с.
4. Джелалі В. О. Психологія вирішення конфліктів. Харків-Київ, 2016. 320
5. Кравченко А. В., Тверезовська Н. Т. Виникнення і попередження конфліктів у молодого подружжя. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 220. С. 253-258.

МАКУШОВА Алла, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АСЕРТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Проблема інтеграції молоді та розвитку асертивності як важливої якості особистості в контексті комунікації стає все більш актуальною через істотні зміни у суспільстві. Відсутність умінь встановлювати та досягати особистих цілей може призвести до незадоволення життям та соціальної тривоги. Також у підлітковому віці формується особистість через розвиток самосвідомості та активну внутрішню діяльність, що сприяє критичному переосмисленню минулого та визначенню майбутнього. Відповідно, цей період є відповідальним і сприятливим для розвитку асертивності. Самоствердження стає важливим аспектом соціалізації підлітка, який проявляється в осмисленні та реалізації власного «Я» в соціальних відносинах. Тому дослідження особливостей підліткового самоствердження та розробка стратегій для його розвитку є надзвичайно актуальними.

Проблема асертивності була предметом досліджень численних вчених, зокрема А. Адлера, Р. Альберті, А. Бандури, Е. Берна, Дж. Вольпе, У. Джеймса, Ф. Зімбардо, А. Лазаруса, А. Солтера, Дж. Сміта, Е. Шострома, М. Еммонса та інших. В українських дослідженнях цього питання брали участь Б. Ананьєв, Л. Божович, Ф. Василюк, В. Гарбузов, Є. Дубровіна, С. Ковалев, С. Максименко, А. Прихожан, В. Ромек, О. Федосенко, В. Шаймієва. Крім того, різні аспекти асертивної поведінки досліджувались у працях Н. Ануфрієвої, Г. Балли, Є. Головахи, О. Донченко, М. Савчини, В. Татенка, Т. Титаренко та інших вчених.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично визначити особливості розвитку асертивності підлітків та розробити й апробувати тренінгову програму спрямовану на розвиток асертивності підлітків.

Термін «асертивність» в англійській мові походить від дієслова «assert», яке означає наголошувати на своєму та боронити свої права. Цей термін рідкісно використовується в повсякденному мовленні, але в психології його вживання стало поширеним нещодавно. Аналіз психологічних джерел свідчить про відсутність універсального визначення поняття «асертивність». Отже, дослідження асертивності з філософських та психологічних точок зору та концепцій особистості має велике значення для подальшого розвитку цього поняття в науковому контексті.

Асертивність є ключовою рисою особистості, що охоплює впевненість та позитивне ставлення до власних можливостей та навичок, вважаючи їх достатніми для досягнення важливих цілей і задоволення потреб. Сутність

концепту «асертивність» проявляється через такі характеристики особистості, як: впевненість у собі, відповідальність, рішучість, самодостатність, незалежність, ефективність, активність, наполегливість, ініціативність, вимогливість, здатність співпереживати, саморефлексія та інші аспекти [1].

Асертивна поведінка відображає активний та послідовний метод захисту особистих інтересів, який полягає у відкритому висловлюванні власних цілей та прагнень, з повагою до інтересів оточуючих. Термін «асертивність» відноситься до характеристики особистості, яка спонукає до асертивної поведінки при досягненні своїх цілей. Важливо розуміти різницю між цими двома поняттями, оскільки асертивна поведінка є проявом асертивності в конкретних обставинах.

Асертивна поведінка представляє собою активний та послідовний спосіб захисту власних інтересів, який включає відкрите висловлювання своїх цілей та прагнень, демонструючи при цьому повагу до інтересів інших осіб. Цей вид поведінки ґрунтується на самоаналізі, проявляється через потребу в самопізнанні, здатність самоспостереження, роздумування над власними діями та поступками, контроль над власними думками. Розвиток асертивності передбачає знання власних прав та обов'язків, адекватну самооцінку і оцінку оточуючих, розуміння власних цілей та стремлень, а також здатність досягати компромісних рішень. Асертивність формується у суспільстві через взаємодію з оточенням та спілкування з іншими людьми.

Підлітковий період є найбільш відповідальним та сприятливим часом для розвитку асертивності та навичок асертивної поведінки. Самоствердження служить ключовим аспектом соціалізації підлітка, проявляючись у зосередженні особистості на засвоєнні та реалізації своєї унікальності в рамках соціальних стосунків. Вікові особливості, включаючи психологічні новоутворення, відіграють важливу роль у самовдосконаленні: відчуття дорослості; перебудова моральних принципів і цінностей; збільшення соціальної активності; прагнення до автономії та незалежності; розвиток самосвідомості; осмислення та переосмислення власної ролі в соціальних взаємодіях, пошук життєвого сенсу, процес формування ідентичності та визначення майбутніх перспектив, орієнтація на особистісне та професійне самовизначення.

Емпіричне дослідження було проведено за допомогою таких методик: опитувальник «Діагностика рівня асертивності» (розроблений В. Каппоні та Т. Новак) та тест на визначення рівня самоактуалізації особистості (опитувач САМОАЛ).

У проведеному дослідженні взяли участь 30 студентів ЗВО «Університет менеджменту освіти (УМО)». Дослідження було здійснено у форматі онлайн-тестування за допомогою сервісу Google Forms, де містилися питання з обраних методик.

Дослідження показало, що більшість студентів проявляють середній рівень незалежності при високому рівні впевненості, рішучості та спираючись на власні сили. Ці особи демонструють незалежність, повагу до думок інших, самодостатність та реалістичну самооцінку. Вони досягають своїх цілей, використовуючи свої здібності, та знаходять компромісні рішення у ситуаціях конфлікту.

Загалом, більшість респондентів мають сильне бажання реалізувати свій потенціал, прагнучи до самореалізації та розвитку особистісних здібностей, що підтверджується середніми показниками самоактуалізації.

Порівнюючи показники з двох методик, можна побачити взаємозв'язок: для більшості студентів характерний середній рівень самоактуалізації та

високий рівень впевненості. Це свідчить про те, що для більшості студентів прагнення до розкриття власного потенціалу супроводжується впевненістю та рішучістю.

Розвиток асертивності у підлітків значною мірою залежить від взаємодії зі спільнотою або соціальною групою, в рамках якої відбувається процес їхньої соціалізації.

Асертивність є набутих навичками поведінки, а не вродженою характеристикою. Це означає, що люди можуть розвивати свою асертивність через навчання та практику протягом усього життя.

Відсутність асертивних навичок у підлітковому віці стає особливо помітною, оскільки спілкування виступає як ключова сфера активності. Виникає необхідність оволодіти навичками комунікації та взаємодії з іншими. Це створює великий потенціал для розвитку впевненості в спеціально організованих групах, де підлітки можуть вчитися та вдосконалювати свою асертивність.

Соціально-психологічний тренінг виявляється найефективнішим та результативним підходом у формуванні асертивної поведінки серед підлітків. Застосування цього методу дозволяє ефективно досягати таких цілей, як: розвиток комунікативних навичок; контроль над емоційними станами; толерантне ставлення до думок та цінностей інших людей; осмислення власних емоцій; самопізнання та прийняття себе; зменшення тривожності та ін [2].

Мета запропонованого соціально-психологічного тренінгу: оволодіння навичками впевненої поведінки в міжособистісних відносинах; розвиток рівня асертивності, та вміння застосовувати особливості асертивної поведінки у процесі спілкування; зняття емоційного напруження, невпевненості у собі.

Завдання тренінгу: розгляд основних положень теорії асертивності, що дозволяють розрізняти асертивність, агресивність і сором'язливість; розвиток уміння відкрито й прямо висловлювати свої думки і почуття; підвищити рівень адаптації до стресових (антіасертивних) ситуацій; навчити аналізу, розбору і вирішенню проблем, обумовлених невпевненістю.

Тренінг сприяв розвитку особистості, викликаючи постійний інтерес до самовдосконалення та реалізації особистісного та професійного потенціалу.

Після проведення тренінгу кількість впевнених студентів збільшилась з 60% до 72%, а також спостерігається зростання кількості респондентів з реалістичною самооцінкою, необхідною для взаємодії з оточенням, та самостійності з 65% до 85%.

Експерименти показав, що застосування тренінгу як інструменту підсилення впевненості, незалежності та комунікативності серед підлітків сприяло виявленню позитивних зрушень у розвитку всіх вказаних аспектів асертивної поведінки. Тому соціально-психологічний тренінг виявляється найбільш ефективним та результативним у розвитку асертивної поведінки підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марценюк М. О. Розвиток асертивної поведінки у підлітків засобами тренінгу. Україна і цивілізація. Психологічні та педагогічні науки. 2016. Т.5. С. 305–313.
2. Мойсеєнко В. В. Асертивність як соціально-психологічний механізм вибору стратегій: статусної поведінки студентською молоддю : дис. ... д-ра псих. наук : . Херсон, 2020. 192 с.

МАМАСВА Євгенія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ПІДЛІТКІВ

Підвищений інтерес до вивчення індивідуальних психічних властивостей пов'язаний з ростом частоти межових нервово-психічних розладів. За статистичними даними 2009 року, більше 40% підлітків характеризуються слабким психічним і фізичним здоров'ям, близько 30% мають різні межові нервово-психічні розлади. Якщо вважати, що вони можуть зумовлювати аномалії в міжособистісних стосунках, підвищувати конфліктність, викликати небажані зміни в поведінці – включно до асоціальних вчинків, а також спричиняти погіршення або втрату працездатності, то стане зрозуміло, що психічне здоров'я та психосоціальний комфорт мають суттєве соціально-економічне значення й належать до найважливіших проблем сучасності. Прикладом межових нервово-психічних розладів є наявність акцентуацій в формуванні характерологічних особливостей школярів.

Методологічною основою даного дослідження стали наукові роботи, що пов'язані зі становлення особистості (Б. Ананьєв, Л. Божович, М. Боришевський, Т. Драгунова, Е. Еріксон, Г. Костюк, С. Максименко, А. Прихожан та ін.), а також науково-психологічні положення про сутність і закономірності виникнення акцентуацій характеру підлітків (Л. Божович, П. Ганнушкін, О. Кербіков, К. Леонгард, О. Леонтєв, А. Лічко, С. Рубінштейн, В. Русалов та інші).

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити та розкрити особливості психології дітей підліткового віку, що мають високий рівень акцентуацій рис характеру, а також розробити програму корекційної роботи з акцентуаціями характеру підлітків.

Акцентуація (від лат. *accentus* – наголос), акцентуація характеру, акцентуація особистості – особливість характеру (в інших джерелах – особистості) людини, що знаходиться в межах клінічної норми, при якій окремі його риси надмірно посилені, внаслідок чого виявляється виборча вразливість у відношенні одних психогенних впливів при збереженні хорошої стійкості, адаптованості до інших. Акцентуації не є психічними розладами, але за певними своїми властивостями схожі з розладами особистості, що дозволяє робити припущення про наявність між ними зв'язку. Акцентуйовані особистості – це не хворі люди, це здорові індивіди зі своїми індивідуальними особливостями, говорить К. Леонгард. На питання про межі, які відділяють

акцентуантів від психопатів та не акцентуантів, К. Леонгард не дає чіткої відповіді.

Для досягнення мети роботи було використано комплекс наукових методів дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, систематизація, класифікація та узагальнення даних психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, вивчення та узагальнення досвіду педагогів та психологів, що працюють з підлітками та їх сім'ями); (констатувальний та формувальний експерименти, психодіагностичні методики: Опитувальник «Основне соціальне включення» (ОСВ); Модифікований опитувальник для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків (О.Є. Лічко, С.І. Подмазін); Методика «БОДТ»; Анкета для батьків); методи математичної статистики; методи активного навчання (корекційна програма).

В емпіричному дослідженні прийняли участь учні 9-го, 10-го, 11-го класів – всього 47 учнів. Серед них 42,4% учнів чоловічої статі та 57,6% жіночої, також приймали участь в дослідженні їх батьки та вчителі.

За результатами емпіричного дослідження було встановлено, що 49,2% підлітків мають чистий тип сформованої акцентуації характеру та 11,9% – змішаний тип акцентуації, що свідчить про дисгармонійність розвитку особистості у 72,6% підлітків.

Також виділились чинники, що впливають на формування акцентуацій характеру у підлітків це: переважання авторитарного стилю виховання в сім'ях, завищені вимоги до дитини, догматична система виховання, яка не враховує власну активність дитини, її здібності, інтереси та схильності; підвищений рівень тривожності у відношеннях з вчителями та вузька соціальна включеність дітей у соціальну взаємодію, що в свою чергу обумовлене складом сімей (37,3% діти, що виховуються в неповних сім'ях), і це вказує нам на те, що кожна з акцентуацій, будучи наявною в структурі характеру, має свої соціально-психологічні чинники, що вплинули на її виникнення.

Ефективним засобом оптимізації психокорекційного впливу є корекційно-розвивальний тренінг для учнів, який дозволяє підліткам отримати досвід взаємодії з оточуючими, навчитися адекватно оцінювати себе та свої досягнення, бути відповідальним, впевненим, самостійним, розвинути емпатію, чуйність, сформувати навички самоконтролю.

Програма корекції позитивно вплинула на зміну показників акцентуацій, і найголовніше на емоційний стан підлітків. Діти виявили інтерес та бажання взаємодіяти та співпрацювати з психологом. Під час корекційних занять вдалося зняти стан тривоги, страху, скутості; підвищити впевненість підлітків у собі. Було встановлено повну й абсолютну довіру учасників тренінгу до психолога, вдалося закріпити віру в те, що позитивні зміни в житті можливі й до них потрібно прагнути.

Складаючи корекційно-розвивальну програму ми дотримувались основних напрямів – це сформувати здатність побачити різні ситуації збоку, навчити підлітків аналізувати, використовувати досвід власних помилок; розширити діапазон можливих способів поведінки підлітка у складних для нього ситуаціях, оскільки стандартність, стереотипність поведінки – це те головне, що характеризує поведінку людини, коли до неї пред'являють вимоги, відповідати яким вона не готова.

У ході виховання важливо враховувати акцентуації характеру дітей, адже при правильному виховному впливові акцентуації з часом згладжуються, формуються риси характеру, які відіграють компенсаторну роль.

Ефективним засобом оптимізації психокорекційного впливу є корекційно-розвивальний тренінг для учнів, який дозволяє підліткам отримати досвід взаємодії з оточуючими, навчитися адекватно оцінювати себе та свої досягнення, бути відповідальним, впевненим, самостійним, розвинути емпатію, чуйність, сформувані навички самоконтролю.

Програма корекції позитивно вплинула на зміну показників акцентуацій, і найголовніше на емоційний стан підлітків. Діти виявили інтерес та бажання взаємодіяти та співпрацювати з психологом. Під час корекційних занять нам вдалося зняти стан тривоги, страху, скутості; підвищити впевненість підлітків у собі. Було встановлено повну й абсолютну довіру учасників тренінгу до психолога, нам вдалося закріпити віру в те, що позитивні зміни в житті можливі й до них потрібно прагнути.

Складаючи корекційно-розвивальну програму дотримувались основних напрямів – це сформувані здатність побачити різні ситуації збоку, навчити підлітків аналізувати, використовувати досвід власних помилок; розширити діапазон можливих способів поведінки підлітка у складних для нього ситуаціях, оскільки стандартність, стереотипність поведінки – це те головне, що характеризує поведінку людини, коли до неї пред'являють вимоги, відповідати яким вона не готова.

Встановлено, що системний підхід до корекції розвитку особистості підлітка має позитивні результати та потребує подальшої спільної праці. Програма корекції позитивно вплинула на зміну показників акцентуацій.

Перспективними є розроблення концепції взаємодії між сім'єю та освітньою інституцією, адже взаємодія є основним системоутворюючим фактором. Поведінка кожного учасника системи обумовлена іншими учасниками і навпаки, це створює циркулярну каузальність комунікативних, інтерактивних зразків спілкування.

Результати дослідження можуть бути використані практичними психологами навчальних установ, а також студентами педагогічних вищих навчальних закладів при вивченні окресленої теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта. Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти / Г. О. Балл. – Рівне : «Ліста – М». – 2003. – 128 с.
2. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика. (изд. 4-е, испр. и доп.)/ А.Ф. Бондаренко. – К.: Освіта України, 2007. – 332 с.
3. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: курс лекцій / О.І.Бондарчук. –К.: МАУП, 2001. – 96 с.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: [навчальний посібник] / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 317 с.
5. Максименко С. Д. Особистість: генетичний аспект / С. Д. Максименко // Психолог : Психолог-Вкладка. – 2003. – травень 18–19. – С. 1-24.
6. Мельник Ю. «Енергія тренінгу» / Ю. Мельник, С. Клім. – К.: Главник, 2008. – с. 144 – (серія «Бібліотечка соціального працівника»)
7. Палій А.А Диференціальна психологія: навч.посіб. / А.А.Палій. – К.: Академвидав, 2010 . – 432с.
8. Психологічні тренінги / Упоряд. О. Главник. – К.: Шкільний світ, 2002. – 112 с. – (Психолог. бібліотека. Вип. 2).
9. Психологу для роботи: діагностичні методики: збірник [Текст] / [уклад.: М.В. Лемак, В.Ю. Петрище]. – Ужгород: Видавництво Олександра Гаркуші, 2012. – 616 с.: іл.

10. Тренерська валіза. – Упоряд.: О. Главник, Р. Безпальча, О. Попова – К.: Главник, 2006. – С. 144. (Серія «Психол. Інструментарій»).

МАРГІТИЧ Юліана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Вимоги до професійного рівня сучасного спеціаліста об'єктивно актуалізують проблеми фахової підготовки. Прогрес у галузі психології вимагає від сучасного фахівця володіння значним доробком спеціальних знань, зокрема, психолого-педагогічних, уміння спілкуватися з клієнтами та потребує високого рівня комунікативної культури, від якої невід'ємно залежить оцінка його як фахівця.

Розвиток комунікативної культури майбутнього психолога визначає його готовність якомога повніше реалізовувати культуротворчу, гуманістичну функції, здатність оволодівати професійними цінностями.

Сутність основних суперечностей, що виникають у розв'язанні зазначеної проблеми, полягає у невідповідності між зростаючою соціальною потребою у психологічно компетентних психолого-педагогічних кадрах і недостатнім науково-методичним обґрунтуванням розвитку їх комунікативної культури у процесі професійної діяльності, яке б враховувало внутрішні, істотні чинники цього процесу. За таких обставин виникає потреба психолого-педагогічного дослідження і усунення вищезгаданих суперечностей.

Аналіз психологічної, культурологічної, філософської та педагогічної наукової літератури свідчить про те, що досліджувана проблема розглядається вченими з різних аспектів, а саме: визначення рівня комунікативності учителів (К.Ушинський, П. Блонський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.); філософії комунікації (К.-О. Апель, М. Бубер, О.Ф. Больнов, М. Рідель, Ю. Хабермас, К. Ясперс та ін.); філософсько-методологічного підходу до проблеми комунікативної культури як важливого компонента загальної культури особистості (В. Андрущенко, О. Арнольдів, М. Михальченко, Л. Коган та ін.); виявлення загальних закономірностей і механізмів спілкування (Б. Ананьєв, Г. Андреева, Л. Виготський, Б. Ломов, Б. Паригін, С. Рубінштейн та ін.). Наукові основи сутності, особливостей і структури спілкування, умінь, що забезпечують цей процес, досліджувалися О. Бодаєвим, В. Кан-Каликом, О. Киричуком, Я. Коломінським, Н. Кузьміною, О. Леонтьєвим. Теоретичне

осмислення проблеми спілкування, психологічне обґрунтування проблеми підготовки фахівців до комунікативної діяльності розробляються в дослідженнях І. Вітенка, С. Максименка, В. Семиченко, В. Сластьоніна, Т. Яценко та ін.

Кожного дня будь-яка людина взаємодіє з оточуючими. І багато у чому наше уміння спілкуватися впливає на наші успіхи і невдачі. Отже, актуальність покращення комунікативних навичок та вмій очевидна. Саме тому ми обрали темою дослідження « Розвиток комунікативних умінь та навичок майбутніх психологів » .

Мета дослідження полягає у теоретичному та емпіричному дослідженні рівня сформованості комунікативних умінь та навичок майбутніх психологів та обґрунтуванні програми яка спрямована на розвиток цих умінь.

Теоретичний розбір наукових джерел з проблеми дослідження дав можливість зробити висновок, що соціальні та економічні трансформації, які відбуваються останніми роками в українському суспільстві, призводять до виникнення широкого кола особистісних і міжособистісних проблем, розв'язання яких потребує кваліфікованої психологічної допомоги. У зв'язку з цим підвищується попит на психологічні послуги в різних сферах суспільної діяльності і, відповідно, зростають вимоги до якості підготовки психологічних кадрів у вищих навчальних закладах.

При підготовці майбутніх психологів потрібно враховувати, що велику роль у професійній діяльності психолога-практика, де в основі діяльності лежить спілкування з людьми, відіграють комунікативні якості і здібності. Спілкування психолога є важливим елементом його професійної майстерності, адже повинне забезпечувати: продуктивне спілкування, взаємодію між психологом та клієнтом; позитивний вплив психолога на свідомість, почуття клієнта з метою формування, кореляції його переконань, мотивів; повноцінне сприйняття, усвідомлення проблеми.

Уміння спілкуватися надає великі можливості, адже отримана інформація вимагає блискавичного аналізу. В значній мірі успіх професійної діяльності психологів-практиків залежить від рівня володіння комунікативними уміннями та навичками.

До комунікативних умінь відносять комплекс мовних засобів, необхідних для усного та письмового спілкування та здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Комунікативні уміння і навички розглядаються як ступінь задовільного оволодіння певними нормами спілкування, поведінки, як результат наочування, засвоєння соціально-психологічних стандартів, стереотипів поведінки, оволодіння «технікою» спілкування.

Аналіз існуючої на даний момент практики професійної підготовки студентів-психологів свідчить про наявність низки недоліків у їх комунікативній підготовці. При підготовці майбутніх психологів недостатня увага приділяється саме комунікативному аспекту професійної діяльності, що викликає ряд проблем, які проявляються в сфері взаємостосунків і особливо гостро відчуваються молодими фахівцями на початку професійної діяльності.

У зв'язку з цим, майбутнім психологам при комунікативній підготовці слід:

- формувати комунікативні уміння на основі визначених власних комунікативних можливостей, розвитку комунікативних здібностей;
- прагнути бачити у кожному суб'єкті спілкування унікальну особистість із власним буттям і неповторною своєрідністю;

- оволодіти новітніми технологіями спілкування, взаємодії та взаємин із людьми;
- формувати рефлексивне спілкування та міжособову сензитивність;
- створювати демократичну і гуманістичну атмосферу спілкування, для чого забезпечувати позитивний емоційний настрій, вміти налагоджувати контакт та вселяти впевненість у клієнта.

Рівень розвитку умінь та навичок професійного спілкування багато в чому буде визначати ефективність діяльності практичного психолога, його здатність логічно і аргументовано висловлювати свої думки, налагоджувати сприятливі взаємини з клієнтами, формувати позитивний соціально-психологічний мікроклімат.

На основі проведеного емпіричного дослідження рівня розвитку комунікативних умінь та навичок майбутніх психологів було виявлено недостатній рівень розвиненості комунікативних умінь та навичок.

Згідно з отриманими нами результатами, у досліджуваних майбутніх психологів виявилось не дуже чітке розуміння понять « комунікативні уміння » та « комунікативні навички » . Також визначено недостатню сформованість комунікативних умінь, що характеризується браком сформованості деяких навичок гарного спілкування, такі студенти не приділяють особливої уваги на манеру спілкування. Потреба у спілкуванні – одна з найважливіших соціальних потреб людини, проте лише чверть досліджуваних майбутніх психологів мають високо розвинуту товариськість. Рівень комунікативних та організаторських здібностей теж виявився не високим. Такі показники є наслідком малорозвинених навичок спілкування, що, у свою чергу, призводить до втрати таких рис, як відвертість, доброзичливість, комунікабельність, схильність до компромісів. Комунікативний контроль у досліджуваних майбутніх психологів переважно знаходиться на високому рівні. Це не дуже добре, адже такі здобувачі вищої освіти не стримані у своїх емоційних проявах, не зважають у своїй поведінці на думку оточуючих їх людей.

Загалом було констатовано, що рівень сформованості комунікативних умінь і навичок є недостатнім. Відповідно, було зроблено висновок про необхідність впровадження програми комунікативної підготовки студентів-психологів.

На основі здобутих результатів було розроблено тренінг в якості інструменту, за допомогою якого можна сформувати комунікативні уміння та навички майбутніх психологів, ми звернули увагу на наявність загальних закономірностей виникнення ефекту тренінгу, незалежно від його теоретичної й методологічної направленості. Професійно побудований тренінг має передбачати залучення людини до процесу навчання, в якому задіяні всі сфери: когнітивна, особистісна, емоційна, поведінкова.

Нами було розроблено програму тренінгу з розвитку комунікативних умінь та навичок, підвищенню ефективності спілкування та розвитку партнерських відносин. Тренінгова програма включає такі компоненти: вступ, основну частину (активне навчання), підведення підсумків тренінгу. Зміст тренінгової програми реалізується на основі поєднання основних компонентів тренінгу та інтерактивних технік, які використовуються для представлення кожного із компонентів.

Учасники тренінгу активно проявляли себе на заняттях, що свідчило про їх зацікавленість. Групова взаємодія сприяла розширенню знань в області комунікації, умінь знаходити спільну мову із своїми друзями, прояву взаємоповаги та терпимості до думки кожного, а разом з тим і формуванню

умінь та навиків ефективною комунікації. Учасники розширили можливості встановлення контакту в різних ситуаціях спілкування; відпрацювали навички розуміння себе, інших людей, а також взаємин між людьми; набули навичок активного слухання; активізували процес самопізнання й самоактуалізації; знизили емоційне напруження та сформували навички позитивного впливу на інших.

Загалом проведена нами дослідницька робота посвідчила, що можна цілеспрямовано розвивати у студентів-психологів рівень комунікативних умінь і навичок методами активного соціально-психологічного тренінгу.

Після впровадження тренінгової програми проводилися дослідження, які засвідчили результативність тренінгу. Результати повторного тестування дозволили встановити, що студенти-психологи значно вдосконалили комунікативні уміння, значно збільшилися показники рівня комунікативних та організаторських здібностей, збільшилася кількість студентів із середнім рівнем комунікативного контролю та товарищескості. Загалом проведена нами дослідницька робота посвідчила, що можна цілеспрямовано розвивати у студентів-психологів рівень комунікативних умінь і навичок методами активного соціально-психологічного тренінгу.

Отже, значущість проведеного дослідження полягає у розробці та впровадженні програми розвитку комунікативних умінь та навичок майбутніх психологів, виявленні шляхів оптимізації комунікативної культури здобувачів вищої освіти-психологів. Результати дослідження можуть бути використані у освітньому процесі закладів вищої освіти, на курсах підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баб'як Т.І. Психокорекційна робота з дітьми та підлітками / Т.І.Баб'як. – Львів, 1999. – 132 с.
2. Безпальна Р. Технологія попередження конфліктів / Р.Безпальна. – К. : Плавник, 2007. – 128 с.
3. Долинська Л.В. Активні методи в роботі практичного психолога / Л.В.Долинська, М.В.Левченко, Н.В.Чепелева, Л.І.Уманець. – Київ, 1994. – 80 с.
4. Дуткевич Т.В. Психологічні основи використання інтерактивних методів навчання у процесі підготовки спеціалістів з вищою освітою // Використання інтерактивних та мультимедійних засобів у підготовці педагога : Зб. наук. праць / Т.В.Дуткевич. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2003. – 7с.
5. Заброцький М.М. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування / М.М.Заброцький, С.Д.Максименко. – Київ-Житомир: Волинь, 2000. – 32 с.
6. Зубенко Л.Г. Культурологія ділового спілкування. Навч. посібник / Л.Г.Зубенко, В.Д.Немцов. – К. : «Екс Об», 2000. – 200 с.
7. Калинич І.Д. Психологія ділового спілкування / І.Д.Калинич. – Ужгород : Мистецька лінія, 1999. – 112 с.
8. Семиченко В.А. Психологія об'єднання / В.А.Семиченко. – К. : Магістр-5, 1999. – 187 с.
9. Технології роботи організаційних психологів : Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. – К. : Фірма «ІНКІОС», 2005. – 366 с.
10. Чмут Т.К. Культура спілкування / Т.К. Чмут. – Харків : ХІРУП, 1996. – 206с.

11. Чепелева Н.В. Становлення професійної компетентності в системі вузівської підготовки практичних психологів / Н.В.Чепелева // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія : Матеріали методологічного семінару АПН України, 12 листопада 1998р. – К. : Гнозис, 1998. – 605 с.

МАРЧЕНКО Тетяна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АГРЕСІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Трансформаційний процес українського суспільства тягне за собою динамічну зміну соціальної структури та масову маргіналізацію суспільства, а радикальність руйнування державно-владних механізмів започаткувала процес криміналізації суспільного життя. У результаті цих обставин незаконна та антисоціальна поведінка часто поширюється і розглядається як раціональний і загально визнаний спосіб життя.

Сьогодні агресія значно зросла в різних сферах особистого життя, у масовій культурі зростає мотивація до агресивної поведінки, а в ЗМІ активно пропагується використання агресивних проявів для досягнення певних цілей. Сучасне суспільство висуває до людей все більше вимог, особливо щодо духовності, цінностей та уявлень про майбутнє суспільства.

Статистика показує, що девіантна поведінка зростає серед різних соціальних і демографічних груп. Ця тема є дуже актуальною для підлітків, особистість яких ще активна і які зазвичай перебувають у дуже складному та суперечливому процесі визначення життєвих цінностей, формування переконань та саморозвитку в духовній та фізичній сфері. Все більше підлітків проявляють агресивну поведінку, зокрема порушення громадського порядку, хуліганство, алкоголізм та наркоманію.

Психологи та педагоги вважають агресивні прояви у підлітків однією з основних причин ускладнень у навчальному процесі. Особливо яскраво це явище проявляється в міжособистісних стосунках між вчителями та учнями, а також між учнями, і викликає багато деструктивних проявів, від прямих і непрямих загроз до агресивної поведінки.

Теоретичний аналіз агресивної поведінки підлітків включає особливості підліткового віку, основні заходи щодо виявлення новоутворень та причин агресивної поведінки. Особливо цікавою є робота, в якій автор вказує на

соціальні детермінанти кризи молоді та відводить домінуючу роль середовищу та суспільству в якому живе підліток.

Проблеми агресивної поведінки підлітків у вітчизняній психології вивчають Б. Братусь, С. Єніколопов, Л. Іванова, Н. Ратинова, А. Реан, Т. Румянцева, І. Фурманова, О. Хреннікова. Деструктивність цього явища підкреслюється багатьма науковими дослідженнями, що розглядають девіантну поведінку та агресію, пов'язану зі злочинністю (Н. Алікіна, С. Єніколопов, Л. Конішева, Н. Ратинова, В. Степанов, В. Устинов). При цьому якщо вітчизняні дослідники розглядають агресивну тему як інтеграцію внутрішніх і зовнішніх впливів, то зарубіжні (А. Бандура і Р. Уолтерс, Г. Паренс, Дж. Паттерсон, М. Раттер і А. Фрейд) приділяють увагу на пошук окремих детермінант прояву агресії.

Серед дослідників, які досліджують девіантну поведінку підлітків, можна назвати М. Алемаскін, В. Баженов, А. Белкін, В. Гіндікін, С. Зінченко та інші, які розглядають конфліктні ситуації між підлітками. У своїх дослідженнях С. Белічева, З. Зайцева, Л. Зюбіна, Ю. Клейберг, Н. Максимова, В. Оржеховська аналізують появу поведінкових відхилень у неповнолітніх та наводять соціально-психологічні характеристики підлітків з поведінковими девіаціями.

Метою дослідження є теоретично проаналізувати та емпірично вивчити та психологічні особливості прояву агресії у підлітків.

Аналіз наукової літератури, присвяченої проблемам агресії, агресивності та агресивної поведінки, показує, що існує багато наукових концепцій, які трактують формування та розвиток цього феномену. Основними теоріями, що пояснюють феномен агресії, є такі: 1) вроджені інстинкти індивіда; 2) теорія фрустрації, яка розглядає агресію як результат фрустрованого стану; 3) теорія соціального навчання, яка трактує агресію як набуття поведінки в процесі соціалізації через спостереження певного способу дій.

Агресивна дія є проявом агресії як відповіді на ситуацію. Агресивність – ситуативний, соціально-психологічний стан безпосередньо перед або під час агресивної поведінки. Агресія – вмотивована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам співіснування людей у суспільстві, завдає шкоди об'єкту агресії, завдає фізичних ушкоджень людям або душевних страждань. Таким чином, агресивна поведінка означає повторювану агресивну поведінку час від часу, щоб задовольнити свої бажання шляхом заподіяння шкоди.

Систематизація уявлень про визначальні чинники виникнення агресивної поведінки підлітків під впливом різних соціальних інститутів дає підстави припускати, що спрямованість агресивної поведінки посилюється позитивним досвідом агресивної поведінки, набутим у процесі соціалізації. Набутий досвід агресивної поведінки позначається на індивідуальних особливостях підлітка, характеризує емоційну, мотиваційну, пізнавальну та моральну сфери особистості.

Сучасний підліток живе в складному світі змісту і тенденцій соціалізації. Багато в чому це пов'язано зі швидкістю та ритмом технологічних змін, які висувають нові вимоги до зростаючої особистості.

По-друге, інформаційна насиченість серйозно впливає на підлітка, який ще не зайняв чіткого місця в житті. По-третє, екологічна та економічна кризи суспільства, від яких страждають діти. При цьому у підлітків часто неусвідомлено розвивається почуття протесту, і разом з тим, втрачаючи інтерес до суспільства в цілому через посилення індивідуалізації. Молодь у країні більше, ніж інші вікові групи, страждає від соціальної, економічної та моральної нестабільності.

Аналіз різних наукових підходів переконує в доцільності розуміння агресії як свідомо деструктивної поведінки, що суперечить нормам і правилам існування людей у суспільстві, завдає людям фізичної шкоди або викликає у них психічний дискомфорт (негативні переживання, стани напруженості, тривогу, страх і т.д.).

У кожному конкретному випадку важливо визначити основні чинники агресії підлітка. Основним рівнем, що визначає агресивність, може бути, з одного боку, агресивність як стійка риса деформованої особистості, а з іншого боку, агресивна поведінка може виникати внаслідок порушення механізмів наслідування та процесів саморегуляції, за яких агресивна поведінка має захисний демонстративний характер.

Згідно з результатами досліджень, девіантні підлітки схильні до розв'язання агресії переважно у формі фізичної та вербальної агресії та схильні діяти імпульсивно за першим поривом, не замислюючись про наслідки дії. Різні форми агресії взаємопов'язані, і одна форма агресії супроводжує і навіть зумовлює іншу.

Агресивна поведінка девіантних підлітків визначається не агресивністю як стійкою характеристикою деформованої особистості зі схильністю до жорстокості та насильства, а поведінковими стереотипами, в яких агресивна поведінка має захисно-демонстративний характер.

Девіантна поведінка проявляється у зневазі до дисципліни, до вчителів, але повазі чи страху до батьків, оскільки поза межами школи не мають асоціальних проявів.

Підліток досить активно закріплює правильні стереотипи поведінки і не сприймає або гальмує таку розумову і матеріальну діяльність, яка не веде до задоволення його важливих потреб. З огляду на це безпосередня боротьба з негативними поведінковими проявами підлітка малоефективна. Треба розуміти, які життєві потреби вони намагаються задовольнити подібним чином, і допомогти їм задовольнити їх у соціально доступний спосіб.

Отже, відмінності у поведінці підлітків є результатом складної взаємодії соціальних і біологічних факторів. Зміни, що відбуваються на різних рівнях аномальної особистості, вимагають професійного втручання шкільного психолога. Результатом даної роботи є реалізація та закріплення позитивних поведінкових змін, що сприяють гармонізації розвитку особистості підлітків.

МУРАДІ Фіруза, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІГУ

Актуальність проблеми вивчення особливостей розвитку комунікативних умінь у старших школярів визначається зростаючими на сучасному етапі вимогами, які суспільство висуває до комунікативної компетентності випускників закладів загальної середньої освіти. Саме тепер важливо закласти у нашому суспільстві засади повноцінної комунікативної компетентності, яка сприяла б духовно творчому потенціалу українського народу, адже її характер помітно впливає на стан економічного, політичного та соціального розвитку країни, духовність громадян і їхню національну свідомість.

Проблема розвитку комунікативних умінь особистості знайшла своє відображення в у працях зарубіжних вчених (А. Адлер, Б. Басс, Л. Картер, Д. Коуен, Г. Олпорт, Г. Саллівен, Г. Триендис, К. Хорні, У. Шутц).

Особливості впливу спілкування на сучасних підлітків розглядають у своїх роботах І. Булах, А. Мудрик, О. Скрябіна, Н. Токарева, А. Шамне та інші. Також дослідниками аналізувалися принципи становлення і розвитку особистості у процесі навчання та виховання (М. Боришевський, Г. Костюк) і концептуальне положення про активне учіння (І. Бех, В. Сухомлинський, Т. Яценко та ін. Однак у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях ще недостатньо розкрито сутність, зміст, способи розвитку комунікативних умінь старших школярів.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити особливості розвитку комунікативних умінь старших школярів, розробити соціально-психологічний тренінг спрямований на їхню оптимізацію.

Підлітковий період – один з найбільш складних і відповідальних у житті людини, в якому переплітаються суперечливі тенденції. Найважливіше психологічне новоутворення віку – почуття дорослості являє собою новий рівень домагань, що передбачає майбутнє становище, якого старший школяр фактично ще не досяг. Звідси – типові вікові конфлікти та їх переломлення в самосвідомості старшого школяра.

У підлітковому віці, а саме до нього ми віднесли старших школярів, відбувається активне психологічне становлення особистості, що пов'язане із зростаючою комунікативною діяльністю, коли відбувається остаточне відшліфовування даного роду здібностей, засвоєння зразків поведінки і

соціальних ролей, набуття досвіду спілкування та розвиток комунікативних умінь.

Ми визначаємо «комунікативні вміння старших школярів» як освоєні підлітками способи виконання дій у процесі спілкування, що залежать від сформованості у них комунікативних мотивів, потреб, ціннісних орієнтації та забезпечують їм умови для особистісного розвитку, соціальної адаптації, самостійної комунікативної діяльності на основі суб'єкт- суб'єктних взаємин.

Розвиток комунікативних умінь важливо активізувати у підлітковому віці, оскільки комунікативна діяльність для старших школярів є основною. Відсутність цілеспрямованого формування комунікативних умінь у процесі навчання негативно впливає на розкриття внутрішнього потенціалу старших школярів і самореалізацію його в навчанні, серед однолітків, у соціумі.

Розвиток комунікативних умінь – один з пріоритетів і найважливіша проблема сучасної освіти. Завдання школи – робота з формуванням комунікативних умінь старших школярів, які забезпечують співпрацю учнів – уміння слухати, розуміти одне одного, вміти домовлятися, вести дискусії, доводити свою думку. Нажаль, в сучасній школі потреба старших школярів в повноцінному, гуманістично спрямованому спілкуванні не задовольняється, незважаючи на те, що воно є провідною для цього віку діяльністю. Це сприяє появі дисгармонійного розвитку особистості та її поведінки, агресивних тенденцій, труднощів у встановленні міжособистісних контактів, в особистісному розвитку старших школярів.

Проведене теоретичне дослідження дозволяє зробити висновок, що розвиток комунікативних умінь старших школярів є необхідною умовою успішної соціалізації підростаючого покоління

2. Результати проведеного емпіричного дослідження комунікативних та організаторських здібностей, оцінки потреби в спілкуванні, рівня комунікативного контролю в спілкуванні та вміння слухати дозволили зробити висновки про те, що комунікативні вміння у досліджуваних старших школярів в розвинуті недостатньо.

Згідно з отриманими нами даними, у досліджуваних старших школярів виявилось не дуже чітке розуміння понять «комунікативні вміння» та «комунікативні навички».

Рівень комунікативних і організаторських здібностей у досліджуваних старших школярів є не високим, такі підлітки не прагнуть до спілкування, почувають себе скуто в новому колективі, мають труднощі в установах контактів з людьми, важко переживають образи, прагнуть запобігати прийняттю самостійних рішень.

Показники потреби в спілкуванні показали середній рівень товариськості у старших школярів, такі досліджувані достатньо терплячі в спілкуванні, стримано відстоюють свою точку зору, доброзичливі.

Комунікативний контроль у досліджуваних старших школярів знаходиться на середньому рівні. Вони щирі, гнучко реагують на зміни ситуації, розуміють особливості партнера, здатні знайти компромісні рішення.

3. Загалом було констатовано, що рівень сформованості комунікативних умінь є недостатнім. Відповідно, було зроблено висновок про необхідність впровадження програми комунікативної підготовки старших школярів. Основною технологією комунікативно підготовки підлітків ми обрали тренінг.

Тренінг як тип психологічної діяльності визначився відносно недавно, бурхливо розвивається впродовж останніх років. У сучасній літературі

тренінгом називають досить різні варіанти групової роботи: особистісні перетворення дорослих, активне навчання студентів, організаційно-ділову гру на виробництві. Активні групові дії породжують особливі стани свідомості, сприяють згуртованості людей.

Вибрав психологічний тренінг в якості інструменту за допомогою якого можна сформуванати комунікативні уміння та навички старших школярів, ми звернули увагу на наявність загальних закономірностей виникнення ефекту тренінгу, незалежно від його теоретичної й методологічної направленості. Професійно побудований тренінг має передбачати залучення старших школярів до процесу навчання, в якому задіяні всі сфери: когнітивна, особистісна, емоційна, поведінкова.

Нами було розроблено програму тренінгу з розвитку комунікативних умінь старших школярів, підвищенню ефективності спілкування та розвитку партнерських відносин. Тренінгова програма включає такі компоненти: вступ, основну частину (активне навчання), підведення підсумків тренінгу. Зміст тренінгової програми реалізується на основі поєднання основних компонентів тренінгу та інтерактивних технік, які використовуються для представлення кожного із компонентів.

Учасники тренінгу активно проявляли себе на заняттях, що свідчило про їх зацікавленість. Групова взаємодія сприяла розширенню знань старших школярів в області комунікації, умінь знаходити спільну мову із своїми друзями, прояву взаємоповаги та терпимості до думки кожного, а разом з тим і формуванню умінь та навичок ефективної комунікації. Учасники розширили можливості встановлення контакту в різних ситуаціях спілкування; відпрацювали навички розуміння себе, інших людей, а також взаємин між людьми; набули навичок активного слухання; активізували процес самопізнання й самоактуалізації; знизили емоційне напруження та сформували навички позитивного впливу на інших.

В учасників тренінгових груп розвитку комунікативних умінь спостерігається розвиток гуманістичної установки на партнерів по спілкуванню. Характерними для них стають почуття дружелюбності, взаємного тепла і доброзичливості, симпатії, прийняття інших членів групи, розвиток інтересу до них та до людей взагалі. Зростає сформованість лідерських якостей. Знижується рівень недовірливості до людей, підозріливості та невдоволення ними, скептичності в оцінках їх суджень та вчинків тощо.

Отримані матеріали дослідження можуть бути використані шкільними психологами, викладачами, здобувачами освіти: при розробці методичних рекомендацій з питань формування комунікативних вмінь старших школярів; у тренінгах, спрямованих на оптимізацію навчальної діяльності старших школярів шляхом розвитку комунікативних вмінь; окремими індивідами для розвитку власної комунікативної компетенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булах І.С. Психологія особистості підлітка / І.С. Булах / Вікова та педагогічна психологія : Навч. посібник / Авт. О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – С. 175-232.
2. Волинська Л. В. Активні методи в роботі практичного психолога / Л. В. Волинська, М. В. Шевченко, Н. В. Чепелева. – К., 1999. – 80 с.

3. Долинська Л.В. Активні методи в роботі практичного психолога / Л.В.Долинська, М.В.Левченко, Н.В.Чепелева, Л.І.Уманець. – Київ, 1994. – 80 с .
4. Корніяка О.М. Психологія комунікативної культури школяра / О.М. Корніяка. – К. : Міленіум, 2006. – 336 с.
5. Розвиток комунікативних умінь та навичок школяра / О.М. Корніяка. – К. : Міленіум, 2011. – 336 с.
6. Технології роботи організаційних психологів : Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів після диплом. освіти / За наук. ред. Л. М. Карамушки. – К. : Фірма « ІНКОС» , 2005. – 366.

ОЛІЙНИК Наталія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ІНЖИЄВСЬКА О. А., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

На сьогодні особливий інтерес набувають наукові дослідження у галузі психології пов'язані із зростанням процесів інформатизації. Значна кількість наукових центрів та дослідницьких колективів залучаються до вивчення та багатоаспектного аналізу проблем, пов'язаних з розширенням впливу інформаційних та комунікаційних технологій на життя суспільства, формування особистості людини. Серед найбільш важливих такого роду проблем - виникнення та розвиток інформаційної цифрової нерівності між різними соціальними верствами. Найбільш очевидна нерівність, яка посилюється цифровою революцією, є гендерна нерівність, що зачіпає всі соціальні групи незалежно від рівня доходу.

Вітчизняні дослідники переважно розглядають загалом питання комунікативної діяльності в інтернет-просторі. Проблему гендеру та гендерних стереотипів досліджували у своїх наукових працях О. Бондарчук, О.В.Водяна, Т. Говорун, О. Горошко, А. Даниленко, О.М.Немиш, В. Олійник та інші. Велику увагу до вивчення гендерних аспектів використання соціальних мереж приділяли зарубіжні вчені такі як: Дж. Антоні, Дж. Вальтер, Д. Вестерман, Б. Ван Дер Хейд, Дж. Кім, А. Лангвелл, С. Тонг. Аналіз наукових досліджень підтверджує, що найбільш очевидна нерівність, яка посилюється цифровою революцією, є гендерна нерівність.

Метою нашого дослідження є науково-теоретичне обґрунтування гендерних аспектів використання соціальних мереж та розробці пропозицій щодо структурних та динамічних особливостей взаємодії людини з інформацією у соціальних мережах.

У всьому світі жінки стикаються із серйозними проблемами не тільки економічного, а й соціального, та культурного характеру, які обмежують чи повністю позбавляють їх доступу до засобів інформаційних та комунікаційних технологій, можливості користуватися цими технологіями та отримувати з цього вигоду.

Часто гендерні стереотипи є перешкодою для досягнення реальної гендерної рівності, вони призводять до дискримінації. Гендерні стереотипи являють собою упереджені соціальні та культурні шаблони чи ідеї, відповідно до яких чоловіків і жінок наділяють такими характеристиками і функціями, які визначені і обмежені їх статтю. Формування таких стереотипів може обмежити розвиток природних талантів здібностей жінок і чоловіків, а також можливості у житті загалом [1].

Залишається досить стереотипним та дискримінаційним представлення матеріалів про жінок у засобах масової інформації. Громадськими організаціями «Інститут масової інформації» та «Детектор медіа» у жовтні 2017 р. на замовлення Національного демократичного інституту було проведено моніторинг новин восьми загальнонаціональних каналів, десяти загальноукраїнських Інтернет-видань та семи друкованих видань та встановлено, що про жінок засоби масової інформації готують матеріали втричі рідше, ніж про чоловіків (в середньому лише у 27 % випадків). У ролі експертів журналісти залучають жінок ще менше – лише у 19 % випадків (тобто тільки у кожному п'ятому матеріалі). Найчастіше жінки коментують соціальні теми, виступають учасниками кримінальної хроніки або «жовтих» новин, у той час як чоловіки коментують політичні та економічні теми. Найменше жінки представлені в Інтернет-виданнях (лише в 13 % новин жінки виступають як учасники і в 15 % як експерти), найбільше – у пресі (учасники 35 % матеріалів, експерти 22 % матеріалів) [2].

Структурні нерівності та постійні гендерні стереотипи, існують і під час використання Інтернету. Гендерний стереотип є окремим видом стереотипу, що зображує культурно і соціально обумовлені думки, атрибути і норми поведінки представників чоловіків та жінок у мові [3, с. 51-56]. Гендерні стереотипи – це стійкі, повторювані, загальноприйняті соціальні уявлення про місце та ролі, що виконує кожен гендер у суспільстві, а також особистісні характеристики людей з різною гендерною ідентичністю. На думку А. П. Мартинюка гендерний стереотип як історично зумовлене, мінімізоване, типізоване і структуроване у вигляді фрейму уявлення, що склалося у колективній свідомості певного лінгвокультурного соціуму, про атрибути, що є властивими або невластивими індивіду, якого соціум кваліфікує чоловіка або жінку, а еталон – як уявлення про атрибути, що є бажаними чи небажаними для цього індивіда [4]. Н. А. Мішанкіна стверджує, що «першопричиною формування гендерної поведінки є гендерні стереотипи – уявлення в суспільстві про соціальні ролі чоловіків і жінок, їх психологічні та фізіологічні особливості» [5]. Гендерні стереотипи, на думку А. В. Кириліної, є культурно і соціально зумовленими уявленнями про якості і норми поведінки представників обох статей. Тому гендерний стереотип – це культурне явище, що формується під впливом історичних умов і є результатом соціально-культурних норм та несе в собі соціальний характер, тому такі характеристики можуть з часом змінюватись в залежності від країни, її культурного, економічного, політичного, ідеологічного середовища.

Гендерні ролі являють собою один із видів соціальних ролей, перелік норм поведінки для статей, які проявляються в поведінці індивіда, це зовнішні прояви моделей поведінки і відносин, за якими можна віднести

індивіда до чоловіка чи жінки. Статеві властивості особистості, як свідчить психологічний аналіз гендерної ідентичності, є базовими і мають визначальну роль під час адаптації, саморегуляції, у збереженні психологічного здоров'я, у рівні задоволення стосунками з іншими.

П. П. Горностаї аналізує статево-рольові стереотипи і гендерні ролі представників обох статей. Гендерна роль – це статева роль, що має суспільне значення, несе в собі людський досвід, накопичений у поведінці багатьох поколінь чоловіків і жінок. Гендерні ролі не виникають одразу з народженням дитини, а розвиваються залежно від багатьох умов і чинників упродовж людського життя. Від цього залежить характер життєвого сценарію людини в різноманітних ситуаціях. [6] Гендерна роль – це так звана соціальна поведінка, очікувана від тієї особи, що має певну соціальну роль у суспільстві. На основі гендерних стереотипів, гендерна роль починає формуватися з раннього дитинства, у процесі так званої соціалізації – засвоєння пануючих в даному культурному середовищі уявлень про правильну поведінку, розподіл здібностей і обов'язків тощо. Підсумком такої соціалізації прийнято вважати освоєння індивідом певної соціальної ролі [7]. Досліджуючи гендерні стереотипи та гендерні ролі було визначено, що вони переходять від покоління до покоління, від людини до людини.

Соцмережі останнім часом викликають багато суперечок щодо сексизму. На думку психолога Стефана Крейга сучасна телевізійна реклама побудована так, щоб посилити образ саме того роду, чоловічого чи жіночого, який являється найефективнішим для продажу певного товару, розрахованого для певної цільової аудиторії. Так, реклама, що транслюється вдень і розрахована на домогосподарок, фокусується на образах традиційних жіночих ролей, а чоловіки зображуються домінуючими на виробництві та вдома. Проте традиційна гендерна стереотипізація в рекламі, яка транслюється вдень, різко контрастує із вечірньою чи нічною рекламою, цільовою аудиторією якої, за Р.С.Крейгом є працюючі неодружені молоді люди та пари, де двоє партнерів активні в кар'єрному плані. У такій рекламі домінуючими є жіночі персонажі, а чоловіки частіше зображенні в традиційних жіночих ролях (дім-родина-сім'я) [8].

У своєму дослідженні Чукурна О.П. здійснила оцінку й аналіз ефективності гендерної реклами в Інтернеті на прикладі сегменту споживачів автомобілів «Сітроєн». Авторка визначила ступінь впливу сексистської дискримінаційної реклами на її ефективність за допомогою кореляційного аналізу. Оцінка ефективності дискримінаційної реклами за допомогою показника CTR дала можливість визначити гендерні групи споживачів автомобілів «Сітроєн» з найбільшим впливом показника CTR та високим ступенем взаємозв'язку між показником CTR та її дискримінаційним характером. Як стверджує авторка вплив дискримінаційної або сексистської реклами на її ефективність є досить високим. Це пояснюється тим, що дотепер в українському суспільстві панують соціальні стереотипи. Образ жінки, її соціальний статус є причиною розбіжностей і суперечок у соціумі протягом всієї людської історії та знаходиться в залежності від суспільної думки. Саме тому образ слабкої статі, найбільш схильний до стереотипного зображення, так активно пропагується в рекламі. Для ілюстрації стереотипного зображення гендерних ролей авторкою розроблені критерії, за якими ідентифікуються стереотипні гендерні ролі чоловіка та жінки у суспільстві та відповідні їм рекламні образи [9]. Варто зазначити, що соціальні мережі суттєво впливають на самоідентифікацію особистості.

Здійснивши науково-теоретичне обґрунтування гендерних аспектів використання соціальних мереж зазначимо про необхідність формування принципово нових відносин у суспільстві через зміни у поданні якісних гендерних матеріалів. Соціальні мережі впливають на формування гендерних стереотипів суспільства як шляхом посилення значення традиційних гендерних орієнтацій, так і шляхом розширення сфери нетрадиційних, якісно нових гендерних моделей поведінки. Перспективними напрямками є створення таких умов, за яких кожна жінка та чоловік, що проживають в Україні, користуватимуться рівними правами та можливостями, які необхідні для повноцінної участі в усіх сферах суспільного життя, без дискримінації, насильства та експлуатації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Собчик Л. Н. Стандартизированный многофакторный метод исследования личности. / Методика Миннесотский многоаспектный личностный опросник. URL : <https://psycabi.net/testy/472-smil-566-mmipi-test-metodika-minnesotskij-mnogoaspektnyj-lichnostnyj-oprosnik-standartizirovannyj-mnogofaktornyj-metod-issledovaniya-lichnosti-sobchik-1-n>.
2. Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1128-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text>.
3. Кирилина А.В. Развитие гендерных исследований в лингвистике [Текст] / А. В. Кирилина // Филологические науки. – 1998. – № 2. – С. 51-56
4. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі/ А.П Мартинюк. – Харків: Константа, 2004. – 292 с.
5. Безбах К.І. Метафоричні позначення образу жінки та гендерні стереотипи у німецькій та українській лінгвокультурах. – ДонНУ, 2020 – 210 с.
6. Горностай П. П. Основи теорії гендеру : [навч. посібник] / П. П. Горностай. – К. : « К.І.С.», 2004. – 536 с.
7. Заграй Л. Д. Теорії гендеру: Гендерні дослідження у психології: навчальний посібник / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаніка». Івано-Франківськ : ФО-П Петраш К.Т., 2019. 264 с.
8. Снічук О. А. Вплив засобів масової інформації на формування гендерних стереотипів / О. А. Снічук [Електронний ресурс]. URL –: http://www.rusnauka.com/ONG/Psihologia/12_snichuk.doc.htm.
9. Чукурна О.П. Аналіз ефективності гендерної реклами в інтернеті / Чукурна О.П. [Електронний ресурс]. URL <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/86.pdf>

ОЛШЕВСЬКА Валентина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

СУХЕНКО Я. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО - ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Соціально-економічні та геополітичні зміни, які відбуваються сьогодні у світі, пандемія COVID-19, війна в Україні, нездатність багатьох людей адаптуватися до нових реалій справляє негативний вплив на психічне здоров'я усіх без винятку, а особливо підлітків. Адже підлітковий вік, не безпідставно, вважається найскладнішим віковим періодом розвитку особистості, якому притаманний високий рівень тривожності. Це той час, коли в організмі дитини відбувається багато змін не лише в будові тіла, гормональній та розумовій діяльності, а й у психіці. Переживання відчуженості, що пов'язане з відчуттям дорослості, внутріособистісні і міжособистісні конфлікти, невизнання з боку ровесників, різноманітні оціночні ситуації - усе це змушує дитину відчувати себе беззахисною перед силами природи і вимогами суспільства. За таких несприятливих умов, психіка підлітків починає потерпати від зростаючої тривожності і вирізнятися пригніченим емоційним станом. Перебуваючи під тривалим і безконтрольним впливом тривоги, дитячий організм починає виснажуватись, що може призвести до серйозних порушень здоров'я. Та не завжди тривожність носить негативний характер. Досить часто почуття тривоги може допомогти підліткам уникнути небезпеки, спонукаючи їх аналізувати ситуацію, у якій вони опинилися, а також мотивувати їх до певних дій для покращення умов своєї життєдіяльності. Тож, з огляду на те, що тривожність має визначальний вплив на розвиток особистості, ця проблема завжди була і залишається актуальною в усі часи.

Оскільки «тривожність» завжди посідала важливе місце у педагогічній та віковій психології, то, на сьогоднішній день, існує багато напрацювань, як зарубіжних так і вітчизняних авторів різних напрямків психології, присвячених вивченню цього феномену. З-поміж найбільш відомих представників, які займалися розробкою даної проблеми, можна виділити наступних: З. Фрейд, К. Хорні, А. Адлер, , Е. Еріксон, С. К'еркегор, Ю.Л. Ханін, Ч. Спілбергер, Г.С. Салівен, Р. Мей, А.І. Божович, А. С. Виготський, Г.Ш. Габдреева, Ж.М. Глозман, Д. Б. Ельконін, К. Ізард, І.В. Імедадзе, Є.М. Калюжна, М.С. Корольчук, Б.І. Кочубей, Г.М. Прихожан, Т. М. Титаренко та багато інших. І хоча, тема тривожності особистості є достатньо розробленою, проте не дає нам однозначного визначення цього феномену і не охоплює

всього спектру пов'язаних із підлітковою тривожністю проблемних питань, що і стало підставою для вибору вказаної теми.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості розвитку тривожності в підлітків та її взаємозв'язку з соціально – психологічною адаптацією.

На сьогоднішній день, кожна сучасна людина знає, як з власного досвіду, так і через спостереження за іншими, що «тривога» охоплює всі сфери людського буття. Люди нарешті усвідомили, що джерелом тривоги є не лише небезпечні ситуації, а в першу чергу глибинні джерела тривоги приховані особисто в кожному з нас [12].

На думку Р. Мей: «Тривога – це побоювання в ситуації, коли під загрозою опиняється цінність, яка за відчуттями людини є життєво необхідною для існування її особистості. Це може бути загроза фізичному існуванню (страх смерті), або ж психологічному (втрата свободи, безглуздість життя)[12].

В науковій літературі, тривога, з одного боку, розглядається як нормальна і дуже важлива емоція, яка попереджає нас про небезпеку і приводить у стан «готовності» до відповідних дій. Здатність людини тривожитись на здоровому рівні є дуже важливою і необхідною для виживання у непростих життєвих обставинах. А з іншого, коли людина повністю занурюється в тривогу, коли перестає помічати, що жодної загрози для неї немає, тоді тривожність розглядають як основний механізм розладів емоційної сфери особистості[7].

Деякі дослідники характеризують «тривожність» як почуття страху або як комбінацію страху з іншими емоціями (К.Ізард) [2]. Досить часто, ці два поняття «тривога» і «страх» – застосовуються як тотожні, основна функція яких полягає в тому, щоб давати людині сигнал про небезпеку і викликати відповідні адаптивні реакції в організмі. Тоді як інші вважають, що це розрізнені явища [13, с.452].

Однією з перших, хто вказав на відмінність між страхом і тривогою була американська дослідниця Карен Хорні. Згідно з соціальною теорією особистості К. Хорні, страх виступає головним чинником формування невротичних типів особистості [5]. Головним джерелом тривоги є неправильні людські стосунки, а не конфлікт між біологічними потягами та соціальними заборонами [10]. Тривожність як стан занепокоєння виникає в дитинстві за наявності страху несхвалення рідними. Як зазначає науковиця, людиною від самого дитинства керують: «потяг до безпеки» (базова тривога) і «потяг до задоволення своїх бажань», проте, досить часто через суперечність цих потягів в людини можуть виникати невротичні конфлікти, які вона намагається подолати, за допомогою однієї з трьох захисних «стратегій» поведінки: потяг до людей; намагання віддалитися від людей (потяг до незалежності); намагання діяти проти людей (агресія). Кожна з цих стратегій спрямована на зниження тривожності особистості [1].

На думку Р.Мей, тривожність є однією з найважливіших проблем в сучасному світі, яка може мати й позитивний вплив на розвиток індивіда. На відміну від страху, який є реакцією на реальну небезпеку, тривога безпредметна і може мати нормальний або невротичний характер[6]. На його переконання, якщо нормальна тривожність відповідає рівню реальної загрози, то вона може мати конструктивний вплив і бути поштовхом до позитивних змін, тоді як невротична тривожність деструктивно впливає на психіку людини і може стати причиною саморуйнування і втрати сенсу життя. [4; 6].

Тож, оскільки аномальна тривожність може ставити під загрозу систему безпеки і основу людського «Я», то найбільшої уваги в даному питанні потребують діти, а особливо підлітки, чия особистість перебуває на стадії формування, а стан тривоги в них значно сильніший.

Даний віковий період не даремно вважається найбільш тривожним періодом на етапі розвитку особистості, оскільки він не просто характеризується бурхливими і нерівномірними темпами зростання організму та фізіологічними змінами, а є перехідним періодом від дитинства до дорослості, який виявляється через потребу підлітка у самоствердженні, тобто підліток прагне підтвердити свою самоцінність, бажає отримати визнання інших і набути впевненості в собі. Через статеве дозрівання у них починає формуватися потяг до здобуття емоційної незалежності від дорослих, і як наслідок зростає потреба у спілкуванні з однолітками. Важким і суперечливим є етап становлення емоційно – вольової регуляції підлітків, який характеризується збудливістю, різкими безпідставними змінами настрою, і в той же час, їхні хвилювання стають глибшими і сильнішими. Окрім цього, представники даного віку є дуже чутливими у ставленні інших до себе, в зв'язку з чим ролі регулятора поведінки набуває самооцінка. Починає проявлятися і соціальна зрілість підлітка, відбуваються ґрунтовні зміни в його самосвідомості, формується Я – концепція, яка виражається у новій життєвій позиції, його прагненнях, бажаннях та переживаннях. Дуже важливу роль на цьому етапі становлення особистості відіграє адекватне ставлення дорослих по відношенню до дітей, їх підтримка і доброзичливе ставлення, в протилежному випадку, в останніх, починає зростати тривожність, що може призвести до агресивної і асоціальної поведінки. [9;11].

Як зазначають науковці, підлітки, які належать до групи високотривожних, схильні вбачати загрозу для їхньої самооцінки та життєдіяльності в багатьох ситуаціях, на які вони реагують вираженим станом напруженості як на психологічному, так і фізіологічному рівнях. На психологічному рівні тривожність проявляється через нервозність, почуття небезпеки, неможливість самостійно приймати рішення, а на фізіологічному - в пришвидшеному серцебитті та диханні, пітливості, тремтінні, зростанні загальної збудливості, зниженні порогу чутливості[8].

На думку багатьох дослідників (І.Імедадзе, Ю.Ханін), певний природний рівень тривожності має важливе значення для ефективної соціально – психологічної адаптації особистості. Проте, як надмірно високий рівень тривожності, так і надмірно низький вказує на порушення адаптаційного процесу і є показником несприятливого особистісного розвитку. Якщо у соціальній сфері тривожність впливає на міжособистісні стосунки, то у психологічній - відбувається зміна мотивації особистості, знижується самооцінка, впевненість в собі, емоційна стійкість тощо [3].

Під впливом негативних соціально-психологічних умов довкілля і наявності особистісної тривожності у підлітків з'являється дезадаптація, яка може проявлятися девіантною поведінкою, деформацією ціннісних орієнтацій, відчуженням, насамперед, від впливу педагогів у школі та батьків, з'являється негативний досвід у побудові взаємовідносин. В результаті цього, в дітей не лише знижується успішність у навчанні, а й зростає психологічний дискомфорт в шкільному середовищі, що спонукає дитину на пошук нового кола спілкування, який згодом починає відігравати провідну роль у процесі його соціалізації. Проте, варто відзначити, що не завжди тривожність у підлітковому віці носить негативний характер, досить

часто почуття тривоги може допомогти їм підготуватися до складних життєвих ситуацій, а також відвернути від необдуманих вчинків.

Опираючись на проведений нами аналіз наукових джерел і результати отримані в ході емпіричного дослідження, можемо сказати, що підлітки дійсно мають безліч причин для розвитку тривожності, яка взаємопов'язана з соціально – психологічною адаптацією. Як тривожність є детермінантою часткової або повної втрати особистістю здатності пристосовуватись до умов довкілля, так і порушена психосоціальна адаптація зумовлює появу тривожності. Було встановлено, що опитувані підлітки мають високий і дуже високий рівень тривожності пов'язані з такими чинниками: тривога у відносинах із батьками - майже 25%; тривога в ситуаціях перевірки знань – 26%; тривога з оцінкою оточуючих - 20 %; підвищена вегетативна реактивність, яка вказує на низький рівень адаптивних можливостей дітей до ситуацій стресогенного характеру – 29%; загальна тривожність – майже 31%, що в свою чергу негативно вплинуло на рівень соціально – психологічної адаптації за такими показниками як: адаптація, прийняття себе, прийняття інших, емоційний комфорт, зовнішній контроль.

З метою профілактики і подолання підліткової тривожності була розроблена корекційно - розвивальна програма, яка дозволить розвинути в дітей навички до емоційної та поведінкової саморегуляції, покращити міжособистісну взаємодію з однолітками та дорослими, сформувані способи адекватної соціально-схваленої поведінки, а також корисне мислення і віру у власні можливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М. Й. Загальна психологія.: підр. [для студ. вищ. навч. закл.]/ М. Й. Варій – [3-тє вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
2. Галієва О.М. Теоретичний аналіз поняття тривожність. Теорія і практика сучасної психології. Збірник наукових праць. 2018 р., № 6. С. 107-110.
3. Главінська Е. С. Подолання тривожності підлітків методами малюнокової терапії. Альманах студентського наукового товариства. Вип. 13. — Рівне: РДГУ, 2020. — С. 18-19.
4. Гончаренко Т. Тривожна дитина. Психолог. 2004. № 5. С. 4–5.
5. Гуревич П. С. Психоданаліз. Т. 2. Сучасна глибинна психологія. Режим доступу: <https://stud.com.ua/>
6. Дарійчук О. П. «Психокорекційні засоби профілактики тривожності у осіб юнацького віку». НАУ. Київ, 2020. 103 с. Режим доступу: <https://er.nau.edu.ua/>
7. Масяк Н. «КПТ-базована модель тренінгу менеджменту тривоги для медичних працівників в часі пандемії COVID-19». Львів, 2020. Режим доступу: : <https://bit.ly/3UkQTus>
8. Матохнюк Л.О., Шпортун О.М. Психологічні особливості прояву тривожності у підлітковому віці. Психологія особистості. УДК 159.9.072.43::075 DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.19.27>
9. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
10. Cherry K. Horney's Theory of Neurotic Needs. URL: <http://bit.ly/43fRhhX>
11. Kierkegaard on Why Anxiety Powers Creativity Rather Than Hindering It. URL: <http://bit.ly/3KIE5uU>
12. Rollo May. The Meaning of Anxiety. N.Y.: Pocket Books, 1977.

13. Van Egeren L. Stress and coping and behavioral organization. Psychosom Med. 2000. № 62. pp. 451–460.

ПАВЛОВ Ігор, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ЧАУСОВА Т. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОСВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ

У процесі життя людина усвідомлює не тільки своє оточення, а й себе в цьому оточенні. Тому важливо, щоб кожна людина визначала самопізнання та свій динамічний розвиток у комплексі життєвого середовища. Оскільки процес становлення особистості включає також розвиток самосвідомості. Досягнення зрілості, особистісного зростання, самооцінки та самореалізації неможливо без розвитку самосвідомості. Усвідомлення своїх потреб, здібностей, рівня знань, інтелекту, індивідуальних особливостей є умовою нормального розвитку особистості. У цілому можна сказати, що свідомість людини забезпечує внутрішню гармонію, цілісність і гармонію особистості з собою, своїм «Я».

Підлітковий вік вважається періодом становлення свідомого «Я», незалежно від того, наскільки поступово формуються окремі його складові. Підлітковий вік – це період закріплення позитивних і негативних тенденцій і зародження усвідомленого «Я». У цей період підліток потребує допомоги. У підлітковому віці зростання самосвідомості та інтересу до власного Я призводить до змін характеру та «набуття» почуття індивідуальності

Вивчення загальнопсихологічної літератури показує, що проблема розвитку самосвідомості знайшла відображення в працях таких західних учених, як Р. Бернс, А. Маслоу, Дж. Роттер, К. Роджерс, Е. Еріксон. Різні аспекти розвитку самосвідомості досліджували українські дослідники А. Бодалев, А. Божович, А. Виготський, В. Мухіна, А. Спіркін, В. Столін, П. Чамата, І. Чеснонова.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити зміст та специфіку самосвідомості у підлітковому віці та визначити чинники її розвитку

У результаті теоретичного аналізу літератури виділено декілька підходів до розуміння змісту самосвідомості особистості: діяльнісний, феноменологічний та психоаналітичний.

Відповідно до діяльнісного підходу, розвиток самосвідомості відбувається в процесі самопізнання і саморозвитку особистості, через зміни і усвідомлення себе і свого життя в часі; феноменологічний підхід наголошує

на ідеї, що поведінку людини можна зрозуміти лише на основі суб'єктивного сприйняття та знання реальності; психоаналітичний підхід - його суть полягає в тому, що несвідомі психологічні конфлікти контролюють поведінку людини.

Виходячи з цих підходів, самосвідомість можна визначити так: це сукупність психологічних процесів, за допомогою яких індивід усвідомлює себе як суб'єкта діяльності та формує певний «Я-образ» по відношенню до себе. собі; свідоме ставлення людини до своїх потреб, уподобань, мотивів поведінки, переживань і думок.

На основі аналізу результатів емпіричного дослідження визначено рівні розвитку самосвідомості. Отримано такі результати: 16,1% підлітків мають низьку самооцінку; середній – 77,4%; високий, 6,5 %.

Потім ми розглянули показники самосвідомості та виявили, що показники самооцінки та показники самопізнання мали дуже низький рівень самосвідомості. В подальшому був проведений аналіз отриманих результатів в залежності від складових самосвідомості.

За проведеним аналізом можемо зробити висновок, що більшість показників у проведених нами методиках мають недостатній рівень розвитку.

На основі аналізу ми можемо прийти до висновку, що більшість оповідачів недостатньо просунуті в наших методах.

На наступному етапі було проаналізовано та визначено зв'язок між рівнем самосвідомості та соціально-психологічними факторами.

Спочатку ми дослідили зовнішні фактори. Зовнішніми факторами є статус батьків, освітній рівень батьків. Ми з'ясували, що чим більше уваги батьки приділяють розвитку своїх дітей (працюючі батьки, домогосподарки, пенсіонери), тим вища впевненість їхніх дітей у собі. Чим вищі батьки, тим вищий рівень розвитку Я-образу та індексу самоконтролю у їхніх дітей. Чим більше дітей у родині, тим вищий рівень самоконтролю підлітків. Третя дитина в сім'ї має набагато вищу самооцінку.

До внутрішніх факторів ми віднесли стосунки з матір'ю, батьком і братами і сестрами. Виявляється, підлітки краще поведуться з мамою, ніж з татом. Батьки або взагалі не піклуються про навчання та розвиток своїх дітей, або приділяють їм дуже мало уваги. Підлітки постійно порівнюють себе зі своїми братами і сестрами, навіть якщо їхнє ставлення до них залишається негативним.

У результаті аналізу ми виявили, що підлітки борються з багатьма проблемами: самосвідомість підлітків знаходиться на низькому рівні розвитку; дуже низький рівень самооцінки; низький рівень сформованості образу Я; низький рівень домагань; знижені показники за методикою «Самооцінка».

Робота психологів, спрямована на розвиток самосвідомості підлітків, визначається проблемами, характерними для цієї епохи. З метою оптимізації процесу самопізнання використовуються спеціальні тренувальні вправи, в основі яких лежать такі принципи: релаксація, концентрація, самоінтерналізація. Для вдосконалення цього процесу використовуються тренінгові вправи: «Хто я», «Контраргумент», самооцінка, самопізнання, рефлексія, самоаналіз та вправи на розвиток інших.

Визначено психологічні умови розвитку особистості, які включали набуття способів самоконтролю, саморегуляції та рефлексії.

Ми розробили спеціальну програму, що складається з тренінгів, спрямованих на розвиток самосвідомості підлітків; лекції для вчителів; лекції для батьків. Метою нашої програми є саморозкриття внутрішніх психічних

актів і розвиток стійкої позитивної самооцінки. Навчання включало наступні завдання:

- навчання прийомам самоконтролю, саморегуляції, рефлексії;
- розвиток самосвідомості та профілактика емоційних розладів на основі внутрішніх змін і змін поведінки;
- підвищення саморозуміння з метою зміцнення самооцінки та актуалізації особистих ресурсів;
- створення мотивації до самоосвіти та саморозвитку.

Після виконання тренінгової програми з підлітками ми провели повторну вибірку показників в експериментальній та контрольній групах. Порівняльний аналіз дав такі результати:

На основі аналізу результатів ми визначили рівні розвитку самосвідомості і отримали такі результати: лише 3,2% були низькими, 16,1% на першому зрізі; середній становив – 38,7% та –77,4%; високий – 58,1%, а становив 6,5%. Таким чином, рівень самосвідомості підлітків підвищився після використання програми розвитку самосвідомості підлітків. Це підтверджується результатами, отриманими в експериментальній групі та порівняними з результатами контрольної групи.

Проведений аналіз показав, що в складових самосвідомості теж відбулися зміни. Когнітивна складова: в експериментальній групі високий рівень зріс з 45,1% до 71,0%, в контрольній – знизився з 32,2% до 25,8%. Поведінкова складова: високий рівень в експериментальній групі виріс майже вдвічі: з 45,1% до 83,9%, у контрольній з 42,0% до 45,2%. Високий рівень емоційно-оціночної складової в експериментальній групі зріс з 12,9% до 51,6%, а в контрольній групі залишився незмінним.. У нашому аналізі дані компонентів також були підтверджені даними методик (ми наводили їх вибірково). Крім того, відбулися зміни не лише на кількісному, а й на якісному рівні. Підлітки стали краще розуміти себе, покращилися знання та уявлення про себе .

Отже, можна сказати, що запропонована нами програма розвитку самосвідомості підлітків є ефективною та допомагає розвивати самосвідомість підлітків. Можемо рекомендувати для використання в практиці шкільної психологічної служби ,в діяльності практичних психологів, педагогів, коучів в корекційно-розвивальній, консультативній, просвітницькій, освітній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, А.В.Волинська, З.В.Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001.
2. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі. – Т. 1 / Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. – К.: «Форум», 2002
3. Психологічні тренінги в школі. / Упоряд. Т.Шаповал. – К.: Вид. дім «Шкіл. світ»: Вид. А.Галіцина, 2006.
4. Семиченко В.А. Психологія особистості. – К.: Видавець О.М.Ешке, 2001. – С. 427.
5. Терлецька Л.Г Роль «Я» в процесі самосвідомості особистості. Проблеми загальної та педагогічної психології. // Збірник наукових праць. – Т.6. – в. 1 – Інститут психології ім. Т.С.Костюка АПН України. – К.: 2004.

ПЛЯЄВА Альона, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ЧАУСОВА Т. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ПОДОЛАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ПРОЯВІВ ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН У МОЛОДІ

Число молодих людей, що вживають психоактивні речовини, продовжує постійно зростати. Але при цьому сьогодні навряд чи можна знайти людину, яка б не знала про смертельну небезпеку наркотиків. Очевидно, що це знання здебільшого нікого не зупиняє. Проблемою вживання на державному рівні займаються поверхнево. В ЗМІ рекламують не тільки алкогольні напої, ще й деякі наркотичні речовини, схвалюючи їх легальність. Це створює умови для поширення наркоманії та змінює вік залежних у меншу сторону.

Зловживання у молоді стає звичайним явищем, бо речовини продаються майже відкрито і мають поширення через спеціально створені сайти та соціальні мережі, наприклад, Telegram (телеграм). Медичні препарати, які у складі мають наркотичні речовини, можна вільно купити в аптеках бідь-якого місті не маючи рецепту.

Залежність від ПАР загальнолюдська проблема. Лікування хвороби дуже складний процес, що являє собою сумарність різних методів впливу, таких як: психотерапевтичного, медикаментозного, духовного і соціального.

В Україні зловживання речовин, які викликають залежність, набуває епідемічного характеру, але фахівців у лікуванні залежностей недостатньо. У психології, як у науці, корекція наркозалежності посідає вагоме місце.

Наркоманію розглядали як проблему соціальну (Г. Соколовський, Дж. А. Соломзес, В. Чеурсан), психологічну (В. Бітенський, О. Лічко), медичну (М. Іванець, М. Винників) та особистісна (С. Березін, К. Лісецький, В. Менделевич). Майже всі автори, котрі описували особливості особистості залежних, підкреслювали їх інфантилізм. Психіка людей, вживаючих ПАР, зберігає особливості, якості та риси притаманні дитині: почуття незахищеності, незрілість емоційно-вольової сфери, підвищення потреби у турботі інших про себе, занижена критичність до себе тощо. Даний факт багато разів було підтверджено емпіричними даними досліджень (С. Березін, Д. Козлов, С. Кривцова, Є. Литягіна, К. Лісецький, М. Самикіна, М. Серебрякова, О. Соболева, О. Сухарєв та ін.). Через це профілактика наркотизму має бути пов'язана з проблемами дорослішання особи, як основна у боротьбі та подоланні залежності.

Значна кількість праць пов'язаних з проблемами наркозалежності тримають фокус уваги на окремих моментах цієї проблеми або розглядаються фрагментами. потрібно зазначити, сьогодні майже відсутні системні

дослідження ряду соціально-психологічних особистісних структур, тісно пов'язаних з характеристиками залежної особистості.

Дослідження сучасності показують, що дана проблема має розглядатися як проблема особистості і фізіологічна проблема, що дає змогу використовувати наркотичні речовини в конкретній соціальній ситуації (Н. Сироти, Т. Чугунова, С. Шеїна, В. Ялтинський та інші).

Кожного року наркотичні речовини набувають все більшої небезпеки. Вони стають важчими, пришвидшується звикання, наслідки катастрофічніше. Збільшується оберт синтетичних речовин, що несуть великі наслідки для людського організму. Вік залуження до ПАР зменшується. Сучасні речовини не лишають шансів та за короткий проміжок часу завдає величезної шкоди емоційному та фізичному здоров'ю особистості, відбувається руйнація нервової системи та клітин головного мозку, що може викликати вторинні психіатричні діагнози. Таким чином, цей аспект обумовив вибір нами теми наукового дослідження.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати і емпірично дослідити особливості особистісних проявів вживання психоактивних речовин у молоді та розробити психокорекційну програму їх подолання.

Виходячи з мети ми визначили наступні завдання дослідження:

1. Розглянути теоретичні засади дослідження особистісних проявів вживання психоактивних речовин у молоді.
2. Емпірично дослідити особливості особистісних проявів вживання психоактивних речовин у молоді.
3. Розробити і апробувати програму подолання особистісних проявів вживання психоактивних речовин у молоді.

Широке поширення споживання ПАР у молодіжному середовищі обумовлено кількома чинниками. Сюди входять особливості віку, соціокультурний контекст, особистісні та сімейні чинники, оскільки все це сукупно впливає становлення особистості молодої людини.

Молодь як вікова група характеризується специфічним способом життя, стилем поведінки, культурними нормами і цінностями. Поведінка людей у молодому віці характеризується спонтанністю дій, певною мірою допитливості. Відкритість новим відчуттям та відсутність життєвого досвіду можуть призвести до того, що в момент пошуку себе молоді люди можуть почати проявляти патерни, характерні для девіантної поведінки.

Більшість людей, які приймають наркотичні речовини, відзначають, що роблять це для того, щоб отримувати яскраві, незабутні враження, стати веселішими, щасливішими та безтурботними. Основне, що їх приваблює у психоактивних речовинах – не доводиться докладати особливих зусиль, щоб випробувати ейфорію. Якщо людина починає безперервно вживати наркотики та алкоголь, вона стрімко потрапляє в полон страшної залежності. Їй здається, ніби вона все контролює і зможе зупинитися будь-якої миті. Хворий ніколи не усвідомлює серйозності проблеми. Інфантильна мотивація на певній стадії споживання не дає можливості хворому зупинитися в залежності. Таким чином виникає непереборна потяг до хімічних речовин та відсутність можливості прогнозувати результат подій. Реальні цінності та потреби зникають із виникненням залежності.

Ще одним з мотивів може виступати цікавість, бо більшість вживаючих ПАР зазначають потенційним наркоманам, упускаючи фактор згубності, про одержуваний «кайф» після вживання.

Для профілактики залежності від ПАР провідним місцем має бути профілактика, що охоплює молодь. Доцільними будуть методологічні підходи

профілактики залежності від ПАР – особистісний підхід, який буду враховувати особливості людини та обирає влаштовуючу систему соціально-психологічних засобів профілактики виходячи з основи діагностики особистісної схильності молоді до вживання ПАР, згідно до визначених показників.

Речовини, що вживають для зміни психічного стану та отримання ейфорії мають назву – психоактивні речовини. Наркотиками називають препарати та речовини, які мають ефект одурманення.

Наша розроблена психокорекційна програма особистісних проявів залежності від ПАР у молоді має мету: навчити людей, у період реабілітації, відпрацьовувати агресивні та негативні тенденції у поведінковому, когнітивному та емоційному проявах. Завдання: навчити особистостей виражати гнів соціально прийнятними методами та способами; навичкам самоконтролю та саморегуляції; формування конструктивних форм поведінки у ситуаціях проблемного характеру; усунення емоційного напруження й особистісної тривожності, через релаксацію; розвиток емпатії; розвиток позитивної самооцінки реабілітантів тощо.

Дана програма має підходи та техніки для зниження залежності від ПАР, зменшення агресії, розвитку локусу контролю, особистісних проявів у адекватному ключі. Були проведені 2 діагностичні зрізи в Кг та Ег: до та після психокорекційного впливу. Щоб визначити рівень впливу розробленої нами програми на реабілітантів нами використовувався непараметричний статистичний метод відмінностей для залежних вибірок Т-Вілкоксона.

Наша програма дала змогу навчити реабілітантів виражати гнів прийнятним методом; розвинути навички самоконтролю та саморегуляції; знизити особистісну тривожність й емоційне напруження шляхом релаксації; розвинути емпатію.

Таким чином, наша програма зменшила рівень агресії серед осіб, які перебувають на лікуванні у центрі Надія. У них з'явилась повага до себе, стали менш підозрілими, знизилась відчуття провини і аутоагресія.

Отже, довготривала реабілітація підвищила показники суб'єктивного локусу контролю і знизила показники агресії, вирівняла типологічні характеристики і особистісні прояви, що загострювались під час вживання. Реабілітанти стали прихильнішими, емоційно стійкішими, почали проявляти самоконтроль. Це сприяло включенню ергопатичного і гармонійного типу особистості тощо.

Розроблена нами програма подолання особистісних проявів вживання ПАР у молоді знизила рівень агресивності серед людей, що перебувають в Наркологічній клініці Надія. Реабілітантами було розвинуто певний рівень поваги, вони зрозуміли причину роздратування на всесвіт. Стали не такими підозрілими, знизилась аутоагресія та почуття провини, зникла необхідність невербальних проявів свого незадоволення.

Отже, під час тривалої реабілітації особи, що вживали ПАР, знизили свої показники агресивності, збільшили показники суб'єктивного локусу контролю. Особистісні прояви та типологічні характеристики, які загострювали процес хвороби були вирівняні. Реабілітанти стали прихильнішими, емоційно стійкішими, почали проявляти самоконтроль.

Завдяки цьому реабілітанти почали нести відповідальність за свої вчинки та себе, працювати, тому що включився рівень ергопатичного типу та гармонійний тип особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корольчук М. С. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / М. С. Корольчук. – К.: Інкос, 2002. – 283 с.
2. Кочарян О.С. Теоретичні аспекти вивчення психологічних особливостей наркозалежності / О.С. Кочарян, М.О. Антонович // Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2016. – Т. 3. – №. 1 (5). – С. 62-67.
3. Лінський І. В. Основні проблеми, пов'язані з поширенням алкогольної залежності та наркоманії в Україні, та шляхи їх розв'язання / І. В. Лінський // Український вісник психоневрології. – 2005. – Т. 13. – №. 4. – С. 8-11.
4. Литвинчук Л.М. Основні підходи до вивчення проблеми наркотичної залежності / Л.М. Литвинчук // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України – 2016. Том.V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Випуск 16. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство» – С. 109-117.
5. Лютий В. П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки: навч. Посібник / Вадим Петрович Лютий. – К.: Академія праці і соціальних відносин, 2000. – 385 с.

ПОКРОВСЬКА Катерина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ (ОРГАНІЗАЦІЇ)

Тема психологічного здоров'я людей стає все більш актуальною з кожним роком, а за останні декілька років, починаючи з пандемії Covid-19 та продовжуючи початком повномасштабної війни Російської Федерації проти України в лютому 2022 року, тема набирає обертів.

Під час пандемії різні верстви населення, від маленьких до літніх, організації, від приватних маленьких підприємств до великих корпорацій, спочатку адаптувались до життя дистанційно, пристосовували свій звичний образ життя до ізоляції, проявлялися проблеми психічного здоров'я, зокрема депресія і тривожність; а під час війни, яка стала сильним ударом по всім сферам життя, до роботи в умовах щоденних обстрілів та повітряних тривог, які призводять до сильних стресів та емоційного виснаження. Війна несе безліч небезпечніших загроз, то ж і турбота про ментальне здоров'я на

індивідуальному та корпоративному рівнях, як вважають експерти має новий етап інтеграції в життя людей та організацій.

Дослідження психології груп/колективів завжди було актуально, в сучасному світі, та з новими викликами потребують додаткових досліджень. Бути частиною якоїсь групи має великі наслідки для самої людини та її психосоціального розвитку та адаптації. Група не залишається ізольованою від решти світу та від обставин, які впливають на всіх, але з різною силою, з різними наслідками.

Протягом тривалого часу соціально-психологічні погляди розроблялися в межах різних філософських учінь у психології та соціології, а також в антропології, етнографії, мовознавстві. До другої половини XIX ст. належать перші спроби створення самостійних соціально-психологічних концепцій: «психологія народів», «психологія мас» (С. Сигеле, Г. Лебон), теорія «інстинктів соціальної поведінки» (У. Мак-Даугалі). Початком існування соціальної психології як окремої дисципліни вважається 1908 р., коли з'явилася праця англійського психолога У. Мак-Даугалла і американського соціолога Е. Росса [2].

В Європі концептуальні основи наукового управління були закладені М. Вебером. Його ідеї про раціоналізацію трудових дій і бюрократизації підприємств стали теоретичною основою для розробки принципів управління та створення школи «наукового менеджменту».

Дослідження Елтона Мейо в США дали початок поширенню терміна «людські відносини», виникає особлива політична доктрина, яка перетворилася на офіційну програму управління організаціями.

Багато українських науковців досліджували соціальну психологію, як одну із провідних галузей науки у світі (П.П. Горностай, П.І. Бублик, А.Б. Коваленко, М.Н. Корнєв [3], М.О. Литвин, С.Д. Максименко, М.М. Слюсаревський, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, Н.В. Хазратова).

Психологію управління досліджували заслужені діячі науки України Є. І. Ходаківський, Ю. В. Богоявленська, Т. П. Грабар [4].

Міжособистісну взаємодію у сумісній діяльності досліджував Г.В. Ложкін, соціальну психологію малої групи, характеристику групових явищ (лідерство та керівництво, груповий тиск, міжособистісне спілкування, згуртування) – Н.Ю. Воляннюк [5]; соціальну психологію міжгрупових відносин – І.О. Блохіна; психологію професійної комунікації та психологія управління досліджувала Л.Е. Орбан-Лембрик [6].

Український психолог Н.А. Коломінський вивчав чинники, що зумовлюють задоволеність людей виконуваною роботою, а також взаємний вплив різних компонентів, що впливає у подальшому на соціально-психологічний клімат у колективі [7].

Психологічний клімат – багатогранне явище, яке має різноманітні вияви, або структурні елементи, що можуть бути класифіковані за кількома критеріями. За своєю природою психологічний клімат – це суб'єктивне утворення, що відображає об'єктивну реальність, якою є життєдіяльність конкретного колективу (Л.М. Карамушка) [8].

В.О. Васютинський досліджував тему індивідуальні і колективні стратегії адаптації мешканців міських громад до життя в період воєнного конфлікту [9]. Дослідження теми «Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації» належить таким науковцям, як Л.М. Коробки, В.О. Васютинський, В.Ю. Вінков [10].

Однак, незважаючи на наявність робіт по даній темі, психологічні особливості формування сприятливого соціально-психологічного клімату в

колективі (організації) в сучасних умовах вимагає ще більш детального вивчення цього соціального явища.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити психологічні особливості формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі (організації).

Протягом багатьох десятиліть дослідження та практика прагнули покращити організаційну культуру та клімат як засіб підвищення ефективності організації. Зовсім нещодавно прагнення до більш дбайливого психологічного клімату, який змушує співробітників відчувати турботу, справедливе ставлення та повагу, привернуло увагу серед менеджерів і науковців як спосіб покращити мотивацію працівників і підвищити бізнес-результати [11].

Для дієвого колективу характерні взаємозалежні ознаки: спільна мета, колективна діяльність, наявність органів самоврядування, адаптивність до нових умов праці. Колективи включають чітко визначену мету (місію) і цілі. Командна робота визначається спільною прихильністю як процесу команди (як команда працює разом), так і її продукту (яку роботу виконує команда). Ця відданість командному процесу демонструється через розробку та використання командних норм і основних правил, готовність приділяти увагу груповому процесу та почуття взаємної відповідальності як перед членами команди як окремими особами, так і перед командою в цілому.

Соціально-психологічний клімат колективу пов'язаний з певним емоційним забарвленням психологічних зв'язків людей, що виникають на основі їхньої близькості, симпатій, збігу характерів, інтересів і схильностей.

Соціально-психологічний клімат будь-якої установи формується на основі міжособистісною взаємодією, також на клімат в колективі впливають і зовнішні фактори, економічна, соціальна, політична обстановка навколишнього фізичного середовища. Настрій однієї людини впливає на настрій іншої чи групи людей, позначається на різноманітних проявах поведінки, активностях, бажаннях, життя людини.

Емпірично досліджено та виокремлені, які чинники впливають на формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі. Всебічне дослідження показало, що колектив благодійного фонду потребує планомірних заходів в покращенні соціально-психологічного клімату в колективі, бо це впливає на особисті та ділові взаємостосунки членів колективу та на їх спільну злагоджену роботу, що сприяє їх ефективності, впливає на емоційний стан співробітників та на якісну реалізацію поставлених задач в проєктів, життєствердний настрій у колективі буде сприяти стресостійкості під час важкої роботи з постраждалим населенням в Київській області.

Розроблена та апробована тренінгова програма «Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі», яка спрямована на підвищення рівня формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі (організації). Отримані дані дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях є підтвердженням про готовність людей в організації брати на себе відповідальність, розширення меж взаємодопомоги в середині колективу, вільне висловлювання своєї позиції, думок. Обрана стратегія «Орієнтація на вирішення завдання» є відображенням позиції 83% співробітників. Апробація тренінгової програми підтвердила, що показник «проблемності в організаційному розвитку» актуальний та залишається на високому рівні, який свідчить про те, що для організацій характерна криза

розвитку, яка потребує подальшого опрацювання на всіх рівнях організації робочого процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Класифікація галузей психологічної науки. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/9953/> (дата звернення 14.03.2023)
2. Коваленко А. Б., Корнєв М. Н. Соціальна психологія : підручник. Київ: Геопринт, 2006. 400 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/414683.pdf (дата звернення 14.03.2023)
3. Schneider B. The climate for service: An application of the climate construct. In: Schneider B., editor. Organizational Climate and Culture. Jossey-Bass Publishers; San Francisco, CA, USA: 1990. pp. 383–412.
4. James L.R., Choi C.C., Ko C.H.E., McNeil P.K., Minton M.K., Wright M.A., Kim K.-i. Organizational and psychological climate: A review of theory and research. Eur. J. Work Organ. Psychol. 2008
5. Ehrhart M.G., Schneider B., Macey W.H. Organizational Climate and Culture: An Introduction to Theory, Research, and Practice. Routledge; New York, NY, USA: 2014.
6. Коломінський Н. Л. Психологія педагогічного менеджменту: Навч. посіб. К., 1996.
7. Карамушка Л.М. Психологія управління: навчальний посібник. К.: Мінімум, 2003. 344с.
8. Індивідуальні і колективні стратегії адаптації мешканців міських громад до життя в період воєнного конфлікту / В. О. Васютинський // Проблеми політичної психології. 2017. Вип. 5. С. 43-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2017_5_7 (дата звернення 14.03.2023)
9. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації: колективна монографія / за наук. ред. Л.М.Коробки /Л.М.Коробка, В. О. Васютинський, В. Ю. Вінков та ін.; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019 – 306 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718850/1/Моногр_Коробка_бібл_сайт.pdf (дата звернення 14.03.2023)
10. Edmondson A.C. The Fearless Organization: Creating Psychological Safety in the Workplace for Learning, Innovation, and Growth. John Wiley & Sons; Hoboken, NJ, USA: 2019.

РИКОВА Світлана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дослідження психологічних особливостей розвитку пізнавальної сфери молодших школярів є актуальною і важливою темою для наукових досліджень у галузі педагогіки та психології. На сьогоднішній день вирішення проблеми формування пізнавальних здібностей молодших школярів відноситься до однієї з найважливіших задач сучасної освіти. Молодші школярі перебувають на етапі розвитку, коли формується їх пізнавальна сфера, тому дослідження їхніх психологічних особливостей є особливо важливим. Результати таких досліджень можуть допомогти вчителям та батькам краще зрозуміти, які методи навчання та виховання є найбільш ефективними для дітей цього віку.

Важливо з'ясувати, які знання та навички є ключовими для успішного навчання молодших школярів, які механізми впливають на їх мотивацію та інтерес до навчання, які перешкоди стоять на шляху їхнього розвитку, та які методи можуть бути застосовані для їх подолання.

Дослідженням питання розвитку пізнавальної сфери молодших школярів займалися Дж. Брунер, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, О.В. Запорожець, О.М. Леонт'єв, А.Р. Лурія, Ж. Піаже, С.Л. Рубінштейн, Д.Б. Ельконін та ін. У нашій країні дослідження пізнавальної сфери особистості здійснювалися в роботах Б.М. Величковського, Л.С. Виготського, П.Я. Гальперіна, В.П. Зінченко, О.М. Леонт'єва, М.А. Холодної та ін.

Найвидатнішими зарубіжними вченими, що вивчали когнітивну сферу особистості були Ф. Бартлетт, Р. Гарднер, Дж. Келлі, С. Палмер, Ж. Піаже, Д. Раппапорт, У. Скотт, О. Харві, Ф. Хольцман, Х. Шродер.

Великий внесок у розвиток досліджуваної тематики зробили вітчизняні вчені (М.Й. Боришевський, Н.В. Гродська, А.О. Люблінська, Л.С. Москаленко, О.А. Онисюк), які обґрунтували вплив пізнавального інтересу на розвиток самої особистості, на пізнавальну активність і результати навчальної діяльності, і навіть розглянули пізнавальний інтерес як стійку рису особистості школяра.

Отже дослідження психологічних особливостей розвитку пізнавальної сфери молодших школярів є необхідним для покращення освітнього процесу та соціального благополуччя суспільства в цілому. Вони можуть допомогти вчителям та батькам краще зрозуміти потреби та можливості дітей цього

віку, а також розробити ефективні методи навчання та виховання, що відповідають їхнім потребам.

Мета дослідження полягає в представленні результатів дослідження психологічних особливостей розвитку пізнавальної сфери молодших школярів та розробленої тренінгової програми щодо ефективних методів навчання та виховання дітей початкової школи, з урахуванням їхніх психологічних особливостей.

Об'єктом дослідження є пізнавальна сфера молодших школярів, яка включає різні аспекти когнітивного розвитку дітей віком від 6 до 10 років. Цей об'єкт охоплює такі процеси, як сприйняття, увага, пам'ять, мислення, мовлення, розвиток моторики, творчість, саморегуляція та інші аспекти, які взаємодіють між собою і формують пізнавальний потенціал дітей.

Теоретичний розбір наукових джерел з проблеми дослідження дав можливість зрозуміти сутність поняття «пізнавальна активність» та її значення для розвитку дітей молодшого шкільного віку. Низький рівень цієї активності може ускладнити ефективну організацію навчального процесу, особливо в початковій школі. Розвиток пізнавальної активності сприяє інтелектуальному зростанню дитини, яке передбачає не лише вирішення пізнавальних завдань, а й практичне застосування отриманих знань.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що розвиток пізнавальної активності молодших школярів, що навчаються за дистанційною формою буде нижчий ніж у учнів з інституційною формою навчання.

Було обрано наступні методи та методики дослідження: Типологія мотивів учіння «Драбинка мотивів». Тест оцінювання творчості Торренса. Пізнавальна активність молодшого школяра (А. А. Горчинська). Таблиці Шульте і матриці Равена.

У роботі розглядається основні методики та прийоми, які сприяють розвитку пізнавальної активності молодших школярів, зокрема, використання ігрових та експериментальних методів у навчанні, активна форма занять, залучення до різних видів діяльності, спрямованих на розвиток пізнавальної активності, тощо.

Також у роботі аналізується вплив дистанційної форми навчання на розвиток пізнавальної активності у молодших школярів. Проведено порівняльний аналіз результатів дослідження пізнавальної сфери учнів початкової школи дистанційної форми навчання та учнів інституційної форми навчання.

Проведений теоретичний аналіз та емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку пізнавальної сфери молодших школярів дозволили зробити наступні висновки.

1. Проведено теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми діагностики пізнавальних процесів і рівня їх розвитку у дітей на початковому етапі навчання в школі. Аналіз літератури показав, що пізнавальні процеси в цьому віці розвинені нерівномірно і мають якісну своєрідність. Для сприйняття характерне бачення цілого, без виділення деталей. Наочно-образне мислення розвинено слабе, переважаючим залишається наочно-дійове мислення. Ведучим типом пам'яті залишається мимовільна пам'ять. Але в цьому віці у дітей починає формуватися здібність до контролю і довільного запам'ятовування. На початку навчання у дітей переважає мимовільна увага, але стійкість і концентрація уваги формуються на основі інтересу дитини.

2. Проведене експериментальне дослідження, яке дозволило виділити особливості розвитку пізнавальних процесів і рівень їх сформованості. Отже

за результатами комплексної діагностики пізнавальної сфери молодших школярів робимо наступні висновки:

У учнів дистанційної форми навчання розвиток пізнавальних процесів переважно на середньому рівні, в той час, як у учнів інституційної форми навчання рівень середній та середньо-високий.

Мотивація до навчання у учнів інституційної форми навчання переважно пізнавальна, в той час як у учнів дистанційної форми навчання – соціальна, адже вихід на уроки онлайн заповнює основні потреби у соціальній взаємодії якої так бракує учням дистанційної форми навчання.

Діагностика пізнавальної активності показала, що рівень пізнавальної активності у учнів дистанційної форми навчання нижчий від учнів інституційної форми навчання, що підтверджує сформовану на початку дослідження гіпотезу.

3. За результатами експериментального дослідження розроблені практичні рекомендації вчителям для розвитку пізнавальних процесів учнів усіх форм навчання.

Програма розвитку пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку «Розвиток пізнавальної активності молодших школярів» розроблена з урахуванням наступних елементів:

- регулярність (системність) занять;
- ігрова форма;
- індивідуальний підхід до кожної дитини;
- поєднання програми з елементами традиційного уроку;
- самостійність у вирішенні нестандартних завдань;
- дослідницька та проєктна діяльність;
- інтегрованість занять;
- проблемний підхід.

Програма розвитку пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку «Розвиток пізнавальної активності молодших школярів» покликана вирішувати такі задачі:

- створювати сприятливий емоційний фон у дітей молодшого шкільного віку;
- розвивати базові психічні функції (пам'ять, увага, уява);
- розвивати здатність до самостійної роботи;
- формувати базові знання, вміння, навички;
- розвивати індивідуальні задатки учнів;
- розвивати навчальну мотивацію.

Основний акцент програми розвитку пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку:

- нагромадження позитивного навчально-пізнавального досвіду, що підкріплено позитивним емоційним станом та відсутністю оцінної складової;
- включення до програми елементів гімнастики мозку як однієї з необхідних умов навчання та розвитку творчого мислення, а також розвитку пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баюрко Н. В., Статнік Т. В. (2018). Формування пізнавального інтересу молодших школярів до природи як психолого-педагогічна проблема. У: Materials The XIV International scientific and practical Conference

- Proceedings of academic science – 2018, August 30 – September 7, 2018: Sheffield. Science And Education LTD, с. 40-42.
2. Гомоляко Д.О. (2019). Умови оптимізації пізнавальної активності дітей 6(7) років засобами пошуково-дослідницької діяльності. Ніжин: видавництво «ПП Лисенко Ю. В.», 103 с.
 3. Гончарук В. В., Гончарук В. А. Дистанційне навчання у контексті викликів сьогодення. *Pedagogy and psychology in the modern world: the art of teaching and learning*. 2021. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-041-4-86> (дата звернення: 07.03.2023).
 4. Гураль І. М., Смолович Л. Р. Вплив пандемії covid-19 на освітній процес. *Distance education in ukraine: innovative, normative-legal, pedagogical aspects*. 2021. № 1. С. 136–137. URL: <https://doi.org/10.18372/2786-5495.1.15764> (дата звернення: 03.03.2023).
 5. Довгаль О. Г. (2019). Розвиток пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку в різних видах діяльності. Інститут проблем виховання АПН України, Київ, с. 58-64.
 6. Дуднік Ю. С., Дуднік Ю. С., Левчук Н. В. (2018). Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. *Проблеми педагогіки і психології*, № 4, с. 27-35.
 7. Матвієнко, О. О. (2019). Формування пізнавальної активності молодших школярів засобами здоров'язбережувальної діяльності. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 169, 87-92.
 8. Нежива О. М. Дистанційне навчання – вимога сьогодення : thesis. 2021. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/18256> (дата звернення: 01.03.2023).
 9. Талдонова Л. Психологія інноваційних технологій навчання. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2021. № 1(54). С. 100–115. URL: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-54-1-100-115> (дата звернення: 01.03.2023).
 10. Тараненко А. В. Дитяча психологія: науковий дискурс. Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту). 2018. Вип. 23. С. 101–106.
 11. Терлецька Л. Г. (2016). Психологія дитинства: навч. посіб. Київ: видавництво «Главник», 144 с.
 12. Тисевич Т. В., Лойко Є. Є. Рухова активність – основа фізичного здоров'я. *Art of medicine*. 2020. С. 124–127. URL: <https://doi.org/10.21802/artm.2019.4.12.124>. (дата звернення: 01.03.2023).
 13. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія. НУБіП, 2017. URL: <https://doi.org/10.31812/0564/1425> (дата звернення: 01.03.2023).
 14. Черненко К. Дистанційне навчання – інноваційні методи. *Actual problems in the system of education: general secondary education institution – pre-university training – higher education institution*. 2022. № 2. С. 863–867. URL: <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.16679> (дата звернення: 07.03.2023).
 15. Шевцова О. А. Організація пізнавальної діяльності в школі. Х.: Вид. група «Основа», 2018. – 300 с
 16. American Academy of Distance Learning. *Coda*. En Route Books & Media, 2020.
 17. Machushnyk O. Cognitive activity as an important part of psychologists' professional training. *Science and education*. 2016. Vol. 42, no. 5. P. 223–

228. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2016-5-36> (date of access: 07.03.2023).
18. Morze N., Vember V. Implementation of peer assessment in educational process. Open educational e-environment of modern university. 2019. No. 6. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019.6.4454> (date of access: 21.03.2023).

САВЧЕНКО Дар'я, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

СУХЕНКО Я. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Для сучасного VUCA-світу характерні швидкі зміни — як соціально-економічного характеру, так і психологічного, що посилює відчуття нестабільного фону, на тлі якого відбувається формування і розвиток ідентичності. За таких умов поширеними стають ситуації конфлікту ідентичностей, до яких схиляється людина. Тож своєчасним та передбачуваним є суспільний та науковий інтерес до проблем ідентичності та ідентифікації, разом з тим підвищується актуальність наукових досліджень, присвячених проблематиці в контексті професіогенезу.

У науковому психологічному колі України феномен професійної ідентичності розглядається переважно у дослідженнях, присвячених підготовці майбутніх фахівців тих чи інших професій, найчастіше — психологів, медиків, педагогів [4].

Як було зазначено вище, питання професійної ідентичності є актуальним для сучасного суспільства, що також підтверджується широким та глибоким висвітленням проблематики у наукових розвідках.

Науковою передумовою для досліджень професійної ідентичності стали концепції особистісної ідентичності Ч. Кулі та В. Джеймса, які першими описали вплив соціальних зв'язків на формування образу Я. Пізніше ці ідеї здобули розвитку у наукових працях Е. Еріксона та знайшли відображення у теорії «Я - концепції» [2]. Перші спроби наукового обґрунтування та аналізу професійної ідентичності у довоєнний період зробили Е. Гінзберг, С. Акселрад, І. Херм. Д. Сьюпер, А. Тайлер, Дж. Холланд, С. Хара, В. Врум, Д. Блохер, Р. Шутц. Зокрема, саме Д. Сьюпер запропонував модель професійної «Я-концепції», яка спирається на ідею, що життєвий цикл накладає на людей різні професійні завдання в різні періоди їхнього життя [17].

Проблематику професійного становлення та ідентичності досліджували й вітчизняні психологи: Г. Костюк, С. Максименко, А. Борисюк, Н. Завацька, М. Кліщевська, Б. Федоришин, Л. Карамушка, О. Макарова, А. Борисюк, Е. Єгорова, Ю. Павлов. Зокрема, Є. Єгорова досліджувала внутрішні та зовнішні детермінанти професійної ідентичності [3]. А. С. Борисюк, досліджуючи професійну ідентичність, зазначає, що вона « допомагає особистості свідомо керувати своїм професійним становленням, свідомо вибирати особистісно-цінну лінію свого професійного розвитку» [1]. Попри таку різноманітну поліфонію наукових поглядів, більшість українських наукових розвідок вказують на актуальність, важливість та структурну складність цього феномену.

Мета дослідження – проаналізувати теоретично-методологічну основу вивчення професійної ідентичності, дослідити зміст та взаємозв'язок компонентів в психологічній структурі професійної ідентичності.

Професійна ідентичність – це складний психологічний конструкт, система уявлень особистості про себе як носія певної професії, репрезентація образу професійного « Я » у місці (професійній спільноті) і часі (на тому чи іншому етапі професійного розвитку) [6].

Концепції професійної ідентичності формувались під впливом психологічних теорій особистісної ідентичності. Окреме місце посідають наукові погляди на ідентичність таких вчених: Е. Еріксона, У. Джеймса, Ч. Кулі, Д. Міда, Г. Блумера, Е. Гофмана. Численні дослідження з'ясовують, що формування ідентичності неможливе без системи соціальних взаємовідносин, тож можна стверджувати, що персональна ідентичність інтегративна за своєю природою, включає в себе особистісну тотожність та групову приналежність [8]. Цей принцип екстраполюється у подальших дослідженнях на тлумачення і розуміння феномену професійної ідентичності. Його почали цілеспрямовано вивчати на початку ХХ століття, у період становлення психотехніки як окремої галузі психології, що була орієнтована на розв'язання практичних завдань.

З моменту становлення індустріальної психології до сьогодення суттєво змінилися фокуси у визначенні та інтерпретації поняття професійної ідентичності. У першому розділі ми розглядаємо зміст та вплив теорій Д. Сьюпера, Л. Тайлера, Дж. Холланда, С. Хара та інших на переосмислення поняття професійної ідентичності. На окрему увагу заслуговують наукові здобутки українських вчених: А. Борисюк, Н. Завацька, М. Кліщевська та інші.

У даній роботі професійна ідентичність розглядається як динамічний психологічний феномен, одна з форм соціального « Я », що формується і відтворюється у професійному контексті. За останні роки все більше зарубіжних вчених досліджують питання професійної ідентичності у парадигмі постмодерну. Наприклад, Аккерман і Мейер запропонували модель професійної ідентичності, спираючись на теорію діалогічного « Я » [14]. Інтерпретацію професійної ідентичності у діалогічній парадигмі також пропонує український психолог С. Копилов [13]. На його думку, професіоналізм у сучасному світі – це не просто досконале володіння певними навичками, загальними інструментами, але й « его-залученість » (за Г. Олпортом) до творчого діалогу щодо буття і самої діяльності.

Проаналізувавши структурні елементи професійної ідентичності в межах різних концепцій, ми виокремили 5 основних компонентів: когнітивний, ціннісний, мотиваційний, емоційно-вольовий, поведінковий.

Дослідження психологічних особливостей професійної ідентичності є відповіддю на динамічні зміни у VUCA-світі, які посилюють нестабільний фон та звертають нашу увагу на особливості розвитку ідентичності у сучасних умовах. На думку сучасних психологів, професійна ідентичність є складною психічною реальністю, яка формує своєрідний стрижень особистості професіонала і є одним з основних критеріїв його становлення. Проте поняття професійної ідентичності за десятки років дослідження отримало низку інтерпретацій з різними акцентами. У даній роботі представлені результати аналізу теоретико-методологічного підґрунтя дослідження професійної ідентичності у сучасній психології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисюк А.С. Професійна ідентичність медичного психолога: соціальнопсихологічний аналіз: монографія. – Чернівці: Книги – XXI, 2010 – 440 с.
2. Екзистенційна та гуманістична психологія: навч. посібник / І. М. Зварич, Г. В. Чуйко, Т. А. Колтунович; за наук. ред. В. Г. Панка. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. – 496 с.
3. Єгорова Є.В. Феномен професійної ідентичності: психологічний аналіз / Є.В. Єгорова // Вісник Черкаського університету. – 2002. – Вип. 43. – С. 70-73.
4. Іващенко А.І. Етапи професійного розвитку майбутнього психолога. Серія 12: Психологічні науки. Випуск 1(46).
5. Карамушка Л. М. Психологія управління : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та ін-тів післядипломної освіти] / Л. М. Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – 342, [1] с.
6. Клибанівська Т.М. Професійна ідентичність: теоретичний аспект. Теорія і практика сучасної психології.
7. Лукіяничук А.М. Розвиток професійної ідентичності майбутніх педагогів в умовах поза навчальної роботи (психологічного клубу): навч.-метод. посіб./ Лукіяничук А.М. – Київ: Дельфін, 2007. – 93 с.
8. Макарова О. П. Професійна ідентичність. Структура особистості. Теорія і практика сучасної психології, 2019 р., № 3, Т. 1.
9. Павлов, Ю А. Професіоналізм особистості як наукова проблема у професійній підготовці фахівців. Збірник наукових праць. Випуск № 108. 2012. С:159-168.
10. Радзімовська О.В. Професійна ідентичність особистості та її формування в юнацькому віці. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України - 2009 - С. 390-400.
11. Рибалка В. В. Психологія і педагогіка праці особистості: посібник — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — 136 с.
12. Розвиток професійної орієнтації в Україні: наук.- допом. бібліогр. покажч./ АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Стельмах Н. А., Ніколюк Л. І.; наук. ред.: Рогова П. І., Чепурна Н. М.; наук. консультант Мельник О. В.; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. – К. ; Черкаси: [б. в.], 2009. – 196 с.
13. Становлення ідентичності фахівця: монографія. За ред. В. Л. Зливкова — Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. — 260 с.
14. Akkerman P. C.Meijer. Teaching and Teacher Education A dialogical approach to conceptualizing teacher identity.

15. Erikson, E. Identity and the life cycle: selected papers. 1959. International Universities Press.
16. Fitzgerald A. Professional identity: A concept analysis. Nursing Forum. 2020;1–26.
17. Super, D. E. Self-concepts in Vocational Development. Pp. 1-16 in Career Development: Self-concept Theory, edited by D. E. Super, R. Starishevski, N. Matlin, and J. P. Jordaan. New York: College Entrance Examination Board.

САЄНКО Анжела, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ

Питання психологічної готовності першокласників до школи не перестають бути актуальними, оскільки перший шкільний старт – це неминучий етап в житті кожної людини.

Соціально-економічні обставини в нашій країні, як виклики сьогодення, будуть вимагати перегляду існуючих поглядів на стандарти підготовки дітей до школи, з урахуванням існуючих реалій, з намаганням продовжувати жити, виховувати, розвивати дітей і готувати їх до систематичного шкільного навчання.

Найчастіше про готовність дошкільників до школи згадують в квітні – травні, коли діти старшого дошкільного віку стають випускниками дитячого садка, та в серпні і вересні, коли відкладати вже немає куди і потрібно зустрітися віч-на-віч з питанням: чи готові дошкільники – абітурієнти до школи?

Індивідуальний освітній шлях для кожної дитини пропонується сучасною системою дошкільної освіти, яка створює оптимальні умови, розвиваючи гармонійно і природньо. Деяко інша ситуація складається для дитини в тому випадку, якщо дошкільного закладу вона не відвідує. Спілкування та життєвий досвід таких дітей мають свої особливості через соціальні умови сімей, в яких вони виховуються. Багаж знань, навичок та компетенцій дітей без дошкільної освіти деяко інший. Однак, спираючись на розвинені якості дитини та безумовно позитивне ставлення до неї, можна покращити психологічні показники підготовленості до школи. Саме зміна соціальної ситуації перебування для таких дітей дасть поштовх для розвитку психічних процесів, які необхідні для входження в навчання.

Педагоги та батьки часто розуміють готовність до школи як набір сформованих умінь до читання, письма, математики, заучування дітьми інформації, яку вони не розуміють, а тому і не використовують. Психологи стверджують, що дошкільник – абітурієнт може й не мати запасу педагогічних знань і вмінь і бути готовим до шкільного старту.

У загальному сенсі психологічна готовність до школи описує такий рівень психічного розвитку дитини, який сприяє початку та освоєнню навчальної та соціальної діяльності, а також підтримує і мобілізує адаптаційні ресурси.

Вивченням питань підготовки дітей до навчання у школі займалися видатні науковці (О. Леонт'єв, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін), чії провідні ідеї залишаються актуальними і сьогодні. Л. Венгер відзначав, що під готовністю до школи розуміються не окремі знання та вміння, а їх певний набір, в якому повинні бути всі основні елементи, хоча рівень їхнього розвитку може бути різним. О.М. Леонт'єв вбачав зміст і значення психологічної готовності до навчання у розвитку в дитини здібності керувати своєю поведінкою. Увагу дослідників привертала проблема «кризи 7 років» та віковий розвиток дитини (Л. Божович, Д. Ельконін), особливості емоційно-вольової сфери (Д. Ельконін, Т. Шульга), становлення мотивації до навчання (А. Маркова), комунікативний мовленнєвий розвиток (М. Лісіна), зв'язок психологічної готовності до школи з навчанням (М. Безруких), діагностика, динаміка психічного розвитку та корекційно-розвивальна робота під час супроводу першокласників (С. Коробко, О. Коробко).

Мета дослідження – представити результати дослідження особливостей психологічної готовності першокласників до навчання.

Науковці, педагоги, психологи, батьки однакові в тому, що психологічна підготовка до школи важлива та необхідна, але на практиці доволі часто складається ситуація, коли хлопчики та дівчатка приходять до школи минаючи, певним чином, всі можливі заклади, де така підготовка відбувається. Через деякі відомі причини, сім'ї дітей не займаються підготовкою дитини до школи, дотримуючись позиції, що школа всьому навчить. Через таке ставлення батьків інформацію про школу діти пізнають вже у самій школі, коли їх, відповідно до віку, зараховують учнями першого класу. Психологічна підготовка до вступу до школи для певної частини дітей починається з фактичного приходу учнів на навчання, тобто зміна соціальної ситуації перебування дає поштовх для запуску всіх наявних у дитини ресурсів. Тому підготовленість першокласників буває доволі різною, і втрачають від цього самі діти.

Діти старшого дошкільного віку можуть перебувати у неоднакових і нерівноцінних умовах щодо отримання якісної розвиваючої підготовки до шкільного навчання. Підготовкою дівчаток та хлопчиків старшого дошкільного віку до навчання у школі займаються дитячі садки, в яких така діяльність організовується з урахуванням вимог Базового компонента дошкільної освіти (державного стандарту дошкільної освіти).

Сім'я у повному обсязі може виконувати свою педагогічну, розвивальну функцію, але за певних умов. Такими умовами є: повнота сім'ї, наявність обох батьків, їхній світогляд, освіта, переконання та погляди на необхідність розвитку дитини, бажання приділяти цьому час та витратити матеріальні ресурси. Недостатнє матеріальне забезпечення сім'ї негативно позначається на можливостях батьків надавати своїм дітям кращу освіту та розвиток. Батьки обмежені в можливостях придбати для дітей більше книг, розвиваючих ігор та іграшок, матеріалів для розвитку творчих здібностей,

достатньої кількості та хорошої якості канцелярського приладдя. Дітки з неповних та з матеріально незабезпечених сімей не подорожують, не відвідують екскурсії, дитячі театри чи кінотеатри. Тому їхній запас знань про довкілля інший та може істотно відрізнятись від загально прийнятого для такого віку.

Ми провели теоретичний аналіз наукових джерел з питань психологічної готовності першокласників до навчання в школі, а також її структурних компонентів. Було доведено, що формування психологічної готовності до школи є результатом достатнього визрівання психічних процесів та особливостей особистісного розвитку дитини старшого дошкільного віку. Зміна соціальної ситуації перебування, а такою ситуацією стає регулярне відвідування школи, дає поштовх до активізації всіх наявних у дитини ресурсів з метою освоєння нової для дошкільників ролі – школяра.

Психологічна готовність до школи – це той фундамент, базис, спираючись на який дівчатка та хлопчики старшого дошкільного віку освоюють новий вид діяльності, яким є шкільне навчання, і паралельно розвивають та набувають нових особистісних рис.

Психологічна готовність до школи включає в себе такі компоненти: особистісна готовність, інтелектуальна та соціально-психологічна готовність.

Для емпіричного дослідження психологічної готовності учнів першого класу до школи використовувалися наступні методи дослідження: комплексна методика «Експрес-діагностика готовності дитини до навчання у школі» (автори Ю. Гільбух, С. Коробко, Л. Кондратенко); має в своєму складі: тест для визначення рівня фонематичного слуху, тест копіювання складів для визначення рівня саморегуляції та розвитку тонкої моторики кистей, тест на словниковий розвиток, тест короткочасної смислової пам'яті, тест на вміння міркувати та робити умовиводи; методика «Бесіда про школу» (Т. Нежнової); опитувальник «Запас знань про навколишній світ» (власна розробка).

Обробивши результати дослідження, нами виявлено наступні значимі кореляційні взаємозв'язки: виявлено зворотній зв'язок між статтю та переважаючим рівнем готовності до навчання на рівні 0,05 (-,267*) хлопці мають загалом нижчий рівень готовності, ніж дівчата; прямий зв'язок між віком та рівнем саморегуляції (тест копіювання безглуздох складів) на рівні 0,05 (,306*), а також зворотній зв'язок між віком та розумовою активністю на рівні 0,05 (-,310*) діти 6-річки показали вищу розумову активність, ніж семирічки; тісний прямий зв'язок на рівні 0,01 між складом сім'ї першокласника та психологічними показниками готовності до школи такими, як фонематичний слух (,431**), словниковий запас (,376**), міркування (,334**), запас знань про навколишній світ (,388**) і переважаючим рівнем готовності до навчання (,411**); прямий зв'язок на рівні 0,05 між складом сім'ї та психологічними показниками: саморегуляція (,322*), короткочасна смислова пам'ять (,305*), розумова активність (,324*) і показником ставлення до школи (,290*); тісний прямий кореляційний зв'язок між матеріальним забезпеченням сімей досліджуваних та фонематичним слухом на рівні 0,01 (,366**); прямий зв'язок на рівні 0,05 між матеріальним забезпеченням та психологічними показниками готовності до школи такими, як саморегуляція (,257*), ставлення до школи (,281*) і переважаючим рівнем готовності до навчання (,299*). Також присутній тісний прямий зв'язок між відвідуванням дитиною дошкільного навчального закладу та фонематичним слухом на рівні 0,01 (,602**) і прямий зв'язок цього чинника з показником саморегуляції на рівні 0,05 (,280*).

За результатами емпіричного дослідження нами була розроблена та апробована в рамках психологічного супроводу першокласників тренінгова програма «Кроки до школи», метою якої було сприяння розвитку інтелектуальної, особистісної та соціально-психологічної готовності першокласників до навчання в школі.

Програма призначалася для першокласників, які тільки починають навчання в школі, та спрямована на розвиток їхньої психологічної готовності. Кількість учнів у групі – 5-7 осіб, розрахована на 10 занять. Заняття проводилися один раз на тиждень. Тривалість кожного заняття 35-45 хвилин.

Корекційна програма зумовила покращення результатів повторного дослідження на виявлення рівнів розвитку психічних якостей першокласників, що зумовляють психологічну готовність до початку шкільного навчання та забезпечують успішну адаптацію до школи загалом. Як результат нашого дослідження є висновок про те, що діти старшого дошкільного віку 6-7 років, які не відвідували дитячий садок та на момент вступу до школи мали недостатній рівень психологічної готовності до початку навчання під впливом корекційно-розвивальних заходів поступово починають формувати психологічну готовність до свого першого шкільного старту.

Психологічна готовність до школи – це той фундамент, базис, спираючись на який дівчатка та хлопчики старшого дошкільного віку освоюють новий вид діяльності, яким є шкільне навчання, і паралельно розвивають та набувають нових особистісних рис.

Результати дослідження можуть бути використані шкільними психологами закладів освіти під час психологічного супроводу першокласників з метою розвитку психологічної готовності до навчання у школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус О.В. Вікова психологія: Навчальний посібник / О.В. Білоус. – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2015. – 108 с.
2. Гільбух Ю.З. Визначення психологічної готовності дитини до шкільного навчання / Ю.З. Гільбух, С.Л. Коробко, А.О. Кондратенко // Початкова школа. – 1988. – №7. – С. 5-18.
3. Горбачова Ю.В. Психологічні особливості готовності першокласників до навчання в школі, які відвідували і не відвідували дитячий садок / Ю.В. Горбачова // Проблеми загальної та педагогічної психології : Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПНУ. – 2012. – Т. XIV, Ч. 6. – С. 96-103.
4. Готовність дитини до навчання / Упоряд. С.Д. Максименко, К.С. Максименко, О.П. Главник. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 94 с.
5. Кондратенко Л. Розумові здібності дитини: (Диферен.-діагност, довідник психолога школи I ступеня) / Л. Кондратенко. – К.: Главник, 2004. – 112 с. (Психол. інструментарій).
6. Коробко С.Л. Робота психолога з молодшими школярами: Методичний посібник / С.Л. Коробко, О.І. Коробко. – 2-ге видання. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 416 с.
7. Носок Н.О. Корекційно-відновлювальна робота з дітьми, не готовими до шкільного навчання / Н.О. Носок // Журнал «Шкільному психологу. Усе для роботи» – № 8, серпень. – 2009. – С. 9-12

8. Прищепа Т. Інтелектуальна мозаїка / Т. Прищепа // Психолог. – 2008. – № 46-47. – с. 10-21.
9. Туріщева Л.В. Діти з особливостями розвитку в звичайній школі / Автор-укладач Л.В. Туріщева. – Х.: Вид. група «Основа», 2011. – 111с.

СВІТІНА Олена, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ

Проблема якості шлюбу є однією з центральних проблем в сучасній психології. Актуальність цієї проблеми визначається декількома причинами.

По-перше, кількість укладених шлюбів в Україні в останні роки знизилася в середньому на 20%. У зв'язку з цим, зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб, сприяння підвищенню якості шлюбу має бути одним з пріоритетних напрямків державної політики в Україні.

По-друге, з одного боку, в сучасному суспільстві значно послабився соціальний контроль за поведінкою індивіда з боку найближчого соціального оточення, зменшилася роль суспільних вимог та традицій щодо священної непорушності шлюбу, його збереження за будь-яких умов, з'явилося легковажне ставлення до укладення шлюбу та його припинення, часто вважається, що розлучення – це найкращий вихід з невдалого шлюбу, а з іншого – на рівні окремого індивіда – підвищуються вимоги до подружнього партнера, до якості взаємостосунків в шлюбі та сім'ї. А це означає, що імовірність розлучення при незадоволеності шлюбом значно зростає.

По-третє, в умовах інтенсифікації суспільних відносин, величезного збільшення потоку інформації, яку повинна сприймати людина, різко зростає роль сім'ї як фактору емоційного комфорту і психологічного здоров'я людей. В таких умовах значно зростає роль психологічної складової шлюбу, але спроможність сучасного подружжя самотійно вирішувати психологічні проблеми, що виникають в сім'ї, психологічна компетентність населення залишаються на досить низькому рівні.

У зв'язку з цим дослідження факторів, які впливають на задоволеність шлюбом, а також розробка заходів практичної психології, які б сприяли покращенню якості шлюбу, є актуальними для надання ефективної психологічної допомоги сім'ям.

Слід зазначити, що деякі фактори, що впливають на задоволеність шлюбом вже були досліджені. Так, зокрема, вивчався вплив на задоволеність шлюбом шлюбно-сімейної мотивації (Т.В. Андреева, М.С. Мацковський, А.В. Толстова, А.Г. Харчев, Н.Г. Юркевич та ін.), стажу сімейного життя (Ю.Є. Альошина), узгодженості уявлень членів подружжя про розподіл сімейних обов'язків та ролей (Ю.Є. Альошина, Ю.А. Бакуліна, І.Ю. Борисов, Т.А. Гурко), розподілу домашніх обов'язків (Н.Г. Юркевич), задоволеності спілкуванням та підтримкою у сім'ї (Т.В. Андреева, О.А. Добриніна, Т.Ю. Пипченко та ін.), зрілості особистості, готовності до вступу у шлюб (Т.В. Андреева, В.А. Сисенко, Г.Н. Тімченко, А.Н. Харитонов та ін.), взаємодоповнюваності темпераментів (Т.В. Галкіна, Д.В. Ольшанська, А.В. Толстова та ін.), світоглядних, ціннісно-орієнтаційних аспектів (С. Кратохвиль, Л.А. Коростильова, Г. Навайтис, А.Н. Обозова, Н.Н. Обозов та ін.), успішності батьківської сім'ї (Т.І. Димнова, Є.В. Фотеева, та ін.); комплементарності подружжя за порядком народження (О.В. Гроздова, А.Г. Лідерс); задоволеності роботою, тривалості передшлюбного залицяння (Г. Навайтис); кількості дітей в сім'ї (Т.В. Андреева, А.В. Толстова); локуса контролю (О.Б. Назарова); традиційного та егалітарного розподілу сімейних ролей (Ю.Є. Альошина, І.Ю. Борисов).

Разом з тим ми не знайшли досліджень, в яких би вивчався стиль поведінки в конфлікті як чинник задоволеності шлюбом.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично визначити особливості впливу стилю поведінки в конфлікті на задоволеність шлюбом та визначити психологічні умови підвищення задоволеності шлюбом.

Теоретичний аналіз літератури виявив, що існує декілька підходів до визначення змісту поняття «задоволеність шлюбом». На основі інтеграції існуючих підходів ми визначили поняття «задоволеність шлюбом» як суб'єктивну оцінку людиною власного шлюбу, яка ґрунтується на її життєвому досвіді, уявленні про шлюб та сім'ю та ставленні до свого шлюбного партнера.

Аналіз літературних джерел показав, що існують об'єктивні та суб'єктивні (психологічні) фактори задоволеності шлюбом. До об'єктивних відносяться соціально-демографічні та економічні характеристики шлюбу, до суб'єктивних – індивідуально-психологічні характеристики та особливості взаємодії шлюбних партнерів.

Кореляційний аналіз результатів дослідження дозволив встановити, що факторами задоволеності шлюбом є стилі поведінки в конфлікті «компроміс» (позитивний кореляційний зв'язок), «конкуренція» та «ухилення» (негативний кореляційний зв'язок).

Згідно з результатами кореляційного аналізу встановлено, що задоволеність шлюбом чоловіків більше пов'язана з їх власними стилями поведінки в конфлікті, ніж зі стилями поведінки в конфлікті дружин, а задоволеність шлюбом дружин більше пов'язана зі стилями поведінки в конфлікті їх чоловіків, ніж з їх власними стилями.

Дисперсійний аналіз дозволив встановити, що переважаючий стиль поведінки в конфлікті є чинником задоволеності шлюбом, а саме, стилі поведінки в конфлікті «компроміс», «змішаний зі схильністю до спільних дій», «співробітництво», «приспосовування», та «змішаний невизначений» сприяють високій задоволеності шлюбом, стилі «конкуренція», «ухилення», «змішаний зі схильністю до індивідуальних дій» сприяють середній та низькій задоволеності шлюбом.

Згідно з результатами нашого дослідження визначені психологічні умови підвищення задоволеністю шлюбом, а саме: загальне підвищення конфліктологічної компетентності подружжя; зниження рівня використання стилів «конкуренція» та «ухилення», тобто стилів, які передбачають індивідуальні дії в конфлікті; підвищення рівня використання стилю «компроміс» та інших стилів, які спрямовані на спільні дії в конфлікті.

Для реалізації визначених психологічних умов запропонована програма роботи психолога з подружжям щодо підвищення задоволеності шлюбом, яка містить такі основні заходи: ознайомлення клієнта з різними стилями поведінки в конфлікті та умовами їх ефективного застосування; моделювання поведінки в конфліктній ситуації із застосуванням альтернативних стилів; рекомендації клієнту щодо управління емоціями в конфліктних ситуаціях.

Згідно з психологічними умовами підвищення задоволеності шлюбом нами розроблений тренінг підвищення конфліктологічної компетентності, який передбачає виконання вправ на управління емоціями, вправи на оцінку, аналіз та застосування стилів поведінки в конфлікті. Розроблений тренінг може бути рекомендований для застосування у підготовці студентів – майбутніх практичних психологів з метою одержання ними професійних знань, а також з метою профілактики низької задоволеності шлюбом.

Отже, практична значущість дослідження полягає у можливості застосування результатів дослідження в психологічній практиці розв'язання сімейних конфліктів, з'ясування причин порушення сімейної взаємодії, надання подружжю кваліфікованої допомоги та інформації стосовно важливого аспекту сімейного життя – стилю поведінки у конфлікті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій / Олена Іванівна Бондарчук. – К.: МАУП, 2001. – 96 с.: іл. – Бібліоп. наприкінці тем.
2. Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ. навч. закладів. / С.Д. Максименко, В.О. Зайчик, В.В. Клименко, В.О. Соловієнко. За заг. ред. акад. С.Д. Максименка – К.: Форум, 2000. – 543 с.
3. Зубалий Н.П. Основы психотерапии: Учеб. пособие / Н.П. Зубалий, А.М. Левочкина. – К.: МАУП, 2001. – 160 с.
4. Родинно-сімейна енциклопедія. Авт. кол. В.М. Благінін, Н.І. Белкіна та ін.; За заг. ред. Ф.С. Арвата та ін. – К.: Богдана, 1966. – 438 с.

СЕРГІЄНКО Ганна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ГУСЄВ А. І., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ МАЙБУТНІМИ ПСИХОЛОГАМИ З РІЗНИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Сучасний світ характеризується все більшою невизначеністю, яка спричинена швидкоплинністю і швидкозмінюваністю навколишніх подій, соціально-економічними змінами, розвитком технологій, появою штучного інтелекту, екологічними проблемами – всі ці фактори впливають на появу нових, характерних своєю складністю життєвих завдань. Воєнні дії в Україні додають суспільству нові виклики. Кризові явища, непередбачуваність майбутнього, неоднозначність, відсутність досвіду вимагає опанувати або удосконалити застосування конструктивних стратегій подолання. Психолог як частина суспільства стикається з ситуаціями невизначеності, які пов'язані з зовнішніми подіями, професійною діяльністю та внутрішніми протиріччями. Найвні фактори свідчать про потребу в розробці програм підвищення рівня толерантності до невизначеності та вміння обирати адекватні копінг-стратегії в ситуації невизначеності для підготовки майбутніх психологів.

У науковій літературі достатня кількість досліджень присвячена вивченню копінг-стратегій, як засобів подолання, здатність проявляти стійкість в складних ситуаціях і ресурсності особистості.

Даній темі приділяли такі закордонні дослідники як А. Мюрфі, Р. Лазарус, С. Фолкман, А. Маслоу, С. Петерсон, М. Селігман, С. Хобфол, Е. Фріденберг,

Р. Левіс, С. Р. Мадді, Е. Коплік, та вітчизняні А. Карамушка, О. Склень; С. Корсун, Т. Ткачук, Г. Дубчак, А. Кіясь, А. Цепков, В. Шагарова, А. Дудка, М. Дідух, А. Коваленко, Н. Родіна, З. Сивогракова, Н. Ярош.

Проблемі ставлення до невизначеності досліджували такі науковці як Е. Френкель-Брунsvік, Д. Левінсон, Н. Санфорд, С. Бочнер, С. Баднер, Р. Нортон, К. Стойчева та вітчизняні – Е. Носенко, М. Шаповал П. Лушин, А. Гусєв,

С. Хілько, Саннікова і О. Санніков та ін.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості застосування копінг-стратегій майбутніми психологами з різним рівнем розвитку толерантності до невизначеності.

Поняття копінг-стратегій розглядається як спосіб цілеспрямованого реагування на складні життєві ситуації, спрямовані на зниження або усунення впливу подразників навколишнього середовища. Як зазначає Н.В.

Родина це «різноманітні форми активності людини, що охоплюють усі види взаємодії суб'єкта із завданнями і проблемами зовнішнього або внутрішнього плану» [5, с. 23]. Термін «копінг» англійського походження («to cope» – впоратися, подолати), тому можна сказати, що копінг-стратегія, це долаюча поведінка, яка проявляється як відповідь на стрес, реакція на подразник, що перевищує допустимі норми, можливості. При цьому важливо застосовувати конструктивні форми взаємодії з зовнішнім середовищем, при недостатній розвинутості яких, можуть виникати різні стресові розлади та психосоматичні захворювання [3].

В концепції Р. Лазаруса, С. Фолкман, яка вважається найбільш розробленою, особлива увага приділяється оцінці ситуації, когнітивним процесам, які опосередковані значущістю для суб'єкта в напрямку успіху чи небезпеки. Важливою складовою даного процесу є розуміння ситуації та усвідомлення власних ресурсів. В даному процесі індивід проходить три стадії: первина і вторинна оцінка та переоцінка. Первинне оцінювання пов'язане з розумінням ступені загрози і можливих сценаріїв розвитку подій, де величину стресу визначає суб'єктивне сприйняття ситуації. Вторинне оцінювання пов'язане з пошуком наявних ресурсів и вибором стратегії подолання. Якщо початкові дії не мали очікуваного результату, особистість вдається до переоцінки ситуації та власні резервів для вибору іншої копінг-стратегії.

Вище вказані науковці поділяли копінг-стратегії на проблемо-фокусовані та емоційно-фокусовані. Перша група направлена на дієві способи подолання, тоді як друга більш на зниження емоційної напруги. Р. Лазарус, С. Фолкман виділяли наступні копінги - конфронтація, дистанціювання, самоконтроль, пошук соціальної підтримки, ухвалення відповідальності, втеча-уникнення, планове розв'язання проблеми і позитивна переоцінка. Кожна з цих стратегій має свої позитивні і негативні сторони або свій адаптивний варіант і доречність використання залежно від контексту загальної картини дійсності в якій поєднується взаємодія стану і властивостей особистості та ситуації [2; 4].

Ситуації невизначеності – є різновидом важких ситуацій, які С. Баднер характеризував як нові, складні і нерозв'язні [1]. Як зазначено вище сприйняття ситуації окреслює величину тиску для особистості, тож дослідники визначають два напрямки ставлення до невизначеності – толерантне або інтолерантне, що спричинило появу конструктів толерантність або інтолерантність до невизначеності (далі ТН/ІТН). Головна різниця між ними полягає в погляді на невизначені ситуації, як на бажані (толерантне ставлення), або як на загрозові (інтолерантне ставлення) [1]

Достатня кількість досліджень зв'язків ТН та вибору копінг стратегій (В. ДеРома, Д. Мантлер, Є. Осин, С. О. Хілько, О.П. Саннікова, та ін) свідчать що особи толерантні до невизначеності обирають більш конструктивні форми поведінки в ситуаціях невизначеності, в той час як особи інтолерантні до невизначеності схильні до стратегій уникання, також підвищеної тривожності, стресових станів і т.п.

Емпіричне дослідження проводилося з використанням таких діагностичних методик: 1) Опитувальник на визначення способів подолання складних життєвих ситуацій «Копінг-стратегії» (Р. Лазаруса і С. Фолкмана, в адаптації Т. Крюкової, Є. Куфтяк, М. Замишляєвої); 2) Шкала особистісної тривожності (Спілбергера-Ханіна); 3) Шкала толерантності до невизначеності (Д. Макклейна (MSTAT-1) в адаптації Е.Г. Луковицької);

У дослідженні взяли участь 53 студента ДЗВО «Університет менеджменту освіти», які навчаються на освітніх рівнях «бакалавр» і «магістр» за спеціальністю «Психологія» віком від 18 до 60 років.

За результатами дослідження було виявлено, що особистісна тривожність має від'ємну сильну кореляцію з ТН (r -Спірмена $-0,703^{**}$), тобто чим вище особистісна тривожність, тим менший прояв толерантного ставлення до невизначеності. В даній вибірці відсутній низький рівень особистісної тривожності що, можливо, обумовлено війною в Україні. Зв'язків між віком людини та ТН не виявлено але виявлений зв'язок ТН з копінг-стратегією «позитивна переоцінка» на рівні тенденції (r -Спірмена $-0,332^*$), та особистісної тривожності зі стратегією «втеча-уникнення» (r -Спірмена $-0,326^*$).

Загальна картина по рівням ТН виглядає наступним чином: 66% майбутніх психологів мають середній рівень ТН, 20,8% – низький рівень та 13,2% – високий. Тобто тенденція в даній вибірці більш до низького рівня ТН ніж до високого. В даній групі майбутніх психологів на всіх рівнях ТН, найбільш застосовувані копінг-стратегії на середньому адаптивному рівні напруженості – конфронтація (72,7/74,3/71,4%), дистанціювання (63,6/71,4/71,4%) втеча-уникнення (63,6/68,6/51,1%). Стратегія «конфронтація» з проблемою на адаптивному рівні напруженості характеризується активними діями в напрямку вирішення ситуації або емоційного відреагування. Стратегія «дистанціювання» спрямовує зусилля на опанування емоційними переживаннями за рахунок зниження суб'єктивної значущості, раціоналізації, почуття гумору і т. п. Стратегія «втеча-уникнення» відзначається подоланням негативних емоцій за рахунок ухиляння, заперечення, ігнорування проблеми. Вважається неадаптивною за виключенням гострих стресових подій.

На високому рівні напруженості, що свідчить занадто часте використання і вважається неадаптивним, респонденти з низьким рівнем ТН використовують такі стратегії подолання як пошук соціальної підтримки 90,9%, самоконтроль 72,7%, планування вирішення проблеми 63,6%. Стратегія «пошук соціальної підтримки» спрямована на соціальну взаємодію, пошук емоційної та дієвої підтримки, залучення спеціалістів, але при надмірному використанні може формувати залежну позицію і надмірне очікування від оточуючих. Стратегія «самоконтроль» – це раціональний підхід, утримування від імпульсивних дій та емоційних переживань, але в надмірному використанні викликає складності в висловлюванні переживань та потреб і надконтроль поведінки.

Респонденти з середнім та високим рівнем ТН на високому рівні напруженості використовують стратегії позитивна переоцінка (82,9/71,4%), планування вирішення проблеми (68,6/71,4%) та пошук соціальної підтримки (60/71,4%). Можна прослідити що з майбутніх психологів з низьким рівнем ТН використовують дану стратегію 54,5% на середньому рівні напруженості і 45,4% на високому. Особи з середнім рівнем ТН застосовують стратегію позитивна переоцінка на середньому рівні 17,1%, на високому – 82,9%. Респонденти з високим ТН – на середньому рівні 28,6%, на високому 71,4%. Тобто з підвищення рівня толерантності до невизначеності збільшилося використання копіngu позитивна переоцінка на високому рівні напруженості.

Стратегія «позитивна переоцінка» характеризується переосмисленням ситуації в напрямку зростання, але в надмірному використанні свідчить про схильність до фантазування і недооцінку більш дієвих способів подолання. Але респонденти з середнім та високим ТН поряд використовують активно

стратегію планування вирішення проблеми, хоча висока напруженість копінгу може свідчити про недостатню, гнучкість та спонтанність – що зазвичай вважається проявом інтолерантності до невизначеності. Отже можна припустити, що в даній вибірці переосмислення складних ситуацій в напрямку розвитку та фантазування допомагає толерувати невизначеність. Оскільки результати цих зв'язків не мають статистичної значущості і мають не високий рівень кореляції, ця тенденція потребує подальших досліджень.

Оскільки в даній групі психологів більша тенденція до низького рівня толерантності до невизначеності ніж до високого, нами було запропоновано програму підвищення рівня толерантності до невизначеності. В якості інструменту для підвищення ТН ми вибрали тренінг, як один з дієвих способів навчання який дозволяє формувати особистісні та професійні здібності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусев А. І. Толерантність до невизначеності як чинник розвитку ідентичності особистості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2009. 199с.
2. Ігумнова О. Б. Емпіричне дослідження стратегій копінг-поведінки та саморегуляції студентів психологів. Науковий вісник Херсонського державного Університету. Серія Психологічні науки. С.57-64
3. Карамушка Л. М., Снігур Ю. С. Копінг-стратегії: сутність, підходи до класифікації, значення для психологічного здоров'я особистості та організації. Актуальні проблеми психології. Том. 1. Випуск 55., 23-30 с.
4. Корсун С. І., Ткачук Т.А. Психологія діяльності працівників податкової міліції: монографія. – К.: Центр учбової літератури, 2013 – 194 с. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Philosophy/PsychologyTax/2/4.html> (дата звернення 24.12.2022)
5. Родіна Н. В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання : дис. ...д-ра психол. наук : 19.00.01. Київ, 2013. 504 с.

СЕРЖАНСЬКА Катерина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ВИНОГРАДОВА В. Є., завідувачка кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ БЛИЗКОСТІ ЯК ЧИННИКА ПРОДУКТИВНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН У ПОДРУЖНІЙ ПАРІ

Сьогодні в Україні постає питання про значну кількість розлучень (у 2018 році було розірвано 153900 шлюбів, у 2020 кількість пар, які

розлучились, була – 119 253, у 2021 та 2022 роках кількість розлучень знизилась). Однак проблема розлучень в нашому суспільстві залишається. Це можна пояснити розмиванням соціального тиску – адже розлучення вже не є «ганебною плямою» на репутації. Сьогодні матеріальна залежність не є тим вирішальним фактором, який змушує залишатися партнерів у шлюбі. Та й церква у світській державі не має такого впливу у цьому питанні, як раніше. Отже, позитивна емоційна взаємодія між чоловіком та дружиною є тим «клеєм», який тримає їх разом.

Опитування 2371 нещодавно розлучених, показало, що 47% розійшлося через брак уваги та близькості партнера, 44% – через проблеми у спілкуванні, у 34% випадків у стосунках не вистачало уваги та довіри, у 32% партнери дорослішали з різною швидкістю, їх інтереси змінювалися швидше, ніж зміцнювалися їхні почуття (іноді кар'єрні устремління одного партнера йшли урозріз із бажаннями іншого).

Отже, однією з причин розлучення є переважно поведінка одного партнера, іноді обох. Також, подружжю хочеться відчувати доброзичливе ставлення партнера до себе. Тому, парам здебільшого не вистачає порозуміння. Сімейні психотерапевти зазначають, що на той час, коли подружжя потрапляє до їх кабінету, манера поведінки пари відповідає моделі «входження в контакт – усунення», тобто чоловік скаржиться на «помірні» вимоги дружини та влаштовування «сцен», а дружина скаржиться на його байдужість до того, що вона каже. Цей подружній колапс відображає те, що у подружній парі є дві емоційні дійсності – Його та Її.

Ці емоційні відмінності сягають своїм корінням в дитинство і в окремі емоційні світи, в яких хлопчики і дівчатка знаходяться, поки ростуть. Адже дорослі дають їм різні знання про те, як контролювати емоції. На теми, пов'язані з емоціями (за винятком гніву), батьки говорять частіше й більше із дочками, а не з синами. Таким чином, дівчатка отримують набагато більше інформації про емоції, ніж хлопчики. Оскільки мова у дівчаток здебільшого розвивається швидше, ніж у хлопчиків, вони вміють більш зрозуміло висловлювати свої почуття і майстерніше користуються словами для вирішення ситуації (не застосовуючи фізичне насильство). У той самий час хлопчики, котрим вираз емоцій має набагато менше значення, майже перестають усвідомлювати емоційні стани як свої, так й інших.

Довгий час визначальними причинами створення шлюбу були різні економічні переваги, проте сьогодні ситуація змінилася. Наприкінці минулого століття молоді люди, плануючи створювати сім'ю, на чільне місце почали ставити якість відносин з партнером. Тому інституція шлюбу повністю перейшла у категорію «емоційних об'єднань» (Giddens, 2013).

Разом з цим «емоційні» чинники є найпоширенішими причинами розлучень. Через втрату прихильності, погіршення підтримуючих відносин, довіри, прийняття та співпереживання 75% пар вирішують завершити відносини (Schweizer, 2018). Партнери перестають відчувати емоційну близькість, що є одним із визначальних критеріїв психологічного та фізичного негативного самопочуття в парі та поодиноці (Prager, 1995).

Оскільки прийняття та чутливість до емоційних станів іншого, що підтримує емпатичний відгук на переживання свого партнера відносять до емоційної сфери, доцільно вважати, що саме емоційний інтелект визначається як критичний фактор, який дозволяє і підтримує емоційну близькість у парі (Johnson, 2019; Pra5; Reis & Shaver, 2018).

Незважаючи на те, що ця тематика широко вивчається та досліджується іноземними авторами, залишається маловідомим, як

особливості взаємодії вищеописаних феноменів відображають українське подружжя. Тому нашим вибором теми дослідження є: «Формування емоційної близькості як чинника продуктивних взаємовідносин у подружній парі».

Мета дослідження – теоретико-методологічне дослідження та емпіричне обґрунтування впливу психоедукційних інтервенцій на емоційну близькість у подружніх відносинах у партнерів з різним рівнем емоційного інтелекту.

Протягом останніх десятиліть вчені почали досліджувати емоційну близькість як фундаментальну потребу, необхідну для здорового розвитку особистості Johnson (2017). Тому, враховуючи всі теоретичні напрацювання, можна підсумувати, що близькість – це багаторівневе поняття, яке можна розглядати як якісну, і кількісну характеристики відносин (Parks & Floyd, 1996); когнітивний конструкт (включення Іншого в «Я-концепцію») (Mashek та ін, 2003); міжособистісний процес (саморозкриття) (Kelly, 2006; Shaver & Mikulincer, 2007); риса особистості (бажання чи уникнення близькості) (Martin & Ashby, 2004; Thelen та ін, 2000); а також як почуття чи стан (Register & Henley, 1992).

Fast (1979) розглядає емоційну близькість як здатність демонструвати свої справжні переживання та думки без страху та тривоги. Тому фундаментальним компонентом цього поняття є саморозкриття. Слід наголосити, що легкість саморозкриття, пов'язана з відсутністю тривоги, може бути обумовлена особистісними характеристиками, наприклад, імпульсивністю. У цьому випадку лише імпульсивності недостатньо для того, щоб входити та підтримувати близькі міжособистісні стосунки.

У розумінні моделі емоційної близькості Prager (1995) можна спостерігати інтеграцію відразу кількох концепцій. Вчений пропонує розглядати цей феномен з перспективи взаємопов'язаного впливу партнерів один на одного. Результатом чого виступає взаємне задоволення потреб один одного або відчуття дефіциту емоційної близькості. Відповідно до поглядів дослідниці, близькість визначається як частота міжособистісних взаємодій, і глибина інтимності у них.

Bond (2009) визначає близькість як міжособистісний процес, в ході якого відбувається передача особистої інформації та почуттів іншій людині, натомість отримуючи співпереживання та розуміння. Згідно з цією моделлю, зародження близькості починається з саморозкриття – відкриття іншому свого «Я». Однак, на розвиток близькості впливає саме наявність чутливості партнера, що слухає. Основними параметрами чутливості є адекватне розуміння слів партнера, підтвердження та прийняття всіх аспектів «Я», повага та цікавість (Shaver & Mikulincer, 2007).

Reis & Shaver (2018) описують близькість як процес, що виникає, коли індивід ділиться з іншим суб'єктивно значущою інформацією та отримує від партнера емоційну підтримку та співчуття. Таким чином, одним із найбільш ґрунтовних компонентів емоційної близькості є саморозкриття та чуйність партнерів.

Таким чином, у більшості теоретиків емоційна близькість є концептом, який містить кілька вимірів. Найчастіше можемо спостерігати такі аспекти близькості: саморозкриття, чуйність, взаємна потреба, відчуття безпеки та відсутність тривоги. Загалом вченим стало зрозумілим, що близькість розглядається у двох вимірах: стану та взаємодії. Емоційна близькість розгортається у відносинах як процес і водночас фіксується як стан.

Отже, потреба в емоційній близькості закладена в людині з самого народження і модифікується з віком у потреби дорослої людини мати близькі стосунки з важливою для себе людиною, в ідеалі протилежної статі.

Підсумовуючи аналіз теоретичних напрацювань, можна стверджувати, що дослідники, які вивчали актуальні феномени, вказують на їх взаємозв'язок. Для переживання емоційної близькості в парі обидва партнери повинні мати наступні характеристики: саморозкриття і відкриття. Науковці запевняють, що потреба близькості еволюційна, тому, народжуючись, кожна дитина знаходить близькість у прихильності зі значним йому об'єктом. Підростаючи, вона шукає її у соціальних контактах із однолітками. Стаючи більш зрілою - з романтичним партнером, у контакті з яким прагне відновити переживання близькості, яку колись переживала з раннім об'єктом.

Вчені запевняють, що на якість переживання емоційної близькості впливають емоційні компетенції, які формують рівень емоційного інтелекту. Отже, додамо, що саме емоційні навички високого рівня, такі як використання власного позитивного емоційного досвіду, здатність оцінювати, висловлювати, розуміти та аналізувати емоції, а також керувати ними, впливатимуть на те, як саме партнери діляться своїми станами, а також як реагують на повідомлення один одного.

Дослідники переконують, що не дивлячись на те, що емоційна близькість є еволюційною потребою, і з емоційними компетенціями не народжуються, а визначальний вплив на їх рівень і розвиток має відповідний досвід і тренування. Тому психологічні інтервенції, тренінги, а також психотерапевтичні сесії демонструють хорошу результативність для покращення емоційних компетенцій у подружжя.

Організувавши та провівши формувальний експеримент, ми отримали неоднозначні результати. Частина теоретичних напрацювань узгоджується з нашими даними, частина – суперечить нашим висновкам. Отже, ми схильні стверджувати про те, що чим краще партнери здатні відверто комунікувати про свої думки і переживання, а також чути відповідне прийняття, тим більшу емоційну безпеку у відносинах вони переживають.

Поділяючи піддослідних на групи за рівнем емоційного інтелекту, ми встановили, що партнерам із високим і середнім рівнем властива вища емоційна близькість, на відміну від опитаних, у яких виявився EI низького рівня. Однак різниця в емоційних навичках не пов'язана з переживанням себе щасливішими у відносинах, а також ефективності дій з метою зменшення стресу, який є у стосунках. Тобто емоційні навички можуть забезпечувати ясність у відносинах та допомагати бачити їх більш реалістично, не ідеалізовано.

Нами встановлено, що те, яким чином партнер думає про емоційні компетенції іншого, буде визначальним у тому, як він почуватиметься у цих відносинах. Отриманий результат нашою думкою, що центральне місце в переживаннях себе в парі має не об'єктивна, а саме суб'єктивна реальність кожного партнера.

Отримані вищеописані дані узгоджуються з такими результатами. Отже, після завершення тренінгу, основна частина учасників у якісних відповідях повідомляє про те, що суб'єктивно спостерігає поліпшення стосунків, сформоване під впливом відвертих розмов, обговорення важливих тем або просто якісно проведеного часу разом. Позитивні зміни у стосунках виявились у переживанні партнерами емоційної близькості, чуйності, залучення партнера та ефективність подолання загального стресу після інтервенції.

Отримані результати мають високу цінність при подальшій розробці та проведенні тренінгових програм для подружжя, консультативної,

психотерапевтичної індивідуальної та парної роботи подружжя; у створенні практичних підручників або книг-допомог для пар; а також під час попередньої підготовки наречених.

З метою вдосконалення подальших досліджень, можливо доцільніше специфікувати інтервенційну програму. Отже, орієнтація, розробка та вдосконалення тренінгу лише на одну емоційну компетенцію, допомогли б встановити точніші причинно-наслідкові зв'язки. Важливо дослідити фактори формування уявлення про емоційний інтелект партнера. На нашу думку, доцільно змінити формат тренінгу та проводити його офлайн для більшої залученості учасників. Крім цього, раціональним було б рандомізувати вибірку в обох групах, та вдосконалити та розширити способи оцінки емоційної близькості партнерів.

Для здійснення психоінтервенційного впливу був розроблений авторський тренінг, адаптований з практичного посібника для пар « SMART любов: Як покращення вашого емоційного інтелекту трансформує ваш шлюб» (англ. Stoop, Dr.J. Stoop, 2017).

У тренінговій програмі ми використали основу SMART, яка має 5 логічних блоків. Кожен блок тренінгу тривав 1 тиждень, протягом якого учасники мали можливість самостійно або у своїх парах виконувати різноманітні завдання. Вся робота проходила на інтернет-платформах Telegram та Google forms. Учасникам було запропоновано приєднатися до Telegram каналу, де щотижня з'являлися завдання для виконання та коротка теорія для ознайомлення. На 7-й день кожного тижня учасникам індивідуально пропонувалося заповнювати форми саморефлексії, де вони могли ділитися успіхами, труднощами, переживаннями або якістю виконання завдань протягом останнього тижня. Ця форма була також і моментом контролю, при якому ми могли фіксувати, чи вплетені психологічні інтервенції у звичне життя пар.

Загальна мета тренінгу – психоедукція для підвищення самоусвідомленості шляхом розпізнавання емоції в собі та інших, розуміння причин та наслідків емоцій, точне позначення, конструктивне вираження та ефективне регулювання емоцій.

У кожному із п'яти блоків тренінгу ми дотримувалися рекомендованої авторами системи розвитку Емоційного Інтелекту. Отже, вправи тренінгу ґрунтувалися на роботі з такими складовими:

1. Наміри (бажання, вибір, мотивації).
2. Розум (почуття, думки, спогади, інтелект, уява, використання мови емоцій, читання емоцій, усвідомлення, саморегулювання, самоконтролю).
3. Тіло (читання мови тіла та міміки; ефект дотиків та обіймів).

Отримані дані можуть стати теоретичною та практичною базою для імплементації психологічних знань у підготовку наречених. Крім того, розроблений тренінг може бути використаний психологами, психотерапевтами як додаткова інтервенція під час психотерапевтичного процесу підвищення рівня емоційної усвідомленості між партнерами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bowlby, J. (1982). Loss: Sadness and depression (attachment and loss). Basic Books.
2. Bowlby, J. (1988). A secure base : Clinical applications of attachment theory. Tavistock professional book.

3. 3. Fitness, J. (2001). Emotional intelligence and intimate relationships. In J. Ciarrochi, J. P. Forgas, & J. D. Mayer (Eds.). New York: Psychology Press, 106
4. 4. Gottman, J. M. (1998). Psychology and the study of marital processes. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 169–197. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.169>
5. 5. Johnson, S. M. (2017). Attachment theory. У *Encyclopedia of couple and family therapy* (с. 1–8). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-15877-8_215-1
6. 6. Johnson, S. M., Moser, M. B., Beckes, L., Smith, A., Dalgleish, T., Halchuk, R., Hasselmo, K., Greenman, P. S., Merali, Z., & Coan, J. A. (2013). Soothing the threatened brain: Leveraging contact comfort with emotionally focused therapy. *PLoS ONE*, 8(11), Стаття e79314. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0079314>

СИДОРЕНКО Валерія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ЧАУСОВА Т. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ТА ДЕЗАДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Вступ дитини до школи є одним з найважливіших етапів у житті особистості, оскільки у цей віковий період у житті дитини відбуваються значні зміни: з'являються новий соціальний статус – статус молодшого школяра, діяльність дитини – учбова діяльність – стає важливою і соціально значимою, змінюється звичний ритм життя дитини, оскільки шкільне навчання висуває перед дитиною нові вимоги, яких необхідно дотримуватись, наприклад, новий режим дня – дитині необхідно бути присутньою на заняттях та бути включеною в них, також учбова діяльність висуває нову задачу перед дитиною – систематичне та послідовне засвоєння навчальної програми; дитина вступає в нове коло соціалізації – однокласники – з якими необхідно вміти комунікувати; змінюється соціальна ситуація розвитку дитини та багато інших значних змін. Іншими словами, вступ дитини до школи супроводжується значними змінами образу життя до яких звикла дитина.

Дане питання робить актуальним те, що успішне входження та адаптація дитини до шкільного навчання сприяє успішному навчанню,

становленню адекватної самооцінки дитини, мотивація до навчальної діяльності міцнішає.

Проблема психологічних особливостей адаптації та дезадаптації молодших школярів було завжди нагальним, а тому часто ставало центром уваги наукових досліджень. У своїх працях розглядали питання адаптації дітей молодшого шкільного віку до навчальної діяльності такі вчені, як Ананьєв Б.Г., Божович Л.І, Венгер А. А. , Виготський Л.С., Гуткіна Н. , Давидов В. В., Ельконін Д. Б., Каган В. Є., Лазурський А. Ф., Лебедев В. І., Леонтьєв О. М., Налчаджян А. А., Новикова Е. В., Петровська Л. А., Петровський А. В., Рубіншейн С., Салміна Н., Славина Л. С.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості адаптації та дезадаптації молодших школярів і на основі результатів скласти тренінгову програму впливу, спрямовану на створення сприятливих умов для профілактики шкільної дезадаптації.

Молодший шкільний вік припадає від 6-7 до 11 років, у цей час у дитини відбувається психо-фізіологічне та анатомо-фізіологічне дозрівання організму та розвиток психічних процесів (увага, уява, мовлення, мислення, пам'ять, сприймання, відчуття). Поведінка дитини набуває довільного характеру, формується воля, певні особистісні якості, здатність до рефлексії, зростає фізична активність дитини, формуються моральні якості. Провідною діяльністю стає навчальна діяльність, що висуває перед дитиною нові вимоги і умови, яких дитині необхідно дотримуватись. Всі ці зміни, що відбуваються на особистісному рівні, необхідно знати та враховувати, оскільки нові умови та новий ритм життя може бути складним для дитини. Це може спровокувати підвищитись рівня тривожності, появу певних страхів, знизить мотивацію до здійснення навчальної діяльності.

Успішне входження до навчального середовища та вдала адаптація сприяє успіхам у навчанні, оскільки у таких дітей значно нижчий рівень тривожності, наявна адекватна самооцінка, такі діти не бояться пробувати нове, ведуть себе активно на уроках , не бояться попросити про допомогу, активно взаємодіють з однокласниками та вчителем, ніж діти, які зазнали труднощів під час процесу адаптації.

Тобто, дезадаптація – це процес, який характеризується утрудненням та наявністю складностей у пристосуванні до нових умов, нового середовища. Це надає підставу нам зробити висновок, що значущим аспектом у діяльності психолога з дітьми молодшого шкільного віку є проведення психодіагностики, з метою виявлення дітей, які мають труднощі та які потребують допомоги, та впровадження психокорекційних заходів, метою яких буде або профілактика шкільної неуспішності, дезадаптації, або створення сприятливих умов для розвитку дитини молодшого шкільного віку.

Під час проведення нашого емпіричного дослідження було встановлено, що для успішного входження в освітній процес та успішної адаптації дітей молодшого шкільного віку, важливим є сформованість у дитини адекватної самооцінки (здатність реально оцінити власні сили, знати сильні та слабкі свої сторони, вміння ставити перед собою цілі та завдання, які дитина зможе досягнути), високий рівень інтелектуального розвитку (розвиток психічних процесів важливий, оскільки він є підґрунтям для формування шкільної успішності, адже якщо у дитини низький рівень концентрації уваги, вона погано сприймає та опановує інформацію, мовленнєвий розвиток має низький рівень, то може сформуватись шкільна неуспішність, і ,у подальшому як наслідок, будуть розвиватись страхи та комплекси) та

мотивації (розвиток дитини можливий тоді, коли їй цікаво, коли задіяний пізнавальний інтерес.

Психодіагностика відбувалась за допомогою комплексу методик: методика вивчення шкільної мотивації за Н. Г. Лускановою, методика В.Г.Щура «Драбинка» що спрямована на визначення самооцінки дитини, методика Послідовність подій» О.М. Бернштейн, що спрямована на дослідження інтелектуального (додаток В) та психодіагностична методика Амена В, Доркі М, Темпл Р (додаток Г), спрямована на виявлення рівня тривожності у дитини молодшого шкільного віку.

У ході дослідження також було встановлено сильний негативний кореляційний зв'язок між рівнем тривожності та самооцінкою, інтелектуальним розвитком та мотивацією. З цього можна зробити висновок, що якщо дитині властивий високий рівень тривожності, то рівень інтелектуального розвитку та мотивація будуть нижче, а самооцінка матиме неадекватний характер.

Так, у ході дослідження було встановлено, що 36,7% респондентів має високий рівень тривожності і 56,7% має середній рівень. Для дітей з такими рівнями слід розробляти та впроваджувати або індивідуальні програми розвитку, або тренінгові\корекційні розвивальні програми, метою яких буде створення сприятливих умов, для зниження рівня тривожності, формування адекватної самооцінки, впевненості, підвищувати рівень розвитку психічних процесів та формувати позитивну мотивацію до навчання та розвивати пізнавальний інтерес дітей.

У ході нашого дослідження було виявлено дітей, які мають схильність до шкільної дезадаптації. Тому нами було розроблено тренінгову програму, метою якої є створення сприятливих психолого-педагогічних умов, що сприяють розвитку у дітей молодшого шкільного віку рівня адаптації до навчання у школі (створення умов для розвитку психічних процесів-інтелектуального розвитку; створення умов для формування адекватної самооцінки, підвищення рівня мотивації до школи та зниження рівня тривожності).

У ході формуючого експерименту, поділивши всіх респондентів на експериментальну та контрольну групу, ми встановили, що за результатами даного дослідження, наша тренінгова програма відповідає встановленій меті та завданням, які ми висували до неї.

Після проходження тренінгової програми у респондентів експериментальної групи спостерігались позитивні тенденції, до формування позитивної мотивації до навчання у школі, формування адекватної самооцінки, розвитку психічних процесів (інтелектуальний розвиток) та зниження рівня тривожності.

Також нами були розроблені методичні рекомендації для батьків дітей молодшого шкільного віку, з метою створення сприятливих умов, для подальшого інтелектуального розвитку, формування адекватної самооцінки, позитивної мотивації, зниження рівня тривожності дитини та профілактика дезадаптаційної поведінки.

Отже, у результаті нашого дослідження, було виявлено дітей, які мають низький рівень адаптації до школи та схильні до дезадаптації, шкільної неуспішності тощо. Своєчасне виявлення дітей, у яких виникають складності під час адаптаційного процесу дає змогу впровадження психокорекційних та розвиваючих програм, з метою створення умов, для розвитку психологічних особливостей адаптації дитини. Так, провівши наш формуючий експеримент та розробивши тренінгову програму, ми можемо зробити висновок, що наша

тренінгова програма є ефективною та відповідає зазначеній меті та завданням.

Результати проведеного теоретичного та емпіричного дослідження з проблеми адаптації дітей молодшого шкільного віку до школи, може бути використано під час роботи психолога у закладах шкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воїнів В. Б. До проблеми психофізіологічної оцінки успішності адаптації дітей до шкільних умов// Мир психології.- 2002. - № 1
2. Дєдоов О. Діагностика готовності дітей до школи / [упоряд.: О. Дєдов]. – Хотин, 2014. –194 с.
3. Максименко С.Д. Практикум із групової психокорекції: підручник / С.Д. Максименко, О.О. Прокоф'єва, О.В. Царькова, О.В. Кочкурова. – Мелітополь: Видавничополіграфічний центр «Люкс», 2015. – 414 с.
4. Павелків Р. В. Загальна психологія. Підручник. –Київ К.: Кондор, 2009. – 576 с.
5. Полторак А. Ю. Арт-терапія : Методичні вказівки для спеціальності 053 «Психологія». А. Ю. Полторак. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. – 56 с. – (Методична серія ; вип. 297).
6. Пророк Н.В. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія / Н. В. Пророк, А. О. Кондратенко, А. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 131 с.
7. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, А. П. Василенко; ред.: Т. А. Дічевська. - 2-ге вид., доповн. - К. : Академвидав, 2011. - 382 с.

СИТНИКОВА Зоя, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ГУСЄВ А. І., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ У ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

З початком повномасштабної війни в Україні, задача життєстійкості постає дуже гостро, адже в історії людства саме війни принесли найбільшої шкоди фізичному та психічному здоров'ю людини. Особливо це питання актуальне для жінок, які поєднують материнство, професійну діяльність, домашні справи і при цьому не мають необхідної підтримки з боку рідних і близьких. Відсутність можливості відновити ресурси, страх, тривоги можуть стати причиною психологічної нестабільності. Значну увагу слід приділити

психологічним особливостям прояву життєстійкості у жінок, які мають дітей дошкільного віку, адже критерієм оцінки успішності материнства цього періоду є загальне емоційне благополуччя дитини. Необхідно мінімізувати негативні наслідки несприятливих зовнішніх впливів та перетворити їх на нові можливості, здобути автономність у своїй життєдіяльності.

Життєстійкість — це здатність особистості протистояти стресовим життєвим подіям, трансформувати негативні ситуації в нові можливості. Це потенціал до глибокої залученості, контролю та бажання вчитися на обставинах життя незалежно від результатів. Життєстійкість є базовою характеристикою особистості, яка піднімає ефективність діяльності, розвиває пізнавальну здібність, фізичну стійкість, покращує психічне та соматичне здоров'я.

Життєстійкість є важливим напрямком психологічних досліджень: S. Maddi, S. Kobasa, D. Khoshaba, P. Tomanek, D. Williams, Paul T. Bartone, V. Florian, D. Clarke, M. Rush, P. Williams, D. Wiebe, G. Leak, D. Evans, J. Banks.

Слід виділити українських науковців, які займаються питанням життєстійкості: С. Кравчук, О. Купреєва, Т. Ларіна, В. Предко, А. Сердюк, Т. Титаренко, К. Маннапова, О.А Чиханцова, В.О. Олефір та ін.

Дослідження психологічних особливостей прояву життєстійкості у жінок, які мають дітей дошкільного віку, а також відпрацювання технік для підвищення життєстійкості є актуальним і нагальним питанням сьогодення. Це потребує індивідуальних підходів та сформованої теоретико-методологічної бази, що дасть змогу розробити алгоритм формальних заходів з розвитку життєстійкості.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження проблеми психологічних особливостей прояву життєстійкості у жінок, які мають дітей дошкільного віку.

Для досягнення поставленої мети нами були поставлені такі завдання: здійснити теоретичний аналіз основних концепцій та підходів щодо явища життєстійкості; емпірично дослідити психологічні особливості прояву життєстійкості у жінок, які мають дітей дошкільного віку; розробити та апробувати профілактично-розвивальну програму, спрямовану на підсилення життєстійкості жінок, які мають дітей дошкільного віку.

Теоретичний аналіз наукових джерел показує, що життєстійкість - це необхідний внутрішній ресурс, який можна змінити для збереження власного фізичного і психічного здоров'я. Життєстійкість складається з трьох компонентів: залученості, контролю та прийняття ризику. Експресія цих компонентів і життєстійкості в цілому забезпечує швидке подолання стресу та сприйняття його як менш значущого, підтримує здоров'я та оптимальний рівень активності у стресових умовах.

Материнство – один із найбільш напружених та тривалих періодів у житті жінки. Дослідження показують велику кількість параметрів взаємодії матері та дитини, інтеграцію материнської ролі, а також ставлення до материнства та реалізації материнства у дитячо-батьківській взаємодії. А критерієм оцінки успішності материнства є загальне благополуччя дитини.

Нормальна модель материнства – це почуття любові та відповідальності до своєї дитини - це компетентність матері до самоаналізу різних фізичних та психічних станів дитини, а також здатність до психологічного супроводу дитини протягом усього життя.

Важливість високого рівня життєстійкості важко переоцінити, адже ранні емоційні стосунки з мамою сильно впливають на розвиток дитини. Порушення ранніх стосунків призводить до складнощів не лише в

психоемоційному, але і когнітивному, мовленнєвому і навіть руховому розвитку дитини. Сильну тривогу дитини може спровокувати нестабільна поведінка та емоції батьків, коли мати перебуває в стані дистресу чи депресії.

Емпіричне дослідження привело до наступних висновків – більшість жінок, які мають дітей дошкільного віку знаходяться в стані високої тривожності та мають високий рівень батьківського стресу. У результаті проведеного нами дослідження ми дійшли висновків, що між рівнем життєстійкості жінок, які мають дітей дошкільного віку та рівнем батьківського стресу та тривоги існує зворотньопропорційний зв'язок.

Рівень низької життєстійкості жінки визначає високий рівень тривоги або стресу, а підвищення рівня життєстійкості прогнозує зниження рівня тривоги та батьківського стресу.

В ході експерименту були виявлені наступні статистично значущі тенденції в оцінці психічного стану особистості. Отримані дані показують, що жінка з високим рівнем ризику часто демонструють свою компетентність, потрапляючи в нові обставини, які являються стресовими, або ж повертаються до попереднього високого рівня компетентності після травматичного стану або стресу.

Важливо зазначити, що життєстійкість жінок, які мають дітей дошкільного віку не є перманентною особистісною характеристикою. Її значення може змінюватися в залежності від стресових умов, а також життєстійкість можна розвивати протягом життя.

Результати експериментального дослідження дали основу для подальшої роботи над підвищенням рівня життєстійкості. Нами була розроблена та апробована тренінгова програма «Розвиток життєстійкості жінок, які мають дітей дошкільного віку». Розроблена програма спрямована на зниження рівня стресу та підвищення рівня життєстійкості та її компонентів.

Загалом апробована нами навчальна програма «Розвиток життєстійкості жінок, які мають дітей дошкільного віку» виявилася ефективною, про що свідчать результати формувального етапу дослідження. За більшістю аналізованих критеріїв, у результаті формувального етапу дослідження в експериментальній групі спостерігалися значні зміни. Зокрема, на 17% зріс загальний рівень життєстійкості, що є позитивною тенденцією до досягнення емоційної стабільності матері, і як наслідок, дитини, збереження їх фізичного та психологічного здоров'я.

Тому реалізація розробленої програми стане корисною не тільки в рамках підтримки жінок в умовах війни в Україні, а в будь-яких складних життєвих ситуаціях, адже життєстійкість – це про новий досвід, розвиток, в наслідок подолання складних життєвих чи стресових ситуаціях. Засадами життєстійкості та ефективної діяльності в умовах сьогодення є здатність конструктивно реагувати на зміни, реорганізовувати своє життя, бути самоефективними і саморозвиватися.

Результати дослідження дають змогу розширити існуючі уявлення про життєстійкість, про можливість її розвитку протягом всього життя і можуть бути використані психологами та соціальними працівниками в психодіагностичній, психопрофілактичній та психокорекційній роботі з жінками, які мають дітей дошкільного віку в умовах війни або інших складних життєвих ситуаціях.

СИМЕНЧУК Анастасія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ У НОВОСТВОРЕНИХ СІМ'ЯХ

На кожному з етапів розвитку суспільства відбувається переоцінка цінностей. Цей процес є закономірним і незворотним.

Сьогодні ми стаємо свідками того, як інститут сім'ї зазнає суттєвих трансформацій. В умовах сучасного буття родина як унікальний посередник між інтересами особистості та суспільства опинилася в епіцентрі кризових ситуацій: з одного боку йде пошук нових форм сім'ї, які б краще відповідали змісту відносин між її учасниками, з іншого боку, спостерігається девальвація інституту шлюбу, що виражається у кількості розлучень, що постійно зростає.

У сучасних тенденціях кризи традиційної родини зі збільшенням конфліктних ситуацій та розлучень особливо виділяються молоді родини. Новоутворена сім'я постає соціальним інститутом, у якому відбувається становлення подружніх відносин, розподіл ґендерних ролей та їх засвоєння членами подружжя. Характер внутрішньосімейних відносин залежить від соціального статусу родини, її складу та життєвого циклу, рівня освіти та віку членів сім'ї, ступеня їх емоційності, рівня інтелекту та здатності до відкритого спілкування тощо.

Феномен подружніх конфліктів у молодих парах викликає активний інтерес з боку вітчизняних дослідників. Т. О. Кругла розглядає причини виникнення сімейних конфліктів, шляхи їх попередження та врегулювання [15]. Н. М. Калька вивчає особливості психологічних кордонів у подружжях, що впливають на формування конфліктних ситуацій [10]. Л. С. Пілецька аналізує феномен емоційного вигорання в родині як чинник виникнення подружніх конфліктів [18]. У зарубіжній психології ґрунтовні дослідження подружніх конфліктів представлені в працях таких учених, як Р. Лазарус, Л. Мерфі, Р. Моос, М. Селігман, С. Фолькман, Є. Фрайденберг, С. Хобфол та ін. Основоположник концепції «копінгу» Р. Лазарус розглядає конфлікт як динамічний процес, що визначається суб'єктивністю переживання ситуації, стадією розвитку, зіткненням суб'єкта із зовнішнім світом. У ході конфлікту індивід оцінює для себе величину потенційного стресора, зіставляє вимоги середовища з власною оцінкою ресурсів, якими він володіє, щоб з оптимальною ефективністю справитися із цими вимогами [12]. Отже, проблема дослідження подружніх конфліктів у новостворених родин є актуальною та потребує фахового розгляду.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити психологічні особливості подружніх конфліктів у новостворених родинах та визначити форми і методи роботи психолога з їх подолання.

Подружній конфлікт – це зіткнення між членами подружжя, які викликані відмінностями в установках, цілях, ідеалах, уявленнях та поглядах подружжя щодо певної ситуації чи предмета. Характер та зміст конфліктних ситуацій між членами подружжя багато в чому визначається рівнем взаєморозуміння між ними, схожістю думок, наявністю навичок вирішення конфліктних ситуацій тощо.

Причини подружніх конфліктів виявляються на ґрунті розбіжності інтересів і переваг, часто пов'язані з бажанням частіше проводити час поодино, з появою дітей. У молодих пар часті конфлікти виникають за браком фінансів та відсутності свого житла (часто такі сім'ї живуть з батьками чи родичами). Якщо ж причина не матеріальна, то сварки можуть виникати на ґрунті нерозуміння та незадоволеності поточною ситуацією.

Розглядаючи природу подружніх конфліктів у новостворених сім'ях, необхідно враховувати той факт, що чоловіча соціокультурна матриця, на відміну від жіночої, не зазнала значних змін порівняно з традиційним чи індустріальним суспільством. Ця гетерохронність у розвитку призвела до численних кризових процесів у інституті сучасної української родини, одним із проявів яких є збільшення якісних та кількісних проявів подружніх конфліктів. Їх виникнення зумовлюється посиленням потенціалу напруженості між різними соціальними акторами, взаємодія між якими утворює подружню комунікацію. Особливо гостро родинні конфлікти переживаються між членами подружжя.

Подружні конфлікти виникають між членами новоствореного подружжя як щодо питань життєдіяльності сім'ї, так і щодо задоволення різноманітних потреб її членів, відповідності рольової поведінки очікуванням. Низький або недостатньо розвинений рівень міжособистісного спілкування та рівень сприйняття один одного партнерами в молодому подружжі, а також розбіжність рольових очікувань і домагань у шлюбі є психологічними причинами виникнення конфліктів у новоствореній сім'ї.

Для правильного визначення напрямків та форм роботи з вивчення особливостей виникнення конфліктних ситуацій у новоутворених сім'ях було необхідно спочатку визначити поточний рівень конфліктності. З цією метою було проведене емпіричне дослідження показників конфліктності в подружніх парах із різним досвідом подружнього життя.

За підсумками застосування методики «Розуміння, емоційний потяг, авторитетність» (А. Волкова) були виявлені такі закономірності.

У парах зі шлюбним досвідом більше 5 років було виявлено адекватне усвідомлення представниками досвідчених шлюбних пар особистісних якостей партнерів, наявність глибоких знань стосовно індивідуальних особливостей, притаманних партнераві. Знання особистісних якостей партнера допомагає досвідченим шлюбним парам вибудувати відносини таким чином, аби за будь-яких обставин забезпечити підтримку чоловіка або дружини, спираючись на досвід позитивних відносин та усвідомлення мотивації його вчинків. Натомість, за порівняно нетривалий час перебування в шлюбі представники новоутворених родин встигли дещо втомитися від своїх партнерів, які втратили для них колишню привабливість, тому тяжіють до уникнення більш близьких емоційних стосунків із ними.

За підсумками застосування методики «Опитувальник задоволеності шлюбом» (В. Століна) були визначені такі тенденції серед пар із більшим та

меншим шлюбним досвідом. Так, представники подружніх пар, що перебувають у шлюбі більше 5 років, переважно оцінюють свої родини як абсолютно благополучні чи просто благополучні. Таку оцінку вони аргументують гармонійністю у відносинах із партнером, високим рівнем емоційної близькості та розуміння один одного, проте зазначають, що висока оцінка не заважає їм прагнути до побудови того типу відносин, який вони вважають ідеальними. Натомість, представники новоутворених родин також оцінюють свої сімейні відносини достатньо високо, про що свідчить перевага варіантів «абсолютно благополучна родина» та «благополучна родина» з-поміж їх відповідей. Проте тривожною постає поява серед відповідей представників молодих подружніх пар варіанту «неблагополучна родина», що засвідчує наявність суттєвих проблем у формуванні емоційної близькості та взаєморозуміння між членами сімей.

За підсумками використання методики «Тріада любові» (Р. Стернберга) були виявлені такі закономірності. У парах зі шлюбним досвідом більше 5 років було продемонстровано перевагу високих та середніх показників. Це свідчить про загалом високий рівень пізнання партнерами один одного, що зумовлює бажання зберігати позитивні стосунки навіть після багатьох років шлюбу. Натомість, у парах, що мають шлюбний досвід, менший за 5 років, відзначено перевагу низького рівня за цією шкалою. Такий рівень відданості демонструє, що ці подружні пари сформувалися переважно випадково, тому близькі емоційні відносини, необхідні для формування повноцінної відданості, не є притаманними для їх взаємин.

За підсумками використання методики «Особистісна агресивність і конфліктність» (А. Почебут) слід відзначити, що представники новоутворених сімей більш схильні до відкритого вираження емоцій, зокрема, агресії, їхнє життя більше спрямоване на публіку, ніж життя родин із більшим досвідом спільного проживання. Представники таких родин менш дратівливі, не схильні до депресій, вони більш врівноважені та спокійні.

За підсумками використання опитувальника «Емоційна взаємодія подружжя» були виявлені такі закономірності. У парах зі шлюбним досвідом більше 5 років наявна перевага високих показників, що засвідчує здатність адекватно й швидко сприймати стан один одного, усвідомлюючи причини виникнення цього стану, співпереживати партнераві, безумовно приймаючи його як емоційно близьку людину. Натомість, у подружніх парах, чий шлюбний досвід менший за 5 років, переважають показники середнього й низького рівня, що є свідченням неготовності до підтримки партнера в складних ситуаціях, адекватного сприйняття змін у його стані.

За підсумками констатувального етапу дослідження була розроблена і апробована психокорекційна тренінгова програма «Я і Ти – Всесвіт!», спрямована на «Я і Ти – Всесвіт!», спрямована на подолання наслідків конфліктів у подружніх парах. Сутність розробленої програми полягає в комплексності заходів, спрямованих на усунення чинників і стресорів, що виникають у ході подружнього життя, підвищення рівня психологічної стійкості. Основою тренінгу стала робота з пошуку внутрішніх психологічних опор особистості, підвищення довіри до партнера. Учасниками тренінгової програми стали представники експериментальної групи, яку сформували 20 подружніх пар, які прожили разом у шлюбі менше 5 років, себто, становлять новоутворені сім'ї.

Використання методик дослідження (опитувальник «Розуміння, емоційний потяг, авторитетність» (А. Волкова), а також опитувальник «Емоційна взаємодія подружжя» (Є. Потапчук, О. Посвістак)) після

корекційних занять продемонструвало ефективність впливу розробленої програми з подолання наслідків конфліктних ситуацій в представників експериментальної групи. Якщо на констатувальному етапі представники зазначеної групи переважно виявляли себе як несхильні до компромісів, втомлені один від одного люди, то на заключному етапі дослідження вони були більш задоволеними собою та партнерами за шлюбом, відкривши нові, не відомі до того характеристики у власному партнері, збільшивши рівень поваги до нього й покращивши показники емоційної близькості. Натомість, у контрольній групі значущих змін не відбулося.

Відтак, можна стверджувати, що проведена психокорекційна робота була ефективною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамюк, О., & Липецька, А. (2018). Концептуальна структура феномена суб'єктивне благополуччя та особливості його вимірювання. *Психологія: реальність і перспективи*, 11, 10–17.
2. Абрамюк, О.О. (2019). Роль проактивного копінгу шлюбних партнерів у структурі копінгу подружжя. *Теорія і практика сучасної психології*, 3, 5–11
3. Бондаревська, І. О., & Монська, А. О. (2014). Емоційні чинники задоволеності шлюбом у чоловіків і жінок. *Актуальні проблеми психології*, 40, 111–115.
4. Вінс, В. А., Кашпур, Ю. М., & Кузьменко, Т. М. (2022). Гармонізація міжособистісних взаємин подружніх пар засобами психологічного консультування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 1, 42–46.
5. Володарська, Н. Д. (2019). Почуття благополуччя у контексті психології цінностей особистості. *Актуальні проблеми психології: Психологія обдарованості*, 15, 145–155.
6. Володарська, Н. Д., & Карабаєва, І. І. (2021). Вплив емоційних зв'язків на розвиток психологічного благополуччя сім'ї. *Науковий вісник ХДУ*, 3, 29–36.
7. Єщенко, Г. (2018). Дослідження емоційної близькості у подружній діаді. *Науковий вісник МНУ ім. В. Сухомлинського. Психологічні науки*, 1, 47–51.
8. Зарицька, В. В., & Бекіньова, Л. Б. (2017). Особливості емоційної саморегуляції у молодих жінок. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*, 55, 26–36.
9. Золотнюк, О. П. (2015). Любов як суб'єктивний корелят міжособистісних стосунків: наукові спроби визначення поняття та спроби вимірювання. *Грані*, 5, 16–23.
10. Калька, Н. М., & Федешин, О. М. (2021). Дослідження особливостей психологічних кордонів у подружжях. *Соціально-правові студії*, 1 (11), 173–178.
11. Коваленко, О. Г. (2004). Розвиток емпатії та атракції майбутнього педагога як умов професійного спілкування. (Автореферат дис. канд. психол. наук). Київський національний університет імені Т. Шевченка, Київ.
12. Коган, І. М. (2005). Емпатія і особливості її розвитку у дітей молодшого шкільного віку. (Автореферат дис. канд. психол. наук). Київський національний університет імені Т. Шевченка, Київ.

13. Кочарян, О. С. (2014). Розробка та психометрична оцінка опитувальника діагностики стилю міжособистісних стосунків. *Психологічне консультування і психотерапія*, 1, 209–221.
14. Кротенко, В. І. (2001). Розвиток емпатії у дітей підліткового віку – складової риси гуманістичного розвитку суспільства. *Психологія*, 2 (9), 55-58.
15. Кругла, Т. О. (2017). Сімейний конфлікт: причини виникнення, попередження, врегулювання. *Медсестринство*, 4, 71-74.
16. Матюх, Т. М. (2016). Емпатія як трансестетичний феномен. (Автореферат дис. канд. філос. наук). Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Київ.
17. Мітіна, С. В. (2017). Емпатія як професійно важлива якість медичного фахівця. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 1, 83-89.
18. Пілецька, Л. С. (2018). Емоційне вигорання в сім'ї як чинник неконструктивних життєвих стратегій подружжя. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, 2, 224–231.
19. Сердюк, Л. З. (2019). Взаємозв'язок ставлення до себе та до партнера як фактор стабільності шлюбу. *Актуальні проблеми психології*, 16, 36-45.
20. Скориніна-Погребна, О. В., & Крижановська, Л. Г. (2016). Особливості емоційної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 20, 109–117.
21. Столярчук, О. А. (2015). *Психологія сучасної сім'ї*. Кременчук: ПП Щербатих О. В.
22. Ткаченко, В. Є. (2011). Соціально-психологічні умови благополуччя подружніх відносин. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 27 (30), 233-249.

СТЕПАНЕНКО Наталія, здобувачка освітнього ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія» ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат біологічних наук

Науковий керівник:

СУХЕНКО Я. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОЇ РЕСУРСНОСТІ ПСИХОЛОГА В УМОВАХ ВІЙНИ

Дослідження психологічних ресурсів займає почесне місце серед актуальних питань психологічної науки. Роль особистісних ресурсів у житті людини є беззаперечною, особливої актуальності вони набувають в умовах

війни, коли наявні виклики вимагають від психологів мобілізації, застосування своїх сил та ефективного відновлення.

Теоретичний та практичний аналіз питання досить широко представлений у вітчизняній та зарубіжній психології. У системі загальних питань життєтворчості та стратегій життя проблема ресурсів висвітлювалась у працях С.Д. Максименко, Т.М. Титаренко, Н.В.Родіної, А.Хаммер, М. Цайндер, V.A.Tolochek, О.І. Бондарчук. Дослідженням теми психологічних ресурсів займалися українські науковці О.С. Штепа, В.Ф. Казібекова, Н.В. Перегончук, Т.С. Краєвська, О.А. Даценко та інші. У структурі долаючої поведінки питання вивчалось А. Галяном, О.С. Односталко, С. Хобфоллом.

Мета дослідження: систематизація понять «особистісні ресурси», виявлення проблем та протиріч в розумінні особистісних ресурсів різними авторами та позначення особливостей особистісної ресурсності психолога в умовах війни.

У широкому сенсі ресурси – допоміжний засіб; термін визначається як все те, що може бути задіяне людиною для ефективного існування та підтримки якості життя [6]. Доволі часто психологічні та особистісні ресурси використовуються як взаємозамінні поняття. Під особистісними ресурсами розуміють складні, індивідуально-психологічні структури, що виконують функцію психічного забезпечення, детермінують успішне виконання діяльності та високий рівень особистісного благополуччя. С.Хобфолл охарактеризував володіння людиною власними матеріальними та нематеріальними (бажання та переконання), зовнішніми (соціальними) та внутрішніми (самоповага, життєві цілі) ресурсами як особистісну ресурсність особистості. Дослідник називає ресурсами те, що є цінним для людини та допомагає їй адаптуватися до стресових ситуацій. Втрата ресурсів, на думку автора, розглядається як первинний механізм, що запускає стресові реакції, які супроводжуються різними переживаннями (страх, тривога, фрустрованість та ін.) [6].

Т. М. Титаренко зазначає, що завдяки особистісним ресурсам людина самостійно відновлюється після множинних втрат – психічних, фізичних, соціальних, духовних. Особистісні ресурси визначають здатність до інтеграції поведінки, а також забезпечують компетентність у часі, зберігають людину в рамках психічного здоров'я і, таким чином, дають їй підстави бути « синтезом можливого і необхідного» [4].

Особистісні ресурси, за А.Хаммер і М.Цайндер, включають п'ять сфер життєдіяльності людини: пізнання і уявлення, почуття, стосунки з людьми, духовність і фізичне буття. Особистісні ресурси можуть знаходитися в активному або потенційному стані, бувають відновлюваними, обмеженими, виснаженими й не відновлювальними [8].

В.А. Толочек розглядає ресурси особистості не як «об'єкти» і «суб'єкти», а як процеси актуалізації зовнішніх і внутрішніх умов, які сприяють залученню нових складових до активності суб'єкта, встановленню зв'язків між новими і колишніми складовими, що призводять до породження нових структур і станів. Учений виділяє позасуб'єктні ресурси (середовищні ресурси), інтерсуб'єктні ресурси (процеси взаємодії людей) і інтрасуб'єктні (індивідуальні особливості суб'єкта). Середовищні ресурси зображають доступність інструментальної, моральної та емоційної допомоги зі сторони соціального оточення [7].

Психологічну ресурсність О.Штепа характеризує як властивість особистості на основі фундаментальних особистісних якостей – здатності до саморозвитку і саморегуляції та визначає як диспозиції інтенційності, що

актуалізуються у ситуаціях морального самовизначення як можливість і спосіб надання життю сенсовості та зумовлюють транспонування результату проживання людиною складних життєвих ситуацій у її унікальний життєвий досвід. Вчена психологічну ресурсність пов'язує не з соціальними, а з внутрішніми особистісними ресурсами, які поєднані з умінням людини оновлювати власні психологічні ресурси [5].

Перегончук Н.В. та Краєвська Т.С. визначають психологічні ресурси як системну, інтегральну характеристику особистості, що дозволяє долати важкі життєві ситуації, яка актуалізується і виявляється в процесах самодетермінації особистості. Загальною властивістю ресурсів є індивідуальність, так як кожна людина наділена унікальним, властивим лише їй набором ресурсів та здатність формуватися в процесі діяльності [3].

До складових особистісного ресурсу О.І. Бондарчук відносить: 1) когнітивну складову (пізнання) з такими основними показниками як: рефлексія, усвідомлення власних ресурсів, критичне мислення; 2) афективну складову (переживання) з показниками: позитивне ставлення до себе та інших людей; оптимізм; 3) конативну складову (дії) з показниками: особистісна саморегуляція й самопідтримка, орієнтація на конструктивні дії, пасіонарність тощо [1].

З точки зору екофасилітативного підходу П. В. Лушина ситуація невизначеності є ресурсом для особистості психолога, адже враховуючи основні напрямки роботи психолога важливо зважати на те, що він працює з невизначеністю як зовнішнього мінливого світу, так і внутрішнього – клієнта [2].

Усвідомлення особистісних ресурсів, особливо в умовах війни, є не лише визначальним чинником ефективного вирішення актуальних проблем і задач діяльності психологів, але і важливою складовою їх психологічного благополуччя.

Таким чином, особистісний ресурс розуміють як індивідуальну властивість особистості на основі фундаментальних особистісних якостей – здатності до саморозвитку і саморегуляції; як системну, інтегральну характеристику та виконують функцію психічного забезпечення, детермінують успішне виконання діяльності та високий рівень особистісного благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О.І. Особистісний ресурс викладача вищій школи в умовах війни: складові та умови розвитку. Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах воєнного стану: Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції. 2022. С. 19-20.
2. Лушин П. В. О психологии человека в переходный период (Как выживать, когда все рушится): монографія. К.: Науковий світ, 2007. 207 с.
3. Перегончук Н.В., Краєвська Т.С. Психологічні ресурси особистості майбутнього психолога. Молодий вчений. 2018. № 2 (54). С. 477-480.
4. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність і безпека. К.: Марич, 2009. 76 с
5. Штепа О. С. Особливості зв'язку психологічної та персональної ресурсності особистості. Проблеми сучасної психології. 2013. Вип. 21. С. 782-791.

6. Hobfoll S.E. Social and psychological resources and adaptation. Review of General psychology. 2002. Vol. 6, № 4. p. 307-324.
7. Tolocek V. A. The Phenomenon of «Resources»: Stages and Situations of Actualization of Environment Conditions as Resources. Izvestiya of Saratov University. Educational Acmeology. Developmental Psychology, 2017, vol. 6, p. 15-22. <https://doi.org/10.18500/2304-9790-2017-6-1-15-22>
8. Zeidner, M. & Hammer, A. (1992). Coping with missile attack: Resources, strategies, and outcomes. Journal of Personality, 60, 709-746.

СТЕЦЕНКО Ірина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНІ ФАКТОРИ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕРШОГО КУРСУ ДО НАВЧАННЯ У ЗВО

Якщо б кожна людина вмiла вчасно адаптуватися в тiй чи iншiй життєвiй ситуацiї, в тому чи iншому прошарку суспiльства – бiльшiсть небажаних наслiдкiв певної поведiнки особистостi, загалом, вважаємо, можливо було б успiшно уникнути. Саме тому останнiм часом тема «соцiальної адаптацiї» стала однією з найпопулярнiших у психологiї, їй присвячена велика кiлькiсть статей i книг. Це цiлком адекватна i своєчасна реакцiя психологiв на безпрецедентне зростання проявiв внутрiшньособистiсної дезадаптацiйної поведiнки серед молодi в незвичних для неї умовах.

Вивчення зазначеної теми, на наш погляд, є необхідністю, певним дiєвим заходом, для того щоб не допустити зростання негативних проявiв адаптацiї молодi особистостi на її майбутнє.

Адаптацiя – це процес, в ходi якого органiзм пристосовується до умов навколишнього свiту i надає реальну можливiсть особистостi пристосуватися до нових умов, сформувати новi шляхи поведiнки задля подолання наявних труднощiв, проявити себе в успiшнiй дiяльностi.

Соцiальна адаптацiя першокурсника є здатнiстю вiдповiдати вимогам i нормам навчального закладу, здатнiстю розвиватися у новому для себе середовищi, реалiзовувати свої потреби, досягати поставлених цiлей.

Особливу вагомiсть адаптацiйнi процеси набувають за умов змiни середовища життєдiяльностi, зокрема, на початкових етапах навчання юнакiв i дiвчат у ЗВО. Цi етапи вимагають вiд молодi людини активацiї механiзмiв адаптацiї i часто призводять, в сукупностi з iншими обставинами,

до стану психологічного перенапруження. Так, як відомо, формування нового стереотипу поведінки упродовж першого року навчання призводить до формування дезадаптаційного синдрому в 35-40% першокурсників. Суттєвий вплив на перебіг процесів соціально-психологічної адаптації студентів мають такі чинники, як ставлення до обраного фаху, професійне спрямування, особистісне самовизначення, система ціннісних орієнтацій, індивідуально-типологічні особливості, значущість засвоєних нових соціальних норм тощо.

Перший курс може бути як точкою опори для студента, так і може призвести до різних деформацій в поведінці, спілкуванні й навчанні. Саме на першому курсі формується ставлення молодого людини до навчання та до майбутньої професії, що є вкрай важливим для подальшого «дорослого» й успішного життя.

Значний інтерес у плані вивчення проблем адаптації становлять роботи Б.Г. Ананьєва, Т.Н. Вершиніної, М.В. Кузьміна, А.І. Ходакова, Н.О. Чайкіної, Т.В. Шадріної. Існує багато праць, в яких розглядається проблема адаптації першокурсників (О.І. Алексєєв, К.Є. Бекмаханова, Е.О. Клімов, С.П. Крягжде, В.Ф. Моргун, А.І. Немировська, Р.І. Пенькова, В.А. Семиченко, Б.О. Федоришин, С.М. Чистякова, П.Ф. Шавір та ін.). Вони розглядають адаптацію як суттєву складову процесів соціалізації та професіоналізації особистості як такої.

У працях, що належать до вищеназваних напрямів, відтворюється певна спрямованість вивчення адаптації: факторів, форм та критеріїв, але зв'язок адаптації з деякими психологічними детермінантами залишився дещо поза увагою авторів, що й зумовило актуальність нашої роботи.

Мета дослідження – теоретично вивчити та емпірично дослідити особливості психологічної дезадаптації здобувачів вищої освіти першого курсу до умов навчання у закладах вищої освіти, розробити психологічні засоби попередження дезадаптивних поведінкових актів на основі визначення специфіки адаптаційного процесу у студентів першого курсу.

Теоретичний розбір наукових джерел з проблеми дослідження дав можливість розуміти особливості внутрішньоособистісної психологічної адаптації студентів-першокурсників, які обумовлені пристосовуванням до нових вимог організації життєдіяльності, котрі ставить перед ними вища школа, новими соціальними обставинами спілкування з ровесниками та педагогами, новими формами і методами навчання та побуту. Особливості внутрішньо особистісної адаптації першокурсників полягають у інтенсивному розумовому навантаженні, сприйнятті великого інформаційного потоку, високому емоційному напруженні, чіткій регламентації праці і відпочинку, зміні звичного кола та формату спілкування, засвоєнні нових соціальних ролей, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, зміні мотиваційної сфери, сприйнятті себе та свого оточення та ін.

Таким чином, встановлено, що адаптація першокурсника це складне явище, яке полягає в здатності відповідати вимогам і нормам закладу вищої освіти, а також в умінні розвиватися в новому для себе середовищі, реалізувати свої здібності та потреби, не вступаючи із цим середовищем у тривалі протиріччя та конфлікти.

Звідси можна виділити три основних аспекти адаптації студентів: фізіологічний, психологічний та соціальний.

Навчальна діяльність – це провідна діяльність студента – внаслідок її складності, великого обсягу, новизни, академічних методів засвоєння

викликає в студентів першого курсу велике внутрішнє напруження, потребує від них постійного самоконтролю і самооцінювання її результатів.

Аналізуючи проблему адаптації першокурсників ЗВО, було водночас помічено, що ознаками дезадаптації є: зниження працездатності, втома, сонливість, головний біль, домінування пригніченого настрою, вікові рівні тривожності, загальмованість або, навпаки, гіперактивність, яка супроводжується порушенням дисципліни, пропусками занять, відсутністю мотивації навчальної діяльності.

Важким наслідком дезадаптації є стан напруженості і сторожкості новачків, зниження їхньої активності у навчанні, зниження інтересу до громадської роботи, погіршення поведінки, невдачі на першій сесії, а в ряді випадків - втрата віри у свої можливості, розчарування у життєвих планах, своїх очікуваннях, цілях.

Зі сказаного випливає, що проблема адаптації першокурсників вимагає як спеціального теоретичного вивчення цього процесу, так і експериментальної перевірки системи навчально-виховних заходів, здатної прискорити входження першокурсників до нового колективу, звести до мінімуму наслідки дезадаптації.

Основні методики, які використовувалися в даному дослідженні:

- методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса, Р. Даймонд;
- методика виявлення рівня особистісної та ситуативної тривожності Ч. Д. Спілбергера - Ю. А. Ханіна;
- методика діагностики самооцінки Г. М. Казанцевої;
- методика оцінки самоконтролю в спілкуванні М. Снайдера.

За результатами проведеного дослідження було з'ясовано, що кожен п'ятий досліджений студент-першокурсник є дезадаптованим, у більшості респондентів виявлено середній рівень адаптивності. Більшість досліджених студентів характеризується середніми показниками за шкалами «прийняття себе», «прийняття інших», «емоційний комфорт», «внутрішній комфорт». «домінування» та «ескапізм», хоча у чверті вибірки діагностовані низькі показники за зазначеними шкалами, окрім шкали «емоційний комфорт». Згідно цієї шкали 35% першокурсників відчувають емоційний дискомфорт, вони напружені, роздратовані, відрізняються емоційною нестійкістю та вразливістю.

Визначено, що третина досліджених студентів характеризується високим рівнем ситуативної тривожності, а кожний четвертий – високим рівнем особистісної тривожності, що засвідчує про необхідність формувати у них почуття упевненості у собі та успіху. За методикою самооцінки особистості з'ясовано, що чверть студентів має низьку самооцінку, невпевнені в собі, невдоволені собою, зайво критичні щодо себе й потребує психологічної допомоги з формування більш адекватного Я-образу. Така ж тенденція результатів прослідковується і за показниками самоконтролю у спілкуванні – чверть студентів-першокурсників характеризуються низьким самоконтролем у комунікації, недипломатичні у спілкуванні, не бажають підлаштовуватись під співрозмовника залежно від ситуації.

Проведений кореляційний аналіз дозволив встановити наявність позитивних зв'язків між адаптивністю з одного боку та, з іншого, високими показниками прийняття себе, прийняття інших, емоційним комфортом, внутрішнім самоконтролем, схильністю до домінування, самоконтролем у спілкуванні, низькою особистісною тривожністю та високим прагненням використання активної стратегії вирішення проблем у складних ситуаціях,

що підтвердило нашу гіпотезу про наявність зв'язку між рівнем адаптації та рівнем тривожності, рівнем самоконтролю у спілкуванні та самооцінкою особистості першокурсника.

На підставі вище зазначених результатів можна стверджувати, що процес адаптації у здобувачів вищої освіти першого курсу залежить від багатьох факторів і чинників.

Отримані результати емпіричного дослідження внутрішньоособистісних факторів адаптації студентів-першокурсників та вивчення спеціальної наукової літератури з цього питання стали підставою для розроблення системи профілактики їх дезадаптаційної поведінки.

Так, самореабілітація як самодопомога першокурсників передбачає наявність особистісного контролю. Кожна людина-індивід має певні риси, які допомагають особистісному контролю, полегшуючи його, роблячи більш ефективним та цілеспрямованим. Необхідно виділити, передусім, такі риси, як душевне здоров'я, оптимізм, конструктивне мислення, тобто здатність розв'язувати повсякденні проблеми з мінімальними пост-стресовими наслідками. Непогано також мати стійкість характеру, вміння сподіватися, що все буде добре, віру у власні сили, не панікувати, здатність користуватися власними ресурсами оптимальним чином.

Але наявність всіх цих корисних особистісних характеристик не гарантує, що людина, в розглядуваній нами темі – першокурсник ЗВО, в критичній ситуації буде тримати її під необхідним контролем і що життєві обставини не будуть тягнути за собою зниження адаптаційних можливостей особистості.

На нашу думку, досить ефективним заходом попередження дезадаптації може бути проведення психологічного тренінгу, націленого на покращення основних чинників адаптації та покращення психологічного стану першокурсників у цілому.

При моделюванні програми соціально-психологічного тренінгу ефективної адаптації здобувачів вищої освіти першого курсу ЗВО ми спиралась на дані, які були отримані нами в ході теоретичного та емпірично досліджень. Виходячи з наведених міркувань була розроблена програма занять із студентами, що включає вправи, спрямовані на вирішення наступних завдань:

- закріплення особистісного «Я» через процес саморегулювання та самопізнання,
- підвищення самооцінки та рівня домагань,
- саморегуляції емоційних станів,
- встановлення позитивних емоційних стосунків з оточуючими,
- сприяння становленню узгодженої системи особистісних цінностей,
- допомога в усвідомленні, рефлексії основних етапів життєвого шляху,
- обговорення засобів вирішення проблем, які виникають в процесі визначення життєвих цілей та реалізації життєвих планів;
- розвиток вмінь оцінювання значущості життєвих подій та прийняття рішення в ситуації життєвого вибору;
- допомога в формуванні адекватної самооцінки, формування настановлень на продуктивне життя, на творчий пошук шляхів самореалізації.

У відповідності до вказаних завдань при конструюванні корекційної програми психологічного тренінгу були враховані два напрямки роботи:

1) тематичний, метою якого було обговорювання з учасниками тренінгу значущих понять, які висвітлюють різні боки феномену адаптації особистості;

2) практичний (тренінгові вправи).

Для того, щоб зробити заняття цікавими та особистісно значущими, при обиранні вправ та плануванні занять для учасників, ми керувались наступними принципами:

- 1) врахування теоретичних основ феномену адаптації особистості;
- 2) орієнтованість на типові психологічні особливості юнацького віку;
- 3) динамічність, цікавість вправ;
- 4) смислова цільність занять;
- 5) різноманітність форм роботи.

У відповідності до останнього принципу в ході тренінгу використовуються групові дискусії та рольові ігри.

Проблема адаптації першокурсників широко обговорюється в системі вищої освіти, і не випадково: від успішності цього процесу багато в чому залежить подальша професійна кар'єра і особистісний розвиток майбутнього фахівця. Одержані результати значно розширяють уявлення про внутрішньоособистісні фактори адаптації у студентів першого курсу навчання у ЗВО. Результати дослідження будуть корисними в практиці викладачів ЗВО, кураторів та психологів у закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла О. Г. Психокорекційні можливості методу активного соціально-психологічного навчання на матеріалі підготовки психологів-практиків. Черкаси., 2002. 241 с.
2. Ворожбит С. А. Почуття довіри як чинник соціально-психологічної адаптації студентів: автореф. дис. канд. психол. наук; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. К., 2011. 20 с.: табл.
3. Бохонкова Ю. О. Психологія випереджальної стратегії поведінки особистості в ситуації життєвих змін: автореф. дис. д-ра психол. наук; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. К., 2013. 40 с. : рис., табл.
4. Дріга Т. Г. Асертивність як чинник соціально-психологічної адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі: дис. канд. психол. наук; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2014. 272 арк.: табл., рис. Бібліогр.: арк. 186-207.
5. Казміренко В.П. Програма дослідження психо-соціальних чинників адаптації молодшої людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії // Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 6. С. 76-78.
6. Кондратова Н.О. Проблеми адаптації студентів ВНЗ : зміст, форми, психологічна специфіка.//Психологія. Зб. наук. праць. Вип. 2. К.: НПУ. 1999. С. 189-196.
7. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч.посібник. К.: Знання, 2005., С.314-315.
8. Мітчикіна О. О. Соціально-психологічні чинники формування організаційної культури у студентів вищих навчальних закладів: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05 /Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2012. 20 с.
9. Розмирська Ю. А. Комунікативно-мовленнєві стилі міжособової взаємодії студентів: автореф. дис. канд. психол. наук; Держ. ВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2018. 23 с.: рис., табл.

10. Розов В.І. Формування і розвиток механізмів адаптивної психофізіологічної саморегуляції у студентів // Проблеми вищої школи. Наук.-метод. зб. Вип. 81. К. 1994. С. 87-92.
11. Рубин Б., Колесников Ю. Студент глазами социолога. Ростов, 1968. 121 с., С.54
12. Сербін Ю. В. Соціально-психологічні умови адаптації студентів до навчання у вищих навчальних закладах гуманітарного профілю: автореф. дис. канд. психол. наук; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Сєверодонецьк, 2015. 20 с.
13. Стельмах Н. В., Іванова Т. М. Загальні основи тренінгової роботи. – Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2019. 300с.
14. Царьова К. С. Особливості самоідентичності студентів і стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях: автореф. дис. канд. психол. наук; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. - Луганськ, 2014. - 20 с.
15. Чиньона І. І. Особливості впливу тривожності на розвиток соціального інтелекту студентів: автореф. дис. канд. психол. наук; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Сєверодонецьк, 2017. 20 с.: табл.
16. Шанскова Т. І. Особливості адаптації дорослих студентів в умовах другої вищої освіти гуманітарного профілю. Педагогічні науки: Вісник Житомирського державного університету. 2011. Вип. 57. С. 97-100.

СТРОК Василина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ІНЖИЄВСЬКА О. А., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ ПІДЛІТКАМИ

Актуальність дослідження зумовлена значним інтересом у вивченні феномену самотності в системі різних наук, особливо психології, частим зверненням до цієї проблеми у зв'язку з дослідженням інших психологічних феноменів та практичною нагальністю у розкритті особливостей переживання самотності як соціально-психологічної реалії.

Проблема самотності є однією з найсерйозніших проблем людства у ХХІ столітті, коли взаємини «чомусь не складаються», не породжуючи ні дружби, ні любові, ні ворожнечі, залишаючи людей байдужими по відношенню один до одного. Людина стає самотньою тоді, коли усвідомлює неповноцінність, поверховість своїх стосунків з людьми, особисто значущими для неї, коли вона відчуває гострий дефіцит задоволення в спілкуванні.

Самотність є одним із найзначніших психогенних факторів, що впливає на емоційний стан ізольованої, відчуженої людини. У міру збільшення часу перебування людини в умовах самотності, актуалізується потреба у

спілкуванні. До самотності схильна велика кількість людей, а потреба «на когось спертися» виникає навіть у сильних особистостей, оскільки прагнення людини до спілкування обумовлено її соціальною природою. Напружені, нестійкі соціальні, економічні, екологічні умови, що наразі склалися у нашому суспільстві, обумовлюють зростання різних відхилень в особистісному розвитку та поведінці підростаючого покоління.

Серед них особливу тривогу викликають не лише підвищена тривожність та духовна спустошеність дітей, підлітків, а й зростаюче відчуття самотності. Найгострішим почуття самотності виявляється у підлітковому віці, викликаючи глибокі особистісні зміни.

Саме в цей віковий період, на думку більшості дослідників (А. Амбрумова, С. Бакалдин, О. Долгінова, О. Заворотних, І. Кон, О. Коротеєва, С. Малишева, О. Неумоєва, О. Петрова, О. Селіванова, О. Третьякова та ін), самотність переживається частіше і є однією із серйозних особливо небезпечних проблем: причиною розчарувань і краху надій, усвідомлюваною загрозою для формування міжособистісних відносин, може обмежити розвиток підлітка і привести до негативних соціально-психологічних явищ відходу від соціальної активності, що виявляється в асоціальній поведінці (алкоголізм, наркоманія та ін.), вступі до релігійних та злочинних співтовариств, суїцидальної поведінки.

Статистика переконує, що на сьогодні кількість підліткових суїцидів зростає і одним з головних факторів, що сприяє цьому, є сильне почуття самотності.

У психології феномен «самотність» став предметом уваги вчених порівняно недавно. Найбільшого розвитку дослідження самотності набули в США, де з'явилися і оформилися основні психологічні підходи до вивчення самотності: психодинамічний (Г. Зілбург, Г. Салліван, Ф. Фромм-Рейхман), феноменологічний (К. Роджерс), екзистенційний (К. Мустакас), соціологічний (К. Боумен, Д. Рісмен, Ф. Слейтер), інтеракціоністський (Р. Вейс), когнітивний (Д. Перлман, Д. Рассел та ін), когнітивно-біхевіоральний (Д. Янг), інтимний (В. Дж. Дерлега, С. Маргуліс), загальносистемний (Дж. Фландерс). У вітчизняній науці проблема самотності досліджувалась здебільшого представниками філософії (Б. Голота, М. Мовчан, Л. Фльорко, Н. Хамітов та ін.)

Наприкінці ХХ ст. у психології з'явилися окремі наукові роботи, публікації, присвячених вивченню самотності як соціально-психологічного феномена (СІ. Вербицька, В. Дробишевський, С. Корчагіна, Н. Романова та ін.), аналізу культурно-історичних форм самотності (С. Ветров, О. Данчева, Ю. Швалб та ін), психологічних особливостей самотності в підлітковому і юнацькому віці (І. Кон, О. Долгінова, А. Кірпіков, С. Малишева, Є. Неумоєва, Н. Перешейна, З. Сафіна, І. Слободчиков, Г. Шагівалєєва та ін.)

Аналіз наукової літератури спонукає до висновку: поняття «самотність», «ізоляція» і «усамітнення» ряд авторів вживає як синонімічні, взаємозамінні, тому позначається необхідність зіставлення і розрізнення даних категорій; дослідники, відзначаючи, що в підлітковому віці самотність переживається частіше, ніж в інших вікових групах, емпірично не завжди доводять це твердження у своїх дослідженнях. Мало дослідженим є вплив соціально-психологічних особливостей родинної взаємодії на переживання відчуття самотності у підлітків, особливо в умовах великого міста. Виявлена суперечність обумовила вибір теми дипломного дослідження: «Соціально-психологічні особливості переживання самотності у підлітковому віці».

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити психологічні особливості переживання самотності підлітками.

Самотність завжди була своєрідним викликом системі соціалізації як інституту формування соціальних ролей і цінностей. Починаючи з дитинства, даний феномен свідчить про існування меж ефективності такої системи, продукує специфічний регламент соціального життя.

Завдяки своїм віковим особливостям підлітки відрізняються не тільки дезадаптованістю, а й психологічною незахищеністю в соціальному середовищі. Їм властиві такі полярні якості, як невпевненість і імпульсивність, безтурботність і тривожність, товариськість і замкнутість, конформність і конфліктність, залежність і самостійність. У результаті міжособистісні стосунки підлітків характеризуються напруженістю, непередбачуваністю і конфліктністю, а одним з найбільш гострих відчуттів стає почуття самотності. Переживання підлітків, викликане відчуженням середовищем, призводять до загострення почуття самотності і підсилюють їх особистісну ізоляцію. Самотність підлітків як явище, характерне для даного періоду розвитку особистості, є важливим напрямом досліджень в психології розвитку. Соціальна ситуація розвитку, в якій перебуває підліток може позитивно або негативно вплинути на стан самотності, викликаючи різні девіації поведінки та дезадаптацію в соціумі.

Основною суперечністю психології спілкування в підлітковому віці є суперечливе переплетення двох потреб: відокремлення та афіліації, тобто потреби в приналежності, включеності до певної групи чи спільності. Відокремлення найчастіше виявляється в емансипації від контролю старших. Однак воно діє і в стосунках з однолітками.

Іншою психологічно обґрунтованою потребою в підлітковому віці є потреба в усамітненні, оскільки тільки наодинці з самим собою підліток може осмислити і «переварити» ті зміни, які відбуваються з ним, оцінити себе і свої стосунки, визначити лінію своєї поведінки і свою позицію. Тим не менше, на думку деяких вчених, різке переважання потреби в усамітненні є тривожною ознакою і призводить до стану хронічної самотності. Інакше кажучи, постійне бажання підлітка бути на самоті слугує сигналом того, що щось не так в його взаєминах з оточенням, а можливо, і у внутрішньому світі.

2. Результати проведеного нами емпіричного дослідження свідчать про домінування зовнішнього соціального чинника у підлітковій самотності над внутрішніми особистісними детермінантами та про вплив соціально-психологічних особливостей родинної взаємодії, що зрозуміло по відсотковому співвідношенню за результатами декількох методик.

Підліткова самотність в соціально-психологічному вимірі – це проблема переживання якості соціальних зв'язків, причиною якої є незадоволеність або недолік соціальної оцінки залежно від способу життя та індивідуально-психічних особливостей.

Особливостями прояву самотності у підлітків на когнітивному рівні є розуміння самотності як емоційно-соціального відчуження, на поведінковому рівні відзначається несформованістю комунікативних навичок, що виявляється у встановленні дружніх відносин, конфліктності і агресивності контактів.

Основним психологічним механізмом, що викликає самотність у підлітків в умовах родинної взаємодії є емоційна дистантність, яка виявляється в недостатній можливості для: встановлення близьких емоційних відносин, або в розриві вже створених емоційних зв'язків; здійснення

спільної діяльності; формування конструктивних моделей поведінки; а також відмежуванні з боку однолітків.

У підлітковому віці відбувається формування нових видів діяльності, які обумовлені появою цілої системи потреб, необхідних для розвитку соціально та психічно адаптованої особистості. Невдала спроба задоволення провідних для підлітка потреб (у позитивній оцінці з боку сім'ї, у спілкуванні з однолітками, у прийнятті та визнанні, прагненні зайняти гідне положення в системі міжособистісних стосунків) веде до фрустрації особистісно значущих цілей. Почуття самотності у поєднанні із переживанням вікової кризи знижує адаптивні можливості особистості підлітка, а також зумовлює фрустрацію потреби в самореалізації та самоствердженні, які можуть призвести до виникнення аутоагресії, аддикції та інших особистісних розладів.

Соціогенетичний фактор підліткової самотності виявився домінуючим і під час індивідуальної діагностичної бесіди на тему «Причини моєї самотності», так і під час обробки результатів, отриманих завдяки діагностичним опитувальникам.

Емпірична констатація переконала, що майже сімдесят п'ять відсотків підлітків переживають відчуття самотності, хоча у більшості досліджуваних відсутні хронічні ознаки та тривала нездатність встановити зв'язки з іншими людьми, тобто переважає ситуативна самотність внаслідок порушення моделей соціальних зв'язків. Отже, визнаючи існування і психологічну наповненість підліткової самотності, потрібно відзначити, що якими б не були шляхи підлітка, які приводять його до самотності, важливим є те, як він сам сприймає цей свій стан і як він його використовує. Продуктивне використання цього стану знімає трагічне забарвлення. Відновити, розвинути навички, навчити «провокувати» оцінку оточуючих, будувати особистісно актуальні моделі соціально-психологічних зв'язків є сновною метою корекції підліткової самотності.

3. Спираючись на результати теоретичного вивчення та емпіричного обґрунтування підліткової самотності як соціально-психологічної проблеми ми здійснили спробу узагальнення практичних психологічних матеріалів та корекційних рекомендацій щодо подолання деструктивної підліткової самотності.

Процес корекції самотності, на думку багатьох психологів і психотерапевтів, повинен складатися з комплексу тренінгових (індивідуальних та групових) занять і навчальної поведінкової терапії. У зарубіжних дослідженнях з проблеми корекції самотності зазвичай виділяють два основні методи: тренінг соціальних навичок і когнітивно-поведінкову терапію. Якщо перший метод орієнтований на групове застосування, то другий – орієнтований на індивідуальний підхід.

Ефективним у подоланні підліткової самотності, на нашу думку, є тренінг соціально-психологічних навичок, проведення якого було передбачено корекційною програмою у двох підгрупах по десять чоловік із числа респондентів, які взяли участь у констатувальному емпіричному дослідженні. У тренінг соціально-психологічних навичок входять такі елементи як: моделювання, розігрування ролей, самоспостереження (включаючи відеометоди) і домашні завдання, підлітки навчаються таким навичкам як: вступ в розмову, вміння підтримати телефонні розмови, вміння робити і приймати компліменти; вони вчаться регулювати періоди мовчання, підкреслювати привабливість фізичних даних, підвищувати роль невербальних методів спілкування. У когнітивно-поведінкову терапію входять різноманітні когнітивні прийоми, серед яких найбільш часто

використовується розпізнавання автоматизму мислення, корекції установок та ін. Ефективними методами у корекції способів мислення є когнітивно-орієнтовані методи: розірвання деструктивного способу мислення (думки типу «У мене не вийде», «Я буду виглядати погано» і т.д.); аутогенні механізми формування самооцінки; подолання автоматичних думок про поразку та ін.

Діагностована поверховість соціальних контактів у сімейних відносинах підлітків зумовлює необхідність корекції таких «дистанційованих» сімейних відносин як один із комплексних шляхів подолання підліткової самотності. Тому закономірним є спрямування консультативної та корекційної роботи в системі сімейних відносин за тими напрямками, які було визначено у анкетуванні: обговорення з батьками хвилюючих питань та проблем; оптимізація спільної побутової, господарської та ін. видів діяльності; активізація спільного проведення вільного часу; заохочення «хоббі»; спільна підготовка сімейних свят; обговорення прочитаних книг та ін. Одним із таких комплексних сімейно-корекційних методів, на нашу думку, є метод ведення сімейного щоденника з метою зняття дистантності емоційно-соціальних відносин в родині.

Повторна діагностика рівня переживання самотності підлітків – учасників корекційної програми, статистична обробка даних засвідчили помітне зниження рівня переживання самотності, що переконує у ефективності проведеного дослідження.

Проведене дослідження не є вичерпним з визначеної проблеми і не стільки вирішує певні питання, скільки констатує факти та вказує на існування проблем. Подальші перспективи роботи ми вбачаємо в дослідженні підліткової самотності за допомогою інших методик, систематизації міждисциплінарних здобутків, розробці корекційних та терапевтичних програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдуевская Е. П. Проблема одиночества с позиции гуманизма [Текст] / Е.П. Авдуевская, Л.А. Петровская // Вопросы психологии. – 1991. – № 4. – С. 179-180.
2. Адлер Альфред. Воспитание детей: Взаимодействие полов [Текст] / А. Адлер. – Ростов н/Д: Феникс, 1998. – 412 с.
3. Аль-Маграши Ахмед Абдо Ахмед. Семейная психокоррекция нарушений поведения у подростков [Текст]: дисс... кандидата психологических наук: 19.00.04. – Санкт-Петербург, 2000. – 167 с.
4. Амбрумова А. Г. Личность. Психология одиночества и суицид [Текст] / А.Г. Амбрумова, В.А. Тихоненко // Актуальные вопросы суицидологии. – М., 1988. – С. 69-81.
5. Андреева Г. М. Социальная психология [Текст] / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс. 1996. – 376 с.
6. Бардышевская М. К. Дети с недостатком эмоциональных привязанностей [Текст] // Очерки о развитии детей, оставшихся без родительского попечения / М. К. Бардышевская. – М. : ТОО «Симе», 1995. – С. 50–63.
7. Большой психологический словарь [Текст] / под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. – Изд. 4-е, расш. – Москва : АСТ; Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. – 811 с.
8. Бубер Н. Проблема человека. Перспектива // Лабиринты одиночества. – М., 1989. – С. 95-112.

9. Вейс Р. С. Вопросы изучения одиночества [Текст] / Р.С. Вейс // Лабиринты одиночества: пер. с англ. / Сост., общ. ред. и предисл. Н.Е. Покровского. – М. : Прогресс, 1989. – С. 114 -128.
10. Вербицкая С. В. Социально-психологические факторы переживания одиночества [Текст] / С. В. Вербицкая: дис... канд. психол. наук. Санкт – Петербург : [б. и.], 2002. – 218 с.
11. Голота Борис Митрофанович. Самотність у життєвому світі особистості: соціокультурний вимір [Текст]: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.04 / Б.М.Голота; Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2004. – 17 с.
12. Грецов А. Г. Тренинг общения для подростков [Текст] / А.Г. Грецов. – СПб. : Питер, 2008. – 160 с.
13. Долгинова О. Б. Одиночество и отчужденность в подростковом и юношеском возрасте [Текст]. / О.Б. Долгинова: дис... канд. психол. наук. – Санкт-Петербург : [б. и.], 1996. – 166 с.
14. Дольто Ф. На стороне подростка [Текст] / Ф. Дольто. – СПб. : XXI век, 1997. – 278 с.
15. Дубровина И. В. Особенности психического развития детей в семье и вне семьи [Текст] / И. В. Дубровина, М. И. Лисина // Возрастные особенности психического развития детей. – М. : Просвещение, 1982. – 390 с.
16. Заворотных Евгения Николаевна. Социально-психологические особенности одиночества как субъективного переживания [Текст] / автореферат дис. кандидата психологических наук: 19.00.05 / Заворотных Евгения Николаевна; [Место защиты: С.-Петерб. гос. ун-т]. – Санкт-Петербург, 2009. – 23 с.
17. Кон И. С. В поисках себя: Личность и ее самосознание [Текст] / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.

ТРУБНИКОВА Анастасія, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ОСОБИСТІСНА ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ЧИННИК НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) – один із тих періодів життя особистості, коли вона відчуває величезне розумове та нервово-емоційне напруження. Освітній процес насичений різноманітними переживаннями. У

ході навчальної діяльності виникає багато ситуацій, на які учасники процесу реагують досить емоційно, що впливає на рівень особистісної тривожності.

Проблема тривожності здобувачів вищої освіти становить інтерес для психологічної науки, оскільки її розробка є надзвичайно актуальною і важливою для вирішення цілої низки питань освітянської практики, зокрема, пов'язаною з навчальною успішністю. Відомо, що надмірно високий рівень тривоги частіше всього знижує ефективність діяльності, а в критичних ситуаціях визначений рівень проявляється як особистісна властивість, коли прихильність до емоційного стресу перетворюється в складовий компонент структури особистості.

Дослідження стану тривоги безпосередньо пов'язане з вивченням проблеми емоцій, яка ще недостатньо розроблена в психологічній науці. Вивченню проблеми тривожності присвячено велику кількість досліджень зарубіжних психологів (К. Броннер, Д. Боулбі, Ч.Б. Спілберг, З. Фрейд, Ч. Фолкен, К. Хорні, К. Ясперс та ін.). Переважна кількість психологічних досліджень, що присвячені проблемі тривожності, зосереджені на вивченні її особливостей у дітей, та незначна кількість праць спрямована на дослідження тривожності здобувачів вищої освіти (А. Варес, С. Тамм, І. Волженцева, Т. Немчин, А. Прохоров, Ю. Щербатих та ін.).

Зважаючи на актуальність проблеми та її недостатню розробленість нами було обрано тему дослідження: «Особистісна тривожність як чинник навчальної успішності здобувачів вищої освіти».

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити особливості особистісної тривожності здобувачів вищої освіти та їх вплив на навчальну успішність.

Теоретичний розбір наукових джерел з проблеми дослідження дав можливість розуміти що, проблемі тривожності присвячено велика кількість робіт, і не тільки в психології, а й у фізіології, біохімії, психіатрії, соціології, філософії. Проте, серед дослідників проблеми тривожності продовжуються суперечки про її сутність як стійкого утворення особистості, про її причини і форми, співвідношення тривожності і страху. Предметом цих дискусій частіше є психологічна природа тривожності.

В цілому в психічній сфері тривожність виявляється в переживанні відчуття безпорадності, незахищеності, занепокоєння, напруги, похмурого передчуття, неповноцінності, посиленні амбівалентності почуттів.

Встановлено, що в сучасній психології проблема тривожності є однією з найбільш складних і таких, що активно вивчаються, що пов'язана з дискомфортом особистості, що постійно посилюється в суспільстві. Виявлено, що в сучасній психології з проблеми тривожності виконано велику кількість досліджень, спрямованих на виявлення механізмів прояву тривожності і пошук шляхів її подолання.

Встановлено, що термін «тривожність» позначає особливий стан (ситуативна тривожність) і властивість темпераменту (особистісна тривожність), що характеризується неприємними відчуттями неспокою, напруження, нервозності, почуттям небезпеки, неясної загрози, яке супроводжується активацією вегетативної нервової системи. Тривожність як властивість темпераменту проявляється у сприяльності до стану тривожності у різноманітних життєвих ситуаціях, у тому числі загрозливих, хоча загроза при цьому нерідко оцінюється непропорційно об'єктивній небезпеці.

Виділяють різноманітні причини розвитку тривожності, такі як ситуація безпорадності, коли відсутні прийняті для особистості шляхи і

способи вибору поведінки; наслідок мотиваційного конфлікту, коли треба зробити вибір із кількох суб'єктивно неприємних моментів; низька ймовірність уникнення небажаного впливу; наявність ситуації небажаної загрози. Невід'ємною передумовою тривожності є невизначеність обстановки чи внутрішній конфлікт. Виявляється тривожність у тенденції оцінювання явища, предмети, подій об'єктивно не загрозливі, як небезпечні з подальшим переживанням стану тривожності. Якщо в силу якихось обставин воно затягується, то породжує як наслідок прояву у собі, роздратованості, поступливість, знижене самопочуття, відчуття провини. Тривожність, як риса особистості, збільшує стан неспокою у загрозливих ситуаціях. Тривожність завжди супроводжується суттєвими гормональними і вегетативними реакціями в організмі і пов'язана зі слабкістю нервової системи.

Слід зазначити що, емоції, які здобувачі вищої освіти хотіли б переживати на заняттях, не збігаються з емоціями, які вони відчувають реально. Замість радості, допитливості, захоплення у них часто відзначаються байдужість, нудьга, тривога.

Встановлено, що висока особистісна тривожність: ускладнює інтелектуальну діяльність в психічно напружених ситуаціях, зокрема, під час іспитів; знижує рівень розумової працездатності, викликає невпевненість у собі; є однією з причин низького соціального статусу особистості.

Аналіз психологічної літератури показав, що людям дана здатність турбуватися про щось, і цю здатність треба розглядати як свідчення небайдужого ставлення до життя. Але іноді це занепокоєння не обґрунтовано обставинами або набуває неадекватну форму: людина починає тривожитися завжди і скрізь і від цього не може почувати себе досить спокійно для того, щоб розумно сприймати і правильно реагувати на ті чи інші обставини життя. Виділяють два види тривожності: особистісна – проявляється завжди і скрізь; ситуативна – проявляється тільки в певних, типових ситуаціях.

Проведене дослідження виявило що, подолання тривожності передбачає опанування стану тривожності, усунення його негативних наслідків та знешкодження тривожності як відносно стійкого особистісного утворення. Але необхідно підкреслити, що відчуття тривоги неминуче супроводжує навчальну діяльність студентів. Більше того, взагалі ніяка активна пізнавальна діяльність людини не може не супроводжуватись тривогою. Сама ситуація пізнання чогось нового, невідомого, ситуація вирішення задач, коли треба прикласти зусилля, щоб незрозуміле стало зрозумілим, завжди містить у собі протиріччя, невизначеність, і, як наслідок, привід для тривоги. Повністю позбавитися тривоги можливо, усунувши усі труднощі пізнання, але це не потрібно. Навчання та розвиток особистості найкращим чином відбуваються тоді, коли тривога близько до нуля, а тоді, коли вона знаходиться на оптимальному (необхідному для даної ситуації) рівні і коли людина здатна адекватними засобами боротися з нею. Отже, завдання корекції полягає не в тому, щоб повністю позбутися тривоги та домогтися повного душевного спокою, а у тому, щоб утримати тривогу не вище певного рівня.

Робота з подолання тривожності може здійснюватися на трьох рівнях:

1. Навчання прийомів та методів опанування хвилюваннями, підвищеною тривожністю.
2. Розширення функціональних та операціональних можливостей студента, формування в нього необхідних навичок, умінь, знань, що веде до підвищення результативності діяльності, створення «запасу міцності».

3. Зміна особливостей особистості, самооцінки й мотивації студента.

Емоційно забарвлене ставлення до справи сприяє її результативності, але при занадто сильній зацікавленості в результатах людина відчуває хвилювання, тривогу, зайве збудження, неприємні вегетативні реакції. Для досягнення оптимального ефекту і для уникнення несприятливих наслідків перезбудження бажано зняти емоційну напруженість на основі концентрації уваги не на значущості результату, а на аналізі причин, технічних деталях завдання і тактичних заходах.

Для створення оптимального емоційного стану необхідні:

- 1) правильна оцінка значущості події;
- 2) достатня поінформованість (різнопланова) з даного питання, події;
- 3) заздалегідь підготовлені відступні запасні стратегії.

Це знижує зайве збудження, зменшує страх одержати несприятливе рішення, створює оптимальний фон для вирішення проблеми.

Задача психічної корекції високого рівня особистісної тривожності може бути розв'язана лише за умов вивчення внутрішніх витоків схильності людини до тривожного реагування на життєві події. В числі таких внутрішньо особистісних детермінант, що визначають характер реакції людини на несприятливі впливи середовища, розглядаються: локус контролю, відчуття самоцінності, самоефективність, рівень домагань, внутрішні стандарти самооцінки тощо.

Підвищення самооцінки та формування позитивної «Я – концепції» – один з найефективніших прийомів боротьби з підвищеним рівнем тривожності. Дуже часто тривожні люди мають занижену самооцінку, що виражається у болючому сприйнятті критики від оточуючих, звинуваченні себе у багатьох невдачах, у боязні братися за нове складне завдання. Для розробки методів практичної допомоги людині у формуванні позитивної «Я-конкуренції» необхідно вивчити природу недостатнього рівня її самосприйняття. Шляхом повернення впевненості у собі і самоповаги необхідно обирати в залежності від причин недооцінки себе.

Розгляду підлягають принаймні дві версії:

1. Надмірний рівень домагань: завищені стандарти, з якими особистість порівнює себе;
2. Знижене відчуття самоефективності: недооцінка власних здібностей і можливостей;

Така розбіжність між «Я-реальним» і «Я-ідеальним» в нормі долається особистістю за рахунок саморозвитку тих властивостей, які є дійсно цінними для неї, або шляхом переосмислення тих ідеалів, що виявляються недосяжними.

Детальний розбір саме цій конкретній ситуації, яка пов'язана з найсильнішою тривоگوю, особистості необхідно отримати новий досвід спокійного перебування та ефективної діяльності. Для того, щоб відповідний досвід став доступним, необхідно зруйнувати асоціативний зв'язок стимульної ситуації з умовною реакцією страху, оскільки надмірна тривога унеможливає ефективну діяльність особистості.

Таким чином робота з подолання тривожності може здійснюватися на трьох рівнях:

1. Навчання прийомів та методів опанування хвилюваннями, підвищеною тривожністю;
2. Розширення функціональних та операціональних можливостей студента, формування в нього необхідних навичок, умінь, знань, що веде до підвищення результативності діяльності, створення «запасу міцності»;

3. Зміна особливостей особистості, самооцінки й мотивації студента.

Для досягнення оптимального ефекту і для уникнення несприятливих наслідків перезбудження бажано зняти емоційну напруженість на основі концентрації уваги не на значущості результату, а на аналізі причин, технічних деталях завдання і тактичних заходах.

Для створення оптимального емоційного стану необхідні:

- 1) правильна оцінка значущості події;
- 2) достатня поінформованість (різнопланова) з даного питання, події;
- 3) заздалегідь підготовлені відступні запасні стратегії.

Це знижує зайве збудження, зменшує страх одержати несприятливе рішення, створює оптимальний фон для вирішення проблеми.

Задача психічної корекції високого рівня особистісної тривожності може бути розв'язана лише за умов вивчення внутрішніх витоків схильності людини до тривожного реагування на життєві події. В числі таких внутрішньо особистісних детермінант, що визначають характер реакції людини на несприятливі впливи середовища, розглядаються: локус контролю, відчуття самоцінності, самоефективність, рівень домагань, внутрішні стандарти самооцінки тощо.

Встановлено, що рівень особистісної тривожності впливає на навчальну успішність студентів, а саме: відслідковується прямий зв'язок між успішністю у навчанні та рівнем тривожності, таким чином, чим вищий рівень тривожності – тим складніше даються успіхи у навчанні студентам. Завдяки нашому дослідженню ми встановили, що високий та дуже високий рівень тривожності перешкоджає успішності навчанні студентів.

Здобувачі вищої освіти з високим рівнем тривожності відрізняються невпевненістю у собі, частим хвилюванням страхом перед можливими труднощами, високим рівнем фрустрації, ригідності та завищеним рівнем агресивності. Їм властива занижена самооцінка і самоповага, вони не вірять в себе і свої сили і відчувають себе самотніми у цьому світі, закриваються у собі. Що негативно позначається на навчальній успішності.

З метою подолання особистісної тривожності здобувачів вищої освіти розроблено корекційно-розвивальну програму спрямовану на зниження рівня особистісної тривожності здобувачів вищої освіти. Мета корекційно-розвивальної програми: оптимізація рівня тривожності, формування здібностей до самопізнання, саморозвитку і самореалізації, розвиток мотивації до досягнення позитивних життєвих цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинін В. А. Психологія. Енциклопедичний словник. – СПб.: Вид-во Михайлова В.А., 2015 – 272 с.
2. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості: навч. посібник для студ. ст. курсів психол. фак. та відділень ун-тів Міжнар.фонд «Відродження» / О.Ф. Бондаренко. – Харків: Фоліо, 2006. – 237 с.
3. Борщ О. В. Дослідження ситуативної та особистісної тривожності на різних вікових етапах // Вісник студентського науков.товариства / Відп. ред. М. Г. В'ялий. – Ніжин: НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. – Вип. 2. – С. 12-27.
4. Вікова психологія: Дитинство, отрочество, юність: Хрестоматія: Навч. посібник для студ. пед. вузів / сост. і. наук. ред. В.С. Мухіна, А.А. Хвостаков. – М.: «Академія», 2000. – 624 с.

5. Волженицева И. В. Изменение психических состояний студентов в процессе учебной деятельности // Психология: 3б. наук, праць. – К.: НТУ ім. М.П. Драгоманова. – Вип. 25. – 2014. – С. 302 -308.
6. Енциклопедія психологічних тестів. – М.: ТЕРРА – Книжковий клуб, 1999. – 400 с.
7. Євтихій О. В. Практика психологічного тренінгу // О.В. Євтихій. – СПб.: Видавництво «Мова», 2017. – 256 с.
8. Крауклис А. А. Особенности различных реакций при предъявлении умственных нагрузок в стереотипном и случайном режимах / А. А. Крауклис, И. А. Казановская // Физиология человека. – 1995. – Т. 5. – №2. – С. 315-321.
9. Мілютіна К.Л. Теорія і практика психологічного тренінгу: навч.послб / К.Л.Мілютіна . – К. : МАУП , 2014. – 192 с.
10. Осадько О. Страх ситуацій : специфіка психологічної допомоги / О. Осадько // Психолог. – 2014. – №9. – С. 12-16.
11. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / Л.Г. Подоляк., В.І. Юрченко. – К. : ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
12. Прихожан А. М. Тривожність у дітей та підлітків: психологічна природа і вікова динаміка /А.М. Прихожан. – М.: МПСІ Воронеж: НВО «МОДЕК», 2000. – 303с.
13. Психолого-педагогічні аспекти адаптації студентів до навчального процесу у ВНЗ. – Кишинів: ШТІЦА, 1990. – 114 с.

ЦАРЕНКО Ліка, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В Україні відбувається реформування вищої освіти, що може призвести до змін у навчальному процесі та вимог до студентів. Це може створювати додатковий стрес для студентів, особливо тих, які мають високі очікування від своєї освіти та кар'єри. Тому вивчення рівня тривожності серед студентів може допомогти ідентифікувати проблемні моменти у навчальному процесі та забезпечити необхідну підтримку для студентів. дослідження показують, що тривожність може мати негативний вплив на здоров'я та добробут студентів, а також на їхню академічну успішність. Україна є країною з високим рівнем вимог до студентів, що може збільшувати ризик розвитку тривожності серед

них. Тому вивчення цієї проблеми може допомогти розробити ефективні методи та стратегії для зниження рівня тривожності серед студентів та забезпечити їхнє добробут та успіх у навчанні.

Наразі проблема дослідження психологічних особливостей тривожності здобувачів вищої освіти є досить актуальною, але не достатньо дослідженою. Існує певна кількість наукових праць, що стосуються даної проблеми, проте ця тема потребує подальшого дослідження і розробки. Висвітлення психологічних особливостей тривожності здобувачів вищої освіти є важливим для розуміння факторів, які впливають на успішність навчання, а також для розробки ефективних програм психологічної підтримки студентів у вищих навчальних закладах. У сучасній психології проблема тривоги та тривожності є однією з найбільш розроблюваних. Першим акцентував увагу на цій проблемі З. Фрейд. Також вивченням тривоги та тривожності займалися багато відомих психологів. Такі як К. Хорні, А. Фрейд, Дж. Тейлор, А. М. Прихожан, Р. Мей.

Визначення поняття тривожності від українських науковців може мати різні варіації, проте загальний зміст залишається схожим. Наприклад, відомий український психіатр та психотерапевт В.М. Дубинський визначає тривожність як «сенсорну, емоційну та психофізіологічну реакцію на загрозу або передбачувану загрозу» (Дубинський, 1999).

У свою чергу, український психолог І.М. Коломієць визначає тривожність як «значуще психічне явище, яке відображає стан загальної занепокоєності, страху та неспокою» (Коломієць, 2012).

Одним з досліджень, проведених в Україні, є «Дослідження тривожності серед молоді в Україні». Це дослідження було проведене на замовлення Європейського союзу в рамках проекту «Євробарометр». У дослідженні взяли участь молоді люди віком від 15 до 29 років. Результати показали, що 45% молодих українців відчувають тривогу, що може мати негативний вплив на їхнє фізичне та психічне здоров'я.

Інше дослідження, проведене у Харкові, розглядало вплив статі та віку на рівень тривожності. У дослідженні взяли участь 200 учасників, які були різного віку та статі. Результати показали, що рівень тривожності значно відрізняється в залежності від статі та віку. Наприклад, жінки мають більш високий рівень тривожності, ніж чоловіки, а також молодші люди мають більший рівень тривожності, ніж старші. Дослідження тривожності серед студентів продовжує розвиватися в Україні, і це дозволяє більш об'єктивно вивчити цю проблему і виробити ефективні методи її розв'язання.

Мета дослідження: теоретично визначити та експериментально дослідити вплив тривожності на навчальну успішність здобувачів вищої освіти та її взаємозв'язку із ефективністю засвоєння навчального матеріалу.

Детальний аналіз наукової літератури та існуючих досліджень показав, що тривожність породжується міжособистісними відносинами, потреба в уникненні або усуненні тривожності по суті дорівнює потребі в міжособистісній надійності та безпеці. Тривожність йде поряд з людиною там де вона вступає у контакт з іншими людьми, вона є основним джерелом психічної енергії.

Виявлено, що прояви тривожності в різних ситуаціях не однакові. В одних випадках люди поведуться тривожно завжди і скрізь, в інших вони виявляють свою тривожність лише час від часу, залежно від обставин, що складаються.

Якщо у дитини з самого початку буде створено почуття міжособистісної надійності, то воно не дозволить розвинути тривожності, тому що діти

відрізняються між собою за рівнем її прояву. Особистість – це адаптивне утворення, яке в багато чому ґрунтується на переживанні тривожності.

Основне джерело тривожності – несхвалення значущих людей (за Г. Салівеном). « Функціональна активність Я-системи, перш за все, спрямована на подолання або ослаблення напруги при тривожності і опосередковано – на захист немовляти від поганої випадковості у зв'язку з задоволенням потреб» .

Тривожність зазвичай підвищена при нервово-психічних і важких соматичних захворюваннях, а також у здорових людей, що переживають наслідки психотравми, у багатьох груп осіб з девіантною поведінкою.

У сучасному суспільстві багато студентів стикаються з високим рівнем вимог і очікувань з боку себе і суспільства. Постійне прагнення до успіху, високі оцінки та постійна необхідність вчитися та розвиватися можуть призводити до негативних емоцій, у тому числі до тривожності.

У студентів два місяці на рік пов'язані з іспитами - зимова і весняна екзаменаційні сесії. Іспити є своєрідним критичним моментом у навчальній діяльності, у підведенні підсумків навчальної праці за семестр. Вони слугують певним стимулом до збільшення обсягу, тривалості інтенсивності навчальної діяльності, мобілізації всіх сил організму.

У ході дослідження встановлено, що цей період при середній тривалості самопідготовки 8-9 годин на день інтенсивність навчальної праці підвищується на 86-100%. Все це відбувається в умовах зміни життєдіяльності студентів. У багатьох з них в цей період виникають негативні емоції, невпевненість у своїх силах, надмірне хвилювання і страх. У період іспитів під впливом напруженої розумової діяльності, в умовах суттєвих змін процесів життєдіяльності, спостерігається послідовне зниження показників розумової та фізичної працездатності на всьому періоді екзаменаційної сесії.

У ході аналізу було виділено два види тривожності:

- особистісну тривожність – яка формується як риса особистості ;
- ситуативна тривожність – яка є не постійною і може проявлятися лише в конкретних ситуаціях.

Тривожність може проявлятися на фізіологічному і психологічному рівнях та проявляється зазвичай у безпорадності, невпевненості в собі і в перебільшенні значущості ситуацій і відчуття безсилля перед ними

Розглянувши дану проблему можна сказати, що тривожність впливає на діяльність людини, особливо на навчальну діяльність студентів (її якісні та кількісні показники), яка викликає у них невпевненість у собі, боязкість, сором'язливість, і що виявляється, як правило, у певних формах тривожності.

На психологічному рівні тривожність у студентів відчувається як напруга, занепокоєність, неспокій, нервозність і переживається у вигляді почуттів невизначеності, безпорадності, безсилля, незахищеності, самотності, що загрожує невдачі, неможливості прийняти рішення.

Вища освіта спричиняє великий вплив на психіку людини, розвиток її особистості, формує склад мислення, який характеризує професійну спрямованість особистості. Умови теоретичного й практичного навчання є своєрідним полігоном для тренування адекватних реакцій на різноманітні стимули соціального та фізичного середовища.

Проведене дослідження виявило, що тривожність впливає на міжособистісну взаємодію студентів, на саму поведінку, а отже, і на навчання. Студенти, які мають високий рівень тривожності не можуть бути лідерами, з тієї причини що вони не впевнені в собі, замкнуті, сором'язливі,

тому не товариські. Як правило, такі студенти самотні. Підвищений рівень тривожності може свідчити про недостатність емоційної пристосованості до ситуації, в якій знаходиться студент.

Виходячи з усього сказаного вище, можна стверджувати що, вивчення рівня тривожності виступає важливим фактором для підтримки успішності студента в навчальній діяльності.

Результати теоретичного розбіру проблеми зумовили необхідність емпіричного дослідження впливу тривожності на навчальну успішність студентів, яке вимагає використання надійних психодіагностичних методик.

На емпіричному етапі було діагностовано, проаналізовано та інтерпретовано одержані дані, підведено підсумки емпіричного дослідження.

Для досягнення поставлених завдань використовувався комплекс методів, які зумовлені об'єктом, предметом, метою та завданнями дослідження. Серед емпіричних методів – психодіагностичні методи (шкала реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера – Ю.Л. Ханіна).

Проведене дослідження виявлено, що відповідно до отриманих результатів, можна стверджувати, що у студентів з високим рівнем особистісної та ситуативної тривожності відповідно спостерігається нижчий рівень успішності.

Порівнюючи результати проведеного дослідження відповідно до наведених вікових категорій, можна говорити про те, що у старшокурсників рівень тривожності значно нижчий, ніж у студентів молодших курсів. Таким чином, найвищий рівень навчальної успішності виявлено у студентів п'ятого курсу, а високий рівень ситуативної та особистісної тривожності виявлено на першому курсі, з курсом підвищується рівень навчання і знижується рівень навчальної та особистісної тривожності.

За результатами соціометричного дослідження можна встановити зв'язок відповідно до наведених вікових категорій, та свідчити про те, що у старшокурсників рівень тривожності значно нижчий, ніж у студентів молодших курсів. Таким чином, найвищий рівень навчальної успішності виявлено у студентів п'ятого курсу, а високий рівень ситуативної та особистісної тривожності виявлено на першому курсі, з курсом підвищується рівень навчання і знижується рівень навчальної та особистісної тривожності.

Також варто зазначити що у студентів третього та четвертого курсу де наявні яскравіші показники високого рівня тривожності, наявний вплив особистісної тривожності на загальну середню оцінку успішності, натомість у студентів п'ятого курсу де показники свідчать про адекватний рівень тривожності та значно вищий рівень успішності порівняно із молодшими курсами, вплив ситуативної та особистісної тривожності не простежується. Цей процес є закономірний і є показовим в професійному становленні студентів, саморозвитку, професійному та особистісному ствердженні. Результати які ми отримали в ході дослідження дають можливість стверджувати, що гіпотеза про вплив тривожності на навчальну успішність студентів підтверджується.

Проведене емпіричне дослідження зумовило необхідність розробки та запровадження методів запобігання та зниження рівня тривожності здобувачів вищої освіти.

Метою програми є розвиток у здобувачів вищої освіти стресостійкості, релаксації та усвідомлення моменту, коли рівень тривожності стає надто високим. Завдання програми: сформулювати відчуття внутрішнього опору,

відчуття безпеки, розвиток впевненості у своїх здібностях, розвиток навичок запобігання проявам тривожності.

На основі вивчення спеціальної наукової літератури обґрунтовані вихідні принципи, котрі були покладені в основу організації тренігових занять, а саме: відчуття самопідтримки; відслідковування своїх почуттів; розвиток спокійного ставлення до своїх невдач та спокою під час навчальних навантажень.

Для зниження психоемоційного напруження та емоційної нестабільності молодих людей можуть бути використані методи Є.Ю. Воротнікова, Є.В. Соколова, В.І. Мельников. Наведені методи вважаються найбільш ефективними.

Перш за все варто розглянути метод релаксації. Стан релаксації характеризується загальним зниженням психофізіологічної активності. Цей стан є протилежною реакцією тривожності. Однак часто буває так, що метод релаксації викликає несподівану реакцію у випробовуваних. Може відзначатися почуття емоційного дискомфорту, посилення тривоги і роздратування. Тому на початку проведення релаксації можна використовувати метод прогресуючої м'язової релаксації Джекобсона. У ході його виконання спочатку формується здатність вловлювати напругу в м'язах, потім відчуття м'язового розслаблення, і нарешті, відпрацьовується навик оволодіння довільним розслабленням напружених м'язових груп.

Потім приєднуються традиційні методи релаксації, спрямовані на викликання відчуття тяжкості і тепла, а також методи аутогенного тренування, медитації-візуалізації. Для посилення стану релаксації може використовуватись спокійна малознайома (щоб виключити асоціації) музика і різні звуки, наприклад, шум моря, шелест листя та ін.

Також можливо поєднувати релаксацію з поведінковою психотерапією. Цей метод заснований на тому, що тривога може бути пригнічена, якщо об'єднати у часі стимули, що викликають тривогу, і стимули, антагоністичні їй. У стані релаксації учасникам групи може бути запропоновано відтворити в уяві події, що викликають тривогу, починаючи з менш значущих. При цьому вони повинні стежити за своїм внутрішнім станом, порівнювати свої тілесні відчуття в стані тривоги і в стані спокою. Потім учасникам пропонується намалювати свою тривогу, а в разі необхідності використовувати зниження тривожності за НЛП-методикою з встановленням меж тривожності і подальшим зісковзуванням на більш низький рівень.

Дієвими є також і методи раціонально-емоційної психотерапії Еліса та рефреймінг сенсу. Даний метод забезпечує знаходження позитивного сенсу будь-яких подій. З емоціями тісно пов'язані когнітивні чинники, які часто і породжують емоції і можуть призвести до несприятливих наслідків. Тому зміна дисфункціональних когніцій і побудова дисфункціональних когнітивних реакцій є обов'язковим компонентом при корекції тривожності. Цей метод якраз і використовується для впливу на когнітивну сферу.

Варто також в роботі з тривогою використовувати вправи на підвищення почуття впевненості в собі та підвищення рівня суб'єктивного контролю. Для підвищення рівня самооцінки можна використовувати тренінг у формі рольових ігор.

Отже, важливо формувати у студентів з високим рівнем тривожності почуття власної відповідальності за своє життя, за свої вчинки, підвищувати рівень самосвідомості та розвивати навички рефлексії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айзенк, Х., Психологические теории тревожности [Текст]: учебник для вузов / Под ред. В.М. Астапова. - СПб.: Питер, 2001. – 247 с.
2. Большая энциклопедия психологических тестов. М.: Эксмо, 2005. -416 с.
3. Габдреева, Г. Ш, Практикум по психологии состояний [Текст]: учебное пособие/ Г. Ш. Габдреева, А. О. Прохоров; под ред. А. О. Прохорова. - М.: Речь, 2004. – 480 с.
4. Деніел Фрідман (Daniel Freeman) та Джейсон Фрідбергер (Jason Freeman) «Тривожність: новий погляд на стару проблему» (Anxiety: A Very Short Introduction).
5. Девід Г. Барлоу (David H. Barlow) «Тривожність та її збереження» (Anxiety and Its Disorders)
6. Гаррі Стек (Harry Stack Sullivan) «Тривожність: психологія внутрішньої боротьби» (Anxiety: The Psychology of Inner Conflict)
7. Елісон Г. Роджерс (Alison G. Rogers) та Кайл Р. Ренцлінг (Kyle R. Ratcliff) «Тривожність: клінічні, експериментальні та теоретичні перспективи» (Anxiety: Clinical, Experimental, and Theoretical Aspects).
8. Квітка О. І., Гнатенко Л. І. та Харченко І. І. «Тривожність як профілактична та корекційна проблема у студентському середовищі» (2021)
9. Луценко Л. О. та Кондратенко Н. І. «Діагностика та корекція тривожних розладів» (2020)
10. Марк Реджвей (Mark Reginster) «Тривожність: філософський погляд на проблему» (Anxiety: A Philosophical Guide) - Марк Реджвей (Mark Reginster)
11. Шестакова Т. М. Тривожність студентів педагогічних ВНЗ в контексті їхньої професійної підготовки (2015)

ЧАБАНЕНКО Яна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

РОЗВИТОК ЗДАТНОСТІ ДО САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Саморегуляція є обов'язковою умовою нормальної психічної діяльності людини, в чималій мірі визначає її працездатність, настрої, самопочуття і навіть стан здоров'я. Недостатній рівень саморегуляції спричинює

пасивність, бездіяльність, безучасність, залежність від оточуючих людей і обставин, або ж непродуктивну діяльність, імпульсивність, негнучку і навіть девіантну поведінку. Саморегуляція необхідна для подолання внутрішніх конфліктів самої особистості, для оволодіння ситуацією підвищеної емоційної напруги та позитивного впливу на емоційний стан партнера по спілкуванню. Велике значення набуває здатність до саморегуляції під час навчання у ЗВО, яке має суттєві відмінності порівняно з попередніми етапами навчання. Водночас, у силу різних причин молоді люди, що вибрали професію психолога, недостатньо готові ефективно працювати в сфері психології, нерідко ідеалізуючи свої уявлення про професію, маючи недостатньо глибокі і усвідомлені уявлення про власний внутрішній світ і, зокрема, про емоційно-вольову сферу. Це, безумовно, не дозволяє розвинути здатність здобувача вищої освіти-психолога до регуляції і саморегуляції власних психічних станів на достатньому рівні.

Слід зазначити, що предметом уваги дослідників був теоретичний та експериментальний аналіз феномену саморегуляції загалом (К.О. Абульханової-Славської, Л.І. Анциферової, М.Й. Боришевського, В.О. Іванникова, В.П. Ільїна, О.О. Конопкіна, В.І. Моросанової, Н.І. Пов'якель та ін.), досліджувалися особливості саморегуляції в різних видах професійної діяльності, зокрема, менеджерів, спортсменів, депутатів (Л.А. Колесніченко, В.І. Моросанова, Є.М. Коноз та ін.).

Разом з тим особливості саморегуляції майбутніх психологів не були предметом спеціальної уваги дослідників. Отже, актуальність теми і недостатній рівень її вивчення й зумовили вибір теми дипломної роботи.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити особливості саморегуляції психічних станів майбутніх психологів та розробити програму психологічної допомоги в розвитку їх здатності до саморегуляції.

Аналіз структури та процесу саморегуляції дозволяє зробити висновок про те, що саморегуляцію можна розглядати як системно організований процес внутрішньої психічної активності людини по ініціації, побудові, підтримці і управлінню різними видами і формами довільної активності, яка безпосередньо реалізує досягнення прийнятих людиною цілей. Процес саморегуляції як система функціональних ланок забезпечує створення і динамічне існування в свідомості суб'єкта цілісної моделі його діяльності, що передбачає (як до початку дій, так і під час їх реалізації) його виконавську активність. Тому саморегуляцію можна розглядати як процес підтримання продуктивної активності, як процес, що впливає на формування «Я» - особистості більш високого рівня. Для професії психолога особливо важливий суб'єктивний фактор (внутрішні чинники). Це пов'язане з тим, що в процесі виконання своїх обов'язків (надання психологічної допомоги) психологу доводиться мати справу з переживаннями людини, системою її цінностей, ставлень, станів, з виявленням дійсних мотивів її поведінки. Саморегуляція тут є обов'язковою умовою нормальної психологічної діяльності психолога і в чималій мірі вона визначає його працездатність, настрій, самопочуття і навіть стан здоров'я. Саморегуляція являє собою особистісні форми управління психікою у відповідності з об'єктивними і суб'єктивними умовами діяльності, виявляє психологічну «ціну» діяльності, способи її підкріплення, а також індивідуально-психологічний «почерк» діяльності. Принцип саморегуляції дозволяє зрозуміти зв'язок між різними рівнями діяльності. Особистісна саморегуляція знімає протиріччя між психологічною привабливістю діяльності і необхідністю. Вона виступає як вольова регуляція.

В процесі дослідження було обґрунтовано поняття особистісної саморегуляції як складного системного утворення, що включає в себе вольовий, емоційний і мотиваційний компоненти. У дослідженні запропоновано встановити зв'язок між цими компонентами саморегуляції, самооцінкою досліджуваних та їх віком. Самооцінка визначає емоційний і мотиваційний стани, впливає на вибір власних цілей, зумовлює характер оцінки та відношення особистості до досягнутих нею результатів. Самооцінка включає результати самопізнання та емоційно-ціннісне ставлення до своєї особистості. Особистісна саморегуляція може вдосконалюватись завдяки впливу самооцінки на кожний компонент саморегуляції.

Відповідно розроблено методику-опитувальник для визначення рівня саморегуляції психічних станів і нервово-психічної стійкості. Використане також спостереження. На основі здійсненого експериментального дослідження виявлено, що рівень саморегуляції психічних станів у майбутніх психологів є недостатнім, адже високий загальний рівень саморегуляції продемонстрували лише 33% досліджуваних. На основі здійсненого експериментального дослідження виявлені певні відмінності в рівні розвиваючих компонентів саморегуляції. Найбільш розвинутою виявилась вольова складова саморегуляції психічних станів майбутніх студентів – 53% досліджуваних. 45,5% досліджуваних студентів продемонстрували низький рівень мотиваційної складової саморегуляції. Переважна більшість досліджуваних показали середній і низький рівень нервово-психологічної стійкості. За результатами експериментального дослідження особливого значення набуває розвиток особистісної саморегуляції майбутніх психологів в процесі професійної підготовки.

З метою підвищення рівня саморегуляції було запропоновано програму, що містить комплекс засобів впливу на особистість для розвитку змістовних складових саморегуляції психічних станів майбутніх психологів. Зміст програми спрямований на усвідомлення особистістю власних особливостей, пов'язаних з потребнісно-мотиваційною сферою та формування позитивного ставлення до себе, до власної особистості, формування впевненості в собі, закріплення змін в поведінці, в конкретних ситуаціях взаємодії.

У подальших дослідженнях даної проблеми пропонується докладніше вивчити динамічні аспекти саморегуляції на різних етапах професійної кар'єри психолога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко О.Ф. Личностное и профессиональное самоопределение отечественного психолога-практика / О.Ф. Бондаренко // «Московский психотерапевтический журнал». – 1993. – № 1. – С. 20-36.
2. Краткий психологический словарь. – М., 1989. – 420 с.
3. Психология личности в трудах отечественных психологов / Сост Л.В. Куликов. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 480 с.
4. Психология самосознания: Хрестоматия / Д.Я, Райгородский (ред. – сост.). – Самара: Издательский дом «БАХРАХ – М», 2003. – 672 с.
5. Пов'якель Н.І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога. Монографія / Н.І. Пов'якель. – НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 295 с.
6. Хьелл Л. Теории личности: основные положения, исследования и применение / Л. Хьелл, К. Зиглер. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 608 с.

ШВЕЦЬ Ольга, здобувачка другого(магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

СУХЕНКО Я. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

ЕВОЛЮЦІЯ УЯВЛЕНЬ І КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ У РОЗУМІННІ ФЕНОМЕНУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ

Епоха нової невизначеності містить багато викликів для психічного стану людини. Війна робить виклики надзвичайними, тому проблема збереження психічного здоров'я стоїть безпрецедентно гостро, особливо для тих, хто опинився у ситуаціях травми і хронічного стресу. Дорослі люди схильні демонструвати стійкість і адаптацію до стресової або екстремальної ситуації. Одним із проявів такої стійкості є резильєнтність.

Вивчення особливостей та спроможності людини до психологічної адаптації за травматичних несприятливих обставин може допомогти у створенні й розробці спеціальних технік для психопрофілактики та збільшення резильєнтності, а також для розвитку здатності самостійно долати стресові ситуації.

Мета дослідження – проаналізувати еволюцію уявлень і концептуальних підходів у розумінні феномену резильєнтності особистості.

Концепцію резильєнтності досліджували та формулювали її теоретичну базу К. М. Connor, J. R. Davidson, G. Richardson [4, 8] та багато ін. За останній час науковцями К. Bolton, A. Masten [3, 7] та іншими було створено велику емпіричну базу дослідження феномену резильєнтності, теоретико-методичні моделі, описане їх практичне застосування, виявлено співвідношення між резильєнтністю та захисними механізмами, емоційним інтелектом, впевненістю у своїй ефективності, самооцінкою, позитивними стосунками з оточуючими, типом прив'язаності та характером стосунків тощо.

Теоретико-методологічну основу дослідження особливостей стресостійкості складають концепції таких зарубіжних учених: Р. Лазарус, Г. Сельє, та вітчизняних учених, науковців і практиків, проте проблему не можна вважати повністю вирішеною. Стресостійкість особистості обумовлена у переважній мірі здатністю реагувати на вплив стресових факторів, тому виникає необхідність вияву у дорослих цієї реакції в умовах існування в екстремальному середовищі через війну України.

Теоретичний аналіз наукових джерел надав можливість зрозуміти концепцію резильєнтності, що формувалася протягом декількох десятиліть і продовжує уточнюватись, розширюватись і поглиблюватись. Поняття стресостійкості та резильєнтності часто вживаються синонімічно, проте вони

не є повністю тотожними, мають специфіку і відображають еволюцію уявлень щодо здатності особистості долати психотравмуючі події, не лише адаптуватися й відновлюватися після них, а й переходити до посттравматичного зростання. Докладний аналіз понять стресові ситуації, стрес, стресостійкість, резильєнтність дозволив визначити феномени, які вони позначають.

Стресові ситуації виникають через внутрішні проблеми людини або в умовах ризику, зовнішньої загрози, при прийнятті важливих рішень, в умовах обмеженого часу, сил, можливостей. Стрес є мобілізацією внутрішніх ресурсів, захисних сил, енергії з метою забезпечити можливості вирішення задач, що постали перед людиною. Одна і та ж подія в одній людині визиває натхнення її подолати, а в іншій стає надмірним напруженням і викликає стрес, що відбивається як на фізіологічному рівні, так і на психологічному стані людини. Нові підходи до розуміння цього складного і багатокомпонентного явища розглядають стрес не тільки як негативний феномен, а й як важливу складову посттравматичного зростання та розвитку [2]. Розуміння стресостійкості як психологічної властивості залежить від розуміння природи і сутності стресу.

Г. Сельє припустив, в організмі виникає відповідна реакція певного типу на дію кожного стресора з метою підвищення опірності організму різними біохімічними шляхами. Вчений назвав це явище загальним адаптаційним синдромом, який складається із певних функціональних та морфологічних змін в організмі. Процес складається із трьох стадій: стадії тривоги, стадії опірності (адаптації) та стадії виснаження [2].

Стресостійкість розглядається як інтегративна властивість особистості, яка: а) характеризує ступінь адаптаційних здібностей особистості до впливу екстремальних факторів довкілля та професійної діяльності; б) визначає рівень активації ресурсів організму та психіки; 3) проявляється у показниках функціонального стану та працездатності.

Специфічність та взаємозв'язок стресостійкості та резильєнтності розкриває D. Hellerstein, розглядаючи фізичну резильєнтність як показник стресостійкості й толерантності, а психологічну резильєнтність як таку, що «містить у собі розвиток та підтримку соціальних контактів, використання соціальної підтримки, віднайдення смислів у важких подіях або ситуаціях, підвищення освітнього рівня та опанування різних психотехнологій, що допомагають розвитку та долаттю негативних наслідків після стресу» [5]. Резильєнтність вважається ширшим поняттям ніж стресостійкість, оскільки позначає не лише відновлення гомеостатичної рівноваги після психотравмуючих подій, а й вихід у посттравматичне зростання.

Впровадженням цього терміну у психології можна завдячити E. Werner [9], які у середині минулого століття розпочали лонгітюдне дослідження резильєнтності у дітей, що тривало понад тридцять років. Термін підхопили науковці з різних дисциплін, і феномен резильєнтності для психічного здоров'я став предметом зацікавленості на роки уперед, що співпало з «новим рухом науки» (за G. Richardson) [8] у напрямку орієнтації при наданні психологічної допомоги не на патології, а на внутрішні сили людини. Підходи до дослідження резильєнтності відрізнялись відповідно до запиту й охоплювали людей всіх вікових категорій, різних професій, за різних життєвих обставин та природних катаклізмів. Феномен резильєнтності набув глибини, динамічності й багатовимірності, хоча єдиного узгодженого визначення досі не сформульовано.

Здатність особистості відновлюватися після несприятливих подій у житті входить до всіх визначень резильєнтності. При цьому J.R.T. Davidson та K.M. Connor розглядають резильєнтність як певну рису особистості, що притаманна індивіду [4], а D. Cicchetti та S. S. Luthar визначають резильєнтність як динамічний «змінний процес» [1], що складається з контакту з несприятливими подіями чи факторами ризику; активації захисних факторів, їх взаємодії з факторами уразливості та створення як результат резильєнтності або патологічного реагування психіки. Як зазначає K. Bolton, якщо людина після контакту з несприятливими подіями може демонструвати позитивну адаптацію в певних сферах своєї життєдіяльності, тобто мати подальший здоровий психологічний розвиток, її можна вважати резильєнтною [3].

Резильєнтність як конструкт гуманістичної психології. За десятиліття від його впровадження відбулося чотири хвилі розвитку досліджень, на кожній з яких ставилось нове питання і поле задач розширювалось.

На першій хвилі дослідження були зосереджені на визначенні й опису якостей резильєнтності та захисних факторів, які допомагають у постравматичному зростанні особистості. Друга хвиля розглядала резильєнтність як процеси подолання стресових ситуацій, змін, негараздів, в яких людина може вибирати рівень відновлення — резильєнтне відновлення, відновлення до попередньої зони комфорту або відновлення з певними втратами [1]. На наступному етапі досліджень відбувається розширення контуру процесу резильєнтності і в рамках мультидисциплінарного підходу створюється теорія резильєнтності, в центрі якої розглядаються мотиваційні рушійні сили, які дозволяють індивіду або групі рухатись до самоактуалізації і відновлюватись від травмуючого впливу [1]. На цьому етапі G. Richardson [8] з колегами вводять поняття екосистеми особистості, всередині якої є джерело активації резильєнтності, і визначають, що здатність «психологічної пружності» є в кожній людській душі. Сучасна четверта хвиля досліджень поглиблює міждисциплінарне взаємопроникнення, враховує психологічні та нейробіологічні особливості індивіда і пропонує інтегративний підхід до вивчення резильєнтності як багатовимірного конструкту, який охоплює фактори відновлення, системи адаптації і особистісні компетенції. Резильєнтність наразі розглядається як динамічна система, що існує потенційно або вже проявлена, яка здатна успішно адаптуватися до несприятливих факторів, що загрожують функціонуванню системи, життєздатності або розвитку; та визначається як успішна адаптація або розвиток в контексті значного негативного впливу [5].

Узагальнюючи, можемо визначити, що еволюція запитів у дослідженні цього феномену почалася із запити що має значення для виникнення резильєнтності та захисних факторів та як їх можна описати. Наступним кроком стало питання як, яким чином відбувається процес захисту індивіда від травматичних впливів або попередження розвитку травматичних симптомів. Рухаючись у цьому напрямку, дослідження ставили питання коли і які інтервенції можуть бути корисними, щоб розвинути і зміцнити резильєнтність. Сучасним запитом для вивчення є питання як та які нові підходи є ефективними у розвитку резильєнтності.

Теоретична модель резильєнтності, яка виходить з аналізу сучасних досліджень, складається з трьох блоків, що охоплюють чинники ризику (травмівні ситуації), захисті чинники та чинники уразливості [8]. Формування резильєнтності проходить чотири етапи: протидія чинникам ризику (ситуації або події, що можуть спричинити травму); задіяння захисних чинників і

чинників уразливості; взаємодія між цими чинниками; формування резильєнтності або дезадаптаційний збій.

Отже, останні десятиліття були насичені теоретичними та емпіричними дослідженнями резильєнтності, що створили платформу для концептуалізації поняття резильєнтності, хоча не усунули розбіжності у підходах до його визначення. А, значить, з огляду на зростання інтересу до цього феномену у різних системах координат його застосування, залишається простір для подальших пошуків, поглиблення його розуміння у напрямку створення більш ефективних психотехнологій з розвитку резильєнтності різних категорій людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазос, Г. П. (2019). Теоретико-методологічна модель резильєнтності як основа побудови психотехнології її розвитку. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, (2-3 (17)), 77-89.
2. Сабо Ш., Сабо К., Заячківська О. Стрес: від Ганса Сельє до сьогодні. – Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, Наукове Товариство ім. Шевченка, 2019. – 120 с.; 57 іл
3. Bolton, K. The development and validation of the resilience protective factors inventory: a confirmatory factor analysis / Kristin Whitehall Bolton. – University of Texas at Arlington, 2013. – 118 p.
4. Connor K. M. Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC) / K. M. Connor, J. R. Davidson // *Depression and anxiety*. – 2003. – Vol. 18(2). – P. 76-82.
5. Hellerstein, D. How I can become resilient / D. Hellerstein // *Heal Your Brain* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.psychologyto-day.com/blog/heal-your-brain>.
6. Lepore, S. J. Resilience and posttraumatic growth: Recovery, resistance, and reconfiguration / S. J. Lepore, T. A. Revenson // In L. G. Calhoun, & R. G. Tedeschi (Eds.), *Handbook of posttraumatic growth, research and practice*. – Mahwah, NJ : Routledge, 2006. – P. 24–46.
7. Masten, A. *Ordinary magic: resilience in development* / Ann Masten. – New York : The Guilford press, 2014. – P. 308
8. Richardson G. E., Neiger B., Jensen S., Kumpfer K. The resiliency model // *Health Education*. – 1990. – N. 21. – pp. 33- 39
9. Werner E.E. What can we learn about resilience from large scale longitudinal studies? In *Handbook of Resilience in Children*, New York, Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2004. – 456 p.

ЯКУЩЕНКО Анастасія, здобувачка
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 «Психологія» психології
та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО
«Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор
кафедри психології та особистісного
розвитку ННІМП ДЗВО «Університет
менеджменту освіти», доктор
психологічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасному житті на першому місці виступає проблема соціальної цінності людини, при цьому здоров'я являється одним з найважливіших об'єктивних умов життєдіяльності. У нинішніх умовах життя суттєво зросла інтенсивність й напруженість життя та діяльності людей, посилюється вплив різноманітних стресогенних факторів, в результаті чого збільшується частота виникнення негативних емоційних переживань та стресових реакцій, які, накопичуючись, викликають формування виражених та тривалих стресових станів.

В останні роки в психології все більше уваги приділяється вивченню такого яскраво вираженого психічного стану, як стресостійкість, через те, що стрес стає все більш стійкою частиною нашого повсякденного життя та має негативний вплив на здоров'я. У зв'язку з цим сьогодні найважливішою метою стає збереження психічного здоров'я, людина зі стійкою психікою повноцінно виконує свої соціальні ролі, постійно вдосконалює саму себе і гармонізує свою взаємодію із зовнішнім світом. Саме формування стресостійкості є важливою умовою психічного здоров'я та соціальної стабільності особистості.

Проблема стресостійкості була і залишається однією з найцікавіших і водночас недостатньо вивченою не одне десятиліття. Методичною та теоретичною основою дослідження послужили роботи таких видатних вітчизняних та зарубіжних вчених як: Л. Аболін, Д. Амірхан, Б. Ананьєв, А. Баранов, В. Бодров, Б. Варданян, Б. В'яткін, О. Глушко, Д. Грінберг, Л. Дика, П. Зільберман, У. Кеннон, О. Конопкін, Г. Косицький, Р. Лазарус, О. Лозгачова, А. Мерфі, А. Прохоров, Г. Сельє, С. Суботін, С. Фолькман, Ю. Щербатих та ін.

Мета дослідження полягала у теоретичному аналізі та емпіричному вивченні особливостей стресостійкості у здобувачів вищої освіти й розробці програми її формування.

У сучасному науковому світі не існує єдиного тлумачення поняття «стресостійкість», більшість з дослідників визначають стресостійкість як сукупність особистісних якостей людини, що сприяють успішному подоланню інтелектуальних, емоційних, вольових навантажень, що виникають у напружених нестандартних ситуаціях в процесі життєдіяльності людини, без серйозних шкідливих наслідків для її здоров'я та діяльності. Отже, стресостійкість можна вважати важливою характеристикою, яка сприяє

збереженню стійкості людини в стресових ситуаціях, що робить людину здатною переносити стресові фактори з мінімальними втратами.

У ході дослідження було проаналізовано поняття «стрес» та «стресостійкість». Було узагальнено, що стрес визначають як сукупність усіх неспецифічних змін, що виникають в організмі під впливом будь-яких сильних впливів і супроводжуються перебудовою захисних систем організму. Виділяють три стадії розвитку стресу: стадія тривоги, адаптації та виснаження. Нині існує кілька найбільш поширених класифікацій видів стресу: за характером стресу; за психоемоційним забарвленням; за провідними факторами, що спричиняють виникнення стресу; стреси у трудовій діяльності; за критерієм часу і сили. Стресостійкість є основною складовою стресу, це неспецифічна реакція організму, яка, незалежно від причин стресу, має свої закономірності розвитку. Стан стресостійкості характеризується внутрішнім психофізіологічним гомеостазом та активацією ресурсів організму, що забезпечує здатність особистості витримувати значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження, успішно здійснювати життєдіяльність у стресогенних умовах, зберігаючи стан психофізичної рівноваги, уникаючи негативних наслідків, які впливають на здоров'я та діяльність особистості.

Аналіз наукової літератури дозволив виділити такі фактори, що впливають на стресостійкість: психологічна компетентність (усвідомлення своїх особистісних і психофізіологічних якостей); знання симптомів, характеристик і закономірностей стресу; усвідомлення його наслідків; життєвий досвід, у тому числі поведінка в певних ситуаціях, спосіб реагування; особистісні характеристики (спрямованість, мотивація, рівень особистісної саморегуляції, готовність до дій); вміння будувати міжособистісні стосунки. Отже, основними факторами, що впливають на стресостійкість є: фізіологічний, поведінковий, суб'єктивний, соціально-психологічний та психологічний фактор стресу.

У ході кваліфікаційної роботи було досліджено особливості стресостійкості у здобувачів вищої освіти. З'ясували, що існує безліч факторів, які впливають на причини стресу у здобувачів вищої освіти: велике навчальне навантаження, незадоволеність отриманою оцінкою, низька успішність, конфліктні ситуації з викладачами. Стресостійкість здобувачів вищої освіти – це комплексна властивість особистості, яка характеризується необхідною адаптацією студентів до впливу зовнішніх і внутрішніх факторів у процесі навчальної діяльності. Уміння протистояти стресу та адаптуватися в різних ситуаціях навчальної діяльності допомагає впоратися зі стресовими факторами та приводить студента в психологічну рівновагу. Таким чином, інтенсивність адаптаційної реакції, що розвивається у людини, як правило, залежить не стільки від характеристик стресора, скільки від особистісної значущості діючого фактора.

Нами було проведено емпіричне дослідження, мета якого полягає у визначенні рівня стресостійкості студентів-першокурсників у передекзаменаційний період. Основними завданнями емпіричної частини кваліфікаційної роботи були: розробити комплекс методів та процедур дослідження, спрямованих на вивчення показників стресостійкості у студентів-першокурсників; провести емпіричне дослідження на визначення рівня стресостійкості у заданої групи студентства; проаналізувати результати дослідження, зробити висновки та описати виявлені в ході емпіричного дослідження рівні стресостійкості студентів-першокурсників у передекзаменаційний період. Поставлені завдання визначили хід емпіричної

частини роботи, в якій можна виділити такі етапи: підготовчий, діагностичний та аналітичний.

Під час проведення експериментального дослідження у результаті визначення рівня стресостійкості студентів-першокурсників у передекзаменаційний період за результатами чотирьох використаних методик, встановили, що з 45 здобувачів вищої освіти, у 38% здобувачів вищої освіти (17 людей) високий рівень стресостійкості, вони поведуться у стресових ситуаціях досить стримано, здатні протистояти стресу та його наслідкам; у 47% здобувачів вищої освіти (21 людини) середній рівень стресостійкості, вони не завжди правильно та адекватно поведуться у стресових ситуаціях, емоційніше переживають невдачі, незначні події можуть порушити їх емоційну рівновагу; у 15% здобувачів вищої освіти (7 людей) низький рівень стресостійкості, вони меншою мірою захищені від негативного впливу стресорів, їм характерна часта втрата самоконтролю у стресових ситуаціях та невміння володіти собою.

За результатами теоретичного аналізу та емпіричного дослідження обґрунтована профілактична та корекційна робота з управління стресовим станом у здобувачів вищої освіти. Надані психологічні рекомендації щодо управління стресовими станами, направлені на те, аби студенти навчилися ефективно відпочивати після навчання, дбати про свій емоційний та фізичний стан і застосовувати різні способи релаксації. Дотримання та виконання цих нескладних рекомендацій допоможе зняти передекзаменаційну напругу, розумову та фізичну втому, стрес, супутні йому стани, абстрагуватись від зайвих думок, нормалізувати емоційний фон, досягти позитивного мислення та психологічно налаштуватися на іспити.

У ході дослідження нами був наданий комплекс тренінгових занять для формування та розвитку механізмів стресостійкості у здобувачів вищої освіти. Програма спрямована на формування компетентностей та здібностей, необхідних для вибору індивідуальних способів керування стресом, вмінні знімати емоційну напругу, долати наслідки стресу та тривожності, володіти способами саморегуляції та рефлексії. Запропонована програма містить сценарії трьох тренінгових занять задля формування стресостійкості при середній тривалості півтори години. Завдання яких полягає у підвищенні пізнавальної компетентності; формуванні навичок позитивного мислення; розширенні досвіду подолання стресових ситуацій; знятті тривожності та оволодіння способами саморегуляції; розвитку особистісних механізмів стресостійкості, самоконтролю; підвищенні нервово-психічної стійкості.

Тренінгові заняття містять інформаційно-практичні блоки, блок зі зворотним зв'язком та практичні блоки з вправами, які направлені на зняття напруги; розвиток комунікативних навичок; формування навичок релаксації; зняття емоційної напруженості, тривожності; розвиток навичок об'єктивної оцінки під час стресової ситуації; розширення арсеналу засобів подолання стресових ситуацій. Таким чином, комплекс тренінгових занять дозволить сформувати стресостійкість у здобувачів вищої освіти та познайомити їх зі способами саморегуляції.

Отже, практична значущість одержаних результатів полягає в можливості використання його основних положень і результатів у теоретичних курсах із психології, а також у використанні матеріалу здобувачами вищої освіти під час підготовки до науково-практичних конференцій, а також як методичні матеріали для підготовки до семінарських та практичних занять тощо. Психологічні рекомендації для здобувачів вищої освіти щодо подолання стресових станів та комплекс

тренінгових занять для формування стресостійкості у студентства, розроблена в рамках даної роботи, надалі може бути використана для роботи із здобувачами вищої освіти з низьким рівнем стресостійкості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каськов І. В. Теоретичні аспекти формування стресостійкості студентів ВНЗ до негативних чинників навколишнього середовища. Вісник Національного університету оборони України. – 2020. – № 1 (54). – С. 104-110.
2. Катунін А. П. Стресостійкість як психологічний феномен // Молодий учений. – 2012. – № 9. – С. 243-246
3. Кисельова Є. В. Стрес у студентів у процесі навчально-професійної підготовки: причини та наслідки // Молодий учений. – 2017. – №6. – С. 417-419.
4. Колесова Г. Діагностика стресів: методичне забезпечення // Психолог. Шкільний світ. – 2010. – №23–24. – С. 3-18.
5. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: монографія. – К.: Ніка – Центр, 2007. – 432 с.
6. Стрес і його роль в житті людини. Адаптація і стрес // Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я. – К., 2002. – С. 227 – 260.
7. Яремійчук О. В., Кушнір Ю. В. Когнітивні стилі та особливості прояву стресостійкості у студентської молоді. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. Вінниця, 2021. – Том 2. – №13. – С. 189-193.

ЯРМАК Марія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

СУХЕНКО Я. В., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук, доцент

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ПРЕВЕНЦІЇ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКА ІТ-ІНДУСТРІЇ

Актуальною проблемою ІТ компаній є втрата прибутку, через вигорання співробітників, особливо таких посад як розробник програмного продукту, аналітик, спеціаліст з тестування, менеджер, адміністратор баз даних. Після прийому на роботу, зазвичай співробітник працює з натхненням та максимальною ефективністю і керівництво спокійне поки співробітник має високу залученість. Але все це неочікувано може змінитись, якщо внутрішні конфлікти людини активізуються і будуть перешкоджати гармонійним відносинам та роботі. Зазвичай, такі процеси як керування, постановка

задач, контроль виконання, звітування, делегування, заохочення є звичними та прийнятними в певній компанії. Але новий співробітник має звикнути та адаптуватись до середовища компанії. У разі невдалої адаптації, можуть виникнути проблеми, які не завжди всі побачать. В подальшому це може призведе до демотивації та погіршення стану певної людини.

У разі повторювальної демотивації співробітник відчуває стрес, а це в свою чергу призводить до емоційного вигорання. І непомітно для керівника, ще недавно залучений співробітник, може втратити інтерес до роботи і до самої компанії. Коли вперше співробітник відчув невдоволення, тобто перший демотиваційний факт, він увійшов в конфлікт своїх внутрішніх інтересів та вимог компанії. Повторення та переживання таких внутрішніх конфліктів призводить до стресу. У разі проговорення та освітлення даної проблеми в роботі зі своїм безпосереднім керівником, та вибудовування нових правил взаємодії, співробітники можуть уникнути внутрішнього конфлікту або запобігти повторення. На жаль, не завжди такий зрілий підхід до корпоративних відношень можна побачити.

Над проблемою вигорання працювали з 1970-их років такі спеціалісти: С. Джексон, К. Маслах, Е. Перлман, Б. Хартман, Г. Фрейденбергер, Г. Сельє. Вчені, які приділили увагу стресу: Г. Сельє, В.Б. Кеннон. Проблему вигорання, як втрату залученості з 1990-их років почали розглядати наступні спеціалісти: М. Селігмана та М. Чиксентміхайі, А. Хейт. Вчені, які досліджували потреби людини: А.Н. Леонт'єв у 1956 році, А. П'єрон, П.В. Сімонов у 1987 році, А.В. Петровський в 1986 році, В.А. Крутецький в 1980 році, У. Макдауголл, Г. Мюррей, Е. Фромм в 1998 році, А. Маслоу, Х. Хекхаузен, В.І. Ковальов, А.А. Файзуллаєв, М. Мадсен, Х. Мюррей, Дж. Аткинсон. Вчені, що досліджували мотивацію людини: Ш. Річі, П. Мартін, П. Ебонг Аджанг, А.С. Грінберг, Е. Барон, Р. Крейтнер, Д. Буфорд, А. Бедеян, С. Ліндер (1995), Р. Хігінс (1994), А. Бедеян, Д. Рен, Янг (Young), Річард А. Дафт.

Недостатня теоретична розробленість проблеми та її суспільна значущість зумовили вибір теми дослідження: « Розвиток мотивації як чинника превенції вигорання працівника в ІТ індустрії» .

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості розвитку мотивації як чинника превенції вигорання працівника ІТ індустрії, розробити та апробувати відповідну тренінгову програму.

Відповідно до мети були визначені наступні завдання дослідження:

1. Теоретично проаналізувати підходи до вивчення проблеми розвитку мотивації як чинника превенції вигорання працівника ІТ індустрії.
2. Емпірично дослідити особливості розвитку мотивації як чинника превенції вигорання працівника ІТ індустрії.
3. Розробити апробувати тренінгову програму « Розвиток мотивації як чинника превенції вигорання працівника ІТ індустрії» .

Основна частина. В ІТ-індустрії важливо розуміти важливість розвитку мотивації співробітників та превентивно працювати з ризиками вигорання. Для досягнення мети пропонується запровадити наступні дії для запобігання вигорання і спроби отримати максимальну залученість співробітників та ефективну працю команд. Етапи превентивних заходів наступні:

- 1) визначення рівнів вигорання співробітників,
- 2) визначення та аналіз мотиваційного профілю для кожного співробітника,

- 3) тренінг для менеджерів про мотивацію (діалог з менеджером/керівником, інформування про особливості кожного співробітника та освітлення слабких місць та ризиків),
- 4) впровадження змін в мотиваційній політиці компанії,
- 5) повторне визначення рівня вигорання,
- 6) аналіз змін та динаміки.

Розглянувши особливості вигорання співробітників, можна зробити висновок, що для ефективної роботи компанії важливо пам'ятати про емоційний стан працюючих. Превентивні заходи для зменшення ризику вигорання є робота направлена на підвищення мотивації співробітника до роботи. Взаємозалежності рівня вигорання від рівня мотивації відображено на рисунку 1.

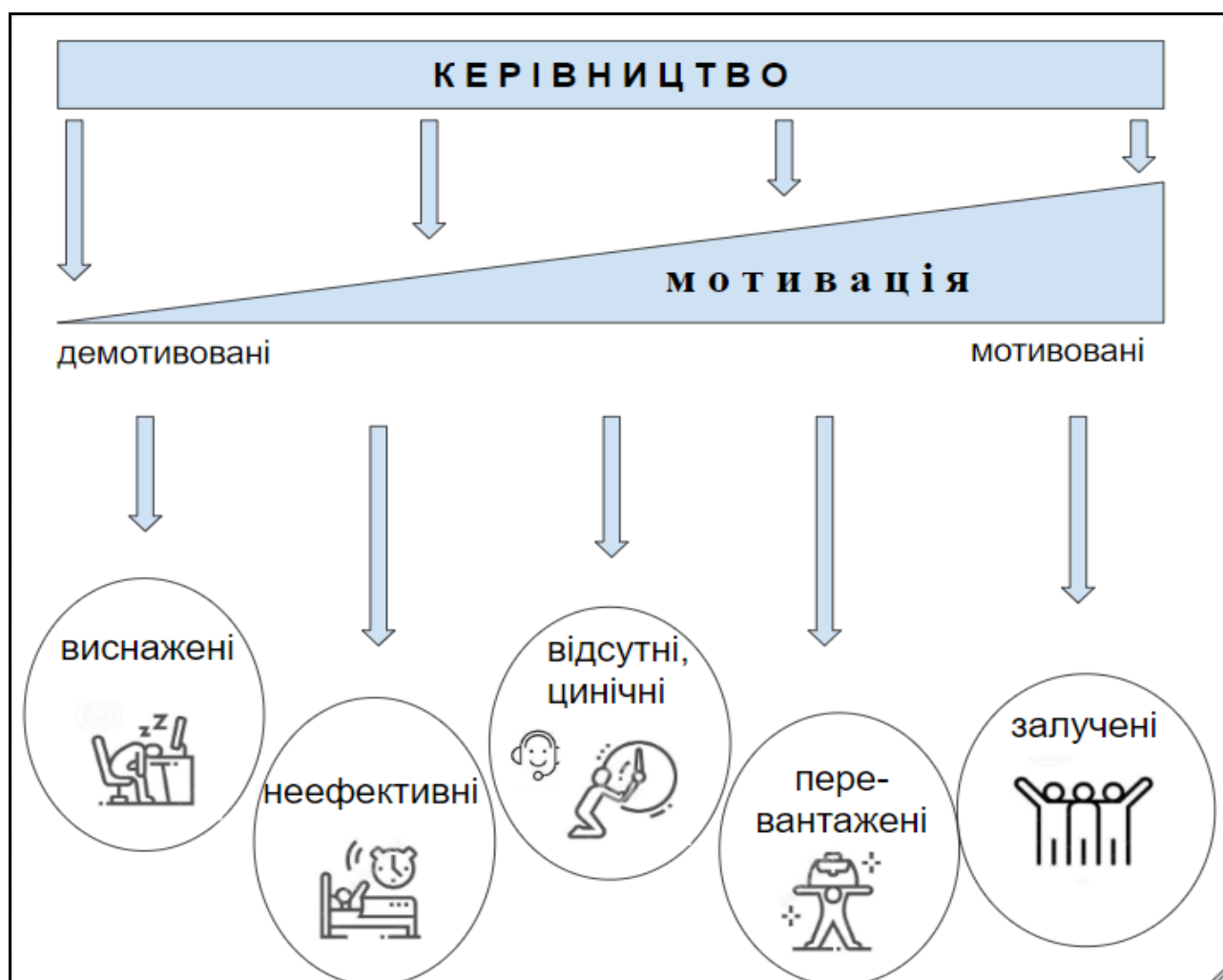

Рисунок 1. Відображення взаємозалежності рівня вигорання від рівня мотивації

Залученість, як позитивна «кінцева точка», показує енергійність, активність та ефективність співробітника, який вмотивований на своїй роботі. Наступним етапом можливе перевантаження. Працівник втомлений і перевантажений, але все ще продуктивний. Може спостерігатись певна емоційна втома. Незалученість (відсутність) - етап, який характеризується середнім рівнем продуктивності, але байдужістю, відстороненням, можливо цинізмом. Відношення з колегами можуть погіршуватись, бажання

працювати в певній команді пропадає, зростає байдужість по відношенню до колег. Неefективність - етап, який демонструє зниження продуктивності. Це завжди результат демотивації співробітника, і фактором може бути незадоволення будь якої професійної потреби людини. Останній етап - це виснаження або вигорання. Це вважається « кінцевою точкою» , коли ефективність співробітника знижена, емоційна зацікавленість відсутня, скоріше за все присутня демотивація.

Коли ми говоримо про залучення працівника, це завжди про ефективну мотивацію до праці. Мотивовані співробітники більш продуктивні та лояльні до компанії. З такими співробітниками безпечно створювати нові проекти та вести виробництво або бізнес до бажаних цілей.

Дослідження проблеми показало, що активні та розумні міри мотиваційної політики співробітників призводять до зниження рівня (запобігання) вигорання. Інакше кажучи, задоволення професійних потреб співробітників - це превентивні заходи роботи з ризиками вигорання.

Таким чином, при впровадженні грамотної політики мотивації в компанії, збільшується шанс на зростання рівня залученості співробітників, і як наслідок це призводить до якісної та більш ефективної роботи окремо взятих осіб, певних груп та проектів, і в кінцевому варіанті, призводить до зростання доходу компанії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В.В. Психоенергетика - Видавничий будинок Пітер, 2016. 416 с.
2. Іл'їн Є.П. Мотивація та мотиви / Сходи психології, переклад Тадеєвої Т. - Тернопіль, Богдан, 2013. 512 с.
3. Колот А. М. Мотивація персоналу: підручник. К. : КНЕУ, 2002. 337 с.
4. Кушнерик О.В. Зарубіжні моделі мотивації праці персоналу на підприємстві // Вісник університету «Україна». 2012. №15. С. 98–103.
5. Maslach, С., & Goldberg, J. (1998). Профілактика професійного вигорання: нові перспективи. Прикладна та превентивна психологія, 7, 63-74.
6. Maslach, С., & Leiter, МР (1997). Правда про вигорання: як організації викликають особистий стрес і що з цим робити. Сан-Франциско, Каліфорнія: Джоссі-Бас.
7. Демеруті, Е. (2014). Індивідуальні стратегії запобігання вигоранню. У МР Leiter, АВ Bakker, & С. Maslach (Ред.). Вигорання на роботі: психологічний погляд (32-55). Лондон, Великобританія: Psychology Press.
8. Гейзер, К. (2018). Reignite: від Burned Out до On Fire. Lifestyle Entrepreneurs Press.
9. Управління мотивацією (Motivation Management) Шейла Річі, Пітер Мартін. Gower Publishing Ltd (22 квітня 1999) 320 с.
10. Зменшити ризик професійного вигорання, виправляючи невідповідність на робочому місці. Лідерство // Кар'єра. Журнал Forbes [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/hhgyi>

ЯЩЕНКО Тетяна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ІНЖИЄВСЬКА О. А., доцент кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема агресії і агресивної поведінки набуває актуальності в критичні періоди розвитку суспільства. Останнім часом актуальність даної теми в Україні лише зростає. Особливо вразливою категорією населення є діти. Перебуваючи тривалий час у небезпеці, в стресовому стані дитина позбавлена нормальних умов для навчання, розвитку і змістовного проведення дозвілля. Через почуття страху, жаху, напруження, тривоги, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини. Травматичні події, пов'язані з війною в нашій країні, радикальна зміна цінностей і вимушена переорієнтація поведінки, відсутність базової довіри до світу призвели до сплесків агресії, зростання насильства і злочинності, жорстокості дітей. Почастішали прояви демонстративно-зухвалої поведінки, цинізму, негативізму, починаючи з молодшого шкільного віку. Агресія в багатьох ситуаціях стає зовсім некерованою.

Проблема агресії як складного і важливого для вивчення психофізіологічного феномена здавна викликала інтерес у дослідників різних областей знань. Вивченню агресії і агресивної поведінки присвячені роботи в області фізіології і психофізіології, психології та психіатрії, нейробіохімії і психофармакології, соціології та філософії, проте єдиної концепції агресії не вироблено. Різні уявлення про природу і механізми агресії представлені в роботах Л. Берковіца, Р. Берона, Д. Річардсона, Н. Міллера З. Фрейда, Е. Фрома та інших. Проблемою проявів та попередження агресивності й насильства в освітньому середовищі займалися М. Алексеєнко, О. Дроздов Є. Дубровська, Л. Живолуп, О. Ніжинська, Я. Сухенко, М. Ясеновська та інші. Особливості агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку, зокрема, досліджували О. Бовть, Т. Гетьман, О. Ігнат'єва, Т. Мірошніченко, О. Лобач, В. Шебанова, О. Яковлева та інші. Питанням використання методів арт-терапії в корекційно-виховній роботі з агресивними дітьми приділяли увагу Е. Гаримович, Т. Голінська, Л. Ляшук, І. Серєда та інші.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити причини виникнення агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку та визначити дієві засоби її попередження.

Тема людської агресивності з найдавніших часів цікавила людство. Перші спроби проаналізувати феномен агресії, зрозуміти його причину були здійснені задовго до появи психології як самостійної наукової дисципліни, в рамках релігії і філософії.

Слово «агресія» походить від латинського «aggressio», що означає «нападати». Воно здавна існує в Європейських мовах, однак значення даного терміну не завжди було однаковим. До початку XIX століття агресивною вважалася будь-яка активна поведінка, як доброзичлива, так і ворожа. Пізніше значення цього слова змінилося, стало більш вузько спрямованим. Під агресією стали розуміти ворожу поведінку по відношенню до оточуючих.

В психологічній літературі є ряд визначень агресії. О. В. Наконечна визначає агресію як словесну або фізичну поведінку людини, спрямовану на зруйнування чи пошкодження. Натомість, «агресивність» слід розуміти як емоційний стан або навіть рису характеру, що проявляється у ворожому ставленні індивіда до інших людей, тварин або навколишнього світу. Таке ставлення супроводжується вмотивованою деструктивною поведінкою, що суперечить суспільним нормам і завдає певної (фізичної, моральної або психологічної) шкоди оточенню джерела агресії [4, с. 144].

З. Ікуніна пропонує аналогічне визначення поняття «агресія», визначаючи «агресивність» як властивість особистості, яка виражається саме в готовності до агресії [3, с. 81], тобто готовності до агресивної поведінки.

Р. Берон і Д. Річардсон трактують агресію як форму соціальної поведінки, що включає пряму або опосередковану взаємодію як мінімум двох людських індивідів. Природу найбільш важливих детермінант агресії вони вбачають у словах, діях, присутності чи навіть появі іншої людини. Дослідники виокремлюють ряд соціальних ситуацій та факторів, що сприяють або стримують розвиток агресивної поведінки у людей. Вони вважають, що агресія – це поведінка, що спрямована на заподіяння шкоди або збитків живій істоті. Тобто: агресія обов'язково передбачає навмисне, цілеспрямоване заподіяння шкоди жертві; і агресія може розглядатися тільки як така поведінка, яка передбачає заподіяння шкоди або збитків живим організмам [1].

«Сучасний тлумачний психологічний словник» В. Шапара пропонує таке визначення: «Агресія – індивідуальна чи колективна поведінка або дія, направлена на заподіяння фізичної чи психічної шкоди або навіть на знищення іншої людини чи групи» [6, с. 39].

У літературі представлено досить велику кількість типів класифікації агресії. Так, виділяють два основних види агресивної поведінки:

– конструктивну агресію (відкриті прояви агресивних спонукань, реалізовані в соціально прийнятній формі, при наявності відповідних поведінкових навичок і стереотипів емоційного реагування, відкритості соціального досвіду і можливості саморегуляції та корекції поведінки);

– деструктивну агресію (прямий прояв агресивності, пов'язаний із порушенням морально-етичних норм, що містить елементи делінквентної або кримінальної поведінки з недостатнім урахуванням вимог реальності та зниженим емоційним самоконтролем) [2, с. 85]

Також агресія поділяється на пряму, що спрямовується безпосередньо на об'єкт, який викликає роздратування, тривогу або збудження (відкрите хамство, застосування фізичної сили або погрози розправи та ін.) і непрямую, що звертається на об'єкти, які безпосередньо не викликають збудження і роздратування, але більш зручні для прояву агресії (вони доступні і прояв агресії в їх адресу безпечний: дитина, отримавши покарання від батьків за погані оцінки, переносить свій гнів на молодших братика чи сестричку).

З метою виявлення рівня агресивності дітей молодшого шкільного віку нами було проведено емпіричне дослідження, в якому взяли участь 22 дитини віком 9 – 10 років: 11 хлопчиків та 11 дівчаток.

Для проведення експериментального дослідження було використано комплекс взаємодоповнюючих методик.

З метою дослідження емоційно-особистісної сфери, виявів агресії, тривожності як засобів захисту дітей молодшого шкільного віку використовувалась графічна методика «Кактус», розроблена М. О. Панфіловою [5, с. 198]. Тестування проводилося індивідуально з кожною дитиною. Досліджуваному надався листок паперу форматом А-4, простий та кольорові олівці. Експериментатор пропонував дитині на листку паперу намалювати кактус таким, яким дитина його уявляє. Під час малювання дорослий нічого не пояснював, не уточнював, не відповідав на запитання. Дитина мала проектувати зображення на себе. Результати показали явно виражену агресію в 6 дітей з 22. Три дитини закриті від оточуючих, а одна відчуває самотність. Позитивним є те, що малюнки 9 дітей вказують на відкритість, а ще 6 малюнків сповнені оптимізму.

За методикою М.З. Дукаревич «Неіснуюча тварина» такі показники, як висока самооцінка і впевненість у собі виявлено у шести піддослідних, які мають малюнок тварини зображений ближче до верхнього краю листа, а низька самооцінка і невпевненість у собі характерна трьом учням, які розташували свій малюнок ближче до нижньої частини листка. Малюнки шести дітей свідчать про вербальну агресію – на них зображено рот із зубами, ще на двох малюнках присутні роги і пазурі. Тривожність простежується у шести дітей. На це вказують штрихування та затемнення малюнка.

Опитування за методикою Є. Ільїна та П. Ковальова «Агресивна поведінка» виявило, що в цілому клас досить стриманий щодо проявів агресивності. Але є декілька учнів, які проявили високий рівень схильності до агресивної поведінки. Так, п'ять учнів схильні до вербальної агресії, троє – до непрямой вербальної агресії, дві особи легко вдаються до непрямой фізичної агресії, а дві – і до прямої фізичної агресії.

Діагностика тривожності молодших школярів за допомогою тесту А. Філіпса показала, що в цілому тривожність молодших школярів знаходиться в межах норми, хоча окремі учні проявляють підвищені тривожність в окремих сферах. Так, у шести учнів підвищений показник загальної тривожності у школі, дев'ять – переживають соціальний стрес, три особи переживають, що вони будуть неуспішними, п'ять учнів бояться самовиражатися, ще п'ять бояться перевірки знань, шестеро відчувають страх не відповідати очікуванням оточуючих, дві особи мають дуже низьку фізіологічну опірність стресу, у деяких страхи пов'язані з учителями.

Для профілактики дитячої агресивності дуже важливо підтримувати в сім'ї атмосферу теплоти, турботи і підтримки. Почуття захищеності і впевненість в батьківській любові сприяють більш успішному розвитку дитини. Чим більш впевненою в собі вона буде, тим рідше буде відчувати гнів, заздрість, і тим менше в ній залишиться егоїзму. Батькам потрібно зосередити зусилля на формуванні у дитини бажаної поведінки, а не на викоріненні небажаного, подаючи дітям приклад (турбуватися про інших, допомагати, проявляти емпатію та співчуття тощо).

Важливо допомогти дитині навчитися володіти собою, розвивати у неї почуття контролю. Діти повинні знати про можливі наслідки своїх вчинків і про те, як їх дії можуть бути сприйняті навколишніми. До того ж у них завжди повинна бути можливість обговорити спірні питання з батьками і пояснити їм причини своїх вчинків – це сприяє розвитку почуття відповідальності за свою поведінку.

Отже, агресія – це поведінка або дія, що спрямована на заподіяння фізичної чи психічної шкоди або збитків іншій істоті.

Основними причинами проявів дитячої агресивності є: прагнення привернути до себе увагу однолітків; прагнення отримати бажаний результат; прагнення бути головним; захист і помста; бажання принизити гідність іншого з метою підкреслити свою перевагу.

Виявлення на ранніх стадіях проблем поведінки у дітей молодшого шкільного віку, профілактика агресії та відповідна корекційно-розвивальна робота нададуть можливість уникнути десоціалізації таких дітей в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берон Р., Річардсон Д. Агресія. Веб-сайт. URL: http://4ua.co.ua/psychology/ra2ad68a4d53a89421306c37_6.html (дата звернення: 30.03.2023).
2. Захарова Н. Психологічні особливості агресивної поведінки підлітків. Психологічні проблеми особистості на сучасному етапі розвитку суспільства. Збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції (7-8 квітня 2021 р., м. Ніжин) / за ред. М.В. Папучі. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. С. 84 – 87.
3. Ікуніна З. Шляхи профілактики та корекції агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку. Актуальні проблеми психології. 2013. № 9. С. 81 – 90.
4. Наконечна О. В. Соціально-педагогічна профілактика агресивності дітей старшого дошкільного віку. Молодий вчений. 2015. № 10. С. 144 – 147.
5. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник / уклад.: М. В. Лемак, В. П. Петрище. Ужгород : Видавництво Олександра Гаркуші, 2011. 616 с.
6. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.

СЕКЦІЯ 5.
ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ І УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА
ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

АКСАНОВ Ілля, здобувач групи УП-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БЕРЕЖНА Г. В., доцентка кафедри публічного управління і проєктного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат економічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РИЗИКІВ НА ВСІХ ЕТАПАХ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Сучасні виклики, які стоять перед бізнес-середовищем в Україні, актуалізують питання управління ризиками. Ризик-орієнтоване управління розглядається як цілісний підхід до розуміння та прогнозування ризиків в бізнесі. Основна мета будь-якої програми управління ризиками полягає не в тому, щоб уникати ризиків, а в тому, щоб зберегти та збільшити вартість бізнесу шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо ризиків. При цьому одним з основних елементів в процесі управління ризиками є їхня ідентифікація, яка передбачає виявлення та документування усіх наявних та потенційно-можливих ризиків задля формування програми дії щодо подальшого управління ними. За таких умов дослідження сутності ідентифікації ризиків як однієї із важливих складових управління ними є актуальним науковим завданням [1]. Метою роботи є дослідження сутності та підходів до практичної реалізації процесу ідентифікації ризиків в бізнесі.

Відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 31000:2018 «Ризик-менеджмент. Принципи та керівні вказівки» процес управління ризиками передбачає систематичне застосування політик, процедур та практик для забезпечення обміну інформацією та консультування, визначення контексту, оцінки ризиків, впливу на ризику, моніторингу, аналізу та документування ризиків, а також ведення звітності щодо ризиків. Цей процес повинен бути невід'ємною складовою загальної системи управління та прийняття рішень, інтегрований у структуру, діяльність та усі бізнес-процеси організації [2]. В межах організації процес управління ризиками може мати безліч варіантів практичного впровадження, адаптованих із урахуванням необхідності досягнення стратегічних та тактичних бізнес-цілей, а також умов зовнішнього та внутрішнього середовища. Одним з основних етапів процесу управління ризиками є їхня ідентифікація – процес встановлення переліку основних видів ризиків, властивих діяльності конкретної організації, які можуть вплинути на конкретну ділянку роботи, напрямок діяльності або організацію в цілому.

Ідентифікація являє собою опис ризиків в їх взаємозв'язку з іншими ризиками і факторами (джерелами ризиків), які посилюють або послаблюють описані ризики [2]. Основною метою ідентифікації ризиків є виявлення, розпізнавання та опис ризиків, які можуть допомогти або перешкодити організації досягти її цілей. В цьому контексті необхідно враховувати наступні фактори та взаємозв'язки між цими факторами:

- матеріальні та нематеріальні джерела ризику;
- причини та події;
- загрози та можливості;
- зміни зовнішнього та внутрішнього контексту;
- індикатори ризиків;
- характер та вартість активів і ресурсів;
- наслідки та їх вплив на цілі;
- обмеження знань та достовірності інформації;
- фактори, які пов'язані з часом;
- упередження, припущення та переконання осіб, причетних до управління ризиками [1].

Ідентифікація ризиків важлива на всіх етапах життєвого циклу організації, оскільки вона допомагає визначити найважливіші проблеми та допомагає сформулювати чітке уявлення про загальний стан бізнесу. Серед причин, чому сучасні організації зосереджуються на ідентифікації ризиків, виокремлюють такі:

1) визначення проблем в галузі (виявлення галузевих проблем або спеціалізованих ризиків допомагає скласти бізнес-план щодо майбутніх витрат або перешкод задля визначення правильного розподілу ресурсів);

2) відповідність юридичним нормам (ідентифікація ризиків допомагає бізнесу зрозуміти, яким законодавчим нормам та стандартам слід керуватись в процесі своєї діяльності);

3) привабливість для інвесторів (інвестори зазвичай шукають інвестиції з низьким рівнем ризику і високою прибутковістю, відтак ідентифікація ризиків допомагає їм зрозуміти весь потенціал розвитку бізнесу);

4) підвищення ефективності реалізації проєктів (організації використовують ідентифікацію ризиків у менших масштабах для окремих проєктів, виявлення ризиків на ранньому етапі планування проєкту може допомогти команді ефективніше справлятися з можливими проблемами) [3].

Моделі ідентифікації ризиків можуть бути представлені такими групами:

1) ідентифікація, заснована на цілях (організації, формуючи процес управління ризиками, повинні зважати на те, що будь-які ситуації, які можуть загрожувати досягненню поставленої мети, визнаються ризиком);

2) ідентифікація, заснована на сценаріях (під час аналізу розробляються різноманітні сценарії, які можуть виступити альтернативними шляхами досягнення поставлених цілей; будь-який випадок, який зумовлює реалізацію сценарію небажаної альтернативи, ідентифікується як ризик);

3) ідентифікація, заснована на систематизації або ж розподілу можливих джерел ризиків із використанням експертного оцінювання;

4) загально-ризикова перевірка найбільш характерних ризиків у загальному переліку, що дає можливість визначити їх відповідність щодо конкретної ситуації [4].

Можна стверджувати, що ідентифікація ризиків є одним з найважливіших кроків у процесі управління ризиками. Якщо трапиться збій у визначенні будь-якого конкретного ризику, то всі методи впливу на нього

не будуть реалізовані, або ж їхня ефективність буде значно нижчою запланованої. В цьому аспекті варто зосередити увагу на вибір методів ідентифікації ризиків, обґрунтований з наукової та економічної точок зору. Сучасна бізнес практика має потужний арсенал різноманітних методів, інструментів та технік, які дозволяють максимально широко визначити найважливіші ризики в діяльності будь-якої організації. При цьому найбільш широкого практичного застосування набули наступні: мозковий штурм, опитування стейкхолдерів, метод Дельфі, діаграма спорідненості, SWOT-аналіз, структурований метод «Що якщо» (SWIFT), аналіз сценаріїв, перелік контрольних запитань, попередній аналіз небезпечних чинників, дослідження небезпечних чинників та працездатності (HAZOP), система аналізу небезпечних чинників і критичних точок контролю (НАССР), аналіз причинно-наслідкових зв'язків тощо.

Результат ідентифікації ризиків – сформований перелік наявних та потенційних ризиків, які здійснюють або можуть здійснювати суттєвий вплив на ефективність бізнес-діяльності та досягнення встановлених цілей організацією. Варто зауважити, що види основних ризиків найперше залежать від виду діяльності організації. Таким чином, організації в Україні стикаються з різноманітними ризиками, які можуть поставити під загрозу їхню здатність досягати поставлених цілей, або ж підвищити ефективність їхньої діяльності та покращити основні фінансові показники. Правильно ідентифіковані ризики в бізнесі повинні охоплювати усі аспекти: від фінансових і репутаційних ризиків до ризиків дотримання вимог нормативно-правових актів та кібер-ризиків [4].

Успіх проекту – досягнення цілей проекту при дотриманні встановлених обмежень на його довготривалість й строки завершення, вартість і бюджет проекту, якість виконаних робіт і специфікацій вимог до результатів. Успіх проекту, зазвичай, означає отримання всіма зацікавленими сторонами результатів, що виправдовують їхні очікування, що традиційно формулюються у вигляді цілей і вимог. Якщо такі цілі та вимоги сформульовані, критеріями успішності проекту можуть виступати кількісні показники, що відображають ступінь досягнення цілей проекту або виконання певних вимог. Критерії успіхів і невдач проекту – це сукупність показників, які дають можливість говорити про успішність виконання проекту. Головною вимогою, критерієм є їхнє однозначне та ясне визначення. Для кожного проекту і кожного замовника критерії успіху повинні бути визначені, оцінені та проаналізовані. Зазвичай на фазі ініціації проекту визначають критерії успішності проекту, їх узгоджує керівник проекту з головними учасниками проекту та фіксує в уставі проекту. Згідно з методологією управління проектами, можна виділити такі критерії успішності проекту:

- завершення проекту у встановлені терміни;
- відповідність якості продукту проекту визначеному рівню якості у проектній документації;
- витрати фінансових ресурсів на проєкт не перевищили встановлених планом проекту витрат;
- задоволення результатами проекту всіма зацікавленими сторонами.

Таким чином, сучасний бізнес стикається з різноманітними ризиками в ході своєї повсякденної господарської діяльності. Правильна ідентифікація цих ризиків здатна допомогти організації створити кращі продукти та процеси, підвищити ефективність роботи шляхом виявлення та оптимізації наслідків ризиків. При цьому важливо сформулювати максимально повний

перелік усіх можливих ризиків, зосереджуючись не тільки на загрозах, а й на можливостях, які здатні забезпечити стійку конкурентоспроможність організації.

ЛІТЕРАТУРА

1. ISO 31000:2018(en). Risk management – Guidelines. ISO. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en> (дата звернення: 11.04.2023).
2. 8 Risk Identification Methods to Discover Your Business Risks. Indeed. URL: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/risk-identification-methods> (дата звернення: 10.04.2023).
3. Литовченко О. Ю. Підходи до ідентифікації та оцінки фінансових ризиків підприємства. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 19. С. 398–404.
4. Leading Effectively Staff, «Best Practices for Managing Virtual Teams and Meetings», 03.2020. Режим доступу: <http://surl.li/hhipm>

БЕВЗ Павлина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління проектами» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЄКТАМИ В ГАЛУЗІ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ

Перехід країни до ринкової економіки потребує ринкових методів управління у різних сферах економічної діяльності. Одним з найбільш ефективних методів управління будь-якими системами в країнах з ринковою економікою є методологія Управління проектами (Project Management).

Окремі частини методології Project Management добре відомі та використовуються в будь-яких економічних системах. До відомих методів методології Project Management можна віднести так звані числові (жорсткі) інформаційні методи контролю термінів, вартості та якості проектів: це матричні організаційні системи, мережні графіки, ієрархічні організаційні системи, системи прийняття рішень. Методологія Project Management з використанням м'яких методів, які базуються на усвідомленні важливості людського фактору повністю змінили всю сферу управління проектами. У відповідності до цього методу одним з головних ресурсів проекту є люди. Головною відмінною цього ресурсу від інших (матеріальних, фінансових) є те, що людський ресурс має ціну за період часу, а не за штуку або одиницю кількості.

В межах нашого дослідження утонемо поняття «проект».

Проект у загальному розумінні – це система цілей, яка під впливом системи діяльності перетворюється у потрібний (кінцевий) результат [1].

Проект в управлінні проектами - обмежена в часі, ресурсах та вимогах якості унікальна сукупність процесів, направлена на досягнення унікальних цілей та завдань для створення нової цінності (продукту або послуги) [2]

Щоб зрозуміти, що є проектом, важливо провести для себе межу між проектом і процесом. Процес – це повторюване завдання або операції, які дають очікуваний результат. Прикладом процесу може бути: продаж квитків, управління командою, друк банерів, ранкові пробіжки. Головна ознака процесу – повторюваність. До того ж, результат процесу передбачуваний.

З огляду на вище окреслене проект – це сукупність дій, обмежених у часі і спрямованих на вирішення проблеми або досягнення конкретної мети.

Основними ознаками проекту виступають:

- Обмежений час його виконання, є точка початку проекту та точка кінця.
- Для його реалізації потрібні ресурси, і вони обмежені.
- Проект – це тимчасова система, він не повторюється після завершення (але може початися новий проект).
- Проект – це завжди керування змінами.
- Результат проекту – непередбачуваний і завжди унікальний.

Також важливо відзначити, що проект, на відміну від процесу, завжди має високу ступінь невизначеності, хоча і складається з відомих заздалегідь процесів.

Прикладом проекту може бути: створення сервісу з продажу квитків, набір команди проекту, розробка дизайну банерів для концерту, марафон.

Логіку проектного підходу добре описує так званий трикутник проекту або трикутник проектного менеджменту (Рис.1):

Рисунок 1. Трикутник проектного менеджменту

З рисунку 1 видно, що існує три основні межі: час (time), що завжди обмежений у проекті; зміст проекту (scope), тобто завдання й активності проекту, його наповнення; вартість (cost). Сюди належать всі ресурси проекту, в тому числі людські, оскільки вони всі мають грошовий еквівалент.

Існує також четверта, невидима грань – якість (quality). Про неї далеко не завжди говорять в проектах, не завжди заздалегідь описують вимоги щодо якості. Проте в результаті ми завжди оцінюємо якість реалізації проект.

Трикутник проектного менеджменту добре показує, зміни, які відбуваються при реалізації проекту, якщо ми змінимо хоча б одну грань, це потягне за собою ще як мінімум одну з них. Наприклад, якщо скорочується грань часу проекту (нам потрібно закінчити його на місяць раніше), це може означати, що ми скорочуємо зміст проекту, тобто зменшуємо кількість

активностей. Або якщо ми, навпаки, хочемо збільшити кількість активностей, ми повинні або збільшити бюджет, або додати час, або пожертвувати якістю.

Трикутник добре описує існуючі в проєкті обмеження. Керування цими обмеженнями для досягнення результату – і є завдання проєктного менеджера.

Повертаючись до твердження поняття «проєкт» результатом управління проєктом в галузі мобільного зв'язку може бути комплект документів на будівництво лінії зв'язку, комплект документів на будівництво телевізійної вежі, технічний пристрій для цифрової системи комутації, програма реструктуризації підприємства, алгоритм розрахунку витрат на послуги зв'язку тощо.

В цьому випадку системою цілей буде виступати сам очікуваний результат, які необхідно отримати через процес виконання проєкту.

Система діяльності – це проєктний процес, який може бути заданий абстрактною (прогнозною) системою дій з описом робіт (задач), визначення їх вартості та терміну виконання, визначення організації виконання задач. Ця система дій повинна бути спрямована на досягнення цілей проєкту та бути оптимальною (раціональною). Проєктний процес необхідно планувати, аналізувати, контролювати та приймати рішення для отримання успіху, тобто досягнення кінцевих результатів.

Об'єднання жорстких та м'яких методів управління проєктами в галузі мобільного зв'язку стало можливим завдяки створенню систем та мереж Internet.

Методологію управління проєктами в галузі мобільного зв'язку можна представити як управління змінами, що необхідно виконати для досягнення успіху (мети) проєкту. Розглянемо зміст та роль змін в управлінні проєктом в галузі мобільного зв'язку.

Маркетинг проєктів зв'язку як цілісну систему можна розглядати у двох основних аспектах. Перший – це управлінський аспект. Він формує «образ мислення» в управлінні проєктами, виходячи з інтересів покупця, а не тільки власних інтересів корпорації або фірми, чи наказів «зверху». Для проєктів зв'язку покупцями є державні підприємства, комерційні фірми з різними формами організації операторської діяльності. Тому всі функції підприємства зв'язку – виробнича, сервісна, фінансова, кадрова повинні бути підпорядковані вирішенню задач маркетингу. Сама структура управління проєктами при цьому орієнтована на ринок послуг зв'язку, тобто на прогнозування експлуатаційної фази проєкту.

Другий аспект – поведінка продавця. Маркетинг розглядає як безпосередню діяльність на ринку, визначений «образ дій» підприємства. Головною особливістю проєктів телекомунікацій є необхідність поєднувати мегапроєкти, мультипроєкти і монопроєкти одночасно в одному синтезованому проєкті. Ця особливість пов'язана з необхідністю надання послуг місцевого, міжміського та міжнародного (міжконтинентального) зв'язку, послуг телебачення та радіомовлення. Наприклад, власник маленької стільникової мережі місцевого зв'язку не отримує майже ніяких доходів, якщо не буде використовувати національні та міжнародні мережі зв'язку. Під цим розуміється наявність системи просування проєктів та послуг зв'язку, усього того, що складає так званий маркетинговий мікс (поєднання різних способів та засобів діяльності, які використовуються у тих чи інших ситуаціях для отримання необхідної реакції з боку ринку).

Успіх у реалізації маркетингу проєктів зв'язку залежить від середовища, у якому він здійснюється, тобто від керованих та некерованих факторів. До

перших слід віднести сферу діяльності корпорацій, концернів, дирекцій, фірм зв'язку, їх цілі, організацію маркетингової служби та виробничої діяльності (рис.2).

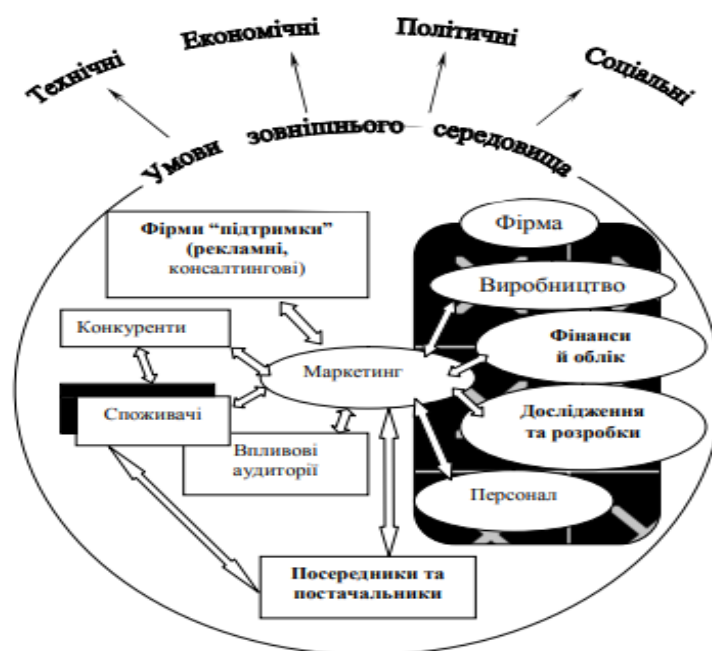

Рисунок 2. Маркетингове середовище проєктів та послуг зв'язку

Зростання значення маркетингу проєктів зв'язку у теперішніх умовах пов'язане з такими технологічними зрушеннями у сфері телекомунікацій, які створили умови для швидкого переорієнтування операційної діяльності по наданню послуг зв'язку. Особливо швидкими темпами розвивається ринок мобільного зв'язку: транкінговий, пейджинговий зв'язок та послуги, які пов'язані з передаванням даних: телефакс, телетекс, телетекст, відеотелефон, відеотекст, послуги Інтернет.

Отже, маркетинг ефективний та доцільний в умовах розвиненого ринку з великою кількістю операторів зв'язку та конкуренцією, свободою власників та провайдерів послуг. Маркетинг потребує організувати маркетингові дослідження, а також отримувати відповідну інформацію від підготовлених керівників та спеціалістів. У багатьох країнах маркетинг став самостійною сферою бізнесу, при цьому особливе значення він має при зовнішньо-економічній діяльності в поштовому зв'язку, телебаченні та радіомовленні, електрозв'язку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горелкіна С.Б. Планування та аналіз проєктів у галузі зв'язку: Навч. посібник. Одеса: УДАЗ ім. О.С. Попова, 2000. 102 с.
2. Проєкт. Вільна енциклопедія «Вікапедія». Доступно: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82>

БОГОЛЕПОВА Аліна, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КОВТУН О. А., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління, доцент

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ТА ВІДКРИТІСТЬ ВЛАДНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

Таке явище як корупція є серйозною проблемою в Україні, що має негативний вплив на економіку, політичну стабільність та соціальний розвиток країни. Одним із найважливіших чинників, який сприяє зниженню рівня корупції, є прозорість та відкритість владних процесів.

Прозорість означає доступність інформації про діяльність уряду та інших владних органів. Це забезпечується шляхом публікації інформації про бюджетні витрати, угоди, рішення тощо. Ця інформація повинна бути доступною для громадськості, допомагаючи зрозуміти, які рішення приймає влада й які ресурси витрачаються.

Відкритість же передбачає забезпечення можливості громадськості брати участь у прийнятті рішень. Це може бути досягнуто шляхом залучення представників громадськості до процесу прийняття рішень, проведення громадських слухань, консультацій та опитувань.

Прозорість та відкритість владних процесів є ефективним засобом боротьби з корупцією в Україні. Забезпечення доступності інформації про діяльність уряду та інших владних органів допоможе зменшити можливість зловживання владою. Наприклад, публікація інформації про укладені угоди дозволяє громадськості контролювати витрати державних органів.

Останнім часом Україна докладає великих зусиль для боротьби з корупцією, яка довгий час була однією з основних проблем в країні. Одним із ключових підходів до вирішення цієї проблеми є збільшення прозорості та відкритості урядових процесів. Це дозволяє легше виявляти та запобігати корупційним діям.

В лютому 2023 року Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль, повідомив що Уряд запустить відкриті й прозорі аукціони з продажу конфіскованого російського майна. Вже затверджено порядок використання коштів Фонду ліквідації наслідків збройної агресії росії, який визначає, зокрема, питання використання коштів на відбудову, відбір проектів і пріоритетність відновлення об'єктів, прозорість звітування. Також Кабінет Міністрів України ухвалив постанову, яка регулює продаж конфіскованих російських активів та майна, кошти з яких є одним із джерел наповнення Фонду ліквідації наслідків збройної агресії рф.

Прем'єр-міністр підкреслив, що всі кошти від цього продажу будуть спрямовані на відновлення України, аукціони з продажу будуть проходити за тим самим принципом, як і мала приватизація. Відповідати за них буде Фонд державного майна, таким чином буде збережено принцип відкритості, прозорості та конкуренції [1].

Прозорість та відкритість можуть набувати різних форм, включаючи ініціативи з відкритих даних, прозорість у громадських закупівлях та закони про доступ до інформації. Ініціативи з відкритих даних передбачають розміщення даних уряду в відкритому доступі для загального користування. Це може допомогти у виявленні корупції шляхом аналізу даних та встановленні зв'язків між різними діями уряду.

60 українських громадських організацій і медіа 06.04.2023 звернулись до влади з заявою, в якій вимагають відкрити державні реєстри та поновити доступ до публічної інформації [2].

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну низка державних інституцій приховали частину публічної інформації, зокрема у формі відкритих даних про свою роботу та закрили доступ до публічної інформації деяких державних реєстрів.

Основним обґрунтуванням цього стали міркування безпеки, однак така політика суттєво погіршила прозорість роботи державних органів та органів місцевого самоврядування, а громадяни втратили оперативний доступ до відкритих даних, які становлять значний суспільний інтерес.

Закритість державних реєстрів та відсутність доступу до суспільно важливих даних призводить до корупції, відсутності підзвітності та відповідальності й що найголовніше, до втрати довіри до ключових державних інституцій.

В своїй заяві вони звертають увагу на невідкладність відновлення:

- декларування для контролю доходів політиків та чиновників й співставлення їхнього рівня життя з отриманими коштами;
- звітування для партій за отримане державне фінансування;
- повноту інформації про роботу народних депутатів на сайті ВРУ та про діяльність парламентських комітетів;
- відновити доступ до Єдиного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб підприємців та інших реєстрів Міністерства юстиції України з урахуванням законних обмежень та обґрунтуванням неможливості оприлюднення;
- посилити контроль за дотриманням Закону «Про доступ до публічної інформації», оскільки низка органів влади та органів місцевого самоврядування зловживають воєнним станом і не надають інформацію громадянам;
- відновити доступ до тієї частини інформації у судовому реєстрі, яка була прихована всупереч Закону «Про доступ до судових рішень»;
- реєстр арештованих активів, що адмініструється АРМА;
- аукціони на Prozorro та оприлюднення угод закупівель;
- розпочати роботу з оприлюднення розпорядниками публічної інформації у формі відкритих даних згідно з Постановою КМУ №835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних», а у випадку неможливості це зробити, оприлюднювати результати трискладового тесту з обґрунтуванням [2].

Петиція із закликом відновлення декларування статків посадовців та депутатів лише за кілька днів набрала необхідні 25 тисяч голосів [3].

Відновлення декларування статків посадовців та депутатів є важливим кроком у боротьбі з корупцією та забезпеченні прозорості та відкритості діяльності влади.

Зараз у багатьох країнах світу, включаючи Україну, транспарентність та відкритість владних процесів стають все більш актуальними. Це пов'язано з тим, що корупція є однією з найбільших проблем сучасного світу, яка порушує законність, демократію та економіку країни. У боротьбі з цим явищем транспарентність та відкритість владних процесів вважаються важливими засобами зменшення ризику корупційних вчинків та забезпечення відповідальності владних осіб.

Однак, необхідно враховувати, що транспарентність сама по собі не є достатньою для боротьби з корупцією. Наприклад, існують приклади країн, де інформація про роботу владних органів є відкритою, але корупція все ще залишається поширеною. Тому, окрім транспарентності, важливим елементом боротьби з корупцією є відкритість владних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уряд запустить відкриті й прозорі аукціони з продажу конфіскованого російського майна. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zapustyt-vidkryti-i-prozori-auksionu-z-prodazhu-konfiskovanoho-rosiiskoho-maina-denys-shmyhal> (дата звернення 06.04.2023).
2. Громадськість вимагає відкрити реєстри та поновити доступ до публічної інформації. Рух ЧЕСНО. URL: https://www.chesno.org/post/5533/?fbclid=IwAR31EiQn2bEP71UV8Vf3JEhXcaAH2cXrKzg_XPhcGLMM2cTfqHSq6UMdZA4 (дата звернення 06.04.2023).
3. Відновити декларування статків посадовців та депутатів. Електронні петиції. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/177712> (дата звернення 07.04.2023).

ВАШУЛЕНКО Оксана, аспірант кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П. А. Шупика

Науковий керівник:

ДІДЕНКО Н. Г., професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П. А. Шупика, доктор наук з державного управління, професор

СУТНІСТЬ ТА ГОЛОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО МЕДИЧНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

Сфера охорони здоров'я в Україні – це вкрай складний комплекс соціально-економічних, культурно-освітніх, санітарно-гігієнічних та інших заходів, які виконуються як державою, так і громадськістю з метою забезпечення високого рівня ефективності функціонування даної сфери. Беручи до уваги особливості реформування вітчизняної сфери охорони здоров'я, можна вважати, що загальнодержавна медична система в Україні повинна опиратися на єдиний медичний простір.

На сьогоднішній день зважаючи на реалізацію реформування медичної сфери в наукових колах точаться безперервні дискусії стосовно формування єдиного медичного простору в Україні. Так, проблему формування і розвитку єдиного медичного простору в Україні в сучасних умовах досліджували такі науковці як З.С. Гладун, О.О. Грін, В.О. Жаховський, М.В. Кудренко, В.Є. Купець, В.Г. Лівінський, Р.А. Майданик, І.П. Мельник, В.Ф. Москаленко, В.П. Печиборщ, О.В. Печиборщ, В.А. Савицький, О.А. Сіделковський, Г.О. Слабкий, І.М. Тодуров, В.В. Якимець, В.М. Якимець та інші.

Мета дослідження полягає у розкритті сутності та головних засад формування єдиного медичного простору в Україні.

Єдиний медичний простір – це всебічно збалансована система охорони здоров'я, яка на основі впровадження передового світового досвіду спрямованого, на оптимальне використання сил і засобів, спроможна виконувати завдання за призначенням у мирний і воєнний час. Означене досягається за рахунок ефективного та раціонального використання інноваційних медичних технологій та можливостей відомчих та всіх форм власності закладів охорони здоров'я для забезпечення державою громадянам України надання своєчасної, доступної, якісної та в повному обсязі всіх видів медичної допомоги [6, с. 35].

У літературі розрізняють поняття єдиного медичного простору у вузькому значенні – як систему єдиної загальнодержавної мережі закладів охорони здоров'я, та широкому – як систему організації надання медичної допомоги, що забезпечує доступність, якість і ефективність усіх видів медичної допомоги всьому населенню держави та об'єднує всі медичні ресурси спільним управлінням і визначеними механізмами фінансування [1].

Найбільш влучним, на нашу думку, є розуміння єдиного медичного простору О.О. Гріном, відповідно до якого серед елементів єдиного медичного простору виокремлюються забезпечення своєчасної і якісної медичної допомоги; гарантування належного рівня біобезпеки; забезпечення відповідального публічного управління системою охорони здоров'я [2, с. 94].

З точки зору О. Сіделковського, єдиний медичний простір України – це функціональне об'єднання сил та засобів державної, комунальної, приватної та відомчої медицини з метою якомога повнішої реалізації прав пацієнтів на отримання доступної та якісної медичної допомоги. Правова сутність єдиного медичного простору зводиться до наступного:

- це функціональне об'єднання. Не адміністративне, не примусове, не протиприродне, а саме функціональне. Об'єднуючи сили та засоби організації та надання медичної допомоги, є можливість потенціювати позитивний ефект;
- право власності, проголошене та гарантоване Конституцією нашої держави, залишається однією із базових підвалин побудови взаємовідносин держави, територіальної громади та приватної особи і не зазнає змін при формуванні єдиного медичного простору української держави;

- права, свободи та законні інтереси фізичних та юридичних осіб – потенційних споживачів медичних послуг стають у більшій мірі захищеними, оскільки можуть бути задоволені незалежно від місця проживання особи, її належності до тієї чи іншої організаційно-правової форми (юридична особа), соціальної групи (фізична особа) [7, с. 115].

В свою чергу, В.Ф. Москаленко, вважає, що створення єдиного медичного простору передбачає функціональне розмежування компетенції різних закладів охорони здоров'я на одній території, що дозволить уникнути дублювання видів медичної допомоги в окремих населених пунктах, переважно у великих містах, де поряд із медичними закладами комунальної власності розташовані функціонально подібні державні і відомчі медичні заклади [5, с. 7].

Таким чином, під єдиним медичним простором слід вважати загальне дієве та доцільне використання усіх перспектив медичних закладів будь-якої форми власності, які розміщені на певній території, та не виключає наявність медицини відомчої моделі. На нашу думку, в процесі дослідження особливостей формування єдиного медичного простору варто розкрити його напрями, елементи та інструменти. Так, усі напрями формування єдиного медичного простору можна поділити на три групи:

- політичний напрям передбачає реалізацію державою взятих на себе зобов'язань перед громадськістю стосовно збереження та охорони здоров'я;
- соціальний напрям передбачає забезпечення можливості населенню отримання соціальні гарантії та реалізацію права кожного громадянина на збереження та охорону здоров'я;
- економічний напрям передбачає побудову сучасної та економічно аргументованої моделі охорони здоров'я.

Як зазначає Р.А. Майданик, складовими єдиного медичного простору є загальнообов'язкове державне медичне страхування і системи надання медичних послуг за принципом солідарності. Принцип солідарності є європейським основоположним принципом права людини на охорону здоров'я та означає, що держава гарантує кожному однаковий обсяг загальнодоступних медичних послуг, незалежно від фактичного розміру страхового внеску [4, с. 38].

У рамках публічної політики побудови системи єдиного медичного простору, з нашої точки зору, важливим є чітке формулювання принципів, на яких буде базуватись конкретна діяльність суб'єктів владних повноважень, адже від такого роду принципів багато в чому залежить якісний «старт» єдиного медичного простору, його сприйняття суспільством та пересічними громадянами. Підсумок, який очікують усі від єдиного медичного простору, – покращення якості та доступності медичної допомоги стане можливими лише тоді, коли першочергово сформульовані принципи будуть реально втілені в життя. Саме тому формулювання принципів є важливим на початку роботи, а їх дотримання – у процесі діяльності із започаткування єдиного медичного простору України [8, с. 188].

На підставі наведеного основним інструментом формування засад єдиного медичного простору є запровадження загальнообов'язкового медичного страхування, а результатом – безпечне середовище, своєчасна та якісна медична допомога, здорова людина. Слід зазначити, що принципи єдиного медичного простору на цей час уже реалізуються і застосовуються в системі охорони здоров'я держави та у відомчій, у тому числі військовій, медицині через запровадження і використання єдиної законодавчої та

нормативно-правової бази з питань охорони здоров'я, єдиних стандартів медичної допомоги (медичних стандартів), клінічних протоколів та інших галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я, системи акредитації закладів охорони здоров'я та ліцензування господарської діяльності з медичної практики, єдиних вимог щодо підготовки та атестації медичних (фармацевтичних) фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів і спеціальностей, порядку обігу наркотичних та сильнодіючих речовин тощо [3, с. 48].

Таким чином, беручи до уваги все вище наведене можна дійти висновку, що на сьогоднішній день доволі гостро постала проблема, пов'язана із формуванням єдиного медичного простору. Дана проблема потребує негайного вирішення, оскільки перешкоджає ефективному розвитку та створенню новітньої дієвої системи охорони здоров'я в Україні. В процесі розкриття сутності та головних засад формування єдиного медичного простору в Україні нами з'ясовано, що єдиний медичний простір варто досліджувати в якості загального дієвого та доцільного використання усіх перспектив медичних закладів будь-якої форми власності, які розміщені на певній території, та не виключає наявність медицини відомчої моделі. Загальновідомо, що єдиний медичний простір має на меті об'єднання усіх рівнів медицини в одне функціональне ціле, що дасть можливість покращити її якість і доступність. Сам процес формування єдиного медичного простору в Україні вважається досить складним, послідовним та багатоетапним, оскільки не може відбуватися лише завдяки адміністративно-командним методам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гладун З.С. Адміністративно-правове регулювання охорони здоров'я населення в Україні: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 720 с.
2. Грін О.О. Загальне медичне право: навчальний посібник: Альбом схем. Ужгород: Вид-во «ФОП Сабов А.М.», 2017. 208 с.
3. Жаховський В.О., Лівінський В.Г., Кудренко М.В., Слабкий Г.О., Мельник І.П. Наукове обґрунтування формування моделі єдиного медичного простору держави. Економіка і право охорони здоров'я. 2018. № 1 (7). С. 45-52.
4. Майданік Р. А. Єдиний медичний простір як ключовий стандарт прав людини і юридичний виклик у сфері охорони здоров'я України. Медичне право. 2013. № 1. С. 33-42.
5. Москаленко В.Ф. Діяльність системи охорони здоров'я за 2000 рік: завдання щодо подальшого її розвитку та підвищення рівня здоров'я населення України. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. 2001. № 1. С. 4-14.
6. Савицький В.Л., Тодуров І.М., Якимець В.М., Печиборщ В.П., Купець В.Є., Печиборщ О.В., Якимець В.В. Єдиний медичний простір в реаліях сьогодення. 2020. № 4 (62). С. 34-40.
7. Сіделковський О. Єдиний медичний простір у парадигмі розвитку медичного права України. Публічне право. 2019. № 2 (34). С. 113-119.
8. Сіделковський О.Л. Принципи формування та принципи функціонування єдиного медичного простору України: адміністративно-правовий вимір. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. Випуск 1 (89). С. 186-194.

ВІКТОРОВ Іван, здобувач групи УП-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ШМАГУН А. В., старший викладач кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління

УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТОМ СТВОРЕННЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В умовах обмежених ресурсів одним з інструментів управління розвитком системи освіти відповідно до вимог інноваційної економіки є підвищення ефективності та результативності діяльності через впровадження нових проектних механізмів.

Управління проектами – це ефективна управлінська технологія, впроваджена і перевірена на практиці багатьма найбільшими світовими та українськими компаніями. Основу її складають три концепції:

- визначення центрів відповідальності за конкретні проекти і за проектну діяльність в цілому;
- комплексне і прогнозне планування і контроль;
- визначення, створення та мотивація команд проектів; лідерство в команді і керівництво нею з метою об'єднання і координації зусиль всіх виконавців робіт [1].

На сьогодні існує безліч підходів до визначення поняття «проект». Відповідно до сучасних діючих стандартів в галузі управління проектами можна виділити наступні:

Проект – це тимчасове підприємство, призначене для створення унікальних продуктів, послуг або результатів [2].

Проект – це унікальний набір процесів, що включає координовані і контрольовані операції з датою початку та завершення, що вживаються для досягнення мети [3].

У загальному вигляді проект являє собою задум, ідею або образ, втілені в форму опису, обґрунтування розрахунків, що відображають можливість його практичної реалізації [4].

З точки зору системного підходу проект може розглядатися як процес переходу з початкового стану в кінцевий за участю ряду обмежень і механізмів (рисунок 1).

Рисунок 1. Проект як процес переходу з початкового стану в кінцеве

Управління проектом являє собою методологію планування, прогнозування, організації, менеджменту, координації людських і матеріальних ресурсів протягом життєвого циклу проекту, спрямовану на ефективне досягнення його цілей шляхом застосування системи сучасних підходів, принципів і технологій управління для досягнення результатів.

Залежно від специфіки проекту і потреб замовника, фази життєвого циклу в різних проектах можуть відрізнятися, але існують чотири основних фази, представлені нижче (рисунок 2):

- 1) ініціація;
- 2) планування;
- 3) впровадження;
- 4) завершення.

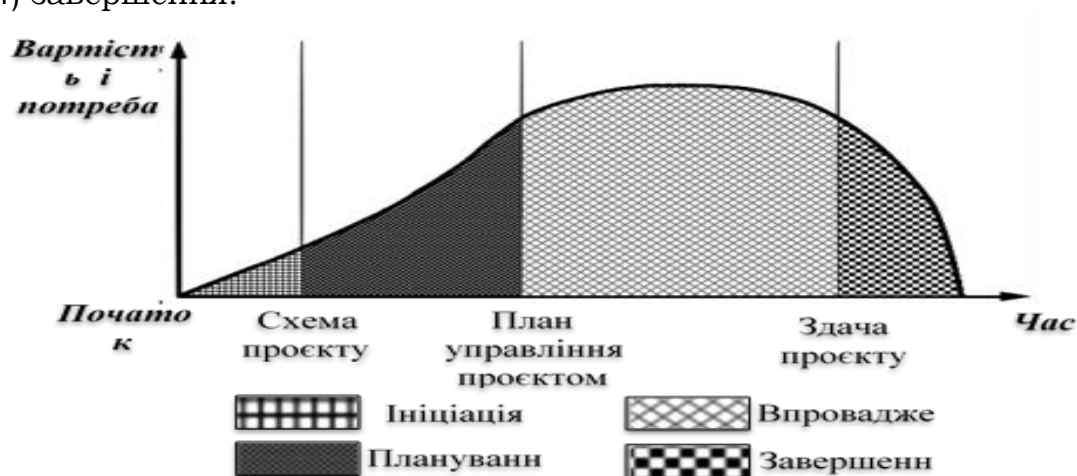

Рисунок 2. Структура життєвого циклу проекту

Управління проектами, як практична управлінська діяльність, відрізняється від традиційного менеджменту. Традиційний менеджмент розуміється як сукупність дій, орієнтованих на досягнення цілей при економному витрачанні бюджету, що включає в себе планування, організацію, управління і контроль персоналу та використання ресурсів для досягнення цілей компанії. Крім того, традиційний менеджмент має циклічний характер.

В даний час системне вивчення процесів управління складається з декількох основних підходів. Багато авторів відзначають особливу роль управління і розширення області формалізації принципів управління і збільшення «гнучкості» в рамках існуючих підходів або створення нових більш досконалих методів і моделей.

Разом з тим, функціонування і розвиток будь-яких систем освіти як рівноправних партнерів в освітньому просторі буде успішним тільки в тому випадку, якщо (при збереженні певних національних особливостей) менеджмент освітньої діяльності буде активний, динамічний і зорієнтований на кращі сучасні моделі стратегічного управління навчальними закладами, які отримали визнання в світовому освітньому співтоваристві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусейнов Д. Г., Федорков Е. Ю. Стан та перспективи розвитку проектного менеджменту в Україні. Публічне управління: проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Харків, 25 жовтня 2019 року. Харків: ТОВ «Константа», 2019. С. 108-112.
2. PMBOK. A guide to the project management body of knowledge (PMBOK guide). Інститут управління проектами Шосте видання | Newtown Square, PA: Project Management Institute, 2017.
3. ISO 21500:2012 Guidance on project management. URL: http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=50003/
4. Федорков Е. Ю., Гусейнов Д. Г. Особливості використання проектного підходу в управлінні підприємствами. Публічне управління: проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Харків, 25 жовтня 2019 року. Харків: ТОВ «Константа», 2019. С. 454-458.

ВІЛЬХОВА Тетяна, доцент кафедри публічного управління та права КЗ ВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

МІСЦЕ УКРАЇНСЬКОГО МАЛОГО БІЗНЕСУ У МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГАХ

Малий бізнес є значним структурним елементом сучасної економіки, конкурентної ринкової системи. Економіка в реальних умовах не може функціонувати та розвиватись без малих та середніх форм бізнесу. Саме ці форми надають економіці максимальної гнучкості.

Сьогодні Україна рухається у Європейський Союз, проходить багато етапів свого реформування, які необхідні для того, щоб зайняти чільне місце серед європейських країн та бути конкурентоспроможною державою. Це стосується багатьох аспектів та різних галузей економіки. Важливо, щоб країна була інвестиційно привабливою. Однак, існують певні проблеми у розвитку малого бізнесу, які суттєво знижують наш рейтинг на міжнародній арені.

Мета наукового дослідження полягає у визначенні місця малого бізнесу України у міжнародних рейтингах.

На наш погляд, сучасна державна політика малого підприємництва в Україні орієнтована в більшій мірі на фінансову складову щодо розвитку та підтримки. Крім цього, така підтримка здійснюється безсистемно. Державне регулювання підприємництва в Україні має здійснюватися комплексно, зі стратегічним, тактичним та оперативним баченням, охоплюючи все бізнес-середовище.

Державний вплив на розвиток бізнесу в нашій державі має здійснюватися методами багаторівневого характеру всіх можливих форм підтримки при оптимальних затратах ресурсів, що в подальшому, на наш погляд, дозволить сучасним українським підприємствам вільно доєднатися до європейського бізнес-простору.

Важливим аспектом якісного розвитку підприємництва та економіки України взагалі є участь та здобутки на міжнародній арені, а саме в міжнародних індексах та відповідних їм рейтингах.

Найбільш простим способом одержання інформації про оцінку розвитку та ефективності діяльності однієї країни у порівнянні з іншими є її участь у міжнародних рейтингах. Міжнародні рейтинги дозволяють як отримати комплексну оцінку про розвиток країни, так і виявити слабкі та сильні сторони в певній сфері.

Більшість рейтингів показує позицію окремих країн стосовно інших на підставі різних характеристик, що розраховуються або оцінюються за допомогою накопиченої в дослідженнях інформації. Рейтинги країн широко використовуються:

- при прийнятті інвестиційних рішень приватними та інституційними інвесторами;
- для розробки заходів державної економічної та соціальної політики;
- для залучення міжнародного кадрового потенціалу.

Слід відзначити також наявність недоліків в процесі складання міжнародного рейтингу. Сучасні світові рейтинги для оцінки використовують різні методики, що може істотно позначитися на позиціях країни, яка досліджується. Натомість участь у міжнародних рейтингах необхідна для країн, які прагнуть зайняти лідируючі позиції на світовому ринку. Участь України в міжнародних рейтингах характеризується значним відставанням за різними індикаторами від розвинених країн Західної Європи та світу.

Основними перешкодами, що можуть стримувати якісний розвиток малого бізнесу та економіки є: відсутність фінансового забезпечення в достатній мірі; відсутність розвиненого інноваційного бізнесу; низький рівень співпраці між науково-дослідними установами та бізнес-середовищем; низький рівень інтеграції у світовий науково-технічний простір.

На сьогодні існує багато міжнародних рейтингів, які прямо або опосередковано характеризують рівні розвитку країни та бізнесу.

- Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index);

- Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom);
- Індекс людського розвитку (Human Development Report);
- Індекс ведення бізнесу (Doing Business);
- Індекс поширення корупції (The Corruption Perceptions Index);
- Індекс верховенства закону (The Rule of Law Index);
- Індекс глобальних інновацій (The Global Innovation Index);
- Індекс демократії (The Democracy Index);
- Індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ICT Development Index).

Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) – це міжнародне дослідження із супроводжуючим рейтингом різних країн світу за показниками конкурентоспроможності економіки по версії Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum). Він включає 113 показників, що ґрунтовно аналізують конкурентоспроможність країн в різних стадіях економічного розвитку. Всі показники розподілені на декілька частин. Перша частина включає результати опитування засновників бізнесу (охоплення широкого кола елементів впливу на підприємницький клімат в досліджених країнах). Друга частина включає загальнодоступні джерела (дані статистики та регулярних досліджень міжнародних організацій). Всі показники об'єднуються в систему 12 контрольних факторів, що описують конкурентоспроможність економіки.

Індекс економічної свободи створено Американським дослідницьким центром «Фонд спадщини» (The Heritage Foundation) і газетою The Wall Street Journal та публікується щорічно з метою виділення рейтингу за розвитком та рівнем економічної свободи. За цим рейтингом визначають рівень економічної свободи як відсутність втручання влади у бізнес, створення перешкод виробничим процесам, а також процесам споживання товарів і послуг, крім процесів підтримки та захисту.

В останніх дослідженнях за Індексом економічної свободи Україна відноситься до групи країн «невільні» та потребує детального аналізу і впровадження ефективних механізмів подолання зазначених негативних тенденцій розвитку економічного середовища [1].

Індекс ведення бізнесу – це міжнародне дослідження із супроводжуючим рейтингом країн по показнику створення сприятливих умов ведення підприємницької діяльності. Індекс щорічно аналізує Світовий банк (The World Bank) та Міжнародна фінансова корпорація (The International Finance Corporation).

В рамках цього рейтингу оцінюються і відслідковуються зміни в нормативно-правових актах, що регулюють діяльність, насамперед, МП, в межах їх життєвого циклу – від створення до ліквідації. Одна із ключових передумов створення цього рейтингу полягає у необхідності правил для ведення бізнесу на основі прозорості та відкритості для всіх економічних суб'єктів світу.

Україна має перспективи підвищення рівня в зазначеному індексі через ефективне забезпечення таких елементів, як захист інвесторів та інвестицій, податкова система, міжнародна торгівля та ліквідація підприємств.

Сучасний соціально-економічний розвиток МП України розглянуто на прикладі офіційного дослідження індексу ведення бізнесу (Doing Business).

Від початку розрахунку рейтингу у 2006 році Україна посідала в ньому не найкращі позиції. Лише у 2015 році країна потрапила до першої сотні. Найнижчу позицію Україна мала у 2012 році – 152 місце із 183-х. У 2020 році

наша держава досягла найвищої позиції – 64 місце серед 190 країн (рисунок 1).

Для аналізу взяті наступні показники, що використовуються за рейтингом Doing business: реєстрація підприємств; отримання дозволу на будівництво; підключення до системи енергозбереження; реєстрація власності; отримання кредитів; захист інвесторів; оподаткування; міжнародна торгівля; забезпечення виконання контрактів; вирішення проблем неплатоспроможності.

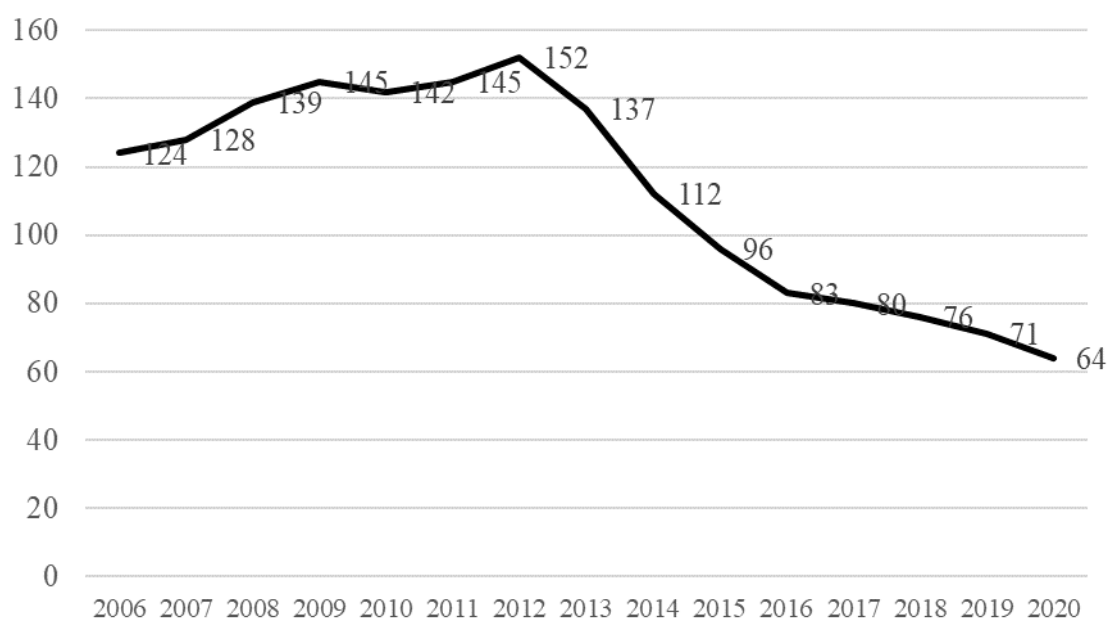

Рисунок 1. Місце України у Doing Business (2006-2020 роки)

Поліпшення показників України в рейтингу Doing Business має відбуватися за допомогою реалізації наступних механізмів:

- боротьби з корупцією, для чого доцільно змінити законодавство, ліквідувати в законодавчих актах неоднозначні формулювання;
- реформування судової системи;
- завершення реформи правоохоронних органів та формування антикорупційних структур.

Слід зазначити, що, згідно рейтингу, в Україні залишаються проблеми отримання дозволів на будівництво та підключення до електромереж. Відповідно до проведеного дослідження підключення до системи електропостачання в Україні оцінено в 5 процедур. Отримання дозволів на будівництво в 10 процедур. Слід наголосити на тому, що витрати на підключення до електромереж в Україні в 2,5 разів вище, ніж, в середньому, по країнам Європи та Центральної Азії [2].

Таким чином, країни з розвинутою економікою мають чималий досвід з розвитку сфери підтримки бізнесу, що є актуальним і для України. Останнім часом в багатьох розвинених країнах відбувається прогресивне зростання малих підприємств, їх частини в економіці, що позитивно впливає на загальний соціально-економічний розвиток. В Україні частка МП в економіці є невисокою. З цього виникає актуальність досліджень розвитку бізнесу в світовому масштабі для знаходження передових механізмів державної політики для їх застосування в нашій державі.

Враховуючи дослідження Doing Business, Україні слід застосувати міжнародний досвід у впровадженні реформ щодо розвитку бізнесу. Це вирішить декілька завдань:

- нівелює ризики корупційних проявів;
- підвищить мотивацію чиновників сумлінно виконувати свої обов'язки повноцінно.

Аналіз діяльності МП у світі, зокрема у європейських країнах, дозволяє виділити декілька стратегічних підходів до його розвитку на загальнодержавному рівні, які стануть подальшим об'єктом нашого дослідження. Розвинені країни світу вважають пріоритетним напрямом державної політики розвитку бізнесу інтеграцію малої, середньої та великої форм бізнесу. Цього вони досягають шляхом запровадження субконтрактних угод, лізингових схем, франчайзингу, спільного виконання науково-технічних програм та розробок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна у світових рейтингах, Ukraine Invest. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/hhunc>. Дата звернення: Квіт. 11, 2023.
2. К. В. Сушко, О. В. Чернова, «Місце України у глобальних економічних рейтингах», Економіка і суспільство, № 9, с. 110-114, 2017.

ВІХОВСЬКИЙ Олег, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КОВТУН О. А., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління, доцент

НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ З ГРОМАДСЬКІСТЮ: АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

В сучасних умовах цивілізаційного поступу та трансформаційних викликів у сфері публічного управління, громадянське суспільство стає необхідним інструментом розвитку демократичних публічних відносин між соціумом та державою. Бурхливий розвиток інституцій громадянського суспільства, що спостерігається в демократичних країнах починаючи з другої половини ХХ століття, підштовхує наукову спільноту, діючі політичні еліти та уряди переглядати існуючі моделі взаємодії між суспільством та державою.

Демократичні цінності, що є підґрунтям розвитку переважної більшості європейських та інших держав, стали основою побудови комунікаційних механізмів взаємодії інституцій публічної влади й громадянського суспільства.

Держава з врахуванням громадської думки та повагою до суспільства визначає параметри політико-правового взаємовпливу, державного регулювання, політики розвитку інституцій громадянського суспільства, сприяє їх вмотивованій діяльності, стимулює їхнє соціально-консолідуюче призначення та забезпечує можливість здійснення ними контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування.

У світлі євроінтеграційних процесів удосконалення законодавства про громадські організації, розробка дієвих механізмів співпраці, забезпечення ефективних комунікацій є актуальними питаннями, які вже є предметами дослідження багатьох науковців. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС поставило завдання розвитку громадянського суспільства, забезпечення процесу інституційної розбудови та консолідації громадських об'єднань [1].

У цьому контексті для України досвід європейських держав є показовим та можливим до імплементації, враховуючи євроінтеграційний напрям політики України. Особливо важливим є використання досягнень практичної діяльності громадських організацій у суміжних із Україною державах ЄС, які пройшли подібні трансформаційні суспільно-політичні процеси й ефективно реалізували публічно-управлінські можливості громадянського суспільства.

Тенденції розвитку громадських організацій у таких країнах (наприклад, Польща, Угорщина, Румунія), що можуть слугувати прикладом для України, автором [2] пропонується визначати у такому функціональному ланцюгу сприяння: державна політика – законодавчі норми – громадянська ініціатива – практика публічної взаємодії.

Перший із зазначених вище критеріїв – державна політика – є надзвичайно важливим для усвідомлення норм і правил взаємодії органів державної влади із громадянським суспільством. У демократичних країнах політика сприяння розвитку і діяльності громадських організацій є переважно стабільною, суб'єкти публічно-управлінських відносин чітко визначені законодавством, так само як й їхні повноваження. У цьому контексті важливим є взаємне розуміння важливості співпраці державотворчих сил із метою задоволення публічних інтересів та запитів усіх членів суспільства. Таким чином, держава адекватно реагує на необхідність суспільно-корисних дій, визнає соціально-консолідуючу роль усіх інституцій громадянського суспільства та сприяє досягненню ними поставлених цілей і відповідних результатів.

Так, наприклад, Республіка Польща є однією із найрозвинутіших країн центрально-східної зони ЄС, які успішно подолали негативні наслідки радянської системи управління й ефективно реалізують реформи в різних сферах. Взавши прискорений курс на демократизацію системи публічного управління, політична влада Польщі здійснила кардинальні трансформації в напрямку децентралізації, регіоналізації та розвитку громадянського суспільства. Завдяки цьому вона стала лідером Центральної Європи в прогресі взаємовідносин інституцій держави і суспільства. На нашу думку, державна політика стосовно громадських організацій у Польщі відзначається відносною стабільністю. Держава стимулює грантову, донорську й волонтерську складову функціонування громадських організацій. Цінним досвідом для України є можливість для громадських організацій надання соціально-сервісних послуг, за які офіційно передбачено плату на відповідних контрактно-договірних умовах [3].

Другим важливим критерієм розвитку громадських організацій є законодавчі норми. В процесі демократизації в Республіці Польща було

прийнято спеціальний закон («Про громадські організації» від 01.01.1990 р.), згідно з яким вони отримали відповідні умови, зміст і організаційну варіативність діяльності за звичною демократичною процедурою рівних прав та можливостей. Наступні нормотворчі акти продовжили актуалізацію громадянського сектору. Так, у Законах «Про фонди», «Про лобістську діяльність», «Про суспільно-корисну діяльність та волонтерство» відображено гарантовані громадянам права і свободи, зокрема в контексті громадянської активності й можливостей об'єднання в громадські колективні інституції [4].

Наступним критерієм є громадська ініціатива. Значний інтерес представляє досвід європейських країн, де вперше надано право громадян ініціювати законодавчий процес відповідно до прийнятого Лісабонського договору [5], який визначив громадянську ініціативу як форму безпосередньої участі в політиці ЄС. З огляду на це було започатковано програму «Європейська громадянська ініціатива» [6], яка передбачала можливість подання петицій до Європейської комісії для підтримки громадян ЄС. Згідно із законодавством Німеччини, Іспанії, Італії, Польщі, Словенії, Латвії та Литви, публічно-правова ініціатива, підписана певною кількістю громадян, є обов'язковою умовою для розгляду законопроекту в парламенті. При цьому «в межах кожної адміністративної одиниці законодавець встановлює власні вимоги щодо кількості громадян, які мають право внести до парламенту проєкт нормативно-правового документа, крім того, загальна вимога у більшості країн законодавчо закріплена» [7, с. 119].

Проаналізуємо наступний критерій – практику публічної взаємодії. Виходячи із соціально-консолідуєчої ролі громадських організацій, слід зауважити, що такий процес є основою синергії пріоритетних аспектів громадянської ініціативи та практики публічної взаємодії. Так, у 1996 р. відбулась трансформація механізмів взаємодії «третього сектору» Польщі та ЄС – було створено першу Платформу європейських суспільних неурядових організацій, метою якої є активізація міжнародної діяльності та об'єднання таких локальних організацій, що працюють на користь суспільства. Активно до роботи долучилися й інші міжнародні установи, які виконували роль суспільно-корисних та вважалися провідними у ЄС (наприклад, Amnesty International, Caritas, Greenpeace, Charities Aid Foundation) [4]. Вони заклали базис під прагматичну складову ефективної, прозорої взаємодії публічної влади й громадських організацій, яка на сьогодні вже має певні традиції й успішно сприяє розвитку польського суспільства [3].

Слід зазначити, що в сучасному світі більш активно використовуються інструменти громадських ініціатив для вирішення тактичних і стратегічних питань державного управління як з боку громадян, так і безпосередньо з боку органів влади. Ці інструменти, засновані на активній експертній позиції громадянського суспільства, дозволяють вносити необхідні корективи в державну політику у відповідних сферах.

Наприклад, одним із інструментів є громадська експертиза, ефективність впровадження якого у вітчизняній практиці супроводжується гальмуванням оптимізації взаємодії державного та громадського контролю. У зв'язку з цим спостерігається відсутність чіткого розуміння сутності та функціонального призначення громадянського суспільства, набуття ним у більшості випадків певних деінституційних форм, що переважає залученню громадськості до формування та реалізації державної політики та взаємного контролю за її виконанням. Це свідчить про те, що запровадження в Україні ефективної практики публічної експертизи передбачає розробку та

впровадження механізмів залучення інституцій громадянського суспільства до контрольних процесів.

Підсумовуємо, що у вимірі державно-владних трансформацій необхідно використовувати викладені вище критерії громадянської взаємодії з метою аналізу її ефективності, а також створити позитивну суспільно-політичну атмосферу діалогу влади та суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Євроінтеграційний портал. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu/preambula> (дата звернення: 14.03.2023).
2. Токар М.Ю. Практика ефективної взаємодії публічної влади і громадських організацій: європейський досвід для України. Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2020. Вип. 2(63). С. 156-169. URL: <http://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/189> (дата звернення: 18.03.2023).
3. Fakty o NGO. Portal organizacji pozarządowych. URL : <https://www.ngo.pl> (дата звернення: 21.03.2023).
4. Sasinowski H. (2012). Społeczeństwo obywatelskie i jego rola w budowie demokracji. *Ekonomia i Zarządzanie*, Vol. 4. №1. pp. 30-46.
5. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства). Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 28.03.2023).
6. Куюмджиева А. Міжнародна практика заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державою та організаціями громадянського суспільства: дослідження. Проект на замовлення Координатора проектів ОБСЄ в Україні. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/75885.pdf> (дата звернення: 28.03.2023).
7. Корнієнко В.О. Україна в Європі і світі : електронний навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2018. URL: <https://multimedia.posibnyku.vntu.edu.ua/mm/Ukraine-EU/index.html> (дата звернення: 01.04.2023).

ВОВЧЕНКО Ірина, здобувачка групи ДС-21-Г2 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

МОРОЗ В. В., завідувач кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління, доцент

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ЩОДО РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Україна має великий потенціал для розвитку медичного туризму, оскільки країна має висококваліфіковані медичні кадри, сучасні медичні заклади та низькі ціни порівняно з багатьма іншими країнами. Проте, на жаль, наразі медичний туризм є малорозвинутою галуззю в Україні, яка потребує впровадження дієвої публічної політики та розбудови адекватної системи державного регулювання у повоєнний період з метою подолання проблем, що перешкоджають його розвитку. Медичний туризм - це галузь туризму, яка зосереджена на наданні медичних послуг, які зазвичай включають лікування, діагностику та профілактику захворювань, а також медичну реабілітацію.

У розвинених країнах світу початок вироблення публічної політики та формування системи державного регулювання медичного туризму як специфічного різновиду регулювання туристичної діяльності пов'язується із активізацією світових глобалізаційних процесів і розвитком глобального ринку медичного туризму. До того держава розглядала його як частину системи охорони здоров'я.

На теперішній час на рівні окремих держав залежно від цільових орієнтирів впливу на розвиток медичного туризму та засобів їх реалізації сформувалися і отримали розвиток принаймні три основні моделі державного регулювання цієї сфери відносин: експортоорієнтована модель, модель збалансованого розвитку (орієнтація як на внутрішній, так і зовнішній ринки), модель підтримки і розвитку внутрішнього туризму [1; 4; 5]. При цьому використовується досить різноманітний набір інструментів впливу держави на цю сферу відносин, включаючи:

- адміністративні (сертифікація, акредитація, стандартизація, візові процедури);
- законодавчо-правові (нормативно-правові акти та документи, які регламентують діяльність суб'єктів ринку);
- фінансово-економічні (податкове, кредитне, митне, інвестиційне, тарифне, страхове забезпечення).

При застосуванні першої – експортоорієнтованої – моделі регулюючий вплив держави спрямовується на формування стратегії активної експансії національного ринку медичних послуг на міжнародний ринок медичного туризму та експорт відповідних послуг. Визначальним чинником

впровадження такої моделі є вигідне просторово-територіальне розташуванням і використання конкурентних переваг при активній підтримці держави у вигляді прямих інвестицій у розбудову туристської інфраструктури. Використання цієї моделі переважно характерно для багатьох країн, що розвиваються, особливо Південно-Східної та Південної Азії, де відсутні в достатній кількості фінансові та інші матеріальні ресурси, за допомогою яких можливо розвивати сферу медичного туризму [3].

Друга модель державного регулювання ринку медичного туризму – збалансована – передбачає розвиток цього ринку на основі врахування інтересів як власного населення, так іноземних споживачів. При цьому в'їзний медичний туризм розглядається як елемент загального потенціалу системи експорту послуг, оскільки він приносить значні доходи. Тим самим держава за допомогою певних регуляторних заходів та механізмів підтримки забезпечує максимальне нівелювання існуючих негативних факторів, що впливають на зростання числа виїжджаючих за кордон з метою отримання медичних та лікувально-оздоровчих послуг, що, зокрема, дозволяє підвищувати рівень внутрішнього туризму. Впровадження цієї моделі практикується в Китайській Народній Республіці, Індії [6, с. 32], [8, с. 41].

Застосування третьої моделі державного регулювання, яка зорієнтована в першу чергу на розвиток внутрішнього медичного туризму, спричиняється насамперед потребами підвищення якості та рівня життя населення, вирішення демографічних проблем підвищення рівня народжуваності та скорочення рівня смертності, що, в свою чергу, вимагає значних інвестиційних витрат в медичну інфраструктуру. Впровадження цієї моделі передбачає здійснення уповноваженими органами влади низки заходів, спрямованих на створення відповідних нормативно-правових та інституційних умов для ведення профільного бізнесу, метою яких є підвищення інвестиційної привабливості та створення сприятливих умов для вкладення коштів в інфраструктуру медичного туризму та забезпечення відповідних державних гарантій. Використання третьої моделі державного регулювання характерна для країн з досить великою територією і великою кількістю населення [2].

Слід зауважити, що з формуванням глобального ринку медичного туризму виникла потреба фіксації положень щодо принципів його організації через прийняття ряду наднаціональних законодавчих актів: Глобальна стратегія з харчування, фізичної активності та здоров'ю ВООЗ; Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я; Директива Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу «Про права пацієнтів в транскордонному медичному обслуговуванні»; Амстердамську декларацію про політику в галузі забезпечення прав пацієнта в Європі. Тим самим було створено єдине правове поле в галузі «транскордонної медицини» («медичного туризму») [9,10].

Одним з найбільш використовуваних інструментів регулювання ринку медичного туризму у сучасній глобалізованій системі є акредитація відповідної діяльності. Акредитація спрямована на забезпечення відповідності об'єктів медичного туризму основним стандартам безпеки, укомплектованість кваліфікованим персоналом та наявність відповідного медичного обладнання для виконання запропонованих процедур [7, с. 56].

Отже, на теперішній час сформувались декілька основних моделей державного регулювання розвитку медичного туризму, які розрізняються за цільовими орієнтирами свого розвитку (експортоорієнтована модель, модель збалансованого розвитку та модель розвитку внутрішнього ринку). На

наднаціональному рівні упровадження цих моделей супроводжується прийняттям низки законодавчих документів, в яких визначаються принципи і вимоги щодо організації відповідного ринку туристичних послуг. Одним з найпоширеніших інструментів регулювання сфери медичного туризму в сучасному світі є акредитація за усталеними міжнародними стандартами визнаних акредитаційних організацій.

В Україні модель державного регулювання розвитку медичного туризму може бути змішаною і включати найбільш важливі структурні елементи з урахування внутрішньої специфіки українського ринку медичних послуг.

В цілому публічна політика щодо активізації медичного туризму в Україні у повоєнний період повинна бути спрямована на:

- прийняття відповідного законодавства, яке б забезпечувало захист прав пацієнтів, які отримують медичні послуги в Україні, а також надавало б детальний опис процедур, які слід виконувати при здійсненні медичного туризму;
- розвиток інфраструктури для медичного туризму, зокрема, створення нових медичних закладів та модернізація існуючих, введення нових технологій та методик лікування, а також створення відповідної інфраструктури (готелі, логістичні центри, тощо);
- сприяння залученню іноземних інвесторів, які б забезпечували фінансову підтримку розвитку медичного туризму в Україні;
- проведення маркетингових кампаній та просування України як привабливого напрямку медичного туризму з використанням різних інструментів, зокрема рекламу в інтернеті, участь у міжнародних виставках та конференціях, організацію візитів іноземних журналістів та блогерів тощо;
- забезпечення високої якості медичних послуг та обслуговування для іноземних пацієнтів, які приїжджають в Україну;
- введення спрощених процедур візового режиму для іноземних громадян, які збираються отримувати медичні послуги в Україні;
- налагодження співпраці зі спеціалізованими туроператорами, які б сприяли розвитку медичного туризму в Україні.

У разі успішної реалізації публічної політики щодо активізації медичного туризму в Україні в країну будуть заходити додаткові кошти в іноземній валюті, що позитивно впливатиме на стійкість національної валюти, фінансового ринку, а також збільшуватиме надходження до державного та місцевих бюджетів усіх рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bookman Milica Z., Bookman Karla R. Medical tourism in developing countries Pasos. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural 7(1) URL: https://www.researchgate.net/publication/26585788_Medical_tourism_in_developing_countries_Milica_Z_Bookman_and_Karla_R_Bookman
2. Lagiewski R., Myers W. Medical Tourism: perspectives and applications for destination development URL: https://scholarworks.rit.edu/?utm_source=scholarworks.rit.edu%2Fother%2F683&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
3. Munro Julie W. Where does Southeast Asia stand in terms of medical tourism? URL: <https://www.terrapinn.com/conference/healthcare-world-asia/speaker-julie-MUNRO.stm>
4. Власенко І. В. , Мазур С. А. , Власенко І. В. Медичний туризм: світовий досвід, проблеми та перспективи розвитку в Україні. Науковий вісник

- Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького. Серія : Економічні науки. 2018. Т. 20, № 91. С. 3-8.
5. Грошев И., Краснослободцев А. Мировой рынок медицинского туризма. Мировая экономика и международные отношения. 2017. №10. С. 87-95.
 6. Дайхес А. Н., Решетников В. А., Манерова О. А., Михайлов И. А. Современные практики организации экспорта медицинских услуг в Великобритании, Италии, Южной Кореи и Китае. Медицинские технологии: оценка и выбор. 2020. 1(39). С. 30-42
 7. Корвецький О., Мирненко В. Роль держави в розвитку медичного туризму в Україні. Актуальні проблеми державного управління. 2019. Вип. 4. С. 56.
 8. Михайлюк О. А., Ухлічева І. В. Світовий досвід розвитку кластерів медичного туризму Вісник соціально-економічних досліджень. 2019. № 2-3. С. 40-52.
 9. Офіційний сайт Асоціації лікарів медичного туризму URL: <http://medforum.in.ua/partners> Україна крізь призму Європейської Хартії прав пацієнтів: результати виконання в Україні другого етапу європейських досліджень на відповідність стандартам ЄС з прав пацієнтів – К. : Видавництво ТОВ «Дизайн і поліграфія», 2012. – 158 с
 10. Про права пацієнтів в транскордонному медичному обслуговуванні: Директива №2011/24/ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу. URL: <http://base.garant.ru/70161772/>

ГОРБЛЮК Сергій, докторант кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління

Науковий керівник:

ДЕГТЯРЬОВА І. О., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор наук з державного управління, професор

РОЛЬ ТА ПРИНЦИПИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ МІСТ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ПОЛІТИЦІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Формування післявоєнної політики відновлення України – складний процес, який вимагає належного інституційного забезпечення та інновацій у публічному управлінні. Основним майданчиком для обміну думками та обговорення можливих рішень щодо викликів, які спровокувала росія цією війною, стала Національна рада з відновлення України від наслідків війни як консультативно-дорадчий орган при Президентові України. Відповідно до Указу Президента від 21 квітня 2022 року № 266/2022 «Питання Національної ради з відновлення від наслідків війни» [1] основними

завданнями Ради є: розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України; визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ; підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди.

При Національній раді створено 24 робочі групи, які наразі напрацювали та представили проекти розділів плану відновлення. Загальне бачення відновлення і розвитку групи «Будівництво, містобудування, модернізація міст та регіонів України» [3] базується на таких засадах:

1) системне планування відбудови та подальшого розвитку країни дає унікальну можливість переосмислити, перепроєктувати та модернізувати системи життєзабезпечення територіальних громад і регіонів;

2) особливою увагою з боку держави стане підтримка потенційних центрів зростання, які можуть поширювати свій позитивний вплив на розвиток сусідніх територій, а також підтримка територій з особливими проблемами розвитку;

3) ефективне використання внутрішнього потенціалу, створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення, доступності публічних сервісів та послуг, що створює умови для повернення на батьківщину мігрантів;

4) нові виклики, пов'язані з війною (забезпечення збалансованого розселення переселенців, релокація підприємств та бізнесу по всіх регіонах країни, створення соціально орієнтованого бізнес-середовища як передумови розвитку економічного простору громад), мають поєднуватися з впровадженням найкращих сучасних світових підходів і практик розвитку територій, відповідати глобальним Цілям сталого розвитку.

Минулого року Президент України запропонував міжнародним партнерам новий формат співпраці – «шефство» над певним регіоном, містом, громадою чи галуззю у процесі відновлення. Таку зацікавленість виявили близько тридцяти країн [2]. Це має на меті не лише залучити додаткові фінансові ресурси, а й забезпечити трансфер сучасних підходів до політики територіального розвитку, серед яких ревіталізація деградованих територій. Адже Україна прагне подолати кризові явища, які спричинені війною, так і ті, що накопичувалися десятиліттями.

Ревіталізація міста (від лат. *re* ... – відновлення та *vita* – життя, дослівно: повернення життя) – це комплексний процес подолання просторових, економічних, соціальних, культурних, екологічних кризових явищ функціонування деградованих територій та створення передумов для їхнього сталого розвитку. При визначенні зони ревіталізації в межах деградованої території необхідно дослідити локальний внутрішній потенціал, ідентифікувати ресурси (людські, матеріальні, фінансові, нематеріальні тощо), які вдасться залучити при цьому не розпорошити зусилля на все і відразу. Зона ревіталізації – чітко визначена територія, як правило за розмірами не більше 20% площі всього міста. На практиці йдеться про ревіталізацію центру населеного пункту, занедбаного парку, набережної, вулиці, промислової зони тощо. Для кожного об'єкта ревіталізації розробляється своя програма дій, в її основі креативні ідеї, які мають забезпечити привабливість території, унікальну атмосферу, а в підсумку соціальну та ділову активність.

Декларацією з Толедо (2010 р., м. Толедо, Іспанія) міністри держав-учасниць ЄС, відповідальні за міський розвиток, визначили керівні принципи інтегрованої ревіталізації міст. Згідно з цим документом, ревіталізація міст має відігравати стратегічну роль у розвитку європейських міст і бути

відповіддю на виклики, з якими стикаються деградовані території. Ключовими рисами інтегрованого підходу до ревіталізації міст стали [4]:

- орієнтація на холістичне (цілісне) мислення – заміна традиційного галузевого підходу багатовимірною перспективою поєднання різних політик і ресурсів, сприйняття міста в цілому;
- здійснення послідовних, взаємодоповнюючих дій з урахуванням складності міського організму, взаємозв'язку між окремими елементами та їхньою роллю в загальній структурі;
- необхідність вирішення конфліктів, подолання суперечностей між різними вимірами життєдіяльності, вироблення компромісів, що відповідають вищій цілі та ключовим принципам функціонування міста;
- потреба горизонтальної та вертикальної координації і пошуку рівноваги між підходами «знизу вгору» та «зверху вниз»;
- просторова та часова координація діяльності, що означає необхідність подолання бар'єрів, які виникають внаслідок каденційності повноважень органів влади, стратегічного й оперативного планування, впливу зовнішнього середовища;
- розуміння міста як специфічного соціального утворення, з цієї позиції ревіталізація має передбачати заходи соціальної інклюзії, боротьбу з суспільним виключенням та просторовою сегрегацією;
- просторова концентрація діяльності, що повинна відповідати загальній, узгодженій концепції розвитку та трансформації міського простору.

Отже, у світлі післявоєнної політики відновлення України ревіталізація дасть змогу переосмислити та модернізувати території міст, охоплені кризовими явищами, імплементувавши кращі практики іноземних держав, які беруть участь у відбудові. Це відповідає загальному баченню відновлення та розвитку держави.

Ревіталізація міст має ґрунтуватися на базових принципах публічної політики: інклюзивності (у фокусі уваги різні категорії громадян, їх потреби); розумного зростання (політика розробляється на знаннях та інноваціях); сталого розвитку (ефективне використання наявних ресурсів, їхнє збереження в інтересах майбутніх поколінь).

Окрім того, необхідно дотримуватися специфічних принципів ревіталізації, основними з них є: територіально сконцентрованого впливу (політика ревіталізації не спрямована на охоплення всього міста, а лише обмеженої за площею попередньо діагностованої деградованої території або її частини); інтегрованості та просторової синергії (заходи публічної політики мають просторове, соціальне, економічне чи екологічне спрямування, проте вони взаємопов'язані, синхронізовані в часі та інтегровані в єдину програму); партиципації та багаторівневого партнерства (політика ґрунтується на ефективній взаємодії публічних інституцій та громадян щодо відновлення міст).

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022 «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни», <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>
2. Післявоєнне відновлення України: які країни взяли шефство над містами та областями, URL: <http://surl.li/hhzql>
3. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Будівництво, містобудування, модернізація міст та регіонів України»,

URL:

<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/construct ion-urban-planning-modernization-of-cities-and-regions.pdf>

4. Toledo informal ministerial meeting on urban development declaration, Toledo, URL:
https://www.ccre.org/docs/2010_06_04_toledo_declaration_final.pdf

ГУНЬКО Анатолій, здобувач групи ДС-21-Г2 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КОВТУН О. А., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління, доцент

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ТРЕНІНГОВИХ ПРОГРАМ В УДОСКОНАЛЕННІ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМАНДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Удосконалення управління в органах публічної влади доцільно здійснювати шляхом підвищення рівня соціально-психологічної готовності публічних службовців до роботи в конкурентоздатній управлінській команді через систему тренінгових програм із використання інструментів тимбіндингу.

Тренінг є активною формою групової роботи і передбачає застосування комплексу дій, спрямованих на трансформацію знань та вмінь людини з метою саморозвитку та самовдосконалення особистості або підвищення результативності виконання професійної діяльності [1].

Базуючись на підходах О. Васильєвої [2], Т. Гури [3], Л. Карамушки [4], С. Хаджирадевої [2] пропонуємо систему тренінгових програм для формування психологічної готовності публічних службовців до роботи в конкурентоздатній управлінській команді

Тому завданням нашого дослідження було розробити систему тренінгових програм для публічних службовців з метою формування готовності до управлінською командної діяльності з використанням інструментів тимбіндингу.

Система тренінгових програм складалася із таких тематичних тренінгів: «Командоутворення та лідерство в управлінській діяльності»; «Формування та розвиток соціально-психологічної готовності публічних службовців працювати в конкурентоздатній управлінській команді»; «Формування ефективної команди: один у полі не воїн».

Для прикладу наведемо зміст, структуру та інструменти тренінгу «Формування ефективної команди: один у полі не воїн» (табл. 1).

Структура тренінгу
«Формування ефективної команди: один у полі не воїн»

Зміст тренінгу	Форми, способи і методи роботи під час тренінгу	Час проведення	Сесії тренінгу
Спочатку була команда, або розділ перший, в якому ми введемо модель ефективної команди та назвемо етапи її формування	Презентація програми тренінгу. Правила роботи під час тренінгу.	15 хв	1 день тренінгу
	Вправа «Снігова куля»	15 хв	
	Що таке команда? Інтерактивне представлення матеріалу (презентація)	30 хв	
	<i>Zoom-Кава-брейк</i>	10 хв	
	Вправа «Скарбниці пам'яті: 5 ефективних команд»	15 хв	
	Стадії розвитку команди. Інтерактивне представлення матеріалу (презентація)	30 хв	
	Вправа трикутник «Бути. Робити. Мати».	15 хв	
	<i>Zoom-Кава-брейк</i>	10 хв	
Закон джунглів, або розділ другий, в якому мова йдеться про правила, що існують у команді, та про те, як вони втілюються в життя	Я та МИ в команді. Інтерактивне представлення матеріалу (презентація)	10 хв	
	Робота в міні-групах «Правила, за якими живе команда»	20 хв	
	Групова дискусія «Обговорення правил іншої команди»	20 хв	
	Презентація Правил міні-групами	20 хв	
Весь світ театр... І кожен не одну роль грає, або розділ третій, в якому ми розглянемо важливість ролей у командній взаємодії	Вправа «Асоціації»	10 хв	
	Актори в команді та їх ролі. Інтерактивне представлення матеріалу (презентація)	20 хв	
	Робота в міні групах «Типові висловлювання різних акторів. Чи як розпізнати героя?»	15 хв	
	Групова робота «Хто є хто в нашій команді»	20 хв	
	<i>Zoom-Кава-брейк</i>	10 хв	
Її величність комунікація, або розділ четвертий, в якому ми ще раз переконаємося у важливості ефективної комунікації для формування переможної команди	Історії про комунікацію. Інтерактивне представлення матеріалу (презентація)	10 хв	2 день тренінгу
	Вправа «Кредит-Депозит»	10 хв	
	Групова дискусія «Як уникнути комунікаційного зашморгу переконань?»	15 хв	
	Робота в 4 міні-групах: Матриця установок стосовно інших людей: «Я ОК – ТИ ОК», «Я ОК – ТИ НЕ ОК», «Я НЕ ОК – ТИ ОК», «Я НЕ ОК – ТИ НЕ ОК»	25 хв	
	<i>Zoom-Кава-брейк</i>	10 хв	
Довіра + Відповідальність = Успіх, або розділ п'ятий, в якому ми проаналізуємо фактори довіри й відповідальності в командній роботі	Обговорення ситуації «Чи моя хата з краю?» та «Спасіння утопаючих – справа рук самих утопаючих чи команди?»	20 хв	
	Робота в міні-групах «Вороги довіри всередині команди», групове обговорення результатів	20 хв	
Підбиття підсумків. Завершення тренінгу	Стая гусаків – команда і НЕкоманда	20 хв	

Джерело: розроблено автором

Метою пропонованої тренінгової програми є: розкрити загальні принципи формування ефективної команди, допомогти подолати труднощі

на кожному з етапів життєвого циклу команди, а також підвищити ефективність роботи органів публічного управління.

Програму призначено для публічних службовців, які обіймають керівні посади. В процесі тренінгу у цікавій інтерактивній формі розповідається про етапи, які проходить команда у своєму формуванні, про ролі та правила, що в ній існують, пропонуються ефективні інструменти для дієвої комунікації та шляхи до утвердження принципів довіри й відповідальності в колективі.

Практична спрямованість тренінгу дає керівникові змогу створити команду, що максимально ефективно працюватиме задля досягнення поставлених перед нею цілей.

Завдання тренінгу:

1. Формування умінь ефективної взаємодії членів команди.
2. Підвищення рівня командної відповідальності за результати діяльності.
3. Опанування навичками ефективної комунікації в групі.
4. Підвищення рівня довіри, підтримки та згуртованості членів групи.
5. Створення відчуття «команди» на основі розуміння сенсу групової ідентичності.

Час: 6 годин.

Місце проведення. Zoom-конференція.

У процесі реалізації інших тренінгових програм використовувалися такі інтерактивні техніки: міні-лекції; метод незакінчених речень; «мозкові штурми»; робота в професійних малих групах; робота в парах; групові дискусії; завдання з самодіагностики та самоаналізу; метод виконання творчих проєктів, підсумкові завдання з кожної теми (з використанням техніки «хаос») тощо.

Результати визначення рівня соціально-психологічної готовності публічних службовців (учасників експериментальної та контрольної груп) до роботи в конкурентоздатній управлінській команді наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Рівень соціально-психологічної готовності публічних службовців (учасників експериментальної та контрольної груп) до роботи в конкурентоздатній управлінській команді (у %)

Рівень психологічної готовності публічних службовців до роботи в конкурентоздатній управлінській команді	Експериментальна група		Контрольна група	
	До формуючого експерименту	Після формуючого експерименту	До формуючого експерименту	Після формуючого експерименту
Низький	57,4*	22,2*	61,5	51,9
Середній	38,9*	42,6*	34,6	44,2
Високий	3,7*	35,2*	3,8	3,8

* $p < 0,01$

Джерело: складено автором

Для проведення експерименту було залучено публічних службовців Запорізької міської ради, Чернігівської ОДА та Оболонської районної державної адміністрації з числа керівників, з числа яких було створено експериментальну та контрольну групи. Так, публічні службовці Оболонської районної державної адміністрації, які навчалися у «Школі командного менеджменту», сформували експериментальну групу (24 особи).

А публічні службовці Запорізької міської ради та Чернігівської ОДА, які не проходили спеціального навчання, виступили як контрольна група (52 особи).

В експериментальній групі в результаті формуючого експерименту відбулися такі позитивні зміни стосовно рівня розвитку соціально-психологічної готовності до роботи в конкурентоздатній управлінській команді: значно зменшилась кількість державних службовців, які мали низький рівень соціально-психологічної готовності; дещо збільшилася кількість державних службовців, які мали середній рівень соціально-психологічної готовності; значно збільшилася кількість державних службовців із високим рівнем соціально-психологічної готовності.

У контрольних групах також відбулися деякі зміни рівня соціально-психологічної готовності, але вони не є статистично значущими. Так, серед учасників контрольної групи спостерігалось деяке зменшення кількості слухачів із низьким рівнем соціально-психологічної готовності, деяке збільшення числа учасників із середнім рівнем та навіть деяке зменшення кількості працівників із високим рівнем соціально-психологічної готовності.

Отже, розроблена нами система тренінгових програм реально сприяла підвищенню рівня соціально-психологічної готовності публічних службовців до роботи в конкурентоздатній управлінській команді органу публічної влади.

Таким чином тренінгові технології повинні бути гармонійно включені до програм підготовки та перепідготовки державних службовців. Саме тренінг є сполучною ланкою між теорією та практикою, що сприятиме оволодінню державними службовцями системою відповідних професійно-психологічних прийомів, застосування яких підвищує результативність професійної діяльності в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дерінг К. Навчання та тренінги під час підвищення кваліфікації : пер. з нім. П. Хайнса. Базель; Вайнхайм : Бельц, 2008. 86 с.
2. Командоутворення та лідерство в публічній службі: навчально-методичні матеріали для навчання здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» / [Хаджирадєва С.К., Рачинський А. П., Васильєва О.І., Ларіна Н. Б., Курилюк А.В.]. Київ : НАДУ, 2021. 120 с.
3. Теорія і практика формування лідера : навч. посіб. / [Романовський О.Г., Гура Т.В., Книш А.Є., Бондаренко В.В.]. Харків : НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2017. 100 с.
4. Карамушка Л.М. Психологічні тренінги для підготовки менеджерів та персоналу освітніх організацій (реалізація технологічного підходу) : навч. посіб. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 144 с.

ДУБІНСЬКИЙ Сергій, здобувач групи ДС-21-Г2 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КОВТУН О. А., професор кафедри публічного управління і проєктного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління, доцент

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сфера соціально-політичних відносин перебуває в постійній залежності від глобальних процесів та внутрішніх трансформацій і сама чинить вплив на певні інституціональні зміни в державі. Засобом і запорукою вказаних змін виступають політичні комунікації, умовні межі яких уособлює інформаційно-комунікаційний простір. Останній, хоч і не зазнає концептуальних перетворень, але постійно оновлює і розширює інструментарій, зокрема, через стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, появу нових форм комунікації, зростання інформаційних потоків та мультимедійних процесів, структуруацію аудиторії тощо.

Ці й інші чинники сприяли медіаконвергенції та зумовили появу нових медіа – модерної інтерактивної медіапродукції, поширення якої переважно забезпечує онлайн-з'єднання.

В Україні нові медіа не замінили, а доповнили традиційні – на суспільному рівні вони відітнули частку довіри аудиторії, на політичному ж стали інструментарієм для побудови діалогу, кампаній, своєрідної логістики контенту. Конвергентні медіа і веб-технології, довівши дієвість своїх алгоритмів у сфері комунікацій і реклами, запозичуються в політику і технологічно, і функціонально, що актуалізує дослідження відповідних напрямів у рамках науки публічного управління.

Питання появи, розвитку і вкорінення нових медіа, їхнього впливу на соціально-політичні та культурно-інформаційні аспекти життя суспільства, формування до них ставлення населення активно з'являються в дослідженнях науковців різних галузей знань – від математики і кібернетики до політології і комунікативістики. Зокрема, серед авторів варто звернути увагу на наукові пошуки Л. Василика [1], В. Дабіжи [2], Д. Кіслова [3], Г. Почепцова [4], С. Херрінг [7], Є. Цимбаленка [6] й ін. Водночас динамічність інформаційно-комунікаційної еволюції зумовлює появу нових напрямів вивчення медіа, інформаційного простору, їхнього впливу на сфери політики, культури, економіки тощо.

Мережа Інтернет, яка синтезує всі види контенту (аудіо, відео, текст, графіка), уможливила диверсифікацію медійної галузі і, як наслідок, закріпилася інструментально і функціонально в соціальній системі, зокрема й у політичній складовій частині. На практиці конвергенція медіа проявилася в

повсюдному створенні інтернет-версій традиційних ЗМІ, згодом – у розбудові інтернет-телебачення.

Саме функціональний вимір конвергенції масмедійного дискурсу безпосередньо стосується політики, яка завдяки потенціалу нових медіа розширила свої власні функціонал та технологічність. Специфіка існування конвергентних засобів масової комунікації, задіяних у політичній діяльності, може бути протиставлена тезі американської дослідниці С. Херрінг, яка вважає, що основна функціональна роль нових медіа – це розвага, натомість комунікативна й інформаційна функції є другорядними [7].

Тож аргументуємо суттєвий вплив конвергентних медіа на реалізацію політичних стратегій в Україні та політику загалом:

- конвергенція як принцип діяльності призвела до утвердження нових підходів щодо реалізації політичних рішень та початку діджиталізації влади. В Україні створено Міністерство цифрової трансформації, яке відповідає за формування й реалізацію державної політики в галузі цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, упровадження електронних довірчих послуг тощо. Розроблено план втілення концепції «Держава у смартфоні», що дозволяє дистанціювати реалізацію суспільних потреб від бюрократичних механізмів, автономізувати соціум, тим самим сприяти набуттю ним рис громадянського;
- представники політичної еліти стали все частіше використовувати позаінституціональні форми комунікації із суспільством: через функціонуючі персональні сторінки в соціальних мережах; оприлюднення звернень з актуальних питань державного будівництва та соціальної політики, які, серед іншого, передбачають опції коментування. Політична мета розширення і залучення аудиторії (як прихильників, так і опонентів) реалізується просуванням тез і антитез на різних комунікаційних майданчиках, висловленням офіційних позицій, їх інтерпретацій лідерами громадської думки, інформаційних вкидів (фейків) тощо. Відтоді, як політики стали позиціонувати себе як джерела інформації, соціальні мережі та хостинги набули рис нових медіа;
- соціальні мережі, месенджери, телеграм-канали перетворилися як на альтернативні канали інформації, так і на джерело інфоприводів. Тут частково легітимується вплив лідерів громадської думки, акумулюються аргументи «за» і «проти».

Похідним явищем вважаємо появу нових інструментів політичних технологій – ботів, що забезпечують віртуальні цифри підтримки, які далеко не завжди відповідають реальному стану справ.

На противагу критичній оцінці впливу нових медіа звернімо увагу на позитивні аспекти функціонування конвергентних засобів масової комунікації. Ідеться передусім про нові алгоритми роботи з аудиторією, коли інформація стає адресною, орієнтованою на зацікавлені групи, відповідно відбувається поглиблення інформаційного контенту, наприклад, через винесення на загал актуальних, але прихованих сенсів, які є практично табуйованими для традиційних засобів масової інформації [2]. Подана думка без альтернативних позицій і аргументів отримує їх через зворотний зв'язок – коментарі, повідомлення, поширення тощо. В умовах низького рівня масового критичного мислення механізм висловлення критики, незгоди і сумнівів сприяє об'єктивному сприйняттю інформації.

Актуальність і дієвість таких засобів підтверджують цифри – за даними опитування USAID-INTERNEWS, у 2021 р. телебачення продовжує втрачати свої позиції, оскільки аудиторія звертається за інформацією до соціальних мереж або онлайн-медіа. Також українці більше довіряють новинам в мережі – близько 50% опитаних довіряють інтернет-новинам, а телевізійним новинам довіряють близько 40%. З кожним роком зростає кількість користувачів інтернету, які бувають у мережі кожен день – у 2021 році їх 82%, а серед молодих людей у віці 18-35 років 97% користуються мережею щодня [5].

Отже, вважаємо життєздатним і апробованим припущення, що політична мова в Україні часто уособлює політичну реальність, орієнтовану на маси, однак через недостатній рівень комунікаційної взаємодії влади та громадянського суспільства ускладненим є процес узгодження ними позицій та інтересів для вироблення консолідуючих управлінських рішень.

Таким чином, в інформаційному суспільстві більш значний вплив на політику та стратегічні політичні рішення мають конвергентні засоби масової інформації, які комбінують формати подання інформації та трансформують засоби комунікації, переходячи поступово від масових технологій «зверху» до впливу на конвергентну особистість «знизу».

ЛІТЕРАТУРА

1. Василик Л. Конвергенція та крос-медійність: термінологічної парадигми. Теорія і практика журналістики. 2017. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/43008/2/2017n883_Vasylyk_L-Convergence_and_cross_media_3-10.pdf (дата звернення: 21.01.2023).
2. Дабіжа В.В. Інструментарії мас-медіа як засіб політичної комунікації в умовах глобалізації. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2012. Серія 22. Вип. 8. С. 67–72.
3. Кіслов Д. В. Сучасні медіа та інформаційні війни : монографія. 2-ге вид. Київ : «МП Леся», 2013. 240 с.
4. Почепцов Г. Когнитивные войны в соцмедиа, массовой культуре и массовых коммуникациях. Харьков : Фолио, 2019. 320 с.
5. Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2021 р. : опитування USAID-INTERNEWS. Детектор Медіа. URL: <https://detector.media/infospace/article/193921/2021-11-18-doslidzhennya-stavlennya-naselennya-do-media-ta-spozhyvannya-riznykh-typiv-media-u-2021-rotsi/> (дата звернення: 17.01.2023).
6. Цимбаленко Є. Конвергенція масмедіа і медіа-комунікацій. Освіта регіону. Політологія психологія комунікації. 2013. № 3. С. 81–85.
7. Herring S. Commentary: Contextualizing digital discourse. Digital discourse: Language in the new media. New York : Oxford University Press, 2011. URL: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/commentary.2011.pdf> (дата звернення: 11.01.2023).

КІКОТЬ Анна, здобувачка групи УП-22-Д1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БЕРЕЖНА Г. В., доцентка кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат економічних наук, доцент

ВИЗНАЧЕННЯ РЕКЛАМИ ТА ЇЇ РОЛІ У МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЯХ

Реклама – це форма маркетингової комунікації, що використовує різноманітні канали й методи для просування товарів, послуг або ідей з метою залучення уваги цільової аудиторії та підвищення обсягів їхнього продажу. Реклама може включати в себе використання телевізійних та радіо рекламних роликів, принтових оголошень, онлайн-банерів, рекламних кампаній в соціальних мережах та інших форматів. Основна мета реклами – залучити увагу споживачів та збільшити їхній інтерес до продукту або послуги, що дозволяє компанії підвищити свої продажі та стати більш конкурентоспроможною на ринку[1].

Реклама має важливу роль у створенні образу компанії та підвищенні її впізнаваності на ринку. Вона допомагає створити позитивний імідж компанії, підвищити її авторитет та довіру споживачів. Успішна рекламна кампанія повинна бути спрямована на цільову аудиторію та відображати унікальні переваги продукту порівняно з конкурентами. Крім того, вона повинна бути творчою і зацікавлювати споживачів, щоб забезпечити їхню увагу та інтерес до продукту. При створенні реклами необхідно враховувати цільову аудиторію, характеристики продукту та його переваги в порівнянні з конкурентами. Крім того, необхідно враховувати етичні та правові аспекти реклами, щоб уникнути негативних наслідків для компанії [7]. Реклама також може бути джерелом негативного впливу, якщо вона містить неправдиву інформацію або використовує неприйнятні методи залучення уваги.

Законодавство України у сфері реклами складається з кількох нормативних актів, які регулюють проведення рекламних кампаній та захищають права споживачів[5]. Розглянемо деякі з найважливіших нормативних актів в цій сфері. Закон України «Про рекламу» визначає загальні принципи проведення рекламних кампаній в Україні та встановлює вимоги до контенту та формату реклами [3]. Закон визначає, що реклама не повинна вводити споживачів в оману, а також не повинна пропагувати насильство, наркотики, алкоголь або тютюнові вироби. Закон України «Про захист прав споживачів» встановлює права і обов'язки споживачів в Україні та визначає вимоги до якості продуктів і послуг [2]. Закон надає споживачам право на отримання правдивої та повної інформації про продукти і послуги, яку надає реклама. Постанова Національної ради з питань телебачення та радіомовлення «Про стандарти реклами на телебаченні та радіомовленні» встановлює вимоги до контенту та формату рекламних роликів на

телебаченні та радіо в Україні [4]. Кодекс України про адміністративні правопорушення визначає види порушень у сфері реклами та передбачає штрафні санкції за їхнє скоєння [6].

Розробка ефективної рекламної кампанії базується на наукових і теоретичних засадах маркетингу та комунікацій. Нижче наведено деякі з основних засад, які повинні бути враховані при розробці рекламної кампанії:

1) аналіз цільової аудиторії (перед початком розробки рекламної кампанії необхідно провести дослідження та визначити характеристики цільової аудиторії, її потреби і переваги, що дозволить налаштувати рекламну кампанію на цільову аудиторію);

2) формулювання маркетингових цілей (рекламна кампанія повинна мати конкретні маркетингові цілі, такі як збільшення продажів, залучення нових клієнтів або підвищення свідомості бренду);

3) розробка унікальної пропозиції продажу (рекламна кампанія повинна мати унікальну пропозицію продажу, яка відображає переваги продукту порівняно з конкурентами та зацікавлює цільову аудиторію);

4) креативність (рекламна кампанія повинна бути креативною та цікавою, щоб забезпечити увагу та інтерес цільової аудиторії. Креативний підхід дозволяє виділитись серед конкурентів та зробити продукт більш привабливим для споживачів);

5) вибір каналів реклами (вибір каналів реклами залежить від цільової аудиторії та її поведінки; для досягнення успіху, рекламна кампанія може включати в себе різні канали, такі як телевізійні та радіо рекламні ролики, принтові оголошення, онлайн-банери, рекламні кампанії в соціальних мережах та інші формати);

6) візуальне та текстове оформлення (ефективне візуальне та текстове оформлення реклами дозволяє привернути увагу цільової аудиторії та зацікавити її до продукту; воно повинне бути привабливим та відповідати цільовій аудиторії, а текстове оформлення повинне бути лаконічним та переконливим);

7) моніторинг та аналіз результатів (рекламна кампанія повинна постійно аналізуватися та моніторитися для визначення її ефективності для вчасного коригування стратегії та забезпечення досягнення маркетингових цілей) [8].

Дотримання цих засад дозволить створити ефективну рекламну кампанію, яка залучить цільову аудиторію, підвищить продажі продукту та допоможе збільшити конкурентоспроможність компанії на ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Я. В. Роль реклами в підвищенні конкурентоздатності товарів. Наукові розробки молоді на сучасному етапі. Київський національний університет технологій та дизайну, 2019. С. 252.
2. Закон України «Про захист прав споживачів»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
3. Закон України «Про рекламу»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text>
5. Зибіна К. В. Нативна реклама – новий інструмент влучного охоплення цільової аудиторії / К. В. Зибіна, І. М. Сиволовський // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2018. № 62. С. 306-312. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2018_62_41.

6. Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
7. Король І. В. Маркетингові комунікації: навчально-методичний посібник / МОН України, Уманський державний пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2018. 191 с.
8. Усик В. М.; Лищенко М. О. Реклама – один із інструментів маркетингових комунікацій на торговельному підприємстві. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (заочна форма) «Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору». Полтава, 2019. С. 715.

КНИШ Тетяна, здобувачка групи ПУА-22-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КОВТУН О. А., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління, доцент

ЛІДЕРСЬКА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ

Швидкоплинні зміни сьогодення, умови воєнного часу та перспективи поствоєнного відновлення вимагають трансформації і переформатування багатьох галузей, у тому числі й освітньої. Традиційні методи управління закладами освіти є недостатньо ефективними та не забезпечують їх конкурентоспроможності, особливо зважаючи на все більшу глобалізацію та стертя кордонів як для отримання освіти, так і для подальшого працевлаштування. Для забезпечення ефективного функціонування освітньої сфери потрібні сучасні професійні управлінці, вимоги до яких постійно змінюються і включають, крім професійних знань та вмінь, «м'які» навички – комунікабельність, креативність, емоційний інтелект та лідерські якості, що дозволять реалізовувати потенціал очолюємих педагогічних колективів, ставити та досягати цілей, спрямованих на підвищення якості освіти, бути інноваторами в галузі.

Дослідження ролі ефективної комунікації лідера та команди чи колективу, який він очолює, має на меті вибудувати алгоритм комунікативних взаємов'язків, здатних забезпечити досягнення поставлених цілей.

У Оксфордському словнику англійської мови зазначено, що слово «лідер» виникло в XIII ст., в той час як поняття «лідерство» (leadership) – лише в XVIII ст. [1]. Слова лідер («leader») і лідерство («leadership») утворені від англосакського кореня «lead», який можна перекласти як «дорога» та дієслова

«leaden», яке означає «подорожувати». Українська та інші слов'янські, а також романські мови не мають аналога цьому слову. Значення слова «лідер» в українській мові можна визначити як той, хто стоїть на чолі політичної партії або іншої певної суспільно-політичної організації; вождь, керівник; особа або група осіб, що є першою у будь-якому змаганні [2].

Емпіричні дослідження феномену лідерства проводились протягом ХХ століття, але й досі не існує загальноприйнятого визначення цієї категорії.

Ж. Блондель зазначав, що лідерство, перш за все, ототожнюється з владою. «Лідерство – це влада, тому що воно полягає у здатності однієї або декількох осіб, що знаходяться на вершині, примушувати інших робити те позитивне або негативне, що останні в інших умовах могли б не робити» [3, с. 3].

Безпосереднє дослідження феномена лідерства в освіті розпочалося в другій половині ХХ століття. До цього часу особа, яка очолювала освітній заклад, сприймалася виключно як адміністратор, що в ієрархічній структурі влади посідає певну сходинку.

Як зазначає Л. Сергєєва, лідерство – це вміння пробудити в людях мрію, до якої вони будуть наближатися. Це можливість впливати на людей, спрямовувати їхню діяльність на досягнення цілей команди, організації чи підприємств [4, с. 12].

В наш час успішність діяльності структур, будь то бізнес-корпорація чи освітній заклад, залежить від ключової особи – лідера, здатного вибудувати такі комунікації, що дозволять побудувати ефективну команду, здатну досягти поставлених цілей і виконати завдання, вирішити проблеми, що постають на шляху їх досягнення. Тож, розвиток лідерства – один з ключових напрямів підготовки управлінців в багатьох країнах світу. Джеймс МакГрегор Бернз, який отримав Пулітцерівську премію за роботу «Лідерство» (1978), зазначав, що одним з універсальних прагнень нашого часу є жага за захоплюючим та креативним лідерством [5, с. 5].

Один з авторів журналу Forbes Майк М'ят (Mike Myatt), вважає, що неможливо стати великим лідером, не будучи великим комунікатором [6].

Дослідженнями стилів спілкування комунікативного лідера займалися такі науковці, як К. Левін, Р. Ліппіт і Р. Уайт. Особливу увагу у своїх дослідженнях вони приділяли впливу авторитарного, демократичного та ліберального стилів управління на результати командної роботи. Ці дослідження дали можливість описати унікальні риси кожного стилю та продемонструвати моделі відносин лідера з іншими членами колективу чи команди.

Авторитарний стиль комунікативного лідера передбачає чітку регуляцію і тотальний контроль над поведінкою, лідер віддає накази, дає вказівки, інструкції. Демократичний стиль – виражається у врахуванні керівником інтересів і думок усіх членів соціальної спільноти, групи або організації та їх участі в управлінні. Ліберальний – іноді називають стилем невтручання або мінімального втручання у перебіг виконання завдання [5, с. 5].

Окремо виділяють особистісно-орієнтовані (спрямовані на зміну конкретної особистості) лідерські комунікації та предметно-орієнтовані (спрямовані на регулювання спільної діяльності людей).

Серед необхідних принципів у лідерській комунікації, в тому числі для керівників освітянської галузі, можна виділити: високу компетентність, як запоруку довіри до лідера, здатність слухати і чути підлеглих, вміння налагодити інтелектуальний та емоційний обмін інформацією, створення взаємозв'язку між всіма членами команди, у більш глобальних масштабах –

створення комунікативної співпраці колективів для виконання завдань організації.

Ефективна комунікація – це здатність до ефективного обміну інформацією як по горизонталі, так і по вертикалі з метою досягнення розуміння та підтримки на шляху реалізації цілей організації; це вміння чітко та зрозуміло формулювати свою точку зору, враховуючи потреби аудиторії, у різних умовах та з використанням різних форм (письмово й усно) та способів комунікації; це спроможність прислухатися до інших та забезпечувати постійний зворотній зв'язок [5, с. 24].

Враховуючи високий темп сучасного життя, наявність широкого спектру технічних можливостей, розширення способів і засобів комунікації, перед сучасними лідерами розкриваються додаткові можливості для створення ефективного комунікативного простору, що, в свою чергу, забезпечує якісне виконання завдань та швидшого досягнення цілей.

Отже, можна зробити висновок, що одним з ключових елементів інноваційного процесу й розвитку освітнього середовища закладу освіти є лідерство. В умовах сьогодення, враховуючи зміни і виклики пов'язанні з війною в нашій країні та необхідністю відновлення і розвитку в поствоєнний період, зростає роль комунікативних навичок лідерів, зокрема і в сфері освіти, у зв'язку з чим, особливої уваги потребує подальше вивчення і розвиток цієї складової загального образу сучасного лідера-управлінця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Оксфордський словник англійської мови, 2019. URL: <https://context.reverso.net/перевод/английский-украинский/Oxford+English+Dictionary+OnliNe> (дата звернення: 12.03.2023).
2. Словник української мови. URL: <https://slova.com.ua/word/%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80> (дата звернення: 11.03.2023).
3. Блондель Ж. Политическое лидерство: Путь к всеобъемлющему анализу. Донецк., 1992. 70 с.
4. Сергеєва Л.М. Кондратьєва В.П., Хромей М.Я. Лідерство: посібник. Івано-Франківськ, 2015. 296 с.
5. Гузар О. Комунікативне лідерство керівників освітніх закладів : навчальний посібник. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 40 с.
6. 10 Communication Secrets of Great Leaders. Forbes. Скорочений переклад: Ярослав Федорак, МСУа. URL: <https://www.management.com.ua/notes/10-communication-secrets.html> (дата звернення: 11.03.2023).

КОСЕНКО Катерина, здобувачка групи ФРГТБ-1-3м другого (магістерського) рівня вищої освіти Київського національного торговельно-економічного університету

Науковий керівник:

ЗАБАЛДІНА Ю. Б., доцент кафедри туризму та рекреації Київського національного торговельно-економічного університету, кандидат економічних наук, доцент

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В РОЗВИТКУ НІЖИНСЬКОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ

Розбудова інфраструктури туризму в територіальних громадах України є важливим завданням, запорукою перетворення міст і сіл на туристичні дестинації. В умовах постійного бюджетного дефіциту єдиним шляхом для реалізації цього завдання є об'єднання публічних і приватних коштів на основі моделі публічно-приватного партнерства.

Автор розробила і запропонувала низку проектів публічно-приватного партнерства для туристичної дестинації Ніжин і визначила оптимальну модель ППП у кожному конкретному випадку:

1. Реконструкція історичного парку «Софіївка» на основі моделі концесії. Приватний сектор може отримати право на експлуатацію парку на певний термін, після чого парк повернеться до власності публічного сектору. Приватний партнер буде відповідати за управління та розвиток парку, а також вести роботи з реставрації та реконструкції. Угода повинна включати механізми контролю якості робіт та дотримання вимог щодо охорони історичної спадщини. Відповідальність за збереження історичних об'єктів та інфраструктури буде лежати на приватному партнері.

2. Реставрація пам'ятника архітектури XVII століття - Ніжинського колегіуму на основі моделі будівельного кооперативу. Приватні інвестори можуть об'єднатися в кооператив з метою проведення реставраційних робіт. Кожен інвестор буде мати можливість внести свій внесок у проект та отримувати частину прибутку з подальшої експлуатації об'єкту. Публічний сектор може забезпечити фінансування деяких робіт та координувати процес реставрації.

3. Створення туристичного маршруту «Колегіум - Софіївка - музей космонавтики» на засадах співфінансування. Приватний та публічний сектори можуть об'єднатися для спільного фінансування створення туристичного маршруту. Приватний сектор може відповідати за рекламу та маркетинг, а також надавати послуги для туристів. Публічний сектор може забезпечити фінансування ремонтних робіт та інфраструктуру для туристів.

4. Благоустрій площі біля Ніжинської фортеці на засадах управління муніципальними ресурсами. Публічний сектор може залучити приватні компанії для управління благоустроєм площі біля Ніжинської фортеці. Угода між сторонами повинна включати механізми контролю якості робіт та дотримання вимог щодо збереження історичних пам'яток та екологічних

стандартів. Приватний сектор може надавати послуги з планування, дизайну та управління ремонтними роботами, а також забезпечувати послуги для відвідувачів. Публічний сектор може забезпечити фінансування ремонтних робіт та інфраструктуру для відвідувачів.

5. Створення маршруту винного маршруту по Ніжинському району на засадах співфінансування. Приватний та публічний сектори можуть об'єднатися для спільного фінансування створення винного маршруту по Ніжинському району. Приватний сектор може забезпечувати рекламу та маркетинг, а також надавати послуги для туристів. Публічний сектор може забезпечити фінансування ремонтних робіт та інфраструктуру для туристів.

6. Розробка та підтримка туристичного сайту Ніжинського району як проєкту ділової співпраці. У рамках даної моделі, приватний сектор бере на себе розробку та технічне забезпечення сайту, а публічний сектор забезпечує інформаційну наповненість та рекламу сайту. При цьому, прибуток від реклами та інших комерційних активностей, пов'язаних з сайтом, розподіляється між приватним та публічним секторами згідно укладеної угоди. Відповідальність за технічну підтримку та оновлення сайту також може бути розподілена між сторонами в залежності від деталей угоди. Крім того, можлива участь місцевих громадських організацій та туристичних компаній у наповненні сайту актуальною інформацією про події та цікаві місця для відвідування в районі.

7. Розробка та підтримка маршруту «Велосипедна траса Ніжинського району» на базі концесії. Приватний інвестор може внести кошти на розробку маршруту та створення інфраструктури для велосипедистів, а місцева влада - забезпечити необхідні дозволи та допомогти в розробці проєкту. Відповідальність за розробку та експлуатацію маршруту та інфраструктури покладається на приватного інвестора, а за забезпечення безпеки та дотримання законодавства - на місцеву владу.

8. Розробка та підтримка туристичної карти Ніжинського району на основі укладання договору про співпрацю. Приватна компанія може розробити туристичну карту та забезпечити її підтримку, а місцева влада - надавати необхідну інформацію та допомагати в розробці проєкту. Відповідальність за розробку та підтримку туристичної карти покладається на приватну компанію, а за надання необхідної інформації та допомогу в розробці проєкту - на місцеву владу.

9. Розробка та підтримка туристичних маршрутів «Історичний центр Ніжина» та «Мальовничі куточки Ніжинщини» на засадах концесії. Приватні компанії можуть здійснювати екскурсійні тури та забезпечувати послуги гідів, а місцева влада - надавати інформацію про туристичні об'єкти та інфраструктуру, а також допомагати в організації рекламної кампанії. Відповідальність за забезпечення якості туристичних послуг та дотримання законодавства покладається на приватні туристичні компанії, а за надання необхідної інформації та допомогу в організації рекламної кампанії - на місцеву владу.

10. Розробка та підтримка туристичного комплексу «Історична фортеця Ніжина» за моделлю концесії. Приватні інвестори можуть здійснювати будівництво комплексу та забезпечити його підтримку, а місцева влада - забезпечити необхідні дозволи та допомогти в розробці проєкту. Відповідальність за будівництво та експлуатацію туристичного комплексу покладається на приватних інвесторів, а за забезпечення дозвільної процедури та допомогу в розробці проєкту - на місцеву владу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України від 01.07.2010 р. № 2404–VI «Про державноприватне партнерство»
2. Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560–XII «Про інвестиційну діяльність»
3. Public-Private Partnerships in Infrastructure. – Days 2008, December 15–18. – 2008. –Washington, D.C. : Edited by Periklis Saragiotis, PPP Program, World Bank Institute.

КРИВИНА Наталія, директор
Навчально-наукового медичного
інституту Київського міжнародного
університету, Заслужений лікар України,
доктор наук державного управління,
професор

КРИЗИНА Олена, доцент кафедри
загальної медицини Навчально-
наукового медичного інституту
Київського міжнародного університету,
доктор філософії (PhD)

ДУАЛЬНА СИСТЕМА В ПІДГОТОВЦІ МЕДИКІВ УКРАЇНИ

Під час прийому на роботу роботодавців цікавить не стільки формат «знань» випускників закладів освіти, скільки їх готовність до здійснення професійної діяльності.

Формування, та впровадження дуальної освіти в Україні почалося з 2012 року і має такі етапи:

- 2012-2014: інформаційно-роз'яснювальна робота щодо впровадження дуальної системи проектом TVINNING;
- 2014-2015: розпорядження МОН України про проведення експерименту, підготовка програми, заявки експерименту, матеріально-технічної бази закладів; конкурс ПТНЗ щодо участі;
- 2015-2016: реалізація перших етапів експерименту впровадження дуальної системи;
- впроваджуватися пілотного проекту, яку йшло впродовж 2015-2017 років.

Тоді здійснювався експеримент з організації навчально-виробничого процесу з елементами дуальної форми навчання. Результати першого випуску трьох експериментальних груп засвідчив позитивні результати впровадження елементів дуальної форми навчання: високий рівень працевлаштування – до 97%, підвищення якості професійної підготовки на 12-17%, додаткові фінансові надходження – до 50 тис. грн у кожному закладі, зменшення витрат на комунальні послуги та витратні матеріали, більш стійка та взаємовигідна співпраця з роботодавцями.

З того часу, в Україні на державному рівні широко застосовуються методи підготовки фахівців застосовуючи впровадження механізмів дуальної освіти.

Керуючись Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 за № 660-р «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» [1] та Наказом Міністерства освіти та науки від 12.12.2019 № 1551 «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти» [2] – дуальна освіта стала актуальною на всіх рівнях здобуття освіти.

Нині, ринок праці диктує необхідність перегляду традиційних підходів у системі професійної освіти. Але заклади освіти України поки ще не переорієнтовані на нові цілі підготовки фахівців.

На відміну від традиційної форми навчання, у світі давно застосовують методи дуальної освіти. Основним завданням якої є – усунення основних недоліків традиційних форм і методів навчання майбутніх фахівців, скорочення розриву між теорією і практикою, освітою й працею, та підвищення якості підготовки кваліфікованих кадрів з урахуванням вимог в межах нових організаційно-відмінних форм навчання [3].

Тобто, дуальна освіта – це спосіб отримання необхідних знань і навичок, за яким теоретичний матеріал вивчають у закладі освіти, а практична підготовка відбувається безпосередньо на робочому місці і який набуває популярності в Україні. Це суттєво відрізняє такий підхід від «практичних занять», тому, що базується на умовах інтеграції професійної практичної освіти та теорії.

Система дуальної освіти - це практика, коли в підготовці фахівців беруть участь одразу два заклади - освітній і лікувально-профілактична установа.

Саме тому, освітній процес потрібно організувати в такий спосіб, щоб у закладах освіти здобувач освіти спочатку отримує базові теоретичні знання, а потім він практикувався на робочому місці в установі, яке заздалегідь уклало із закладом освіти угоду про співпрацю, і здійснював там функції, що безпосередньо пов'язану з обраною спеціальністю. Такою є дуальна форма навчання.

Дуальна форма професійної освіти - це освітній процес, що поєднує практичне навчання з частковою зайнятістю на виробництві та навчання в традиційному закладі освіти.

Дуальність означає «двоєдність, подвійність», «єдине організаційне ціле». Дуальна форма професійної освіти нині розглядається як успішно адаптований до умов ринкової економіки освітній феномен. Потрібна нова форма підготовки фахівців на основі соціального партнерства підприємств і професійних шкіл [4].

Для реалізації дуальної програми має бути куратор (консультант). Його основна функція полягає у розробці, уточненні та корекції індивідуальної гнучкої програми навчання для кожного студента з урахуванням його особистих можливостей і потреб у рамках умов, визначених специфікою закладу освіти. Протягом всього терміну навчання здобувач освіти постійно працює з таким фахівцем-куратором [4].

Індивідуальний підхід до організації процесу навчання дає кожному студенту можливість вибрати ту чи іншу дуальну програму і не залежати в своєму виборі від інших студентів дати матеріал, тезисно викладати основні положення [5].

Які ж існують переваги для закладів вищої та фахової передвищої освіти?

Це в першу чергу:

– здійснення цільової підготовки підготовлених кадрів для підприємств;

- використання матеріально-технічної бази підприємств для навчання здобувачів освіти на сучасному виробничому обладнанні з урахуванням інноваційних змін у виробничих технологіях;
- розділяти витрати з роботодавцями щодо підготовки кваліфікованих фахівців;
- відкривати можливості підвищення кваліфікації та стажування;
- сприяння швидкому професійному зростанню здобувачів освіти;
- забезпечувати тісний взаємозв'язок й взаємовплив різних систем, що призводить до якісних змін в освіті;
- здійснення інституційних досліджень і консультування;
- здобувач освіти не просто отримує кошти, а здобуває максимально концентровані та корисні знання, які стосуються безпосередньо його фаху [6].

Сумінна праця може забезпечити майбутньому фахівцю як додаткові доходи, так і стаж роботи, що є дуже важливим під час подальшого працевлаштування. В сучасних умовах ці переваги є суттєвими.

На відміну від традиційної форми навчання, дуальна освіта у 99,9 % випадків гарантує випускнику закладу освіти подальше укладання трудового договору з установою-партнером, отже, відбувається скорочення адаптивного періоду, адже працівник вже має досвід у виконанні поставлених завдань.

В результаті проведеного дослідження, ми можемо зробити висновки, що розвиток дуальної освіти в Україні зростає разом із бажанням стейкхолдерів тісно співпрацювати зі студентами та має низку переваг, а саме: сприяє поліпшенню набутих теоретичних знань, можливості використання отриманих умінь та практичних навичків, які допоможуть студентам досягти поставлених цілей і отримати успіхів та бути конкурентоспроможними на ринку праці не лише в Україні а й за кордоном.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розпорядження КМУ від 19.09.2018 № 660-р «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти»
2. Наказ МОН від 12.12.2019 № 1551 «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти»
3. Коркуна О. І., Коркуна І. І., Цільник О. Я. Сучасні процеси розвитку дуальної освіти: запорука стабільності кадрового потенціалу. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. 2018. Вип. 4 (132). С. 90–94. URL: http://ird.gov.ua/sep/doi/sep2018.04.094_u.
4. Навчатися і працювати: 10 питань про дуальну освіту. Укрінформ: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-yakisnezhyttia/3310741-navcatisa-i-pracuvati-10-pitan-pro-dualnu-osvitu.html>
5. URL:http://www.dcz.gov.ua/khm/control/uk/publish/article?art_id=63126
6. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 660-р).

КУЛИК Ілля, аспірант кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ДІДЕНКО Н. Г., професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, доктор наук з державного управління, професор

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ефективність публічного управління та адміністрування є наразі однією з найголовніших проблем через те, що саме ці поняття можуть дати відповідь на питання, чи вірно вибрана стратегія розвитку держави, чи правильні рішення приймаються на найвищому законодавчому рівні та наскільки правильно вони реалізуються, адже за останній рік війни наша країна пережила низку значних потрясінь, значущість публічного управління та адміністрування як нової парадигми державного управління значно зросла, так як вона повинна не лише забезпечити розвиток держави, але і здійснити це найшвидшим та найбільш економічним шляхом в умовах воєнного стану.

Ефективність діяльності системи публічного управління і адміністрування знаходить вираз у практичному втіленні прийнятих рішень економічного, соціального, екологічного характеру у різних галузях господарства та суспільному середовищі. Цей контекст (рішення-результат) покладається базисним (принаймні декларативно) у зміст реформи системи державного управління, яка має за мету підвищення ефективності функціонування органів влади в стратегічних орієнтирах та результативність операційної діяльності.

Ефективність публічного адміністрування можемо відобразити через модель, що складається з трьох рівнів: загальна соціальна ефективність (рівень держави та усієї системи державного управління), спеціальна соціальна ефективність (ефективність функціонування суб'єктів державного управління), конкретна соціальна ефективність (ефективність діяльності управлінських органів і посадових осіб).

Також, ефективність державного управління пов'язують із громадською свідомістю, з правовим становищем людини в суспільстві: «ефективність державного управління – це людська специфіка управління, що здійснюється людиною і для людини».

Разом з тим, публічне управління в умовах воєнного стану має свої характерні особливості та механізми розвитку. Вони потребують окремих наукових досліджень задля вироблення дієвих пропозицій щодо пріоритетів і напрямів підвищення ефективності управління державою під час протистояння зовнішній агресії.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, Президентові України згідно статті 4 вищезгаданого Закону право утворювати тимчасові державні органи – військові адміністрації [1].

Відтак, публічне управління та адміністрування в умовах воєнного стану на територіях, які розташовані в районах проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (у блокуванні) характеризується певними особливостями. Перш за все, ключову роль у здійсненні публічного адміністрування на вказаних територіях відведено військово адміністраціями, діяльність яких носить тимчасовий характер та спрямована на забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення.

В умовах воєнного стану зростає важливість оптимізації процесів управління державою та її регіонами. Це ставить нові виклики перед системою публічного управління в Україні. Передусім необхідно налагодити ефективну взаємодію між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства задля подолання наявних інституційних проблем, які гальмують адаптацію країни до умов воєнного стану, а також обмежують перспективи її економічного розвитку на повоєнному етапі. До таких проблем, зокрема, належать інституційні прогалини в нормативно-правовому забезпеченні адміністративно-територіальної реформи, а також опортуністична поведінка значної частини населення. Важливого значення в нинішніх умовах також набуває формування в Україні нової системи стратегічного управління розвитком держави та її регіонів і громад з урахуванням актуальних потреб воєнного часу. Основними механізмами розвитку публічного управління, орієнтованими на підвищення його ефективності шляхом впровадження нової моделі стратегування та ефективних інструментів стратегічного планування є фінансовий, соціальний і ринковий [2, с. 34].

Система публічного управління та адміністрування, що склалася в Україні, будучи механізмом управління в умовах воєнного стану, є унікальним і актуальним досвідом, для вивчення такого механізму. Воєнний стан став серйозним іспитом для фінансової, соціальної і ринкової діяльності публічного управління та адміністрування.

Липинська О.А., Котлубай О.М. відзначають, що багатий і важкий історичний досвід, який був придбаний в галузі публічного управління в період війни, важливий для визначення перспектив публічного управління на сучасному етапі. Знання досвіду функціонування механізму державної влади в надзвичайних умовах дозволяє сучасній владі формулювати адекватні викликам часу пріоритети державного і військового будівництва. Таким чином, тільки єдина система, що складається з функціональних та територіальних підсистем, діюча на державному, міжрегіональному, регіональному, муніципальному та об'єктовому рівнях, яка створена з урахуванням, зокрема, і світового досвіду, буде здатна вирішувати завдання управління всіма секторами економіки і територіями країни в надзвичайних умовах, тобто в умовах ведення війни [2, с. 225].

Отже, підсумовуючи вищенаведені твердження пропонуємо вважати, ефективність публічного управління та адміністрування – узагальнюючим

показником, який включає як кількісні, так і якісні характеристики, що відображають дієвість у досягненні поставлених цілей, економічність у використанні наявних ресурсів, (ефективність) як віддачу від витрачених ресурсів, прибутковість як результат функціонування народного господарства країни, якість як відповідність правил державотворення країни міжнародним стандартам та нормам та якість життя населення країни в умовах воєнного стану.

Водночас слід зазначити, що станом на сьогоднішній день відсутні критерії ефективності діяльності публічного управління та адміністрування в умовах воєнного стану, але зрозумілим є те, що такі критерії необхідні для країни в цілому, як для узагальнення ефективності діяльності органів публічної влади, так і при застосуванні певних механізмів орієнтованих на підвищення ефективності діяльності публічного управління в умовах воєнного стану.

Таким чином, з метою удосконалення функціонування органів публічної влади, постає нагальна потреба у нормативному закріпленні визначення ефективності діяльності публічного управління та адміністрування в умовах воєнного стану, а також розробленні критеріїв визначення такої ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про правовий режим воєнного стану від 12 травня 2015 року. Закон України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Борщевський В., Василиця О., Матвеев Є. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони*. 2022. № 2. С 30-35
3. Липинська О.А., Котлубай О.М. Особливі обставини публічного управління в умовах війни. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; ред. колегія: І.О. Дегтярьова, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т.О. Мельник. Т. 2. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 2. С. 223-225

ЛЕВИЦЬКИЙ Дмитро, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ОЛІЙНИК Н. І., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор наук з державного управління, професор

«ПОКИНУТЕ ЖИТЛО» В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ І ПОНЯТТЯ

Світовий досвід свідчить, що «покинуте житло» чинить значний негативний вплив на громаду, в якій воно розташоване: починаючи від неефективного навантаження на міську інфраструктуру і закінчуючи зростанням рівня злочинності [1].

У світі як об'єктивних демографічних і міграційних процесів в Україні та світі, так і внаслідок злочинної агресії Російської Федерації проти України, проблема «покинутого житла» набуває особливої актуальності для нашої держави та потребує об'єктивного наукового аналізу з метою формування пропозицій щодо її вирішення.

Підготовку відповідних пропозицій слід почати з власне сутності та поняття «покинутого житла», адже наразі в Україні відсутнє його законодавче визначення.

Вітчизняні дослідники переважно розглядають загалом питання житлової політики, ринку житла та управління ним, забезпечення громадян житлом. Так, питанням житлової політики свою увагу приділила значна кількість авторів, серед яких Н. І. Олійник, О. Ю. Кучеренко, Н. С. Орлова, О. А. Більовський, В. О. Онищенко, Т. М. Завора та інші. Проблематика забезпечення житлом досліджувалася Д. О. Харечком, Ю. В. Тюленєвою та іншими. З огляду на триваючу агресію Російської Федерації проти України, протягом останніх років значна увага приділяється забезпеченню житлових прав внутрішньо переміщених осіб, як-от у роботах А. О. Волкової, Г. В. Виноградової.

Набагато більшу безпосередню увагу проблемі «покинутого житла» присвячено зарубіжними вченими. Серед іншого, в зарубіжній науковій літературі досліджується та дискутується сутність та поняття «покинутого житла». Для цілей нашого дослідження на особливу увагу заслуговує робота Вікторії Моркель (Victoria Morckel) «Predicting abandoned housing: does the operational definition of abandonment matter?» [2]. У своїй роботі автор розглянула та узагальнила визначення «покинутого житла», запропоновані в працях різних дослідників за період з 1974 по 2013 роки, та застосувала їх під час статистичного моделювання. Проведене дослідження продемонструвало, що вибір того чи іншого визначення поняття «покинутості» житла має значення для моделей прогнозування [2, с. 127].

Таким чином, аналіз останніх досліджень свідчить, з одного боку, про недостатнє охоплення питань «покинутого житла» в Україні увагою вітчизняних дослідників, а з другого - про можливість вивчення і врахування іноземного досвіду, та про важливість визначення сутності й поняття «покинутого житла».

Метою нашого дослідження є науково-теоретичне обґрунтування сутності та поняття «покинутого житла», що дозволить відмежувати його від суміжних явищ, виділити його ознаки, а відтак у подальшому - визначити оптимальні механізми публічного управління у вирішенні цієї проблеми.

Для визначення сутності й поняття «покинутого житла» слід визначити прийнятні для цілей нашого дослідження ознаки власне житла, а також ознаки його «покинутості». Для цього ми розглядаємо наявні нормативно-правові визначення понять та нормативно встановлені співвідношення між ними. Додатково до цього ми також висуваємо певні термінологічні припущення, які перевіряємо методом мисленнєвого експерименту. Із сукупності явищ, які підпадають під обрані нами визначення, ми виключаємо ті, що не є релевантними для цілей нашого дослідження, і таким чином поступово звужуємо і конкретизуємо поняття «покинутого житла». При з'ясуванні, що є релевантним для нашого дослідження, враховуємо, що метою визначення сутності та поняття «покинутого житла» є підготовка пропозицій для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо вирішення цієї проблеми.

Як показало наше дослідження, структурно поняття «покинутого житла» складається з таких змістовних елементів і субелементів:

1. поняття «житла»:
 - а. призначення житла,
2. поняття «покинутості» житла:
 - а. наявність власника житла (права власності на житло),
 - б. «втрата інтересу» до житла з боку власника:
 - і. невикористання житла,
 - ii. незабезпечення утримання житла.

За основу поняття житла для нашого дослідження ми взяли чинне законодавче визначення поняття «житло», наведене у статті 379 Цивільного кодексу України: «житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них [3]».

За основу поняття «покинутості» житла ми взяли визначення «Великого тлумачного словника сучасної української мови» для прикметника «покинутий»: «який залишився без догляду, уваги, яким перестали цікавитися, займатися [4, с. 1025]».

При цьому наш аналіз продемонстрував, що поняття «покинутості» є сенс розглядати не абстрактно, а лише з позиції власника житла. Адже щоб «покинути» житло, треба спершу його «мати», тобто бути власником. Тому, за нашим підходом, «житло без власника» не є «покинутим житлом». Завдяки такому підходу ми маємо чіткий і вагомий критерій розмежування досліджуваного нами явища (покинутого житла) з іншими подібними явищами (відумерлої спадщини і безхазяйного майна), а саме наявність чи відсутність власника. Ми також враховуємо, що вже наявні нормативно-правові механізми усунення негативних наслідків останніх двох явищ. Тому ми не бачимо об'єктивної потреби включати їх до предмету нашого дослідження.

Для того, щоб розглядати житло як «покинуте» власником, потрібно, щоб власник «втратив інтерес» у своєму житлі. Об'єктивними ознаками такої «втрати інтересу» є одночасно невикористання житла власником (чи з його дозволу іншими особами) та незабезпечення власником утримання свого житла.

Отже, з точки зору співвідношення субелементів поняття «покинутості» житла можливі такі основні ситуації:

1. Власник користується житлом, але не утримує його належним чином. «Втрати інтересу» власника до його житла в такій ситуації немає, визнавати житло «покинутим» немає підстав.
2. Власник не користується житлом, але утримує його (у т.ч. бере участь у витратах з управління багатоквартирним будинком через оплату послуг управителя або сплату внесків в ОСББ). «Втрати інтересу» власника до його житла в такій також ситуації немає, і визнавати житло «покинутим» немає підстав.
3. Власник не користується житлом, не утримує його, але житлом на законних підставах користуються інші особи з відома власника. Тут також немає ознак «втрати інтересу» власника і «покинутості» житла, адже власник активно розпорядився своєю власністю, надавши її в (тимчасове) користування іншим особам.
4. Власник не користується житлом сам і не передав його в користування іншим особам та не утримує житло. Цю ситуацію слід розглядати як покинуте житло, адже спостерігаємо «втрату інтересу» власником до житла.
5. Власник не користується житлом сам, не передав його в користування іншим особам, не утримує житло, але стороні особи без відома та/або схвалення власника заселилися в його житло і користуються ним. Цю ситуацію, попри «зайнятість» житла, також слід розглядати як покинуте житло, адже з точки зору власника є «втрата інтересу» до нього.

Взяте нами за основу законодавче визначення житла охоплює як постійне, так і тимчасове житло. Однак визначення поняття покинутого житла має слугувати практичній меті розроблення рекомендацій суб'єктам публічного управління щодо вирішення цієї проблеми. Очевидно, що до постійного і тимчасового житла слід буде застосовувати різні підходи з огляду на практичні відмінності у використанні та експлуатації постійного і тимчасового житла, різне значення постійного житла і тимчасового житла для забезпечення житлових прав громадян і розвитку територіальної громади.

Сукупність досліджених нами факторів видається достатньо вагомою для того, щоб обмежити визначення покинутого житла лише постійним житлом. За своїми характеристиками з точки зору відносин власності, використання, управління, тимчасове житло є більш подібним до нежитлових будівель, і тому видається більш доцільним розглядати проблему покинутого тимчасового житла разом з проблемою покинутих нежитлових будівель і об'єктів промисловості, аніж з проблемою покинутого постійного житла. Можна припустити, що до цих двох груп покинутих об'єктів слід буде застосовувати принципово різні підходи щодо виявлення відповідних випадків, а особливо – щодо подальшого на них реагування.

З урахуванням висловлених застережень, пропонуємо таке остаточне визначення: покинутим житлом є житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, що призначені та придатні для постійного проживання в них та мають свого власника, який, з одного боку, не відмовляється від свого права

власності, а з другого - не здійснює їх утримання належним чином та не користується ними сам і не передав їх у користування іншим особам.

На основі проведеного аналізу нами запропоновано визначення покинутого житла, яке містить всі ключові ознаки такого житла та дозволяє ефективно його відмежувати від інших подібних явищ з тим, щоб надати специфічні рекомендації з вирішення цієї проблеми. Наведене визначення пропонується як термінологічна основа для подальших досліджень за такими напрямками: виявлення передумов появи покинутого житла та факторів, що сприяють його поширенню в Україні; розробка методології виявлення покинутого житла в Україні; розроблення рекомендацій щодо механізмів публічного управління для вирішення проблеми покинутого житла в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. J. MacDonald et al., Lessons Learned From a Citywide Abandoned Housing Experiment, *Journal of the American Planning Association*, pp. 1-14, 2023. DOI:10.1080/01944363.2022.2128855.
2. V. Morckel, Predicting abandoned housing: does the operational definition of abandonment matter?, *Community Development*, vol. 45, no. 2, pp. 122-134, 2014. DOI:10.1080/15575330.2014.892019.
3. Верховна Рада України. 1 сесія, IV скликання. (2003, Січ. 16). Кодекс № 435-IV, Цивільний кодекс України. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
5. Верховна Рада України. 3 сесія, VIII скликання. (2015, Трав. 14). Закон № 417-VIII, Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-19#Text>.
6. Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки. 3 сесія, XII скликання. (1991, Лют. 2). Закон № 697-XII, Про власність. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text>.
7. Верховна Рада України. 2 сесія, I скликання. (1992, Черв. 19). Закон № 2482-XII, Про приватизацію державного житлового фонду. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12#Text>.

ЛЕОНЕНКО Яна, здобувачка групи УП-22-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БЕРЕЖНА Г. В., доцентка кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат економічних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ФОРМУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ КОМАНДИ

Розвиток нових інформаційних технологій, вплив пандемії коронавірусу Covid-19 разом із загостренням війни РФ проти України спричинили перехід частини робочої сили на віддалений формат роботи. Разом з посиленням акцентом на дистанційній роботі виникає нова реальність командної взаємодії – створення віртуальних робочих команд. Ця тенденція спостерігається не тільки в Україні, але і у всьому світі. Опитування показують, що приблизно 66% багатонаціональних організацій використовують віртуальні команди, а 80% опитаних компаній вважають, що це число продовжуватиме зростати [1].

Мета роботи – аналіз сучасних досліджень у сфері менеджменту віртуальних робочих команд, виокремлення найпоширеніших проблем, з якими вони стикаються, та пошук можливостей щодо покращення управління віртуальними командами для забезпечення їх успішної та ефективної роботи.

Віртуальна команда, яку іноді називають «віддалена команда», – це група людей, які співпрацюють із різних місць за допомогою електронного зв'язку [2]. Різні типи віртуальних команд можна використовувати для різних сценаріїв, вони можуть бути економічно ефективними та дієвими засобами співпраці.

Хоча кожен бізнес є унікальним, існують загальні проблеми, що характерні для більшої кількості віртуальних команд. До найпоширеніших проблеми, з якими стикаються лідери віртуальних команд, відносять такі:

- 1) нестача особистого спілкування;
- 2) суперечливі графіки;
- 3) залежність від технології;
- 4) відмінності в трудовій етиці та культурі;
- 5) відсутність управління.

(1) Людський фактор залишається найбільшою перешкодою для діяльності віртуальних команд. Такий ключовий висновок містить дослідження під назвою «2018 Тренди ефективності: Глобальні віртуальні команди». Міжнародна консалтингова компанія RW3 Culturewizard опитала менеджерів із 90 різних країн світу в ході Глобального віртуального дослідження командної роботи. 1620 менеджерів поділилися своїм досвідом роботи над проектами, у віртуальній команді та управління командою. Найважливішим висновком дослідження стало те, що попри нові технології та

цифрову трансформацію саме люди зберігають найвагоміший вплив на якість співпраці [3].

Дослідження показують, що традиційні зустрічі віч-на-віч усе ще залишаються найліпшим варіантом для 52 % респондентів. Тож керівнику команди, важливо подбати про те, як використати переваги, які люди відчувають, коли працюють разом, у віртуальному просторі. Телефонні розмови все ще вважають корисними 27 % людей, а відеоконференції – 34 %, тоді як звичайні електронні листи користуються набагато меншою популярністю – лише у 14 % респондентів [3].

Цифрові інструменти допомагають віддаленим командам залишатися на зв'язку. Проте цим інструментам може бракувати персоналізації у вигляді індивідуальної взаємодії. У текстовому спілкуванні, такому як електронна пошта та текстові повідомлення, відсутня мова тіла, тон та інші тонкі невербальні сигнали, які працівники отримують під час особистої розмови, що збільшує ймовірність неправильного тлумачення [4].

(2) Віртуальні команди дозволяють організаціям створювати команди, приділяючи менше уваги географічному розташуванню членів команди, а отже багато команд, які розглядаються в літературі, складаються з членів, розташованих по всьому світу [1]. Відповідно виділяють дві причини, чому заходи та взаємодія у віртуальних командах є більш складними: вони перетинають кордони, пов'язані з часом та відстанню (географією); при цьому вони використовують електронні/технологічні методи комунікації [1].

Опитування зазначають, що існує складність роботи команд, які працюють у різних часових поясах. Це пов'язано з великою кількістю часу, який витрачається на узгодження графіків. Це особливо викликає занепокоєння під час глобальної кризи, коли люди, які працюють з дому, стикаються з розмитими межами між особистими та професійними зобов'язаннями. Це призводить до частих випадків вигорання, оскільки командам важко відокремитися від роботи.

(3) Розчарування членів команди часто ускладнюються технологічними збоями під час дзвінків, проблемами з підключенням і різними очікуваннями членів команди щодо комфорту та використання технологій. Наприклад, збої в роботі Zoom, нестабільне підключення до Інтернету, перебої в роботі корпоративних месенджерів або вимкнення електрики тощо. Ці перешкоди можуть тривати від кількох хвилин або годин втраченого часу до цілих втрачених днів.

Дослідження віртуальних команд показують, що зустрічі «віч-на-віч» за допомогою технологій реального часу сприяють вищому рівню успіху комунікації. Це тому, що такі інструменти, як відеоконференції, дозволяють учасникам інтерпретувати невербальну комунікацію, як-от жести рук, міміку та пози тіла. В результаті спілкування виглядає більш звичним і природним. Це важливі міркування для лідерів віртуальних команд при організації ефективного віртуального спілкування.

(4) Згідно з опитуванням PwC, лише 5% керівників вважають, що компанії можуть мати сильну культуру без того, щоб співробітники взагалі ходили в офіс. Організаційна культура – одна з основних проблем, з якими стикаються віддалені команди [6].

(5) Управління віртуальними командами вимагає зовсім іншого підходу та набору навичок, ніж керування персоналом в офісі. Згідно зі звітом Association of Talent Development, лише 56% компаній пропонують навчання віртуальному менеджменту [5]. Недосвідчені менеджери можуть не знати, як навчати, знайомитися зі своїми звітами, помічати, коли члени команди

незадоволені чи зазнають труднощів, заохочувати командну роботу чи оцінювати прогрес при повністю віртуальній роботі.

Опитування 440 професіоналів у 8 різних галузях (проведене до кризи, пов'язаної з коронавірусом) виявило, що понад 60% організацій не забезпечували навчання керівників чи членів віртуальних команд. Серед організацій, які пропонували певне навчання, понад 80% цих респондентів вказали, що віртуальне навчання не було пріоритетом [6]. Однак таке навчання необхідне, щоб допомогти членам команди опанувати нові технології та інструменти віртуальної взаємодії та комунікації.

Отже сучасні дослідження розкривають як проблеми та виклики, з якими стикаються віртуальні команди, так і потенційні можливості для їх ефективної взаємодії. Розуміння специфіки роботи в онлайн просторі дозволяє вибрати найкращі методи керування та організації роботи. Таким чином, використання технологій для спілкування, створення правильних умов, навчання та розвитку співробітників в режимі реального часу підвищують ефективність та успішність їх роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lucy L. Gilson, M. Travis Maynard, Nicole C. Jones, Young, Matti Vartiainen and Marko Nakonen, «Virtual teams research» *Journal of Management*, volume 41, issue 5, July 2015, pages 1281-1554. Режим доступу: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0149206314559946>.
2. Мир Нвадіке, «Віртуальні команди: типи, переваги, проблеми та управління», *Доходність бізнесу*, 07.2021. Режим доступу: <https://businessyield.com/uk/-management/virtual-teams/?currency=ARS>.
3. Thomas Ronald Rakgogo, «The Rise Of Remote Work And «The Great Resignation»: Job Market Crisis Or Call To Change?», *RW3 CultureWizard*, 11.2022. Режим доступу: <https://www.rw-3.com/blog/the-rise-of-remote-work-and-the-great-resignation-job-market-crisis-or-call-to-change>.
4. Norwich University, «4 Challenges of Virtual Teams and How to Address Them», 11.2020. Режим доступу: <https://online.norwich.edu/academic-programs/resources/challenges-of-virtual-teams>
5. Angela Robinson, «Virtual Teams: Definition, Examples & Best Practices for 2023», *Teambuilding*, 09.2022. Режим доступу: <https://teambuilding.com/blog-/virtual-teams>.
6. Leading Effectively Staff, «Best Practices for Managing Virtual Teams and Meetings», 03.2020. Режим доступу: <https://www.ccl.org/articles/leading-effectively-articles/best-practices-for-managing-virtual-teams-and-meetings/>

МАРКЕВИЧ Марина, здобувачка групи УП-22-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

БЕРЕЖНА Г. В., доцентка кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат економічних наук, доцент

ПРОГРАМИ ГРАНТОВОГО ФІНАНСУВАННЯ ДЛЯ ЗЕЛЕНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Повоєнне відновлення України - монументальний виклик, що потребує комплексних, добре скоординованих, з достатнім фінансуванням зусиль. Першочерговим сьогодні є протистояння агресору і готовність уже зараз відбудувати країну на засадах сталого розвитку для кращого майбутнього, складовими якого є поєднання інтересів суспільства, економіки та екології.

Зелене відновлення України розглядається як стале відновлення з урахуванням і використанням найкращих можливих технологій та практик. Відповідно основними принципами відновлення України можна визначити: відбудувати краще ніж було; інтегрувати екологічну складову в усі сектори економіки та суспільного життя та регіональні плани розвитку; реалізувати Цілі сталого розвитку та засади Європейського зеленого курсу.

Наразі українська та міжнародна спільнота пропонує різні підходи до відновлення, визначальним у яких є євроінтеграційна складова, прагнення до європейських цінностей, членства у Європейському Союзі, що враховуватиме і контекст екологічної парадигми. У 2022 році візії відновлення України у своїх концептуальних документах оприлюднили уряд України, Європейська комісія, Світовий банк, які охоплюють як воєнний період, так і післявоєнний.

Національний План відновлення України, представлений урядом України, визначається як рамковий для регіональних планів та проектів відбудови, метою якого є не лише відшкодувати збитки, завдані війною, а й прискорити економічне зростання та підвищити якість життя в Україні у стратегічному вимірі.

Європейська комісія сформувала своє бачення повоєнного відновлення як системного процесу, що включає відбудову від наслідків війни, модернізацію держави, проведення широкого спектру євроінтеграційних реформ та підтримку середньострокового розвитку економіки та суспільства.

У концепції відновлення України Світового банку міститься думка, що Україна має можливість привести у повну відповідність із Європейським зеленим курсом та ринками Європейського союзу свою інфраструктуру та економіку, гармонізуючись з європейськими стандартами, зокрема у енергетичній, транспортній сферах, містобудуванні.

Україна визначає свій шлях відновлення і розвитку разом з міжнародними партнерами, які будуть вкладати свої ресурси у відбудову країни за новими сучасними стандартами: « відновлення України – це

всеосяжна трансформація країни, під час якої багато елементів мають працювати одночасно. Для виконання такої складної задачі важливо мати чітке бачення цілей... реконструкція – це не про відбудову України до передвоєнного стану, а про глибоку модернізацію країни [1, 4].»

Хоча процес відбудови країни уже почався, після завершення війни основні зусилля будуть спрямовані на відновлення зруйнованої інфраструктури, енергетики, розмінування, відновлення житлових будинків, понівеченого довкілля та виснаженої економіки. Строки, розмір та вартість цього процесу залежатимуть від тривалості воєнних дій та відповідно руйнувань, прямих і непрямих втрат.

Міжнародні партнери підтримують Україну та декларують свою готовність надавати фінансову допомогу у відбудові країни, водночас і держава повинна забезпечити умови для цього. Визначальним у відбудові може бути залучення органів місцевого самоврядування на етапі планування програм відновлення, щоб отримані результати були сприйняті в громадах потрібними та доречними. Безпосереднє відновлення відбуватиметься саме на регіональному рівні у конкретних громадах, де реальні люди виконуватимуть певні дії та реалізовуватимуть конкретні проекти. Для цього важливо розуміти джерела та механізми грантового фінансування, разом з тим бути спроможними їх застосовувати, щоб забезпечити можливість вирішувати нагальні проблеми шляхом втілення актуальних ідей, подавати потрібні проекти відбудови з очікуваним результатом та ефектом у рамках визначеного бюджету та отримувати відповідне фінансування для їхньої реалізації.

На нинішньому етапі відновлення України базовою виступає фінансова допомога у формі грантів та позик, щоб мінімізувати передумови для боргової кризи. При цьому важливим є узгодження інтересів країни та її донорів для забезпечення ефективного використання коштів, наданих ресурсів, підзвітність та пріоритетність проектів та їхню відповідність основним принципам відбудови, враховуючи і зелену складову.

Передумови залучення грантового фінансування посилюють чітке розуміння і формулювання своїх стратегічних та поточних потреб, цілей; активна комунікація та взаємодія із стейхолдерами, зокрема з донорами, владою, громадськістю; досвід, відповідні знання і навички проектної діяльності. Поряд з цим потрібно добре орієнтуватися у процесі подачі заявок на гранти, опрацювати потенційні джерела фінансування та якісно підготувати заявку для конкурсу грантів, щоб переконати донора у необхідності фінансування пропонованого проекту. Факторами успішності проектів як інструментів грантового фінансування є ґрунтовна підготовка, конкретність і висока якість виконання.

З отриманням Україною статусу країни-кандидатки на вступ до Євросоюзу відкрилися нові можливості для участі у європейських грантових конкурсах, які раніше були недоступні. Це відповідь європейських партнерів на ті виклики, які нині стоять перед Україною та внесок у повоєнне відновлення країни та її розвиток. Основні чинні європейські програми: EU4 Environment (2019-2024, бюджет 20 млн євро), LIFE (2021-2027, бюджет 5,4 млрд євро), Горизонт Європа (2021-2027, бюджет 95,5 млрд євро), Цифрова Європа (2021-2027, бюджет 7,6 млрд євро), Креативна Європа (2021-2027, бюджет 2,44 млрд євро), Єдиний ринок (2021-2027, бюджет 4,2 млрд євро), Erasmus+ (2021-2027, бюджет 28 млрд євро). У ключові пріоритети цих програм винесено сталий розвиток, зелені та цифрові трансформації,

екологічні аспекти та інклюзивність, це є актуальним і як окремі компоненти, так і як наскрізні пріоритети.

У липні 2022 року Nefco було запущено Програму зеленого відновлення України (Nefco Green Recovery Program for Ukraine), котра підтримуватиме зелену економіку та перехід до процесу відбудови України. Метою зазначеної програми є посилення та фінансування проєктів, спрямованих на відбудову інфраструктури на рівні громад, щоб гарантувати, що Україна буде відновлена екологічнішою та кращою.

Програма зеленого відновлення ЮНІДО для інклюзивного та сталого промислового розвитку в Україні, що перебуває на етапі розробки, передбачає сприяння зеленому та інклюзивному промислового відновленню, модернізації та посткризовій реконструкції України, що буде здійснюватися на комплексній основі за допомогою пакету цільових заходів у тісній координації з партнерами та донорами за лідерства уряду України.

Зазначені програми можуть надати Україні допомогу в реалізації проєктів повоєнної відбудови, які сприятимуть зеленій трансформації та сталому розвитку, поряд з тим зелене відновлення інтегруватиме Україну ближче до Європи.

Успішне повоєнне зелене відновлення України надзвичайно складне і масштабне завдання не тільки для уряду України, а й для міжнародної спільноти, у значній мірі результат залежить від інституційної спроможності, достатнього фінансування, доступності ресурсів і потребує надзвичайних рішень. Визначальним буде чітке бачення того, якою країна має бути, його відповідність очікуванням та вимогам міжнародних партнерів, зокрема у напрямі сталого розвитку, євроінтеграційних, глобальних безпекових і економічних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Відбудова України: принципи та політика / за ред. Юрія Городніченка, Ілони Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. CEPR PRESS, 2022. 508 с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
2. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України: наукова доповідь / НАН України, ДУ « Ін-т екон. та прогнозув. НАН України» . – Електрон. дані. Київ, 2022. 305 с. URL: <http://surl.li/hiani>
3. Зелене повоєнне відновлення України: візія та моделі. Аналітична записка Серпень 2022 р. ГО « Ресурсно-аналітичний центр « Суспільство і довкілля» , 2022. 32 с. URL: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/08/green_recovery.pdf
4. Основи грантрайтингу та управління проєктами в публічній сфері : метод. рек. для органів влади та недерж. орг-цій / за заг. ред. О.В. Кулініча. Харків: Золоті сторінки, 2017. 148 с. URL: <http://surl.li/hiane>
5. Повоєнне відновлення України: відбудова заради кращого майбутнього. Київ: УНП ФГС СхП, 2022. 40 с. URL: <https://www.dossier.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/post-war-reconstruction-UA.pdf>
6. Повоєнне відновлення України має бути зеленим. Позиція Української національної платформи ФГС СхП 9 грудня 2022. URL: http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Position-paper_UNP_2022_ua.pdf

МАРТИНОВА Дарина, здобувачка групи ДС-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КОВТУН О. А., професор кафедри публічного управління і проєктного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління, доцент

ПОКАЗНИКИ СТАНОВИЩА МОЛОДІ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОНІТОРИНГУ Й ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Молодіжна політика, яка впроваджується як державою, так і громадським сектором, може бути ефективною або неефективною. Оцінити ефективність і результативність завдань, основних напрямів, заходів і механізмів реалізації молодіжної політики можливо лише за умов проведення моніторингу та оцінки її ефективності. Основними інструментами моніторингу й оцінки ефективності реалізації будь-якої політики є індикатори та показники ефективності, що дають змогу отримати інформацію про зміни і тенденції, що відбуваються у цій сфері.

Упродовж тривалого часу методик оцінки ефективності реалізації молодіжної політики в Україні на регіональному рівні не існувало. Ефективність реалізації молодіжної політики оцінювалася, і в більшості випадків продовжує оцінюватися, кількістю проведених масових заходів (фестивалів, таборів, конкурсів тощо), кількістю, залученої до цих заходів молоді, та обсягами фінансування, спрямованого, переважно, на підтримку діяльності певних громадських організацій.

На першому етапі розробки системи моніторингу та оцінки (далі – МіО) молодіжної політики та визначення показників оцінки її ефективності, потрібно зрозуміти, що являє собою молодіжна політика, які напрями має реалізувати та які молодіжні проблеми вирішувати.

Запровадження системи моніторингу й оцінки дає змогу приймаючим рішення і керівникам програм моніторити проєкти та/або заходи, які реалізують в рамках виконання Програм; досліджувати ефективність виконання програми; виявляти відмінності між запланованими і досягнутими результатами (оцінка), зміни, які спостерігаються в молодіжному середовищі, та чинники, що їх спричинили (оцінка впливу).

Розглянемо основні підходи впровадження МіО. Існує три рівні МіО: загальна система МіО; програмний МіО; моніторинг та оцінка проєктів та/або заходів [1].

Загальна система МіО має бути складовою молодіжної політики, бо без точних даних, зібраних у процесі проведення досліджень, неможливо виміряти реальний вплив молодіжної політики. Єдина національна система МіО означає, що для оцінки ефективності діяльності усіх суб'єктів, задіяних у процесі формування та реалізації молодіжної політики на національному, регіональному рівні та/або рівні територіальних громад, використовуються

однакові базові засоби, інструменти та ресурси МіО. Програмний МіО, зазвичай, здійснюється на етапі процесу та результату реалізації програми та вимірює якісні та кількісні показники.

Моніторинг і оцінка проектів та/або заходів є дещо простішим процесом, ніж моніторинг програми, проте кроки проведення МіО проектів та/або заходів будуть здійснюватися на етапі проведення заходу або чи реалізації проекту.

Систему моніторингу й оцінки у сфері молодіжної політики можна зобразити базуючись на теорії змін, яка змістовно описана К'юзеком та Рістом у 2004 р. [2], та дає змогу усвідомити яким чином і як саме внесок (ресурси) та процес (активності) призвели до ефективних результатів за допомогою орієнтованого на результат МіО [3]. Зазвичай моделі теорії змін включають п'ять основних складових: внесок (залучені ресурси та затрати, які були інвестовані в певний процес), процес (види діяльності, які впроваджуються, наприклад, кількість проведених тренінгів, розповсюджених матеріалів чи наданих послуг), короткострокові (результат); середньострокові (наслідки) і довгострокові (вплив) результати.

Отже, на рівні внеску нами було визначено такі ресурси: фінанси (бюджет); кадрове забезпечення; матеріали (наукові і методичні розробки у сфері молодіжної політики); - інформаційними ресурсами молодіжної політики є, наприклад, сайти ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» (www.dismp.gov.ua), ДУ «Всеукраїнський молодіжний центр», Програма «Молодіжний працівник» (www.youthworker.org.ua), сайт «Моя кар'єра», опитування report через безкоштовні СМС та Твіттер на важливі теми для молоді, щорічні соціологічні дослідження «Молодь України» та інші матеріали; інфраструктура (ДУ «Всеукраїнський молодіжний центр», молодіжні центри, молодіжні центри праці, клуби за місцем проживання, бібліотеки тощо); форми молодіжної участі.

Рівень процесу або активності являє собою діяльність, яка складається із завдань програми або проекту, що потребує вхідних даних або внеску (фінансових і кадрових ресурсів, які залучені для реалізації цієї діяльності), продуктом якої є відповідні заплановані результати. На цьому рівні нами визначені такі активності: неформальна освіта або навчання; заходи; конкурси проектів; гранти; волонтерська діяльність; послуги; інтервенції; законодавчі ініціативи; міжнародне співробітництво.

Безпосередньою продукцією програмної діяльності або проекту чи заходу є результати, які мають бути під постійним контролем виконавців. Результати бувають короткострокові (1-3 роки), які отримують відразу після закінчення Програми/проекту/заходу, середньострокові (3-5 років) та довгострокові (більше 5 років), які мають довгостроковий ефект від певної діяльності.

Середньострокові (наслідки) і довгострокові (вплив) результати демонструють зміни на трьох рівнях: індивідуальному, інституційному (домогосподарства, організації, установ), відомчому (сфера охорони здоров'я, освіти, молодіжна сфера). Результати індивідуального рівня демонструють користь і переваги, які може отримати молодь внаслідок реалізації процесу (активності).

Індикатори визначаються для короткострокових, середньострокових і довгострокових результатів.

На рівні короткострокових результатів реалізацію молодіжної політики можна оцінити за таким індикаторами, як: кількість заходів (форумів, семінарів тощо); кількість молоді, яка взяла участь у заходах (форумах,

семінарах тощо); кількість молодіжних працівників та інших спеціалістів, які працюють з молоддю, що пройшли навчання; кількість молоді, залученої до процесу прийняття рішень; кількість молоді, яка є активними членами громадянського суспільства; кількість розповсюджених інформаційних матеріалів (листівки, інструкції, інформації на радіо та ТБ, інформація в інтернеті); кількість розроблених і прийнятих законодавчих актів.

На рівні середньострокових результатів в наслідок реалізації програми, проекту чи заходу відбуваються чи проявляються наслідки: підвищення знань молоді (профорієнтаційних послуг, можливостей власної кар'єри, відкриття власного бізнесу, своїх прав та обов'язків, здорового способу життя, участі в молодіжних громадських організаціях, можливостей волонтерства, молодіжної політики і заходів, що реалізуються в її межах) та зміна поведінки як персоналу/кадрів (більш активні та досвідчені молодіжні працівники), так і самої молоді (як ризикованої поведінки, так і активної громадянської позиція тощо).

До довгострокових результатів (вплив) програм, проектів або заходів у сфері молодіжної політики можна віднести, наприклад: рівний доступ молоді до освіти; забезпечення повної і продуктивної зайнятості молоді; підвищення рівня підприємництва серед молоді; подолання бідності; зниження рівня правопорушень; збільшення кількості молоді, яка веде здоровий спосіб життя; зниження захворюваності в молодіжному середовищі; підвищення мобільності молоді; зростання громадянської і політичної активності.

Для внеску (ресурсів) і процесу (активності) це має бути постійний моніторинг інформації на рівні виконавців Програми, для короткострокових результатів — щорічний (щоквартальний, раз на півроку) збір інформації на рівні виконавців Програми, для середньострокового результату (наслідки) — збір інформації один раз на 1-3 роки на національному рівні (дані офіційної статистики, результати соціологічних досліджень, звіти за результатами діяльності установ і закладів, які реалізують молодіжну політику та працюють з молоддю), для довгострокового результату (вплив) — збір інформації один раз на 3-5 років на національному рівні (дані офіційної статистики, результати соціологічних досліджень) [1].

Оцінити ефективність реалізації молодіжної політики можна за результатами моніторингу стану молодіжного середовища як за результатами статистичних даних, так і даних соціологічних досліджень, які відображають думку молоді. Оцінка молоддю державної молодіжної політики є вагомим індикатором ефективності її реалізації як в окремому регіоні, так і в країні в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Морозова О., Варецька О., Джонс Д. [та ін.]. Моніторинг та оцінка програм і проектів: практичний посібник. Київ : Оранта, 2008. 144 с.
2. Kusek J., Rist. R. Ten Steps to Building a Results Based Monitoring and Evaluation System. Washington, DC: The World Bank, 2004. 268 p.
3. Морра Імас Л.Дж., Ріст Р.К. Шлях до результатів: планування та проведення ефективних оцінювань розвитку. Київ: МБФ «Міжнародний Альянс з ВІА /СНІД в Україні», 2015. 580 с.

МИХАЙЛЕНКО Марина, аспірантка кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» Національного університету охорони здоров'я України імені П. А. Шупика

Науковий керівник:

ДІДЕНКО Н. Г., професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П. А. Шупика, доктор наук з державного управління, професор

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ПОДОЛАННЯ ТУБЕРКУЛЬОЗУ ЯК СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОЇ ХВОРОБИ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ

Здоров'я населення є непересічною цінністю і вирішальним фактором суспільного розвитку. Воно є складовою благополуччя, глобальним суспільним благом і питанням соціальної справедливості і рівності. Здоров'я становить обов'язкову умову прогресу у всіх сферах життєдіяльності і служить інтегральним показником його успішності. Сучасне переосмислення значущості здоров'я обумовлено усвідомленням його як невід'ємного права і глибоким розумінням існуючих загроз та викликів, зростаючих вимог до якості здоров'я, передумов його забезпечення [1].

Пандемія COVID-19 стала серйозним викликом, здатним поставити під загрозу досягнутий прогрес у боротьбі з туберкульозом та надала підстави вважати, що для остаточної ліквідації епідемії туберкульозу (далі - ТБ) в Україні потрібні ще більш цілісні, орієнтовані на потреби людей підходи до надання медичної та соціальної допомоги. Протитуберкульозна служба тільки відновлювалася після негативного впливу пандемії COVID-19, коли перед нею постали нові виклики, пов'язані із повномасштабною війною. За рік війни зазнали суттєвого пошкодження заклади охорони здоров'я, що надають допомогу людям з туберкульозом у 10 областях України: Херсонська, Харківська, Чернігівська, Сумська, Луганська, Київська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Миколаївська [2].

В умовах війни та пандемії COVID-19 критично важливим є об'єднання усіх інституцій, повноваження, компетенції та сили яких направлені на протистояння епідемії туберкульозу. Одним із важливим інструментів у цій протидії є впровадження механізму міжвідомчої взаємодії та міжсекторального співробітництва, адже подолання туберкульозу – це не тільки ефективне лікування, а й залучення та взаємодія всіх державних і неурядових структур до зазначеної проблеми.

Наша країна і до війни посідала одне з перших місць за темпами поширення туберкульозу в Європі. Через пандемію та воєнні дії зменшилась кількість пацієнтів, в яких туберкульоз виявлено на ранніх стадіях. У воєнний

час близько 20% населення України відчують дефіцит медичної допомоги через те, що не звертаються до сімейного лікаря для профілактичного обстеження або є тимчасово переміщеними особами, у яких інші пріоритети, або спрацьовують питання самозахисту [2]. Всі ці недіагностовані випадки будуть реєструватися через певний час, тобто у повоєнний період. Війна прогнозовано призведе до погіршення епідемічної ситуації з туберкульозу як захворювання, яке несе велику загрозу громадському здоров'ю.

Стратегія ліквідації туберкульозу «The End TB», розроблена ВООЗ на період 2016-2035 рр., та схвалена 67-ю сесією Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я у 2014 р., закликає знизити рівні смертності від ТБ на 90% і захворюваності на ТБ на 80% до 2030 р. у порівнянні з рівнями 2015 р [3].

Проблема ТБ вийшла за рамки суто медичної галузі та набула статусу проблеми загальнодержавного масштабу, враховуючи, що туберкульоз є соціально небезпечною інфекційною хворобою, а наслідки несуть в собі загрозу економіці й національній безпеці нашої держави [4].

Законами України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [5], «Про захист населення від інфекційних хвороб» [6], «Про протидію захворюванню на туберкульоз» [7] регламентовані основні засади державного, правового та організаційного регулювання діяльності у сфері протидії виникненню і поширенню захворювання на туберкульоз.

За час, що минув від моменту прийняття профільного Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» [7], з'явилися нові підходи, методи та стандарти лікування, тому необхідність законодавчих змін назріла. Наразі 27.03.2023 р. у Верховній Раді зареєстровано новий законопроект «Про подолання туберкульозу в Україні» (№ 9147), який є євроінтеграційним, та був розроблений з метою актуалізації та оновлення положень законодавства у сфері протидії туберкульозу, синхронізації його із поточним законодавством у сфері охорони здоров'я та врегулювання у ньому застосування сучасних досягнень медичної науки та практики відповідно до керівних документів ВООЗ. Зокрема, пропонується змінити концептуальний підхід, закладений у законодавстві, перейшовши від політики протидії туберкульозу до його подолання [8]. В разі ухвалення зазначеного вище законопроекту значно посилиться позиція нашої держави як такої, що запроваджує людино-орієнтовані підходи та політики згідно з європейською системою цінностей.

Державною стратегією розвитку системи протитуберкульозної допомоги населенню на 2020-2023 роки, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 р. № 1414-р [9], передбачено процес впровадження міжсекторального підходу до питань протидії захворюванню на туберкульоз та комплексної структурної реформи протитуберкульозних закладів, які мають спрямування на задоволення потреб населення у медичних послугах та послугах громадського здоров'я. Надзвичайно важливою є політична підтримка, розробка систем і політики для створення сприятливих умов і поділу відповідальності.

Навіть повномасштабна війна не завадила Україні першою в європейському регіоні запровадити нові стандарти у лікуванні туберкульозу. Попри всі перешкоди та виклики, команді Центру громадського здоров'я вдалось оновити національні стандарти надання медичної допомоги відповідно до найновіших рекомендацій ВООЗ та доказової медицини [10]. Оновлені стандарти медичної допомоги «Туберкульоз» затверджені наказом МОЗ України від 19.01.2023 р. № 102.

Крім того, «аби побудувати ефективну співпрацю із міжнародними партнерами та впровадити єдину систему реагування на надзвичайні ситуації, здійснення організаційних медико-санітарних заходів та запобігти розповсюдженню інфекційних хвороб на території України розроблено Національний план дій» [11], який затверджений відповідним розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2023 р. № 173-р «Про затвердження Національного плану дій щодо імплементації Міжнародних медико-санітарних правил» [12].

Туберкульоз є не тільки медичною проблемою, це - проблема соціальна, яка віддзеркалює соціально-економічний стан країни та ситуацію щодо санітарно-епідемічного благополуччя населення. Одним із бар'єрів у сфері подолання ТБ є недостатнє управління публічними реакціями. Подолання туберкульозу є складовою державної політики щодо забезпечення якісної і доступної медичної допомоги, реалізації державних цільових програм лікування найбільш поширених небезпечних для здоров'я і життя людини захворювань. Задля ефективної відповіді на епідемію туберкульозу в Україні, а також покращення співпраці з міжнародними та національними фондами та громадськими організаціями вкрай важливим є об'єднання зусиль як державних органів влади, так і неурядових, міжнародних організацій та громадськості.

Війна прогнозовано призведе до погіршення епідемічної ситуації. Одним із шляхів подолання туберкульозу на національному та регіональному рівні є необхідність зосередитися на особах, які є соціально незахищеними та не мають доступу до соціальних послуг. Під час війни це стосується внутрішньо переміщених осіб та тих, хто перебуває в зоні бойових дій.

Таким чином, державне регулювання у сфері подолання туберкульозу як соціально небезпечного захворювання в умовах війни залишається актуальним питанням, що потребує ефективної відповіді органів публічної влади, які формують та реалізують державну політику у сфері протидії цьому захворюванню, з метою об'єднати профілактичні програми та програми лікування в єдину ефективну систему боротьби з туберкульозом на національному та регіональному рівнях. Водночас оновлення чинного законодавства в напрямку євроінтеграції стане важливим послідовним кроком формування державної політики у напрямі боротьби з цим захворюванням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Москаленко В. Ф., та Грузєва Т. С. «Концептуальні основи нової європейської політики охорони здоров'я «Здоров'я - 2020», Науковий вісник Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. Актуальні питання медицини, № 2, с. 15-23, 2012.
2. Пресконференція до Всесвітнього Дня боротьби з туберкульозом: основні тези. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.phc.org.ua/news/preskonferenciya-do-vsesvitnogo-dnya-borotbi-z-tuberculozom-osnovni-tezi>. Дата звернення: Квіт. 07, 2023.
3. ВООЗ: Глобальні зобов'язання і діяльність. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tuberculosis>.
4. А. М. Нагорна, І. Г. Кононова, та М. П. Соколова «Нормативно-правове регулювання профілактики та надання медичної допомоги хворим на загальний і професійний туберкульоз в Україні», Український журнал з

- проблем медицини праці, т. 16, № 1 (62), с. 3-16, 2020. doi: 10.33573/цjoh2020.01.003.
5. Верховна Рада України. (1992, Лист. 19). Закон № 2802-XII, Основи законодавства України про охорону здоров'я. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>. Дата звернення: Квіт. 07, 2023.
 6. Верховна Рада України. (2000, Квіт. 06). Закон № 1645-III, Про захист населення від інфекційних хвороб. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>. Дата звернення: Квіт. 07, 2023.
 7. Верховна Рада України. (2001, Лип. 05). Закон № 2586-III, Про протидію захворюванню на туберкульоз. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14#Text>. Дата звернення: Квіт. 07, 2023.
 8. Депутати Комітету з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування подали на реєстрацію проект нового Закону України «Про подолання туберкульозу в Україні». [Електронний ресурс]. Доступно: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234676.html. Дата звернення: Квіт. 07, 2023.
 9. Кабінет Міністрів України. (2019, Лист. 27). Розп. № 1414-р. Про схвалення Державної стратегії розвитку протитуберкульозної медичної допомоги населенню. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1414-2019-%D1%80>. Дата звернення: Квіт. 07, 2023.
 10. Перша в Європейському регіоні Україна оновила стандарти лікування туберкульозу. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://phc.org.ua/news/persha-v-evropeyskomu-regioni-ukraina-onovila-standarti-likuvannya-tuberkulozu>. Дата звернення: Квіт. 07, 2023.
 11. В Україні впроваджують відповідні медико-санітарні правила. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.medsprava1.com.ua/news/6035-v-ukran-vprovadjuut-mjnarodn-mediko-santarn-pravila>. Дата звернення: Квіт. 07, 2023.
 12. Кабінет Міністрів України. (2023, Лют. 24). Розп. № 173-р. Про затвердження Національного плану дій щодо імплементації Міжнародних медико-санітарних правил. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/173-2023-%D1%80#Text>. Дата звернення: Квіт. 07, 2023.

НІКІФОРОВА Маргарита, здобувачка групи ДС-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ШМАГУН А. В., старший викладач кафедри публічного управління і проєктного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міграційні процеси завжди були однією з найактуальніших тем серед державних управлінців, науковців, громадських та міжнародних організацій. З перших днів незалежності Україна зіткнулася з проблемами, пов'язаними з міграціями. Велика кількість трудових мігрантів, відтік висококваліфікованих працівників, неповоротності з-за кордону молоді після навчання – все це непокоїло вчених задовго до вимушених масових переселень українців, зумовлених збройним конфліктом на сході країни. А повномасштабне вторгнення російської федерації у лютому 2022 року стало, у свою чергу, причиною появи міграційної кризи, що торкнулася не лише України, а й Європи. Внаслідок цього, механізми управління міграційними процесами в державі потрібно змінювати й покращувати, адаптуючи їх до нових реалій.

Міграції досліджувало багато науковців, однак питання трансформації міграційної політики в Україні у період воєнного стану ще мало фігурує у науковому просторі, адже досліджувати постійні триваючі зміни досить важко.

Зважаючи на актуальність проблеми міграції та її вплив на економіку та соціальний розвиток країни, метою дослідження є удосконалення міграційної політики України з урахуванням внутрішніх та зовнішніх міграційних процесів в країні в умовах воєнного стану.

Проблематика державної міграційної політики, що існувала до 24 лютого 2022 року, добре відображена у Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [1]. Окрім неповоротності до України після освіти за кордоном молоді та еміграція висококваліфікованих працівників, проблемами, що потребують вирішення, зазначаються недостатнє використання потенціалу української діаспори за кордоном, відсутність програм заохочення репатріації закордонних українців, вихідців з України та їх нащадків, проблема безгромадянства осіб з неврегульованим статусом на території України, обмеження можливостей працевлаштування в Україні студентів-іноземців, а також збільшення кількості громадян зі статусом внутрішньо переміщених осіб.

Однак, очевидно, що Стратегія, розроблена у 2017 році, не передбачала початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, і не розглядає

загострення існуючих і виникнення нових проблем, що викликані цим вторгненням і впровадженням воєнного стану. Новими проблемами постали: повторне переселення ВПО та їх інтеграція в приймаючі громади, масовий виїзд українців за кордон, депортація громадян України в росію, полон військових та цивільних, виїзд іноземців, що постійно проживали в Україні, а також іноземних студентів, заборона виїзду за кордон студентів на навчання в закордонних вишах, неповернення трудових мігрантів через війну, тощо.

Внутрішня міграційна криза в Україні почалася в 2014 році окупацією Криму та початком бойових дій на Донбасі. Лише станом на 28 листопада 2014 року, в Україні було зареєстровано більше 490 тис. внутрішніх переселенців за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців [2]. Саме у 2014 році і було закладено основи міграційної політики України щодо внутрішньо переміщених осіб. Прийнятий 20 жовтня 2014 року закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [3] ввів це поняття та закріпив у правовому полі гарантії прав і свобод ВПО, підстави взяття на облік ВПО, а також повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування з питань забезпечення прав і свобод ВПО. Основними рисами політики щодо ВПО стало надання фінансової допомоги, ведення обліку ВПО, впровадження єдиної бази даних ВПО, залучення громадських організацій, допомоги волонтерів. Проблеми з управлінням внутрішніми міграційними процесами у 2014-2021 роках було обмежено, проте не вирішено. Повноцінної інтеграції ВПО в приймаючі громади, наприклад, не відбулося.

У 2022 році кількість ВПО стрімко зросла. За даними звіту Мінреінтеграції [4] «Офіційно зареєстровано було 4 867 106 ВПО, а за міжнародними оцінками кількість внутрішніх переселенців перевищує 7 мільйонів громадян». Офіційна і реальна кількість відрізняється через небажання ВПО реєструватися, їх динамічне переміщення між різними регіонами. Основні проблеми у керуванні внутрішніми міграційними процесами лише загострилися – на це вплинула невизначеність безпекової ситуації в регіонах, стрімке збільшення кількості ВПО, динамічність переселень, відсутність або слабка інтеграція переселенців в громади, збільшення дискримінації ВПО внаслідок скорочення робочих місць та місць навчання дітей, складності доступу до ресурсів.

Змінами у порівнянні з попередніми роками стала цифровізація багатьох процесів – оформлення заявок на статус ВПО, виплат, повідомлень про пошкодження чи руйнування майна, відновлення отримання документів у «Дії». Було створено також сайт еДопомога, де можна зареєструватися на отримання грошової допомоги від держави, міжнародних організацій, а також волонтерської допомоги. Міжнародна допомога переселенцям в Україні дуже зросла у масштабах.

Окрім внутрішніх переселенців, у 2014-2021 роках були і такі, що виїжджали за кордон і подавали там клопотання про надання статусу біженця та надання тимчасового притулку. Проте, здебільшого такі клопотання відхилялися.

А от із початком повномасштабного вторгнення ситуація кардинально змінилася – у відповідь на початок міграційної кризи, Європейський Союз застосував особливий механізм тимчасового захисту для українців, які втікають від війни. Тимчасовий захист українців було введено в дію 4 березня 2022 року. Деталі застосування такого захисту викладено у рішенні Ради ЄС 2022/382 від 04.03.2022 року. Кожна країна ЄС імплементувала тимчасовий захист у себе по-різному, в залежності від своїх політик щодо інтеграції

мігрантів, однак проблеми, з якими стикаються українці за кордоном, досить схожі. Найчастіше це мовний бар'єр, навчання дітей, доступність житла, лікування, підвищення рівня кваліфікації, незнання трудового законодавства приймаючих країн та їх ринків праці.

Одним з найбільших викликів для українців що виїхали в ЄС постало питання відвідування дітьми шкіл. Адаптація та інтеграція дітей мігрантів в освітніх закладах є дуже важливою. Більшість українських дітей за кордоном відчують труднощі з навчанням, культурною адаптацією, вивченням мови, соціально-емоційною адаптацією. При цьому половина опитаних дітей паралельно навчається в українських школах, дистанційно. Дітям важко адаптуватися і знайти друзів, їм потрібна допомога вчителів і асистентів для цього. Натомість вчителі потребують спеціальних навчальних курсів чи курсів підвищення кваліфікації для того, щоб розуміти специфіку роботи з дітьми мігрантами. В Україні ці проблеми також є – відсутній системний підхід до прийому в школи дітей мігрантів, не вирішене питання щодо перезарахування оцінок українських дітей, що навчаються за кордоном, неодноразово обговорювалася можливість дозволити дітям вивчати дистанційно не усі предмети, а лише українську мову, літературу та історію, які можуть бути відсутні в школах за кордоном, але рішення щодо цього так і не було прийнято.

Враховуючи досвід країн ЄС у подоланні міграційної кризи, та їх політики щодо інтеграції мігрантів, можна побачити певні прогалини у міграційній політиці України. Зокрема, прослідковуються певні недоліки щодо системи освіти та виховання дітей-мігрантів, відсутність мовних, культурних та інтеграційних курсів, необхідність розвивати сферу психологічної допомоги мігрантам та біженцям, недостатня кількість або незручність гайдів для переселенців, а також відсутність навчання населення щодо проблем та потреб мігрантів, протидії їх дискримінації. Окрім того, не поширеною є практика залучення асистентів чи координаторів мігрантів. Відкритим залишається питання допомоги переміщеним особам з інвалідністю, адже часто приймаючі громади не можуть забезпечити їм захист, тому що в укриттях, наприклад, немає з'їздів та можливості надання медичної допомоги.

Враховуючи проведений аналіз, досвід країн ЄС, дослідження інтеграції українців за кордоном, можна виділити наступні напрями удосконалення міграційної політики України:

- адаптація та інтеграція як внутрішніх так і зовнішніх мігрантів – залучення до роботи координаторів, які б надавали допомогу сім'ям мігрантів, впровадження зустрічей-знайомств, екскурсій, створення культурних осередків;
- налаштування державної централізованої системи психологічної допомоги;
- впровадження різного виду мовних, культурних, інтеграційних курсів, майстер-класів для мігрантів для полегшення їх інтеграції в суспільство;
- проведення навчань та роз'яснень для населення щодо проблем і потреб мігрантів, розширення законодавства щодо протидії дискримінації;
- посилення зв'язків з українською діаспорою – активізація закордонних українських консульств і посольств, організація заходів для закордонних українців, розробка концепцій розширення співпраці, провадження відзнак за допомогу Україні, створення дискусійних майданчиків, комісій для розробки спільних проєктів;

- рееміграція українців – заключення міжнародних договорів щодо неперешкоджання рееміграції, відбудова країни, фінансова допомога тим хто повертається, влаштування на роботу, за можливості, за професіями, за якими вони працювали раніше, безмитне завезення рухомого майна і засобів для відкриття бізнесу, удосконалення програм «Оселя, «Робота, відшкодування збитків за зруйноване житло;
- заохочення імміграції іноземців – полегшення процедур набуття легального статусу, працевлаштування, введення аналогу «блакитної картки» ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року: схв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року» від 12 липня 2017 року № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.04.2023).
2. UKRAINE SITUATION UNHCR OPERATIONAL UPDATE. URL: <http://surl.li/hieup> (дата звернення: 06.04.2023).
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014. № 1706-VII. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 29.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 06.04.2023).
4. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: підсумки 2022 року. URL: <https://minre.gov.ua/infographics/minreintegraciyi-zvituye-pro-robotu-u-2022-rosi> (дата звернення: 06.04.2023)

НІЩИМЕНКО Ольга, здобувачка групи ДС-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ІВАНОВА Тамара, професор кафедри публічного управління і проєктного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор наук державного управління, професор

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ГРОМАДИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ПОВОЄННИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Ефективне відновлення України потребує злагодженої співпраці центральної влади та місцевого самоврядування. Саме тому в рамках реформи децентралізації, яка активно впроваджується в Україні, пропонується створити інституційну основу для такої співпраці, а отже

забезпечити сталий розвиток території і допомогти громадам покращити власне управління та планування діяльності.

Сьогодні головне завдання, яке є на порядку денному у вирішенні проблем сталого розвитку територіальних громад – адаптувати роботу місцевого самоврядування до сучасних викликів та допомогти їм вийти на новий рівень в управлінні та плануванні своєї діяльності, а також значно підвищити потенціал громад у розробці стратегічних планів відновлення та розвитку, наданні консультативної підтримки щодо залучення інвестицій та реалізації проектів відновлення і в цілому покращити прозорість і відкритість місцевого самоврядування, забезпечити розвиток партисипативної демократії на місцевому рівні.

Актуальним для ефективної діяльності органів місцевого самоврядування є їх взаємодія з донорами. Проте у практичній діяльності значна частина громад не мають необхідного досвіду та експертизи в питаннях взаємодії з донорами та реалізації інфраструктурних проектів із залученням зовнішнього фінансування. Цю проблему покликано розв'язати офіси підтримки реформ, які допоможуть в безпосередній комунікації з донорами та підготовці проектів відновлення. Іншим важливим виміром їх роботи буде забезпечення прозорості та відкритості роботи місцевого самоврядування. Досягнути цього планується за рахунок впровадження сучасних цифрових інструментів та покращення процедур підзвітності місцевого самоврядування.

На наш погляд, варто виділити такі напрями удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування при розробці та впровадженні стратегій сталого розвитку територіальних громад в умовах повоєнних трансформацій:

По-перше це – залучення представників громадськості, бізнесу, мешканців та внутрішньо переміщених осіб:

Участь різних представників населення до роботи з формування стратегії місцевого розвитку є реальним кроком до подолання таких явищ, як зневіра людей у можливість «спільної справи», взаємна недовіра, відсутність у них конкретних уявлень про власне майбутнє, неготовність до спільних дій. Подолання цього є серйозним внеском у підвищення людського потенціалу територіальної громади.

Для цього дієвим є пряме і на рівних спілкування очільників громади з різними цільовими аудиторіями, передусім тими, хто є лідерами громадської думки (за даними опитувань, проведених інститутами громадянського суспільства у різних громадах, як правило, це директори шкіл, лікарі первинної ланки, священники, окремі підприємці).

Важливим для такої комунікації є публічна кампанія збору ідей проектів розвитку для стратегії, що вимагає ретельного інформаційного супроводу. Не варто очікувати, що після одного-двох постів у соцмережах появляться десятки ідей. Це процес серйозної і тривалої (не менше 1 місяця) комунікації з цільовими аудиторіям (передусім – бізнесом і підприємцями) за участі громади. Результатом успіху, будуть ідентифіковані проблеми розвитку, вирішення яких залежить від місцевої влади; і на цій основі – підготовлені технічні завдання на проекти розвитку. [1 с.23]

По друге. Для формування дієвої стратегії необхідно детально пропрацювати та врахувати інтереси внутрішньо переміщених осіб.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2021 № 1364-р схвалено Стратегію інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року (далі – Стратегія інтеграції ВПО), яка спрямована на

вдосконалення державної політики у сфері захисту прав внутрішньо переміщених осіб та здійснення державою всіх належних та доступних для людей заходів для розв'язання проблем, пов'язаних з негативними наслідками внутрішнього переміщення, яке виникло внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України.

Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб є елементом середньострокової державної політики, спрямованої на створення умов, за яких ці особи не потребуватимуть жодної спеціальної допомоги та захисту у зв'язку з їх переміщенням і зможуть в повному обсязі користуватися своїми конституційними правами без будь-якої дискримінації за ознакою внутрішнього переміщення.

Дана Стратегія також спрямована на досягнення визначеної Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 « Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» Цілі сталого розвитку – Сприяння побудові миролюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях.

Станом на 30 червня 2021 р., за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, на облік взято 1461992 внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. Однак, відомості, що містяться в Єдиній базі даних, не відповідають інформації про реальну кількість осіб, які перемістилися і фактично проживають на контрольованих Україною територіях. Однією з причин є те, що певна частина внутрішньо переміщених осіб, які не відчувають нагальної потреби у соціальній допомозі, проте потребують інших форм підтримки, не стають на облік як внутрішньо переміщені особи через необізнаність про свої права.

За даними проведеного моніторингу основними умовами успішної інтеграції, що їх наводили внутрішньо переміщені особи, були житло (89 відсотків), постійний дохід (80 відсотків) і зайнятість (48 відсотків).[4]

Слід зазначити, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 в Україні введений воєнний стан. Нові виклики, які постали перед Україною спровокували збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб по всій території України та за її межами, що в свою чергу вимагає нових підходів у державній політиці.

За інформацією Міністерства соціальної політики України станом на 24.01.2023 року на обліку ВПО перебуває майже 5 млн людей.

Враховуючи такі значні зміни кількості ВПО з 1,46 млн до практично 5 млн. осіб Урядом розроблено Проект Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, який охоплює такі 5 стратегічних цілей:

1. Посилення спроможності держави у реагуванні на виклики внутрішнього переміщення.
2. Забезпечення безпечної евакуації громадян із небезпечних районів і задоволення їхніх гуманітарних потреб.
3. Сприяння адаптації ВПО на новому місці проживання.
2. Сприяння інтеграції ВПО у приймаючих громадах.
3. Підтримка безпечного повернення до покинутого місця проживання та реінтеграції.[2]

Тож кожна громада в залежності від її ролі (прифронтна територія – евакуація, приймаюча громада – адаптація, інтеграція і т. д.) має продумати і прописати в своїх цілях та завданнях питання ВПО.

По-третє. Сьогодні в Україні діє Урядова програма релаксації українських підприємств. Органам місцевого самоврядування при розробці стратегії розвитку громад варто врахувати таку можливість та провести перегляд наявних для довгострокової оренди приміщень та сформуванню відповідний перелік.

Важливим елементом якісного планування є наявність повної та достовірної статистичної інформації на основі якої можна оцінити реальний стан речей на старті планування та накопичення цих даних для подальшого аналізу і прогнозування розвитку в довгостроковій перспективі. Тому питання законодавчого врегулювання збору статистичної інформації на місцевому рівні має бути одним з ключових.

У контексті змін щодо планувальних документів (зокрема, запровадження нового типу «план відновлення та розвитку територіальної громади»), які мають розробляти громади доцільно профільному міністерству надати ОМС рекомендації щодо оптимального переліку планувальних документів. Так як, з точки зору фінансової складової та кадрового забезпечення одразу підготувати чи оновити все необхідне не можливо. Тому такі рекомендації сприятимуть більш ефективному використанню ресурсів громад та допоможуть правильно визначати пріоритетність завдань.

На цей час не затверджений Порядок розробки планів відновлення та розвитку територіальних громад. Даний документ також розробляється профільним міністерством і очікується службовцями органів місцевого самоврядування для вчасного прийняття відповідних рішень у своїй діяльності.

Законом України «Про засади державної регіональної політики» (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2389-IX від 09.07.2022) передбачено, що перелік функціональних типів територій, а також вимоги щодо показників для віднесення територій до різних функціональних типів визначаються Кабінетом Міністрів України. Станом на сьогодні відсутній затверджений перелік функціональних типів територій. Дане питання також є важливим для планування відновлення та стимулювання розвитку регіонів та територій. Визначаються такі функціональні типи територій: 1) території відновлення; 2) регіональні полюси зростання; 3) території з особливими умовами для розвитку; 4) території сталого розвитку.

Кожен функціональний тип територій вимагає інших підходів для планування свого розвитку.[3]

Виходячи із наведеного можемо зробити висновок, Україна має значні руйнування і для її відновлення та залучення іноземних інвестицій на ці проекти відновлення необхідно здійснити комплекс заходів з розробки та впровадження документів довгострокового планування. Для успішної реалізації поставлених завдань на місцевому рівні необхідно забезпечити громади достовірною статистичною інформацією, підтримати їх командами офісів підтримки реформ, покласти в основу планування регіонального розвитку територіальний підхід із використанням функціональних типів територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дацишин М. FAQ щодо стратегічного планування у територіальних громадах. Вісник Інституту громадянського суспільства № 45, листопад, 2021 року. 32 с.
2. Проект Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року: оф. Сайт Мінреінтеграції. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/proekt-stratehii-shchodo-vnutrishnoho-peremishchennia-vkliuchaie-novi-instrumenty-pidtrymky-vid-derzhavy> (дата звернення: 18.02.2023)
3. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 27.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 14.03.2023).
4. Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року: розп. КМУ від 28.10.2021 № 1364-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2021-%D1%80#Text>

НОВОСІЛЕЦЬКИЙ Максим, здобувач групи УП-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

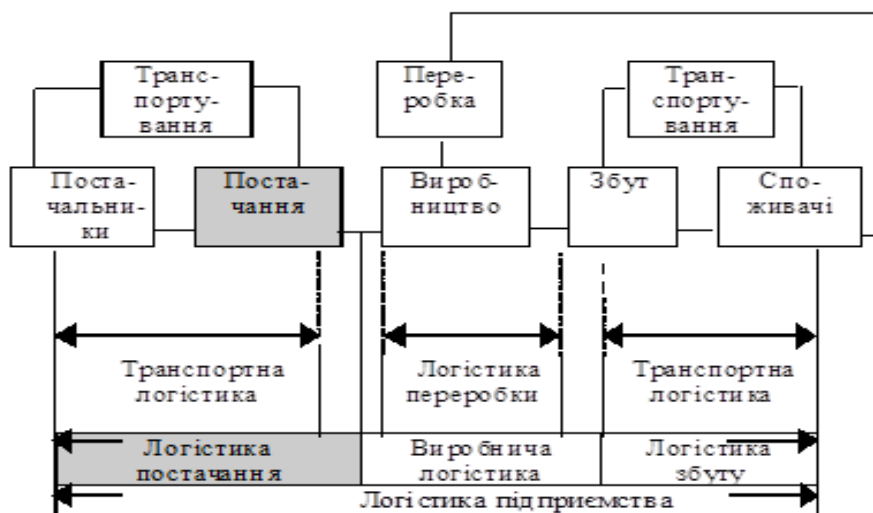
ШМАГУН А. В., старший викладач кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління

ЗАКУПКА, ЛОГІСТИКА І УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК ПРОЄКТУ

Поняття "логістична система" - є одним із базових у логістиці, що реалізує системний підхід. На сьогодні немає прийнятого визначення цього поняття. Розглянемо визначення логістичної системи, які зустрічаються у науковій літературі[1].

З точки зору загальної теорії систем будь-яка логістична система складається із сукупності структурних складових, між якими встановлені функціональні зв'язки і відношення. Внутрішньосистемні зв'язки є більш міцними, ніж зв'язки із зовнішнім середовищем. Вони мають циклічний характер, відображають послідовність передачі матеріального та інформаційного потоків.

Організаційно-управлінський механізм координації, який дає змогу досягти ефекту завдяки чіткій злагодженості у діях спеціалістів різноманітних служб, що беруть участь в управлінні матеріальним потоком[2].

Спеціально організована інтеграція логістичних елементів (ланцюгів) у межах певної економічної системи для оптимізації процесів трансформації матеріального потоку.

Адаптивна система із зворотними зв'язками, яка виконує ті чи інші логістичні функції (операції), складається із підсистем і має розвинуті внутрішньосистемні зв'язки та зв'язки із зовнішнім середовищем.

Метою логістичної системи є забезпечення наявності необхідного товару в необхідній кількості та заданої якості в потрібному місці й у потрібний час для потрібного споживача із необхідними витратами.

Розділення логістичної системи на складові обумовлено задачами глибокого та детального розгляду логістичної системи, з метою реалізації управлінських функцій: організації, планування, регулювання, координації, обліку, контролю та аналізу. Такий розподіл є об'єктною декомпозицією.

Об'єктна декомпозиція дозволяє визначити структуру логістичної мережі, ланцюга з метою вирішення проблеми формування ланцюга постачань або логістичної інфраструктури як набору структурних одиниць[1].

Декомпозиція логістичної системи на підсистеми, ланки та елементи визначає ієрархію функцій управління в службі логістики підприємства. Декомпозиція логістичної системи на логістичні канали і логістичні ланцюги дозволяє оптимізувати рішення з формування логістичної інфраструктури, підтримує товарорух з точки стратегії підприємства і повного задоволення потреб клієнтів.

Об'єктна декомпозиція логістичної системи передбачає виділення комплексів підсистем для реалізації конкретних функцій[2].

Підсистема логістичної системи – частина логістичної системи, відповідно з організаційною структурою, щоб вирішувати завдання управління як логістичною системою в цілому, так і комплексом логістичних функцій в сфері діяльності підприємства.

Прийнято виділяти функціональні та забезпечувальні підсистеми логістичної системи. Функціональними підсистемами є постачання, виробництво і розподіл. Забезпечувальні підсистеми – організаційне, економічне, правове, кадрове забезпечення та інформаційна система логістики. Виділення функціональних підсистем необхідно у зв'язку з підвищенням ступеню управління логістичними процесами у закупівлі, виробництві і розподілі.

Ланка логістичної системи – економічний і функціонально відокремлений об'єкт який виконує свою локальну цільову функцію,

пов'язану з реалізацією багатьох видів логістичної діяльності. Ланки логістичної системи повинні мати єдине управління логістичним процесом. В якості прикладів ланок логістичної системи можна назвати постачальників, виробничі підприємства та їх підрозділи, підприємства торгівлі, логістичних посередників, транспортні підприємства, контрагентів та партнерів підприємства[3].

Вони утворюють «три сторони» в логістиці підприємства, причому підприємство, яке формує логістичну систему називають центральною компанією логістичного процесу.

Три сторони для промислових підприємств такі:

- постачальники матеріальних ресурсів та готової продукції;
- споживачі готової продукції;
- логістичні посередники або 3PL-компанії. 3PL-компанії (Third Party Logistics) – «третя сторона в логістиці» – спеціальний термін, який застосовується в практиці логістичного менеджменту для позначення логістичних посередників. Компанії, що здійснюють комплексне обслуговування споживачів.

Ланки логістичної системи можуть бути трьох основних видів:

- генерують логістичні потоки;
- перетворюють логістичні потоки;
- поглинають логістичні потоки;

Зустрічаються саме змішані ланки логістичної системи, де основні три види комбінуються в різноманітних сполученнях. У ланках логістичної системи потоки можуть сходитися, розгалужуватися, ділитися, змінювати свій зміст, параметри, інтенсивність[2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Збірний конспект «Логістика» 1 частина ФЄУП Пудичева 2019 URL: <https://studfile.net/preview/7577606/page:8/>
2. Н.М Тюріна, І.В.Гой, І.В Бабій – Логіка URL:https://pidru4niki.com/67996/logistika/logistichni_sistemi_elementi

3. О.М Сумець – Ланцюги поставок: організаційни аспект 2011 р.
URL:https://pidru4niki.com/67997/logistika/logistichni_lantsyugi

ОВЧАРОВА Жанна, аспірантка кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

МЕЛЬНИЧЕНКО О. А., професор кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Харківського національного медичного університету, доктор наук з державного управління, професор

ВИКЛИКИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЙ РФ ЯК ПРЕДМЕТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Наші співвітчизники здебільшого не можуть похизуватись гарним здоров'ям, а вітчизняні підприємства сфери охорони здоров'я – належним ресурсним забезпеченням та якістю доступної медичної допомоги/послуг. Більше за те, час від часу мають місце певні «виклики – прохання або вимога з'явитися куди-небудь» [3, с. 408] аби вирішити наявні проблеми та/чи запобігти їх виникненню, що стає можливим завдяки належному «публічному управлінню розвитком сфери охорони здоров'я – відкритому (у межах власних і делегованих повноважень) вплив на взаємодію у ланцюгу «органи публічного управління – медичні заклади та їхній персонал – пацієнти та їхні родичі – постачальники необхідних ресурсів» задля узгодження їхніх інтересів і максимізації вигод» [6, с. 31]. Але результативність такого впливу істотною мірою залежить від чіткого розуміння специфіки наявних викликів (особливо в умовах військової агресії РФ), що актуалізує питання їхньої класифікації.

Різні аспекти публічного управління розвитком сфери охорони здоров'я відображено в численних дисертаційних дослідженнях, як-от: розвиток сфери охорони здоров'я (Н. Авраменко, О. Галацан, В. Григорович, К. Дейниховська, Ізраел Олувасейдайо Ідріс, Д. Карамішев, В. Карлаш, А. Кланца, О. Клименко, Н. Кризина, В. Лещенко, Н. Мезєнцева, Л. Оппельд, Я. Радиш, Н. Рингач, І. Фуртак, Т. Чеканова, В. Шевчук, А. Шипков) та окремих її рівнів (О. Яремчук) і секторів різної форми власності (С. Антонюк, Л. Буравльов, Л. Обуховська, В. Прасол); антикризове управління (Аль Ширафі Мохаммед Авад); медична реформа (С. Вовк, М. Долгіх); публічно-приватне партнерство (Д. Турчак); підготовка кадрів (С. Кошова); контроль (А. Миронов); ліцензування (О. Худошина); комунікація (О. Устимчук); ціноутворення (В. Долот); стоматологія (Н. Федак, В. Шевцов); репродуктивне здоров'я (О. Штогрин); пандемія (М. Кіпіані); ВІЛ/СНІД (О. Лучинська); деменція (О. Худоба); реабілітація (І. Берлінець, С. Богданов); трансплантація анатомічних матеріалів людині (М. Новицька)...

У контексті даного дослідження варті уваги публікації, що присвячено висвітленню такого: публічно-управлінський вимір проблеми розвитку вітчизняної сфери охорони здоров'я [1]; сучасні та майбутні виклики для публічного управління у сфері охорони здоров'я [5]; проблеми та загрози медичної реформа в Україні [2]; проблеми забезпечення якості медичної допомоги в системі охорони здоров'я України [4].

Мета дослідження – вдосконалити класифікацію викликів для сфери охорони здоров'я в умовах військової агресії РФ як предмету публічного управління.

Проведені узагальнення провідних науковців і практиків, а також результати власних досліджень дозволили вдосконалити класифікацію викликів для сфери охорони здоров'я в умовах військової агресії РФ як предмету публічного управління:

- надання первинної медичної допомоги, евакуація, стабілізація, логістика переміщення, діагностика, лікування й медико-психологічна реабілітація комбатантів, які мають поранення, бойові травми та психологічні розлади;
- надання невідкладної медичної допомоги, доставка, діагностика, лікування та медико-психологічна реабілітація цивільного населення, які зазнали поранень та/чи травм унаслідок вогневого ураження;
- діагностика та соціально-психологічна реабілітація таких категорій осіб: комбатанти; особи, які зазнали каліцтва; особи, які перебували у полоні; особи, які зазнали катувань та/чи гвалтувань; особи, які перебували в окупації та/чи в прифронтових населених пунктах; особи, які втратили рідних людей та/чи статки (житло, майно...); примусово депортовані особи; зовнішньо- та внутрішньо-переміщені особи; родини комбатантів, які загинули, зазнали каліцтва, поранень, бойових травм і/чи психологічних розладів;
- реагування закладів охорони здоров'я: на дефіцит кваліфікованих лікарів і медпрацівників, що виник унаслідок їх призиву на службу в Сили оборони України (а у «прифронтових» регіонах – ще й через внутрішню та зовнішню міграцію таких осіб); на зміни чисельності та структури власної клієнтської бази, що стало наслідком масової внутрішньої та зовнішньої міграції населення (для «прифронтових» регіонів – дефіцит, що обумовлює недостатню завантаженість персоналу; для решти – профіцит, що почасти ускладнює доступ населення до якісної медичної допомоги/послуг);
- підготовка й перепідготовка кадрів, спроможних якісно надавати специфічну медичну допомогу тим, хто зазнав поранень і бойових травм, а також потребує медико- та соціально-психологічної реабілітації;
- використання сучасних закордонних препаратів, витратних матеріалів, медичного обладнання та спеціалізованого транспорту, а також технологій лікування і реабілітації постраждалих від військової агресії;
- розвиток співпраці з вітчизняними й іноземними суб'єктами господарювання, чия діяльність пов'язана не лише з лікуванням і реабілітацією постраждалих від військової агресії, а й з виготовленням протезів, постачанням товарів медичного призначення;
- відбудова зруйнованих і пошкоджених закладів охорони здоров'я, віднолення їх кадрового та матеріально-технічного забезпечення;
- проведення заходів з питань протидії поширенню коронавірусної хвороби, що, з одного боку, збільшує витрати, а з іншого – зменшує

доходи, оскільки зберігає чинні обмеження щодо планового лікування пацієнтів;

- надання якісної медичної допомоги цивільному населенню: починаючи від супроводу вагітності та прийняття пологів, й закінчуючи лікуванням хвороб старечого віку; також не слід забувати про осіб, які мають хронічні, суспільно небезпечні й інші захворювання, оскільки нехтування ними погіршує не лише якість життя пацієнтів та їхніх родин, а й негативно впливає на соціально-економічну ситуацію в країні/регіоні;
- продовження медичної реформи: формування у межах госпітального округу спроможної мережі спеціалізованих закладів охорони здоров'я; визначення клінічних маршрутів пацієнтів з урахуванням кластерного розподілу лікарень у межах госпітального округу, інших рівнів і профілів медичної допомоги; розширення переліку пакетів державних гарантій безоплатної медичної допомоги населенню та підвищення фінансування означеної програми; захист інтересів пацієнтів і працівників закладів охорони здоров'я; збільшення додаткових виплат лікарям за досягнуті результати їхньої діяльності, а також що враховує обсяг, складність, якість і своєчасність наданої медичної послуги; пропаганда здорового способу життя

За результатами дослідження сутнісних характеристик вживаного поняттєвого апарату забезпечено подальший розвиток тлумачення поняття «публічне реагування на виклики в сфері охорони здоров'я», під яким слід розуміти дії уповноважених органів публічного управління, які у межах власних компетенцій реагують на суспільні запити, пов'язані з наявними та ймовірними проблемами зі забезпеченням здоров'я населення та/або розвитку сфери охорони здоров'я. Вдосконалена класифікація викликів (більшість з яких, своєю чергою, обумовлюють появу інших, похідних, проблем) для сфери охорони здоров'я в умовах військової агресії РФ збагатить методологію публічного управління у цій сфері. Подальші наукові розвідки мають бути присвячені розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення результативності публічного управління подальшим розвитком сфери охорони здоров'я у післявоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельниченко О.А., Косілова О.Ю., Кравченко Ж.Д., Макарова В.І. Проблеми розвитку вітчизняної сфери охорони здоров'я як фактор погіршення якості життя населення України: публічно-управлінський вимір. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний і гуманітарний аспекти: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., 16 жовтня 2020 р. Київ: ІАА, 2020. С. 369–371.
2. Мельниченко О.А., Муратов Г.Р., Старусева В.В., Шмуліч О.В. Медична реформа в Україні: проблеми та загрози. Економіка та управління: сучасний стан та перспектива розвитку: матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 листопада 2020 р. Одеса: Вид-во ОДАБА, 2020. Ч. 2. С. 213–217.
3. Словник української мови: в 11 т. Київ, 1970. Т. 1. С. 408.
4. Сміянов В.А. Проблеми забезпечення якості медичної допомоги в системі охорони здоров'я України. Актуальні проблеми клінічної та профілактичної медицини. 2018. Т. 2. № 1. С. 5–10.

5. Солоненко І., Сабліна Л., Єна Л. Сучасні та майбутні виклики для публічного управління у сфері охорони здоров'я. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2020. Вип. 2. С. 100–109.
6. Melnychenko O., Nesterenko R., Kosilova O., Kravchenko Zh. Discussion of the essence of the concept of «Public administration of healthcare development». Priority Areas of Science Research: The 10 st International scientific and practical conference, October 26–27, 2020. Washington. 2020. P. 28–32.

ОДНОРОГ Галина, здобувачка групи ДС-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КОВТУН О. А., професор кафедри публічного управління і проєктного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління, доцент

МОДЕРНІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Аналіз сучасного стану вітчизняної системи освіти свідчить, що сучасний екстенсивний підхід до її подальшого розвитку повністю себе вичерпав. Актуальності набувають нові орієнтири реформування та модернізації системи вищої освіти у напрямках підвищення якості освіти і освітньої діяльності, що відповідає світовим і загальноєвропейським освітнім тенденціям, і насамперед у формуванні людського капіталу, тобто сучасної людини інноваційного типу, громадянина і патріота.

Виходячи із вищезазначеного, пропонується наступний механізм модернізації сучасної системи вищої освіти, реалізація якого сприятиме економічному зростанню держави та сталому розвитку суспільства (рис. 1.).

Даний механізм передбачає прямий взаємозв'язок освітніх закладів з громадськими та приватними організаціями, а також виробництвом, що в результаті їх взаємодії забезпечить ринок праці конкурентоспроможними молодими фахівцями.

Зазначений механізм актуалізує ідеї не лише підвищення якості освіти і якості освітньої діяльності, але й створення можливостей для рівного доступу до всіх видів і форм освіти в державі, що має бути спрямовано на підвищення навчальних досягнень здобувачів освіти та їхньої якісної підготовки до подальшого життя; ідей підвищення якості викладання навчальних предметів чи інтегрованих курсів через підвищення якості професійної діяльності та педагогічної майстерності педагогів і закладу освіти у цілому; ідей реалізації автономії закладів освіти, а отже підвищення ефективності їх управління та оптимізації освітньої діяльності.

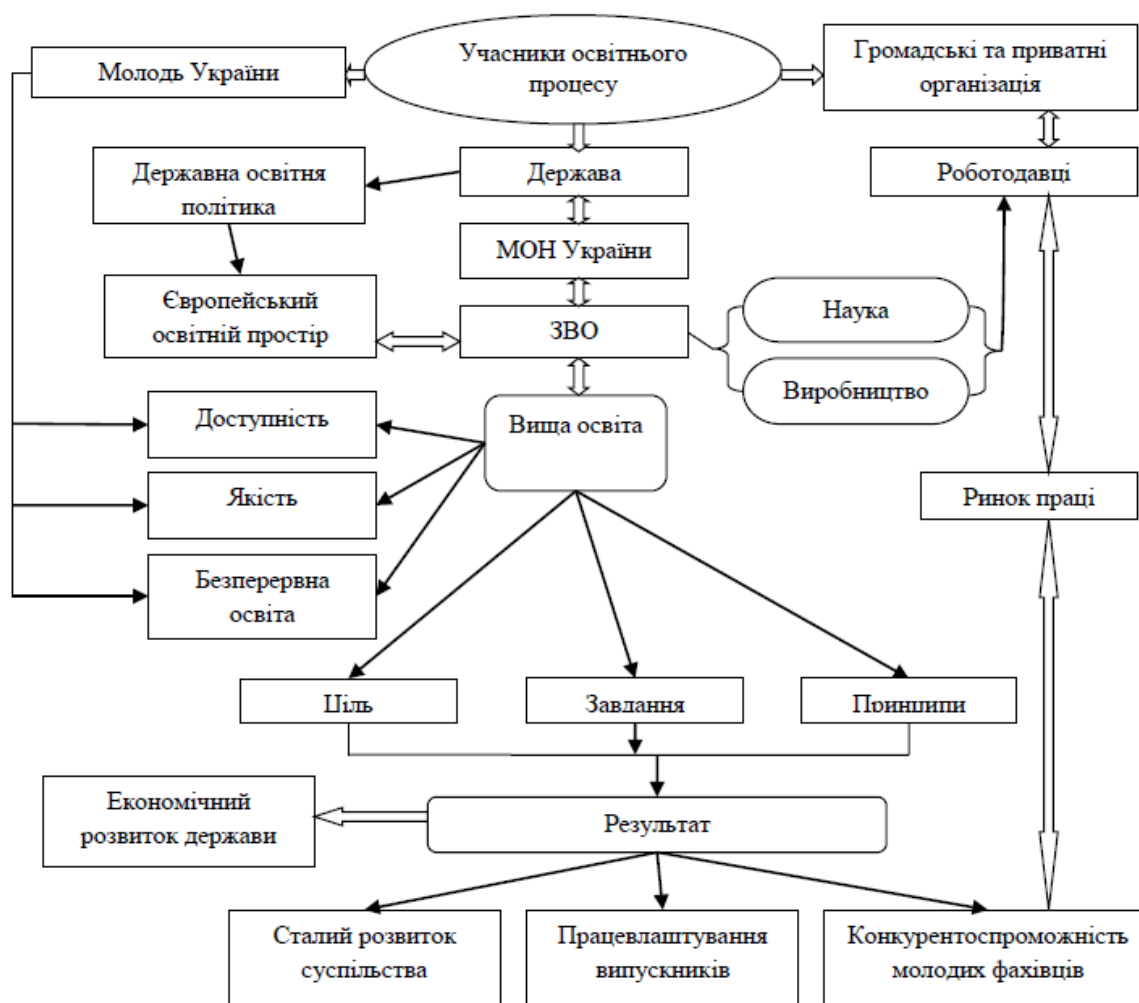

Рисунок 1. Механізм модернізації системи вищої освіти

Джерело: складено автором

Враховання зазначеного вище підводить нас до визначення надзвичайно важливого в сучасних умовах орієнтуру модернізації вітчизняної системи освіти, для якої характерним є саме посилення громадської участі в управлінні освітою на паритетних позиціях разом з державним її управлінням. Підтвердженням важливості вирішення цього питання є те, що значна кількість зацікавлених суб'єктів громадянського суспільства – батьки, громада, творчі спілки й організації, численний волонтерський корпус, навіть у важких внутрішньо і зовнішньополітичних, соціально-політичних й фінансово-економічних умовах, реально відсторонені від підготовки, прийняття та впровадження управлінських рішень і моніторингу результатів освітнього процесу.

Відтак, недосконалість й інституційна нерозвиненість сучасної громадської складової в управлінні освітою на всіх рівнях і у всіх видах її здійснення не дає громадськості відповідально й ефективно впливати на стан освітянських справ. Саме тому ми актуалізуємо увагу на дотриманні «...відповідного балансу державної і громадської складових у проголошеному державно-громадському управлінні сучасною освітою в нашій державі» [1].

А це, своєю чергою, створює умови для повноцінної участі громадянського суспільства в управлінні освітою на основі розвитку соціального партнерства як провідного феномена демократії. Крім цього застосування технологій соціального партнерства створює додаткові можливості для залучення інвестицій у розвиток освіти на всіх рівнях її

здійснення, сприяє процесам ефективної мобілізації людських ресурсів, а отже, зміцненню соціальної стабільності та реалізації інтересів усіх суб'єктів громадянського суспільства в галузі освіти.

Наступним важливим орієнтиром у розвитку вітчизняної системи освіти є визнання сьогодні філософсько-культурологічних, психолого-педагогічних і соціальних концепцій і підходів щодо біосоціальної природи зростаючої особистості й її гармонійної взаємодії з навколишнім світом; зростаючої особистості як активного суб'єкта діяльності і власного чи в колективі творчого розвитку й саморозвитку, становлення й самостановлення.

У такий спосіб, «...актуалізується осмислення специфіки становлення і розвитку нових підходів до побудови наукового знання, світоглядна та методологічна значущість якого детермінує формування когнітивних систем не лише природознавства, а й дисциплін соціально-гуманітарного циклу у їх логічній єдності, завершеності і практичній спрямованості» [2].

Відповідно, вирішення цих актуальних питань складає наступний орієнтир розвитку вітчизняної системи освіти саме в наші дні. Сутність його полягає у конструюванні нового навчального змісту освіти, виховання, розвитку і соціалізації зростаючої особистості, що є провідним чинником зміни традиційної системи цінностей як окремої особистості, так і сучасного українського суспільства, яке вперше за роки незалежності стало єдиною монолітною і нескореною у боротьбі за свою незалежність українською нацією.

Звідси можемо констатувати, що головною тенденцією модернізації сучасної освіти, виховання, розвитку і соціалізації зростаючої особистості стає формування системи її ціннісного ставлення до оточуючого соціального і природного довкілля, самої себе й оточуючих її людей, до держави як запоруки її щасливого майбутнього. Тим самим набуває сили тенденція до гармонійного поєднання інтересів учасників освітнього процесу: зростаючої особистості, яка прагне до вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; українського суспільства, зусилля якого спрямовані на інтелектуальний й духовно моральний розвиток і саморозвиток такої особистості; держави, зацікавленої у тому, щоб діти та молодь зростали громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце у цивілізованому світі [3].

Водночас можемо констатувати, що сьогодні усе відчутнішою стає потреба в подоланні побічних наслідків пострадянської освітньої парадигми як у навчальному змісті, так і в управлінні освітньою діяльністю, що насамперед віддзеркалюється у нинішніх спробах вибудувати освіту як вузькоспеціалізовану, що призводить до фрагментарності світосприйняття здобувачем освіти соціокультурного і соціоприродного простору, недосконалості міжпрофесійних комунікацій в освітньому процесі, уповільнюючи тим самим розвиток інтеграційних процесів суміжних наукових галузях.

Отже, сьогодні стає зрозумілим, що поліпшення якості освіти і якості освітньої діяльності можливі лише за умови суттєвих прогресивних змін у контексті локального соціокультурного простору освіти. А це передбачає, насамперед, визначення національного контексту розвитку компетентностей, що впливають на успіх у важливих сферах життєтворчості особистості, а також розуміння того, яким чином і на скільки широко ключові компетентності включені до національних стратегій розвитку та оцінки якості вітчизняної системи освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Остання редакція: 01.01.2023 р. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 02.03.2023).
2. Pustovit H., Pobirchenko N. (2021). Dzieci i mlodziez w przestrzeni życia społecznego placówki edukacji pozaskolnej: teoretyczne podstawy problem (kontekst ukraiński). Scientific papers of the Witelon State University of Applied Sciences in Legnica. №. 41(4), ss. 93–105.
3. Пустовіт Г. Компетентнісний підхід як ціннісний конструкт освіти особистості в закладах позашкільної освіти. Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. 2018. Вип. 8. Рівне: РДГУ, С. 82–96.

ПЕРІНСЬКА Оксана, здобувачка групи ДС-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КОВТУН О. А., професор кафедри публічного управління і проєктного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління, доцент

ФОРМУВАННЯ БАЛАНСОВОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ

Трансформаційні процеси, які відбуваються на сучасному етапі розвитку економіки держави потребують зміни соціально-трудових відносин, які б відповідали сучасним вимогам ринку праці. За останні роки змінилися підходи щодо державного регулювання соціально-трудових відносин, а саме збільшення повноважень регіональних органів влади, підвищення значущості ринкових регуляторів щодо функціонування ринку праці.

Оскільки сучасні тенденції, які відбуваються на ринку праці України є негативними, через диспропорційність попиту та пропозиції на ринку праці, невідповідність очікуванням як зі сторони роботодавців, так і зі сторони працівників. Тому необхідним є формування такої моделі, яка б змогла збалансувати інтереси всіх учасників соціально-трудових відносин, а саме держави, підприємців та працівників.

Основним бар'єром на шляху реалізації нової моделі розвитку ринку праці вітчизняні економісти називають недосконалість ринкового механізму розподілу трудових ресурсів, який у свою чергу не може нормально функціонувати без вирішення наступних проблем: по-перше, до ціни праці не включено витрати, які несе продавець праці під час свого навчання та пошуку роботи.

Вирішення цих проблем можливо лише шляхом проведення комплексної реформи, яка має на меті роздержавлення сфери послуг і реструктуризацію оплати праці [1].

Отже, держава може залишитися на ринку праці лише в якості працедавця за певних обставин: тільки в межах виробництва громадських благ і в якості регулюючої сили після проведення комплексної соціальної реформи в цілях зняття протиріччя між ринковими в цілому по економіці умовами господарювання і неринковою моделлю соціальної системи [2].

Доцільно запровадити модель, яка буде носити дуальний характер: з одного боку до неї будуть віднесені фактори, що виступатиме в якості важелів в процесі регулювання ринку праці, з іншого боку, вона включатиме сукупність найбільш характерних рис цієї конкретної форми процесу (явища), що відрізняють її від інших конкретних форм (ліберальна модель економіки, експортоорієнтована модель економічного розвитку).

Складність функціонування ринку праці багато в чому визначається різноманіттям його суб'єктів і різною направленістю їх рольових установок. Систематизуючи існуючі класифікації учасників цього ринку можна підтримати розподіл, який використовують для аналізу ринку освітніх послуг та перенести його ринок праці. В такому разі, виходячи з позицій учасників цього ринку, їх можна класифікувати на «виробників», «користувачів» і «адміністраторів», причому один і той же суб'єкт здатний володіти двома - трьома рольовими установками [3].

Роль «виробника» (робітника) наявність необхідних навиків, умінь та рівня компетентності, що необхідні для задоволення потреб роботодавців; роль «користувача» (роботодавця) пов'язана з формуванням робочих місць для потенційних робітників; роль «адміністратора» (держава) полягає у визначенні «правил гри» і зовнішній дії на ринковий механізм і умови його функціонування.

Аналізуючи функціональні обов'язки кожної зі сторін доцільно відзначити наступне: відповідно до покладених на органи державної влади функцій, їм відводиться роль «адміністратора», при цьому коли здійснюють набір персоналу для власних потреб, вони також виступають як «користувачі» (будучи роботодавцями). Кожен роботодавець діє на ринку праці як «користувач», але об'єднання роботодавців також мають роль «адміністратора».

Запропонована модель функціонування державного ринку дозволяє відобразити характер взаємодії даних соціально-економічних інститутів, визначити наявні зв'язки між суб'єктами, охарактеризувати їх силу та напрямок та окреслити коло пошуку факторів, які мають вплив на ринок праці.

Наведена схема моделі (рисунок 1) дозволяє визначити основні тенденції та дає підґрунтя для вибору методів побудови кількісної моделі ринку праці.

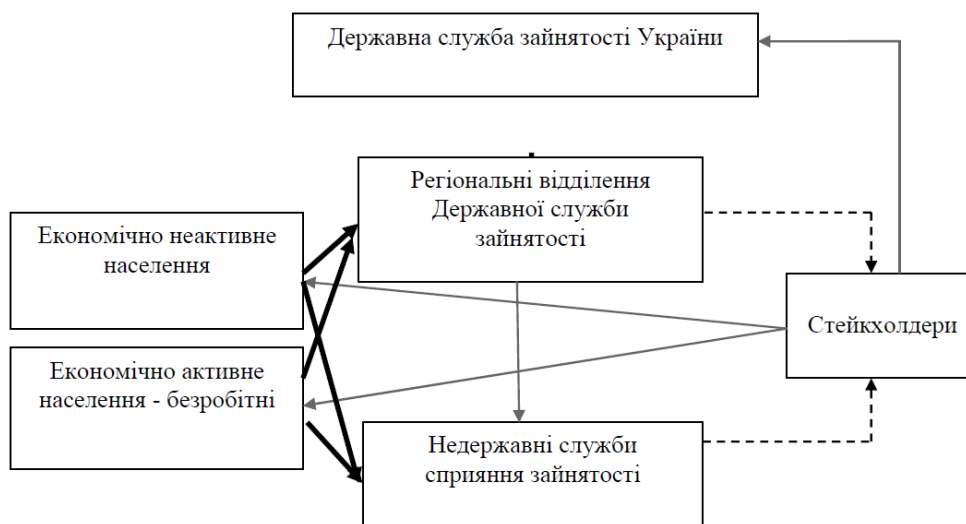

Рисунок 1. Модель функціональних зв'язків взаємодії суб'єктів на ринку праці

Джерело: складено автором

На рис. 1 знайшли своє відображення три типи зв'язків, що існують на ринку праці: жирною лінією виділено стійкі (стандартні) взаємозв'язки, пунктирною лінією відображено зв'язки, що існують, а їх сила може змінюватись в залежності від регіону, і нарешті сірим кольором наведено зв'язки, які доцільно налагодити з метою покращення процесу взаємодії на ринку праці.

Перший тип зв'язків, стандартний, який характеризує базові дії, що визначають контакт між державою і робітниками та на різних рівнях державного управління. До них доцільно відносити адміністративні дії держави та її регіональних органів спрямованих на формування діалогу між регіональною владою і працедавцями в рамках державної політики в сфері зайнятості населення, співпраці між працедавцями і кадровими агентствами.

Другий тип зв'язків, сприяє підвищенню якості взаємодії між учасниками регіональних ринків праці. Проте вони представлені не в усіх регіонах і не в повному обсязі, а отже діяльність по їх встановленню і налагодженню може розглядатися як один з чинників їх інноваційного розвитку.

Зв'язки третього типу на сьогодні фактично відсутні, проте їх наявність доцільно розглядати як найважливіший елемент ринку праці. Проектуванню і практичному встановленню зв'язків цього типу необхідно приділяти значну увагу з боку суб'єктів управління інтеграцією, оскільки це сприятиме рішенню частини проблем, властивих стану справ, що склався на сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Федулова Л.І. Соціальні інновації в системі соціально-економічних відносин. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2008/07/60-74__no-3_vol-26_2008_UKR.pdf (дата звернення: 22.12.2022).
2. Єсінова Н.І. Економіка праці та соціально-трудова відносини. Київ: Кондор, 2004. 432 с.
3. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект: кол. монографія / заред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2015. 356 с.

ПЛАХОТНЮК Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії 1 року денної форми навчання спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ORCID ID:

<https://orcid.org/0009-0006-6622-472X>

Науковий керівник:

ДЕГТЯРЬОВА І. О., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор наук з державного управління, професор

ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Професійне навчання державних службовців в Україні є цілісною та багатоелементною системою, що забезпечує формування професійної компетентності та набуття професійної кваліфікації як державними службовцями так і особами, які претендують на заміщення посад державної служби. Її формування розпочалося в Україні з прийняттям Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року. До сьогодні вона зазнала змін та трансформацій, найбільш суттєвими з яких стали, обумовлені постановою Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 р. № 106 «Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад» (далі – Положення). Відповідно, на сьогодні актуалізується питання визначення особливостей функціонування інституційованої у 2019 році системи професійного навчання державних службовців.

Спеціальні дослідження питання функціонування системи професійного навчання державних службовців в Україні відсутні. Натомість С. Невмержицька та Т. Цалко [1], Г. Сабадош, О. Усенко та О. Харченко [2], К. Серченко [3], І.І.Хожило [4] та інші науковці в галузях публічного управління та права досліджували загальні питання формування та статусу цієї системи.

Метою наших наукових тез є виокремлення особливостей функціонування системи професійного навчання державних службовців в Україні.

- Система професійного навчання державних службовців в Україні (далі – система) спрямована на реалізацію таких функцій як забезпечення органів держави високопрофесійними державними службовцями та забезпечення потреб самих державних службовців у підвищенні рівня їх професійної компетентності. Ці функції стали результатом поєднання інтересів суспільства, інтересів держави та інтересів державних

службовців і знайшли своє втілення в організації системи. Остання, у свою чергу є поєднанням інституційної, процесуальної та фінансової складових з відповідними їм елементами.

Відповідно до пункту 5 Положення інституційна складова системи складається з таких елементів як замовники освітніх послуг у сфері професійного навчання, суб'єкти надання освітніх послуг у сфері професійного навчання (провайдери) та саморегульовані професійні об'єднання (професійні асоціації, професійні мережі) суб'єктів надання освітніх послуг у сфері професійного навчання (провайдерів).

Процесуальна складова системи є сукупністю таких процесів як підготовка, підвищення кваліфікації, стажування та самоосвіта державних службовців, формування, розміщення і виконання державного замовлення на професійне навчання, оцінювання та моніторинг системи.

Фінансова складова системи охоплює такі елементи як:

- формування, розміщення та виконання державного замовлення на підготовку та підвищення кваліфікації державних службовців;
- складання кошторисів державних органів з урахуванням спеціальних та індивідуальних потреб у професійному навчанні;
- підготовку державних службовців за освітньо-професійними програмами спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» галузі знань «Публічне управління та адміністрування» за ступенем магістра за рахунок коштів державного бюджету;
- підвищення кваліфікації за рахунок коштів державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, коштів проектів (програм) міжнародної технічної допомоги та інших форм міжнародного співробітництва відповідно до законодавства, інших джерел, не заборонених законодавством;
- здійснення самоосвіти державними службовцями за рахунок їх власних коштів або з інших джерел, не заборонених законодавством.

Зміст Положення свідчить, що вирішальне значення у функціонуванні системи відводиться Національному агентству України з питань державної служби (далі – НАДС). Вплив НАДС здійснюється щодо кожної складової системи, хоча він є далеко не однорідним за своїм характером. Загалом цей вплив дозволяє здійснювати координацію складових системи, втіленням чого є Портал управління знаннями.

Таким чином, функціонування системи характеризується наступними особливостями: по-перше, воно реалізується в межах таких складових як інституційна, процесуальна та фінансова з відповідними їм елементами; по-друге, воно є уособленням інтересів суспільства, держави та державного службовця, по-третє, воно забезпечується координацією такого органу виконавчої влади як Національне агентство України з питань державної служби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Невмержицька С.М., та Цалко Т. Р. «Особливості системи професійного навчання державних службовців в Україні». URL : <http://surl.li/hifgs>
2. Сабодош Г. О., та Усенко О. В., та Харченко О. В., «Формування сучасної системи професійного навчання державних службовців в Україні». Економіка та держава. Економіка та держава, 2019, с. 41-45, № 6.
3. Серченко Г. , «Нормативно-правові засади функціонування системи професійного навчання державних службовців в Україні». Державне управління та місцеве самоврядування, 2016, с. 126-134, № 1.

4. Хожило І.І., «Державне управління системою професійного навчання державних службовців в Україні: аналіз інституційної бази». Аспекти публічного управління, 2013, с. 72-78, № 1.

РОМАНЧУК Валентин, здобувач групи ДС-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ДЕГТЯРЬОВА І. О., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор наук з державного управління, професор

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВІЙНИ

Проблема збереження довкілля є актуальною завжди та для усіх держав. Проте для сучасної України вона стоїть особливо гостро у зв'язку з масштабними російськими злочинами проти природи.

За інформацією Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Р. Стрільця, за рік повномасштабної війни задокументовано понад 2300 злочинів проти природи. Розмір збитків сягає майже 1,9 трильйона гривень. Наприклад, не кожна європейська країна має таку площу лісу, яку росіяни знищили в Україні. Близько 600 видів фауни та 750 видів флори опинилися під загрозою знищення. Це, зокрема, й червонокнижні види. Зафіксовано близько тисячі випадків смерті дельфінів на узбережжях України, Болгарії та Туреччини. Своїми діями росія сприяє і посиленню кліматичної кризи, з якою бореться увесь світ. Через дії країни-агресора додаткові прямі викидами CO₂ в атмосферу становлять 33 млн тонн. Лише від пожеж у лісах, на сільськогосподарських та інших об'єктах під час бойових дій в атмосферу потрапило більше 23 млн тонн парникових газів [9]. Також в Україні понад 20 тисяч промислових об'єктів і 3 тисячі складів, на яких зберігаються високотоксичні відходи. І часто саме вони стають мішенню для росіян, тому вплив на довкілля буде суттєвим. Вплив уже значний, проте поки що відсутні конкретні дані через неможливість доступу на окуповані території, де тривають бойові дії. Наразі найбільших збитків довкілтю завдано у Донецькій, Луганській Харківській та Херсонській областях. Частина цих територій досі окупована, тому оцінити реальні масштаби збитків усе ще неможливо [4].

Отже, екологічні проблеми потребують застосування територіального підходу, що дає змогу враховувати особливості кожного регіону та більш ефективно досягати загальнодержавних цілей. Саме на місцевому рівні відбувається конкретний вплив на довкілля, тому на цьому рівні його можна краще ідентифікувати та завдяки принципу субсидіарності досягати поставлених цілей.

Крім того, нормативно зафіксувавши Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року та Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року, держава має сформувати ефективні підходи їх реалізації.

Проблематику екологічної політики досліджували М. Андрієнко, Н. Барбашова, Ю. Боковикова, О. Веклич, В. Геєць, Н. Зіновчук, Є. Карташов, Т. Ковалевська, Н. Коваль, О. Коленов, А. Кожина, В. Кравців, Г. Марушевський, С. Нешик, О. Островерх, І. Патока, С. Похилько та ін. Незважаючи на значну кількість наукових праць, процеси формування та реалізації державної екологічної політики в сучасних умовах війни ще українською мало досліджено.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні підходів щодо вдосконалення державної екологічної політики в сучасній Україні в умовах війни.

Згідно з матеріалами термінологічного словника «Публічне управління», політика – курс або система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій; певним чином скерована діяльність для досягнення цілей у певній сфері або галузі [7, с.116].

Екологічна політика, як вважає Н.А. Малиш, – це сукупність засобів і заходів, пов'язаних із впливом суспільства на природу і спрямованих на забезпечення екологічно збалансованого розвитку і цивілізованості [2].

У свою чергу, державна екологічна політика, згідно з позицією Міністерства Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, – це діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [3].

Синтез зазначених визначень дозволяє пропонувати таку авторську дефініцію: державна екологічна політика – це комплекс засобів та заходів органів публічної влади різних рівнів щодо регулювання, організації діяльності та координації дій публічних і приватних суб'єктів щодо збереження і відновлення довкілля відповідно до принципів сталого розвитку.

Безумовно, екологічна політика здійснюється на спеціальній законодавчій основі. Пошукова система Верховної Ради України станом на 1 березня 2023 року знаходить 4277 документів, пов'язаних з поняттям «екологічна політика».

Лише за останні роки ухвалено десятки законів і підзаконних актів, значна частина яких є обов'язковими для подальших євроінтеграційних кроків нашої держави.

Так, незважаючи на воєнний час, у 2022 році були прийняті дуже важливі закони України:

- «Про управління відходами», який набуває чинності в липні 2023 року. На заміну старому непрацюючому та корупційному законодавству від 1998 року в Україні нарешті буде побудовано європейську систему управління відходами, відповідно до Директиви 2008/98/ЄС. А побутові та промислові відходи, 90% яких наразі опиняються на полігоні та забруднюють довкілля, зможуть стати ресурсом для наявних секторів економіки та сприяти появі нової сміттєпереробної галузі, що прискорить перехід до циркулярної економіки.
- «Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів», який вважається євроінтеграційним і надає можливість кожному ознайомитися з екологічною інформацією про підприємства.

- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства у сфері користування надрами», що набуває чинності з березня 2023 року. Цим законом вносяться зміни до Кодексу про надра, розробленого ще в 1994 р. новацією є те, що надрокористувачі зможуть в онлайн-режимі переоформлювати, вносити зміни та продовжувати дію спеціальних дозволів, а також продавати їх. До того ж бізнесу більше не потрібно отримувати дублюючі документи, як-от гірничий відвід та згоду органів місцевого самоврядування на надання в користування ділянок місцевих корисних копалин [1].

Крім того, з початку повномасштабного вторгнення і до кінця воєнного стану в Україні встановлено:

- мораторій на проведення планових екологічних перевірок (постанова Кабінету Міністрів України №303);
- отримання екологічних дозволів переведено в декларативний формат (постанова Кабінету Міністрів України №314);
- відтерміновано строки подачі екологічної звітності (закон № 2115);
- перенесено запровадження нових екологічних нормативів для металургії та скляної промисловості (постанова Кабінету Міністрів України №1341);
- а також надано можливість не сплачувати екоподатки підприємствам, що знаходяться в зонах ведення бойових дій або в окупації (закон № 2120-IX і постанова Кабінету Міністрів України №1364) [1].

Усі ці дії є складовими Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року [6], відповідно до якої метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем.

У сучасних умовах особливо важливим є системне інформування населення про стан довкілля, що можливо із застосуванням цифрових технологій.

Наприклад, новим для українців є застосунок «ЕкоЗагроза» – офіційний вебресурс і мобільний додаток Міндовкілля, завдяки якому кожен зможе дізнатись достовірну інформацію про стан повітря, води, ґрунту та інші дані.

Наведемо лише окремі факти, які свідчать про суттєві проблеми для сучасної державної екологічної політики:

- фактично дві третини населення країни проживає на територіях, де стан атмосферного повітря не відповідає гігієнічним нормативам, що впливає на загальну захворюваність населення;
- Україна є однією з найменш водозабезпечених країн Європи, при цьому водокористування в країні здійснюється переважно нераціонально;
- водною та вітровою ерозією уражені близько 57 відсотків території України, понад 12 відсотків території держави зазнають підтоплення;
- забрудненими є близько 20 відсотків земель України. Щороку фіксується майже 23 тисячі випадків зсувів;
- лісистість становить 15,9 відсотка території України – від 3,7 відсотка у Запорізькій до 51,4 відсотка у Закарпатській областях при оптимальному показнику, за європейськими рекомендаціями, 20 відсотків лісистості;

- військовими діями, руйнацією інфраструктури та екологічно небезпечних підприємств на тимчасово окупованій території України порушено безпеку життєдіяльності для п'яти мільйонів населення на території близько 30 тисяч квадратних кілометрів.
- на відміну від європейських держав в Україні дуже низький рівень перероблення та утилізації твердих побутових відходів і високий показник їх захоронення на полігонах [6].

Крім того, лише за 10 місяців війни, відповідно до розрахунків фахівців Держекоінспекції, збитки, заподіяні довкіллю відповідно до затверджених Методик розрахунку збитків, завданих внаслідок збройної агресії російської федерації та бойових дій у період з 24.02.2022 по 30.12.2022 року становлять 1 696 259 637 тис. грн. [8, с. 5].

Так, ситуація щодо довкілля є украй складною, що впливає на здоров'я і задоволення потреб не лише нинішнього покоління, а й матиме вплив для майбутніх поколінь.

Вирішити усі завдання екологічної політики лише на національному рівні неможливо. Тому необхідно запроваджувати багаторівневу систему її формування і реалізації.

Досягнення мети сучасної екологічної політики передбачає застосування цілого комплексу інструментів, ключовими серед яких є освіта, міжсекторальне партнерство, інформування суспільства, комунікація, стратегічна екологічна оцінка, екологічний аудит, сертифікація, екологічна модернізація промислових підприємств, оновлення регуляторних актів тощо.

Отже, з вище викладеного можна зробити висновок, що для сучасної вітчизняної державної екологічної політики, актуальними для є такі завдання:

- дотримання Україною керівних принципів ООН щодо захисту навколишнього середовища у зв'язку із озброєними конфліктами (2019 р.);
- національна інвентаризація забруднених земель, відновлювали ці землі, забруднені війною та промисловим забрудненням;
- активність органів публічної влади і громадянського суспільства, щоб уся шкода довкіллю була максимально зафіксована та у подальшому компенсована агресором;
- стимулювання громадського моніторингу стану довкілля, а також екологічної політики;
- організація наукових досліджень, які сприятимуть відновленню довкілля;
- підготовка кадрів для нової екологічної політики;
- проведення провітницької роботи та обміну знаннями;
- залучення зарубіжних партнерів та грантових ресурсів для вирішення екологічних проблем;
- подальша адаптація вітчизняного екологічного законодавства до законодавства ЄС;
- забезпечення висадки зелених насаджень;
- розбудова національної спроможності щодо гуманітарного розмінування територій та ін.

Ці завдання мають знайти своє місце в оновленій стратегії державної екологічної політики України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. Законодавство про екологію: що змінилося в 2022 році. URL : <https://mind.ua>

2. Малиш Н. А. Ефективні механізми формування державної екологічної політики : монографія / Н. А. Малиш. К. : К.І.С., 2011. 348 с.
3. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: офіційний сайт. URL : <https://menr.gov.ua/>
4. Оперативним штабом при Держекоінспекції було розраховано збитки завдані довкіллю внаслідок збройної агресії РФ на загальну суму майже \$52 млрд. URL : <https://www.dei.gov.ua/post/2573>
5. Про затвердження Програми охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів Київської області на 2023-2026 роки: рішення Київської обласної ради від 27.12.2022 р. URL : <http://surl.li/hifju>
6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697 VIII . URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2697_19
7. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петрос та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петрос. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
8. Публічний звіт т.в.о Голови Державної екологічної інспекції України за 2022 рік. URL : <https://www.dei.gov.ua/post/2515>
9. Рік повномасштабного вторгнення РФ: серед жертв і українське довкілля. URL : <http://surl.li/hifkk>

СВІНЧЕНКО Інна, здобувачка групи ПУА-22-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

ДЕГТЯРЬОВА І. О., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор наук з державного управління, професор

ДЕТЕРМІНАНТИ, ЗАВДАННЯ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ

Виклики, що постали перед українським суспільством, вимагають переосмислити роль кожного громадянина України у політичній, військовій та інформаційно-гуманітарній сферах. Масштабна військова агресія російської федерації 24 лютого 2022 року яскраво засвідчила необхідність зрозуміти кожному українцю, що слід пам'ятати минуле нашої держави і брати персональну відповідальність за спільне майбутнє.

Сучасна війна створила надзвичайні умови і для роботи усіх органів публічної влади, в тому числі й парламенту, який має багато повноважень, щоб формувати ефективну політику розвитку держави. Разом з тим, на сучасному етапі парламент не виконує одну з головних своїх функцій –

досягнення соціально-політичної стабільності та представництва інтересів, а часто є навіть джерелом кризових ситуацій.

Разом з тим, Верховна Рада України має досить широкий обсяг повноважень, вона дає згоду президенту на призначення прем'єр-міністра і здійснює контроль за діяльністю уряду. Крім того, згідно зі ст. 85 Конституції, парламент має право призначати і звільняти з посади третину складу Конституційного суду, обирати суддів, голів Національного банку, антимонопольного комітету, центральної виборчої комісії, комітету радіо і телемовлення, фонду державної власності; за пропозицією президента - голови служби державної безпеки; дає згоду на призначення президентом генерального прокурора. Отже, призначення практично на всі найважливіші державні пости знаходиться в компетенції парламенту України і це потужним політичним важелем для нової публічної політики.

Безумовно, якість функціонування Верховної ради України є детермінованою минулим досвідом. Загалом парламентаризм в Україні пройшов кілька етапів розвитку разом з трансформацією політичної системи в державі:

- 1) 1991-1997 рр. – зародження українського парламентаризму;
- 2) 1998-2004 рр. – ослаблення позицій Верховної Ради на користь посилення владної позиції глави держави;
- 3) 2004-2009 рр. – «парламентаризація» партій, що відбувається завдяки посиленню позицій Верховної Ради після революції 2004 р.;
- 4) 2010-2013 рр. – спроба здобуття контролю над співвідношенням сил у Верховній Раді Президентом країни;
- 5) 2014-2019 рр. – етап протистояння глави держави і Верховної Ради України, зумовлений неуспішністю політичного курсу по вирішенню соціально-економічних і зовнішньополітичних проблем вищих органів державної влади, що призвело до відсутності їх підтримки з боку електорату;
- 6) з 2019 року і до сьогодні – продовження перерозподілу сил після обрання нового глави держави і дострокових виборів до Верховної Ради 21 липня 2019 р. з тенденцією посилення владних позицій Президента України [1].

Так, функціонування українського парламенту протягом усієї історії його функціонування в Україні супроводжується його конкурентною взаємодією з главою держави.

Слід враховувати, що якість політичного життя держави та форма правління часто є предметом обговорення в контексті можливих шляхів покращення економічної та соціальної ситуації в Україні [4]. Майбутні президентські, а згодом і парламентські вибори додають актуальності питанню про те, яка система правління найбільш підходить для України. Багато провідних політиків висловили намір внести зміни до Конституції та змінити систему правління в державі. Виходячи з цього, необхідно знайти найефективнішу модель українського парламенту, що й підтверджує актуальність теми дослідження.

Політичні події, які відбуваються сьогодні в Україні, чітко проявили найбільш значущі взаємопов'язані детермінанти, проблеми і завдання для розвитку українського парламентаризму. Розкриємо основні з них.

Основною причиною неефективного функціонування парламенту дослідники вважають те, що парламентаризм в Україні почав формуватися за відсутності власного досвіду державного будівництва, а також чіткого розуміння того, як повинен функціонувати представницький орган влади для забезпечення його підтримки з боку суспільства. Серед інших причин:

- економічні (незадовільний стан економіки, слабе управління в сфері господарювання, корупція, боротьба різних бізнес-груп тощо);
- соціальні (невдоволення і втома населення, зубожіння, безробіття, невирішені соціальні проблеми, проблеми національного та міжконфесійного характеру, розбіжності з приводу проведених реформ тощо);
- політичні (відсутність стратегічного плану політичного розвитку країни, міжпартійна боротьба, труднощі геополітичного характеру тощо);
- інституційно-правові (відсутність правової бази, що відповідає вимогам сучасних реалій, недосконалість судової та адміністративної практики тощо) [2].

Залишається досі не вирішеною проблема формування оптимальної структури та функцій парламенту, в тому числі й вирішення питання про кількість його партій, процедуру їх формування та компетенції. Взаємопов'язаними є проблеми щодо проведення парламентських виборів, якості роботи парламентського секретаріату, реалізація представницької функції законодавчого органу, виконання парламентом своїх законодавчих та контрольних функцій, статусу народних депутатів, участі громадськості у парламентській роботі та ін.

Ефективна робота парламенту може визначатися наявністю декількох (двох-трьох-чотирьох) сильних партій, представлених в цьому законодавчому органі. У світі така система давно прийнята і ефективно функціонує в США, Великій Британії, Австралії, Канаді та інших країнах. У випадку відсутності сформованої партійно-політичної структури в суспільстві, стабільно діючих сильних партій, що мають підтримку значної частини електорату, у парламентаризму відсутня надійна соціально-політична опора, чим в Україні скористалися фінансово-промислові групи. Цим лобістським структурам була вигідна політична анархія з великою кількістю партій в парламенті, що не мають впливу в суспільстві, оскільки такі партії ставали важелем тиску на владу для прийняття потрібних політичних рішень. У появі впливової парламентської партії, що користується підтримкою значної частини суспільства, лобісти не були зацікавлені, оскільки така партія отримала б небажану самостійність. У підсумку у Верховній Раді України конкурували різні партії та лобістські структури, а не авторитетні парламентські партії, які могли забезпечити парламенту необхідну легітимність. Це є однією з причин, чому парламентські партії не змогли стати дійсними представниками свого електорату і забезпечити виконання парламентом функції законодавчого органу. Відповідно, в суспільстві складається негативний образ парламенту.

Війна проявила й проблему наявності у Верховній Раді України проросійської фракції, тому на порядку денному залишається питання повного очищення парламенту від проросійських сил та впливу, що дестабілізують ситуацію всередині України.

Вважаємо, що реформи, які необхідні для більш ефективного функціонування Верховної Ради України, перебувають у двох площинах. По-перше, необхідно забезпечити послідовність демократичних перетворень на основі досвіду європейського парламентаризму та подальшу демократизацію законодавчого процесу. Необхідно встановити тісний зв'язок між народними депутатами та виборцями у рамках системи виборчого пропорційного представництва та зменшити залежність політичних партій від приватного фінансування. По-друге, інша мета має більш вузьку спрямованість, яка скерована на посилення ролі Верховної Ради України у сфері європейської інтеграції, зокрема у процесі адаптації законодавства України до *acquis* ЄС.

Необхідно забезпечити ефективну участь громадськості у процесах прийняття рішень та прийняття законів.

Вдалим дорогоговказом для України можуть стати принципи британського парламентаризму а саме: вплив парламенту на дії уряду та суспільну думку, верховенство права, високий рівень правової культури, толерантність, тісна взаємодія діяльності держави та громадянського суспільства; забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Вважаємо, що забезпечення «європеїзації» в діяльності парламенту може позитивно вплинути не лише на його внутрішні процеси, а й на державну політику загалом.

Прогрес у відносинах Україна – ЄС потребує подальших кроків на національному рівні. Основною відповіддю на ризик маргіналізації парламентської ролі в період правової інтеграції слід шукати у адаптації до нових умов та у розумінні тих переваг, які можна отримати від застосування європейських підходів.

Серед найбільш стратегічних завдань, що стоять на сьогодні перед Україною, є подальше формування демократичного суспільства. В питанні реформування системи публічної влади України повинне існувати глибоке відчуття невідкладності, оскільки розрив між прагненнями і діями в контексті високих надій громадян може призвести до кризи довіри до тих, кого наділено політичною владою. І навпаки, незворотна відданість перетворенням може вивільнити нереалізований потенціал України і запропонувати найнадійнішу конструктивну реакцію на агресію сусідньої держави [3]. Ця робота потребує чесної політики і політиків, надійного і пильного громадянського суспільства, вільних і чесних ЗМІ, а також відданості створенню дієвих, спроможних, незалежних і підзвітних інституцій.

Нинішній парламентаризм як явище багатогранне являє собою, з політичного погляду, систему формування традицій використання демократичних методів державного розвитку та забезпечення стабільності[4]. У цьому контексті важливо, щоб визнання парламенту невід'ємним елементом політичної системи знаходило відображення і в розвитку політичної культури, формуванні сучасних підвалин загально-цивілізаційної ідеології демократичної правової держави, у якій парламент визнається і сприймається як обов'язковий елемент політичної системи та державного управління.

Сильний парламент, що дотримується своїх повноважень, правил і процедур, а також депутати, що поважають як один одного так і гідність інституцій, в якій вони служать, можуть відіграти вирішальну роль на шляху до нової парламентської і політичної культури в Україні.

Виборче представництво є основою сучасної парламентської системи. Оскільки народні представники мають право і можливість вирішувати державні справи, обирати уряд, прем'єра, яким і доручається здійснювати управління, то основне завдання парламентаризму – забезпечити якісне народовладдя[5]. У свою чергу, державу можна вважати правовою, якщо безпосередня і представницька демократія взаємодіють і доповнюють одна одну. Тільки гарантоване обрання представницьких органів влади на основі загального, рівного, прямого, таємного голосування дає можливість реалізовувати волю народу, вирішувати ті чи інші державні питання. Саме представницьким органом вирішуються соціальні конфлікти, виробляються компромісні рішення, сприяючи стабільності суспільства. Майже у кожній державі передбачається і можливість прийняття важливих рішень

безпосередньо всім населенням, тобто реалізується безпосередня демократія (референдуми, сходи за місцем проживання і т. д.).

Отже, парламентаризм є ціннісною основою, функціонально-телеологічною домінантою та результатом демократичної організації суспільно-політичного життя, формою реалізації принципів народного представництва, ідеологічного плюралізму, поділу влади та верховенства права. Водночас парламентаризм не може забезпечити ефективну роботу без чіткого розробленого механізму взаємодії парламенту та суспільства, що відіграє важливу роль в формуванні демократичного суспільства.

Виходячи з вище викладеного, слід зазначити, що з метою якісного розвитку вітчизняного парламентаризму необхідно реалізувати такі кроки:

- покращити прозорість та підзвітність парламенту, яка значною мірою сприяє запобіганню корупції у законодавчому процесі;
- оптимізувати організацію законодавчого процесу;
- впроваджувати кращі європейські практики;
- сприяти становленню традиції поваги до прав опозиції;
- удосконалити інституційний механізм адаптації законодавства України до законодавства ЄС;
- забезпечити проведення обов'язкової експертизи законопроектів на предмет їх відповідності на всіх етапах законодавчого процесу та врахування результатів такої перевірки для прийняття рішень;
- забезпечити більш активне використання механізмів парламентського контролю за діями уряду у сфері європейської інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гапоненко В.А. Специфіка парламентаризму як інституту демократії у сучасній Україні. Держава і право : Збірник наукових праць / Ред. кол. Ю. С. Шемшученко, І.О. Кресіна; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: Юридична думка, 2020. Вип. 87 : Юридичні науки.
2. Кузьменко О. В., Григоренко Я. О. Сучасний парламентаризм у контексті формування конституціоналізму на демократичних засадах. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2018. Вип. 25. С. 72-77.
3. Парламентаризм в Україні та країнах Європи: історико-правова ретроспектива і сучасність : матеріали 14-ої Всеукраїнської наукової конференції (м. Львів, 02 грудня 2022 р.) / Національний університет «Львівська політехніка»; упоряд.: І. Я. Терлюк. Львів : Л-Прес, 2022. 223 с.
4. Сірик Н. Історія становлення інституту парламентаризму в Україні. Літописець. Збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)» (м. Житомир, 9 грудня 2020 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2021. Випуск 16. С. 235-239.с. 235.
5. Сучасний парламентаризм: український та світовий виміри / І. С. Хмелько, О. Ю. Бруслик, О. П. Євсєєв, І. В. Мукомела ; [редкол.: С. Г. Серьогіна (голов. ред.) та ін.] ; НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків : Юрайт, 2018. 197 с.

СКОРЕЦЬКИЙ Денис здобувач групи ПВШ-22-Д1 другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Педагогіка вищої школи» кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

СІДАНЧ І. А., завідувачка кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛОГІСТИЧНОГО ПІДХОДУ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В Україні концепція логістики знаходиться на стадії свого становлення і тому необхідною умовою успішного її розвитку є підготовка висококваліфікованих фахівців, спроможних здійснювати проектування логістичних систем і застосовувати логістичні підходи на підприємствах та у постачальницькозбутових організаціях [1]. Також необхідною є актуалізація логістичного підходу для підприємств, адже за його допомогою можна значно підвищити ефективність діяльності.

Проблематика логістики висвітлена у працях таких дослідників, як Гоменюк М.О., Дибська В.В., Кислий В.М., Кривов'язюк І.В., Кулик Ю.М., Марченко В.М., Сергєєва В.І., Талан М.В. та багатьох інших. Проте її сутність та актуалізація практичної реалізації завжди є актуальними, адже виникають нові аспекти, які потребують уточнення і наукового опрацювання.

Мета дослідження – узагальнити і розвинути теоретичні аспекти реалізації логістичного підходу у діяльності підприємства, які сприяють актуалізації його практичного застосування.

Згідно з думками багатьох західних вчених, логістика стала наукою завдяки військовій справі. У багатьох західних країнах логістика використовувалася для забезпечення ефективного управління матеріальними потоками в економіці. Як і методи прикладної математики (дослідження операцій, математична оптимізація, моделі мережі та ін.), логістика поступово переходила з військової сфери у сферу господарської практики. Насамперед вона сформувалась як новий вид теорії про реалізацію управління рухом товарно-матеріальних ресурсів у сфері обігу, а потім і виробництва.

Цілями сучасної логістики є:

- своєчасне постачання відповідної кількості, якості та асортименту всіх матеріалів до місця їх споживання;
- зміна запасів матеріалів згідно з інформацією про наявну можливість їх швидкого придбання;
- узгодження політики продажу товарів з політикою їх виробництва;
- зниження оптимального розміру партії постачань та обробки;
- виконання всіх замовлень з найвищою якістю та у стислі терміни.

Сукупність поставлених цілей є ідеалом, прагненням досягти стратегічної мети - "Шість правил логістики":

1. Товар – за потребою.
2. Якість товару – висока.
3. Кількість – достатня.
4. Час доставки – найзручніший.
5. Місце доставки – куди потрібно.
6. Витрати – мінімальні.

Мета логістичної діяльності досягається тоді, коли додержуються ці шість правил, тобто коли потрібний товар високої якості, необхідної кількості, у найзручніший для замовника час буде доставлено у зазначене ним місце з мінімальними витратами

Логістика – поняття, що охоплює організацію, планування, контроль і реалізацію переміщення товарів від їх проходження (створення, придбання) через виробництво і дистрибуцію до кінцевого споживача з метою задоволення вимог ринку за мінімальних витрат і мінімальних капіталовкладень [1] .

Першим хто оцінив практичний потенціал логістики були американські спеціалісти Пол Конверс і Пітер Друкер. Вони визначили потенційні можливості логістики як "останню межу економічних затрат" і "невідомий материк економіки".

В Україні термін «логістика» вперше використав видатний український економіст-математик Євген Євгенович Слуцький у контексті розгляду праксеології у праці «Етюд до проблеми побудови формально-праксеологічних засад економіки» (1926), підкреслюючи, що логістика стосується логіки такою мірою, як праксеологія – формальної економіки.

Доктор економічних наук, професор Окландер Михайло Анатольович присвятив свою монографію «Логістична система підприємства», вирішенню наукової проблеми розробки теоретико-прикладних положень формування логістичних механізмів адаптації підприємств до зовнішнього середовища. Також в цій роботі показано взаємозв'язок логістики і маркетингу та доведено універсальний характер методології логістики.

Доктор наук з маркетингу професор Доналд Дж. Бауэрсокс опублікував багато статей з маркетингу та логістики одна з його статей має назву: *Logistical Excellence: It's Not Business as Usual*, назва якої говорить саме за себе. Також він очолював дослідження які були присвячені вивченню найкращих зразків логістичного менеджменту у світовій практиці. Результати досліджень знайшли свій відбиток у книзі «*World Class Logistics: The Challenge of Managing Continuous Change*».

Багато людей навіть не здогадується, як логістика впливає на їх життя. Тим більше як багатого залежить від людини – логіста.

Саме ця людина пливає на ті цінності які є в кожній людині. Шість основних правил логістики і будують мир навколо нас.

Логістика на стільки об'ємне поняття, що її розділяють за функціями. Кожна функція може працювати як окрема ланка в підприємстві але якщо підприємство включає більш двох функцій, то ці функції залежать одна від одної і працюють як одне ціле.

Функції за якими поділяють логістику:

- логістика постачання;
- транспортна логістика;
- виробнича логістика;
- складська логістика;

– розподільча.

Логістика – це невід’ємна ланка кожної організації. Яка пов’язує всі процеси підприємства між собою.

Виділяють чотири окремих види діяльності організацій: виробництво, постачання, транспортування, сервіс.

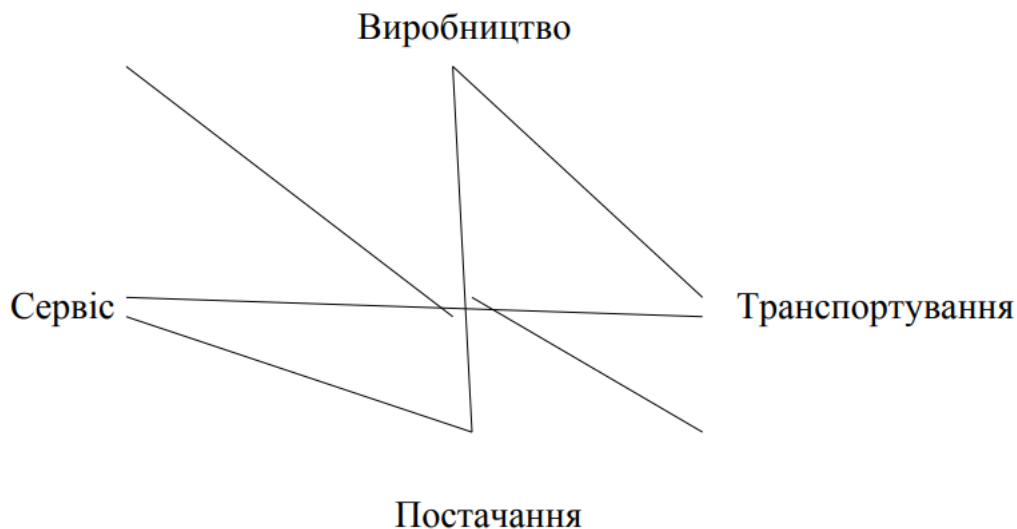

Рисунок 1. Тетраедр операцій [2]

У кожному з чотирьох видів діяльності присутня логістика, яка відіграє важливу роль в житті організації. Можна навіть порівняти логістику з кровоносною системою людини. Бо так сама як кров живить організм людини, так саме логістика живить організацію, не залежно від виду її діяльності.

Основні завдання мистецтва управління матеріальними та інформаційними потоками полягають у: інтеграції знань, вмінь та навичок для досягнення мети; заохочення ініціативності та раціональності працівника; високоякісне і високоефективне вирішення поставлених завдань і проблем [3].

Справа в тому, що єдиного стандарту підготовки логістів в Україні наразі немає. Якщо одні вищі заклади включають навчальну програму в спеціальність «Транспортні технології» (код – 275.02), то інші – в «Менеджмент» (073). Як пояснює президент «Українського логістичного альянсу» Марія Григорак, це пов’язано з різними поглядами на професію, як в Україні, так і у світі загалом. Якщо одні вважають логістику доповненням до транспортування, то інші мислять більш широко та відносять її до сфери керування бізнес-процесами. Є також окремі відгалуження – торговельна, аграрна, будівельна, фармацевтична логістика. Спільне визначення полягає в тому, що «логістика є управлінням ланцюгами постачання» [4].

Отже, логістика – це не від’ємна частина будь якого підприємства. Навіть там де на перший погляд можна обійтися без логістики, насправді це виявляється не можливим. Логістика навколо нас, логістика серед нас, без логістики не можливо існування будь якого підприємства. Тому підготовка фахівця логіста – це дуже важлива та відповідальна справа. Якими навичками та на скільки освічена буде людина яка відповідає за логістику, від цього залежить на скільки буде успішне виробництво, постачання, транспортування та сервіс в компанії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Логістика : теорія та практика / В. М. Кислий, О. А. Біловодська, О. М. Олефіренко, О. М. Соляник : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2010. – С. 7- 23.
2. Операційний менеджмент: Навчальний посібник/ І.А. Маркіна, О.М. Помаз, Ю.В. Помаз; За ред. І.А. Маркіної. Полтава: ПДАА, 2018. С. 7.
3. Марченко В.М. Логістика: Підручник/ В.М. Марченко, В.В. Шутюк. К.: Видавничий дім «Артек», 2018. С. 12-17.
4. Де в Україні навчають логістиці. URL: <https://www.railinsider.com.ua/de-v-ukrayini-navchayut-logistyczi/>

ТРИГУБЕНКО Микола, здобувач групи УП-21-Г1 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КОВТУН О. А., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат наук з державного управління, доцент

ІННОВАЦІЙНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах російської агресії значно ускладнилось економічне врядування в Україні. Як наслідок – виникли різні проблеми та перешкоди в роботі українських підприємств, зокрема на діяльність підприємств руйнівно впливає російська окупація територій України: знищення від ракетних обстрілів і мінувань житла людей, адмінбудівель, приміщень підприємств, фермерських господарств тощо. На вільних українських територіях основними проблемами є дефіцит робочої сили (інвестиційний розвиток країни є утрудненим, вилучення трудових ресурсів до лав ЗСУ, енергетичного терору з боку росії, логістичних проблем). За даними опитування НБУ, до грудня 2023 року спостерігатиметься тенденція скорочування робочих місць, відповідно – скорочення зайнятих робітників на підприємствах, зниження попиту на продукцію через зниження платоспроможності населення. Падіння виробництва в країні підвищує ризики для державних фінансів та валютної сфери [4].

Одним з основних завдань держави в цей складний і важкий період є розроблення державної політики щодо стимулювання бізнесу та потужної підтримки підприємств, які розробляють і впроваджують проекти створення робочих місць, відновлення і розвитку інфраструктури, виготовлення інноваційних продуктів тощо. У той же час – важливим завданням для

підприємств є пошук інноваційних ідей і застосування нестандартних рішень в управлінні, виробництві та розвитку підприємств.

Інновації в умовах війни – постійних (частіше негативних) змін середовища і невизначеності, є ваговим чинником у збереженні підприємств та забезпеченні їх подальшого розвитку. Не можна недооцінювати роль інновацій і в поствоєнний період, оскільки для позитивних змін необхідні інноваційні рішення, що дадуть змогу об'єднати людські ресурси, інформаційні, технологічні та бізнес-процеси для відновлення усіх галузей економіки. Відтак, в сучасних умовах воєнного стану та потреби розроблення стратегій розвитку української економіки в поствоєнний період актуальними є дослідження теоретичних і методологічних проблем інноваційного проектування, зокрема розроблення та впровадження інноваційних проєктів.

Метою нашого дослідження є обґрунтування концептуальних основ інноваційного проектування як чинника збереження і розвитку підприємства на основі впровадження інноваційних проєктів.

Трансформація підприємств в умовах війни вплинула на всі складові системи управління та їх діяльності. Це зумовило об'єктивну необхідність впровадження інновацій, які б дали змогу підприємствам швидко адаптуватись до змін зовнішнього середовища та управляти ними.

У нашому дослідженні проблем впровадження інноваційних проєктів цінними є результати наукових досліджень інноваційної діяльності підприємств.

Інноваційна діяльність трактується вченими як така, що спрямована на використання і комерціалізацію наукових результатів і розробок з метою випуску на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Зокрема, інноваційний проєкт розглядається дослідниками як один з об'єктів інноваційної діяльності підприємства [2, с. 14].

Інноваційний проєкт у ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» визначено як комплекс заходів і процедур, що необхідні для створення та реалізації інноваційного продукту (інноваційної продукції), що передбачає розроблення комплексу документів, складених відповідно до вимог законодавства [5].

Серед класифікаційних типів інновацій в економічній галузі найпоширенішими дослідники визначають такі, як:

- продуктова інновація (введення у використання (впровадження) товару або послуги, які є новими або істотно удосконаленими за частиною їх властивостей або способів використання);
- процесна інновація (впровадження нового або вдосконаленого способу виробництва продукту);
- маркетингова інновація (передбачає впровадження нового методу маркетингу, зміни в дизайні, упаковці продукту, способах просування на ринку або у ціновій стратегії);
- організаційна інновація (впровадження нового організаційного методу в практиці підприємства, в організації робочих місць або способів взаємодії із зовнішнім середовищем [3, с. 6-7].

Ці типи інновацій є ключовими в інноваційному проектуванні в умовах війни, оскільки існує гостра потреба в нових недорогих продуктах, процесах впровадження нових методів діяльності підприємств або в нових умовах виробництва та просування на ринку для населення, яке втрачає платоспроможність.

Термін «інноваційне проектування» розглядається дослідниками:

- як діяльність, яка напряму пов'язана з життєвим циклом проекту (від моменту виникнення ідеї до виготовлення та реалізації інноваційної продукції);
- як процес, що ґрунтується на теоретичних засадах і практиці реалізації інноваційної ідеї; включає розроблення проекту виробництва інноваційного продукту або послуги та методичне забезпечення його впровадження [1].

Ми розглядаємо інноваційну діяльність підприємства як ключовий чинник його існування та розвитку; інноваційне проектування – як процес розроблення проекту із застосуванням інноваційних підходів, методів і технологій; інноваційний проєкт – як систему розроблених заходів, методів і відповідних документів, які дають змогу розробити та застосувати інноваційний (відсутній раніше на ринку) продукт.

Характерними особливостями інноваційного проектування націленого на розроблення інноваційного проєкту є:

- часові обмеження (на відміну від інноваційної діяльності підприємства, яка є постійною);
- необхідність в ресурсах та процедурах розроблення інноваційної ідеї;
- готовність швидко реагувати на зміни в проектуванні, що відбувається в умовах воєнного стану (під впливом зовнішніх та внутрішніх викликів і впливів);
- готовність мінімізувати ризики проєкту;
- готовність підвищити ефективність результатів впровадження за рахунок нестандартних рішень.

Інноваційне проектування як послідовний, логічно побудований набір заходів, який може швидко змінювати склад та кількість споживаних ресурсів за різними причинами та під впливом різних факторів [1] є оптимальним в складних умовах війни, оскільки дає змогу розробникам змінювати рішення з метою зниження витрат підприємства або тривалості виробничого циклу; впроваджувати програми управління якістю тощо.

Отже, у дослідженні на основі аналізу ключових понять «інноваційне проектування», «інноваційний проєкт», «інноваційна діяльність підприємства» нами обґрунтовано доцільність і концептуальні основи інноваційного проектування як чинника збереження і розвитку підприємства на основі впровадження інноваційних проєктів в умовах війни.

Перспективними є подальші дослідження інноваційних проєктів з метою розроблення технології їх впровадження на підприємствах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабчинська О. І. Моделі інноваційного проектування в екологічному менеджменті. Ефективна економіка. 2018. № 10.1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6601> (дата звернення: 26.03.2023).
2. Гук О. В., Шендерівська Л. П., Мохонько Г. А. Інвестування інноваційної діяльності: начальний посібник для здобувачів ступеня магістра за спеціальністю 073 Менеджмент. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, Видавництво «Політехніка», 2022. 186 с.
3. Інвестування інноваційної діяльності. Конспект лекцій: навч. посіб. для студентів галузі знань 07 «Управління та адміністрування», за спеціальністю 073 «Менеджмент», освітньої програми «Менеджмент інвестицій та інновацій» другого (магістерського) рівня вищої освіти / КПП ім. Ігоря Сікорського ; уклад. О. В. Гук. Електронні текстові дані (1

файл: 622 Кбайт). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 85 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/39750> (дата звернення: 26.03.2023).

4. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/biznes-prodovjuje-poterpati-vid-viyskovoyi-agresiyi-ta-pogirshuvati-ochikuvannya-schodo-vlasnoyi-ekonomichnoyi-diyalnosti--dani-opituvannya-pidpriyemstv-u-sichni> (дата звернення: 29.03.2023.)
5. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 36, ст.266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 28.03.2023.)

СЕКЦІЯ 6.
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН У НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ УЧЕНИХ ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ
МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»

БАГІНСЬКА Алевтина, здобувачка
 третього (освітньо-наукового) рівня
 вищої освіти ступеня доктора філософії
 Інституту проблем виховання НАПН
 України

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО УСВІДОМЛЕНОГО МАТЕРИНСТВА У
СТАРШОКЛАСНИЦЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Актуальність дослідження обраної проблеми обумовлена значними змінами в різних формах життєдіяльності людини, які істотним чином стосуються стану батьківства й материнства в Україні. Формування усвідомленого ставлення до материнства у старшокласників – складна виховна проблема, оскільки сучасний інститут сім'ї переживає кризу, яка виявляється у зростанні кількості розлучень, поширенні соціального сирітства, безвідповідального, байдужого ставленні батьків до дітей, відмови певної частини жінок від материнства (чайльд-фрі) тощо.

Педагогічний аспект проблеми підготовки молоді до усвідомленого материнства відображено в дослідженнях сучасних українських вчених (А. Гончар [2;11], І. Зверєвої [1], А. Канішевської [3;4;5;6;7;11], В. Кравця [8], Г. Лактіонової [1], О. Смально [9], К. Федюшкіної [10], В. Шахрай [11;12], тощо).

У педагогіці материнство розглядається в контексті батьківства як цілісного феномена [12],

Аналізуючи стан сформованості усвідомленого ставлення до материнства, дослідниці А. Гончар, О. Куркіна стверджують, що більшість опитаних ними дівчат позитивно ставляться до створення власної сім'ї та бажають мати дітей у майбутньому. Водночас науковці зазначають, що більшість старшокласниць мають недостатню практичну підготовку до материнства, що зумовлює необхідність створення науково-методичного забезпечення формування у дівчат готовності до усвідомленого материнства в закладах загальної середньої освіти [2, с. 219].

Науковець О. Смально розглядає феномен «усвідомлене батьківство» як стійку внутрішню якість особистості (як елемент свідомості), що ґрунтується на усвідомленні особистістю власного життєвого вибору й готовності самостійно виконувати завдання, пов'язані з майбутнім сімейним життям, плануванням сім'ї, народженням та вихованням дітей, і відображає прийняття системи власної відповідальної залежності від членів своєї сім'ї й суспільства [9, с. 7].

Вивчаючи проблему ціннісного ставлення до материнства у дівчат-старшокласниць, В. Шахрай уточнює поняття «ціннісне ставлення до материнства» як особистісне утворення, в основі якого сприйняття материнства як явища важливої особистісної значимості. Дослідниця стверджує, що ціннісне ставлення жінки (дівчини) до материнства відображається в знаннях про суспільну і особистісну значимість

материнства та способи його здійснення, в бажанні бути матір'ю, яка забезпечує відповідний догляд за дитиною та здійснює належне виховання, в розвитку вмінь, навичок, необхідних для виконання ролі матері [12].

В. Шахрай здійснила емпіричне дослідження, яке передбачало визначення рівнів сформованості ціннісного ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку (на основі розробленої анкети, що містить 37 запитань). Дослідницею встановлено рівні сформованості ціннісного ставлення до материнства у дівчат-старшокласниць: належний (13,9 % дівчат); інфантильний (58,3 % дівчат); байдужий (27,8 % дівчат). Відтак, зроблено висновок про недостатній рівень сформованості ціннісного ставлення до материнства у дівчат-старшокласниць, що потребує розроблення форм і методів формування ціннісного ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку [12].

Цінною щодо реалізації проблеми формування у дівчат готовності до усвідомленого батьківства є розроблена Л. Гончар, Л. Канішевською, В. Шахрай, Р. Малиношевським програма факультативного курсу «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства «Я – майбутній батько, Я – майбутня матір» (32 год.), метою якого є: сприяти отриманню учнями старших класів психолого-педагогічних знань, які формують стійкі погляди на сім'ю і батьківство як цінності та виробленню в учнів певних навичок, що допоможуть у майбутньому здійснювати належне виховання власних дітей та їхній розвиток.

Завданнями програми є: розширення знань учнів про значення сім'ї і батьківства, правові засади їх функціонування; надання учням знань про особливості розвитку дітей на конкретних вікових етапах; набуття учнями знань про репродуктивне здоров'я батьків і його значення для народження та розвитку здорових дітей; поглиблення знань учнів старших класів про засади гармонійних стосунків між членами подружжя і їхній вплив на всебічний розвиток дитини; ознайомлення учнів з елементами сімейної педагогіки і психології, що сприятиме здійсненню в майбутньому належного сімейного виховання; вироблення певних навичок щодо виховання дітей та догляду за ними; розвиток критичного мислення, здатності відстоювати свою позицію, пропонувати шляхи вирішення проблем, насамперед в сфері виховання та розвитку дітей; розвиток у старшокласників позитивних емоцій у ставленні до інших, зокрема молодших за себе, до потенційного батьківства в майбутньому [11].

Програма факультативного курсу включає наступні заняття: «Роль сім'ї і батьківства у становленні особистості», «Гармонійні взаємини між подружжям як чинник становлення відповідального батьківства», «Репродуктивне здоров'я молодих людей як майбутніх батьків», «Основи сімейного виховання», «Сімейне виховання дітей немовлячого віку (до 3-х років)», «Сімейне виховання дитини дошкільного віку (4-6 років)», «Сімейне виховання дитини молодшого шкільного віку (6-10 років)»; «Основи батьківської взаємодії з дітьми підліткового віку (11-15 років) та старшого шкільного віку (15-17 років)», «Підготовка старшокласниць до початкового етапу материнства», «Роль батька-чоловіка у вихованні дитини та необхідність підготовки до майбутнього батьківства старшокласників-юнаків».

Головним результатом впровадження факультативного курсу «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства «Я – майбутній батько, Я – майбутня матір» в освітній процес закладів загальної середньої освіти є сформоване в учнів позитивне ставлення до виконання в майбутньому ролі батька і матері як важливих особистісних цінностей [11].

Беручи до уваги позиції науковців [1;2;4;5;10;11;12], поняття «готовність до усвідомленого материнства старшокласниць» розглядаємо як сформованість у них комплексу якостей, що поєднують позитивне ставлення до майбутнього материнства, його суспільну і особистісну значимість, бажання бути в майбутньому матір'ю; прагнення до оволодіння знаннями, уміннями і навичками з основ репродуктивної культури; вмінь, навичок догляду і піклування за майбутньою дитиною

Шляхами формування готовності до усвідомленого материнства у старшокласниць є:

1. Розроблення і впровадження змістового і методичного забезпечення процесу формування у старшокласниць готовності до усвідомленого материнства.

2. Оптимізація взаємодії школи і сім'ї з формування готовності до усвідомленого материнства на засадах партнерства.

3. Використання потенційних можливостей позаурочної діяльності в контексті досліджуваної проблеми.

4. Проведення профілактичної роботи з попередження раннього материнства.

5. Методична підготовка педагогів до формування готовності до усвідомленого материнства у дівчат-старшокласниць.

6. Використання педагогічного потенціалу традицій українського народу щодо формування готовності до усвідомленого материнства у старшокласників.

7. Ознайомлення старшокласниць з пізнавальними інтернет-сайтами («Материнство», «Мамам про дітей», «Інтернет-енциклопедія сім'ї, материнства, дитинства» тощо.).

Подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на дослідження феномена «девіантне материнство».

ЛІТЕРАТУРА

1. Батьківство в радість: тренінгів курс з формування батьківської компетентності / Програма «Родина для дитини» в Україні; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України; Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді; Державний ін.-т розвитку сім'ї та молоді / Г.М. Лактіонова (авт.-упорядник), І.Д. Зверева (авт.-упорядник). Київ : Фенікс, 2009. 360.
2. Гончар А., Куркіна О. Теоретичні й практичні аспекти формування у дівчат-старшокласниць готовності до відповідального батьківства. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2020. Вип.34. Т. 2. С. 215-220.
3. Канішевська А. В. Педагогічні основи виховання соціальної зрілості учнів старших класів шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. К. : Стилос, 1998. 163 с.
4. Канішевська А. В. Концептуалізація проблеми підготовки старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів до самостійного життя. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*, 2015. Вип. 220. С. 47-55.
5. Канішевська А. В. Деякі аспекти проблеми формування готовності до усвідомленого батьківства у вихованців інтернатних закладів. *In: Education, Law, Business: Collection of scientific articles Cartero Publishing House*, с. Madrid, Spain, 2020. P.77-81.

6. Канішевська Л. В. Методична підготовка педагогів шкіл-інтернатів до формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 41 (1), С. 300–305.
7. Канішевська Л.В. Усвідомлення соціальної ролі «майбутній сім'янин» як одна з педагогічних умов виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. Вип. 8. С. 48–54.
8. Кравець В.П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. Київ: Видавн. центр Академія, 2001. 244 с.
9. Смалько О.В. Формування відповідального ставлення до батьківства у студентів класичного університету в процесі позааудиторної діяльності: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. : 13.00.07 «Теорія і методика виховання»/ Умань, 2016. 20 с.
10. Федюшкіна К. А. Формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти: дис. канд. пед. наук: 13.00.05. / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгманова. Київ. 2020. 315 с.
11. Формуємо готовність старшокласників до відповідального батьківства: методичний посібник / Шахрай В.М. (ред.), Гончар Л.В., Канішевська Л.В., Малиношевський Р.В. Кропивницький: Імекс ЛТД, 2022. 136 с.
12. Шахрай В.М. Ціннісне ставлення до материнства у дівчат-старшокласниць: стан та методи його формування. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Вип. 26. Кн. 2. 2022. С. 206-221.

БОЛТЯНСЬКИЙ Вадим, здобувач
третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти ступеня доктора філософії
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

Науковий керівник:

КРИВИНА Наталія, доктор наук з
державного управління, професор,
Заслужений лікар України, директор
Навчально-наукового медичного
інституту Київського міжнародного
університету, м.Київ, Україна

ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ СПРОМОЖНОЇ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реформування сфери охорони здоров'я в Україні триває десятки років і продовжується у всіх напрямках. Національну стратегію реформування

системи охорони здоров'я в Україні на період до 2030 року втілює розроблена «Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року», яка передбачає «створення цілісної, ефективної системи охорони громадського здоров'я, що повинна функціонувати в єдиному міжвідомчому просторі і має забезпечувати покращення якості життя та дотримання прав і свобод людини» [1].

Не дивлячись на те, що в переважній більшості громад заклади охорони здоров'я (ЗОЗ) первинного та спеціалізованого рівнів надання медичної допомоги зареєстровані як окремі юридичні особи, існує певна кількість громад, для яких питання відокремлення цих підрозділів у окремі юридичні особи є на часі у 2023 році.

Так чи варто їх розділяти?

Мета дослідження. Дослідити стан організації та спроможності мережі закладів охорони здоров'я на первинному та вторинному рівні надання медичної допомоги в Україні та запропонувати шляхи удосконалення механізмів їх реалізації в сучасних умовах воєнного стану.

Відповідно до довоєнних планів Міністерства охорони здоров'я розділення первинного та спеціалізованого рівнів надання медичної допомоги мало би відбутися ще до 1 липня 2022 року, але було відтерміновано у зв'язку із війною та воєнним станом.

Воєнні дії, що тривають із лютого 2022 р. в Україні, створили негативний вплив на пацієнтів зі стресовими розладами, які потребують спеціалізованої та високоспеціалізованої медичної допомоги.

Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 7 жовтня 2022 р. №1832 «Затверджено пріоритетні напрями розвитку сфери охорони здоров'я на 2023–2025 рр.» [2], зокрема про:

- первинну медичну допомогу, амбулаторні медичні послуги, в тому числі інтеграція супроводу і лікування хворих на психічні розлади на рівні надавачів послуг з первинної медичної допомоги, організація обов'язкових медичних оглядів;
- екстрену медичну допомогу та медицину катастроф, де йдеться про надання якісних та доступних медичних послуг пацієнтам у невідкладних станах;
- трансплантацію анатомічних матеріалів людини та доступність послуг із трансплантації;
- якісні та доступні медичні послуги вагітним, роділлям, породіллям, новонародженим та дітям до 5 років, здійснення розширеного неонатального скринінгу, заходів раннього втручання. Акцентовано увагу на допоміжних репродуктивних технологіях;
- охорону психічного здоров'я та психологічної підтримки;
- послуги з реабілітації в сфері охорони здоров'я.

Надання спеціалізованої медичної допомоги, послуг з реабілітації в сфері охорони здоров'я та психологічної підтримки ветеранам війни та членам їх сімей, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України, внутрішньо переміщеним особам.

Наталія Гусак, очільниця Національної Служби Здоров'я України (НСЗУ) в своєму інтерв'ю від 26 липня 2022 року зазначила: «...розділення первинного та амбулаторних спеціалізованих підрозділів, таких як поліклінічні відділення та/або амбулаторні реабілітаційні відділення, не є обов'язковим. Але в той же час, спеціалізована стаціонарна медична допомога та первинна ланка не будуть контракуватись одночасно в одній

юридичній особі. Тому власникам таких закладів варто задуматись про розділення таких підрозділів вже зараз».

Відповідно, виникає організаційне питання, чи відділяти первинну ланку і залишати спеціалізовану, чи навпаки відділяти спеціалізований підрозділ?

Саме зараз йде робота і закінчення проєкту постанови КМУ «Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я» [3], в якій також передбачається подання планів спроможної мережі ЗОЗ в рамках госпітальних округів до 1 травня 2023 року, а також створення планів розвитку закладів цієї мережі на наступні 3 роки.

Відповідно, подальші кроки з планування діяльності комунальних ЗОЗ необхідно робити з урахуванням цих вимог чи принаймні орієнтуватись на критерії визначення статусу ЗОЗ.

Також пунктом 6 проєкту Постанови зазначено, що з 2024 року НСЗУ планує здійснювати закупівлі медичних послуг, спираючись саме на спроможну мережу.

За словами заступника Міністра охорони здоров'я пана О. Яременка, вектором розвитку для тих лікарень зі спеціалізованими підрозділами, які не увійдуть у спроможну мережу, може бути розширена первинна медична допомога зі спеціалізованою консультативною поліклінікою, хірургією одного дня.

Очікується, що остаточна рекомендована модель та мінімальний перелік спеціалізованих послуг буде напрацьований у найближчий час.

Тому якщо певний ЗОЗ не потрапляє у спроможну мережу та не має потужних спеціалізованих стаціонарних підрозділів, то саме зараз час замислитись над тим, яку модель надання медичних послуг буде мати той заклад охорони здоров'я. І вже на основі цієї моделі приймати відповідні рішення про механізм виділення первинної чи спеціалізованої ланки та про подальшу реорганізацію закладу.

Отже, для досягнення поставлених цілей з дослідження організації та спроможності мережі закладів охорони здоров'я на первинному та вторинному рівні надання медичної допомоги в Україні пропонуємо:

- Міністерству охорони здоров'я забезпечити потреби системи охорони здоров'я в професійних медичних кадрах, безперервний професійний розвиток медичних кадрів;
- посилити управлінські спроможності системи охорони здоров'я на рівні територіальних громад;
- забезпечити підготовку професійних кадрів з управління закладами охорони здоров'я;
- створити дієву систему контролю якості медичних послуг;
- інтенсивніше розвивати електронну охорону здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Кабінету міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018-р. «Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>
2. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від № 1832 від 07 10. 2022 р. «Про затвердження пріоритетних напрямів розвитку сфери охорони здоров'я на 2023 - 2025 роки»
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1832282-22#Text>.

3. Постанова Кабінету міністрів України від 28 лютого 2023 р. «Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2023-%D0%BF#Text>

БОРОВИК Андрій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти» ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України викладач предмету Історія і культура України початкової школи № 18 ім. М. Ратая в м. Люблін (Республіка Польща), team-leader Community Centres for refugees (UNHCR), спеціаліст з освітніх питань в Асоціації « Homo Faber » ,

Науковий керівник:

ДУБІНІНА О. В., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

На сучасному етапі трансформації національної освітньої системи велика увага приділяється підготовці педагогічних працівників, зокрема вчителів нової генерації, які здатні якісно розв'язувати професійні завдання та використовувати інноваційні підходи навчання, що спрямовані на розвиток особистості учня. На думку багатьох науковців «саме в системі освіти закладається і визначається майбутня життєдіяльність як окремої людини, так і всього суспільства загалом» [2]. Акцентуємо увагу на тому, що підйом загальної освіченості, моральності, духовної культури, патріотизму історично сприяв виходу суспільства із кризового стану.

Теоретичний аналіз наукових джерел з означеної проблеми дозволяє виокремити певні напрями її дослідження: висвітлення сутності компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців (І. Бех, Н. Бібік, О. Дубініна, О. Пометун та ін.); вивчення теоретичних засад організації науково-дослідницької діяльності здобувачів освіти (Н. Бібік, Л. Бурчак, А. Ващенко, І. Драч, І. Зязюн, О. Семенов, О. Савченко, А. J. Head, С. Thompson, D. J. Grimes, Н. Stuart, J. Griffiths та ін.); формування дослідницьких умінь залежно від методики й організації науково-дослідницької діяльності (І. Драча, В. Литовченко, Н. Москалюк, Є. Спіцина та ін.); з'ясування особливостей науково-дослідницької роботи майбутніх фахівців С. Сисоева, О. Овчарук, О. Пехота, О. Пометун, А. Пироженко, А.

Коберник, І. Коновальчук, Т. Подобедова, Г. Селевко, А. Хуторської, А. Ушаков, Б. Хасан, В. Шадриков, І. Зимня, А. Маркова, В. Кальней та ін.

Метою дослідження є емпірично дослідити особливості формування дослідницької компетентності майбутніх вчителів історії у процесі їх професійної підготовки.

Нові цілі освітньої сфери вимагають підготовки не просто учителів-предметників, а насамперед професіоналів, здатних бачити та вивчати можливості й особливості розвитку школярів, формувати в учнів прагнення до саморозвитку, самовдосконалення, пошуку нового – створення себе як людини ХХІ ст., здатної перетворювати світ.

На думку Н. Любчак «вирішувати завдання, поставлені суспільством перед школою, зможе тільки такий учитель, який є носієм загальнолюдських цінностей, накопичених світовою культурою, знає національні та історичні традиції народу, особливості середовища, в якому виховуються його учні; здатний відображати цілісно навколишню дійсність, виокремлювати в ній педагогічні факти і процеси, визначати причини їх появи та прогнозувати результати; бачити свою роль у формуванні особистості школяра, включатися в її розвиток; підготовлений до наукової розробки стратегії освіти в конкретних умовах, до вибору і реалізації певної педагогічної концепції та системи; у процесі професійної діяльності прагне до власного безперервного саморозвитку та самовдосконалення, володіє особистісною інтелектуальною рефлексією» [2].

В межах нашого дослідження утонемо поняття «дослідницька компетентність».

Дослідницька компетентність проявляється в готовності особистості зайняти активну дослідницьку позицію щодо своєї діяльності. На думку В. Болотова, І. Зимньої, А. Ушакова, А. Хуторського «дослідницька компетентність» належить до ключових компетентностей. Формування дослідницької компетентності у сфері майбутньої професійної діяльності є однією з найважливіших цілей усіх сучасних програм вищої освіти (В. Байденко, А. Вербицький, І. Зимня, В. Шадриков та ін.).

К. Степанюк розглядає дослідницьку компетентність як «інтегральну характеристику особистості, що містить сукупність вимог до самостійної пізнавальної діяльності, оволодіння способами діяльності у нестандартних ситуаціях і визначає готовність майбутніх учителів до їх використання у професійній діяльності» [5].

На думку С. Кравченко, дослідницька компетентність – «інтеграційна якість особистості, яка виявляється в усвідомленій готовності фахівця здійснювати активну дослідницьку діяльність, володіючи сукупністю знань із методології та методів наукового дослідження; вмінь визначати суть, мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, формулювати робочу гіпотезу, планувати та проводити дослідження, аналізувати отримані результати, формулювати висновки; досвіду підготовки публікацій, презентацій, виступів і захисту дослідницьких робіт; здатністю переходити від процесуальної діяльності до творчої, прагнення до саморозвитку і вдосконалення у професійній діяльності» [1].

Н. Любчак дослідницьку компетентність визначає як «способом поведінки, способом життя майбутнього фахівця, в якому інтегруються його пізнавальні та творчо-перетворювальні здібності» [3].

На нашу думку, дослідницька компетентність – це інтегральна складова способу життя особистості, яка відображає рівень її духовної культури, наукової грамотності, патріотизму, прагнення до саморозвитку

та виявляється в готовності особистості здійснювати активну дослідницьку діяльність.

На думку М. Мішеніна дослідницька компетентність майбутнього вчителя передбачає «...внутрішню потребу особистості в дослідницькій діяльності у процесі навчання у вищій школі, визначення її вагомого місця у фаховій діяльності, а також уміння майбутнього вчителя:

- 1) володіти методологією наукової творчості;
- 2) спостерігати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати й передбачати наслідки власної наукової діяльності;
- 3) висувати гіпотези щодо розв'язання дискусійних питань і залучати учнів до участі в дискусіях;
- 4) виконувати дослідницьку роботу;
- 5) проводити експеримент й обґрунтовувати його результати;
- 6) організовувати дослідницьку діяльність учнів;
- 7) здійснювати самоосвіту, самовдосконалення, моніторинг дослідницької діяльності [4].

Розглянемо особливості формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії у процесі фахової підготовки.

Аналіз наукових праць дає нам підстави стверджувати, що формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя відбувається шляхом впровадження освітньої компоненти, яка спрямована на реалізацію здобувачем освіти науково-дослідницької роботи.

Науково-дослідницька робота майбутнього вчителя історії у процесі фахової підготовки може поділятися на три етапи та носити системний характер.

1. Етап. Формування у здобувачів освіти базових знань, умінь і навичок, необхідних для виконання наукової роботи; навчання основам самостійної роботи; розвиток нестандартного мислення під час загальнонаукової підготовки.

Дослідницька діяльність майбутнього вчителя історії на цьому етапі виявляється у: відповідях на поставлені викладачем пошукові запитання; виконанні завдання за алгоритмом; порівнянні своїх дій зі зразком, що міститься у методичних рекомендаціях, практикумах, посібниках тощо.

2. Етап, спрямований на формування спеціальних дослідницьких умінь, поглиблення знань з дисциплін обов'язкової та вибіркової компонент, методик і засобів планування, а також проведення педагогічних та історичних досліджень, оброблення результатів самостійних нескладних досліджень і завдань творчого характеру.

Дослідницька діяльність здобувача освіти на цьому етапі ускладнюється. Майбутній вчитель самостійно: обирає тему дослідження; планує й виконує дослідницьку роботу; пропонує техніку постановки семінарських та практичних робіт, за необхідності консультиється з викладачем; починає виконання наукових досліджень разом із науковим керівником у гуртках; бере участь у наукових конференціях, олімпіадах тощо.

3. Етап, характеризується самостійністю у виконанні наукових досліджень, пов'язаних з науковою роботою майбутнього викладача або керівника проблемної групи. Відбувається подальше закріплення та вдосконалення знань з дисциплін, які окреслені основною та вибірковою компонентами та які впливає на формування і розвиток дослідницьких умінь й навичок, розвиток творчого мислення й творчого підходу до розв'язання завдань, уміння самостійно приймати рішення, реалізовувати їх, використовувати набуті знання на практиці для виконання індивідуального

педагогічного експерименту, а також використовувати математичні методи для оброблення результатів педагогічного дослідження.

Таким чином, на підставі вище окресленого можемо зробити висновок про те, що науково-дослідницька робота здобувачів освіти є важливим чинником у підготовці майбутнього вчителя історії. Науково-дослідницька компетентність майбутнього вчителя історії являє собою інтегральну складову способу життя особистості, яка відображає рівень її духовної культури, наукової грамотності, патріотизму, прагнення до саморозвитку та виявляється в готовності особистості здійснювати активну дослідницьку діяльність. Науково-дослідницька компетентність майбутнього вчителя історії формується шляхом впровадження освітньої компоненти, яка спрямована на реалізацію здобувачем освіти науково-дослідницької роботи, яка носить системний характер та реалізується у три основні етапи.

Також, нами уточнено, що навчально-дослідницька робота забезпечує отримання здобувачем освіти необхідних навичок дослідницької діяльності, які різняться залежно від міри самостійності виконання завдань та рівнем новизни результатів, що уможливує досягнення високого рівня сформованості дидактичної та науково-дослідницької компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко С. О. Узагальнення сутності дефініції «дослідницька компетентність». Молодий вчений. Серія «Педагогічні науки». 2018. № 2 (54). С. 265–268.
2. Любчак Н. (2020). Особливості формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів української мови та літератури у процесі проектної діяльності: дані емпіричного дослідження. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка», Том 2, № 32, с. 171-176
3. Любчак Н. М. Теоретичні аспекти визначення сутності дослідницької компетентності майбутнього вчителя. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. 2013. Вип. 39 (4). С. 33–40.
4. Мішеніна Т. Формування дослідницької компетенції майбутніх учителів філологічних спеціальностей. Людинознавчі Студії. Випуск двадцять дев'ятий. Педагогіка. С.105-115. Доступно: https://dsru.edu.ua/pedagogics/arhiv/29_ch3_2014/13.pdf
5. Степанюк К. Дослідницька компетентність як складова дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи. Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. 2012. Вип. 9. С. 272–275.

ВОЛГІНА Наталія, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Науковий керівник:

МУРАНОВА Н. П., проректор з науково-педагогічної, освітньої роботи та міжнародних зв'язків ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійної та вищої освіти, «Відмінник освіти України»

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ЕЛЕКТРОМЕХАНІКІВ

Перспективним напрямом розвитку сучасної освіти є її цифровізація. Питання цифровізації загострилося через пандемію коронавірусу COVID-19, карантинні заходи та необхідність дистанційного навчання. Після повномасштабного вторгнення в Україну та початком військових дій на території України це питання набуло нового сенсу та стало актуальнішим. Окрім того, що потрібно було налагодити взаємодію викладачів та студентів, ще необхідно було забезпечити можливість навчання в будь-який час без присутності викладача. Тому в наш час провідна роль у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців надається інноваційним методам навчання.

Інноваційні технології навчання пов'язані, насамперед, із впровадженням освітніх інновацій. «Інноваційне (лат. *innovatio* – оновлення, зміна) навчання – зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості» [2].

В. Биков передбачливо засвідчує, що «проникнення ІКТ у навчальний процес створює передумови для кардинального оновлення як змістово-цільових, так і технологічних сторін навчання, що проявляється у суттєвому збагаченні системи дидактичних прийомів, засобів навчання і на цій основі формуванні нетрадиційних педагогічних технологій, заснованих на використанні комп'ютерів» [1].

Інноваційні технології дають змогу створювати таке навчальне середовище, де процес набуття теоретичних знань тісно пов'язаний з опануванням студентами відповідними видами діяльності, а групові форми організації навчання розглядаються як основний механізм розвитку особистості [4].

Найбільш ефективними для формування професійної компетенції майбутніх електромеханіків є такі інноваційні технології:

1. Використання симуляторів технологій. Симулятори можуть допомогти майбутнім електромеханікам набути практичного досвіду без необхідності використання реального обладнання, що в умовах дистанційного

навчання є неможливим. Наприклад, симулятори можуть допомогти електромеханікам навчитися працювати з електричними схемами, проводити діагностику і ремонт електронного обладнання. В. Петрук і І. Хом'як вважають, що поєднання досвіду і знань, що вимагають ігрові заняття, дають можливість студенту чіткіше побачити цілісність процесу майбутньої професійної діяльності, краще зрозуміти зміст навчання, побачити свої помилки та оцінити набуті знання [3]. Прикладами таких симуляцій можуть бути: National Instruments Multisim, *Electronic Workbench*, PhET Interactive Simulations.

2. Використання відеоуроків та онлайн-курсів. Онлайн-курси можуть допомогти майбутнім електромеханікам ознайомитися з новітніми технологіями та розширити свої знання в різних галузях. Також відеоуроки можуть бути корисними для демонстрації процесів роботи різних обладнань та технологій. Такі відео-уроки викладачі можуть розміщати в Google Клас для вільного перегляду для студентів, також викладачі ведуть свої канали на YouTube.

3. Використання програмного забезпечення для моделювання технічних процесів. Програмне забезпечення може бути корисним для електромеханіків при моделюванні різних технічних процесів, таких як наприклад процеси виробництва та випробування електронного обладнання. Це допоможе майбутнім електромеханікам підготуватися до роботи з реальними обладнаннями. Наприклад, Lanner L-SIM Server.

4. Використання дистанційних технологій для навчання та співпраці. Використання дистанційних технологій може бути корисним для майбутніх електромеханіків, що навчаються здалеку або працюють віддалено. Нажаль дуальна освіта в Україні тільки розвивається, але вона має великий потенціал, так як за цією системою процес навчання побудований близько 50% практики та 50% теоретичних знань.

Впровадження інноваційних технологій в навчальний процес майбутніх електромеханіків суттєво вплинуло на формування професійної компетенції, розширюючи їх можливості та вимагаючи нових навичок та знань. Використання інновації в автоматизації технологічних процесів дозволили електромеханікам впроваджувати рішення з автоматизації, такі як роботизація, автоматизовані лінії виробництва, системи керування та моніторингу, що робить їх більш продуктивними та ефективними у роботі. Впровадження IoT-технологій (Інтернет речей) у промисловості дало можливість електромеханікам віддалено моніторити, діагностувати та керувати обладнанням, що забезпечує більш точний та швидкий аналіз стану обладнання та планування профілактичних ремонтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В.Ю. Проблеми і цілі інформатизації освіти України. Інформаційні технології і засоби навчання. 2010. №1 (15). С. 3.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 2-е видання, доповнене. Київ: Академвидав. 2012. С. 5.
3. Петрук В.А., Хом'як І.В. Формування умінь самостійної роботи у майбутніх інженерів засобами ігрових форм: монографія. Вінниця: Універсум-Вінниця. 2004. С. 185.
4. Сердюк Т. В. Інтерактивні технології навчання суспільних дисциплін як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації: автореферат. Кривий Ріг. 2010. С. 2.

ГУСАРЧУК Людмила, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Науковий керівник:

АЛЕЙНИКОВА О. В., професор кафедри управління та смарт-інновацій Київського національного університету технологій та дизайну, доктор наук з державного управління, професор

МОДУЛЯЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗМІН У МЕТОДАХ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ У 2023-2029 РОКАХ

Усі члени Організації Об'єднаних Націй, затвердили план сталого розвитку до 2030 року, котрий зосереджується на взаєморозумінні між націями для досягнення майбутніх цілей. Також було зазначено, що життя людей має покращуватися разом із захистом навколишнього середовища. Даний напрям розвитку свідчить про абсолютну відірваність ООН від реальності та недовіряє даної організації, як органу, що не виконує своїх функцій. Світ готується до протистояння США та КНР, завмерши в паузі, оскільки вектор подальшого розвитку подій напряму залежить від успіху України на полі бою та нарощення європейського оборонного потенціалу. Зараз світом правлять локальні сенси, котрі поступово перетворюються на полюси силового та економічного впливу. В умовах, коли ООН допускає державу-терориста до головування у раді безпеки, світ повинен прокинутися й зрозуміти, що в той час, як дана організація продукує популістичну політику, фокусуючись на абстрактних поняттях – РФ спустошуючи і руйнуючи все на своєму шляху, знищує цілі міста, скоює військові злочини, змінює етнічний склад на окупованих територіях, викрадає українських дітей, вбиває сотні тисяч людей, створюючи щоденно екологічні катастрофи, випалюючи землю, отруюючи воду та шантажуючи світ ядерним колапсом. Допоки існує реальна загроза світовій безпеці, глобалізація фізично не може бути реалізована. Саме тому потрібно знайти вирішення даної проблеми та переорієнтуватись на більш дієвий механізм. Яскравим прикладом є союзи, котрі об'єднують локальні мережі у тісно-глокалізовану вісь на кшталт паралельного до НАТО оборонного альянсу США-Великобританія-Австралія, поясу країн Балтії, скандинавського союзу, або добре нам знайомого блоку Великобританія-Польща-Україна, котрий довів свою ефективність у воєнний час та має колосальний майбутній потенціал. Всі ці механізми взаємодіють між собою, але є самоцінними. Їх споріднює те, що в основі свого закладення вони мають потужний глокалізований фундамент.

Проблема є надзвичайно актуальною та була винесена на розгляд під час останнього економічного форуму у Давосі 2023 року, де одним з ключових предметів обговорення стала дилема між де-глобалізацією та ре-глобалізацією. Однак, обидва поняття не виходять за розділ самої глобалізації,

а лише намагаються модернізувати основний концепт поняття, пристосувавши його до сучасних реалій. Думку давоських експертів частково поділяють дослідники зі Школи бізнесу Стерна на базі Нью-Йоркського університету. Стівен А. Альтман і Керолайн Р. Бастіан стверджують, що глобалізація може бути переосмислена, але потребує перезапуску. Ф. Бейджел намагався відчутти епоху кризи в глобалізаційних тенденціях ще 2014 року та проводив соціологічні дослідження заради розробки проблеми трендів у світовій науковій спільноті та посилаючись на його дослідження, виникає розуміння необхідності змін. Справжнім проривом у 2023 році став есей «Світ пошкодує про свій відхід від глобалізації» Есвара Прасада, професора торгової політики в школі Дайсона Корнельського університету. На мій погляд, хід думок професора Прасада дає підґрунтя для академічної дискусії та апробує досліджувану проблему.

Мета дослідження – довести актуальність модуляційних перспектив глокалізації, як пріоритетного напрямку діяльності досліджень молодих учених ДЗВО «Університет менеджменту освіти» у 2023-2029 роках.

Епоха постмодернізму закінчилась. Сучасність доводить, що сенси, які рухали світ останні три десятиліття, переважною мірою застаріли і потребують нового підходу вираженого у системному аналізі наукових проблем, що неможливо без відходу від стандартів глобалізаційного футуромарення [1]. Втрата інформацією практичної цінності робить нерелевантною левову частку наукових робіт присвячених глобалізаційним тенденціям. Лише за останні три роки об'єкт дослідження з плином часу докорінно деморфізувався, від чого первинна інформація про нього втрачає свою наукову цінність [2]. Відштовхуючись від поточної топіки проблеми глобалізації та механізмів її вирішення у 2023 році, слід зазначити, що пріоритетним для дослідження напрямком має стати культивування механізму старіння інформації. Кумуляція наукової інформації після військового вторгнення РФ в Україну засвідчує новий цикл прогнозів стосовно ненадійності глобалізації, як тенденції. Частково такі думки навіяні ремінісценціями, які можна було спостерігати на початку пандемії Covid-19. Проте, глобальні транскордонні потоки суттєво відновилися з початку пандемії й зараз світ знаходиться у топіці вибору між де-глобалізацією та ре-глобалізацією[3].

Війна, яку розпочала РФ, напавши на Україну, скоротила багато видів міжнародної ділової активності та призвела до географічних перестановок у світовій торгівлі, але це не спричинило згортання міжнародних потоків. Ріст торгівлі товарами та послугами у 2022 році був вищим, ніж середньорічне зростання за попереднє десятиліття. Обсяг торгівлі товарами був на 10% вищим до середини 2022 року, ніж наприкінці 2019 року. Хоча торгівля послугами впала через вплив COVID-19 на подорожі та транспорт, на початку 2022 року вона повернулася до рівня, вищого за допандемійний [4]. Більшою мірою постраждали ділові відносини між країнами, що постійно загострюється через підігрівання китайської загрози. Covid-обмеження на пересування у 2021 році не давали іноземним інвесторам потрапити до США. Це відчутно вдарило по економіці, оскільки очікується, що світові ділові поїздки не відновляться повною мірою до 2029 року[5, с.11], тому людям доведеться продовжувати приділяти значну увагу підтримці внутрішніх і зовнішніх відносин на відстані. Такі зміни самі по собі ставлять глобалізацію на паузу, але економіка не може бути паралізованою та шукає способів трансформації, що приводить до агрегування повноконтекстної національної політики розбудови виробничих поясів та відхід від глобалізації до

глокалізації через новоутворені союзні блоки, котрі є набагато ефективнішими, ніж класичні глобалізаційні механізми, які не витримують конкуренції через відсутність потенціалу до швидких змін в кризових умовах. Глобалізація не може бути життєздатною у світі, де є такі діаметрально-протилежні до демократії й свободи полюси як КНР, РФ, КНДР чи пояс ісламських держав, підтримуючих політику вищезгаданих державних утворень. До того ж, 2023 рік задав тенденцію глобального півдня, що підіймає країни Південної Америки, Африки та Океанії на новий рівень пріоритетів, як найбільш перспективні для інвестування регіони у найближчі три роки. Уже сам цей факт говорить про те, що не все йде за планом та відбувається демаркація глобалізації на регіони методом децентралізованого підходу й самоуправління.

Вважаю за необхідне аргументувати свою позицію по відношенню до модуляційної перспективи надання пріоритетного значення переорієнтації на механізми старіння інформації по відношенню до глобалізаційних тенденцій в українському науковому середовищі у 2023-2026 роках тим, що глобалізація мала на меті зблизити світ, об'єднавши передові економіки та країни, що розвиваються, у мережу взаємовигідних економічних і фінансових зв'язків. Приблизно з середини 1980-х років торгівля та фінансові потоки між країнами швидко розширювалися, оскільки уряди ліквідували бар'єри для цих потоків. Однак, напруженість зростала, оскільки цілком природньо, що вигоди не рівномірно розподілялися всередині як самої системи, так і між країнами. Посилення економічної нерівності в умовах вільної торгівлі сколихнуло багато розвинених економік та мало далекосяжні політичні наслідки. Хоча передові розвинені країни отримували вигоду від доступу до зовнішніх ринків для свого експорту, багато країн з ринком, що розвивається, були спустошені нестабільними потоками капіталу та мінливістю міжнародних інвесторів. Тим не менш, існував широкий консенсус щодо того, що спільні економічні інтереси зрештою переможуть і навіть допоможуть згладити геополітичні суперечки [6]. Однак, основні принципи глобалізації спростовуються фактами окупації РФ молдавського Придністров'я у 1992 році, грузинської Абхазії та Південної Осетії у 2008 році, українського Криму та частини Донецької і Луганської областей у 2014 й повномасштабного вторгнення в Україну 2022 року. До того ж, провокації КНР по відношенню до Тайваню та постійне порушення кордонів японських територіальних вод біля островів Сенкаку підтверджує факт формування корпусу віх, що загрожують глобальній безпеці. Нині світ відійшов від захоплення нових територій, оскільки це є абсолютно не вигідним. Однак, у реальності, такі країни як РФ і КНР досі не проти загарбницьких війн та не гребують жодним методом заради силового захоплення ресурсів.

Незважаючи на складнощі реалізації на даному етапі, за умови перемоги над глобальними загрозами світової безпеки, глобалізація може бути реанімована. Тобто, після пророблення механізму старіння інформації, другим кроком є робота на перспективу за умови урахування перемінної актуалізації тезаріуса. Згідно із останнім DHL Global Connectedness Index, авторами якого є Стівен А. Альтман і Керолайн Р. Бастьян зі стернівської школи бізнесу Нью-Йоркського університету, можна стверджувати, що перманентна стійкість колективного заходу здатна забезпечити основу для так званої повторної глобалізації. Дослідники розширюють це поняття, трактуючи його у якості реформування глобалізації, аби стимулювати її працювати краще, поступово розширюючи коло бенефіціарів й адаптуючись до нових викликів [7].

Вважаю, що подібний підхід буде неактуальним, оскільки у даному питанні потрібний новий концепт, а не омолодження старого шляхом роботи над помилками. До того ж, така риторика напряду суперечить принципам методу старіння інформації, запропонованим ще у 1960-х роках Р. Бартоном і Р. Коблером. Згідно Звіту про глобальні ризики Всесвітнього економічного форуму за 2023 рік, геоекономічна конфронтація є третьою за величиною небезпекою, з якою зіткнеться світ у найближчі два роки. Глобалізація та мережеві характеристики науково-дослідної діяльності довгий час були пріоритетними та детермінували розгляд периферії протистояння США та КНР, однак зараз від цього залежить світовий порядок й безпосередня безпека України. У той час як економічні фактори пояснюють значну частину падіння перспектив глобалізаційних досліджень, промислова політика в різних формах стимулює зрушення в бік слабкішої глобальної торгівлі та фінансової інтеграції [8]. Наприклад, політика подвійного обігу Китаю, передбачає зосередження держави на підвищенні самозабезпеченості шляхом збільшення внутрішнього попиту та місцевих інновацій, залишаючись залученим до глобальної економіки. Ініціатива на індійську переорієнтацію має подібні цілі й заохочує стимулювати індійське виробництво шляхом захисту вітчизняних виробників у певних секторах від іноземної конкуренції та жодним чином не є альтернативою КНР, оскільки китайська загроза сьогодні може стати індійською завтра, враховуючи політику Індії та її зв'язок з РФ у різноманітних промислових галузях.

Отже, відхід від глобалізації може принести переосмислене відчуття безпеки, змусити країни відчувати себе значно автономнішими та менш вразливими до глобальної нестабільності. Ціна зміни курсу на відхід від глобалізації буде менш очевидною, але все ж великою у моменті, адже всі країни, як багаті, так і бідні, одного дня відчують на собі наслідки кризового розмежування. Однак, у довготривалій перспективі саме такий спосіб грає на користь суверенним державам-націям, які не просто збережуться, а матимуть цивілізаційний потенціал росту. На мій погляд, глокалізація є найоптимальнішим шляхом розвитку у часи нестабільності 20-х років XXI століття й допоможе максимально знизити шкоду, яку світ неодмінно отримає, продовжуючи накачувати КНР, Індію чи Бразилію мільярдами грошових одиниць у рамках глобалізаційного проекту з переорієнтації виробництва. Наукова спільнота повинна це розуміти, тому наполягаю на тому, аби пріоритетним напрямком діяльності досліджень молодих учених ДЗВО «Університет менеджменту освіти» у 2023-2029 роках став розгляд та апробація глокалізаційних тенденцій заради шляхів розробки ключів до автономії української післявоєнної економіки та протидії перешкоджання розвитку власних технологій через обмеження глобального рівня. Подальша фрагментація подій за геополітичними інтересами тенденцій глобалізму, швидше всього, посилить конкуренцію та зрештою розпалить ще більшу нестабільність у всіх регіонах й може перенавантажити досить вразливий світовий порядок та зруйнувати діючі важелі впливу, на яких будуються економічні відносини між державами. У такому протистоянні не виграє ніхто.

ЛІТЕРАТУРА

1. Beigel, F. (2014). Introduction: Current tensions and trends in the World Scientific System. *Current Sociology*, 62(5), 611–621.
2. Cohen, E. (2021). *The university and its boundaries: Thriving or surviving in the 21st century* (1st ed.). Routledge, 75–89.

3. [URL]:<https://www.weforum.org/agenda/2023/01/cocktail-globalization-according-to-an-expert-at-davos-2023/>
4. European Economic Forecast, Winter 2023, Institutional paper (February №194), Luxembourg: Publications Office of the EU, 2023, 2–35.
5. Eurocontrol forecast update 2023–2029, 31 March 2023.
6. Eswar Prasad (2023). The World Will Regret Its Retreat From Globalization. Foreign Policy Magazine, 24 March 2023.
7. Steven A. Altman, Caroline R. Bastian, DHL Global Connectedness Index 2022, «An in-depth report on the state of globalization», Deutsche Post AG, Bonn, Germany, February 2023, 2–80.
8. Ahir, H., Bloom, N., and Furceri, D. (2022). The world uncertainty index (No. w29763). Cambridge: National Bureau of Economic Research.

ДЕРЕКА Катерина, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України; викладач англійської мови

Науковий керівник:

СОРОЧАН Т. М., директор ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ КОЛЕДЖІВ

Стрімкий розвиток цифрових інформаційно-комунікаційних технологій призвів до значних змін в освітній програмі закладів фахової передвищої освіти, в якій нові засоби навчання виступають ефективним інструментом підвищення якості освіти при вивченні англійської мови як іноземної. Істотним недоліком у фаховій підготовці сучасних здобувачів є недостатність цифрових компетентностей при використанні інформаційно-комунікаційних технологій, що негативно впливає на ефективність та рівень викладання англійської мови в коледжах.

В умовах сьогодення абсолютно очевидним є той факт, що технології можуть докорінно змінити освітній процес, а при викладанні іноземної мови вони частіше використовуються для формування лінгвістичних, соціальних та культурних компетентностей [1].

Цифрові технології доцільно використовувати в закладах фахової передвищої освіти під час організації таких мовних видів освітньої діяльності як усна практика, формування навичок читання та письма. Завдяки застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) викладачі можуть отримати автентичні сучасні матеріали, які доповнюють та адаптують відповідно до вікових та фахових уподобань здобувачів освіти.

Основне завдання викладача - забезпечити відповідний контекст на занятті, постійно створюючи ситуації професійного спілкування, заохочуючи студентів до активної участі в діалогах підтримуючи їхню ініціативу та

розвиваючи навички інтерактивного навчання. Усі форми аудиторної роботи організовані таким чином, щоб формувати та розвивати мовну компетенцію студентів.

При викладанні англійської мови варто використовувати підкасти – аудіо- або відеозаписи, які можна переглянути в Інтернет-мережі або завантажити на відповідний пристрій для прослуховування та перегляду в режимі оф-лайн. Викладачі та науковці активно вивчають дидактичні можливості підкастингу для вивчення та викладання іноземних мов. Дидактичні властивості ІКТ описуються згідно способів презентації інформації та роботи з нею, а також способів організації освітнього процесу, контролю, систематизації та закріплення навчального матеріалу [2]. О. Іванова важливим підходом до оволодіння студентами технічних спеціальностей англійської мови вважає підхід, орієнтований на використання проблемно-комунікативних завдань. Такий підхід дозволяє активувати мовленнєву діяльність студентів технічних спеціальностей завдяки їх участі в ситуаціях, які вимагають висловлення власної думки, її пояснення і обґрунтування [3].

Важливим інструментом для покращення освітнього процесу вивчення іноземної мови та перевірки засвоєного здобувачами матеріалу є виконання тестових завдань. ІКТ дозволяє використовувати різні тестові цифрові платформи, такі як: Moodle, Google Classroom, «Microsoft Teams» та ін

Для розкриття особливостей навчання англійської мови фахового спрямування здобувачів технічних спеціальностей в умовах онлайн навчання розглянемо досвід Київського фахового коледжу зв'язку, викладачі якого під час проведення занять використовують такі цифрові ресурси і навчальні матеріали:

- підкасти англійською мовою, зокрема Herdingcode.com, Se-radio.net, Fivejs.codeschool.com;
- онлайн-блоги та онлайн-журнали англійською мовою, зокрема Technologyreview.com, Sdtimes.com, Improgrammer.net;
- електронні підручники та дистанційні курси, розроблені викладачами на платформі Google Classroom;
- електронні інтерактивні листи на платформі wizer.me, classkick.
- онлайн-словники з англійської мови, зокрема Cambridge English Dictionary, Oxford English Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, Computerhope.com.

Сьогодні одним з важливих напрямів діяльності закладів фахової передвищої освіти України є курс на інноваційні шляхи навчання майбутніх фахівців. Модернізація освіти, проведення реформації та впровадження стратегічних змін при викладанні в ЗФПО потребує нових методик та моделей викладання іноземної мови, які на думку автора, будуть в перспективі подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Rassool N. Contested and contesting identities: Conceptualising linguistic minority rights within the global cultural economy. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2000. Vol. 21, № 5. P. 386–398.
2. Костенко І. Г. Використання Інтернет-ресурсів на уроках англійської мови. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 1 (41). С. 170–176.
3. Іванова, О. В. Проблемно-комунікативні завдання з дисципліни «англійська мова за професійним спрямуванням» для студентів

технічних спеціальностей. *Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис»*, 2018.

ДРОЗД Павло, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України; практичний психолог ТОВ «Софіївсько-Борщагівський ліцей «Софія»

Науковий керівник:

МАХИНЯ Т. А., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

У законі України «Про освіту» освіта визначається як: «...основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями».

Кожній людині завжди було притаманне тяжіння до пізнання чогось нового, розширення власного кругозору, жага до знань, до пошуку істини, прагнення стати освіченішим та мудрішим. Протягом багатьох століть поступово змінювалося уявлення людей про оточуючий світ та разом з цим відбувалося формування цінностей суспільства. Серед них, особливе значення займали і продовжують займати духовно-культурні цінності освіти, проблема розвитку яких особливо гостро відчувається в сучасному світі домінування масової культури та високорозвинених технологій, де практично місця не залишилося духовно-культурній складовій життя людини. Істинні цінності непомітно підміняються анти-цінностями масової культури через невимогливість матеріальних та естетичних потреб, неосвіченість суспільства у питаннях культури. У зв'язку з цим, вкрай важливо звернути увагу на необхідність розвитку духовно-культурних цінностей освіти керівників закладів загальної середньої освіти які стануть основою для трансляції духовної, а не матеріальної культури, розвитку не просто письменною, людини, а гармонійно і всебічно розвиненої, широко мислячої, духовно-культурної освіченої особистості.

Сфера освіти часто розглядається як ринкова цінність, де наявність диплому цінується вище, ніж самі знання. На зміну принципу «навчання заради знань», прийшов принцип «навчання заради вигоди». Негативними наслідками домінування ринкового відношення до освіти є те, що класичні цінності вищої освіти (виховання, пошук істини, розвиток мислення, наукового дослідження) нажалі витісняються. Освіта стала розглядатися в якості засобу набуття знань, умінь, навичок, необхідних для засвоєння технологій і техніки для виконання вузькоспеціалізованих функцій.

Мета ж справжньої освіти полягає в розкритті в душі кожної людини таких скарбів, як співчуття, доброта та великодушність. Слід акцентувати увагу на тому, що освіта завжди відіграла і продовжує відігравати неабияку важливу роль у житті суспільства, бо саме вона є «тим засобом соціалізації, становлення особистості людини, який підтримує рівновагу суспільства зсередини».

Як зазначає видатний філософ М. Бердяєв: «Цінність особистості – вища ієрархічна цінність у світі, цінність духовного порядку». Основа освіти – залучення людини до духовних цінностей науки, мистецтва, моральності і права. Умовою ж гармонійного розвитку особистості будь-якої людини виступає її духовний розвиток, збагачення новими знаннями, високим рівнем професійних навичок, які також є необхідними передумовами її активної участі в житті суспільства. Важливу роль в цьому відіграють духовні цінності, які являють собою фундамент культури й основу духовного життя кожної людини. До них відносять наступні загальнолюдські цінності: мудрість, поняття дійсного життя, розуміння цілей суспільства, розуміння щастя, милосердя, терпимість, самосвідомість, а також цінності добра (блага), свободи, істини, творчості, краси, віри. Але головною духовною цінністю – є любов у широкому сенсі цього слова, любов до всього світу, до всього людства без розділення його на нації і народності. Духовні цінності мотивують поведінку людей і забезпечують стабільні відносини між людьми в суспільстві. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства, стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені». Таким чином, освіта є видом духовної діяльності особистості та підкреслюється провідна роль освіти у житті суспільства та кожної окремої людини, де освіта є частиною духовної культури особистості та здійснює вплив на формування морального обліку людини, сприяє подальшому розвитку її духовного світу, здібностей та творчого потенціалу. В. Краєвський зазначає, що освіта сприяє формуванню в людини сталих ціннісних орієнтацій на широкій базі знань і впевненості у своїх можливостях, які виявляються в оволодінні необхідними для життя в суспільстві компетенціями.

С. Анісімов підкреслив, саме духовне життя і діяльність, виробництво і споживання духовних цінностей під знаком Істини, Добра і Краси є змістом утворюючим моментом життя людей, який відрізняє їх від інших живих істот. Учений наголошував на тому, що матеріальні цінності – це всього лише суттєва умова життя людини, але саме духовна діяльність – є свідомо цілеспрямованою та духовно-цінною, бо здійснюючи її у людини формуються вищі потреби та інтереси, певна цінність поставлених нею моральних, естетичних та інших цілей та засоби їх досягнення. А, найголовніше, це те, що завдяки духовній діяльності людина починає усвідомлювати істинний сенс власного життя, відбувається її всебічний розвиток, стверджуються її

духовно- моральні принципи, людина залучається до досягнень науки, цінностей культури та мистецтва.

Сократ першим з античних філософів дав визначення поняттю благо. На його думку, благом є те, що відповідає поставленій людиною цілі, а основні життєві цінності, в основі яких лежить моральна поведінка (благо, чеснота і краса), він вивів в ранг ідеальних цінностей. Т. Гоббс зауважує, що ціннісні судження зумовлені людськими інтересами та уподобаннями, а для їх визначення він використовує соціально-економічний підхід, згідно з яким «цінність людини, подібно до всіх інших речей, є її ціною, тобто вона складає стільки, скільки можна дати за користування його силою, і тому є річчю не абсолютною, а тією, що залежить від потреби в ньому і оцінці іншого».

Отже, незважаючи на безліч підходів до трактування цінностей, учені 4 однодушні в тому, що духовні цінності, являють собою значущі для особистості предмети та явища навколишньої дійсності, форми прояву певного роду відношень між суб'єктом та об'єктом. І лише коли форма проживається людиною, тоді їх зміст стає особистісно значущим.

М. Рокіч першим запропонував визначення понять «цінність» та «система цінностей». Учений розглядає систему цінностей особистості як ієрархію її переконань, тим самим акцентуючи увагу на тому, що особистість у своїй поведінці діє на основі того, чому віддає перевагу. М. Рокіч звертає увагу на те, що вони мають відношення до способів поведінки (засобів) та до кінцевих станів буття (цілей). М. Рокіч звертає увагу на їх характерні ознаки, до яких він відносить наступні:

- джерела цінностей прослідковуються в культурі, суспільстві та особистості;
- вплив цінностей прослідковується практично в усіх соціальних феноменах, що заслуговують на увагу;
- усі люди мають одні й ті ж самі цінності, хоча в різній кількості;
- цінності організовані в системи тощо.

Знання, вміння та навички, набутий рівень освіченості поступово втрачають свою цінність, якщо не реалізуються на практиці, тому перед керівниками закладів загальної середньої освіти та сучасними педагогами, постає важливе завдання не просто надати дітям певні знання, а навчити їх застосовувати відповідно до вимог сучасного світу.

Отже, орієнтація на духовні цінності людства – це шлях до формування всебічно розвиненої, гармонійної особистості з розвиненим духовним світом, яка буде намагатися реалізувати свій творчий потенціал за законами Істини, Добра та Краси. Саме тому, змінити ситуацію на краще можливо завдяки відродженню духовної культури серед дітей в процесі розвитку духовної компетентності керівників закладів загальної середньої освіти у системі підвищення кваліфікації.

КАДАЦЬКА Тетяна, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Науковий керівник:

МУРАНОВА Н. П., проректор з науково-педагогічної, освітньої роботи та міжнародних зв'язків ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійної та вищої освіти, «Відмінник освіти України»

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ НАВИЧОК У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Новий виклик у проектній та основній діяльності закладу позашкільної освіти актуалізує проблему формування висококваліфікованих педагогічних кадрів, які б майстерно володіли комунікативною компетентністю, в основі якої – сучасні, трендові комунікативні компетентності.

Аналіз сучасної практики доводить наявність суперечностей між високим рівнем професійних знань, умінь, навичок педагогів і неспроможністю передати їх колегам, вихованцям, освітянській спільноті, невмінням залучати їх до проектної діяльності, встановлювати з ними психологічний контакт, доносити повну інформацію, керувати власним емоційним станом. Причиною багатьох проблем, які виникають у взаємодії, є недостатній рівень сформованості комунікативних наративів.

Особливе значення набувають залучення до заходів, котрі потребують командної участі, це дозволить і дітям і освітянам заспокоїтися у колі однодумців, однолітків. І цим більша кількість людей задіяна у проведенні заходів освітнього характеру, тим далі стає війна. Особливе значення набуває візуалізація мети діяльності, її інтерактивне представлення.

Доведено, що не лише власними професійними (науковими, навчальними, організаційними, управлінськими) здобутками, але й здатністю налагодити сталі комунікаційні стосунки як зі школярами, так і своїми колегами характеризуються сучасні навички педагога. У цьому сенсі особливого значення набувають пізнавальні можливості комунікативного підходу, який забезпечує методологічне підґрунтя для ефективної співпраці в комунікаційному циклі «педагог — школяр», «педагог- педагог».

Комунікаційний підхід успішно використовується в проектному і навчально-виховному процесі закладів позашкільної освіти України, проте потребує актуалізації в сучасних умовах їх функціонування. Тому, підвищенні рівня комунікаційної культури актуальне для всіх учасників наукового, навчально-виховного та освітнього процесів від маститого викладача-науковця до лаборанта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теоретичні та методичні основи розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування : навчально-

методичний посібник / авт. : Г. С. Дегтярєва, Л. А. Руденко. — К. : Педагогічна думка, 2010.

2. Комунікативні технології управління закладом освіти / Держ. закл «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2021.

КЛЕСМАН Ольга, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Науковий керівник:

БРЮХОВЕЦЬКА О. В., професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор психологічних наук, професор

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАЛУЧЕНОСТІ ПЕРСОНАЛУ В ІТ КОМПАНІЯХ УКРАЇНИ

В Україні вимір рівня залученості персоналу (employee engagement rate) ще не є широко поширеною практикою, хоча на світовому ринку це вважається вагомим показником оцінки праці. Враховуючи на те, що розвиток персоналу є невід'ємною складовою успіху бізнесу в галузі ІТ, важливо регулярно оцінювати і аналізувати рівень залученості персоналу.

Теоретичну базу дослідження становлять праці українських вчених, таких як А. Бей, Л. Щетініна, О. Лозовський, І. Калько та ін., які вивчали проблему управління залученістю персоналу, її концепцію та методи оцінювання. Зарубіжними науковцями залученість персоналу досліджується досить широко, наприклад, в роботах таких вчених, як W. Kahn, B. Frank, A. Colbert, W. Schaufeli та ін.

Також, було проаналізовано чисельні дані досліджень компанії «Gallup, Inc.» щодо рівня залученості персоналу. Аналіз актуальних досліджень і публікацій з даної проблеми показав, що стан її теоретичної розробленості у вітчизняних джерелах знаходиться лише на початковому рівні.

Мета статті полягає в представленні результатів дослідження психологічних особливостей залученості персоналу в вітчизняних ІТ компаніях.

Термін залученість персоналу (employee engagement) не має чіткого визначення в сучасній науковій літературі, але вчені, які досліджують розвиток та залучення персоналу до роботи, відзначають його важливість для успішної діяльності сучасних організацій.

Під час проведення теоретичного дослідження було проаналізовано наукові дослідження щодо психологічних особливостей залучення персоналу.

У 1990 році американський професор Уільям Кан ввів поняття "залученість персоналу" (employee engagement), яке визначив як "процес, через який людина стає зацікавленою і залученою до своєї роботи та організації, де вона працює" [17].

У подальшому аналізі теоретичного матеріалу нами було виявлено, що вчені пов'язують залученість співробітників не тільки з ефективністю роботи, але й з такими психологічними чинниками, як культура організації, відношення керівництва до працівників, командна співпраця. Можна зробити висновок, що зацікавленість у дослідженні проблеми залученості персоналу перейшла з зацікавленості бізнесу суто в підвищенні фінансових і матеріальних показниках, які ґрунтуються на підвищенні показників ефективності виробництв, в площину вивчення психологічних чинників феномену. Зміна фокусу вивчення проблеми підвищення залученості персоналу пов'язана ще й зі стрімким розвитком технологій, наслідком чого виявилось підвищення уваги до ефективних команд в інформаційно-технічній галузі, і загалом підвищення цінності командної взаємодії.

Також, виявлено, що деякими вченими залученість характеризується як розумовий стан, який пов'язаний з енергійністю, самовідданістю та заглибленістю. Низка вчених емпірично дослідила вплив самоефективності на три виміри залученості персоналу (енергійність, самовідданість і поглинання).

Серед визначень терміну залученість персоналу нами було виділено те, яке надалі дослідниці Л. Щетініна, С. Рудакова і Н. Данилевич, а саме «емоційний та інтелектуальний стан, що мотивує, стимулює й надихає працівників виконувати свою роботу якнайкраще та передбачає тривалу концентрацію під час вирішення робочих завдань незалежно від віку працівників, їх статі та умов роботи в компанії» [7].

Також, нами проаналізовано матеріали, пов'язані з аналізом методів та способів оцінювання залученості співробітників і впровадження системи залученості персоналу у компанії.

У подальшому дослідженні теоретичних робіт, пов'язаних з проблемою вивчення психологічних особливостей залученості персоналу ми виявили, що рівень залученості працівників пов'язано з психологічною безпекою в команді.

Як ми виявили, феномен психологічної безпеки в контексті професійної діяльності вчені досліджували з 60-х років минулого сторіччя, але практичної значущості ці дослідження набули в 90-х роках. Це пов'язано з накопиченням масиву емпіричних досліджень в цьому напрямку.

Найбільш відомою дослідницею і авторкою методик вимірювання психологічної безпеки в команді є Емі Едмондсон, яка в 1999 році у роботі «Psychological safety and learning behavior in teams» надала наступне визначення поняттю психологічна безпека: «спільне переконання членів команди в тому, що команда безпечна для міжособистісного ризику». Психологічна безпека, на думку Едмондсон, відображає атмосферу в команді, яка характеризується міжособистісною довірою та взаємною повагою, і в якій людям комфортно залишатися собою. Також це «відчуття впевненості в тому, що команда не покарає або відкине когось за те, що він висловився» [10].

В спільній статті «Psychological safety: The history, renaissance, and future of an interpersonal construct» (2014) Е. Едмондсон і З. Леї проаналізували стан сучасних досліджень щодо вивчення психологічної безпеки на трьох рівнях: індивідуальному, груповому (рівень команди) та організаційному (компанії в цілому) [11].

Також, в ряді наукових досліджень зазначена важливість лідерства у побудові відносин взаємодовіри між керівником та командою.

У подальшому дослідженні ми з'ясували, що зарубіжними вченими доведено зв'язок між психологічною безпекою в команді і залученістю співробітників до роботи.

Результатом проєкту Aristotle, в якому було досліджено 180 команд Google з метою виявлення чинників успішного розвитку професійних команд, виявилось обґрунтування важливості психологічного аспекта успіху командної роботи і визначення ключових чинників ефективних команд, серед яких психологічна безпека є найважливішою.

У результаті теоретичного аналізу стану проблеми дослідження рівня психологічної безпеки працівників ІТ компаній України ми зробили висновок, що для досягнення психологічної безпеки у працівників ІТ сфери необхідно враховувати ряд факторів, таких як: рівень стресу на робочому місці, стиль керування, комунікація між колегами, розвиток та професійне зростання тощо. Варто зазначити, що важливою складовою психологічної безпеки є створення організаційної культури, яка сприяє підвищенню задоволеності працівників роботою та зниженню ризику виникнення психічних розладів.

Під час проведення емпіричного дослідження було досліджено психологічні особливості залученості персоналу вітчизняних ІТ компаній і отримано наступні результати.

Результати за методикою опитування Q12 щодо залученості персоналу компанії «Gallup» показали, що показник залученості персоналу досліджуваної організації дорівнює 3.93 з 5 балів, що є нормою. Проте, декілька показників виявили напрямки роботи з метою підвищення рівня залученості, а саме, визнання особистого внеску співробітників, надання регулярного зворотного зв'язку, підтримка розвитку і навчання персоналу. Працівники компанії прийняли активну участь у дослідженні (зафіксована активність на рівні 79%), що демонструє високий рівень мотивації працівників.

Аналіз результатів опитування « Q12 залученість персоналу» виявив значущі кореляційні зв'язки між шкалами « Визнання особистого внеску» , « Командна робота» та « Кар'єра і розвиток» . Варто зазначити, що коефіцієнт зв'язку між показниками питань шкали « Базові потреби» є значно нижчим або незначущим. Це означає, що в ІТ компанії питання базових потреб майже не пов'язані з залученням до роботи. Проте, отримані дані свідчать, що працівники інформаційно-технологічної галузі пов'язують особистий розвиток з розвитком команди і компанії в цілому.

Також, у ході експериментального дослідження згідно з методикою опитування «Стиль прийняття управлінських рішень» (за А. Карповим) та скороченою версією опитування "Психологічна безпека в команді" (за Л. Фослін і М. Даффі) ми отримали наступні результати: за стилем прийняття управлінських рішень серед ІТ спеціалістів найпоширенішими є ситуаційний (44%) та реалізаторський (38%) стилі; значно менші показники потурального (10%) і авторитарного (8%) стилів прийняття управлінських рішень. За статтю експериментальна група досліджуваних розподілилась у співвідношенні 52% жінок і 48% чоловіків, тоді як маргінальний стиль не виявилось у результаті опитування.

За емоційними схильностями досліджувані продемонстрували наступне: емоціонально стримані – 28%, емоціонально нестримані – 32% і емоціонально помірковані – 40%.

Результати опитування щодо рівня психологічної безпеки в команді: високий рівень психологічної безпеки – 8%, середній рівень психологічної безпеки в команді – 62%, низький рівень психологічної безпеки в команді – 30%.

Додатково виявлено існування значущого відмінного зв'язку між форматом роботи, який обрали жінки впродовж останніх трьох місяців, а

саме, працювати віддалено, в офісі або за гібридним графіком, і стилем прийняття управлінських рішень.

Крім того, в результаті дослідження за допомогою опитування «Психологічна безпека в команді», у групі досліджуваних виявлено додатній зв'язок між рівнем психологічної безпеки в команді і емоційними схильностями досліджуваних.

З метою підвищення рівня залученості персоналу ІТ компаній нами було розроблено тренінгову програму «Розвиток лідерського потенціалу менеджерів та їх вміння ефективно приймати управлінські рішення» і практичні рекомендації у напрямку психолого-управлінського консультування керівників організацій.

Тренінг «Розвиток лідерського потенціалу менеджерів та їх вміння ефективно приймати управлінські рішення», розроблений нами з урахуванням організаційних особливостей компаній сфери ІТ. Загальна тривалість тренінгової програми складає 6 годин.

Метою тренінгу є розвиток компетенції партнерської взаємодії для керівників компанії і менеджерів середньої ланки, підвищення рівня асертивної комунікації для виконання функціональних та проєктних завдань, розвиток лідерського потенціалу та вміння ефективно приймати управлінські рішення.

Також, нами розроблені практичні рекомендації щодо психолого-управлінського консультування керівників організацій, метою яких є зниження рівня тривожності у співробітників, укріплення командних взаємовідносин, підвищення рівня психологічної безпеки і довіри в колективі, а також покращення емоційно-психологічного клімату в колективі загалом.

Отже, для підвищення рівня залученості персоналу рекомендовано використовувати розроблені нами тренінг «Розвиток лідерського потенціалу менеджерів та їх вміння ефективно приймати управлінські рішення» та практичні рекомендації щодо психолого-управлінського консультування керівників організацій. Розроблена програма з підвищення залученості персоналу може використовуватися в роботі як керівниками ІТ компаній, так і співробітникам відділів розвитку персоналу (HR).

Обґрунтована важливість регулярної оцінки рівня залученості персоналу в організаціях ІТ галузі. Результати дослідження розширюють можливості психолого-управлінського консультування керівників організацій з підвищення рівня залученості персоналу, зокрема у ІТ галузі. Матеріали дослідження можуть використовуватися у практичній роботі організаційних психологів та у професійній підготовці психологів щодо курсів дисциплін: «Організаційна психологія»; «Психологія управління»; у практикумах із загальної та експериментальної психології та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бей Г. В. Управління розвитком персоналу як метод забезпечення високого рівня залученості працівників. *Modern Economics*. 2018. No 5. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/8-2018/UKR/bei.pdf> (дата звернення: 10.12.2020).
2. Винничук Р., Любомудрова Н., Довгополюк І. МЕТОДИ ТА СПОСОБИ ОЦІНЮВАННЯ КОМАНДНОЇ ЗАЛУЧЕНОСТІ. *Економіка та суспільство*. 2021. No 30. URL: <http://dx.doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-36>
3. Калько І. Р., Марценюк О. В. Залученість персоналу як один із методів формування ефективної роботи організації. 2020. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/8454> (дата звернення: 4.03.2023)

4. Петровська І.Р. Психологія прийняття рішень: Методичні матеріали до навчального курсу. Львів, 2018. 36 с.
5. Петровська І. Р. Психологія прийняття рішень. Навчально-методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія. Львів, 2021. 54 с. URL: https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Psykholohiia-pryuniattia-rishennia_Metodychni_rekomendatsii_2021-2022_ORP_2019.pdf
6. Фосслін Л., Даффі М. В.. Емоції на роботі. Як вони сприяють нашій успішності : пер. з англ. Валерія Глінка. Київ : Наш Формат, 2021. 264 с.
7. Щетініна Л. В., Рудакова С. Г., Данилевич Н. С., Полиця З. А. Управління залученістю персоналу: концепція та оцінювання. Галицький економічний вісник. 2021. Т. 68. No 1. С. 151–158. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/68/945.pdf>
8. Dagher G.K., Чапа О., Junaid N. The Historical Evolution of Employee Engagement and Self-Efficacy Constructs: An Empirical Examination in a Non-Western Country. *Journal of Management History*. 2015. No 21. С. 232-256. URL: <https://doi.org/10.1108/JMH-05-2014-0116>
9. Duhigg C. What Google Learned From Its Quest to Build the Perfect Team. New research reveals surprising truths about why some work groups thrive and others falter. *Sunday Magazine, Group Study*. 2016. 28 Лютого. С. 20.
10. Edmondson A. Psychological safety and learning behavior in teams. *Administrative Science Quarterly*. 1999. No 44. С. 350-383.
11. Edmondson A. C., Lei Z. Psychological safety: The history, renaissance, and future of an interpersonal construct. *Annu. Rev. Organ. Psychol. Organ. Behav.* 2014. No 1(1). С. 23-43.
12. Effy: free performance management software. Gallup's Q12 Employee Engagement Survey: How to Interpret It. URL: <https://www.effy.ai/blog/gallup-q12> (дата звернення: 29.09.2022).
13. Gallup, Inc. 2022. Improve Employee Engagement in the Workplace. URL: <https://www.gallup.com/workplace/285674/improve-employee-engagement-workplace.aspx>
14. Harter J.K., Schmidt F.L., Keyes C.L.M. Well-being in the workplace and its relationships to business outcomes. In *Flourishing: The Positive Person and the Good Life*. Washington, DC: American Psychological Press, 2003. С. 205-244.
15. Impact of transformational leadership on follower development and performance: a field experiment / Dvir T., Eden D., Avolio B.J., Shamir B. *The Academy of Management Journal*. 2002. No 45. С.735-744.
16. Interactive effects of personality and perceptions of the work situation on workplace deviance / Colbert A.E. та ін. *Journal of Applied Psychology*, 2004. No 89. С. 599-609.
17. Kahn W.A. Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. *The Academy of Management Journal*, 1990. No 33(4). С. 692-724. URL: <https://doi.org/10.2307/256287>
18. Kark R., Carmeli A. Alive and creating: the mediating role of vitality and aliveness in the relationship between psychological safety and creative work involvement. *Journal of Organizational Behavior*. 2009. Т 30. No 6. С. 785-804. DOI: 10.1002/job.565

КОРОЇД Тетяна, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛІВ: ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Міністерство освіти і науки України запустило інтерактивну мапу зруйнованих і пошкоджених закладів освіти та створило сторінку щодо інформації про їх руйнування через російсько-українську війну. Показники не втішні: більше 3000 навчальних закладів постраждали від бомбардувань, знищено повністю біля 500 – і це ще не остаточні цифри [5]. За таких умов актуалізується необхідність впровадження моделі розвитку творчого потенціалу вчителів та опанування інструментами якісного управління в умовах воєнного стану.

Проблемам реалізації потенційних можливостей і реалізації особистості на практиці приділили увагу у своїх наукових роботах як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, серед яких Г. Балл, Л. Виготський, О. Матюшкін, П. Саух, Г. Тимошко й ін.; маркетингові аспекти в управлінні соціально-педагогічними системами відбиті в публікаціях З. Рябової, Т. Сорочан, Н. Шарай та ін. Натомість виникає необхідність подальшого культивування теоретичних концепцій процесу управління розвитком творчого потенціалу вчителів через компетентність управлінського впливу на забезпечення якості освіти.

Відкритими на сьогодні залишаються питання управлінської діяльності керівників і розвиток творчого потенціалу вчителів. Актуальною є проблема управління творчим потенціалом, тому як якісне управління – то складний вид діяльності керівника, а розвиток творчого потенціалу – то стиль педагогічної діяльності, плід стилю педагогічного мислення.

Через те очевидним є факт провідної ролі керівника-лідера, який має сприяти впровадженню моделі управління творчим потенціалом учителів, тим самим підвищуючи загальні стандарти якості освіти через саморозвиток, самоствердження кожного члена освітнього процесу, враховуючи стильові властивості діяльності та управлінського потенціалу. Ідеться про «інструментальну озброєність» менеджера через конкретні методи й підходи, спрямовані на задоволення освітніх потреб особистості, так що в умовах європейської інтеграції та воєнного стану «...освітні послуги необхідно розробити й потім забезпечити їх якісне постачання до цільової аудиторії, тобто якісно виконати замовлення на них», – стверджує З. Рябова [8].

Із початком воєнних дій та оголошення в Україні воєнного стану, зважаючи на наявні ризики щодо здоров'я всіх учасників освітнього процесу, Верховна Рада прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану», законопроект № 7133, а Закон України «Про освіту» доповнено ст. 57- 1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [2].

Цілковито зрозуміло, що за сучасних умов модель управління творчим потенціалом вчителів набуває нового змісту через подачу і оволодіння керівниками досконалими інструментами управління освітнім процесом, бо виступає як ідеальний трансформатор покращення якості діяльності адміністрації закладу загальної середньої освіти. Акцент уваги направлений на світові тенденції розвитку освіти як високоякісної з міждержавним співробітництвом «...із значним поширенням нововведень при збереженні сформованих національних традицій та національної ідентичності країн і регіонів» [6]. До того ж модель управління відповідає Міжнародним стандартам, тому як забезпечує якість і управління якістю відповідно до стандарту ISO 9000, що є показником професіоналізму керівництва та організаційної структури ЗЗСО, як то: опис політики управління, опис процедур управління якістю, плани, інструкції й інше.

Пригадаймо, що Міжнародний стандарт ISO 8402 визначає якість як сукупність характеристик об'єкта, здатного задовольняти встановлені та передбачувані потреби; щодо стандарту ISO 9001 як моделі для забезпечення якості, то орієнтуємося на досягнення задоволеності споживача [4].

Відтак, якщо керівник обізнаний у технології використання моделі управління, що є наразі вимогою часу, то здатний розкрити творчий потенціал кожної особистості через її мотивацію, самоактуалізацію й самореалізацію. Інакше кажучи, менеджер, у процесі здійснення управлінської діяльності, якісно управляючи творчим потенціалом підлеглих і реалізуючи посадові компетенції, створює умови, цінує й допомагає їм досягти бажаного результату, знаючи, що без конкурентоздатного учителя немає успішного учня [3].

За Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти НУШ ідеться про компетентнісний підхід, який висуває нові вимоги до адміністрації ЗЗСО щодо володіння ними відповідними компетентностями. Управляти розвитком іншої особистості нереально, коли адміністрації бракує навичок міжособистісних відносин, ціннісних пріоритетів у системі управлінських рішень, організації функціонування колективу, чинників динамічних змін. Ось чому не можна забувати про Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні, де зазначено, що «...якість і ефективність роботи навчальних закладів...не можуть у повній мірі задовольнити сучасні потреби особистості і суспільства...Залишається низькою престижність освіти і науки у суспільстві» [7].

Сьогодні важливо розуміти, що модель управління розвитком творчого потенціалу вчителів – інструмент управління, цілісна система, основою якої є національна ідея, компетентність, результативність, конкурентоспроможність творчої особистості у сприятливій атмосфері освітнього закладу. Для досягнення результату, здійснення мети, подолання труднощів необхідне прискорення набуття нових практик, застосування на всіх рівнях новітніх технологій, отримання неоціненного досвіду, що забезпечує повноцінне врахування зовнішніх і внутрішніх факторів, які призводять до здатності освітнього закладу витримувати конкуренцію.

В умовах воєнного стану заклади загальної середньої освіти, що мають статус внутрішньо переміщених, ще навчають дітей не лише онлайн, а й знаходять прихисток у всіх регіонах України, метою яких є повернення у свій населений пункт після деокупації тимчасово окупованих територій. За інформацією МОН України «...на окупованих територіях залишилося 1300 українських шкіл...Водночас вони можуть дистанційно навчатися в

українських школах – програму викладатимуть евакуйовані на підконтрольній Україні території вчителі» [1]. Без сумніву, усім освітянам треба присвоїти статус волонтерів на їх потужному освітньому фронті, цінним внеском яких є проактивність, неймовірна стійкість, сила волі, що впливають на якість освіти й її ефективне функціонування в цей буремний час. У такому разі, модель управління розвитком творчого потенціалу вчителів, що позначена особистим акцентом міжнародних стандартів забезпечення якості освіти, характеризується певним баченням розвитку особистості, освітнього закладу через структуру управлінської компетентності та професіоналізму адміністрації. Г. Тимошко наголошує, що «...управління – це сучасний напрям управлінської діяльності, яка спрямована на досягнення...визначених цілей через раціональне використання...людських та інших ресурсів із застосуванням науково обґрунтованих форм, принципів, функцій і методів» [9].

З огляду на це компетентність керівника навчального закладу розглядаємо як особисту мотивацію до результативності, його готовність виконувати роботу відповідно до встановлених стандартів. Відповідно успішне позиціонування ЗЗСО – то якість управління, що передбачає знання законів, закономірностей, методологічних підходів, новітніх технологій управління.

Саме ці аспекти обумовлюють впровадження моделі творчим потенціалом вчителів як можливість ефективного використання знань, як здатність аналізувати й передбачати наслідки прийнятих управлінських рішень. Тому то модель позитивно впливає на ефективність діяльності керівника під час зростаючої складності процесів, що проявляються через реалізацію управлінських функцій, які є передумовою стабільного розвитку всіх учасників освітнього процесу.

Пам'ятаймо, що розвиток творчого потенціалу – то постійне вдосконалення креативної особистості, її рівень сформованості до відповідної складності дій на сучасному етапі, готовність до управлінської компетентності. Зміни в освіті вимагають конкурентоспроможного вчителя, управлінця-лідера, що відповідають освітнім викликам та здатні змінювати в ній правила гри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заборона / Подвійне навчання. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/hhfcc>
2. Закон України «Про освіту», ст. 57- 1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>
3. Короїд Т. В. Технологія використання моделі управління розвитком творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в умовах неформальної освіти / Розвиток гуманістичних ідей у неперервній освіті: від Григорія Сковороди до сучасного педагога-новатора: електрон. наук. колект. монографія / за заг. та наук. ред. д-ра пед. наук Н. І. Білик; редколегія: В. В. Зелюк, М. О. Кириченко, В. В. Пилипенко, З. В. Рябова та ін. Полтава; Київ: ПАНУ ім. М. В. Остроградського, 2023. 542 с. С. 313-333. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/gchou>

4. Міжнародна система стандартизації та міжнародні стандарти якості ISO серії. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://um.co.ua/14/14-2/14-2099.html>
5. Міністерство освіти і науки України: актуальна інформація про навчальні заклади, сайт. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://saveschools.in.ua/>
6. Основні тенденції розвитку освіти за кордоном. [Електронний ресурс]. Доступно: https://stud.com.ua/46390/pedagogika/osnovni_tendentsiyi_rozvitku_sistem_osviti_kordonom
7. Проекти Національної стратегії розвитку освіти в Україні, с. 4. [Електронний ресурс]. Доступно: http://www.kharkivosvita.net.ua/files/Rozv_osviti.pdf
8. Рябова З. В. Маркетинг та логістика освітніх послуг / З. В. Рябова, Адаптивне управління: теорія і практика: Електронне наукове фахове видання, серія «Педагогіка» . – Випуск 4 (6), 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/hhfbs>
9. Тимошко Г. М. Сутність поняття «управління» та «менеджмент» в педагогічній теорії і практиці / Тимошко Г. М. // Теорія та методика управління освітою: електронне наукове фахове видання – 2011. – Вип. 7. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4168>

КУРАКІНА Валерія, аспірантка кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Науковий керівник:

ДІДЕНКО Н. Г., професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, доктор наук з державного управління, професор

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сучасна цифровізація економіки, яка характеризується розвитком електронного інформаційного середовища та новітніх технологій стає все більш важливою. Зараз Україна є єдиною європейською країною, яка не має достатньо власних цифрових ресурсів для переходу на платформу цифрової економіки. Як наслідок, однією з основних причин уповільнення цього процесу є повномасштабна війна, яка завдає постійних витрат національній економіці та процесу її трансформації в новий цифровий простір. З огляду на ці тенденції, важливо визначити сучасний стан формування цифрової

економіки в Україні, основні тенденції та перспективи розвитку на шляху до євроінтеграції.

Поява цифрової економіки, з усіма виробничими ланцюгами, інтегрованими в єдину систему, безсумнівно, приносить багато переваг і, перш за все, багато мультиплікативних ефектів. Під час переходу економіки до цифровізації традиційні принципи та норми ведення бізнесу, встановлені для інформаційних технологій, маркетингових систем, систем бухгалтерського обліку та управління, зазнають значних змін. Важливо також зазначити, що діджиталізація приносить багато переваг для економічного розвитку країни. Новітні технології, інтелектуальні додатки та інші інновації в цифровій економіці значно покращують якість послуг та вирішують проблеми в різних сферах бізнесу.[1]

Цифрова трансформація економіки означає інтеграцію цифрових технологій в усі сфери економічної діяльності. Ця інтеграція призводить до фундаментальних змін.

Таким чином, цифровізація економіки дає можливість[2]:

- 1) оптимізувати бізнес-процеси;
- 2) створювати нові продукти та послуги з використанням Інтернету, речей віртуальної реальності, хмарних сервісів та штучному інтелекту;
- 3) зменшити витрати за рахунок економії робочої сили шляхом автоматизації та роботизації бізнес-процесів;
- 4) надавати абсолютно нові бізнес-рішення: нові моделі страхування, альтернативні банківські послуги, мобільні освітні додатки, індивідуальний таргетинг онлайн-клієнтів, персоналізована реклама, тощо.

Варто зазначити, що основною метою цифровізації є цифрова трансформація існуючих секторів економіки та створення нових секторів економіки, що трансформує життя в нові, більш ефективні та сучасні сфери. Цифрова економіка базується на інформаційних, комунікаційних та цифрових технологіях, стрімкий розвиток і поширення яких вже впливає на сучасну традиційну економіку та трансформує її.

Цифрова економіка базується на інформаційних та цифрових технологіях, стрімкий розвиток і поширення яких вже впливає і трансформує сучасну традиційну економіку, перетворюючи її з ресурсоспоживаючої на ресурсостворюючу. Цифрове суспільство, і зокрема цифрова економіка є тенденцією, яка суттєво змінить структуру професійного управління в суспільстві і вимагає негайної підготовки до цих змін.

Процес цифровізації української економіки стрімко прогресував ще з довоєнних часів і Міністерство цифрової трансформації та українська ІТ-спільнота активізували свої зусилля з початку війни. ІТ-спільнота активізувала свої зусилля з початком війни: у 2021 році український ІТ-експорт зріс на 36% порівняно з попереднім роком і склав 6,8 млрд. дол. США або 10% від загального експорту. У першому кварталі 2022 року експортна виручка від сектору ІТ-експорту склала 2 млрд. дол. США, або 10% від загального обсягу експорту. Це значне зростання. Хоча війна зруйнувала сектор, але зростаючий міжнародний інтерес може відкрити значні можливості для майбутнього розвитку [3].

Участь у програмі «Цифрова Європа» є важливим інструментом цифровізації економіки України в рамках процесу європейської інтеграції. Програма «Цифрова Європа», започаткована у 2021 році (після тривалого періоду COVID-19), покликана сприяти економічному відновленню Європи та прискорити цифрову трансформацію в Європі. Програма спрямована на розвиток передових цифрових навичок, впровадження цифрових навичок у

бізнес, розвиток цифрової інфраструктури та надання цифрових послуг громадянам та урядам в Європейському Союзі та країнах-учасницях програми. Програма «Цифрова Європа» сприяє досягненню двох стратегічних цілей ЄС: «зеленої трансформації» та «цифрової трансформації» і спрямована на посилення стійкості та стратегічної автономії.

Програма «Цифрова Європа» є однією з найпотужніших і українські джерела фінансування вже доступні[4].

Варто зазначити, що у вересні 2022 року Україна та ЄС підписали угоду про участь України у програмі ЄС «Цифрова Європа» (2021-2027). Програма сприяє цифровізації європейських країн у різних секторах. Для того, щоб взяти участь у програмі, країна має зробити свій внесок. Однак ЄС звільнив Україну від сплати внесків у 2022 році та надав їй 95% знижку на податкове навантаження з 2023 по 2027 рік.

Фінансування проектів програми «Цифрова Європа» здійснюється за п'ятьма основними напрямками:

- 1) високопродуктивні обчислення;
- 2) штучний інтелект;
- 3) дані та хмарні сервіси;
- 4) передові цифрові технології, забезпечення поширення цифрових технологій у бізнесі та суспільстві;
- 5) кібербезпека (лише для країн-членів ЄС)[4].

Згідно з дослідженням, частка цифрової економіки у ВВП України поступово зростає. Наприклад, у 2019 році частка цифрової економіки у ВВП України становила лише 4,3%, але вже наступного року зросла до 5,3%. Однак у 2022 році повномасштабна війна сповільнила процес цифровізації економіки, що негативно вплинуло на частку цифрової економіки у ВВП. До 2024 року очікується, що цей показник збільшиться до 7,7%.

Варто зазначити, що в довгостроковій перспективі цифровізації економіки (2026-2032 роки) Україна може зосередитися на розбудові надійної інфраструктури даних. Вимірювання цифрової економіки необхідне для підтримки стратегій, що базуються на фактичних даних. У зв'язку з цим Україна може розглянути можливість інтеграції до Європейської статистичної системи (ESS), яка має на меті забезпечити орієнтири для підтримки науковообґрунтованої політики[3].

Для досягнення плавної цифровізації економіки необхідно вжити таких заходів[4]:

1. зменшити регуляторне та адміністративне навантаження на бізнес та запровадити нові інструменти підтримки малого та середнього бізнесу шляхом запровадження переліку інструментів регулювання доступу до ринку на основі ризикорієнтованого підходу, інтеграції інструментів та цифровізації;

2. розширити доступ до ринків для продукції з високою доданою вартістю. Зокрема, забезпечити повноцінний доступ до ринків G7 та ЄС шляхом забезпечення переходу до інноваційної економіки з використанням цифрових технологій, зокрема шляхом:

- розробки інноваційних пріоритетів для забезпечення переходу до інноваційної економіки;
- створення умов для експорту продукції та розвитку інноваційних економічних технологій;
- створення системи через інноваційні пріоритети, податкові пільги, тощо;

- сприяння інноваційному розвитку економіки та цільового фінансування регіонів інноваційного розвитку;
- удосконалити систему захисту інтелектуальної власності.

Формування цифрової економіки в Україні передбачає принципово новий, інноваційний рівень соціально-економічного розвитку, який передбачає перехід від первинної переробки та споживання матеріальних елементів (речовин та енергії) до виробництва та споживання інформації.

На цьому етапі очікується реструктуризація суспільних інститутів, особливо економічних відносин і бізнес-моделей, а також виробничої сфери.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна зазначити, що національна економіка поступово переходить у цифровий простір з точки зору євроінтеграційних аспектів. Незважаючи на воєнний стан, розвиток цифрової трансформації та цифрової економіки України продовжується та оновлюється.

Докладаються зусилля для забезпечення інституційної підтримки цих процесів та створення умов для інноваційної діяльності бізнесу. Участь України в програмі «Цифрова Європа» має на меті прискорити економічне відновлення та цифрову трансформацію в країнах-учасниках. Дослідження показало, що в умовах цифровізації економіки компаніям необхідно інвестувати значні кошти в розробку та створення цифрових платформ.

У цифровій економіці найбільш актуальними сферами для управління підприємствами є співпраця та конвергенція, кібербезпека, цифрова компетентність та розвиток цифрових навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього, 2018. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>.
2. Digitalisation for recovery in Ukraine. OECD, 2022. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/digitalisation-for-recovery-in-ukraine-c5477864>.
3. Федорак В. Як взяти участь у Програмі «Цифрова Європа»: приклади проєктів, відкриті конкурси, підготовка проєктної заявки. Децентралізація, 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16008>.
4. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>.

ЛУК'ЯНЧИКОВА Тетяна, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, вчитель інформатики природничо-наукового ліцею №145 м. Києва

Науковий керівник:

АНТОЩУК С. В., завідувачка кафедри відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПРИКЛАДІ СНАТ GPT В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Chat GPT – текстовий бот на основі штучного інтелекту, потужна мовна модель, створена компанією OpenAI. Вона пройшла процедуру навчання на великій кількості різнопрофільних текстів на різних мовах (95 мов), включаючи українську. Перша поява інформаційного продукту в публічному просторі датується листопадом 2022 року, але є відомості про використання мовної моделі GPT у пошуковій машині Bing фірми Microsoft, з чого можна зробити висновок про стабільність та надійність роботи такої моделі. Використання Chat GPT в освітньому процесі поки що не є регламентованим та ґрунтовно дослідженим, скоріше воно має ситуаційний та інтуїтивний характер як з боку учнів та студентів, так і з боку викладачів. Розглянемо деякі напрямки застосування штучного інтелекту в освіті. Чат-бот GPT може допомогти реалізувати:

- якісний переклад з будь-якої та на будь-яку мову для 95 мов світу;
- генерацію текстів на задану тему та із заданими властивостями (доповідь, художній твір, есе, звіт, наказ, заява, дипломна робота, стаття);
- написання електронного листа по декількох базових реченнях;
- розгорнутий технічний опис завдання за наведеним списком з декількох пунктів;
- словесний опис розв'язку задачі за наведеними опорними реченнями (або без них);
- створення короткого висновку по наявному тексту (вибір найголовнішого з теоретичного матеріалу по будь-якому предмету, рішення педагогічної ради, короткий опис лабораторного дослідження, практичної роботи);
- формулювання питань до заданого тексту (вибір запитань для обговорення чи самостійної або перевіркової роботи);
- розв'язок нескладної задачі на певній мові програмування;

- генерація задач (завдань) для різних предметних галузей за визначеною темою;
- розробка навчальних курсів за певною тематикою з поурочним плануванням, поясненням спеціальних термінів;
- розробка практичних та лабораторних робіт.

Перевагою використання текстового чат-боту для педагогів або адміністраторів навчальних закладів є автоматизація стандартних робіт, генерація ідей на задану тему і, таким чином, визначення нових напрямків для різних видів діяльності. Розповсюдження чат-ботів та їх використання в освітньому процесі учнями мають певні наслідки, як позитивні, так і негативні.

Для предметів гуманітарного циклу можна виділити такі загальні ознаки використання штучного інтелекту в процесі аналізу виконаних завдань:

- відрізняється стиль, притаманний конкретному учню;
- використання рідко вживаних, нетипових слів;
- помилки граматичні, смислові;
- занадто «наукове», із вживанням спеціальних термінів формулювання думок;
- розпливчастий за смисловим навантаженням текст;
- короткий текст, без наведення цитат українською мовою;
- відсутні висновки, незавершеність тексту.

Розглянемо також використання Chat GPT учнями в процесі підготовки домашніх завдань з програмування. Викладач, аналізуючи виконане завдання, може помітити:

- невідповідність методів розв'язку темі, що вивчається на даний момент;
- розбіжності в розумінні умови задачі та вимог, зазначених у завданні;
- неповний розв'язок, тобто розглянуті не всі можливі для даної постановки задачі випадки;
- надлишкове використання коду;
- невідповідність вимогам до структури програми, включаючи її оформлення у вигляді відступів та коментарів;
- імена змінних, не характерні для даної вікової групи учнів.

Для автоматизованої перевірки, чи був певний текст створений штучним інтелектом (наприклад, ChatGPT), існує інструмент GPTZero, який, за висновком розробників, приблизно у третині випадків розпізнає авторство ChatGPT, і, таким чином, вимагає вдосконалення. Крім того, такий функціонал відсутній у безкоштовній версії Chat GPT.

Як правило, в особистому спілкуванні учні підтверджують факт використання ChatGPT при виконанні домашнього завдання. Таким чином, до обов'язків вчителя при перевірці завдань додається аналіз на використання Chat GPT, який доречно проводити з урахуванням вищенаведених особливостей виконання завдання чат-ботом GPT. Ситуація з використанням штучного інтелекту для розв'язку задач вимагає від педагога аналізу та дослідження чинників, які до неї призводять. До факторів, які спонукають учнів користуватись чат-ботом, можна віднести слабку мотивацію до навчання, погано засвоєний навчальний матеріал, відсутність інформації про методи розв'язку певних задач, особисті причини (брак часу, погане самопочуття, тощо). Частково такі чинники можна нівелювати за допомогою заздалегідь підготовлених довідкових матеріалів, розміщених у навчальному середовищі, включаючи розгляд типових завдань. Корисно буде

обговорити правила, за умови дотримання яких допустимо звертатись по допомогу до штучного інтелекту, а саме: опрацювання наведеного чат-ботом розв'язку, перевірка його на відповідність поставленій задачі, тестування, доповнення до універсального алгоритму, виправлення логічних помилок; якщо це завдання з програмування – то переробка алгоритму для прискорення роботи програми. Але, у будь-якому випадку, необхідно пояснити, що знання не набуваються автоматичним шляхом при запозиченні готових ідей та вимагають осмисленого, самостійного опрацювання. Крім того, необхідно зазначити, що GPT має не дуже розвинену базу знань саме з використанням української мови, і, таким чином, формулювання запитів англійською мовою призводить до генерації більш якісної відповіді.

Використання штучного інтелекту не замінює роботу педагогів, не перетворює освіту на цілком автоматизований процес, але вимагає нового переосмислення як професії «вчитель» так і організації освітнього процесу загалом. На перший план виходить якість навчання, нові підходи до адміністративних рішень, контролю та оцінювання знань, здатність в режимі реального часу реагувати на об'єктивні зміни у цифрових технологіях, розвиток професіоналізму та креативності.

ЛІТЕРАТУРА

1. ChatGPT. Режим доступу: <https://chat.openai.com>. Дата звернення: Квіт. 3, 2023.
2. Ладуба М., Що таке ChatGPT. Режим доступу: <https://mc.today/uk/velika-istoriya-chatgpt>. Дата звернення: Квіт. 4, 2023.
3. Всі говорять про штучний інтелект. Простими словами пояснимо, що це. Режим доступу: https://espresso.tv/article/2017/11/04/shtuchnyy_intelekt. Дата звернення: Квіт. 5, 2023.
4. Пономаренко Д., «Розумний» чат-бот ChatGPT тепер доступний в Україні – запитайте його будь-що. Режим доступу: <https://www.unian.ua/techno/rozumniy-chat-bot-chatgpt-teper-dostupniy-v-ukrajini-zapitayte-yogo-bud-shcho-12150312.html>. Дата звернення: Квіт. 5, 2023.
5. Кульбачний І., Як штучний інтелект вплине на сферу дизайну та розробки. Режим доступу: <https://www.facebook.com/ikulbachny/posts/pfbid02HPDVYrigBam5ULDKwj4HX3GgBTTbp9nLhxSqBFjBQZcUHAJ6PVgXDYgqxzcucqusfl> Дата звернення: Квіт. 6, 2023.
6. Як перевірити, що текст написаний чат-ботом. Режим доступу: <https://www.showmetech.com.br/uk>. Дата звернення: Квіт. 6, 2023.
7. І знову про штучний інтелект. Допомога, загроза чи пусті балачки? Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/i-znovu-pro-shtuchniy-intelekt-dopomoga-zagroza-chi-pusti-balachki.html>. Дата звернення: Квіт. 10, 2023.
8. Антиплагіат для викладачів Turnitin може виявляти «присутність» штучного інтелекту у роботах студентів. Режим доступу: <https://itc.ua/ua/novini/turnitin-mozhe-vuyavlyaty-shi-u-robotah-studentiv>. Дата звернення: Квіт. 10, 2023.
9. Троян І., Велике інтерв'ю з ChatGPT: що думає про українську освіту, які розробки уроків пропонує та чому йому не завжди можна вірити. Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/velyke-interv-yu-z-chatgpt->

shho-dumaye-pro-ukrayinsku-osvitu-yaki-rozrobky-urokiv-proponuye-ta-chomu-jomu-ne-zavzhdy-mozhna-viryty. Дата звернення: Квіт. 10, 2023.

МАКСИМОВ Дафна, здобувач PhD з психології кафедри психології управління ЦПО ДЗВО ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (Ізраїль);

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0003-1134-8195>

МЕТОД ХІБУКІ-ТЕРАПІЇ, ЯК ОДИН З НАЙЕФЕКТИВНІШИХ МЕТОДІВ ДЛЯ РОБОТИ З ПСИХОЛОГІЧНОЮ ТРАВМОЮ У ДІТЕЙ

Метод Хібукі-терапії з'явився у 2006 році під час другої ліванської війни та використовувався для надання першої психологічної допомоги дітям, які постраждали від воєнних дій. В основі методу Хібукі-терапії лежить поєднання психоаналітичних теорій особистості людини та методів арттерапії. Таке незвичне поєднання складних психоаналітичних концепцій, присвячених особистості людини з простими методами арттерапії на нашу думку, дозволяє фахівцю не тільки анігілювати негативний вплив стресової ситуації на психіку дитини, а й допомагає уникнути негативного впливу стресової ситуації на подальше життя людини. Саме тому на нашу думку особливої актуальності набуває вивчення рівня ефективності методу Хібукі-терапії в роботі з дітьми, які мають психологічну травму.

Дослідження ефективності методу Хібукі-терапії, проходило в період з вересня 2022 року по березень 2023 року. У дослідженні ефективності методу Хібукі-терапії в роботі з дітьми, які мають психологічну травму, прийняли участь 400 дітей з різних регіонів України. Для виконання завдань дослідження вони були розподілені на контрольну (200 дітей) та експериментальну (200 дітей) групи. Також, слід зазначити, що наше експериментальне дослідження проходило у два етапи. На першому етапі ми аналізували дані, отримані за допомогою опитувальника нерво-психічних показників дитини у контрольної та експериментальної групи перед початком Хібукі-терапії. Другий етап дослідження ми провели через півроку і так само як і на першому етапі проаналізували дані опитувальника нерво-психічних показників дитини в учасників контрольної та експериментальної групи. В рамках даних тез будуть описані результати, які ми отримали на першому етапі нашого дослідження.

Матеріал для вивчення ефективності методу Хібукі-терапії в роботі з дітьми, які мають психологічну травму було зібрано за допомогою методу анкетування та опитувальника «Опитувальник нерво-психічних показників дитини». Для обробки емпіричних даних використовувалися різні методи математичної статистики (Кричевська 2020; Чала 2020;.).

Результати анкетування учасників контрольної та експериментальної групи нашого дослідження показали, що більшість дітей у яких було діагностовано психологічну травму пережили досвід евакуацій (60%), або мали досвід тимчасового проживання на окупованих територіях (40 %).

Також, за допомогою анкетування, нам вдалося виділити симптоми, які частіше за все зустрічаються у дітей, які мають психологічну травму. Результати анкетування показали, що більшість дітей, у яких була діагностовано психологічну травму, мають підвищений рівень тривожності (58 %); високий рівень агресій (21 %) та яскраво виражені страхи (21 %), значно рідше у дітей з психологічною травмою проявляється імпульсивність (15%) та звичка згадувати травматичні події (10%).

Аналіз даних, отриманих за допомогою опитувальника нервово-психічних показників дитини, який заповнювали учасники контрольної та експериментальної групи нашого дослідження показав, що більшість дітей контрольної групи почували себе самотніми (54%); мали високий рівень агресій (40 %) та вважали себе нікому не потрібними (6%) в той час, як більшість учасників експериментальної групи мали низький рівень агресій (64%) відмічали відсутність почуття самотності (36%) та взагалі не скаржилися на те, що вони нікому не потрібні. Ми вважаємо, що значне зниження рівня агресивності та почуття самотності після сеансів психотерапії пов'язано з тим, що психотерапевтичний процес продовжується і поза межами кабінету спеціаліста, адже дитина отримує завдання піклуватися про Хібуку не тільки на заняттях, а і в повсякденному житті. Таким чином, дитина отримує не просто іграшку, з якою вона має можливість гратися обмежену кількість часу, дитина отримує друга (об'єкт), з яким вона може розділити та прожити почуття пов'язані зі стресовою або травматичною ситуацією, що сприяє значному покращенню психоемоційному стану дитини. До речі, слід зазначити, що Хібука-терапія - це перший та поки, що єдиний метод в лоні сучасної психології, в якому об'єкт за допомогою, якого здійснювався психотерапевтичний вплив на дитину дарується дитині назавжди. Можливо саме такий індивідуальний підхід до кожної дитини є запорукою високої ефективності методу Хібука-терапії саме в роботі з дітьми, у яких діагностовано психологічну травму. Адже, кожна дитина, яка проходить Хібука-терапію знає, що іграшка, яку їй подарували, належить тільки їй. Таке усвідомлене дитиною знання сприяє відновленню у неї почуття базової безпеки та формуванню навичок резильєнтності, які в майбутньому можуть допомогти їй легше справлятися зі складними життєвими обставинами.

Окрім цього результати, отримані за допомогою опитувальника нервово-психічних показників дитини показали, що заняття за методом Хібука-терапії значно знижують частотність прояву соматичних порушень, які можуть з'явитися у дітей внаслідок хронічного стресу або психологічної травми. Так, в ході нашого дослідження було виявлено, що у більшості дітей контрольної групи нашого дослідження спостерігалось порушення сну (53.5 %); надмірна плаксивість (44.5 %); зниження апетиту (2 %), у той час, як більшість учасників експериментальної групи нашого дослідження відмічали значне покращення сну з моменту коли відбулася травматична подія (67 %), зниження емоційних реакцій істероїдного типу (33%) та всі учасники експериментальної групи сказали про, що у них зникли проблеми з апетитом. На нашу думку, появу таких тенденції, можна пояснити тим, що методи, які використовують фахівці під час занять з дитиною, сприяють не тільки стабілізації психоемоційного стану дитини, а й запускають процес відновлення організму дитини на фізіологічному рівні, шляхом обіймів, адже обійми стимулюють виділення в організмі дитини гормонів, які допомагають їй боротися зі стресом.

Також, спираючись на результати отримані за допомогою опитувальника нервово-психічних показників дитини, можемо сказати, що Хібукі-терапія сприяє значному зниженню рівня соціальної дезадаптації дитини, яка є характерною для людей, у яких є наявними симптоми хронічного стресу або психологічної травми. Спираючись на отримані результати, можемо сказати, що більшість дітей контрольної групи нашого дослідження скаржилася або на відсутність друзів (61 %), або на складнощі у спілкуванні з близькими людьми (39%). Серед учасників експериментальної групи таких тенденцій ми не помітили. Учасники експериментальної групи, навпаки, відмічали, що після занять за методом Хібукі-терапії у них з'явилося багато нових друзів (65%) та значно покращилися їх стосунки з близькими для них людьми (35%). Ми вважаємо, що покращення відносин дитини з її соціальним середовищем після занять з Хібукі, можна пояснити, тим, що окрім індивідуальних занять з фахівцем метод Хібукі терапії має в собі проведення цілого комплексу групових занять, які спрямовані на те, щоб поступово запустити процес ресоціалізації дитини після пережитої нею психологічної травми, та сформувані у неї ряд важливих навичок, які допоможуть їй зробити процес комунікації з людьми більш екологічним та продуктивним.

Таким, чином можемо сказати, що метод Хібукі-терапії є ефективним методом для роботи з дітьми, які мають психологічну травму, адже заняття за методом Хібукі-терапії сприяють фізичному та емоційному відновленню дитини, а також допомагають їй пройти процес ресоціалізації після стресової ситуації або психологічної травми.

Перспективи нашого дослідження ми бачимо в створенні моделі довгострокової психотерапії дітей, у яких діагностовано психологічну травму в рамках методу Хібукі-терапії, а також створенні спеціальні просвітницькі програми для батьків в рамках, яких батьки отримують глибокі знання про феномен психологічної травми та її вплив на подальше життя дитини, а також навчаються інтегрувати свою дитину в різні соціальні середовища за допомогою Хібукі.

Таким чином думка, що ми самі визначаємо наші цінності і їхню та свою важливість – застаріла. Відповідаючи на запитання «Хто ви? І як сильно риси, важливі стосунки, соціальні ролі чи належність до певної групи впливають на те, що ви сприймаєте себе позитивно?», учасники, які відповіли «самоспрямованість і життя повне мотивації» (британці, представники Західної Європи і певних країн Африки) відчували задоволення собою за можливості контролювати своє життя; інші ж піддослідні, що називали головними цінностями «комфорт, традиції, безпека» (Близький Схід, країни Африки та Азії) були вдоволені собою, займаючись побутовими справами[6].

Отже, чинниками, що впливають на формування самооцінки є те, як проходить у дитини криза відділення власного Я від «Не Я», на процес становлення самооцінки значним чином визначатимуть закладені у дитинстві механізми віддзеркалення та ідеалізації. Розрив між Я-реальним та Я-ідеальним закладає підґрунття для сталення до себе. Зниження самооцінки викликатимуть дії, що суперечать ідеальному образу, заданому значущими дорослими, суспільством, соціокультурними нормами. Ключем до стабілізації самооцінки є формування гнучкості ідеалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кричевець А. В., « Матиматична статистика для психологів». Київ : Факт. 658 с, 2020.

2. Чала Ю. М., «Психодіагностика». Київ: Лаурес. 455 с, 2020.

НОВОСЕЛЕЦЬКИЙ Дмитро, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Науковий керівник:

КАРТАШОВА Л. А., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В ШКОЛІ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕВАЖНО У ДИСТАНЦІЙНІЙ ФОРМІ

Електронний документообіг є одним із актуальних напрямків цифрової трансформації в закладах освіти, зокрема у ЗЗСО. Завдяки участі у проекті «Хмарні сервіси в освіті» [1-3] та співпраці гімназії з Інститутом цифровізації освіти НАІПН України ми тривалий час і досить ефективно використовуємо хмарні рішення Microsoft Office 365 для організації освітнього процесу і внутрішнього електронного документообігу. Проте залишаються невирішеними питання узгодження внутрішнього документообігу із зовнішніми організаціями (управліннями), формування достатнього і високого рівня відповідних складників цифрової компетентності у суб'єктів електронного документообігу, критерії вибору відповідних цифрових сервісів і організаційних моделей.

Відповідно визначенню, поданому в Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг» (редакція від 01.08.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>), електронний документообіг (обіг електронних документів) є сукупністю процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів. Тобто, електронний документообіг (ЕДО) – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів. В свою чергу, електронний документ є документом, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Іншими словами, це будь-який електронний контент (текстовий, графічний, аудіо-, відео- тощо), який має певне значення та може бути ідентифікований. ЕДО забезпечує виключно актуальні сьогодні переваги оперативності, ефективності та безпеки у порівнянні з паперовим документообігом.

У закладах загальної середньої освіти керуються Наказом МОН № 707 від 08.08.2022 року «Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у закладах загальної середньої освіти в електронній формі» (https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87451/) Ця Інструкція встановлює

загальні вимоги ведення ділової документації в електронній формі для закладів загальної середньої освіти, проте не дає відповідей щодо умов та організаційних особливостей впровадження ЕДО.

У контексті цифровізації електронний документообіг в наукових установах галузі освіти досліджувала Х. В. Середа [4], інформаційну безпеку в системах електронного документообігу – Л. В. Піддубна і В. М. Павліченко [5].

Метою дослідження є визначення можливих шляхів організації електронного документообігу в закладі загальної середньої освіти під час активного застосування дистанційних і змішаних форм організації освітнього процесу.

Для оперативного та якісного впровадження ЕДО важливою є мотивація суб'єктів цієї діяльності. Пропонуємо наступні фактори мотивації:

- оптимізація процесів створення, оброблення, передавання та зберігання документів,
- зменшення витрат на паперове документування та архівування,
- покращення доступності та цілісності інформації,
- можливість легкого відтворення документів,
- сприяння екологічності та соціальної відповідальності.

Сьогодні, потребує оперативного розв'язання проблема забезпечення юридичної сили та «визнаності» електронних документів.

Для участі в електронному документообігу необхідні такі навички: вміння створювати, обробляти, надсилати, отримувати та зберігати електронні документи за допомогою спеціальних програм та сервісів; вміння використовувати електронний підпис та перевіряти його достовірність; вміння працювати в єдиному інформаційному просторі та сприяти узгодженості документообороту; вміння дотримуватися правил та стандартів оформлення електронних документів.

Розподіл прав доступу до інформації залежить від характеру та цілей інформації. Існують різні категорії інформації, такі як публічна, конфіденційна, особиста та ін. Для кожної категорії інформації встановлюються різні режими доступу та обмеження. Наприклад, публічна інформація має бути вільно доступною для всіх зацікавлених осіб, а конфіденційна інформація має бути захищеною від несанкціонованого розголошення та використання [6]. Захист особистої інформації здійснюється в межах, передбачених необхідність створювати умови для реалізації прав людини на приватне та суспільне життя.

Навчання дітей електронному документообігу може бути корисним для розвитку їх цифрової компетентності. Для навчання дітей ЕДО можна використовувати наступні методи:

- залучення учнів до створення та спільного редагування електронних документів, таких як презентації, таблиці, форми та ін.,
- використання електронних класних журналів та портфоліо для збереження та відстеження навчальних досягнень учнів.

Інструментами для навчання учнів ЕДО можуть бути електронний класний журнал, який дозволяє зберігати та контролювати дані про навчальні досягнення учнів; електронні щоденники; освітня платформа Google Workspace for Education, що має низку сервісів для створення, обміну та спільної роботи з документами онлайн; ігровий симулятор Paperwork Simulator, який допомагає навчати правилам та порядку ведення документообігу в умовах офісу.

Проте, якщо ми шукаємо комплексне вирішення проблеми ефективного ЕДО в закладі, необхідно обирати спеціалізовані сервіси. Але таке

впровадження не може бути локальним для одного закладу в мережі інших. Тільки в комплексних рішеннях на професійних платформах досягаються такі визначальні переваги ЕДО як: однократна реєстрація документа; паралельне виконання різних операцій з метою скорочення часу руху документів і підвищення оперативності їхнього виконання; безперервність руху документа; єдина база документарної інформації для централізованого зберігання документів, що виключає дублювання документів; ефективно організована система пошуку документа.

Сьогодні поміж найпопулярніших сервісів ЕДО в Україні наступні: сервіс «Paperless» (безкоштовний), Сервіс «Document.Online» (умовно безкоштовний), «ІТ Користувач ЦСК-1».

Проблема впровадження ЕДО у закладі загальної середньої освіти буде вирішена за умов комплексного і системного їх впровадження, мотивації та стимулювання педагогічних працівників, надання їм можливості підвищити рівень цифрової компетентності для ефективного використання спеціалізованого програмного забезпечення або універсальних хмарних сервісів роботи з електронними документами. Формування в учнів уміння спільно працювати з документами в інформаційно-цифровому просторі є базою для розвитку компетентного опрацювання документів у майбутньому професійному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новоселецький Г. Ю., Пінчук О. П. Використання технологічних можливостей відкритого освітнього середовища у діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. Досвід учителів України з використання хмарних сервісів у системі загальної середньої освіти : зб. наук. пр. Київ, 2016. С. 34-40. Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/704616>
2. Устинова Н. В., Равкіна О. І., Адміністративна діяльність керівника навчального закладу з використанням хмарних сервісів. Досвід учителів України з використання хмарних сервісів у системі загальної середньої освіти : зб. наук. праць / за заг. ред. С. Г. Литвинової. Київ, 2016. С. 79-89.
3. Воротинцева Л. І. Використання хмарно-орієнтованого середовища для реалізації управлінських рішень. Досвід учителів України з використання хмарних сервісів у системі загальної середньої освіти : зб. наук. праць / за заг. ред. С. Г. Литвинової. Київ, 2016. С. 82-96.
4. Середа Х. В. Електронний документообіг наукових установ галузі освіти в контексті «Цифровізації». Інноваційна педагогіка. 2019. Вип. 19. Том 2. С.176-179. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-60852019-19-2-38>
5. Піддубна Л. В., Павліченко В. М. Інформаційна безпека в системах електронного документообігу. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2019. № 4 (95). С. 59-66. DOI: <http://doi.org/10.37734/2409-6873-2019-4-7>
6. Урядовий портал Право на доступ до публічної інформації Права громадян, передбачені Законом України «Про доступ до публічної інформації» kmu.gov.ua ЗАКОН УКРАЇНИ Про доступ до публічної інформації (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314) із змінами, внесеними згідно із Законами <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

ОСАДЧУК Валентина, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» ступеня доктора філософії ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Науковий керівник:

КИРИЧЕНКО М. О., ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти», професор кафедри філософії і освіти дорослих ЦПО ДЗВО УМО, доктор філософії, доцент

ВІДКРИТІ УНІВЕРСИТЕТИ США В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ

В процесі стрімкого розвитку інформаційних технологій, сучасне суспільство, стикається з різними викликами, такими як війни і пандемії та змушене швидко на них реагувати. В таких умовах, важливого значення набуває питання нових освітніх тенденцій пов'язаних, зокрема, з відкритою освітою. Поширення принципів відкритої освіти, найпомітніше проявляється в тому, що вимоги відкритості дедалі більше стають стандартом діяльності як окремих закладів освіти, так і цілих національних освітніх систем. Перетворення національних систем освіти на системи відкритого типу стало сьогодні пріоритетним напрямом державної політики в галузі освіти низки країн (США, Великобританія, Австралія та ін.).

Однією з визначальних тенденцій розвитку відкритої освіти є поступове впровадження елементів відкритості в традиційну освітню практику. Відсутність відповідного рівня готовності закладів вищої освіти в нашій країні до принципів відкритості, зумовлює необхідність вивчення зарубіжного досвіду розвинених країн, зокрема, досвіду США, де активно переймаються і впроваджуються загальні підходи та методики відкритої освіти.

Справедливою є думка переважної більшості дослідників про те, що відкрита освіта пов'язана з інформатизацією і глобалізацією освіти та вказує на випереджаючий розвиток суспільства.

Багато вітчизняних та американських вчених зробили вагомий внесок у дослідженні даного питання. Так, вчені Л. Петренко та О. Зеліковська звертають увагу на принципи відкритості, як пріоритетний напрям державної політики та вважають, що «подальший розвиток відкритої освіти потребує втілення ідеї відкритого ліцензування освітніх матеріалів та розроблення і прийняття державної політики щодо впровадження і стандартизації відкритих освітніх ресурсів у вищій освіті, спрямованої на розроблення, використання і вимірювання її впливу на якість вищої освіти» [1].

В своїх працях М. Лещенко розглядає відкриту освіту, як «невід'ємну складову інформатизації суспільства, що відображає загальну тенденцію послідовного переходу освітніх процесів з одного стану в інший та формує визначально інформаційний і комунікаційний базис розвитку освіти» [2].

Водночас, В.Олійник звертає увагу на те, що «перехід від традиційної освіти до відкритої – складний, багатоаспектний процес, що вимагає політичної волі, науково-методичного, психологічного, матеріально-технічного і фінансового забезпечення», а також наголошує, що «основними зарубіжними навчальними закладами, що на практиці реалізують принципи і моделі відкритої освіти, є відкриті університети» [3].

В своїй роботі, М. Сорочан відзначає, що «віртуальний відкритий університет - це інноваційне освітньо-наукове середовище, яке забезпечує реалізацію функцій освіти та надання освітніх послуг у сфері вищої і післядипломної освіти засобами цифрових технологій на засадах цінностей суспільства знань», та підкреслює, що «сучасна освіта набуває ознак відкритості і безперервності, тому в світі поширюється і стає затребуваним досвід відкритих, віртуальних університетів» [4].

На початку ХХ століття у США, серед широких верств американського населення, перш за все фермерів, відбулося поширення сільськогосподарських знань. У зв'язку з цим, Міністерством сільського господарства, було започатковано функціонування сервісної служби, яка співпрацювала з аграрними вищими навчальними закладами кожного штату. Американські громадяни отримали легкий безкоштовний доступ до навчальних програм, не відвідуючи університетські коледжі. Це дало можливість людям отримувати ті знання, які вони потребували у зручній для них час та незалежно від місця проживання. Упродовж майже ста років, сервісна служба нагромадила багатий досвід гнучкого поширення інформації серед населення, використовуючи при цьому новітні технології. Таким чином, за рахунок впровадження новітніх інформаційних технологій інтенсифікувався розвиток відкритої освіти.

Прикладом перших новітніх програм відкритої освіти в США, вважаються курси започатковані у 2002 р. Массачусетським технологічним інститутом.

Американські вчені Бетсон, Пагарія і Кумар (Watson, Paharia, Kumar) стверджують, що «розвиток відкритої освіти є якщо не неминучим, то надзвичайно потужним, і сьогодні передусім потрібно поширювати інформацію про нові засоби, здатні допомогти у подоланні найважливіших інституційних перешкод на шляху розвитку відкритої освіти» [5].

Вчений і педагог Г. Гутек (G. Gutek), вважає, що «застосування інформаційних технологій, надало можливість новому розвитку систем відкритої освіти, тим самим на практиці вможлививши реалізацію індивідуального підходу до навчання, надавши йому рис демократичності, гнучкості та вільності» [6].

На сучасному етапі в США діє консорціум коледжів (CCCER) [7] що об'єднує різноманітні освітні інституції й організації (окремі університети, а також їх об'єднання на регіональному і загальнодержавному рівні, консорціум відкритого навчання, лігу інновацій в університетській освіті тощо), метою яких є розвиток і впровадження відкритих освітніх ресурсів, відкритих навчальних програм і курсів для забезпечення широкого доступу до освіти та удосконалення надання освітніх послуг.

Багато університетів США, перейшли на цифровий спосіб навчання, щоб надати кожній людині можливість навчатися в найкращих університетах країни, незалежно від місця проживання. Починаючи з соціальних наук, бізнесу, інженерії, інформатики та закінчуючи медициною, кожен бажаючий може знайти для себе курс в таких університетах США, як Бостонський університет, Університет Флориди, SUNY Online – спільна програма SUNY, яка

відкриває двері до можливостей онлайн-навчання світового рівня, Міжкультурний відкритий університетський фонд – благодійна організація та акредитований розподілений заклад освіти із подвійним дипломом, віртуальний вищий навчальний заклад - Державний університет Кентуккі, Державний університет губернаторів США та інші. Американські вчені з Університету Орегону та Університету Джорджії виявили, що електронні освітні платформи ефективніші в навчанні, ніж використання самого лише традиційного методу викладання [8].

Бачення Американських відкритих університетів полягає в тому, щоб дозволити всім учасникам освітнього процесу досягати своїх цілей, пропонуючи їм хорошу освіту та створюючи найкращий онлайн-освітній досвід. Відкриті університети орієнтовані на те, аби кожен здобувач освіти після закінчення навчання отримав хороші знання і міг реалізувати свої високі амбіції з впевненістю, готовністю та високоефективною кваліфікацією. В інтелектуальному середовищі, де легко долаються дисциплінарні межі, учасники освітнього процесу розробляють програми, будучи зосередженими на соціальній значущості та способах, за допомогою яких народи світу з їх численними та суперечливими інтересами мають жити разом мирно та справедливо.

Таким чином, відкрита освіта набула значного розвитку та сприяє становленню людини, відкритої до знань та відкритої до світу. Ринок праці, в умовах соціальної нестабільності і невизначеності, спонукає здобувачів освіти, які мають потребу бути конкурентоспроможними, висувати високі вимоги до якості освіти. Тому, задовольнити запити суспільства, можливо лише із застосуванням сучасних моделей і технологій освітнього процесу. Зростає попит на нові освітні тенденції пов'язані, зокрема, з відкритою освітою.

Саме відкритий університет надає освітні послуги у сфері вищої освіти засобами інформаційних технологій та являється інноваційною моделлю, що створює передумови для забезпечення належного рівня якості освітніх послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петренко Л. М., Зеліковська О. О., Білоусова Н. А. Відкрита освіта: сучасні тренди і нові концепції. Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки». 2022. вип. 21 (50), с. 206-218. [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-206-218](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-206-218)
2. Лещенко М.П., Яцишин А.В. Відкрита освіта у категоріальному полі вітчизняних і зарубіжних учених, Інформаційні технології і засоби навчання, 2014, Том 39, №1.
3. Олійник В. В. Чи потрібен післядипломній педагогічній освіті Відкритий університет європейського типу?/В. В. Олійник, В. О. Гравіт // Післядипломна освіта в Україні. - 2015. - № 1(36). - с. 3-7.
4. Сорочан Т. Управління якістю освітніх послуг у відкритому університеті. Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference: Social and Economic Aspects of Education in Modern Society. RS Global Sp. z O.O. 2021. с.25 Warsaw, Poland. https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25012021/7356
5. Тору Ійосі / Віджая Кумара;[пер. з англійської А. Іщенко / О. Насика].- Відкрита освіта. Київ: 2009.-33-34с.
6. Gutek I. Gerald. Philosophical and ideological perspectives on education / Gerald I. Gutek. – Published by person education, Inc, publishing as Allyn & Bacon, 2003. – 348 p.

7. Community College Consortium for Open Educational Resources (CCCOER)
URL: <http://oerconsortium.org/about/>
8. Fatima E. Terrazas-Arellanes, Alejandro J. Gallard M., Lisa A. Strycker, Emily D. Walden. Impact of interactive online units on learning science among students with learning disabilities and English learners.
<https://doi.org/10.1080/09500693.2018.1432915>

ПАХОМОВ Ілля, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України; старший викладач кафедри психології БІНПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Науковий керівник:

БЄЛАВІН С. П., доцент кафедри практичної психології, факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук, доцент

ПРОФЕСІЙНІ ЦІННОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ РЕЦИДИВІСТІВ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ПРОГРАМАХ «ДУХОВНЕ ВІДРОДЖЕННЯ» ТА «ПРОФЕСІЯ»

Останнім часом набуває актуальності розробка програм диференційованого виховного впливу на засуджених. Міжнародний досвід в цій галузі свідчить про застосування корекційних програм для різних категорій засуджених: чоловіків та жінок, неповнолітніх та дорослих, іноземців, аборигенів, вперше засуджених та рецидивістів, вбивць та гвалтівників, наркозалежних тощо. В Україні вже активно застосовуються програми диференційованого виховного впливу, які спрямовані насамперед на залучення засуджених до корисної зайнятості та зміну їх спрямованості з кримінальної на просоціальну, формування цінності праці. А для цього треба дослідити місце праці у системі ціннісних орієнтацій різних категорій засуджених.

Психологічні особливості ціннісних орієнтацій засуджених досліджували низка науковців: Б. Головкін та Я. Наваляна, І. Пахомов, В. Третяченко, Т. Харченко та інші. Вони встановили, що найбільш значущими для засуджених є такі термінальні цінності, як: сім'я, здоров'я, друзі, свобода та активне життя; а також інструментальні цінності: тверда воля, самоконтроль, відповідальність, акуратність та освіченість. Але відмінності ціннісних орієнтацій засуджених рецидивістів, які беруть участь у різних програмах диференційованого виховного впливу ще не були об'єктом наукового дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати місце праці у системи ціннісних орієнтацій засуджених рецидивістів, які беруть участь у програмах диференційованого виховного впливу «Духовне відродження» та «Професія».

Завдання дослідження: дослідити ціннісні орієнтації засуджених рецидивістів до та після проходження програми диференційованого виховного впливу «Духовне відродження»; дослідити ціннісні орієнтації засуджених рецидивістів до та після проходження програми «Професія».

Дослідження ціннісних орієнтацій засуджених рецидивістів Білоцерківської виправної колонії (№35) проводилося за допомогою методики М. Рокича (адаптація А. Гоштаутаса, А. Семенова, В. Ядова та Д. Леонтєва), одними з цінностей якої є «цікава робота» та «працьовитість».

В процесі дослідження ми поділяли засуджених рецидивістів на три групи, одна з яких була експериментальна (ЕГ) та дві контрольні (КГ1 та КГ2). До ЕГ входили православні засуджені, які беруть участь у програмі диференційованого виховного впливу «Духовне відродження» (53 особи, ЕГ1 – до проходження програми, ЕГ2 - після), до КГ1 – православні засуджені, які не беруть участі у цій програмі (50 осіб, КГ11 – до проходження програми, КГ12 - після), а до КГ2 – засуджені, які беруть участі у програмі «Професія» (45 осіб, КГ21 – до проходження програми, КГ22 - після).

Нажаль, цінність «цікава робота» не потрапила до переліку найбільш значущих для засуджених усіх груп. До цих цінностей потрапили наступні: здоров'я, матеріально забезпечене життя, свобода, вірні друзі, життєва мудрість та розваги. Тобто матеріально забезпечене життя є значущою цінністю для переважної більшості засуджених, тоді як праця – ні, тобто вони прагнуть до збагачення кримінальними шляхами. Цінність «цікава робота» потрапила до переліку менш значущих для засуджених цінностей разом з наступними: впевненість у собі, продуктивне життя, активне життя, любов, краса природи та мистецтва.

Більшість засуджених (60,4%, 58,0% та 55,6%) постійно не працювали на волі, тому гроші є другою за значущістю для них цінністю. Незважаючи на те, що переважна більшість засуджених (81,1%, 82,0% та 82,2% відповідно) мають професію (як правило, робітничу), лише третина їх (39,6%, 42,0% та 44,4%) постійно працювали на волі, і лише третина їх (34,0%, 34,0% та 40,0%) прагнуть працевлаштуватися після звільнення.

Серед яких лише деякі (3,8%, 4,0% та 6,7%) мають вищу освіту, а значна їх частка (18,9%, 20,0% та 15,6%) – неповну середню. Серед основних планів засуджених після звільнення: здобути освіту та професію (37,7%, 40,0% та 15,6% відповідно), влаштуватися на роботу (34,0%, 34,0% та 40,0%), налагодити відносини з рідними (28,3%, 26,0% та 24,4%).

Щодо працьовитості, незважаючи на те, що більшість засуджених (81,1% ЕГ, 82,0% КГ1, 82,2% КГ2) мають професію (як правило, робітничу), меншість їх (39,6%, 42,0% та 44,0% відповідно) постійно працювали на волі, і лише третина (34,0%, 34,0% та 40,0%) прагнуть працевлаштуватися після звільнення.

Із засудженими ЕГ проводилася психокорекційна робота: вони не тільки регулярно відвідували релігійні заходи, але й проходили спеціальну психокорекційну програму «Формування православних цінностей». Засуджені КГ1 лише відвідували релігійні заходи, а засуджені КГ2 здобували професію у професійному центрі при виправній колонії.

В результаті проведення психокорекційної програми із засудженими ЕГ у них відбулися значні зміни в ієрархії термінальних цінностей, чого не відбулося в КГ1 та КГ2. Це свідчить про ефективність психокорекційної програми формування православних цінностей в напрямку зміни ієрархії термінальних цінностей засуджених, тоді як відвідування релігійних заходів та здобуття професії у навчальному центрі до суттєвих змін не призвело.

Для засуджених ЕГ11, КГ11 та КГ21 цінність «працьовитість» не належить до найбільш значущих інструментальних цінностей.

В результаті проведення із засудженими ЕГ психокорекційної програми відбулися значущі зміни в ієрархії їх інструментальних цінностей, чого не відбулося в КГ1 та КГ2. Це також свідчить про ефективність психокорекційної програми в напрямку зміни ієрархії інструментальних цінностей засуджених, тоді як відвідування релігійних заходів та здобуття професійної освіти у професійному центрі суттєво їх не змінило.

Значущість майже всіх показників критерію Колмогорова-Смірнова для термінальних та інструментальних цінностей засуджених ЕГ, КГ1 та КГ2 не перевищує 0,05, тому для встановлення значущих відмінностей між вибірками доцільно застосовувати непараметричні критерії.

За допомогою непараметричного критерію Вілкоксона виявлено значущі відмінності між засудженими ЕГ1 та ЕГ2 за цінностями «цікава робота» та «працьовитість». Значущих відмінностей між засудженими КГ11 та КГ12 за цими показниками не виявлено, так як і між засудженими КГ21 та КГ22. Це свідчить про ефективність психокорекційної програми у напрямку зміни цінностей православних засуджених ЕГ, чого не відбулося у засуджених КГ1 під впливом відвідування богослужінь та у засуджених КГ2 в процесі здобуття професії у професійному центрі.

З метою встановлення зв'язку між термінальними та інструментальними цінностями засуджених ЕГ, КГ1 та КГ2, а також їх віком та кількістю судимостей був проведений кореляційний аналіз. Проведений кореляційний аналіз дозволив нам визначити групи взаємопов'язаних інструментальних та термінальних цінностей засуджених різних груп, серед них дбайливість та працьовитість (всі групи, крім ЕГ1 та КГ22). Тобто, працьовита людина дбає про інших та навпаки.

Також ми розраховали коефіцієнти рангової кореляції Спірмена для аналогічних ціннісних орієнтацій засуджених різних груп. Тісний зв'язок було виявлено між аналогічними цінностями «цікава робота» та «працьовитість» КГ11 та КГ12 (значення коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена 0,63 та 0,69), тоді як у засуджених ЕГ1 та ЕГ2 тісного зв'язку між ними не виявлено. Це свідчить про істотні зміни у термінальних та інструментальних цінностях засуджених ЕГ, чого не відбулося у засуджених КГ1 та КГ2.

Найбільші значущі показники рангового коефіцієнту кореляції Спірмена отримані між аналогічними цінностями «цікава робота» та «працьовитість» наступних груп засуджених: ЕГ1 та КГ11 (0,99), ЕГ1 та КГ12 (0,99), ЕГ1 та КГ21 (0,99), ЕГ1 та КГ22 (0,99), КГ11 та КГ12 (0,99), КГ11 та КГ21 (0,99), КГ11 та КГ22 (0,99), КГ12 та КГ21 (0,99), КГ12 та КГ22 (0,99), КГ21 та КГ 22 (0,99). Тобто, значущість цінностей майже усіх груп засуджених (крім ЕГ2) дуже схожа, що свідчить про тотожність цінностей православних засуджених, які не беруть участі у психокорекційній програмі, та цінностей засуджених, які здобувають професійно-технічну освіту. Значущість цінностей засуджених ЕГ2 значно відрізняється від усіх інших груп засуджених, що свідчить про ефективність психокорекційної програми в напрямку їх зміни.

З метою класифікації термінальних та інструментальних цінностей засуджених ЕГ та КГ проводився кластерний аналіз методом міжгрупових зв'язків із застосуванням інтервальної міри «квадрат відстані Евкліда». Виявлено значущі відмінності між кластерами термінальних та інструментальних цінностей засуджених ЕГ1 та ЕГ2, чого не відбулося у засуджених КГ1 та КГ2, що свідчить про ефективність психокорекційної

програми формування православних цінностей та неефективність зовнішньої релігійності та програми підготовки до звільнення у цьому напрямку.

Кластерний аналіз показав, що лише в ЕГ2 було виявлено кластер «Професійні цінності», до якого відносилися наступні цінності: цікава робота, дисциплінованість, працелюбність та освіченість. Тобто, у засуджених, які пройшли психокорекційну програму «Формування православних цінностей», професійні цінності значно більш сформовані, ніж у засуджених, які здобувають професійно-технічну освіту.

З метою зниження розмірності термінальних та інструментальних цінностей засуджених ЕГ та КГ проводився факторний аналіз методом головних компонент із застосуванням методу обертання «варімакс з нормалізацією Кайзера» та визначення міри вибіркової адекватності Кайзера-Меєра-Олкіна та критерію сферичності Бартлетта. Графік власних значень факторів термінальних та інструментальних цінностей засуджених ЕГ та КГ свідчить про оптимальну їх кількість, яка дорівнює двом. Ці два фактори разом складають 99,7% загальної дисперсії. Міра вибіркової адекватності Кайзера-Меєра-Олкіна дорівнює 0,63, а значення критерію сферичності Бартлетта – 0,00, що свідчить про достатність такої кількості факторів.

Найбільші навантаження за фактором «ЕГ1, КГ1 та КГ2» мають цінності «цікава робота» та «працьовитість» засуджених майже усіх груп (крім ЕГ2), за фактором «ЕГ2» – лише цінності засуджених ЕГ2. Це свідчить про подібність структури цих ціннісних орієнтацій усіх досліджуваних груп на етапі констатувального експерименту, а також про значущі зміни їх у засуджених ЕГ під впливом психокорекційної програми формування православних цінностей, чого не відбулося у засуджених КГ1 та КГ2.

В результаті порівняння цінностей «цікава робота» та «працьовитість» засуджених ЕГ та КГ виявлений схожий вміст деяких факторів. У більшості груп є фактор «Професійні цінності» (цікава робота, відповідальність, дисциплінованість).

Висновки і перспективи подальших розвідок даному напрямку.

1. Професійні цінності («цікава робота» та «працьовитість») не є найбільш значущими для усіх груп досліджуваних засуджених.

2. В більшості груп засуджених виявлені взаємопов'язані цінності: «дбайливість» та «працьовитість». Тісний зв'язок було виявлено між ними у засуджених КГ11 та КГ12, а також КГ21 та КГ22, чого не виявлено між цінностями засуджених ЕГ1 та ЕГ2.

3. Кластер «Професійні цінності» («цікава робота» та «працьовитість»), виявлено лише у групі засуджених ЕГ2.

4. У кожній групі засуджених є фактор «Професійні цінності» (цікава робота, дисциплінованість та відповідальність).

Таким чином, в результаті проведення із засудженими ЕГ програми формування православних цінностей у них відбулися значущі зміни в ієрархії термінальних та інструментальних цінностей, чого не відбулося в КГ1 та КГ2, що свідчить про її ефективність, чого не можна сказати про відвідування релігійних заходів та програму диференційованого виховного впливу «Професія».

Подальші розвідки цього напрямку можна проводити щодо особливостей смисложиттєвих орієнтацій засуджених рецидивістів, які беруть участь у програмах диференційованого виховного впливу «Професія» та «Духовне відродження».

ПИР Андрій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Науковий керівник:

МАХИНЯ Т. А., професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ АРТИСТІВ ЦИРКУ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Побудова системи освітнього процесу для майбутнього фахівця, артиста цирку перш за все виходить із загальних завдань вищої освіти та професійної підготовки фахівців даного профілю.

Для реалізації змісту освіти на кожному його рівні, викладач вищого навчального закладу повинен володіти певними методами, прийомами та засобами навчання. Від рівня володіння ними залежить ефективність освітнього процесу загалом. Усі особистісні якості викладача тісно взаємопов'язані та однаково важливі. Проте, найважливішим критерієм формування предметних компетентностей майбутнього артиста цирку, якраз є створення відповідної освітньо-професійної програми.

Послідовність вивчення дисциплін, план та графік освітнього процесу, перелік та обіг нормативних і вибіркового дисциплін Мають відповідати структурно-логічній схемі підготовки здобувачів вищої освіти у галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 026 Сценічне мистецтво, покликані сприяти забезпеченню відповідності програмних результатів освіти запитам потенційних роботодавців.

Принципи управління якістю:

- орієнтація на замовника;
- лідерство;
- залучення персоналу;
- процесний підхід;
- пролонговане поліпшення стану;
- ухвалення рішень на підставі фактичних даних;
- управління комунікаціями та взаємодіями в колективі.

Якість змістової складової освітньо-професійної програми має включати освітні компоненти, які розкривають сутність, актуальних на сьогоднішній день, завдань, що стоять перед майбутніми фахівцями, артистами цирку у відповідній сфері сценічного мистецтва. Особливості викладання, програмні компетентності, програмні результати освіти майбутніх випускників мають співпадати з запитом сфери подальшого працевлаштування. Дисципліни обов'язкового блоку мають стверджувати багаторівневий інтегрований підхід до викладання матеріалу. Блок вибіркового дисциплін є доцільними та передбачають сприятливе осучаснення та введення нових змістових рівнів

для опанування спеціальності. Формування предметних компетентностей носять практичний характер і мають бути використані в професійній діяльності майбутніх артистів цирку. Вкрай необхідно враховувати специфіку та напрямки діяльності закладів циркового мистецтва, а також корелювання програмних результатів освіти з відповідними програмними компетентностями.

Ефективність освітнього процесу забезпечується його логічною побудовою та збалансованою структурою програми враховуючи сучасну та якісну фахову підготовку майбутніх артистів цирку. Необхідність набуття спеціальних компетентностей для здійснення творчої діяльності в галузі циркового мистецтва передбачають сучасні вимоги ринку праці. Зміст освітньо-професійної програми та навчального плану повинні мати збалансований та комплексний підхід до формування професійного артиста, враховуючи сучасні вимоги, оскільки формування універсальних навичок володіння цирковим мистецтвом є ключовим і відповідає сучасними тенденціям в цирку. Найважливіші моменти удосконалення професійної програми викладання циркового мистецтва є:

Удосконалення основного фокусу освітньої програми, особливості програми, придатність до працевлаштування, програмні компетентності, програмні результати освіти. Оптимізація структури освітніх компонент, послідовність та збалансованість викладання. Збільшення мінімального обсягу освітньої та виробничої практик. Збільшення переліку обов'язкових освітніх компонент та їх логічну послідовність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гай Беттахар: «Circus Techniques: Juggling, Spinning Plates, Balancing» .
2. Джон Стоулмана: The Circus Book: 1870-1950
3. Лященко І. Елітарна культура ХХ століття: проблема визначення, соціокультурні передумови та основні етапи її формування і розвитку. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філософія. 2011. Вип. 8.
4. Станіславська К. Мистецько-видовищні форми сучасної культури. Монографія. Київ НАКККІМ 2016
5. Пожарська О. Ю. Цирк як предмет гуманітарного наукового аналізу. Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. 2017. Вип. № 1

ШЕВЧЕНКО Олександр, здобувач
третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти ступеня доктора філософії
кафедри економіки, підприємництва та
менеджменту ДЗВО «Університет
менеджменту освіти»

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЖУРНАЛІСТІВ, ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В умовах модернізації система освіти перебуває у стані постійних змін, оновлення та реформування, а мета цих змін – підвищення гарантованої

якості та ефективності професійного навчання, посилення зв'язку між актуальними й перспективними запитами життя країни, підготовка конкурентоспроможного, затребуваного фахівця, котрий здатен реалізовувати свій потенціал у нових соціально-економічних умовах, гнучко та мобільно реагувати на виклики інформаційного суспільства.

Документи та нормативно-правові акти, що визначають стратегічні цілі розвитку Збройних Сил України, вимагають ефективності у професійній підготовці офіцерських кадрів. Від них вимагається не лише сформованості професійно необхідних умінь та навичок, а й уміння застосовувати фізичну силу, використовувати зброю, озброєння та техніку.

У першу чергу, надто важливим є високий рівень інформаційно-аналітичної компетентності, який забезпечить проведення якісного аналізу, ефективного планування діяльності, прийняття самостійних і нестандартних рішень з використання усіх методів, засобів, прийомів освітнього процесу.

Для формування відповідних сучасному рівню розвитку суспільства інформаційно-аналітичних компетентностей, спрямованих на активну практичну діяльність, потрібне ефективне застосування набутих знань і вмінь у професійній військовій сфері, володіння перспективними розробленими та впровадженими в навчання фахівців у галузі військової справи нових освітніх технологій, які спонукатимуть майбутнього офіцера до постійного самовдосконалення.

Широке використання сучасних педагогічних та інформаційно-аналітичних комунікаційних засобів в освітньому процесі робить можливим підвищення навчально-пізнавальної активності майбутніх офіцерів; забезпечення якості навчання на рівні вимог сучасного інформаційного суспільства; створення умов для інтелектуального розвитку майбутніх військових, розкриття їхнього творчого потенціалу; підвищення рівня фахової підготовки майбутніх офіцерів та їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку інтелектуальної праці; підвищення рівня їх інформаційно-аналітичної культури, тощо.

Поняття «інформаційно-аналітична компетентність» як науково-педагогічна категорія набула особливої актуальності у зв'язку з формуванням сучасного інформаційного суспільства. Вивчення наукових джерел (О. Бескровний, Н. Гайсинюк, Н. Зінчук, Н. Лобач, Л. Петренко, І. Савченко, В. Ягупов та ін.) свідчать про відсутність серед дослідників єдиного погляду на поняття «інформаційно-аналітична компетентність». Залежно від характеристик професійної діяльності фахівців різних професій, перевага надається інформаційній або аналітичній компетентності. Інформаційно-аналітична компетентність майбутнього офіцерів під час фахової підготовки як складова професійної компетентності відображає готовність і здатність майбутніх офіцерів (військових журналістів) застосовувати інформаційно-аналітичні знання, вміння, навички у сукупності з їх особистісними якостями під час роботи з інформацією різних видів, знання норм інформаційної культури, вміння відібрати та опрацювати інформацію, класифікувати та систематизувати інформацію різними мовами (англійська, польська, німецька та ін.), вміння використовувати та презентувати отриману інформацію в подальшій професійній діяльності, а також здатність до самостійного удосконалення професійно-аналітичних здібностей.

Аналіз теоретико-методологічних основ з теми дослідження (П. Асоянц, О. Іванова, О. Бескровний, С. Тернов, Н. Костенко, І. Савченко, В. Шевченко) показує, що формувальний характер освітнього процесу вищого військового навчального закладу досягається шляхом створення певних педагогічних

умов. Виявлення та забезпечення цих умов необхідні для успішного вирішення завдань щодо формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера, зокрема військового журналіста. Тільки з урахуванням відповідних педагогічних умов загальна структура фахової підготовки майбутніх офіцерів набудуть конкретного змісту.

На думку В. Семиченка педагогічні умови –це сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм та матеріальних можливостей її здійснення, що забезпечують успішне вирішення поставленого завдання [4].

В. Манько педагогічні умови визначає як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [3].

Спробуємо сформулювати власне твердження педагогічних умов формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів.

Отже, під педагогічними умовами формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів ми розуміємо необхідні і достатні обставини, за яких освітній процес забезпечує ефективний розвиток інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх фахівців у процесі їх фахової підготовки.

Однією з важливих педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів виступає мотивація. Тобто мотиваційне забезпечення організації освітнього процесу щодо формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера в процесі фахової підготовки визначає внутрішні стимули особистості, які спонукають її до виконання певних дій.

Ми вважаємо, що мотивація до освітньої діяльності –це система мотивів, які спонукають людину оволодівати знаннями та способами пізнання, свідомо ставитись до навчання, проявляти пізнавальну активність. Важливим завданням сучасної освіти є мотивація майбутніх офіцерів на необхідність оволодіння елементами інформаційно-аналітичної компетентності, тобто «вміння самостійно шукати, аналізувати й відбирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати й передавати її, володіння інформаційними технологіями, прийомами застосування комп'ютерної техніки тощо» [2].

Таким чином, з метою формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів важливо їх діяльність у процесі фахової підготовки спрямовувати на вміння користуватися інформаційними технологіями, вміти аналізувати, синтезувати отриману інформацію, критично відбирати, опрацьовувати, зберігати і передавати інформацію.

Наступною умовою виступає впровадження інтегрованого та особистісно зорієнтованого підходів до формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки. Інтеграція вище зазначених підходів проявляється в об'єднанні різних інформаційних компетентностей в процесі навчання, а саме навичок діяльності по визначенню до певної інформації в освітніх галузях, уміннями користуватися певними сучасними засобами інформації (телевізор, айфон, смартфон, факс, ноутбук, принтер, модем, ксерокс та ін.) та інформаційними технологіями (аудіо-,відеозаписи, електронна пошта, ЗМІ, Інтернет), пошук, аналіз та збір необхідної інформації, її перевіряння, збереження та передача [1].

Отже, інтегрований підхід в процесі фахової підготовки для формування інформаційно-аналітичної компетентності у військовому інституті є провідним.

Для того, щоб курсант військового інституту став інформаційно та аналітично компетентним, протягом усього періоду навчання необхідно враховувати його індивідуальні особливості, навички, надбані в процесі суспільного розвитку, прагнення до використання нових інформаційних технологій у фаховій підготовці та майбутній діяльності. Для цього можна виділити наступні шляхи:

- вдосконалення навчального плану і навчальних програм;
- розгляд процесу навчання з позиції інтеграції;
- масове впровадження на лекційних, практичних і лабораторних заняттях нових технічних засобів навчання;
- впровадження спецкурсів з питань формування інформаційно-аналітичної компетентності курсантів військових інститутів.

Особистісно зорієнтований підхід ми розглядаємо не як просте пристосування до наявного рівня знань, умінь, навичок і психічного розвитку кожного окремо взятого здобувача освіти, а як таку адаптивну модель навчання, яка дозволяє кожному майбутньому офіцеру засвоїти навчальну програму.

Наступною педагогічною умовою виступає залучення майбутніх офіцерів до спеціально організованої, розвивальної, навчально-пізнавальної, рефлексивної діяльності, спрямованої на формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів. В цьому випадку проблему комплексного використання інформаційних засобів ми вирішуємо як з технічної, так і з методичної сторін. Наприклад, відсутність принтера чи іншого периферійного обладнання, або збій у програмі може кардинально змінити методи вирішення певного дидактичного завдання. Не менш важливою є організаційно-планова сторона, тобто чітке визначення моментів початку і закінчення використання того чи іншого засобу з навчально-методичного комплексу, паралельного їх застосування в процесі вирішення дидактичних завдань. У свою чергу, перехід до ефективної реалізації загальнодоступної освіти та особистісно орієнтованого навчання стає можливим не тільки внаслідок того, що модифікуються організаційні форми навчання, але і внаслідок того, що з'явилися і з'являються такі засоби навчання, які засновані на використанні інформаційно-комп'ютерних технологій.

Не менш важливою педагогічною умовою формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів виступає діалогічний процес, який застосовується при вивченні дисциплін основної компоненти. Діалог є основою творчого мислення, особливою формою суб'єкт-суб'єктивної взаємодії. Навчальний діалог є не тільки формою навчання для досягнення цілей педагогічного процесу, а й допомагає його учасникам співпрацювати, пізнати один одного, самовиражатися, діяти в умовах навчальної ситуації. Його конструктивний характер також сприяє формуванню інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів.

Оточуюче середовище також може сприяти або перешкоджати встановленню діалогічного навчання, тому важливо приділяти увагу застосуванню різних технічних засобів навчання, форм та методів роботи щодо використання наочності на заняттях тощо.

Наступною педагогічною умовою формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера в процесі фахової

підготовки є творчий рівень активності особистості. Активність майбутнього офіцера полягає не в простому засвоєнні інформації, а в її використанні для формування структури майбутньої професійної діяльності, для набуття нового знання. Саме активність особистості визначає ступінь включення здобувача освіти у навчальну діяльність, що і обумовлює ступінь сформованості в них інформаційно-аналітичних умінь загалом.

Таким чином, формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера при фаховій підготовці у вищому військовому навчальному закладі є однією із складових професійної компетентності військовослужбовця. Якісне і ефективне формування якої залежить в створенні та забезпеченні розглянутих нами педагогічних умов в процесі професійної підготовки у вищому військовому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашеров А., Логвіненко В. Методи і моделі оцінки педагогічного впливу на розвиток пізнавальної самостійності студентів. Українська інженерно-педагогічна академія. Харків : УПА, 2005. 164с
2. Березюк О., Власенко О. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів / Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с.
3. Манько В. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Київ: Логос, 2000. Вип.2. С.153-161.
4. Семиченко В. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2004. 335с.

ШУЛЬГІНА Олена, аспірантка кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; провідний юрисконсульт відділу нормативно-правового забезпечення Юридичного управління Державного центру зайнятості

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0002-4640-273X>

ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Професійне навчання безробітних організовується державною службою зайнятості у професійно-технічних та вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації, на підприємствах, в установах, організаціях, інших роботодавців незалежно від форм власності чи відомчого підпорядкування, відібраних згідно з чинним законодавством. Професійне навчання визначеного контингенту незайнятого населення має за мету працевлаштування безробітних на відповідну роботу, формує та розвиває в

них професійну компетентність й активізує їх зусилля щодо пошуку роботи в сучасних умовах ринку праці. Особливостями організацій й впровадження елементів професійного навчання даної категорії дорослих є: короткочасний термін навчання; практико-орієнтована спрямованість навчання; відсутність чітко окресленого виховного впливу. Безробітні, які проходять професійну підготовку за направленням державної служби зайнятості України потребують особливих підходів до організації й науково-методичного забезпечення навчання.

Це зумовлено наявністю у дорослого певного базового професійного досвіду, емоційного відношення до стану пошуку роботи, психофізіологічних та вікових особливостей. Такі особливості характеризують мотиваційну, емоційну, пізнавальну сферу та соціальну поведінку безробітних. Врахування цих особливостей у процесі організації й впровадження їх професійного навчання зумовлює формування нових вимог до технологій, форм, методів і засобів навчання дорослого безробітного населення. Умовами підвищення ефективності професійного навчання безробітних на замовлення центрів зайнятості є: узгодження провідних мотивів, можливостей дорослого з потребами ринку праці та вимогами роботодавців до професійних та особистісних якостей фахівця; сучасне організаційно методичне та матеріально-технічне забезпечення дистанційного навчального процесу; мобільність і спроможність педагогічних кадрів до динамічних змін у відповідності до впровадження в освіту дорослих інноваційних педагогічних технологій.

В системі навчальних закладів, які здійснюють професійне навчання безробітних в нашій країні, найбільш цим умовам відповідають центри професійно-технічної освіти державної служби зайнятості (ЦПТО ДСЗ). ЦПТО ДСЗ були створені відповідно до програм державної служби зайнятості на 2009–2012 роки з метою розвитку мережі власних навчальних закладів, які організаційно підпорядковані регіональним центрам зайнятості. Саме з метою працевлаштування зареєстрованих безробітних за набутою після професійного навчання професією було створено ЦПТО ДСЗ, які здійснюють професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації безробітних, мають достатню матеріально-технічну базу: навчальні кабінети, майстерні, лабораторії, бібліотеки, сучасне комп'ютерне обладнання ін. Стратегічною метою цих навчальних закладів служби зайнятості є забезпечення за стислий термін якісної професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних з метою підвищення їх конкурентоспроможності на регіональному ринку праці, працевлаштування за фахом; гнучке реагування на зміни, які відбуваються на ринку праці, на потреби роботодавців у кваліфікованих робітниках. Змістом функціонування ЦПТО ДСЗ є організація та здійснення професійного навчання безробітних, і контроль за його проведенням; планування фінансово-господарської діяльності; організація інформаційно-просвітницької роботи. Завдяки застосуванню сучасного обладнання, наявності андрагогічних методик, здатності наукових співробітників та педагогічних кадрів оперативно перебудовувати навчальний процес з урахуванням потреб виробництва діяльність ЦПТО ДСЗ забезпечує якісне короткотермінове професійне навчання безробітних.

Як зазначає Л. Капченко, впорядкована сукупність взаємопов'язаних між собою навчальних закладів та органів управління забезпечує підвищення професійної компетентності безробітних на ринку праці. Основні завдання ЦПТО ДСЗ ми бачимо у вдосконаленні науково-методичної підготовки,

професійної майстерності, підвищення соціокультурного розвитку особистості дорослої людини, використанні сучасних досягнень психолого-педагогічних наук з професійного навчання безробітних [3].

На нашу думку, слід відзначити, що професійне навчання в системі ЦПТО ДСЗ має ряд переваг. По-перше, центри на відміну від деяких навчальних закладів професійно-технічної освіти забезпечені сучасною матеріально-технічною базою та новітніми засобами навчання, такими, як інтерактивні дошки, мультимедійні проектори, тренажери. Також тут використовуються нове виробниче обладнання, верстати, що відповідають сучасним технічним можливостям підприємств.

По-друге, процес навчання у центрах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості розрахований на здобуття необхідних професійних знань, умінь та навичок людьми будь-якого працездатного віку. Педагоги повною мірою враховують особливості навчання дорослих.

По-третє, навчання груп проводиться в міру їх формування (у тому числі влітку, коли інші навчальні заклади не працюють). Воно здійснюється за курсовою формою, що дає можливість безробітним у стислі терміни опанувати професію або підвищити свою кваліфікацію. Так, переважну більшість професій можна опанувати протягом 3-5 місяців. По-четверте, на відміну від інших закладів професійно-технічної освіти дані центри на замовлення роботодавців оперативно розробляють навчальні плани та програми, організують навчання безробітних за індивідуальними формами безпосередньо на робочих місцях. Ефективність проведення професійного навчання в зазначених центрах підтверджується високим рівнем працевлаштування їх випускників. ЦПТО ДСЗ дають можливість зареєстрованим безробітним за короткий термін опанувати професію або підвищити свою кваліфікацію. Залежно від складності професії тривалість навчання складає від 1 до 9 місяців. Безробітні, які зареєстровані у центрі зайнятості, зараховуються без вступних випробувань за направленням міського і районних центрів зайнятості та навчаються за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Слухачі навчаються за груповою та індивідуальною формами за широким спектром робітничих професій, з урахуванням вимог вітчизняного ринку праці та перспектив розвитку окремого регіону. Серед них: професії деревообробної, металообробної та будівельної галузей, сфери побутового обслуговування та торгівлі, сільського господарства, автомобільного транспорту, туризму, готельного та житлово-комунального господарства, які є перспективними на вітчизняному ринку праці. Наприклад, перелік професій, за якими проводиться професійне навчання слухачів у Одеському ЦПТО – столяр, електрогазозварник, фрезерувальник, слюсар-ремонтник, паркетник, штукатур, муляр, лицювальник-плиточник, касир торговельного залу, контролер-касир, адміністратор. У Харківському ЦПТО слухачі отримують професію перукарки, манікюрниці, швачки, кравця, в'язальниці трикотажних виробів та полотна, оператора верстатів з програмним керуванням. В Рівненському ЦПТО певний час реалізуються такі інноваційні технології взаємодії фахівців служби зайнятості з роботодавцями як: створення навчальних програм, що відповідають сучасним вимогам роботодавця, ефективна діяльність Ради роботодавців та фахових консультативних рад, широка участь роботодавців у кваліфікаційних атестаціях. Зауважимо, що гнучкий підхід до розробки навчальних планів та програм із обов'язковим залученням роботодавців, сприяє визнанню пріоритетності потреб кожного конкретного роботодавця у

професійній підготовці, перепідготовці або підвищенні кваліфікації робітників.

В структурі інноваційних складових в Рівненському ЦПТО ДСЗ застосовано інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для підготовки робітничих кадрів. Основою для застосування ІКТ в професійному навчання зареєстрованих безробітних слугує сучасна високотехнологічна матеріальна база, наявність унікальних педагогічних (на сьогоднішній день у навчальному закладі використовується 9 таких прикладних програмних засобів: з предмету «Охорона праці» та за професіями «Верстатник деревообробних верстатів», «Кравець», «Слюсар з ремонту автомобілів», «Токар», «Покоївка», «Кухар», «Майстер ресторанного обслуговування», «Оператор котельні») та загальних прикладних програмних засобів і, звичайно, вимоги роботодавця до якісно нового рівня робітника, який в своїй діяльності повинен застосовувати сучасні інформаційні технології. Такі вимоги змусили цей навчальний заклад отримати ліцензії за робітничими професіями «Оператор інформаційно-комунікаційних мереж» та «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення». Відзначимо, що поряд з робітничими професіями в умовах сьогодні роботодавці замовляють працівників, які мають базову вищу освіту але для них необхідно підвищити кваліфікацію або дати нові знання. За 2013 рік в Рівненському ЦПТО за напрямами підготовки: «ІС:Бухгалтерія» «Основи комп'ютерної графіки та web-дизайну», «Практичний web-дизайн: проектування, створення та супроводження web-вузлів» «Експлуатація та обслуговування копіювальної і розмножувальної техніки» підвищили кваліфікацію майже 550 безробітних, які в повному складі працевлаштовані.

Поряд з тим, в ЦПТО ДСЗ існує нагальна потреба в підвищенні кваліфікації та рівня підготовки власних педагогічних працівників – викладачів та майстрів виробничого навчання. Зазначимо, що для підвищення ефективності навчання зареєстрованих безробітних існує тісна взаємодія ЦПТО ДСЗ з підрозділами державної служби зайнятості, професійні зв'язки з роботодавцями та їх профспілковими організаціями, координація діяльності підрозділів державної служби зайнятості по горизонталі і вертикалі щодо спрямування діяльності ЦПТО ДСЗ. Таким чином, професійне навчання зареєстрованих безробітних в системі ЦПТО державної служби зайнятості сприяє інвестиційній привабливості регіону. Це зумовлено потребою потенційних інвесторів у висококваліфікованих робітничих кадрах, їх швидкого навчання та підвищенні кваліфікації.

Підвищення професійної компетентності слухачів ЦПТО ДСЗ в результаті професійного навчання сприяє впевненості безробітних у завтрашньому дні, пом'якшує соціальну напругу в суспільстві, сприяє підняттю соціальних стандартів. Слід зауважити, що специфіка контингенту слухачів ЦПТО ДСЗ вимагає забезпечення доступності інноваційних підходів в професійному навчанні для різних верств населення, забезпечення соціальної та гендерної рівності у процесі підвищення професійної компетентності. Процес формування професійної компетентності у слухачів ЦПТО ДСЗУ враховує технологічно-процесуальні основи організації професійного навчання безробітних громадян і визначає послідовність діяльності фахівців центрів зайнятості, зміст процедур і операцій, які виконуються фахівцями Державного, регіональних та базових центрів зайнятості. Технологічний аспект забезпечує координацію роботи всіх ланок державної служби зайнятості з надання якісних освітніх послуг зареєстрованим безробітним, з метою підвищення їх

конкурентоспроможності на ринку праці як в Україні, так і за її межами. Педагогічний аспект враховує положення чинних нормативно-правових актів в галузі організації професійно-технічної освіти і навчання, зайнятості населення та Єдиної технології надання соціальних послуг центрами зайнятості в частині процедур і операцій, що здійснюють спеціалісти базових центрів зайнятості для залучення безробітних до участі в програмах професійного навчання.

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ**ІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«НАУКА І МОЛОДЬ – 2023:
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН»****Відео-конференція**

За авторською редакцією

Загальна та технічна редакція: **Тетяна Махиня**

Наука і молодь – 2023: пріоритетні напрями глобалізаційних змін: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Київ, 14 квітня 2023 р.). К.: Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2023. 565 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp>

Підписано до руку 10.05.2023 р.
Електрон. опт. диск. Bookman Old Style.
Електроний ресурс